CALOUSTE GULBENKIAN FOUNDATION
ARMENIAN LIBRARY

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻԼԿԻՊԵՆԿԵԱՆ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ԳԻՐՔ ԹՂԹՈՑ

ԵՐԿՐՈՐԴ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ
ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ
1994

ՀՐԱՄԱՆԱՒ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ԱՌԱՔ. Ս. ԱԹՈՌՈՅՆ
ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

ՏԵԱՌՆ ԹՈՐԳՈՄԱՅ
ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Bayerische
Staatsbibliothek
München

ԽՕՍՔ ԳՆԱՀԱՏԱՆՔԻ

Քաջալերանքովը Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան Նախագահ Տիար Ռոպերթօ Կիւլպէնկեանի, որոշեցինք վերատպել «Գիրք Թղթոց»ը, որ Քաղկեդոնի ժողովի (451) երկաբնակութեան հարցին առնչութեամբ թղթակցութեանց հաւաքածոյ մը նկատուած է։

Ձեռքի տակ ունէինք 1901ին Թիֆլիս տպուած օրինակ մը՝ Թորգոմ Պատրիարք Գուշակեանի գիրքերէն, վանուցս Կիւլպէնկեան Մատենադարանը փոխադրուած։ Այս՝ Յովսէփ Իզմիրեանցի կտակագրով (1874) «Մահակ Մեսրոպեան Մատենադարան» անունով հաստատուած մրցանակին եւ հրատարակութեանց Ե. հատորն է, որուն Նախաբանին մէջ յանձնաժողովը դիտել կու տայ. «Հարկաւ լաւ կը լինէր, որ Թղթոց Գիրքին հրատարակութիւնը պարունակէր միանգամայն քննական եւ քննադատական տեսութիւններ, լուսաբանութիւններ եւ բաղդատութիւններ, սակայն այսպիսի աշխատութիւն մը յանձնաժողովոյ գործառնութեանց չրջանակէն դուրս ըլլալով հանդերձ՝ միւս կողմանէ թերեւս տարապայման պիտի յապաղէր հրատարակութիւնը, եթէ օրինաւոր աշխատասիրութեան մը լրման սպասուէր»։

Նոյն մտահոգութիւնը մենք ունեցանք։

Ո՛վ պիտի վերահսկէր աշխատանքներուն վերա-

տպուելիք Գիրք Թղթոցի հրատարակութեան։

Անվարան, կարելի միակ անձի մը մասին կրնայինք մտածել։ Եւ նա, իննսունամեայ եւ ֆիզիքական մարմնի տկարութեանց հետեւանքով իր սենեակի չրջափակէն հեռանալու անկարող Ծովականն էր, Գեր. Տ. Նորայր Արքեպս. Պողարեանը։ Նա մեր ձեռագիրներու լեզուն հասկցող մասնագէտն է, գրաբարի եւ աստուածաբանութեան հմուտ եւ մեր մատենագիրները ուսումնասիրող գիտուն պատմագէտը։

Բարեբախտաբար՝ տկար մարմինին մէջ արթուն էր միտքը, եւ աչխոյժ էր կամքը։ Եւ ինք եւս անվարան եւ սիրայօժար յանձն առաւ վերահսկել Գիրք Թղթոցի վերահրատարակման աչխատանքին։

Այս հատորին մէջ իր ներկայացուցած Ծանօթութիւնները (էջք 669 - 674) եւ Բացատրականը (էջք Զ - է), մինչեւ անգամ ցանկ ցատուկ Անուանցը (էջք 675 - 711), ինքնին ցոյց կու տան ահագնութիւնը աչխատանքին, արժանիքը մասնագէտ աչխատասիրողին, եւ բծախնդրութիւնը բանասէրին։ Այս հատորին արժանիքը պէտք է նկատել միութիւնը նպատակին որուն այնքան նախանձախնդրութեամբ հետամուտ եղած է Ծովական։ Ինչպէս կ'ըսեն. "Ամէն ինչ ինք իր ձեռքով կատարած է"։ Դասաւորումը նիւթերու, ստուգումը պատմական տուեալներու, բաղդատութիւնը բնագիրներու, նկատառումը այլ բանասէրներու նկատողութեանց, եւ մինչեւ անգամ տպարանային անչահ աչխատանքները ձեռագիրներու յանձնումին, փորձերու սրբագրութեանց, ցանկերը կազմելուն (օժանդակութեամբ համակարգիչով արձանագրող Տիկին Նուէրին եւ մեր միաբանութեան երիտասարդ անդամներէն Տ. Աւետիս Աբեղայ Իփրաճեանին)։

Դարձեալ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան քաջալերանքով, 1993ին վերատպեցինք Գրիգոր Տաթեւացիի «Գիրք Հարցմանց» հատորը Կոստանդնուպոլիս տպուած 1739 ին, անոր կցելով հասկնալի պատճառներով դուրս ձգուած «Ընդդէմ Տաճկաց» գլուխը, որ Բարգէն Եպս. Կիւլէսէրեանի ուսումնասիրութեամբ տպուած էր Վիէննայի մէջ, 1930ին։ Գիրք Հարցմանցը (մօտ 1070 էջ) եւ Գիրք Թղթոցը (727 էջ) Հայաստանեայց Առաքելական Ուղղափառ Եկեղեցւոյ դաւանութեան սկզբնաղբիւրներ կը ներկայանան, զորս կ'ընծայենք մեր եկեղեցւոյ զաւակներուն, իբրեւ հոգեւոր սնունդ եւ "վահան ամրութեան որով կարասցեն զամենայն նետս մուխս չարին չիջուցանել"։

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

19 Յունիս 1994
Երուսաղէմ

Բ Ա Ց Ա Տ Ր Ա Կ Ա Ն

Ն. Ամենապատուութիւն Հայոց Երուսաղէմի Պատրիարք Տ. Թորգոմ Արքեպս. Մանուկեանի յանձնարարութեամբ ձեռնարկեցինք Թղթոց Գիրքի նոր հրատարակութեան մը։ Այս նոր հրատարակութիւնը նոյնութեամբ կրկնութիւնը չէ առաջին տպագրութեան։ Կատարած ենք զանազան փոփոխութիւններ։

Ա.– Նիւթերը դասաւորած ենք ժամանակագրական կարգին համաձայն։

Բ.– Այն Թուղթերը որ թերի էին լրացուցած ենք զանազան ձեռագիրներու եւ տպագիրներու հետեւելով։

Գ.– Կատարած ենք չատ մը սրբագրութիւններ մասամբ այլոց օգնութեամբ եւ մասամբ մեր կողմէ։ Երկար պարբերութիւնները մասերու բաժնած ենք ըստ յարմարութեան։

Դ.– Օգտագործած ենք մեծանուն բանասէր Եղիշէ Եպս. Դուրեանի օրինակը, որուն մէջ անուանի բանասէրը կատարած էր բազմաթիւ ուղղումներ։

Ե.– Ձեղչած ենք հետեւեալ գրութիւնները.

1.– Բացայայտութիւն, էջ 413 – 482, նկատելով որ Թուղթ մը չէ այն. եւ մտադրութիւն ունենալով հրատարակելու զայն առանձին։

2.– Ձրոյցք կոմիտասայ. անվաւեր գրութիւն մը՝ որ սակայն կը պարունակէ կարեւոր տեղեկութիւններ ալ (էջ 483 – 497)։

3.– Բանք Խրատականք. էջ 510 – 525։

4.– Վարդանայ Վարդապետի ասացեալ վերնագրով հատուած մը, էջ 526 – 529։

5.– Տեսիլ Յովհաննու Գառնեցւոյն. էջ 530 – 532։

6.– Բան Հաւատալի, Վանական Վարդապետի. էջ 533 – 535։

7.– Այլ Բան Վանական Վարդապետի, էջ 536։

Ե.– Մեր կողմէ աւելցուած գրութիւններն են.

1.– Թուղթ Տեառն Մովսիսի Հայոց Կաթուղիկոսի առ Կիւրոն Վրաց Կաթուղիկոս (ԽԷ)։

2.– Պատասխանի Թղթոյն Տեառն Մովսիսի Հայոց Կաթուղիկոսի ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթուղիկոսէ (ԽԸ)։

3.– Պատճառք Թղթոյն Հայոց Կաթուղիկոսի եւ Պատասխանւոյն Կիւրոնի՝ եթէ ո՞ւր գտաւ եւ որպէս (ԽԹ)։

4.– Տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթուղիկոսի Խոստովանութիւն (ՁԳ)։

5.– Պատասխանի Թղթոյն Մետրոպոլտին Սեբաստիոյ, գրեալ Հրամանաւ Տեառն Խաչկայ Հայոց Կաթողիկոսի (ՂԴ)։

Թուղթերէն ոմանց մասին հատորիս վերջը տուած ենք հակիրճ Մանօթութիւններ։

Մեզի օգնական ունեցանք Հոգշ. Տ. Աւետիս Աբգ. Իփրաճեանը՝ որուն կը պարտինք չնորհակալութիւն։

Նորայր Արքեպս. Պողարեան

3 Յունիս, 1994
Երուսաղէմ

Ն Շ Ա Ն Ա Գ Ր Ե Ր

Ա = Գիրք Թղթոց, Թիֆլիս, 1901։
Բ = Կնիք Հաւատոյ, Ս. Էջմիածին, 1914։
Գ = Պատմութիւն Հայոց, Ուխտանէս, Վաղարշապատ, 1871։
Դ = Կանոնագիրք Հայոց, Բ։ Վ. Յակոբեան, Երեւան, 1971։
Ե = Գիրք Պարապմանց, կիւրեղ Աղեքսանդրացի, Կ. Պոլիս, 1717։
Զ = Սիոն, 1964, էջ 256 - 257. Ն. Ե. Մ.։
Է = Վանատուր, Ն. Արք. Մովական, Երուսաղէմ, 1993։
Ը = Սիոն, 1962, էջ 309 - 311. Ն. Ե. Մ.։
Թ = Ճառք Յովհաննու Մանդակունւոյ, Վենետիկ, 1836։
Ժ = Սամուէլ Անեցի, Վաղարշապատ, 1893։
ԺԱ = Պատմութիւն, Ստ. Օրբէլեան, Ա., Փարիզ, 1859։
ԺԲ = » » Ասողիկ, Ս. Պետերբուրգ, 1885։
ԺԳ = Պատմութիւն, Մ. Կաղանկատուացի, Երեւան, 1983։
ԺԴ = Արարատ, 1902, էջ 566 - 568։
ԺԵ = » 1896, էջ 477 - 488. 531 - 536։
ԺԶ = Մ. Յուցակ Ձեռ. Ս. Յակոբեանց, Բ. 1953, էջ 32 - 33։
ԺԷ = Ձեռ. Ս. Յակոբեանց, թիւ 858։

ԺԸ = Ձեռ. Ս. Յակոբեանց, թիւ 999։
ԺԹ = » » » » 775։
Ի = » » » » 898։
ԻԱ = » » » » 1138։
ԻԲ = Մ. Յուցակ Ձեռ. Ս. Յակոբեանց, Գ. 1968, էջ 521 - 525։
ԻԳ = Արարատ, 1892, էջ 946 - 954։
ԻԴ = Բազմավէպ, 1893, էջ 59 - 64, 113 - 119։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Խօսք Գնահատանքի Գ
Բացատրական Զ
Նշանագրեր Ը
Բովանդակութիւն Թ

Ա.- Երանելւոյն Մակարայ՝ Սրբոյ Քաղաքին Երուսաղէմի Հայրապետի Կանոնական Թուղթ ի Հայս (էջ 1)։

Բ.- Թուղթ Կիւրղի առ Նեստոր (էջ 10)։

Գ.- Երանելւոյն Կելեստինոսի Եպիսկոպոսի Հռոմայ, Թուղթ Առաջին առ Նեստոր (էջ 25)։

Դ.- Ի Թղթոյն Եզնկայ Կողբացւոյ Թարգմանչի առ երանելին Մաշտոց Վարդապետ (էջ 28)։

Ե.- Թուղթ Պրոկղեայ Եպիսկոպոսի առ Սուրբըն Սահակ Հայրապետ Հայոց եւ առ Սուրբն Մաժդոց (էջ 30)։

Հայրապետ (էջ 107)։
ԻԲ.– Թուղթ Հինգերորդ Ակակայ առ Պետրոս (էջ 108)։
ԻԳ.– Թուղթ Եւթներորդ Պետրոսի առ Ակակ (էջ 111)։
ԻԴ.– Թուղթ Վեցերորդ Ակակայ առ Պետրոս (էջ 112)։
ԻԵ.– Միաւորութեան Գիր ի Զենոնէ (էջ 114)։
ԻԶ.– Թուղթ Ութերորդ Պետրոսի առ Ակակ (էջ 118)։
ԻԷ.– Եօթներորդ Թուղթ Ակակայ առ Պետրոս (էջ 121)։
ԻԸ.– Թուղթ Իններորդ Պետրոսի առ Ակակ (էջ 123)։
ԻԹ.– Յովհաննու Մանդակունւոյ Հայոց Կաթուղիկոսի (էջ 125)։
Լ.– Յովհաննու Եպիսկոպոսապետի՝ Ապացոյց (էջ 128)։
ԼԱ.– Թուղթ Անաստաս Թագաւորի (էջ 144)։
ԼԲ.– Թուղթ Հայոց ի Պարսս, առ Ուղղափառս (էջ 147)։
ԼԳ.– Թուղթ Հայոց ի Պարսս առ Ուղղափառս, (էջ 157)։
ԼԴ.– Մեծի Քերդողահաւրն Մովսէսի (էջ 163)։
ԼԵ.– Թուղթ Ասորեաց Ուղղափառաց ի Հայս (էջ 172)։
ԼԶ.– Պատասխանի Թղթոյն Ասորեաց (էջ 176)։
ԼԷ.– ՅԱբդիսոյէ Եպիսկոպոսէ Ասորեաց առ Տէր Ներսէս Հայոց Կաթուղիկոս Թուղթ Ողջունի (էջ 181)։
ԼԸ.– Աբդիսոյի Եպիսկոպոսի Ասորեաց . . . Յաղագս Անիծեալ Նեստորականաց (էջ 184)։
ԼԹ.– Նորին Ա. Եպիսկոպոսի Յղ. անիծեալ

Զ.– Պատասխանի Թղթոյն Պրոկղի Երանելոյ, ի Սահակայ եւ ի Մաշտոցէ, Սուրբ Վարդապետացն Հայոց (էջ 41)։
Է.– Թուղթ յԱկակայ Եպիսկոպոսէ Մելիտինացւոյ առ Սուրբն Սահակ Հայոց Հայրապետ (էջ 49)։
Ը.– Պատասխանի Տեառն Սահակայ, Թղթոյն Ակակայ (էջ 52)։
Թ.– Թուղթ յԱկակայ Եպիսկոպոսէ ի Հայս (էջ 56)։
Ժ.– Հաւատարմագունի եղբաւր՝ ողորմելիս Պետրոս (էջ 60)։
ԺԱ.– Առաջին Թուղթ Պետրոսի առ Ակակ (էջ 73)։
ԺԲ.– Երկրորդ Թուղթ Պետրոսի առ Ակակ (էջ 77)։
ԺԳ.– Թուղթ Առաջին Ակակայ առ Պետրոս Պատրիարգ (էջ 79)։
ԺԴ.– Երրորդ Թուղթ Պետրոսի առ Ակակ Հայրապետ (էջ 82)։
ԺԵ.– Թուղթ Երկրորդ Ակակայ առ Պետրոս (էջ 84)։
ԺԶ.– Թուղթ Զորրորդ Պետրոսի Հայրապետի առ Ակակ (էջ 86)։
ԺԷ.– Թուղթ Երրորդ Ակակայ առ Պետրոս (էջ 88)։
ԺԸ.– Թուղթ Հինգերորդ Պետրոսի առ Ակակ (էջ 91)։
ԺԹ.– Թուղթ Զորրորդ Ակակայ առ Պետրոս (էջ 97)։
Ի.– Թուղթ Վեցերորդ Պետրոսի առ Ակակ (էջ 97)։
ԻԱ.– Զեռնարկ զոր արար ի Թղթին Ակակիոս

Նեստորականաց եւ ամենայն հերձուածողաց (էջ 190)։

ԽԻ.– Նորին Ա. Եպիսկոպոսի Ցղ. նզովելոյ զամ. հերձուածողս, որք էին հակառակ Ուղղափառաց (էջ 193)։

ԽԱ.– Տեառն Ներսէսի Հայոց Կաթուղիկոսի. Թուղթ մեղադրութեան առ Եպիսկոպոսունսն (էջ 196)։

ԽԲ.– Ուխտ Միաբանութեան Հայոց Աչխարհիս . . . (էջ 199)։

ԽԳ.– Որոչումն Նեստորականացն ի Սրբոյ Եկեղեցւոյ (էջ 204)։

ԽԴ.– Թուղթ, զոր Տէր Յովհաննէս Հայոց Կաթուղիկոս եւ այլ Եպիսկոպոսք, առ Սիւնեաց Եպիսկոպոսն եւ առ տէրն արարին (էջ 206)։

ԽԵ.– Թուղթ, զոր Տէր Յովհաննէս Հայոց Կաթուղիկոս եւ այլ Եպիսկոպոսունք, առ Աղուանից Եպիսկոպոսունս արարին (էջ 210)։

ԽԶ.– Յովհաննու Հայոց Կաթուղիկոսի ի Յայտնութիւնն Քրիստոսի (էջ 215)։

ԽԷ.– Թուղթ Տեառն Մովսիսի Հայոց Կաթուղիկոսի առ Կիւրոն Վրաց Կաթուղիկոս (էջ 221)։

ԽԸ.– Պատասխանի Թղթոյն Տեառն Մովսէսի Հայոց Կաթուղիկոսի ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթուղիկոսէ (էջ 227)։

ԽԹ.– Պատճառք Թղթոյն Հայոց Կաթուղիկոսի եւ Պատասխանւոյն Կիւրոնի՝ եթէ ո՞ւր գտաւ եւ որպէս (էջ 229)։

Ծ.– Փառաւորելոց Տերանց, Վրթանիսի Տերանց Նուիրակի, եւ Վարդապետի Քչկան որդւոյ, ի Սորմենայ Ըստրատելատէ եւ Հայոց Ջաւրավարէ (էջ 231)։

ԾԱ.– Պատասխանի Թղթոյն Սորմենայ, որ առ Վրթանէս եւ Վարդապետ գրեաց (էջ 234)։

ԾԲ.– Սրբասէր Եպիսկոպոսաց . . . ի Սահակայ կորուսեալ Հառայէ խոնարհ երկրպագութիւն (էջ 242)։

ԾԳ.– Առաջին Թուղթ ի Մովսէսէ Եպիսկոպոսէ առ Վրթանէս Քերդող (էջ 224)։

ԾԴ.– Պատասխանի Թղթոյն Մովսէսի ի Վրթանիսէ (էջ 246)։

ԾԵ.– Թուղթ Շրջագայական Մովսէսի Եպիսկոպոսի (էջ 248)։ Պատճառք Դ. ժողովոյն երկաբնակացն (էջ 255)։

ԾԶ.– Պատասխանի Թղթոյն Մովսէսի Եպիսկոպոսին Յուրտաւայ՝ ի վիճակելոցն իւրոց (էջ 268)։

ԾԷ.– Թուղթ Շրջագայական Տեառն Վրթանիսի Քերդողի (էջ 270)։

ԾԸ.– Պատասխանի Թղթոյն Տեառն Վրթանիսի Հայաստեզու Աչխարհին Յուրտաւայ (էջ 272)։

ԾԹ.– Թուղթ Երկրորդ Է Մովսիսէ Եպիսկոպոսէ առ Վրթանէս Քերդող (էջ 274)։

Կ.– Պատասխանի Թղթոյն Մովսէսի ի Վրթանէսէ Վարդապետէ (էջ 276)։

ԿԱ.– Տեառն Պետրոսի, Վրացի Եպիսկոպոսի, ի Վրթանիսէ (էջ 278)։

ԿԲ.– Տեառն Կիրովնի ի Վրթանիսէ (էջ 280)։

ԿԳ.– Թուղթ Երրորդ Մովսէսի Եպիսկոպոսի առ Վրթանէս Քերդող (էջ 283)։

ԿԴ.– Պատասխանի Երրորդ Թղթոյն Մովսէսի Եպիսկոպոսի ի Վրթանիսէ (էջ 285)։

ԿԵ.– Կանոնք որ եղան ի Դունի . . . (էջ 292)։

ԿԶ.– Ջեռնարկ, զոր խնդրեաց Սմբատ Վրկան Մարզպան . . . (էջ 296)։

ԿԷ.– Ջեռնարկ, զոր ետուն Աբրահամու Հայոց

կաթուղիկոսի ի Միաբանութեանն Աչխարհիս Հայոց . . . (էջ 298)։

ԿԸ.– Սրբասիրի Տեառն Աբրահամու Հայոց կաթուղիկոսի ի Գրիգորէ նուաստէ Քերդողէ (էջ 300)։

ԿԹ.– Առ Սրբասէր, Տէր Աբրահամ՝ ի Մովսէս (էջ 311)։

Հ.– Պատասխանի Թղթոյն Մովսիսի (էջ 314)։

ՀԱ.– Թուղթ Ա. Տեառն Աբրահամու Հայոց կաթուղիկոսի, առ Կիւրիոն Վրաց Կաթուղիկոս (էջ 316)։

ՀԲ.– Պատասխանի ի Կիւրիովնէ (էջ 319)։

ՀԳ.– Թուղթ Տեառն Սմբատայ՝ Վրկան Մարզպանի, առ Կիւրիոն՝ Վրաց Կաթուղիկոս (էջ 322)։

ՀԴ.– Պատասխանի ի Կիւրովնէ առ տէր Սմբատ (էջ 325)։

ՀԵ.– Առ տէր Սմբատ ի Մովսէսէ (էջ 328)։

ՀԶ.– Պատասխանի Սմբատայ առ Մովսէս (էջ 331)։

ՀԷ.– Թուղթ Բ. Տեառն Աբրահամու Հայոց կաթուղիկոսի, առ Կիւրիոն Վրաց Կաթուղիկոս (էջ 333)։

ՀԸ.– Պատասխանի ի Կիւրովնէ (էջ 336)։

ՀԹ.– Թուղթ Գ. Տեառն Աբրահամու Հայոց կաթուղիկոսի, առ Կիւրիոն Վրաց Կաթուղիկոս (էջ 339)։

Զ.– Պատասխանի ի Կիւրիոնէ (էջ 346)։ Ա. Նիկիական Ժողովն (էջ 348)։ Բ. Կոստանդնուպօլսի Ժողովն (էջ 349)։ Գ. Եփեսոսի Ժողովն (էջ 350)։ Դ. Քաղկեդոնի Ժողովն (էջ 352)։

ԶԱ.– Թուղթ Շրջագայական Տեառն Աբրահամու Հայոց կաթուղիկոսի (էջ 356)։

ԶԲ.– Պատասխանի ի Հայոց, Թղթոյն Աղուանից

(էջ 365)։

ԶԳ.– Տեառն Աբրահամու Հայոց կաթուղիկոսի Խոստովանութիւն (էջ 397)։

ԶԴ.– Թուղթ Կոմիտասայ Հայոց կաթուղիկոսի ի Պարսս (էջ 400)։

ԶԵ.– Թուղթ Հոռոմոց ի Հայս . . .(էջ 414)։

ԶԶ.– Պատասխանի Թղթոյն, զոր գրեաց Տէր Ստեփանոս Սիւնեաց Եպիսկոպոս, առ Տէր Գերմանոս Կոստանդնուպաւլսի Հայրապետն . . . (էջ 435)։

ԶԷ.– Նորին Տեառն Յովհաննու Հայոց կաթուղիկոսի ընդդէմ այնոցիկ որ ապականեն զՄուրբ Խորհուրդն ի ձեռն խմորոյ եւ ջրոյ (էջ 467)։

ԶԸ.– Յովհաննու Իմաստասիրի Հայոց կաթուղիկոսի՝ Սակս Ժողովոց, որ եղեն ի Հայք (էջ 473)։

ԶԹ.– Ստեփանոսի Սիւնեաց Եպիսկոպոսի, Պատասխանի Թղթոյն Անտիոքու Եպիսկոպոսի (էջ 494)։

Ղ.– Պատճէն Թղթոյն մեծի Հայրապետին Կոստանդինուպօլսի Փոտայ առ Աչոտ Իշխանաց Իշխան (էջ 515)։

ՂԱ.– Պատասխանի Թղթոյն Փոտայ, գրեալ Սահակայ Հայոց Վարդապետի, Հրամանաւ Աչոտայ Հայոց Իշխանաց Իշխանի (էջ 524)։

ՂԲ.– Թուղթ Գագկայ, Վասպուրականի Հայոց Թագաւորի, առ Կայսրն Յունաց Ռոմանոս, Վասն Հաւատոյ (էջ 540)։

ՂԳ.– Տեառն Խաչկայ Հայոց կաթուղիկոսի Պատասխանի առ Մետրոպոլիտն Մելիտինոյ (էջ 550)։

ՂԴ.– Պատասխանի Թղթոյն Մետրոպոլտին Սեբաստիոյ, գրեալ Հրամանաւ Տեառն Խաչկայ Հայոց կաթողիկոսի (էջ 580)։

ՂԵ.– Թուղթ Ամենաչնորհ Վարդապետին Գրի-

գորի Նարեկացւոյ . . . (էջ 617)։

ՂԶ.– Տեառն Գէորգայ Հայոց Վերադիտողի եւ Հոգեշնորհ Փիլիսոփայի, Պատասխանի Թղթոյն Յովհաննիսի Ասորւոց պատրիարգի (էջ 624)։

ՂԷ.– Թուղթ Տեառն Կոստանդեայ Կաթուղիկոսի Հայոց, զոր գրեաց առ Հեթում Թագաւորն . . . (էջ 657)։

Յիշատակարան (էջ 666)։

Մանօթութիւնները (էջ 669)։

Յանկ Յատուկ Անուանց (էջ 675)։

ԳԻՐՔ ԹՂԹՈՑ

Ա

ԵՐԱՆԵԼԻՈՅՆ ՄԱԿԱՐԱՅ՝ ՍՐԲՈՑ ՔԱՂԱՔԻՆ ԵՐՈՒՍԱղԷՄԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ԹՈՒՂԹ Ի ՀԱՅՍ

ՎԱՍՆ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԿԱՐԳԱՑ, ԶՈՐ ՉԷ ԱՐԺԱՆ ԸՆԴ ՍԱՀՄԱՆ ԵԻ ԸՆԴ ՀՐԱՄԱՆ ԱՆՑԱՆԵԼ, ԳԼՈՒԽՔ Թ

Ահա վասն ահին եւ երկիւղին Աստուծոյ եւ ի փափագ սիրոյ բարեպաշտութեան ձերոյ փութացայ զարթուցանել զբարեսէր եւ զպարզամիտ սիրտս ձեր ի խնդիր ուղիղ բարեպաշտութեան ճշմարիտ կանոնադրութեան կաթողիկէ եկեղեցւոյ եւ կարեւոր կարգաց Աստուծոյ, զոր պարտ է բազում զգուշութեամբ ստանալ, եւ աներկեւան հաւատով պահել ամենայն երկիւղածաց Աստուծոյ։ Ցորս եւ դուք ոչ յապաղեալ հեղգացուցիչ ինչ դանդաղանաւք ծուլացարուք, այլ փութացեալք չնորհաւք Սուրբ Հոգւոյն՝ ջերմութեամբ եւ աստուածային սիրոյն բաղձանաւք. որ ոչ միայն

Բնագիր, Դ – էջ 216 - 229. Համմտ. Ա. էջ 407 - 412.

ի մերձաւորացն յաւժարեցուցանէ ժտել խնդրել զհոգեւոր աւգտութիւնն, այլ եւ ի տար աշխարհ փութացուցանէ հասանել մեծաւ փափագանաւք եւ ըղձալի տենչանաւք յաղագս աստուածահաճոյ խընդրոյ եւ հոգւոց փրկութեան, զմտաւ ածելով զասացեալսն, թէ՝ «Մի՛ դանդաղեսցիս երթալ հեռի ճանապարհ, թէ պիտանացու ինչ ուսուցանել ոք խոստանայցէ»։ Որ եւ զսոյն փափագ հոգեւոր վաստակոց յանձինս ձեր երեւեցուցեալ վասն մեծաչահ աստուածային գանձուցն հոգեւորաց, առաքեցէք գիր ի հեռաբնակ աշխարհէ ի կողմանցդ Արեւելից ի սուրբ քաղաքս Երուսաղէմ, որ ի ձեռն երկիւղածաց քահանայից մատուցաւ առաջի բազմութեան եպիսկոպոսացս, որք մի մի ժողովեալք յիւրաքանչիւր քաղաքաց, որոց առաջի անկեալ հոգեւոր մաղթանաւք խնդրեցին զգրոյն պատասխանիս։ Զոր թէպէտ եւ ոչ կամէաք, ծանրացեալ տկարութեամբ հրամանատուութեանս մեծամեծ կրաւնիւք եկեղեցւոյ, սակայն հոգեւոր ժտութիւն եւ փոյթ աստուածասէր քահանայիցս հարկաւորեաց զմեզ գրել եւ տալ ձերում կամայաւժար բարեպաշտութեանդ զգլուխ կարեւոր կարգաց եկեղեցւոյ՝ զհաստատութեան հաւատոյ, ոչ մի ինչ երկբայութեամբ, եւ զամենայն կանոնադրութիւնս սրբոյ ժողովոյն որ վասն հերձուածողացն եղեւ, զորս կարեւոր է ընդունել ամենայն բարեպաշտաց, որ եղեւ վասն դրութեան կարգաց եկեղեցւոյ։ Այլ եւ տեսեալ զբազմազգուշալի կարգաւորութիւն կենարար մկրտութեան սրբոյ քաղաքիս, հիացեալ զարմացան, թէ կողմանք Արեւելից թերի են ըզգուշութեամբ յայսպիսիս բազում ինչ իրաւք։ Զի ի տեղիս տեղիս աւազան կարգաւոր ոչ ունին, եւ յորպէտ ամանի մկրտեն. եւ է որ սարկաւագունք

մկրտութիւն առնեն, եւ եպիսկոպոսք եւ քահանայք առանձնակ ձէթ աւծման աւրհնեն. եւ զձէթ կնքոյ որ յառաքելոցն եւ այսր պահի, յաւելուածով ոչ ունին, եւ զբոլոր զգայարանս մանկան ոչ աւծանեն։ Եւ է զի զժողովոյն կարգեալսն ոչ ասեն ուրեք ուրեք քահանայքն ի ժամ մկրտութեանն։

Եւ ձեռնադրութեամբ ժառանգաւորքն միապատիւ հաւասարին եւ ոչ ընդ աւելեաւքն հնազանդին։ Եւ բազում եւ այլ չփոթութիւնք հպարտութեամբ եւ ծուլութեամբ, զոր ի կարգս եկեղեցւոյ մուծեալ են մարմնասէրք, զոր ծանուցին մեզ եկեալքս։ Ընդ որ հիացեալ մեծապէս զարմացաք եւ վասն երկիւղին Աստուծոյ ոչ հեղգացաք գրել փութանակի ես Մակարիոս արքեպիսկոպոս Երուսաղէմ եւ ամենայն բազմութիւն եպիսկոպոսացս որ ընդ իս են՝ [եւ] առաքել ի կողմանսդ Արեւելից առ քրիստոսասէր եւ երկիւղած եպիսկոպոսապետդ Վրթանէս եւ առ համաւրէն եպիսկոպոսս եւ քահանայս Հայոց։ Բազում զգուշութեամբ եւ երկիւղիւ կատարել զկարգաւորութիւնն մեծի խորհրդոյն Աստուծոյ որ կատարի ի կաթողիկէ եկեղեցւոջ, որով պարգեւի ի չնորհաց հոգւոյն մեղաց թողութիւն եւ ոգւոց փրկութիւն մկրտելոցն ի սուրբ աւազանին։ Եւ Հոգին Սուրբ ոչ արհամարհէ զցանկացողս բարեպաշտութեան, այլ խոնարհեալ իջանէ եւ սրբէ ուղիղ դաւանութեամբն ի ձեռն սրբոյ ջրոյ աւազանին։ Եւ յայսմ ամենայնի չէ պարտ ծուլալ եւ դանդաղել եպիսկոպոսացն եւ երիցանցն ի մկրտել զայնոսիկ, որք կամին մերձենալ ի բարեպաշտութիւն աստուածպաշտութեան։ Զի այն է փոյթ քահանայից եւ գործ կարեւոր առաջնորդաց եկեղեցւոյ՝ զկամողսն բարեպաշտութեան խրատել եւ ուսուցանել բանիւ եւ վարդապետութեամբ,

մերժել ի սատանայէ եւ ընծայեցուցանել Աստուծոյ սրբոյ աւազանին լուսաւորութեամբ, եւ մի՛ ումեք լինել պատճառք կորստեան անհնազանդութեամբ եւ թերակատար ինչ կարգաւք մկրտութեան, վասն դանդաղութեան իւրոյ առ ոչ ածել զամենայն կարգաւորութիւն ի վերայ մատուցելոցըն ի մկրտութիւն սուրբ աւազանին, զոր բազում զգուշութեամբ եւ ցնծալից դողութեամբ առանց դանդաղելոյ կատարէ ընդհանրական եկեղեցի Աստուծոյ։ Եւ արդ՝ եկեալ ի խնդիր ստուգիւ ըստ նախասացեալ գլխոցն՝ արասցուք սկիզբն ի գրոց հատուցեալ զոր պահանջէք։

ՌՄԽԸ (ՌՄԽ) Ա. Թէ արժա՞ն իցէ սարկաւագաց մկրտութիւն առնել, եւ կատարեա՞լ իցէ խորհուրդն։

Գիտութիւն լիցի քրիստոսասէր եղբայրութեան ձերոյ, զի եպիսկոպոսաց եւ քահանայից միայն է իշխանութիւնս այս. եւ սարկաւագաց զայս առնել չէ արժան, քանզի սպասաւորք են. եւ խափանեալ է այս առ ի նոցանէ։ Եւ աւելի է խնդրելն, թէ կատարե՞ալ է առ ի նոցանէ մկրտեալն. բայց պարտ է նախ քննել, թէ սովորութի՞ւն իցէ գաւառին այնմիկ սարկաւագացն մկրտել. եւ եթէ գտցի ոք արարեալ, ընդ անմեղութեամբ է վասն անգիտութեան կարգաց եկեղեցւոյ. զի սովորութեան գաւառին զհետ չոգաւ։ Իսկ եթէ գիտէր զկարգս եկեղեցւոյ եւ անց զնոքաւք, եղիցին ի վերայ նորա պատիժք ըստ կարգի յանցանացն։

ՌՄԽԹ (ՌՄԽԱ) Բ. Եթէ աւազան սրբեալ ոչ ունին, եւ յորպէ՞տ ամանի մկրտեն։

Զի եթէ ոչ էր մերձ եկեղեցի չինեալ ի փառս

Աստուծոյ եւ ի մուտս ժողովրդոց, առանց մեղադրելոյ արդեաւք էր. եւ եթէ եկեղեցիս ունիմք, պարտ է եւ մկրտատունս առնել եւ աւազան, յորում մկրտէ որ գայցեն յուղիղ հաւատս բարեպաշտութեան։ Ապա եթէ դիպեսցի ոք հիւանդ, ուր ոչ իցէ եկեղեցի եւ կարգաւոր աւազան, չէ արժան արգելուլ որ կամիցին մկրտել, այլ կատարել զմկրտութիւնն առանց կարգաւոր աւազանի՝ վասն ի հարկէ պիտոյիցն, զի մի՛ գտցի պարտական փըրկութեանն՝ խափանելով զմկրտութիւնն։ Զի Հոգին Սուրբ ըստ մաղթողին տայ զչնորհն, եւ ըստ ամանին ոչ լինի արգելեալ. եւ յամենայն ժամ փափագեալքն բաւականանան չնորհի Հոգւոյն։ Եւ ոչ ի գլխաւոր տաւնան միայն է կատարելութիւնն. զի առաքեալքն ոչ ըստ ընտրութեան տաւնիցն մկըրտէին, այլ ըստ բաւականի եկելոցն լուսաւորէին ի ջուրցն վերստին ծնանելով։ Եւ երեքկին ընկղմմամբըն թաղեալ ի ջուր սուրբ աւազանին, զերեքաւրեայ թաղումն Տեառն նշանակեմք յանճինս մկրտելոցն։ Զոր եւ աստուածային առաքեալն յայտնապէս ցուցանէ ասելով, թէ՝ «Թաղեցաք ընդ նմա մկրտութեամբն, նմանողք եղիցուք նմանութեան մահու նորա, զի նորոգութեամբ յարութեանն հաղորդ լինիցիմք նմա ի կեանսն յաւիտենից»*։ Եւ այսպէս ուղիղ դաւանութեամբ ձեռս ի վերայ դնելով՝ պարգեւեալ լինի Հոգին Սուրբ ի փրկութիւն մեզ, լուսաւորել զկոչեցեալսն յորդեգրութիւն։ Եւ հաւատով աւծանիմք յիւղ սրբութեան։ Եւ այսպէս ըստ իւրաքանչիւր եղեալ մասանց կարգք սրբոյ եկեղեցւոյ յաւրինին, ոչ ելանելով ըստ եղեալ սահմանն եւ գլխաւորեալ, ըստ երկնաւորացն դասուց,

---

* Հմմտ. Հռոմ. Զ, 4 - 6

որպէս ուսաք ի հարցն հոգեւորացն՝ յաշակերտաց առաքելոցն սրբոց։

ՌՄԺ (ՌՄԽԲ) Գ. Եւ զի՞արդ կարգք եկեղեցւոյ սրբոյ յաւուրինին։

Վերատեսուչք ըստ կարգեալ կայենիցն կալցին իշխանութիւն ուղղել ի բարին, որոց կոչեցան ի վերակացութիւն. եւ առեալ ի նոցանէ՝ մի՛ փքասցին ամբարհաւաճութեամբ զանձինս առ իմաստունս ունելով, եւ անկցին յիմարութեամբ, եւ անկցին ի չարութիւն։ Զի թէպէտ միապէս տուեալ են չնորհքն ի հաւատացեալքն, այլ ոչ միապատիւ ամենեքեան։ Եւ թէպէտ եւ փոքրկացոյց զինքն անբաւն, այլ զփառս աստուածութեանն ոչ ընդ նմին կորոյս. եւ առաքելոցն ամենեցուն յետ յարութեանն երեւեալ կենարարին, այլ զոմանս գեր ի վերոյ կարգէ։ Եւ նոյն սկզբնաւորեալ ի մեզ հաստատեցաւ. զոր եւ Պաւղոս ոչ հրամայէ զմիմեամբք ելանել ասելովն. «Իւրաքանչիւր ոք յոր կոչումն կոչեցաւ՝ ի նմին կացցէ»*։

ՌՄԺԱ (ՌՄԽԳ) Դ. Եւ ո՞րպէս հրամայեցի բաւականանալ իւրաքանչիւր յեղեալն կարգի։

Արդ՝ միաբանութեամբ ժառանգաւորացս՝ եպիսկոպոսաց եւ քահանայից եւ սարկաւագաց, ես Մակարիոս արքեպիսկոպոս սուրբ քաղաքիս Երուսաղէմի, աւանդեմ զկանոնադրութիւնս զայս ձեզ, ուսեալ յառաքելոցն պատմութեանց. եւ աւանդութեամբ հարցն առ մեզ հաստատեալ հիմնանայ։ Զի զսուրբ մկրտութեանն ձեռնադրութիւնն, որպէս յառաջագոյն ասացաք, եպիսկոպոսաց եւ քահանայից միայն է կատարել։ Եւ զիւղ սրբութեան՝ եպիսկոպոսապետն աւրհնեսցէ. եւ վասն հեռաւորութեան եւ կարեւոր պիտոյից, հրամանաւ արքեպիսկոպոսին երկու եւ երեք միաբանեալ եպիսկոպոսք. եւ սարկաւագունք՝ սպասաւորք սրբութեանն։ Եւ զիւղըն աւծման մեռելոցն եւ հիւանդացն եւ մկրտելոցն առանձնակ աւրհնեսցեն քահանայքն եւ եպիսկոպոսքն։ Զայս սահմանեցին սուրբ հարքն մեր, եւ մի՛ ոք իշխեսցէ փոխել զուղիղ եղեալ սահման, զի մի զնոցին կապանք նզովիցն ընկալեալ որոշեսցի յԱստուծոյ։

---

*Ա. Կոր. է, 20

ՌՄԺԲ (ՌՄԽԴ) Ե. Եւ ո՞րպէս մերձեսցուք առ սեղանն սուրբ եւ կենդանարարն խորհուրդ։

Առ այդ անմահութեան բաժակ՝ (1) մի՛ ոք երկմտութեամբ եւ մի՛ թերահաւատութեամբ եւ մի՛ գործով անարժանութեամբ մերձ լինել յանդգնեսցի, զի մի՛ զկամս Աստուծոյ բարկութեանն յամենայն երկիր չարժեսցէ, եւ ինքն լուիցէ զասացեալն՝ «Դու ընդէ՞ր բնաւ պատմես զարդարութիւն իմ, զի առեցեր զկրատ իմ»*։ Այլ ուղիղ գնացիւք եւ ճշմարիտ հաւատով մատուցեալ՝ լուսաւորեսցի, եւ այլոց ինքեամբ գործեսցէ փրկութիւն։

ՌՄԺԳ (ՌՄԽԵ) Զ. Եւ զի՞արդ է արժան զխորհուրդն կատարել։

Զփրկականն խորհուրդ մարմնոյ եւ արեանն Տեառն պարտ է երկիւղիւ եւ զգուշութեամբ կատարել, եւ ուղիղ դաւանել խոստովանութեամբ՝ ուրոյն ի հերձուածողացն փորձիչ խորհրդոց. զի մի՛

---

(1) Տպ. ունի վիճակ։

* Սաղ. ԽԹ, 16 - 17

արիանոսացն մերձ լինելով, ըստ առաքելոյն՝ անունն Աստուծոյ եւ ճշմարտութիւնն հայհոյեսցի*:

ՌՄԺԴ (ՌՄԽԶ) Է. Եւ որպիսի՞ աւրինակաւ նուէրք սրբութեանն յաւրինեսցի:

Հանել ի սեղանն զհացն սուրբ՝ ջերմ, ըստ առաքելոցն աւանդութեան, եւ անապակ, առանց իւրիք խառնման, զի ոչ ապականացու իւիք փրկիմք, այլ անապական մարմնով ամբիծ եւ անարատ գառինն: Եւ զայս միայն(2) ի սեղանն սարկաւագունքըն յաւրինեսցեն. եւ զկատարեալն ի վերայ քահանայքն կատարեսցեն:

ՌՄԺԵ (ՌՄԽԷ) Ը. Եւ զի՞րդ եկեսցէ ի ձեւ սեղանն խորհրդոյն եւ այլ եւս կարգքն:

Սեղանն քաւութեան ընդ վարագուրաւն, յորում Հոգին Սուրբ իջանէ, եւ աւազանն յետոյ առնմին տամբ, եւ պատուով հաստատեալ յայմէ: Եւ ժառանգաւորքն իւրաքանչիւր աչտիճանաւ պաշտեսցեն, եւ ժողովրդականքն արտաքոյ վարագուրին, եւ երախայքն առ դրունսն ունկնդրութեամբ. զի մի՛ ընդ միմեանս ելանելով եղծցին կարգքն, այլ իւրաքանչիւր կայանիւ անարատ մնասցէ:

ՌՄԺԶ (ՌՄԽԸ) Թ. Զայս աւանդեմ ձեզ պատուիրան հաւատոյ եւ կարգաց եկեղեցւոյ՝ ըստ խընդրոյ աղաչանաց ձերոց. նզովեմք ի վերայ այսոցիկ զայլաձեւսն խորհեցեալսն, զի ի միմեանց ընկալեալ ձեռնադրութեամբ զչնորհս՝ ոչ բերեմք պակասութիւն: Եւ միապատիւ ոչ իրաւունս վար-

---

* Համմտ. Հռոմ. Բ, 24

(2) Տպ. ունի մինչեւ:

կանիմք զկարգեալսն ուղղապէս եկեղեցւոյ. եւ զփառամոլ անձինս կշտամբեմք, որք խորհին հակառակ՝ որպէս պատմեալ եղեւ մեզ զՏուրգեայ Բասենոյ եւ Բագրեւանդայ եպիսկոպոսէ որ սակաւուք ընդ արիանոսս միաւորեալ է եւ դարձեալ խղճեալ: Եւ արդ՝ եւ այլ եւս յանդգնագոյնս խորհի. եպիսկոպոս միայն աթոռաւ, եւ ընդ արքեպիսկոպոսին ինքեամբ անձին տայ պատիւ, զոր չէ արժան ընդունել, զի եւ ոչ հարքն աւանդեցին այսպիսի ինչ հակառակութիւնս յեկեղեցի մուծանել. եւ անվայելուչ է համարել հաւասար, մինչեւ կոչմամբ ի պատիւ աթոռոյն ժամանեսցէ: Եւ արդ պարտ է զայնպիսին քաղցրութեամբ ի հնազանդութիւն կոչել. եւ եթէ ի նոյնն մնասցէ՝ խորշել իբրեւ յաւտարէ:

Ողջոյն տան ձեզ ամենայն եկեղեցիք: Ողջ լերուք ի Տէր հաստատուն եւ ուղիղ հաւատով. ամէն:

Բ

ՍՐԲՈՑՆ ԿԻՒՐՂԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՌ ՆԵՍՏՈՐ. ԶԻ ՏԱՑՐ ՆՄԱ ՏԵՂԻ ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՌԱՋ ՔԱՆ ԶՄԵՐԺԵԼ ՆՈՐԱ ՅԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒԹԵՆԷՆ,(1) ԶԻ ՉԵՒ ԵՒՍ ԷՐ ԼԵԱԼ ՍՈՒՐԲ ՍԻՒՆՀՈԴՈՍՆ ՈՐ ԿԱՄԱՒՔՆ ԱՍՏՈՒԾՈՑ ԺՈՂՈՎԵՑԱՆ ՅԵՓԵՍՈՍ։ ԹՈՒՂԹ ԿԻՒՐՂԻ ԱՌ ՆԵՍՏՈՐ։

Առ սուրբ եւ աստուածապաշտ եւ պաշտաւնակից մեր Նեստոր. Կիւրղոս եւ ամենայն որք ժողովեալ են ընդ մեզ յԱղեքսանդրիայ՝ ի կողմանց եւ ի բնակութենէ Եգիպտացւոց, ողջոյն։

Փրկչին մերոյ ասացեալ է յայտնապէս, եթէ՝ Որ սիրէ զհայր իւր կամ զմայր առաւել քան զիս, ոչ է ինձ արժանի։ Զի՞նչ արասցուք մեք որ յաստուածապաշտութենէդ քումմէ պահանջեմք առաւել սիրել զքեզ՝ քան զփրկիչն ամենայնի Ցիսուս Քրիստոս։ Ո՛ կարասցէ փրկել զմեզ յաւուր դատաստանի, եւ կամ ո՛րպիսի պատասխանի գտանիցեմք, որ այսչափ յերկարեցաք որ ի քէն հայհոյութիւն լինէր զնմանէ. զի թէ միայն յանձն քո լինէր մեղանչականութիւնն այսպիսի մտաց եւ վարդապետութեան, փոքր ի՛նչ էին հոգքն արդեաւք. այլ վասն զի զամենայն եկեղեցիս գայ-

---

Բնագիր Ա. էջ 396-406։ Համմտ. Ե. էջ 460-474։
(1) յեպիսկոպոսութենէն (Զեռ. Մ.Ց.Թ. 1138, էջ 682բ)։

թակղեցուցեր, եւ իբրեւ խմոր հերձուածոց վնասակար եւ աւտարաւտիս արկեր ի ժողովուրդս, եւ ոչ առ այնոսիկ միայն՝ որ մերձաւորք էին քո, այլ յամենայն տեղիս հասին սուտ պատմութիւնք գրոց քոց։ Զի՛ արդ եւս հնար լիցի լռել մեզ եւ ոչ ի հարկէ յիշել զասացեալն Տեառն Քրիստոսի, եթէ՝ Մի՛ համարիք եթէ եկի արկանել խաղաղութիւն յերկիր, ոչ եկի արկանել խաղաղութիւն՝ այլ սուր, եկի քակել զայր ի հաւրէ եւ զդուստր ի մաւրէ։ Զի եթէ վնասել հաւատոյն ընդունայն եւ անաւգուտ է, պատիւ ծնաւղաց եւ երկիւղ դաղարեալ են՝ եւ աւրէնք գթոյ եւ խնամոյ առ եղբարս եւ սիրելիս, եւ աստուածապաշտից լաւ համարեալ է մահ քան զկեանս, զի առաւելութեանն արժանի լիցին հասանել, որպէս եւ գրեալ է։

Եւ ահա մեծ սիւնհոդոսն որ եղեւ, որ ժողովեցան ի Հռոմէ, յորում էր սուրբ եւ աստուածապաշտ եղբայրն մեր եւ պաշտաւնակից Կելեստինոս եպիսկոպոս. արդ երրորդեմք զայս բան եւ դնեմք վկայութիւն եւ գրեմք եւ լինիմք քեզ խորհրդակից, ուղղել քեզ ի վրիպեալ մտացդ եւ ի գայթակղեցուցիչ կրաւնիցդ, զոր իմանասդ եւ ուսուցանեսդ, եւ գալ քեզ յուղիղ հաւատս որ տուեալ ի սկզբանէ յեկեղեցիս, ի սրբոց առաքելոց եւ յաւետարանչաց, որ ինքնատես եւ սպասաւորք եղեն Բանին։ Զի եթէ զայդ ոչ արասցէ աստուածպաշտութիւնդ քո, որպէս սահմանեցաւ քեզ ժամադրութիւն ի թուղթն զոր յառաջագոյնն յիշեցաք, եւ սրբոյ եւ աստուածապաշտի եպիսկոպոսի Կելեստինոսի գործակցի մերոյ, զի գիտասցես զանճն քո, եթէ՝ ոչ ունիս ընդ մեզ բաժին եւ ժառանգութիւն ի քահանայութեան Աստուծոյ եւ յեպիսկոպոսութեան։ Զի ոչ է հնար մեզ անտես առնել

զխռովութիւնս եկեղեցւոյ եւ զգայթակղութիւնս ժողովրդոց եւ զանարգութիւնս ուղիղ հաւատոյ, եւ ի գերութիւն մատնիլ ի քէն հաւտից՝ որ պարտ էին կենաց, զոր պարտ էր քեզ ընդ մեզ ուղիղ փառաւորութեան լինել ցանկացող, եւ գնալ զկնի սուրբ հարցն ընդ չաւիղս աստուածպաշտութեանն։

Արդ զայս գիտասջիր, որ միանգամ մերժեցանն եւ անարգեցանն ի քէն վասն հաւատոցն, ի ժողովրդոցն կամ ի քահանայութենէն, ամենեքեան նոքա ընդունելի են, եւ մեզ հաւասարորդ համարիմք. զի ոչ է մարթ թէ որ միանգամ ուղիղ մտաւք եւ ճշմարտութեան խոստովանութեամբ կացին, թէ անարգեսցին եւ խոտեսցին ինչ քո վկայութեամբ այնոքիկ՝ որ բարիոքն արարին եւ ընդդէմ կացին քո, վասն որոյ եւ գրեցերն իսկ դու ի մեծ քաղաքն Հռոմ, եւ ցուցեր թղթովն քով սրբոյ եպիսկոպոսակցին մերոյ կելեստինոսի։ Զի ոչ եթէ այնչափ միայն պիտոյ է աստուածապաշտութեանդ քում զի խոստովանեսցիս ընդ մեզ, այլ եւ նշանակ հաստատութեան հաւատոցն ունել յանձին, որ եղաւ ժամանակաւք սուրբ Հոգւովն յընդրեալ եւ մեծ սիւնհոդոսին որ ժողովեցան ի քաղաքն Նիկիայ, զոր դու թիւր իմացար եւ անարժան թարգմանեցեր։ Զի թէպէտ եւ խոստովանիս լոկ զբարբառն բանիւք, այլ պարտ է քեզ ըստ կարգի աւրինացն գրով տալ զխոստովանութիւն, զի նզովեսցես զապականեալ եւ զանարժան կրաւնս վարդապետութեան քո, եւ իմասցիս ուղիղ, եւ ուսցիս իբրեւ զմեզ ամենեսեան։ Որպէս յարեւմուտս եւ յարեւելս եպիսկոպոսք եւ վարդապետք, եւ առաջնորդք ժողովրդոց, որպէս եւ կարգեցին ի Հռոմ սուրբ սիւնհոդոսն, եւ մեք ամենեքեան, որպէս ուղիղ եւ անվրէպ եւ անսխալ գրեցաւ ի թուղթսն առ աստուածպաշտութիւնդ քո

յեկեղեցւոյն Աղեքսանդրացւոց, կարգեցաք ի թուղթսըն մեր թէ զի՛րդ աւրէն է ուսուցանել, եւ յորմէ՞ հեռանալն պարտ իցէ։ Զի այս են կաթուղիկէ եւ առաքելական եկեղեցւոյ հաւատք, որում միաբանին ամենայն արեւմտեայք եւ արեւելեայք, եւ թէ սիւնհոդոսք։

Հաւատամք ի մի Աստուած, ի Հայր ամենակալ, ամենայն երեւելեաց եւ աներեւութից արարիչ։ Եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, Որդի Աստուծոյ, ծնեալ ի Հաւրէ, Միածին, այսինքն է ի բնութենէ Հաւր, Աստուած ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ, ծնեալ եւ ոչ արարեալ, բնակից Հաւր՝ որով ամենայն եղեւ յերկինս եւ յերկրի։ Որ վասն մեր մարդկան եւ վասն մերոյ փրկութեան էջ եւ մարմնացաւ եւ մարդացաւ, մեռաւ եւ յարեաւ յաւուր երրորդի, եւ ել յերկինս, եւ գայ դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս։ Եւ ի Հոգին սուրբ։ Եւ որք ասեն թէ էր երբեմն զի չէր, եւ թէ յոչընչէ եղեւ, կամ յայլմէ զաւրութենէ եւ ի բնութենէ, կամ փոփոխելի եւ այլայլելի զՈրդին Աստուծոյ, զայնպիսիսն նզովէ կաթուղիկէ եւ առաքելական եկեղեցի։

Արդ ամենայնիւ երթամք զհետ խոստովանութեան սրբոց հարցն՝ որովք խաւսեցաւ սուրբ Հոգին, եւ զկնի մտաց նոցա արասցուք զնայեցուածս գնացից մերոց, իբրեւ զարքունի ճանապարհ գնասցուք եւ ասասցուք, թէ նոյն ինքն Միածին Աստուծոյ Բանն, որ ի նոյն Հաւր բնութենէ իսկ է ծնեալ, Աստուծոյ ճշմարտէ ճշմարիտ Աստուած, ըզլոյսն ի լուսոյ, որով ամենայն եղեւ յերկինս եւ յերկրի։ Որ վասն մերոյ փրկութեան էջ եւ ունայնացոյց զանձն իւր, մարմնացաւ եւ մարդացաւ, այսինքն մարմին ի սուրբ կուսէն՝ իւր միացոյց, եւ յարգանդէ ըստ մերում նմանութեան ծնաւ, եւ երե-

ւեցաւ մարդ ի կնոջէ, ոչ անկեալ ի բնութենէ իւրմէ որ էրն, այլ թէպէտ եւ եղեւն հաւասար մարմնոյ եւ արեան, սակայն եւ այնպէս կայ մնայ որ էն Աստուած, յայտ է, եթէ բնութեամբ եւ ճշմարտութեամբ։ Եւ ոչ զմարմնոյ ասեմք եթէ փոփոխեցաւ ի բնութիւն աստուածութեանն, եւ ոչ ի բնութիւն մարմնոյ զանճառ Բանին Աստուծոյ իջուցանել զբնութիւն. զի անչարժ է եւ անփոփոխելի ամենայնիւ։ Նոյն կայ մշտնջենաւոր ըստ գրոց։ Երեւեցաւ տղայ եւ ի խանձարուրս պատեցաւ եւ ի գոգ ծնաւղին իւրոյ սրբոյ կուսին, եւ յերեւելն մանուկ, սակայն լնու զամենայն արարածս իբրեւ Աստուած, եւ աթոռակից է ծնաւղին զի աստուածութիւնն անչափ է եւ անսահման. եւ սահմանել չընդունի։ Միացեալ ի մարմնի բնութեամբ՝ հոգւով բանաւորութեամբ խոստովանիմք զԲանն. միում Որդւոյ երկիր պագանեմք՝ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի, եւ ոչ զատանեմք եւ բաժանեմք մարդ յԱստուծոյ մերձաւորութեամբ ի միմեանս պատւով եւ յարգանաւք ինչ միութեան. զի այսպիսի միտք եւ բանք՝ ընդունայնութիւնք են եւ ոչ այլ ինչ։ Զի ոչ ուրոյն անուանեմք Քրիստոս. որ յԱստուծոյ բանն, եւ ուրոյն դարձեալ Քրիստոս՝ որ ի կուսէն, այլ մի միայն գիտեմք Քրիստոս որ յԱստուծոյ Հաւրէ Բան իւրով մարմնով. եւ յորժամ մարդկաւրէն աւծանիւր ըստ մեզ, եւ սակայն սրբոց իւրոց նոյն իսկ տայ զհոգին եւ ոչ չափով, որպէս ասէ երանելի աւետարանիչն Յովհաննէս։ Այլ եւ ոչ զայն ասեմք, եթէ բնակեաց Բանն որ յԱստուծոյ իբրեւ ի լոկ մարդ՝ որ ի կուսէն ծնեալն, զի մի՛ իբրեւ աստուածազգեստ մարդ իմանայցի Քրիստոս։ Զի թէպէտ եւ բնակեաց ի մեզ Բանն, ասի եւ ի Քրիստոս բնակեալ ամենայն լրումն աստուածութեանն մարմնապէս, այլ այսպէս իմանամք թէ մարմին եղեւ։ Ոչ եթէ որպէս եւ ի սուրբսն բնակել ասի, ըստ նմին հաւասար եւ ի նմա ասիցեմք զբնակելն, այլ միութիւն բնութեամբ, եւ ոչ ի մարմին փոխել, այսպէս ասի բնակութիւն, որպէս ինչ ասի եւ վասն ոգւոյ մարդոյ ի մարմնի իւրում։

Այսուհետեւ մի է Քրիստոս՝ Որդի եւ Տէր, ոչ իբրեւ մերձաւորութիւն լոկ պատւոյ միութեան, եւ կամ իբրեւ համարձակութիւն ունել մարդոյ առ Աստուած. զի ոչ կարէ միացուցանել զբնութիւնսն հաւասարապատուութիւնն։ Զի ահա Պետրոս եւ Յովհաննէս հաւասարապատիւք են միմեանց, զի առաքեալք եւ աշակերտք, սակայն չեն մին երկուքն. եւ ոչ յառելութեան մերձաւորութեան կարգաւք ինչ իմանալ։ Զի չէ մարթ այսպիսի իրաւք իմանալ բնութեամբ միութիւն. եւ ոչ ընդունելութիւն խնամոց, որպէս մերձենամք առ Տէր, որպէս եւ գրեալն է, եւ լինիմք մի հոգի ի նա։ Մանաւանդ ի մերձաւորութեանդ անուանէ ամենեւին հրաժարիմք, զի չէ բաւական նշանակել զմիութիւնն։ Այլ եւ ոչ Աստուած կամ Տէր Քրիստոսի անուանեմք զԲանն որ յԱստուծոյ Հաւրէ, զի մի դարձեալ յայտնի յերկուս բաժանիցեմք զմի Քրիստոս զՈրդի եւ զՏէր, եւ ի հայհոյութիւն պարտաւորութեան անկանիցիմք, յորժամ Աստուած եւ Տէր իւր անուանիցեմք զնա։ Այլ որպէս յառաջագոյն ասացաք, միացաւ Բանն Աստուած ի մարմնի բնութեամբ, եւ է ամենեցուն Աստուած, եւ տիրէ ամենայնի, եւ ոչ ինքն իւր ծառայ է, եւ ոչ ինքն իւր տէր։ Այլ անմարթ եւ անարժան է եւ լի հայհոյութեամբ իմանալ զայս եւ ասել. զի թէպէտ եւ ասէ Աստուած իւր զՀայր, սակայն Աստուած է ինքն բնութեամբ, եւ ի բնութենէ նորա։ Այլ ոչ եթէ անգիտացաք ինչ

այնմ, զի հանդերձ աստուածութեամբն եւ մարդ եղեւ: Եւ որ ընդ Աստուծով իցէ ըստ մարդկութեան կարգացն բնութեան, այլ ինքն իւր տէր ի՛ բր լինիցի Աստուած կամ Տէր: Այսուհետեւ իբրեւ ըզմարդ, որչափ վայել է ըստ ունայնանալոյն կարգաց ընդ մեզ, զինքն ընդ Աստուծով ասէ, այսպէս, Եղեւ ընդ աւրինաւք, եւ սակայն զաւրէնքն ինքն խաւսեցաւ, եւ աւրէնսդիր իբրեւ Աստուած: Հրաժարեմք դարձեալ, եւ զայն ասել վասն Քրիստոսի, եթէ վասն զգենլոյն զգեցեալն պաշտեմ, եւ վասն աներեւութին երկիր պագանեմ երեւելոյն: Արհաւիրք եւ դողումն են, եւ դարձեալ ի վերայ այնորիկ եւ զայս եւս ասել. Թէ որ առաւն, վասն առնլոյն Աստուած յորջորջի, զի որ զայն ասէ. բաժանէ դարձեալ յերկուս զՔրիստոս, եւ մարդ ուրոյն անուանէ, եւ Աստուած դարձեալ ուրոյն. եւ ո՞ւր ունի զխոստումն մխուեանն: Վասն զի մարթ իսկ է եթէ ընկեր յընկերէ երկրպագիցի ոք, եւ ոչ յորջորջի Աստուած, այլ մի իմանալի է Աստուած Քրիստոս, Միածին Որդի, միով երկրպագութեամբ պատուի հանդերձ մարմնով իւրով:

Եւ խոստովանիմք եթէ նոյն ինքն որ յԱստուծոյ Հաւրէ ծնեալ Որդի եւ Աստուած Միածին, որ իւրով բնութեամբն անվիչտ էր, մարմնով իւրով մեռաւ վասն մեր ըստ գրոց, եւ էր ի խաչ ելեալ ընդ մարմնին իւրում, եւ անվչտութեամբ իւրացոյց զվիչտս մարմնոյն, չնորհաւք Աստուծոյ, վասն մեր զմահ ճաշակեաց: Ետ մահու զմարմին իւր՝ այն որ բնութեամբն է կենդանի, եւ նա ինքն է յարութիւն, զի անհաս զաւրութեամբն կոխեսցէ ըզմահ, եւ իւրով մարմնովն եղիցի անդրանիկ ի մեռելոց եւ պտուղ ննջեցելոցն, եւ արասցէ ճանապարհ բնութեան մարդկան յանապականութիւն

վերանալ. եւ որպէս այժմ ասացաք, չնորհաւքն Աստուծոյ վասն ամենեցուն զմահ ճաշակեաց, եւ յարեաւ յաւուր երրորդի, եւ առ յաւարի զդժոխս: Արդ թէպէտեւ ասի թէ ի մարդոյ եղեւ եւ յարութիւն մեռելոց. այլ իմանամք զբանն Աստուծոյ որ եղեւ մարդ եւ լուծաւ նովաւ զաւրութիւն մահու: Գայ դարձեալ ի ժամանակի իւրում մի Որդի եւ Տէրն փառաւք Հաւր, զի դատեսցէ զտիեզերս արդարութեամբ իւրով, որպէս եւ գրեալ է: Ցիրաւի եւ զայն եւս յաւելցուք թէ պատմեմք եւ աւետարանեմք զմահն Միածնի Որդւոյն Աստուծոյ, այսինքն Յիսուսի Քրիստոսի, եւ զյարութիւնն ի մեռելոց եւ զվերանալն յերկինս:

Խոստովանիմք զպատարագս աւրհնութեան կատարեալ յեկեղեցիս այսպէս. մերձենամք ի խորհուրդն աւրհնութեան, եւ սրբիմք յորժամ կցորդիմք սուրբ մարմնոյն եւ պատուական արեանն փրկչին ամենայնի Քրիստոսի, եւ ոչ եթէ իբրեւ զլոկ մարմին ընդունիմք, քա՛ւ լիցի, եւ ոչ իբրեւ զմարդոյ սրբեցելոյ եւ մերձեցելոյ ի Բանն իբրեւ ի պատիւ միութեան, եւ կամ իբրեւ զաստուածութիւնն բնակիչ ունել յինքեան, այլ իբրեւ զկենդանարար ճշմարտութեամբ եւ Բանին մարմին, զի կենդանի է բնութեամբ իբրեւ զԱստուած, եւ վասն զի միացաւ ի մարմին իւր՝ կենդանատրեցոյց զնա: Զի թէպէտ եւ ասիցէ ցմեզ, եթէ՝ Արդարեւ ասեմ ձեզ, եթէ ոչ կերիցէք զմարմին Որդւոյ մարդոյ եւ ըմպիցէք զարիւն նորա ոչ իբրեւ զմարդոյ՝ որ իբրեւ զմի ի մէնջ համարիցիմք: Քանզի զի՛ արդ էր հնար եթէ մարդոյ մարմին, որ բնութեամբ իբրեւ զմեզ իցէ, եթէ կարիցէ լինել կենդանարար,

այլ ճշմարտութեամբ միացոյց իւր վասն մեր մարմին եւ եղեւ մարդ, եւ յորջորջեցաւ Որդի մարդոյ։ Եւ յաւետարանի փրկչին մերոյ ի բարբառս ոչ յերկուս զաւրութիւնս եւ ոչ յերկուս երեսս բաժանեալ տեսանեմք, եւ ոչ է իսկ մին. մի-նաւոր Քրիստոս յերկուս երեսս բաժանեալ։ Զի թէպէտ եւ յերկուց ի բաց երեւի, այլ ի միութիւն յանբաժին միացեալ, որպէս մարդ իմանալի՝ է ի չնչոյ եւ ի մարմնոյ, եւ ոչ կրկին ոք ասի, այլ մի՛ յերկոցունց։ Այլ ըստ մարդկութեանն եւ ըստ աստուածութեանն իբրեւ զմիոջէ իմասցուք ուղղութեամբ. զի յորժամ աստուածաբար ասիցէ զինքեննէ ասէ, թէ՝ Որ ետես զիս՝ ետես զՀայրն իմ, եւ թէ՝ Ես եւ Հայր իմ մի եմք, զաստուածութենէ եւ զանհասութենէ նորա իմանամք. զի մի է առ Հայրն իւր, վասն նոյն էութեանն բնութեան, զի պատկեր եւ կերպարան եւ ծագումն փառաց նորա է։

Դարձեալ եւ յորժամ զմարդասիրութեան կարգըս ոչ անարգէ եւ խաւսի ընդ Հրեայսն ասէ. Այժմ խնդրէք զիս սպանանել, այր՝ որ զճշմարտութիւնն ձեզ խաւսեցայ։ Դարձեալ ոչինչ նուազագոյն երեւի ի ճշմարտութենէն եւ ի հաւատարութենէն Հաւր Աստուածն Բան, յորժամ ի կարգս մարդկութեանն տեսանիցեմք։ Եւ յիրաւի եւ հաւատալի է թէ որ Աստուածն էր բնութեամբ՝ եղեւ մարմին, այսինքն մարդ, հոգւով եւ մտաւք բանաւորութեամբ։ Եւ զի՞նչ մարթ իցէ արդեւք ամաւթ համարել ուրուք զբարբառս նորա, թէ ասացի որպէս մարդկան վայել է, զի եթէ հրաժարեաւ էր յայնմանէ, որ ըստ մարդկութեան վայել էին բանքըն, ո՛վ էր որ ստիպէր զնա լինել իբրեւ զմեզ մարդ, այն՝ որ իջոյց զանճն իւր կամաւք ի խոնարհութիւն վասն մեր, վասն որո՞յ պատճառանաց հրաժարէր յայնցանէ՝ որ ըստ խոնարհութեան իրացն վայել էին բանքն։

Այսուհետեւ միում երեսաց եւ միում զաւրութեան զբարբառն աւետարանի վայել է դնել, այսինքն Բանին մարմնացելոյ, զի մի Տէր է Ցիսուս Քրիստոս ըստ գրոց։ Զի թէպէտ եւ անուանի առաքեալ եւ քահանայապետ խոստովանութեան մերոյ, իբրեւ զքահանայանալ Աստուծոյ եւ Հաւր, որ վասն մեր Հաւրն իւրոյ մատուցանէ զհաւատս խոստովանութեան մերոյ։ Եւ ի Հոգին սուրբ դարձեալ զնոյն ասեմք որ յԱստուծոյ բնութենէն ծնեալ է Որդի Միածին, եւ ոչ իբրեւ զմարդոյ ուրոյն համարիմք զքահանայութեանն անուն, այլ նոյն ինքըն եղեւ միջնորդ Աստուծոյ եւ մարդկան եւ փըրկանք, ածել ի խաղաղութիւն, տալ զանճն իւր ի հոտ անուշից Աստուծոյ եւ Հաւր։ Քանզի եւ ասէ, Զոհս եւ պատարագս ոչ կամեցար, զողջակէզս եւ զվասն մեղաց ոչ հաճեցար, մարմին հաստատեցեր ինձ, յայնժամ ասացի ահաւասիկ գամ ես, ի գլուխս գրոց գրեալ է վասն իմ առնել զկամս քո Աստուած։ Մատոյց զմարմին իւր ի հոտ անուշից վասն մեր եւ ոչ վասն իւր։ Ո՛րպիսի զոհից եւ պատարագաց կարաւտ էր արդեւք նա, այն որ հեռին եւ ի վեր է քան զմեղս, իբրեւ զԱստուած։ Զի թէ ամենեքին մեղան եւ նուազեալ են ի փառացն Աստուծոյ որով գայթակղեալ անկան ի վիշտս, եւ ախտացաւ բնութիւն մարդկան ի մեղս, այլ նա ոչ այսպէս, եւ մեք նուազեալ եմք ի փառաց նորա։ Եւ զիա՞րդ ասիցի արդեւք եթէ զենաւ գառն ճշմարիտ. եթէ ասիցէ՞ ոք արդեաւք եթէ մատոյց զանճն իւր վասն իւր, եւ ոչ վասն մեր։ Ոչ երբեք կարել խաւսել ի պարտաւորութենէ ամպարշտութեանն իւրեանց, զի

եւ ոչ իւիք իրաւք գտանի յանցուցեալ, զի եւ ոչ արար մեղս։ Արդ՝ ո՞րպիսի պատարագաց լինէր կարաւտեալ, յորում ոչն էին մեղք՝ կարաւտ պատարագացն ի քաւութիւն։ Եւ յորժամ ասիցէ վասն սրբոյ Հոգւոյն, եթէ՝ Նա զիս փառաւոր առնէ, իմասցուք ուղիղ, զի ոչ եթէ նա փառաց ինչ կարաւտ է յայլմէ առնուլ, մի Որդի Քրիստոս եւ կամ ի Հոգւոյն սրբոյ փառս գտանել, զի ոչ եթէ ի վեր քան զնա գտանիցի Հոգի նորա, այլ վասն յայտնութեան աստուածութեանն իւրոյ, եւ վասն հանդիսի մեծամեծ գործոցն որ իւրով հոգւովն ցուցանէր, փառաւորել ի նմանէ ասի։ Զոր աւրինակ եւ ըստ մեզ իսկ, յորժամ ասիցէ ոք վասն զաւրութեան իւրոյ կամ իմաստութեան թէ որովք փառաւորիմն ես, զի թէպէտ եւ հոգին առանձինն անձնաւորութեամբ եւ իմանի յանձն իւր եւ ի Հոգի սուրբ, եւ ո՛չ Որդի, այլ ոչ է աւտար ի նմանէն, զի հոգի ճշմարտութեան անուանի, եւ Քրիստոս ճշմարտութիւն, եւ երեւի նովաւ, որպէս յԱստուծոյ ի Հաւրէ։

Ազդէր եւ Հոգին ի ձեռն սրբոց առաքելոցըն եւ առնէր փառաւորեալս, եւ յետ վերանալոյն Տեառն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի յերկինս, եւ փառաւորէր զնա զի հաւատարիմ է թէ Աստուած էր բնութեամբ։ Դարձեալ եւ ինքն ազդէր հոգւովն իւրով, վասն որոյ եւ ասէն իսկ թէ, Ցիմմէն առնու եւ պատմէ ձեզ, եւ ո՛չ եւս ասեմք թէ իբրեւ առնլով Հոգին ընդունիցի զիմաստութիւն եւ ըզգաւրութիւն, զի կատարեալ է ամենայնիւ, եւ անկարաւտ ամենայն բարութեանց, վասն զի ի Հաւր գաւրութենէն եւ յիմաստութենէ Որդւոյ, Հոգին ինքն իմաստութիւն էր եւ գաւրութիւն։ Եւ վասն զի Աստուած միացեալ ի մարմնի բնութեամբ,

սուրբ կոյսն ծնաւ ըստ մարմնոյ, զսա եւ Աստուածածին ասեմք, ոչ եթէ բնութեան եւ էութեան բանին սկիզբն ունիցի ի մարմնոյն, զի էր ի սկզբանէ, եւ Աստուած էր Բանն, եւ նա ինքն արարածոց արարիչ մչտնջենաւորակից Հաւր եւ արարիչ ամենայն արարածոց։ Այլ որպէս յառաջագոյն ասացաք, վասն զի բնութեամբ միացոյց իւր զմարդկութիւնն, եւ առ յանձն ծնանիլ յարգանդէ ըստ մարմնոյ, ոչ իբրեւ կարաւտեալ ինչ յիւր բնութիւնն՝ եւ ընդ ժամանակաւք եւ ի վախճանի աւուրց ծնանիլ, այլ զի զծննդեանն մերոյ աւրհնեսցէ զսկիզբն։ Եւ ի ծնանելն նորա ի կնոջէ միացեալ մարմնովն, այնուհետեւ լռեցուսցէ յամենայն ազգացս մարդկութենէ զերկրաւոր մարմինս մեր, եւ որ ի տրտմութեանն որդիս ծնեալ ասացաւ, նովա՛ւ խափանեսցի։ Եւ ճշմարտեսցէ զբարբառ մարգարէութեանն՝ որ ասէ, Ջաւրացաւ մահ եւ եկուլ։ Եւ դարձեալ. Եհատ Աստուած զամենայն արտասուս յամենայն երեսաց։ Վասն այսպիսի պատճառանաց ասեմք զտեսչութիւն նորա։ Եւ զի կոչեսցի սրբովք աշակերտաւքն հանդերձ եւ երթիցէ ի հարսանիս ի կանա Գալիլեացւոց եւ աւրհնեսցէ զհարսանիսն։ Ջայս ուսուցանել ուսաք ի սրբոց աւետարանչացն եւ առաքելոցն, եւ յամենայն աստուածաշունչ գրոց եւ յերանելի հարցն ի ճշմարիտ խոստովանութենէն։ Այսմ ամենայնի պարտ է եւ քումդ երկիւղածութեանդ հաւասարել եւ վկայել առանց ամենայն նենգութեանց, եւ զոր ինչ պարտ է նզովել երկիւղածութեանդ քումդ կարգեալ է ի թղթիդ մերում.

Ա։ Եթէ ոք ոչ խոստովանեսցի Աստուած ըստ ճշմարտութեանն զեմմանուէլ, եւ վասն այսորիկ եւ Աստուածածին զսուրբ կոյսն, ծնեալ ըստ մարմնոյ զմարմնացեալ Բանն Աստուած՝ նզովե՛ալ եղիցի։

Բ: Եթէ ոք ոչ խոստովանեսցի բնութեամբ միանալ ի մարմնի Բանին Աստուծոյ Հաւր, եւ մի Քրիստոս հանդերձ մարմնովն իւրով զնոյն Աստուած միանգամայն եւ մարդ. նզովեա՛լ եղիցի:

Գ: Եթէ ոք զմի Քրիստոս բաժանեսցէ յերկուս ղէմս յետ միանալոյն, եւ միայն մերձաւորութիւն յարելութեան ասիցէ իբրեւ պատուով, կամ ճոխութիւն եւ զաւրութիւն գտեալ, եւ ոչ միութիւն բնութեամբ. նզովեա՛լ եղիցի:

Դ: Եթէ ոք յերկուս երեսս եւ կամ յերկուս զաւրութիւնս զաւետարանացն եւ զառաքելոցն ըզգրեալսն եւ զբարբառն բաժանեսցէ, եւ կամ ըզՔրիստոսի ասացեալսն սրբովք իւրով, եւ կամ զոր իւր իսկ վասն իւր իցէ ասացեալ, եւ զոմանս իբր մարդոյ ուրոյն ի Բանէն Աստուծոյ՝ իբր յարելութեամբ իմանայցէ, եւ զոմանս դարձեալ աստուածաբար միայն՝ որ ի Բանէն Աստուծոյ Հաւր. նզովեա՛լ եղիցի:

Ե: Եթէ ոք իշխեսցէ ասել մարդ աստուածազգեաց զՔրիստոս, եւ ոչ Աստուած ճշմարիտ՝ իբրեւ զմի Որդի բնութեամբ, որ եղեւ Բանն մարմին եւ հաւասարեաց մեզ արեամբ եւ մարմնով. նզովեա՛լ եղիցի:

Զ: Եթէ ոք ասիցէ եթէ, Աստուած եւ Տէր է Քրիստոսի որ յԱստուծոյ Հաւրէ Բանն, եւ ոչ խոստովանեսցի զնոյն Աստուած եւ մարդ միանգամայն ի լինել Բանին մարմին ըստ գրոց. նզովեա՛լ եղիցի:

Է: Եթէ ոք ասիցէ իբրու մարդ զաւրութիւն գտանէր ի յԱստուծոյ Բանէն Յիսուս, եւ զմիածնին փառս մերձեցուցանէ իբրեւ յայլ ոք քան զնա, նզովեա՛լ եղիցի:

Ը: Եթէ ոք իշխեսցէ ասել, եթէ վերացելոյ

մարդոյն արժան է երկրպագութիւն առնել ընդ Բանին Աստուծոյ, եւ փառաւորակից լինել եւ անուանակից ընդ Աստուծոյ իբրեւ այլ յայլում. զի յորժամ ընդ ումեք ասիցէ ի հարկէ երկուս իմացուցանէ, եւ ոչ միով երկրպագութեամբ պատուեցէ զԵմմանուէլն, եւ մի փառաւորութիւն տացէ նմա՝ որով եղեւ Բանն՝ մարմին, նզովեա՛լ եղիցի:

Թ: Եթէ ոք ասիցէ զմիոյ Տեառն Յիսուսէ Քրիստոսէ եթէ փառաւորեցաւ ի Հոգւոյն իբրեւ յաւտար զաւրութենէ, եւ նովաւ առաւելութիւն զաւրութեան ի վերայ այսոց պղծոց կատարել ի մարդիկ զնչանս աստուածագործ, եւ ոչ նորին իսկակից զՀոգին՝ որով ունէր զԱստուածագործ նշանս, նզովեա՛լ եղիցի:

Ժ: Առաքեալ եւ քահանայապետ խոստովանութեան մերոյ լինել ասեն զՔրիստոսէ աստուածաչունչ գիրք, եւ մատուցանել զանձն իւր վասն մեր ի հոտ անուշից Աստուծոյ Հաւր: Արդ՝ եթէ ասիցէ ոք, առաքեալ եւ քահանայապետ խոստովանութեան մերոյ, ոչ զայն որ յԱստուծոյ Հաւրէ Բանն էր, եղեւ մարմին եւ ընդ մեզ մարդ, այլ ուրոյն ի նմանէ մարդ ի կնոջէ, եւ կամ եթէ ասիցէ ոք եթէ վասն իւր մատոյց զանձն իւր պատարագ, եւ ոչ միայն վասն մեր, զի ոչ էր կարաւտ պատարագի, որ ոչ գիտէր զմեղս. նզովեա՛լ եղիցի:

ԺԱ: Եթէ ոք ոչ խոստովանեսցի զմարմինն Տեառն կենդանարար, եւ իւր իսկ Բանին որ յԱստուծոյ, այլ որպէս այլոյ ուրումն արտաքս քան զնա մերձեցելոյ ի նա պատուով, եւ կամ որպէս բնակեցելոյ ի նա աստուածութեամբն, եւ ոչ կենդանարար, որպէս ասացի, զի եղեւ իւր Բանին մարմին՝ որ զամենայն կարող է կենդանացուցանել. նզովեա՛լ եղիցի:

ԺԲ։ ԵԹԷ ոք ոչ խոստովանեսցի զԲանն որ յԱստուածոյ· չարչարեալ մարմնով, խաչեալ մարմնով, եւ զմահ ճաշակեալ մարմնով, եւ լեալ անդրանիկ ի մեռելոց, որ է կենդանարար, որպէս զԱստուած· նզովեա՛լ եղիցի։

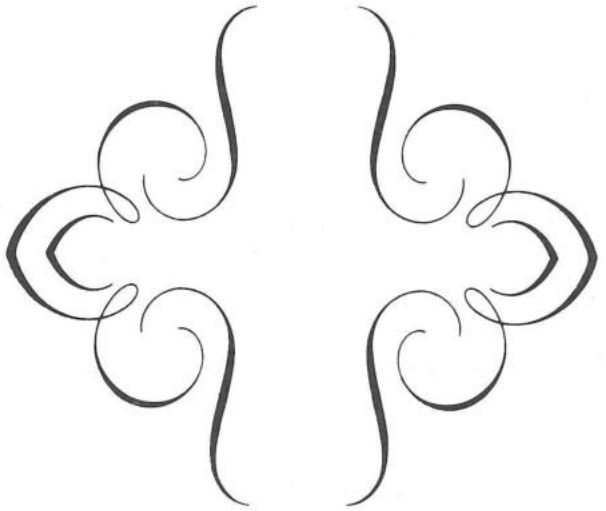

Գ

ԵՐԱՆԵԼՈՑՆ ԿԵԼԵՍՏԻԱՆՈՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՀՌՈՄԱՑ, ԹՈՒՂԹ ԱՌԱՋԻՆ ԱՌ ՆԵՍՏՈՐ։

Ոչ գիտեմ ուստի ի մերս հասանել լսելիս, իբր թէ հաւատ իմն հեղեալ ի քէն նորաձեւս, որ է արտաքոյ բարեպաշտութեան, այլ զլուր քոյոց հաւատոցդ անտես արարաք, քանզի զարմացումն մերձ է առ մեզ, եթէ դու որ յիմաստութիւնսն մեծագոյնս խորհեցեալ, եւ վայելչիցս գիտութեան բարձրութիւն բարձրացեալ, զիարդ այդպէս վաղվաղակի յանգիտութեանց ընկղմեցար խորխորատ։ Իսկ եթէ այսպէս որպէս բանս հաստատէ, թշնամանեալ լինի ուրեմն ի քէն Երրորդութեանն համագոյութիւն, ուրացեալ լինի եւ արժանաւոր պատիւ Աստուածածնին Մարիամա։ Վասն որոյ պատշաճաբար համարիմ ըստ քեզ եւ առ քեզ եւ ընդդէմ քո զասացեալն որ գոչելով աղաղակէ, եթէ բազում դպրութիւնքդ զքեզ ի մոլորութիւն դարձուցին։ Բայց ես ոչ դարձուցին միայն ասեմ այլ եւ զանցուցին եւս։ Քանզի ճգեցեր զձեռս քո առ ի յաստուածամարտութիւն, եւ գօտի ածեալ տարեալ եղեր ուր ոչն կամէիր, եւ ոչ գիտէիր, զի թէ էիր, ոչ արդեաւք զԱստուած խորհէիր առնել ընդդիմամարտ, եւ կամ ընդդէմ խթանի աքացել, որ ոչն էր քեզ կարողական։

Բնագիրը Զ, էջ 256 - 257, քննական։ Համմտ. Ա. էջ 241 - 242.

Ուստի եւ վայելուչ կարծեմ յաղագս քո առնուլ զմովսէսեանն ձայն փոխ, եւ սուղ ինչ այլաբանելով ընդ քո յեղափոխութեան հաւատոցդ, մանաւանդ թէ յանհաւատութեանդ կամաց, ասեմ, այս այր յիմար եւ ոչ իմաստուն, ո՞չ սա ինքն է հայրն քո որ ստացաւ, արար եւ ստեղծ զքեզ, եւ դու զայդ Տեառնդ հատուցանես. քանզի Աստուած գոլով ըստացաւ զքեզ, եւ էած յանգոյութենէ ի գոյութիւն, իսկ դու անստացար զբազմագին մարգարիտն Քրիստոս, եւ ոչ Նաբովթայ արեանն գոչելով յերկրէ զնոյն գունակ ի քեզ բերելով նմանեցուցեր։ Քանզի նա ի հայրենի ժառանգութեանցն ղրկել ոչ առնոյր յանձն, եւ զմահ յաղագս այնորիկ կրէր, իսկ դու զհարցն նախասահմանեալ ի քեզ հաւատս ի բաց մերժելով զրկեցար, եւ փախստական եղեր իբրեւ զամբարիշտն ոչ հալածեալ։

Եւ այժմ մեր այսչափ աղաչելովս եւ նախակոչելովս զքեզ, ոչ կամիս դառնալ որպէս զնմանին քո Ասայէլ, որ երբեմն հալածելով զԱբենները յուսացեալ ի յիւրոցն արագութիւն ոտից, ոչ կամեցեալ լսել աղաչանացն մինչեւ զանլսողութեանն ժողովեաց զվարձ, նոյն ժամայն խոցեալ՝ կայր մեռեալ յերկրի հանդերձ մատնչօքն իւրովք ոտիւք։ Վասն որոյ եւ ես քեզ խրատ տամ, ոտիցդ քոց ոչ հաւատալ զքեզ. քանզի օձն դարանակալ է հարկանել զգարշապարսդ, այլ մանաւանդ գլխոյդ՝ եթէ իցէ Քրիստոս, յորմէ ամենայն մարմինն յաւդիւք եւ խաղալեաւք տարաբերեալ եւ խառնեալ աճէ զաճումն Աստուծոյ։

Ապա թէ ոչ հաւանեսցիս դառնալ յընդունայն եւ յանսուրբ մոլորութենէդ, մեք ընդդէմ քո զվճիռ չնորհին արտաճայնեսցուք. քանզի չէ պարտ զսրբութիւնս չանց տալ, եւ կամ արկանել ըզմարգարիտն առաջի խոզից։ Քանզի ո՞յր արդեւք ըզքեզ տեսանելով ի բարեպաշտութենէն յամբարշտութիւն հաստատեալ, եւ ոչ զարմասցի, եւ կամ ո՞յր զայդպիսի լսելով համբաւ, եւ ոչ երկոքին հնչեցին ականջք։ Քանզի զիս տակաւին արտասուք պաշարեն, տեսանելով զհովիւդ այլայլեալ (գայլ եղեալ?), եւ զիարդ կերեալ զհաւտ, ոչ մարմինս ի հոգոց պահանջեալ այլ զհոգի ի մարմնի սպանեալ. դարձեալ եւ զվարդապետդ անզգամ զնախամարտիկդ, այժմ պատերազմող եկեղեցւոյ, զերբեմն արբանեակդ Քրիստոսի, այժմ բնակարան նեռինն, զերբեմն հայրապետդ, այժմ հերձուածողապետ, որ ի կորուստ մատնեցեր. նաեւ ոչ Ցուդայի այնքան մեղադրեմք մատնելով զՔրիստոս Հրէից, որքան քեզ՝ կործանելով զհաւատդ։ Քանզի նա կաչառառութեամբ յայնպիսի յանդգնեցաւ գործ, իսկ նանրութեամբ իմաստնացեալ այդպիսի գտար դրժող. փոքր միւս եւս յուսամք թէ արդեւք [դարձցիս?], ապա եթէ ոչ մեկնեսցիս այդպիսի յամառութենէ, գոչեմք առ Աստուած ասելով. Տէր ի քաղաքի քում զպատկերս քո արհամարհես, զի բարձցի ի միջոյ մերմէ որ զայդպիսիդ յանդգնեցաւ գործել։

Արդ եղիցի քեզ դառնալ յառաջին հաւատն, եւ յայդմանէ փախչել, եւ լաւագունին հանդիպիլ, եւ որոշողութեանդ լուծումն առնուլ, եւ Քրիստոսի հաղորդութեան արժանաւոր լինել, եւ մերոյ մխիթարութենս ընդունող. քանզի ոչ կամի Աստուած զմահ մեղաւորին որպէս զդառնալ նորա ի չար ճանապարհէն եւ կեալ։

Դ

Ի ԹՂԹՈՑՆ ԵՋՆԿԱՑ ԿՈՂԲԱՑԻՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՋԻ, ՋՈՐ ԳՐԵԱՑ Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ԱՌ ԵՐԱՆԵԼԻՆ ՄԱՇՏՈՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏ, ՑԵՏ ԱՌԱՋՆՈՑ ԺՈՂՈՎՈՑՆ ԵՓԵՍՈՍԻ ՅՈՐՈՒՄ ԼՈՒԾԻՆ Ի ՊԱՏՈՒՈՑ ՋՆԵՍՏՈՐ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ։

1

Եւ վասն հաստատութեան եկեղեցեաց, զոր կարծեաց յարուցանել հողմ մոլորութեան եւ չարժել, սուրբ աղօթիւք ձեր դադարեաց, եւ ի միաբանութիւն եկին ամենայն եպիսկոպոսք Հոռոմոց՝ ունել հաստատուն զառաջին երեքհարիւրոցն հաւատս, եւ նզովեցին, զի մի ոք իշխեսցէ նորած[ին] ինչ եւ աւտարոտի հաւատս, այլ ի նորին վերայ չինել եւ զնոյն ուսուցանել. խոստովանել ըզՔրիստոս՝ Աստուած ճշմարիտ եւ Որդի Աստուծոյ եւ Միածին, ծնեալ ի Հօրէ յառաջ քան զյաւիտեանս, եւ Տէր արարիչ ամենայն արարածոց, եւ զնոյն Բանն Աստուած ի վախճան ժամանակաց զգեցեալ մարմին եւ եղեալ վասն մեր մարդ, առանց չըրջելոյ եւ անկանելոյ յիւր աստուածական բնութենէն, եւ ծնեալ ի սուրբ Կուսէն, Աստուած՝ ըստ մարմնաւոր ծննդեանն մարդ կատարեալ. եւ կոչի եւ է կոյսն Տիրածին եւ Աստուածածին, եւ ծնեալն Աստուած եւ մարդ կատարեալ։

Բնագիր Բ. էջ 130. Համմտ. Ա. էջ 1-2.

ԵՋՆԿԱՑ ԿՈՂԲԱՑԻՈՑ՝ ԹԱՐԳՄԱՆՋԻ Ի ՀԱՑՍ։

2

Մի Աստուած խոստովանիմք՝ յանդիմանութիւն բազմանուն չաստուածոցն, ինքնակաց, անպատճառական, պարզական, անյաւդական, արարիչ, ամենակալ, ամենազօր, ամենագործ, հաստիչ եւ կազմիչ երեւելեացս եւ աներեւութիցս։ Եւ ի նմանէն եւ ընդ նմա եւ առ նմին մի Ծնունդն՝ անսկզբնակից, արարչակից, համազաւր, համագործ։ Եւ մի Հոգի Սուրբ Աստուծոյ, մշտնջենաւոր բղխեալ եւ ընդ նմին եւ առ նմին՝ արարչակից եւ զաւրակից Հաւր եւ Որդւոյ։ Այսպէս կատարեալ Սուրբ Երրորդութիւնն դաւանի [ի] սուրբ եւ ի համաշխարհական եկեղեցիս, անմարմին, անշնչական, անտարրական, կանխագէտ, յառաջիմաց քան զամենայն արարեալս եւ հաստեալս,(1) ի մի թագաւորութիւն եւ ի մի աստուածութիւն՝ յերիս անձինս կատարեալս։ Զի ո՛չ անձն Հօր է անձն Որդւոյ. քանզի ոչ իւրոյ անձինն է Հայր, եւ ո՛չ անձն Որդւոյ է անձն Հօր. քանզի ոչ եթե իւրոյ անձինն է Որդի, եւ ո՛չ անձն Սուրբ Հոգւոյն է անձն Հաւր կամ Որդւոյ, զի ո՛չ եթե իւրոյ անձինն է Հոգի, այլ Աստուծոյ Հոգի։

---

(1) Տպ. հաստատեալս։

Ե

ԹՈՒՂԹ ՊՐՈԿՂԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՌ ՍՈՒՐԲՆ ՍԱՀԱԿ ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՀԱՅՈՑ ԵՒ ԱՌ ՍՈՒՐԲՆ ՄԱՇԴՈՑ։

Այգնեա՛ Հոգի սուրբ տկար Նորոգողիս։

Երանի որ հանապազորդ լինիցին ի քաղցրահայեաց տեսիլ աստուածագեղ երեսացդ. եւ զի՞ ասեմ հանապազ, ա՛յլ գոնեա յաւուրս, կամ յամիսս, կամ ի տարեկանս։ Ասասցէ եւ իմ անձն սառնացեալ, ո՞ առնէր զիս արժանի հասանել անկանել յոտըս աւետարանիչս եւ ասել. Մեղայ յերկինս եւ առաջի քո, եւ չեմ արժանի եթէ անուանեցայց քո որդի, այլ համարեաց քոյով բազմագութ ողորմութեամբդ իբրեւ զմի ի վարձկանացդ։ Եւ ուստի՞ ինձ այդ լինիցի, բայց եթէ յաղաւթից սրբոյդ. զոր մեծ պատերազմաւ միշտ ի վերայ արժանեաց եւ անարժանեաց, ամենասուրբն Աստուծոյ մատուցանես։

Եւ վասն հաստատութեան եկեղեցեաց, զոր կարծեաց յանկարծ յարոյց հողմ մոլորութեան չարժել՝ յաղաւթից քոց տեառն սրբութեան դադարեաց. եւ ի միաբանութիւն եկին ամենայն եպիսկոպոսք Հոռոմոց, ունել հաստատուն զառաջին երեք հարիւ-

---

Բնագիր Ա. ՀՂ 1 - 8.

րոցն հաւատս, եւ նզովեցին զի մի՛ ոք իշխեսցէ դնել նորածին ինչ եւ աւտարոտի հաւատս. այլ ի նորին վերայ չինել եւ զնոյն ուսուցանել։ Խոստովանել զՔրիստոս Աստուած ճշմարիտ, Որդի Աստուծոյ, եւ միածին, ծնեալ ի Հաւրէ յառաջ քան զամենայն արարածս, եւ Տէր արարիչ ամենայնի։ Եւ զնոյն Բանն Աստուած ի վախճան ժամանակաց զգեցեալ մարմին, եղեալ վասն մեր մարդ առանց չրջելոյ եւ անկանելոյ եւ խախտելոյ յիւրոյ աստուածային ինքնութենէն, եւ ծնեալ ի սուրբ կուսէն Աստուած՝ ըստ մարմնաւոր ծննդեանն մարդ կատարեալ. եւ կոչի եւ է կոյսն Տիրածին եւ Աստուածածին. եւ կատարեալն Աստուած՝ ասի մարդ կատարեալ, վասն զի կատարեալ անդամովք, եւ չնչապատեաց զիւր սուրբ մարմինն. եւ ոչ իբրեւ մարդ. Եւ յայտ արասցեն հակառակողքն, եւ հանապազ իւրեանց բարբանջանացն զոստայնս հենցեն, ապա թէ այս նոյն է հասարակ բուսոյն ծննդեանն սկիզբն։ Իսկ Աստուած Բանն ճշմարտիւ եղեւ մարդ. վասն է՞ր է, զի խոստովանին զբնութիւնն, եւ բամբասեն զանցս անցից ծնընդեանն։ Արդ մի ի յերկուց անտի ընդրեսցեն. կամ ամաչեսցեն յանցս անցից անտի ծննդեան. ուրասցին ի բարուց բնութենէ անտի, եւ զախտն հիւանդացեալ Մանիքեցւոցն ընդ ամբարիշտսն համարեսցին. կամ թէ յարեն յանճինս իւրեանց զաւգուտն մարդանալոյն. եւ խոստովանին զբնութենէ անտի, մի ամաւթ համարեսցին զանցս անցից բուսոյ ծննդեանն։

Արդ ես զարմացեա՛լ եմ ընդ պակասամտութիւնն որ նոր ճանապարհս խոտորս ձեւեն. զի իմ զմինն գիտացեալ եւ ուսեալ բարեպաշտութեամբ

---

*Ցօրինակին որ.

Որդին, եւ մի խոստովանուԹիւն ունիմ զմարմնացելոյն Աստուծոյ Բանին զաւրուԹիւն։ Իսկ արդ զի մի է որ անցից անցից համբերուԹեամբ յանճնառ, զմեծասքանչ զաւրուԹիւնսն կատարեաց· արդ ընդէ՞ր զաստուածեղէնս լռեալ՝ զվատԹարագոյնսն յերկարեալ բարբաջեն· զի նա ինքն իբրեւ կամեցաւ ԹէԹ հաւատարիմ արարիչ Աստուած եմ եւ Բան, հաստատեցաւ՝ կաց որ էրն, իսկ եղեւ մարմին եւ մանուկ եւ մարդ, ոչ միով իւիք քա· · ·Թեամբզխորհուրդն Թշնամանեաց· նոյն ինքն եւ զմեծասքանչ զաւրուԹիւնսն առնէր, եւ նոյն ինքն ընդ չարչարանաւքն մտանէր։ Նշանաւքն եւ արուեստիւքն կալ եւ մնալ յայնմ որ էրն իսկ՝ երեւեցուցանէ· իսկ չարչարանաւքն որ եղեւն զինչ ստեղծն՝ հաստատէ։ Արդ՝ մի եւ զնոյն մշտնջենաւոր ի սկզբանէ եւ ի կատարածի մարմնացեալ խոստովանեցուք Որդի եւ մի՛ ինչ այլ ամենեւին յաստուածուԹեանն բնուԹիւնդ աւտարոտի եւ խոտան խառնեսցուք, զի ոչինչ այլ աւելորդ գոյ յայն աԹոռ։

Իսկ արդ ապաքէն ի միւս եւս այլ ի բազում հռչակաւոր խորհուրդս նիւԹեալ տողեն տկարագոյն քան զսարդի ոստայնս։ ԵԹէ ԵրրորդուԹիւնն, ասէ, միազաւր է, ԵրրորդուԹիւնն առանց անցից անցից չարչարանաց է· ապա ԹէԹ ԵրրորդուԹիւնն առանց անցից չարչարանաց է, ապա ԹէԹ Աստուած Բանն առանց չարչարանաց է, գտանի որ ի խաչն եւ այլ ոմն քան զԱստուած Բանն որ առանց չարչարանացն է։ Արդարեւ ճշմարիտ սարդի ոստայն հենուն որ զայդպիսիս խաւսին, եւ ի վերայ ջուրց գիր հանեն, ո՛ր զընդունայն խորհուրդս զայս վարեն· ասեն բա՛յ իմաստունք ե՛ն. եւ մորոսեցան եւ խաւարեցան անմտուԹեամբ սիրտք իւրեանց· զի աչք բժաբերք զարեգական ճառագայԹս սուրս ընդունել չկարեն, եւ միտք հիւանդացեալք ի հաւատոց բարձրուԹիւն անդր հայել չկարեն։ Արդ զինչ ասեմք մեք, եԹէ լո՛ւր բանին աստուածուԹեանն· ԵրրորդուԹիւնն միազաւր է եւ առանց չարչարանաց, արդ ոչ եԹէ զի ասեմք զՈրդին մտեալ ընդ չարչարանաւք, ըստ բանի աստուածուԹեանն ասեմք եԹէ չարչարանք հասին նմա, զի առանց զամենայն չարչարանս ընդունելոյ է բնուԹիւն աստուածուԹեանն· այլ խոստովանիմք զԱստուած Բանն՝ որ մի յԵրրորդուԹենէ անտի է՝ մարմնացեալ· եւ տամք մեք պատճառս իմաստուԹեան գտանել այնոցիկ որք հաւատովքն հարցանեն վասն որոյ մարմնացաւ։ Քանզի կամեցաւ Աստուած Բանն խափանել զչարչարանս ամենայն ցանկուԹեանց, որոյ վախճան էր մահ· եւ Թողուլ զարձեալ զչարչարանսն ի տեղոջ՝ անմահ բնուԹիւնն ո՛չ առնոյր յանճն· զի եԹէ ամենայն չարչարանք հակառակուԹիւն է եւ կռիւ է կցկցեալ արարածոց, իսկ որ անհիւԹանիւԹն է ոչ մի կցկցուԹիւն ի նա ժամանելոց է չարչարանաց, քանզի ոչինչ կցկցուԹիւն ի նմա չըգոյր։ Արդ կամեցաւ նա որ բռնադատէին զբանաւոր մարմինն չարչարանքն՝ խափանել, որպէս եւ յառաջն ասացաք, որոց գլուխն ինքնին է մահ։ Մարմնացաւ նա ի կուսէ անտի, որպէս գիտէ Աստուած Բանն, եւ կերպարանեցաւ իբրեւ զմարդ, զի այս ինքն կամք էին նորա, եւ ինքն զինքն չինքն ամփոփեաց· ի կերպարանս ծառայուԹեան եղեւ· ոչ մի ինչ պակասուԹիւն աստուածուԹեանն արար, եւ այնպէս փրկեաց զամենայն ազգս մարդկան, եւ մարմնով իւրով խափանեաց զամենայն չարչարանս, ողջ եւ անարատ զաստուածուԹիւնն պահեաց։ Վասն

այսորիկ եւ Գաբրիէլ ի տալ զաւետիս ծննդեանն զինքնիչխան զաւրութիւնն կոչէ առ Մարիամ. Նա ինքն, ասէ, փրկեսցէ զժողովուրդ իւր յամենայն անաւրէնութեանց նորա: Իսկ արդ ժողովուրդ ոչ լինի մարդոյ այլ Աստուծոյ, եւ ոչ զաչխարհ ոք կարէ փրկել ի մեղաց որ ինքն ապականութեամբ յերկիր անկեալ, եւ ոչ իցէ սկիզբն ծննդեան իւրոյ առանց արատոյ. ապա՝ յայտ է եթէ նոյն Աստուած է եւ մարդ, ոչ եթէ բաժանեալ ինչ յերկուս, այլ կայ եւ մնայ մի եւ նոյն:

Ծնանելն ի կնոջէ յայտ առնէր՝ եթէ մարդ էր, իսկ առանց ամուսնութեան կոյս պահել զմայր՝ յայտնի վկայեալ թէ Աստուած է. զի ապրեցոյց զաչխարհ Յիսուս, որ Քրիստոս է, որ եկն յերկիր եւ ընդ մարդկան չրջեցաւ: Ապա թէ Քրիստոս դոյզըն մարդ ոք է, եւ ո՛չ ինքն Աստուած Բանն. զի՞րդ ստեղծ նա ի սկզբանէ զամենայն, մինչդեռ չէրն. զի եթէ կրտսեր ամենայն արարածոց է մարդըն, յայտ է եթէ որ յառաջն էին քան զնա, նոցա զկենդանութիւն չէ չնորհեալ Քրիստոսի, իբրեւ կրտսերոյ արարածոց, իբրեւ դուզնաքեայ ինչ մարդոյ: Իսկ զի՞րդ Պաւղոս գոչէ. Մի է Տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայն ինչ եղեւ. զի եթէ ի Քրիստոս է ամենայն ինչ, յայտ է եթէ Քրիստոս Աստուած է Բանն, որպէս գոչէ աւետարանիչն. Ի սկզբանէ էր Բանն եւ Բանն էր առ Աստուած, եւ Աստուած էր Բանն, նա՛ էր ի սկզբանէ առ Աստուած, ամենայն ինչ նովաւ եղեւ: Եւ Պաւղոս զնոյն քարոզէ եւ ասէ. Մի է Տէր Յիսուս Քրիստոս որով ամենայն, յայտ է եթէ Քրիստոս Աստուած է Բանն: Ապա եթէ բերեն ի մէջ որ ի սուրբ գիրս բարբառք են, յորում անուանեալ մարդ, զի Պետրոս ասաց զՅիսուսն որ ի Նազարեթէն՝ այր, եւ Պաւղոս աղաղակէ, յառն անդր յորում հաստատեաց զհաւատսն: Եւ նոյն իսկ Տէրն ասաց. Զի՞ խնդրէք զիս սպանանել զայր մի. գիտասցեն նոքա եթէ կամ վասն վատթարութեան հեղգութեան տգիտութեան պակասեցան ի գրոցն խորհրդոց, եւ կամ վասն խորամանգութեան խարդախութեան խոտորեն զգեղեցիկ գրեալն. զի ասէ մարդ իսկ է ճչմարտիւ Քրիստոսն. այլ ամենայն նովաւ եղեւ. ոչ եթէ յառաջ ինչ էր մարդ, բայց միայն Աստուած էր. զի զոր աւրինակ Աստուած ոչ ստեղծանելով է, եւ նոյն մա՛րդ երեւելով. եւ զոր աւրինակ Հաւրն ըստ աստուածութեանն միազաւր է, սոյն աւրինակ եւ կուսին ըստ մարմնոյ հոմատոհմակ է. յամենայնի ճչմարտութեան խորհրդոյն ճառագայթեալ, եւ յամենայն խաբէութեանց դատարկացեալ. ապա թէ՝ ոչ ծնաւ զԱստուած կոյսն, եւ ոչ բազում զարմանալեաց արժանի է, որ առանց ամուսնութեան ծնաւ. զի բազում եւ այլ կանայք պտղաբեր եղեն արդարոց յաչխարհս: Ապա թէ մարգարէիցն լեզուք զանճառ խորհուրդն յառաջագոյն փող հարեալ գոչեն. Ահաւասիկ կոյս յղասցի եւ ծնցի որդի եւ կոչեսցեն զանուն նորա Եմմանուէլ, զոր թարգմանեաց Գաբրիէլ՝ ասէ, Ընդ մեզ աստուած. արդ ընդէ՞ր վասն ծննդեանն խոնարհման, զփառս ծնելոյն չուրջ յապաւէն:

Դարձեալ ընդդէմ դնեն զայս. ամենայն ծրնունդ համատոհմակ է ծնելոյն, զի եթէ մարդ է որ ծնաւն, ապա յայտ է եթէ մարդ է զոր ծնաւն: Զայս բարւոք ասացէք այսպիսիք. նա յայնժամ համատոհմակ ծնանի, որ երկնայն,* երբ ըստ բուսոյն բարւոյ ծննդեամբ ծնունդն երեւեսցի, իսկ բուսոյ

---

* երեւի. երկնէն:

բարուց ծննդեան սկիզբն խառնակութիւն ամուսնութեանն է. քանզի խառնակութիւն յառաջագոյն լինի քան զապականութիւնն, իսկ ուր թշնամանացըս այսոցիկ բնաւ եւ ոչ զմտաւ ածելով, անդ ամենեւին ժամանակ երեւի, այլ յանկարծակի համառաւատ որ ի վերինն է, քան զասել մեծասքանչ զարմանալիքն, իսկ որ ի վեր է քան զբոյս բարուցն՝ անդ ծնունդն ինքն Աստուած։

Արդ խոստովանիմք այսուհետեւ եթէ նա ինքըն է որ զաչխարհ արար, եւ զաւրէնսն ետ, եւ ի մարգարէսն չնչեաց, եւ ի կատարած մարմնացաւ, եւ զառաքեալսն ի փրկութիւն հեթանոսաց եւ ժողովրդոց որսացաւ. փախիցուք ի պղտորչաց անտի, եւ ի խոհերական խաբէութեան հեղեղալուրց անտի։ Զի ընդ աստուածամարտ հերեսիութիւն խոստմանցն ասեմ, զԱրայ, Մաթեայ, Մարաթովնայ* մոլեգնութիւնսն ասեմ, որ ի մէջ մատուցեալ ի մէջ անբաժին երրորդութեանն, բաժինս արկանեն. զԵնոմեայ ժպրհութիւնսն ասեմ, որ չափէ լուրջ գիտութեամբ զանհաս բնութիւնն, զմակեդովնի կատաղութիւնն, որ քակէ յաստուածութենէ անտի զանքակ բղխումն Հոգւոյ. եւ զնորակերտ զնորաճայնս զայս ասեն զնոր ընդունայն հայհոյութիւնսըն, որք բազմապատիկ հայհոյութիւն հրէութեան խորհրդովք, բազմապատիկ անցանեն զանցանեն ըստ նոցա հայհոյութիւնսն, զի նոքա զՈրդին անարգելով զլանան զարմատ չառաւելին, սոքա քան զճշմարիտն, որ էր՝ միւս եւս այլ ի ներքս մատուցանեն, թշնամանեալ նշկահեն իբրեւ զբազմածին զանարատ բնութիւնն։ Արդ մեք եկայք ասասցուք Պաւղոսիւ հանդերձ. Քրիստոս է խաղաղու-

---

* Այսպէս ի ձեռագրին։

թիւն մեր, որ արար զերկոսին մի, եւ զհրեայս եւ զհեթանոսս ի մի նոր մարդ ստեղծ, միաբանեաց հաւանեցոյց զաւրութեամբն, այն որ մեկնեալ էին ի միմեանց գործովք գնացիւքն իւրեանց. արդ սոսկացին ի դատապարտութենէ անտի, որ զնորաճայն ամպարշտութիւնն ի ներքս արկանեն, զի եթէ որ այլոց պատառմանցն ի միաբանութիւն հաւանութեան եղեւ արարիչ եւ որ հաւանեցոյց եւ միաբանեաց, ինքն յերկուս բաժանեալ գտանիցի ըստ նոցա բանիցն ասացեալ։ Բայց արդ այսուհետեւ զերկայնութիւն բանիցս թողեալ ի համառաւատ անդրը եկեսցուք ուղղութեան հրամանին։

Եթէ ոք կամեսցի գիտել ճշմարտութեամբ թէ սա ինքն է մի եւ միայն Որդին, որ յառաջ քան զԱբրահամն էր, եւ ի կատարած հաս մարմնոյն հասակաւ, զի կայ միշտ յաստուածութեան անդ կատարեալ, հարցջիր ցՊաւղոս եւ նա որոտասցէ զաստուածապաշտութիւնն ցուցեալ. զի Աստուած էր յաւիտենից եւ եկն ի հրէից մարմնով, զի վասն Հեբրայեցւոցն ասաց զկերեւուրաց եւ զաստուածամարտաց ազգն զորս յարգէրն վասն արմատոյն, զԱբրահամն եւ զզաւակն որ է Տէր Քրիստոս. զի այսպէս ասէ, Որոց, ասէ, որդեգրութիւնն էր. ինքն Աստուած կոչէ ի բերանոյ մարգարէիցն. Որդի իմ անդրանիկ Իսրայէլ, եւ փառք, զի անչափ փառս չահէ զանգիտելոցն, մի զմիով արկեալ էր զսքանչելիսն. զկտակարանս ասէ, որ առ Աբրահամն էին. զբազմութեան զաւրհնութիւնն յերաշխեալ, զաւրինադրութիւնն ասէ, որ ի լերինն մատամբն Աստուծոյ գրեալ էր, եւ զաւետիսն ասէ, զերկրին Պաղեստինեայ, եւ ի զաւակէ անտի ասէ Աբրահամու աւրհնեալ զամենայն հեթանոսս. ուստի հարքն՝ ոյք ի մոլորութեան գիշերին ծագեցին

իբրեւ լուսաւորք հաւատովքն, ուստի եւ Քրիստոսն է ըստ մարմնոյ զի յայտնեսցէ զծնունդն։ Եւ ոչ եթէ կացոյց այսուհետեւ Պաւղոս զբանն, զի ոչ եթէ յորմէհետէ ծնունդն Մարեմայ է՝ յայնմհետէ սկիզբն անսկզբնականին գոյութեան, այլ թափեաց վաղվաղակի եւ ասէ ըստ մարմնոյն յայտնութեան, այլ ոչ եթէ ըստ աստուածութեանն ծնունդն։ Արդ ո՞վ է այս. ինքն Քրիստոս որ ի կուսէ անտի ծնաւ, որում այրք եղեն բաւական, զոր ինքն միայն գիտէ, որ ի մսուր անդ բազմեցաւ, որ ի ժամանակի ըստ մարմնոյ աճեաց, որ մինչ ի ստորինս երկրի էջ, որ զամենայն անցս մարմնոյ համբեր. զի հաւատարիմ արասցէ ճշմարտութեամբ եթէ եկն եղեւ մարդ, ոչ եթէ այլ ոմն է քան զայն որ էջն, այլ նա ինքն է որ էջն եւ որ ելն. զի ոչ եթէ ել նախ, այլ էջ, իբր ոչ եթէ ուրուք ձեռամբ ինչ յառաջ ածելով է Աստուած. քա՛ւ լիցի. այլ վասն գթութեան իւրոյ եկն եւ եղեւ մարդ, զի այսուիկ իսկ էաք մեք կարաւտ։

Արդ մի՛ յինէն ուսանիր զայդ կամ յայլմէ ումեքէ, այլ ի Պաւղոսէ. որ ի Հաւրէ յայտնութեամբ ուսաւ զՈրդի եւ ասէ. Այլ յորժամ հաճոյ թուեցաւ Աստուծոյ, որ ընտրեաց զիս ի մէջոյ մաւր իմոյ, եւ կոչեաց զիս ի ձեռս չնորհաց իւրոց յայտնել զՈրդին իւր յիս, նա ուսուսցէ քեզ ճշմարտիւ՝ Ո՛ է Յիսուս Քրիստոս. զի ինքն աղաղակէ եւ ասէ. Ուստի Քրիստոսն է ըստ մարմնոյ որ է ի վերայ ամենայնի Աստուած աւրհնեալ յաւիտեանս։ Զինչպիսի սպրդութիւնս հայհոյութեան մարդկան ոչ քակեն Պաւղոսի բանքն բամբասասէր մարդկան։ Ասաց զնա բա՛յ Քրիստոս, զի յայտ արասցէ եթէ ճշմարտիւ եղեւ մարդ։ Ասաց զնա ի հրէից ըստ մարմնոյ, զի յայտ արասցէ, զի ոչ եթէ

յորմէհետէ մարմնացաւ, յայնմհետէ միայն է։ Ասաց զնմանէ թէ էր, զի անսկիզբն երեւեցուցեալ որոտասցէ Պաւղոս։ Ասաց զնա ի վերայ ամենայնի, զի արարածոց ամենայնի Տէր զնա քարոզեսցուք։ Ասաց զնա Աստուած, զի մի՛ որք վասն չարչարանացն եւ կերպարանացն չլմորեալ զանսատակման նորա՝ ուրասցուք զբնութիւնն։ Ասաց զնա աւրհնեալ, զի իբրեւ ամենակալի երկիր պագցուք նմա, եւ ոչ իբրեւ զծառայակից մեր բամբասեսցուք։ Ասաց զնա յաւիտեանս, զի յայտ արասցէ, թէ որ բանիւ արար, միշտ մշտնջենաւոր ի մէջ նոցա իբրեւ Աստուած փառաւորի։ Արդ ունիմք զՔրիստոս որ էրն, եւ Աստուած է, եւ աւրհնեալ է, նմա երկիր պագցուք, եւ ասասցուք ցայլանդական յայտնապէս, եթէ ոք զհոգի Քրիստոսի ոչ ունի, սա չէ նորա, զի մեք զմիտս Քրիստոսի ունիմք. քանզի եւ ակն ունիմք գալստեան երեւելոյ փառաց մեծին Աստուծոյ, եւ փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ հատուցանէ բարեպաշտիցն զյաղթութեան փառաց պարգեւս, եւ ժխտողացն անհնազանդիցն ժպրհութեան պատիժս։

Եւ զի այս ամենայն (զի) գրեցաք առ ձեր սէր այդր, զի լու եղեւ մեզ, եթէ արք ոմանք ժանդախաւսք ցնորախաւսք, անկան ի յաչխարհ այդր, եւ կամին ժանդաժող իմն գրովք, հակառակութեամբ, ստաբան խստախորհուրդ գիտութեամբ, խոտորել զպարզամտութիւն, զանպաճոյճ, զանմեքենայ, զուղղափառ գեղն հաւատոյն, բայց ես զերանելոյն Պաւղոսի զառաքելոյն դարձեալ ասեմ ձեզ. Զգոյշ լինիջիք, գուցէ իցէ ոք, որ զձեզ կապուտ կողոպուտ թողուցու ճարտարմտութեան բանիւք, եւ ընդունայն խաբէութեամբ վարդապետութեան, ընդունայն խորհուրդն մարդկան, եւ ոչ ըստ վար-

դապետութեանն Քրիստոսի. զի հիմն սրբութեան հաւատոյ, այլ ինչ ոք ոչ կարէ դնել քան զայն որ եղեալն է, այսինքն է Յիսուս Քրիստոս։ Արդ կացէք հաստատուն ի մի հոգի, եւ ի մի անձն, նահատակակիցք եղեալ հաւատովք աւետարանիս, եւ մի՛ խրտուցեալք ընդոստնիցիք, մի՛ յիմիք ի չարեաց թշնամւոյն, եւ մի՛ ի նզով եւ ի կորուստ մատնիլիք ընդ Նեստորեայ, եւ ընդ Թէոդորեայ, որ վարդապետն լեալ էր նորա, եւ որ զչար բոյսն երեւեցոյց եւ չարաբան՝ նորաճայն, որ անցուցին զանցուցին ըստ ուրացութիւն հրէութեան եւ ըստ հերեսիութիւն առաջին Արիանոսացն, Թեանցն, եւ Մարեթոնեաց եւ այլոցն, որ խոտորեցան ի փառացն սրբութենէ եւ յուղիղն հաւատոց, նզովեցան նոքա յամենայն ժողովրդոց, եւ այրեցան որ վատի խորհրդոց գիրք էին նոցա, յանդիման ամենայն ժողովրդոց, յորմէ եւ դուք պահեսջիք զանձինս, եւ զնոյն գործ գործեսջիք զոր սուրբ ժողովք եպիսկոպոսացն գործեցին, եւ մի ոք զառաջամանակեայ ամաւթն, ամաւթ անձին համարեալ, զյաւիտենից ամաւթն ժառանգեսցէ, եւ ընդ նոսա դատապարտեալ ի դժոխս կործանեսցի։ Այլ պահեսջիք դուք զվարդապետութիւնն, զոր ընկալեալ ի հարցն սրբոց որ ի Նիկիա սիւնհոդոսն էր ժողովոյն, եւ զուղիղ սուրբ փառս հաւատոցն հաստատեցին։ Եւ զոր վարդապետութիւն սուրբքն երանելիք, Բասիլիոս, եւ Գրիգորիոս, եւ որ միանգամ նման են նոցա, որ սրբութեամբ եւ հաւանութեամբ սուրբ հաւատս ի կեանս իւրեանց հաստատեցին, որոց անուանքն գրեալ են ի դպրութեան կենացն։ Ողջ լերուք ի տէր եւ չնորհեալ լիջիք մեզ աստուածասէր եղբարք։*

գրեալ յամի Տեառն
435

---

* Այսպէս ի ձեռագրին։

Զ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ՊՐՈԿՂԻ ԵՐԱՆԵԼՈՑ, Ի ՍԱՀԱԿԱՑ ԵԻ Ի ՄԱՇԴՈՑՆ, ՍՈՒՐԲ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑՆ ՀԱՑՈՑ։

Առ ճշմարիտ եւ աստուածասէր պատուական տէր մեր եւ հայր՝ սուրբ եպիսկոպոս Պրոկղոս. ի Սահակայ եւ ի Մաշդոցէ ողջոյն։

Ճառագայթք մշտնջենաւոր յաւիտենական լուսոյդ որ առ մեր տկարութիւնս երեւեցան ի ձեր լուսաւոր սրբութենէդ, յոյժ ի ծագել իւրեանց զաւրացուցին զմեր տկարութիւնս, եւ զմեր տկար խորհուրդս բազմապատիկ զաւրացուցին, եւ մեծապէս զկողմն տկարացեալ անդրէն արծարծեալ նորոգեցին. զի անդէն վաղվաղակի թուեցաւ մեզ որպէս նոր ինչ անցք ի վերայ հասանել բազում անճկալի գթոյն զոր աւրինակ անցք անցանիցեն ընդ քաղցրաբեր բոյսս արտոցն քաղցրութեան ցաւղոցն ի վերայ իջանելով եւ զտապ տառապոյն հասկալից բուսոյն ի ջերմախառն յանբարեխառն աւդոցն՝ իւրով քաղցրութեամբն յառողջութեան բժշկութիւն դարձուցանելով։

Արդ ցայս վայր զեղեցիկ իմն ցանկալի եւ ուխտիւք խնդրելի էր մեզ լսել եւ ասել զզաւրութիւն թղթոցդ ի միջի՝ որ զերանելի պատգամս ի

Բնագիր Ա. էջ 9 - 13։

ձէնջ առ մեզ հասուցանէին՝ եւ մեր աղաւթք հա-
նապազորդէին արժանի լինել յամենայնի՝ ընդու-
նել եւ վայելել յաւրհնութիւնս հոգեւորս ձերոյ
մեծասքանչ սրբութեանդ։ Զի քաղցրացեալ էր մեզ
կա՛լ մնալ մեզ աստէն ի սմին ընտանացեալ տը-
գիտութեան՝ որպէս ի բե՛րդ ինչ ամուր եւ յաշ-
տարակ հզաւր՝ փախստեայ անկեալք յանգիտու-
թիւնս։ Արդ պահպանութիւն զմեզ առեալ զաւ-
գնականութիւն աղաւթից ձերոյ սրբութեանդ, հաս-
տատեալք եւ զաւրացեալք պահել զհաստատութիւն
հաւատոյ, զոր ի սկզբանէ ի ձեր ճշմարիտ վար-
դապետութենէդ ընկալեալ ունեաք, մի՛ պղտորու-
թիւն ընդունել ի վերայ մկրտութեան տգիտու-
թեան պարզամտութեան մերոյ, եւ բնաւ ամենեւին
չընդունել զզո՛ւր կորստական մոլորութիւնս, մա-
նաւանդ զվնասակա՛ր նորաբա՛ն նորաճա՛յն ըզհերե-
սիութիւնս, զոր այլանդակաչատ ամբարշտութիւն՝
տակաւին զբոյսս դառնութեան սերմանցն ցանէ
ի վերայ սրբութեան սերմանեաց՝ որոմնախառն
ուսմունն, որք ի հանճարավնաս սատանայախառն
սովորեալ են։ Արդ որովհետեւ մոլորն առաջին
եւ գլխաւորն ի չարիս զիւր ժանդ աղտեղութեանն
կարկառեալ սերմանել ժպրհեցաւ, զա՛յս մե՛ր մե-
ղաց գործ համարեցաք, եւ ընդ մեծամեծ բազում
եւ անչափ ձերում թղթոցդ տրտմակից եղեալ՝ ըստ
մերում տկարութեանս ողբացաք, եւ յամենայն
տեղիս որ չուրջ զմեզ բնակեալ էին յղեցաք,
մեծ եւ պատուհասալից պատուիրանաւ՝ մի՛ լսել
բնաւ ամենեւին զայդպիսի բարբարոսս, մի ըն-
դունել ամենեւին զվնասաբեր կորստական մոլո-
րական հերեսիութեանն վարդապետութիւնն։

Այլ մեք հաւատամք ի մի Աստուած, Հայր
ամենակալ, արարիչ երկնից եւ երկրի, երեւելի եւ

աներեւելի արարածոց։ Եւ ի մի տէր Յիսուս Քր-
իստոս, ի միածին Որդին Աստուծոյ, այսինքն է
էութիւն յէութենէ, էութիւն ծնեալ՝ որով ամենայն
եղեւ, Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, ծնեալ եւ
ոչ արարեալ, իսկակից Հաւր, որ վասն մեր մարդ-
կութեան էջ եւ մարմնացաւ, յանճն առ չարչարա-
նըս, յարեաւ յերիր աւուր, եւ ել յերկինս, եւ գայ
դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս։ Եւ ի սուրբ Հո-
գին հաւատամք։ Իսկ որք ասենն՝ էր երբեմն զի
չէր, եւ մինչչեւ ծնեալ էր չէր, եւ ասեն ի չեու-
թենէ եղեւ, եւ յայլմէ իմեմնէ եւ զաւրութենէ, եւ
կամ եղծանելով եւ փոփոխելով, զայնպիսիսն նզո-
վեմք։ զի միշտ Հա՛յր, միշտ Որդի, միշտ սուրբ
Հոգի, Հոգի Աստուծոյ Հոգի սուրբ, կատարեալ,
բարեխաւս, անստեղծ, անեղծ, որ խաւսեցաւ աւրի-
նաւք եւ մարգարէիւք եւ առաքելովք, որ էջն ի
Յորդանան։

Եւ վասն մարմնազդեցութեան Որդոյ այսպէս
հաւատամք։ զի առ յանճն լինել մարդ կատարեալ
յաստուածածին Մարիամայ սրբով Հոգւով, առեալ
չունչ եւ մարմին ճշմարտիւ եւ ոչ կեղծեաւք, այս-
պէս եւ կատարեաց փրկել զմեր մարդկութիւնս, եւ
ճշմարտիւ չարչարեցաւ։ ոչ եթէ ինքն պարտէր
չարչարանաց, զի ազատ է աստուածութիւնն ի
չարչարանաց, այլ վասն մեր էառ յանճն զչարչա-
րանս, խաչեցաւ եւ թաղեցաւ եւ յերիր աւուր յար-
եաւ, եւ յերկինս համբարձաւ, եւ ընդ աջմէ Հաւր
նստաւ, եւ գալոց է ի դատել զկենդանիս եւ զմեռ-
եալս։ Այլ առ կատարման հաւատոց՝ հաւատամք ի
մի մկրտութիւն ապաչխարութեան, եւ ի մի կա-
թուղիկէ եկեղեցի։ եւ ի յարութիւն մեռելոց, եւ
յարքայութիւնն երկնից եւ ի դատաստանն յա-
ւիտենականս։ Եւ աստուած խոստովանիմք զՀայր

եւ զՈրդի եւ զսուրբ Հոգին, մի Աստուածութիւն սրբոյ Երրորդութեանն, զի Հոգի է Աստուած, եւ կամաւք երեւեալ, խաւսեալ աւրինաւք եւ մարգարէիւք եւ առաքելովք։

Հաւատամք ճշմարտիւ անգիտութեամբ եւ անհասութեամբ, զի ամենայն մարդ ըստ պատկերի Աստուծոյ, այլ թէ ո՞րպէս կամ զիա՞րդ, Աստուծոյ միա՛յն է գիտել։ բայց զարմացեա՛լ եմ ընդ այնս որք աւելի քան զինքեանց չափն ջանան եւ նկըրտին ըմբռնել զանհասն զառանց ըմբռնելոյն։ Բայց կարծեմք զայնպիսիսն, իբրեւ ի մեր տգիտութեան կարծեաց, թէ այնպիսիքն ոչ գիտեն ամենեւին ըզգիրս, եւ ոչ զզաւրութիւն հոգւոյն, որ ի գիրս է, բայց եթէ հրեաբէն, միայն զմուրն նկատիցեն։ Եւ որպէս գողացեալ համարիմք զնոցա միտս ի թըշնամւոյն, զի արբեցեալ են զչար հիւանդութեան արբեցութիւն, որոց ի բազում եւ ի թանձր արբեցութենէն զգայութիւն ճաշակելեացն թարշամեցուցեալ է, եւ ոչ ճաշակելեացն անգամ կարեն առնուլ զհամ գինոյն։ ի բազում կիզմանն զայրութենէ զգայութիւնսն կորուսեալ է։ եւ կամ զայս իմանամք ի կարծել մերում, թէ ի զո՛ւր տարապարտուց է գիտութիւն բազում ուսմանն, զի ի սատանայութեան մոլորութիւնն կործանեալ են։ հասանել անհաս չափոցն ժպրհին։ զի ոչինչ է այլ տգիտութիւն, այլ խաւար խորհրդեան եւ ամենայն կեղծաւորութեան խորամանգութիւն, եւ գործ սատանայութեան։ Երկուս որդիս եւ երկուս տաճարս մեքենայեն գտանել ընդ միտս իւրեանց, խորհել աներկիւղութեամբ եւ անամաւթութեամբ, զամաւթ իւրեանց լրբութեամբ յայտնապէս պատմեն։ զի եւ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս կամաւք Հաւր գթացաւ ի վերայ մոլորութեան մարդկան։ Բանն

որ ի սրտէ Հաւր բղխեալ, կամեցեալ հաճոյ առնել, հովանի լինելով Սրբոյ Հոգւոյն, մարմին լինել յարգանդի Կուսին սրբութեան, եւ ընդունել զմարմին հնացեալ, որ ըստ խաբէութեան սատանայի յապականութիւն դարձեալ էր, նորոգե՛լ մարմնով չնչով եւ հոգւով, զի առանց ապականութեան ստեղծուածն առաջին ի միւս անգամ ծննդեանն յարութեան մեռելոց երեւեսցի։ զի ճշմարիտ մարմին զգեցաւ վասն մեր, եւ սերմանեաց ի մեզ հաւատով զաստուածութիւնն, եւ արար նշանս եւ արուեստս, զի նորա Աստուածութեամբն հաւատարմասցուք։ Ինքն յանճն էառ քաղց եւ ծարաւ, աշխատութիւն եւ քուն, իբր ոչ եթէ աստուածութիւնն ի մարմնոյն չարչարանաց ի պարտութիւն մատնեալ էր, այլ զի խցցէ զանամաւթ բերանս եւ անաւրէնութեամբ սրեալ զլեզուս, որ արդէն իսկ յաւժարեալ են հայհոյութիւնս խաւսել։ որք ասեն՝ ոչ ճշմարտութեամբ այլ կեղծեաւք ի ցնորս առ աչաւք երեւելով գալուստն եղեւ, համբեր յանճն առեալ ապտակս եւ անարգանս, խաչ եւ մահ, իբրեւ ոչ եթէ ինքն պարտական եւ արժանի էր այսմ։ եւ ոչ մահուն արժանի էր զոր մեռաւ, զի անմահ է Աստուածութիւնն, այլ զի զմեր անարգանս որ ի մեղաց մերոց եղեւ, սրբով Աւետարանաւ եւ պատուական արեամբն ջնջել ի մէնջ եւ լուանալ արժանի արասցէ։

Եւ որ ի փայտէն գայթագղութիւն եղեւ ի դրախտին՝ ի մէջ միջնաժողով ժողովրդոց զխաչն կանգնեաց՝ փայտ առ փայտ, եւ ծառ առ ծառ։ եւ զպտուղն կենաց, փոխանակ ապականաբեր պտղոյն զկենդանաբեր փայտէն կախեաց, կամաւք կամակարութեամբ, եւ ոչ ակամայ կամաւք զանճն մատնեաց։ ինքն զինքն եդ, եւ անդրէն ինքն զինքն

յանձն իւր ընկալաւ, զսուրբ մարմինն եւ զպատուական արիւնն պաշար կենաց մեզ (որք ճշմարտութեամբ հաւատացաք) յաշտիճանաւոր ճանապարհն որ յերկինսն է, սիրելե՛ց իւրոց պատրաստեաց։ Այլ վասն տարապարտ եւ անաւգուտ, մանաւանդ վասն նզովեալ մոլորութեան նոցա, զի՞ պարտ է զբազում բանիւք անկանել, եւ զսուրբ ազատութեանն լսելիս, զանարատ մտաց հաստատութիւն մեզ իշխել աղտեղել. զի որ միանգամ մոլորական եղեն ի ճշմարտութեան ճանապարհէն, եւ յուղեղ հաւատոյն վրիպեալք ընկեցան։

Այլ զի՞նչ խորհիցին, կամ զի՛նչ խաւսիցին, թէ ո՛չ որ ի հուր գեհենին պատրաստեալ հատուցումն նոցա է. զի մեք աստ, որ զայնպիսի իշխեն յանձն առնուլ. եւ կամ ուրեք ուրեք ի տեղիս այնպիսի գտանիցի խորհել կամ խաւսել, ոչ միայն չընդունիմք կամ հալածեմք, այլ բազում եւ մեծամեծ պատիժ պատուհասի առնել ոչ դանդաղիմք։ Ո՛րչափ եւս առաւել պարտ եւ պատշաճ է ձեզ, որ ի մեծամեծ իշխանութիւնդ վայելէք, նախանձել զնախանձ Աստուծոյ եւ ի գլուխ վարել զայնպիսին նախանձու վրիժուց հատուցմունս, եւ ոգով եւ մարմնով ջանալ զի բարձցին ի միջոյ եկեղեցւոյ Քրիստոսի ա՛նուանարկ անաւրէն ամբարշտութեանն գայթագղութիւնք։ Մանաւանդ զի թագաւորս ունիք, որ զհոգ Աստուծոյ յանձին բարձեալ բերեն, եւ հաւասարութեան երրորդութեանն սրտի մտաւք ընդանեցեալ են, կարող են զփուշն ի միջոյ սրբել, զի բոյսն սուրբ սերմանեաց հաւատոյն, բարձրացեալ ծաղկալից պարարտացեալ, լի արմտեացն քաղցրութեամբ՝ զանկեալ զհատն սերմանողացն մատուցցէ ատոքացեալ, բազմապատիկ զբերրի զպտուղն մատուցանել մարթասցէ, եւ ուրախ արասցէ զտէրն արդիւնարարաց, եւ զմշակն արդարապէս հատուցման պարգեւաց արժանի արասցէ։

Զի եթէ որ երկրաւոր թագաւորաց սպասաւորք իցեն, դուզնաքեայ ինչ բանք, մա՛նաւանդ որ վասն ծիրանեաց լինին, ո՛չ յանձն առնուն դատարկացուցանել, թէ ոչ մեծապէս պատժիւ եւ պատուհասիւ մեծապէս վրէժ խնդրեսցեն, ո՛րչափ եւս առաւել պարտ եւ պատշաճ է որ զանեղծ եւ զանարատ հաւատն յապականութիւն դարձուցանել ջանան, եւ որ անհաս է՝ հասանել ի նա ժպրհին, եւ յաւիտենական լուսոյն գեր ի վերո՛յ լինել յաւժարեն, եւ սրբոյ զանճառ զանքնին երրորդութեանն քննութիւնն ջանան ընդ խնդիր արկանել, առաւել եւս նոցա ընդունել պատիժս պատուհասի ըստ իւրեանց խորհրդոց, զի սրբութիւն երրորդութեանն անմատոյց հրեշտակաց եւ աներեւելի քերովբէից եւ սրովբէից, լոկով միայն փառաւորութեամբ եւ աւրհնութեամբ պաշտի։

Արդ տէր մեր եւ ճշմարիտ աստուածասէր հայր մեր, եւ ամենայն եկեղեցւոյ Աստուծոյ ընդունելի, եւ ի սուրբ աղաւթս քո յիշել զմեզ հանապազ անգադրչ լինիջիր, եւ զմեր տկարութիւնս զաւրացուցանել մի դանդաղիցիս. եւ եթէ ինչ ըստ չափ թղթոյդ առ տգիտութեան վրիպեալ իցէ, ուղղել անդա՛դրչ լինիջիր։ Եւ որ Թէոդորեայ Մամուեստացւոյ աշակերտեալք իցեն՝ առ ժամանակս ի չնորհացն աստուծոյ այնպիսի ինչ աստ չեւ է յայտնեալ, ապա թէ իցէ ծածկեալ ի ժանգոյ աղտեղութեան, ի հարկէ ջան լիցի մեզ խլել զխոչն, եւ զգայթագղութիւնն զայն ի միջոյ ի բաց կորուսանել, զի միաբանութիւն որպէս ի ձերում միջի փառաւորի, եւ զմեզ ի նմին հաւասարութեան փա-

ռաւորութիւն առ Աստուած հասուցանել արժանի արասցէ։

Ամենայն ուխտի, որ ընդ ձերով սրբութեամբըդ են, մեք եւ եղբարք, որ ընդ մեզ են, ողջունի թղթովդ աղաչեմք, զի աղաւթիցէք ի վերայ եղբայրութեանս հասարակաց։

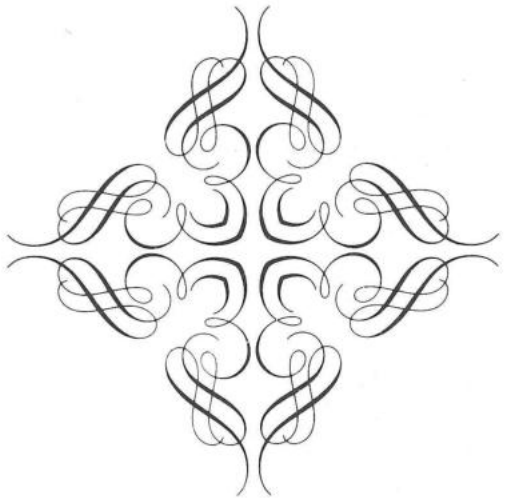

Է

ԹՈՒՂԹ ՅԱԿԱԿԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ՄԵԼԻՏԻՆԱՑԻՈՑ, ԱՌ ՍՈՒՐԲՆ ՍԱՀԱԿ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏ։

Որ ամենայնիւ աստուածասէրդ ես եւ լի սրբութեամբ տէր իմ եւ գործակից, ըստ նմանութեան միոյ մարմնոյ յաւդապատեալ, այսպէս բազում ազգս ի միաբանութիւն հաստատեաց ըստ Պաւղոսեան բանին թէ, Որ ոչ գոյ հրեայ, եւ ոչ յոյն այլովքն՝ բայց յամենայնի Քրիստոս։ ցուցանէ այս զմիաբանութիւն հաւատոյն, զոր չարժեա՛ց չար աղանդն Նեստորի, որ էր նա ի քաղաքի Կոստանդինեայ եպիսկոպոս, եւ ապա հերետիկոս գըտեալ կործանէ՛ր յաշտիճանէն, որով ծանեաք զգայլն յափշտակող յարձակեալ ի վերայ սուրբ եկեղեցեաց, եւ ուրեք ուրեք զպարզամիտս յիւր դարձուցեալ ի չարակամութիւնն։ Զահի հարեալ թէ գուցէ եւ ի ձեր եկեղեցիսդ արա[ւ?]տ գտեալ ճարակեսցի, լաւ համարեցաք ազդել առ ձեզ զհասարակաց աւգուտն խորհելով, զի ոչ ուստեք են դէմքըն այլ ի հրեարէ՛ն ախտն զանգեալ գտանին։ զի սխալեն ի խոնարհելոյն Տեառն եւ ընդ բնաւ կիրս մարդկաւրէն անցա՛նելոյն բա՛ց ի մեղաց։ ժպրհին զլանա՛լ զերկրպագութիւնն Տեառն, ընդ ամենայն

Բնագիր Ա. էջ 14 - 15։

գիրս հակառակ եղեալ. ոչ ընդ այն հայեցեալ, որ ի ծնէ կոյրն բժշկեցաւ ի Տեառնէ, եւ հարց ցնա եւ ասէ. Դու հաւատա՞ս յՈրդի Աստուծոյ. ետ պատասխանի եւ ասէ. Տէր ո՞վ է զի հաւատացից ի նա. եւ ասէ Տէր. Եւ տեսեր զնա եւ որ խաւսիդ ընդ քեզ՝ նա՛ է. խոնարհեալ երկիր պագանէր ասելով, Հաւատա՛մ Տէր. Իսկ փրկիչն ասէ. Ի դատաստանս եկի յաշխարհս, զի որք ոչն տեսանեն՝ տեսցեն, եւ որք տեսանենն՝ կուրասցին։ Ոչ աւելի առնեն զնա քան զառաքեալսն եւ զայլ սուրբսն։ Պա՛ւղոս լըցեա՛լ աստուածային զաւրութեամբն բարբառէր. Թէ զփորձ ինչ առնուլ կամիք զՔրիստոսի, որ ինեւս ընդ ձեզ խաւսի, եւ բոլոր սուրբքն զոր ինչ արարին սքանչելիս, ոչ իւրեանց զաւրութեամբ, այլ աստուածութեանն չնորհիւ։ Յաղագս նորին եւ Տէրն ասէր ցմատուցեալսն, Հաւատա՞յք եթէ կարող եմ զայդ առնել. յայտ արար զանձնէ եթէ ոչ է մարդ դուզնաքեայ, այլ Ա՛ստուած ճշմարիտ։

Բերեն ի մէջ ասելով զբանն, թէ Մարմին ինչ ո՛չ աւգնէ։ Իսկ զիա՞րդ տէր ասաց, եթէ ոչ կերիջիք ի մարմնոյ իմմէ եւ արբջիք յարենէ իմմէ ոչ ունիք կեանս յանձինս ձեր։ Արդ այս բան՝ է՛ յանդիմանիչ եւ կշտամբիչ նոցա անաւրէնութեան, որչափ պատչաճ է ըստ չափոյ թղթոյդ առաջի արկեալ։ Բայց եւ զայն եւս պարտ է ասել որով նախատեն զմեզ, եւ գիտուն առնել սիրոյդ ձերում, զի բամբասեն զմեզ իբրեւ թէ Աստուած զայն պաշտեմք որ ընդ չարչարանաւք է։ Իսկ մեք ոչ միայն չընդունիմք զիմաստս նոցա, այլ եւ նզովեմք որ զայս իշխեն ասել թէ ի բնէ իսկ էր Աստուած ընդ չարչարանաւք. մահկանացու զանմահն, եւ եղծանելի զանեղծն եւ զանարատն համարին. ոչ հային ի գիրս սուրբս, եւ ոչ ի վարդապետութիւնն ՅԺԸ

եպիսկոպոսացն որ ի Նիկիացւոց քաղաքին։ Այլ մեք հաւատամք եւ հաստատիմք, եւ ի վկայութիւն հասանեն մեզ վարդապետք սուրբք եւ գիրք աստուածաշունչք. Բանն, ասէ, մարմին եղեւ, ոչ եթէ եղծաւ ինչ յիւրմէ բնութենէն, կամ փոփոխեցաւ, այլ ըստ անհաս զարմանալեաց մարդկային մտաց եւ խորհրդոց եկաց ի նմին որպէս էրն իսկ, եւ եղեւ զինչ կամեցաւ։ Որպէս եմուտ ընդ չարչարանաւք, ոչ լոկով մարդկութեամբն, այլ եւ Աստուածութեամբն, ըստ բարբառոյն Թումայի, որ իբրեւ չաւշափեաց զվէրսն, ասաց մեծաձայն. Տէր իմ եւ Աստուած իմ. ոչ ասաց եթէ՝ այրդ Աստուծոյն իմոյ ըստ ամբարշտացն մտաց։

Արդ իբրեւ առնուցուք զթուղթդ, ի վերայ իմոյ տկարութեանս աղա՛չեմ անպակաս մատուցիք Աստուծոյ։ Բայց մեզ երկիւղ է, թէ գուցէ ի Թէոդորեա Մամուեստեայ ուսմանէն աշակերտեալ ոք գտցի եւ ի չար ժանգէն Նեստորին, ի միամի՛տ անճինս ազդիցէ։ Զի զնորա մնացեալ գրեանն իբրեւ խնդիրս այս յայտնեցաւ, եւ մանաւանդ որ վասն մարմնախառնին գրեալ էր, վճիռ հրամանի ետուն սուրբ աշխարհաժողով եպիսկոպոսացն, որ յԵփեսացւոց քաղաքին եղեւ, ի մի վայր ժողովել զբնաւ գրեանն եւ այրել։ Արդ փոյթ լիցի ձեզ առանց պղտորութեան զհաւատն պահել, զի կատարեալ զարդարութիւնն անապական ընկալջիք։

Ը

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ՏԵԱՌՆ ՍԱՀԱԿԱՑ, ԹՂԹՈՑՆ ԱԿԱԿԱՑ։

Առ ճշմարիտ եւ աստուածասէր տէր մեր եւ հայր՝ սուրբ եպիսկոպոս Ակակ, ի Սահակայ ի Տէր ողջոյն։

Ճառագայթք մշտնջենաւոր յաւիտենական լուսոյդ, որ առ մեր տկարութիւնս երեւեցան ի ձեր լուսաբեր սրբութենէդ, յոյժ ի ծագելն իւրեանց զաւրացուցին զմեր տկարութիւնս, եւ ըզնուազ խորհուրդս մեր աճեցուցին, զոր աւրինակ տապ ինչ ջերմագին յանխառն աւդոց հասեալ ի բոյսս արտոց, եւ զկնի նորա ցաւղ քաղցրութեան հասեալ՝ փութով յառողջութիւն դարձուցանէ, այնպէս զեղեցիկ իմն ցանկալի եւ ուխտիւք խնդրելի էր մեզ լսել զերանելի պատգամս ի ձէնջ առ մեզ հասեալ։ Մեր աղաւթք հանապազորդ էին արժանի լինել յամենայնի ընդունել եւ վայելել յաւրհնութիւնսդ հոգեւորս ձերոյ մեծասքանչ սրբութեանդ զի քաղցրացեալ էր մեզ կալ մնալ աստէն ի սմին ընդանացեալ տգիտութեան, իբրեւ ի բերդ ինչ ամուր փախստեայ անկեալ յանգիտութեանս։ Արդ պահպանութիւն զմեզ առեալ զաւգնականութիւն

Բնագիր Ա, էջ 16 - 18, ըստ Ե. Ե. Դուրեանի օրինակին, մասամբ.- Պարբերութեանց բաժանումը՝ մեր կողմէ։

աղաւթից ձերոց, պահել զհաւատսն ճշմարտութեան որ ի ձեր ի սուրբ վարդապետութենէդ ունէաք եւ անպղտոր լեալ տգիտութիւն եւ պարզամտութիւնս մեր, մանաւանդ ի նորաբան հրէութեանն զոր այլանդակքն տակաւին զբոյս դառնութեան եւ աղտեղութեան սերմանեացն ցուցին եւ ցանեցին ի վերայ սուրբ սերման զորոմնախառն ուսմունսն, որ ի հանճարավնաս սատանայէ խառնման ուսեալ սովորեալ են։ Արդ որովհետեւ մոլարն առաջին գլխաւորաւքն չափ զիւր ժանդ աղտեղութիւնն(1) սերմանել ժպրհեցաւ, զայդ մերոց մեղացն գործ համարեցաք, եւ յո՛յժ ձերում թղթոյդ տրտմակից եղեալ ողբացաք, եւ ընդ բնաւ տեղիս մերոյ նահանգիս մեծաւ պատուհասալից պատուիրանաւ արձակեցաք՝ մի՛ լսել(2) ամենեւին այնպիսի բարբարոսացն, մի՛ ընդունել զչար հերեսիութեանն բարբաջանս։

Բայց ես զարմացեա՛լ եմ ընդ այնոսիկ որ աւելի քան զաւրինացն չափն ջանան եւ նկրտին ըմբռնել զանըմբռնելին. այլ կարծեմք զայնպիսեացն չգիտել ամենեւին զգիրս եւ զզաւրութիւն նորին, բայց եթէ հրէարէն միայն զմուրն նկատիցեն։ Եւ իբրեւ գողացեալ իմն համարիմք զմիտս նոցա ի թշնամոյն եւ ախտացեալ ի չար հիւանդութիւն, արբեալ ի թանձր արբեցութենէ, եւ զգայութիւնս ճաշակացն թարշամեցուցեալ չկարէ առնուլ զհամ գինոյն, ի սաստիկ կիզմանէ ընկղմին միտքն ի թմբիրն խելագարութենէ. թէ զոր տարապարտ գիտութիւն բազում ուսմանն ի սատանայութիւն զառածէ, որ հասանել անհաս չափոցն ժպրհին։ Քան-

---

(1) տպ. աղետութիւնն։

(2) հնել։

զի ոչ գոյ այլ գիտութիւն խաւարահեղց, քան երկուս որդիս կամ երկուս տեարս անուանել ի Քրիստոս. աներկիւղաբար անամաւթաբար զլրբութիւնն իւրեանց յայտնապէս պատմեն։ Այլ զի խցին անամաւթ բերանքն, եւ անաւրէնութեամբ սրեալ լեզուքն, ճշմարիտ մարմնացաւ բանն առ ի նորոգել միւսանգամ մարմնով, չնչով եւ ոգւով, զմարդն հնացեալ զապականեալն ի մեղաց. եւ զի ի փայտէ գայթակղութիւն եղեւ եւ մահ, փայտ կենաց առ փայտն կանգնեաց, եւ ծառ առ ծառն բարձրացոյց, պտուղ կենդանարար փոխանակ այնր մահածին պտղոյն պարգեւէր, ինքն զինքն եդ, եւ ինքն զինքն անդրէն յանճն իւր ընկալաւ, զսուրբ մարմինն եւ զպատուական արիւնն պաշար կենաց մեզ հաւատացելոցս յաշտիճանաւոր ճանապարհն պատրաստեաց։

Եւ արդ որ միանգամ լայն(3) ի ճանապարհէ եւ յուղիղ հաւատոյն վրիպեցան, հուր գեհենին պատրաստեալ պահի նոցա. եւ մեք աստ եթէ յանկարծ յայնպիսեացն գտցուք, ոչ միայն չընդունիմք կամ հալածականս առնեմք, այլ եւ ընդ մեծ պատժովք արկանել ո՛չ դանդաղիմք։ Որչափ եւս պարտն է ձեզ որ ի մեծամեծ իշխանութեանդ վայելէք նախանձել զնախանձն Աստուծոյ, եւ մարմնով եւ հոգով ջանալ բառնալ ի միջոյ զխոչդ(4) եկեղեցոյ Քրիստոսի, մանաւանդ զի թագաւորս ունիք, որ զհոգ Աստուծոյ յանճինս իւրեանց բարձեալ բերիցեն, կարող են զխոչդ ի միջոյ խլել, եւ զբոյս սուրբ սերմանց հաւատոցն պարարտացեալ արմտեացն քաղցրութեամբ զանկեալ հասկն սեր-

---

(3) տպ. յայն։
(4) տպ. չխոչդ։

մանաւղաց, նմա մատուսցէ ատոքացեալ, բազմապատիկ զբերրի պտուղսն հատուսցէ, եւ ուրախ արասցէ զտէրն արդիւնարարաց, եւ զմշակն առատապէս պարգեւաց արժանի արասցէ։ Զի թէ որ երկրաւոր թագաւորաց սպասաւորք իցեն, եւ դուզնաքեայ ինչ բանք մանաւանդ որ վասն ծիրանեաց լինի, ոչ յանճն առնուն դատարկ անցուցանել՝ եթէ ո՛չ մեծապէս պատուհասիւ զվրէժն խնդրիցեն. ո՛րչափ եւս պարտ է որ զանեղծ եւ զանարատ հաւատսն յապականութիւն դարձուցանեն, եւ յանհասն հասանել ժպրհին եւ մշտնջենաւոր լուսոյն գեր ի վերոյ լինել յաւժարեն, զանքնին երրորդութեանն քննութիւն ջանան ընդ խնդիր արկանեն։ Պարտ եւ պատշաճ է առաւե՛լ եւս նոցա ընդունել պատիժս պատուհասի։ Քանզի սրբութիւն երրորդութեանն անմատոյց հրեչտակաց եւ աներեւոյթ քրովբէից եւ սրովբէից, լոկով միայն փառաւորութեամբ եւ աւրհնութեամբ միայն պաշտի։ Արդ տէր մեր եւ հայր յընդունելի եւ ի սուրբ աղաւթս քո յիշել անգարշ լինիջիր, եւ եթէ ինչ ըստ չափոյ թղթոյդ առ տգիտութեանս վրիպեալ իցէ ուղղել կամեսջիր, եւ զտկարութիւնս զաւրացուցանել մի՛ դանդաղեսցիս։ Այլ յաղանդոյն որ գրեցեր գարշել, առ ժամանակս ի չնորհս Աստուծոյ այսպիսի ինչ չեւ է հասեալ. ապա եթէ իցէ ինչ ծածկեալ ի ժանդոյ անտի, ի հարկէ ջան լիցի խլել զխոչն ի միջոյ զի միաբանութեամբ փառաւորեսցուք զՔրիստոս։

Թ

ԹՈՒՂԹ ՅԱԿԱԿԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ, Ի ՀԱՅՍ.

Պատուական եւ առաքինի նախարարք Հայոց, սիրելիք եւ ծառայք Քրիստոսի, մեծամեծք եւ փոքունք, յԱկակայ եպիսկոպոսէ Մելիտինէ. ի կըրտսեր ծառայէ խոնարհութեամբ եւ սիրով ողջոյն.

Վասն դիմադարձացն ճշմարտութեան, որ ըզկնի գնացին ամբարշտութեանն Նեստորի եւ Թէոդորի, եւ ոչ հեղգացան գովիչք լինել ամպարշտութեան նոցա, եւ մինչ ի սահմանս ձեր փութացան առաքել զթունաւոր եւ զապականիչ վարդապետութիւնն, անմարթ եւ անկարդ համարեցաք լռել, որք ունին զճշմարիտ վարդապետութեան քարոզութիւն, եւ եթէ յայսպիսի ժամանակի ոչ ճգնեցուք ցուցանել ձեզ, որոց ընկալեալ զճշմարիտ հաւատոյն քարոզութիւն, աւգնել անձանց անմեղաց եւ յատակամիտ մարդկան, զի մի վնասեսցին ի խարդախամտացն եւ ի նենգաւոր մշակացն: Արժանի եւ իրաւ համարեցաք գրել առ ձեր աստուածսիրութիւնդ, զի տացի ձեզ չնորհիւն Աստուծոյ. եթէ սուրբ եւ ճշմարիտ վարդապետքն ձեր հաստատուն եւ անշարժ կան ի վերայ հիման ճըշմարիտ հաւատոյ, եւ ոչ տան տեղի յափշտակող գայլոյն, ունել ժամանակ գողանալ զոք ի հաւտէ Քրիստոսի. զի արդ լցեալ է ժամանակն զոր յառաջագոյն ասաց երանելին Պաւղոս, եթէ գիտեմք զի եկեսցեն առ ձեզ գայլք յափշտակողք որք ոչ խնայիցեն ի հաւտ Տեառն, զի եւ ի ձէնջ յարիցեն որ խաւսիցին անարժանս, ձգել զոմանս յաշակերտելոցն զկնի իւրեանց: Արդ կատարեցաւ եւ այն մարգարէութիւնն որ ասէր. դարձեալ ասէ թէ՝ Գալոց է նախ ապստամբութիւնն, եւ ապա յայտնեսցի որդին կորստեան, մարդն անաւրէնութեան, հակառակորդն հպարտացեալ ի վերայ ամենայնի, որ ասի աստուած կամ պաշտաւն, ի գալ մտանել նմա ի տաճարն Աստուծոյ, եւ նստել որպէս աստուած եւ ցուցանել զանձն իւր թէ աստուա՛ծ իցէ:

Բնագիր Ա. էջ 19 - 21:

Ահա՛ ժամանակ ապստամբութեան, ահա ժամանակ գայլոց, ահա՛ ժամանակ որ խաւսիցին խոտորնակս. արդ աղաչեմ զսէր ձեր, մի՛ խաբեսցեն զձեզ բանք անոտիք, մի՛ նայիք ընդ պատուականս պատուականութեան մարդկան, եւ մի՛ ընդ բազմութիւն որ մխաբանիցին լինել ընդդէմ իւրեանց կենարարին Քրիստոսի եւ ճշմարիտ հաւատոյ. զի պարտ է կատարել ասացելոյ բանին Տեառն որ ասէ, թէ Եկեսցէ որդի մարդոյ, գտանիցէ՞ արդեւք հաւատս յերկրի: Զի բազմութիւն որ ի չարիս եւ յամպարշտութիւնս միաբանին, չէ պարտ պատուոյ արժանի համարել քան զճշմարտութիւն. այլ գիտել պարտիմք զի ժամանակս փորձութեան է եւ ապստամբութեան, ձգել զբազումս յամպարշտութիւն: Այլ երկիւղածաց Աստուծոյ պարտ է պահել զկրաւնս հարցն, եւ զուսումն ՅԺԸ իցն եպիսկոպոսաց սրբոց, զհաստատութիւնն որք մեծաւ ճշմարտութեամբ եւ խորհրդիւ եւ հրամանաւ սրբոյ Հոգւոյն առաքելութեան եւ աւետարանութեան վարդապետութեամբ ուսուցին մեզ հաւատ, զոր

ասեմք հանապազ ի սուրբ եկեղեցիս։ Ըստ այնմ հաւատոյ սուրբ եկեղեցիք զկոչեցեալսն մկրտեն մինչ ի ժամանակս անաւրէն Նեստորի եւ չյիշելի անուանն Թէոդորի վարդապետութեանն, զոր ամպարիշտն Նեստորիոս յայտնեաց եւ բազումք գընացին զկնի նոցա ամպարշտութեան։ Սակայն զուսումն ճշմարտութեան յերկուս ցուցանել ոչ կարացին ի սիւնհոդոսին եւ ի ժողովն որ եղեն յԵփեսոս։ Մ. եւ թէ սակաւ աւելի կամ պակաս, որք ժողովեցան սուրբ եպիսկոպոսքն յամենայն տիեզերաց, եւ եկին միաբանութեամբ, բայց յԱնտիոքացւոյն, զնոյն ուսումն հաստատեցին որք գայցեն ի հաւատս եւ ի մկրտութիւն։ Եթէ ոք արտաքս քան զայն ուսուցանիցէ, եւ երկուս որդիս քարոզիցէ, մի որ ի Մարիամայ, եւ միւս որ յԱստուծոյն Բան, կամ չրջելի եւ այլայլելի ոք ասիցէ զԱստուած ի մարմնանալն՝ նզովեսցի, որ ոք եւ իցէ, զի ոչ մեք նզովեմք զայնպիսիսն։ այլ սուրբն Պաւղոս ասէ։ Եթէ ես կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր ընկալայքն, նզովեալ լիցի։ Եւ մեք երրորդութիւն ընկալաք, եւ զխաչեալն ի սուրբ երրորդութենէն գիտեմք, եւ մահուամբ նորա մկրտիմք, որպէս եւ ասաց։ Մկրտեցէք զնոսա յանուն Հաւր եւ Որդոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ։ ոչ ասաց որդոց, այլ Որդոյ, եւ երանելին Պաւղոս թարգմանեաց թէ զինչ է անուամբ Որդոյ մկրտել։ որ միանգամ, ասէ, մկրտեցաք Քրիստոսիւ Յիսուսիւ, մահուամբ նորա մկրտեցաք։ թէ ի թշնամութեան մերում հաշտեցաք ընդ Աստուծոյ, մահուամբ Որդոյն նորա։

Աղաչեմք մի ոք զձեզ խաբեսցէ, մի՛ պատուականութիւն երեսաց, մի՛ բազմութիւն, մի՛ թողացուսցուք զճշմարիտ հարցն կրաւնս եւ զհաւատ

որով հաւատացայքն, որով ապրեցայքն, զայս հարկեցայ գրել առ սէր ձեր։ զի ի գալ առ մեզ սիրելեաց մերոց երիցանց, Հոնայ, Քոթայ, Անձնայ, պատմել մեզ զբարի գործն զոր գործեցէք, զի զգրեալսն Թէոդորի(1) կապեցէք կնքեցէք։ Արդ մի՛ ոք հաւանեցուսցէ զձեզ տալ անդրէն զայնոսիկ որք փութով եւ ախորժելով ստանան զայն ի կործանումն ստացաւղաց նոցա եւ լսաւղաց։ զի եթէ Նեստորիոս վերացաւ յամենայն եկեղեցեաց՝ զիա՞րդ Թէոդորն(2), գիրքն եւ ուսումն ընդունելի իցէ որք զնոյն միտս եւ վնասակարութիւն ունին։ Զայնպիսիսն գիտասջիք, զի են նոքա սուտ մարգարէք, մշակք նենգաւորք, կերպարանեալ կերպարանաք պաշտաւնէից Քրիստոսի։ յայնպիսեացն զգուշասջիք, եւ նզովեալս համարեսջիք։ եւ մի՛ ընդունիցիք զսուտ համբաւս նոցա զոր բերեն առ ձեզ ի կողմանցն արեւելեայց։ Այլ ես թէպէտ եւ խոնարհ եւ զճուճ եմ քան զամենայն մարդիկ, սակայն վասն փրկութեան ձերոյ հոգալ ոչ դադարիմ։ Եւ ես երկնչիմ գուցէ զոք չարժիցէ ի ձէնջ պատրանք մոլորութեանն։ եդի զայս վկայութիւն առաջի Աստուծոյ եւ Յիսուսի Քրիստոսի եւ սրբոյ Հոգւոյն եւ ընդրելոց հրեշտակաց։ Արդ ձեր է գիտել, զի ոչ ունի պատճառս յաւուրն յայնմ, որ երթայցեն զկնի մոլորութեանն։ Այլ դուք զգուշացարուք անճանց եւ ընկերաց ապրել ի մոլորութենէ եւ ի պատրանաց վրիպելոցն, լինել պատճառք կենաց եւ առաջնորդք ժառանգութեան գոգոյն Աբրահամու եւ բնակիչք արքայութեանն երկնից։ Ողջ լերուք Տէրամբ ամենայն սիրելիք նորա, սուրբ ծառայք Քրիստոսի։

---

(1) տպ. Դիոդորի։ (2) տպ. Դիոդորն։

Ժ

ՀԱՒԱՏԱՐՄԱԳՈՒՆԻ ԵՒ ԻՄԱՍՏՆԱԳՈՒՆԻ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՍԻՐԱԳՈՒՆԻ ԵՂԲԱՒՐ՝ ՈՂՈՐՄԵԼԻՍ ՊԵՏՐՈՍ(1) ՏԵՐԱՄԲ ԽՆԴԱԼ։

Աւրհնեալ է Աստուած՝ որ ամենայն բարւոյ տուիչն է, եւ ամենայն կատարեալ պարգեւաց լըցուցիչն եւ պահաւղն, ըստ գրեցելումն, որ ետ իմաստութիւն մարդոյ՝ խնդրել զինքն եւ հաւատոյ աչաւք հասանել, եւ հաստատութեամբ ի նմա կալ մնալ յուսով կենացն յաւիտենականաց, զոր խոստացաւ անսուտն Աստուած, ըստ որում ասէ աստուածայինն առաքեալ. Յառաջ քան զժամանակն յաւիտենից, բայց յայտնեաց այժմ ի ձեռն յայտնութեան Միածնի Որդւոյն իւրոյ Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ։ Աւրհնեալ է Աստուած որ ետ մեզ ուրախութիւն կատարեալ հոգեւորական առ միմեանս՝ սիրովն եւ հաւատովք ուղղափառութեան, զոր սիրեցեր ի մանկութենէ՝ եւ սննդակից քեզ արարեր. եւ ամենեցուն մեզ առաւել նախապատիւ՝ Ով Աստուածասէրդ ըստ իմաստնական Սողովմոնի խրատուութեան։ Եւ վկայէ բանիցս այսոցիկ յառաջեալ քո վարքն, եւ վկայեն այժմուքս իրք. քանզի ի բացուստ լինելդ քեզ ի նոյն նախանձ եւ

Բնագիր Ա. էջ 99 - 107։

(1) Անտիոքացի։ Տես, Վանատուր. էջ 80 - 81։

յուղղափառ տարփաւղացն ի միջի թողանիլ, յորոց ոչ նմանապէս զայս սիրողաց եւ նմին ունել զգուշութիւն եւ համարձակութիւն։ Այս զաննմանի քո ցանկութեանն առ Աստուած բերէ ճշմարիտ նշանակ եւ զհաստատութեան առ աւետարանն՝ յորում պարտ է կալ մեզ պինդ եղեալս եւ անշարժս. ըստ որում ասէ Աստուածայինն գիրն. պատրաստ միշտ առ պատասխանատրութիւնս ամենայնի որ խնդրիցէ ի մէնջ բան յաղագս որ ի մեզ ուղղափառութեան հաւատոյն. այլ հանդերձ հեզութեամբ ցուցեալք։ Զի ոչ յաղագս փոքունց մեզ է հանդէսս, եւ ոչ յաղագս դիւրաբար արհամարհիլ կարացելոց, այլ յաղագս տիրականագունին՝ որոց ի մարդիկ բարեաց, եւ առանց որոյ անկարելի՛ է ապրել։

Քանզի Առանց հաւատոյ, ըստ գրեցելումն, անհնար է հաճոյ լինել Աստուծոյ։ Բայց գիտեմք զի եւ հոգեւոր իմաստութեամբն՝ մեծատուն է քո կատարելութիւնդ, եւ ոչ եւս աչխատեսցի առ ի ցուցումն ուղիղ եւ ճշմարիտ բանին, ունելով մարտակից՝ նախ առաջին զԱստուածայինն չնորհն, եւ առ այսուիկ եւս զսրբոց հարանցն խոստովանութիւն, զոր իբրեւ զխարիսխ ունիցիմք, զգուշաւոր եւ հաստատուն առ ի հերձուածոցն առարկուածս, որոց զաւրէն յանդուգն ալեաց ի վերայ եկելոց ընդդիմասցուք. տրտմեալք ի վերայ ըստ ժամու ժամու անտեղաբար չարժմանց ընդդէմ ուղիղ հաւատոց։ Եւ սակայն ոչ աւտար կարծեցեալք, յաղագըս յառաջագոյն լսելոյն յաստուածայինն գրոց հանդերձեալ լինել հերձուածս, զի ընդիրքն երեւելիք լինիցին պայծառացեալք լուսով բարեպաշտութեանն իբրեւ զլուսաւորս յաշխարհի, բան կենաց ունելով ըստ պատկերի առաջնոցն հաւատովք հաճոյացելոց, զոր թուէ մեզ աստուածայինն առաք-

եալ, սակաւս ըստ թուոյն ի մէջ բազմութեանն անչափի. եւ ազգաց յաւիտեանց: Բայց մեծս եւ առաւելս վասն առաքինութեանն եւ առ ի յԱստուածոյ պատուոյն, եւ զգալի զստացուածս զայսոսիկ յաղթութեամբն, քանզի ասէ գիր. Զորս ոչ արժէ աշխարհ. վասն զի ճշմարտութեամբ ոչ ի բազմութենէ կերպարանաց բարեպաշտութիւն, այլ ի պաշտամանցն ճշմարտութենէ. եւ առ պաշտաւնն փութո՛յ եւ յարակայութեան՝ ցուցանելով զառ ի Տէրն սէր:

Քանզի հաւատոյն փրկական եւ ինքն ծնաւղացն մերոց բազում անգամ լինի պարգեւ դեռ եւս մեզ տղայոց երեւեցեալ: Իսկ առ Տէրն ցանկութիւն՝ յետոյ ի վերայ եղեալ առանձինն իւրաքանչիւրում գործէ զկատարելութիւն, բաժանելով զփոյթն ի յուղացելոյն, եւ զճշմարիտ հաւատացեալն ի լոկ եւ ի միայն եւ յանպտուղ անուանն ունաւղէ. ապա ուրեմն թէեւ թողանին յԱստուածոյ՝ փորձութիւնք լինել, եւ հերձուածոցն զանազանմունք վասն այնորիկ թողանին, զի ընդիրքն՝ երեւելիք լիցին, արժանիք եղեալք հանդերձելոցն նոցա տուելոց պսակացն՝ յերանելում եւ յանմահ կեանսն: Այլ վասն զի մեզ եւ արթնոց պէտք են խորհրդոց բարեպաշտից եւ փութոց, քանզի անցանեմք ընդ մէջ որոգայթից ըստ առակողին, եւ ի վերայ մահարձանաց գնամք, անընդհատ մեզ պէտք են աղաւթից առ ի պահիլ ի հզաւրացն ձեռանէն, որպէս զի մի յեղեալ անկցուք ի վարս պեղծս եւ կամ ի չարահաւատութեան մեղադրութիւն: Եւ որչափ մեծագոյն այժմ հաւատոյ ընդդէմ աճեաց գայթակղութիւնն, այսչափ պնդագոյնս զարթուցացանել զմեզ պարտ է առ ի պահպանութիւն եւ ի փոյթ Աստուածայնոցն աղանդոց, մի՛ գուցէ եթէ

գաղտնաբար զմեզ չարահաւատութեանն նետք վիրաւորեսցեն:

Արդ յառաջնումն յորժամ եկեղեցեաց խաղաղութիւն քաղաքավարիւր եւ զատեալք էին գայթակղութիւնքն, ոչինչ մեզ վնաս էր պարզամտութիւն բաւական եղելոյ խաղաղութեանն սրբոց եկեղեցեաց ի զգուշութիւն իւրաքանչիւրում տալ: Իսկ այժմ վասն զի վնաս ի ներքս եղեւ եկեղեցւոյ եւ կալաւ ամենայն ուրեք, սկսեալ ի Նեստորի մոլորութենէն եւ հաստատեալ ի Քաղկեդոնի ժողովին, վասն այսորիկ ցայժմ ոչ պարզամտութեան մեզ պէտք են, այլ իմանող սրտի. քանզի գրեալ է, Զամենայն ինչ փորձեցէք, եւ զբարին ընկալարուք: Քանզի այսպէս ճշմարտութեամբ բարին՝ եղիցի ի բարի, յորժամ անխառն իցէ ի չարէ: Եւ զի զայս ո՛չ ընդունայն ասեմք. այլ ծածկեաց ճըշմարտապէս մոլորութեամբ զեկեղեցիս Քաղկեդոնի ժողովն. եւ զվաղուցն դատապարտեալ Նեստորի աղանդն՝ ի նմա հաստատեաց. ոչ է դժուարին ցուցանել ի յեղելոց, որոց ի նմին իսկ ի ժողովին կացելոց բանիցն, եւ յորոց Նեստորի եւ յորոց միախորհ նմա աղանդոցն, սոցա զհամաձայնութիւն յանդիմանողաց մեր՝ եւ զնորին մտաց զիմացուածս: Իսկ զսրբոցն հարանց մերոց զընդդէմ սոցա կռիւ, եւ զ՝ի բաց չրջումն զԱթանասի ասեմ զմեծին, եւ զԹուղիոսին զՀռովմայեցւոց առաջնորդին, եւ զԲարսղի զիմաստնոյն, եւ զսքանչելեացն Գրիգորանց, եւ զՁովհաննու, եւ զկիւրղի յաղագս հաւատոց ճգնեցելոցն եւ զայլոց զամենեցուն, որք մեզ զկնի առաքելոցն առաջնորդք փրկութեան եղեն: Ոմանք առ Ց. եւ ԺԸ. ից սրբոց հարցն ժողովոյ պայծառացեալք. իսկ ոմանց զկնի յայլ ժողովս, այլ զի ըստ մասին առնուլ յաղագս այսոցիկ՝ եր-

կայնագունից է բանից։

Եւ ունի քո աստուածսիրութիւնդ զամենապատուականին եւ զերանելւոյ հաւրն մերոյ Տիմոթէի զգիրս, որ ընդդէմ Քաղկեդոնի ժողովին, յանդիմանելով զայս ամենայն յայտնապէս. յաղագս այսոցիկ զայլն ամենայն թողեալ՝ միոյ որպէս գլխաւորի յիչեցից ժողովականի նորա՝ քան ամենեցուն։ Սուրբ հարքն մեր զտնաւրէնութեան եւ զմարմնանալոյն Աստուծոյ Բանին զանասելին պատմելով բան, մի ասացին հաւատալ պարտ է, եւ խոստովանել զԱստուծոյ Բանին բնութիւն զմարմնացելոյն կատարելապէս, եւ ոչ երկուս բնութիւնս կամ երկուս ներգործութիւնս, ըստ որում եւ յայնժամ ոմանց թուէր հերձուածողաց, զի մի՝ երկաւորութիւն որդոց՝ ի ներքս ածիցեմք։ Որպէս ոչ եղեւ ի մարմնանալոյ Միածնին յաւելուած Որդւոյ. ո՛չ ընկալելոյ Աստուծոյ Բանին, այլ ուռնայնացելոյ թափեցելոյ զինքն անյեղաբար յաղքատութեան չափս. կցորդութիւն առեալ մարմնոյ եւ արեան յԱստուածածին Մարիամայ. ըստ որում ասէ առաքեալ մերձաւորութեամբ մեզ եւ իմանալի անճին, զի ըստ ամենայնի զառ ի մեզ նմանութիւն ցուցցէ յինքեան ճշմարիտ առանց մեղաց մնացեալ, որպէս եւ էրն Աստուած Բանն, նորոգելով յինքեան զմեր բնութիւնն յաղագս առ մեզ ազգակցութեան հնարաբար ունաւղացս մեզ լինել վասն զաւրացելոց մեղացն, եւ զյարութեանն յոյս պարգեւելով՝ որոց զնմանէ ա՛ռ մարմին ի վեր քան զապականութիւն եւ զմահ եղեալ վասն տըննաւրէնութեան։

Իսկ Աստուածաբար զմեզ ապրեցուցանելով վասն բնական իւրոյ անչարչարական բնութեանն եւ իշխանութեանն։ Քանզի անփոփոխելի ոչինչ

նուազ եւ անայլայլելի մնայ, ըստ որում ինքն է եւ եղեալ մարդ։ Քանզի ա՛յս է մեծ բարեպաշտութեան խորհուրդն, որպէս զի մեզ, մի եւ զնոյն խոստովանել՝ եւ յորս սքանչելագործէն՝ եւ յորս չարչարին, եւ զխոնարհութեանցն կրէ, ունելով ի մարմնանալոյն զպատճառս խոնարհութեան։ Իսկ որք ի Քաղկեդոնի ժողովին՝ երկուս բնութիւնս ներգործել ի Քրիստոսի կամի առանճնակի, եւ ըստ մասին միոյն զխոնարհականսն խաւսեցելոյ, իսկ միւսոյն զԱստուածայինսն գործաւղի. եւ զայս բան ամենայն գործեցելովքն ի նա զդիմացն երկաւորութեան գաղտնաբար ի ներքս ածեալ աղանդ՝ պարկեշտական ճայնի բնութեանցն. զի ստուարացեալ եղիցի վնասն։ Եւ բազում անգամ զի եւ յայտնապէս իսկ զայս խաւսին կերպարանաց ներգործութիւնս, եւ երկուց ոմանց հաղորդութիւնս ի ներքս ածեալք, եւ ոչ որպէս յաղագս միոյ ուրուք Տեառն խաւսեցեալք, այլ որպէս յաղագս երկուց չարամանեցելոց միմեանց պատուոյ եւ անփառութեան, եւ այլոց ամենեցունց, ըստ որում եթէ ոք թողացուսցէ ճշմարիտ լինել՝ որչափ ի նոսա եկն, ոչինչ եղիցի աւտար եւ կամ զարմացման արժանի տնաւրէնութիւնն Տեառն։ Այլ եւ ոչ թափման ճշմարտապէս, եւ ոչ խոնարհութեան համբերեալ երեւեսցի Աստուծոյ Բանն, եւ ոչ Հաւր զՄիածին Որդին իւր յաղագս մարդկան փրկութեան տուեալ, ա՛յլ եւ ոչ փառաց Տէր լինել խաչեցեալն։

Զի թէ զխոնարհականսն մարդկային բնութիւնն ըստ ինքեան ներգործէր, իսկ Բանին դարձեալ ըստ ինքեան զԱստուածայինսն գործաւղի, որ-

պէս ոչ սրբոց հարցն մերոց եւ ոչ կչռող բանի ճշմարիտ թուեցաւ լինել բնութեամբն՝ ընկալեալ Աստուած բանին զմարդեղութիւնն. եւ ա՛յսպէս իւր անձինն արարեալ զչնչական մարմինն որպէս իւրաքանչիւրում մարդոյ առանձին իւր մարմինն: Զի այսպէս ամենայնի միոյ դիմաց անբաժանաբար վերագրեսցի, եւ միում էացելոյ Աստուծոյ բանին մարմնացելոյ: Իսկ որք յառաջ ասացելոյ ընդունայնաբանութեան զհետ երթեալք, բովանդակ կոչելում տումարին համաձայնութեամբ նմա արարին արտադրեցին սահման հաւատոյ, յորում եւ յայտնապէս ընդդէմ հարցն բերեալք եղեն բարեպաշտութեան ի բաց քարոզեալք:

Զոր ասեն մի բնութիւն գոլ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւ ոչ երկուս, ոչ պատկառեալք ոչ ի մերձաւորագունից լուսաւորեցելոց եպիսկոպոսաց պատուոյ որպէս ի կիւրղէ Աղէքսանդրացւոյն ասեմ, եւ յԱկակայ, որ ի Հայոց աշխարհին քահանայապետ եղելոյ, եւ ոչ յորոց կիւրեղ նոյն յորս առ Սեկունդոս եւ Վաղերիանոս թուղթսն, եւ ոչ միայն յաշխատացելումն, յորում վերագրեալն է, թէ մի է Քրիստոս, զյաղագս այսոցիկն արտադրէ բան, եթէ պարտ է մեզ ասելով մի բնութիւն զԱստուծոյ բանին մարմնացելոյ խոստովանել՝ եւ ոչ երկուս բնութիւնս ի ճշմարիտ միութիւն երկաւորութեան բան ոչ մնացելոց:

Իսկ Ակակ միւսն, յորում առ Անդրէաս աշխատութիւնսն, յորում առ երանելին Կիւրղի թըղթի, զնոյն ունի բան. եւ զի եւ այլոց բազմաց եպիսկոպոսաց են յաղագս այսոցիկ պէտք, գիտէ քո իմաստութիւնդ յառաջասացելոց գրոցն երանելոյն Տիմոթէոսի: Բայց ուստի որք քաղկեդոնացւոց ժողովն յայսոսիկ յառաջ եկին ի բանս՝

Թէոդորիտոս, եւ Իբաս առաջնորդք նոցա, որք Նեստորի խորհրդակիցք էին համախորհուրդք, եւ զուգութեան նորա լուծման յեպիսկոպոսութենէն հասեալք, եւս առաւել եթէ նորին նզո՛վից որք մնացեալք եղեն մինչեւ ի Քաղկեդոնի ժողովն առ ի բազմաց վնաս. զի եւ յայլ փոխադրեսցեն յընտանեկան մոլորութենէն, եւ որպէս բազմաց հաւատարմացուցին զմեզ բանք. եթէ կենդանի եւս էր Նեստոր յաքսորն մինչդեռ ժողովին ժողովեցելոյ, եւ առաքեցան վերստին ածաւղք զնա Մագիստրիանոսք հանդերձ բազում պատուով, եւ ուսեալ զայս Նեստորի պարծէր ի վերայ Աստուածածնին, որպէս թէ արդարապէս ոչ(1) արժանի արարեալ զնա այսմ անուանակոչութեան թէ չէր Աստուածածին Մարիամ, ասէր: Եւ ասաց հայհոյութիւն ի բարկութեան Աստուծոյ, արդարապէս վայել է ի լեզուն յորմէ յառաջ զհայհոյութիւնն երեր, քանզի լուծելոց՝ որք ի ներքուստ ունաւղաց անդամոցն երկայնացեալ բազում յատամանց արտաքս վազեաց. եւ վիրաւոր ի ժանտահոտ թարախով՝ բղխեցելոյ որդանց բազմութեան, եւ այս աւրինակաւ թշնամանելի մատնեալ մահու՝ արգելաւ աթոռակից ժողովոյն: Եւ այս առաւել յայտնի ի վերայ ամպարշտութեանն լինի, որպէս զի մի այնոցիկ որ զնորայն իմանան ընդդիմաբանութեան տեղի թողցի, զոր իմացեալ որք զոյգ նորա չարահաւատութեան էին՝ առ մին միայն հայեցեալք, եթէ ո՞րպէս զիւրեանց աղանդն հաստատել կարասցեն, եւ եկեղեցեաց սերմանել: Խորհին այնուհետեւ զնա նզովել, առ ի խաբէութիւն պարզամտաց, զի զիւրեանցն ի ներքս ածելով հեր-

---

(1) Տպ. որ:

ձուածս՝ ոչ մի ինչ վնաս կրել կարծեցեալք յիւրեանց աղանդն ի նորա երեսացն մերժմանէ. եւ վասն այնր բանի՝ ի նմին իսկ ժողովին՝ զայրն հայհոյեալք՝ զնորին հերձուածս հաստատեցին։

Արդ ո՛ց բարի խորհուրդոց ոչ ընդրելի է ի նոցա փախչել հաղորդութենէ, թէ եւ հարկ լիցի ի բիւր ըմբռնել չարիս։ Քանզի գրեալ է. Ո՛վ մեկնեսցէ զմեզ ի սիրոյն Քրիստոսի, նեղութիւն թէ անձկութիւն, եւ որ զկնի այսոցիկ։ Ապա թէ ոք ասիցէ յաղագս պիտոյից Եւտիքեայ աղանդոյն, ուրացողին զԱստուածոյն ճշմարիտ մարմնանալն, ա՛յսպէս հարկաւորութեամբ չարագրելն զտումարըն, բազում այսպիսին պարտական է անմտութեան, քան զի զոր աւրինակ բժշկաց՝ մանգունք, յորժամ հիւանդացելոց անդամոց հոգ տարցին, ո՛չ է հարկ զիւրեանցն վիրաւորել մարմինս՝ զի այլոց առողջութիւն տայցեն։ Քանզի զի՞նչ աւգուտ է հիւանդացելումն յընկերին վիրաց, այլ պիտանացուաւք վարիլ դեղովքն յաւգնականութիւն հիւանդին։ Այսպէս եւ ոչ սոցա հարկ էր ըմբռնիլ յաղանդից՝ ի բաց դառնալ կամեցելոց զմիւսն, այլ որպէս կարգաւոր է ուղիղ համառատաւղաց զբանն ճշմարտութեան։ դադարեցուցանելով զնա ի մոլորութենէն, զի լցեալ են Աստուածային գիրք, եւ լիք եւ սրբոց հարցն չարագրութիւնք, առողջ եւ փրկական բանիւք, յորոց է դիւրաբար զամենայն հերձուածողս յանդիմանել։ Այլ որպէս յառաջեալ ասացաք, մի եղեւ սոցա փոյթ եւ ոչ այլ ինչ զիւրեանց հերձուածն աղանդել՝ ժամանակ գտեալք ի հաստատութիւն այսոցիկ։ զի աւգնականութիւն այնորիկ որ յայնժամ առ ժողովն Քաղկեդոնի բոլոր իրաց իշխէր, որ յոյժ ջերմութեամբ յարեալ ի Նեստորի աղանդն։

Այլ վասն զի բազումք առ պատասխանատուութիւն ասացելոցս չարեացս՝ վասն գիտութիւն եղելոցս՝ առաջի արկանեն. եւ այլք դարձեալ ըզդատապարտութիւն չարեացս մինչեւ ի յանցուցեալսն որոշեն, եւ ոչ մի ինչ զինքեան ասացեալ վնաս կրել յայլոց յանցանացն, հարկ եղեւ զնոցա զանմտութիւնն՝ քում Աստուածսիրութեանդ՝ յաղագս անմեղացն ուղղութեան, ցուցանելով նոցա յիւրեանց յանդգնութենէն զվնաս։ Քանզի նախ առաջին ոչ յանուրջս եղեն չարիքս, եւ ոչ սակաւուց մարդոց զի մի մոռասցի եղեալս, այլ ի մեծագունին եւ ի պայծառագունին քաղաքին, եւ յայսչափ եպիսկոպոսաց՝ գրեթէ յամենայն աշխարհաց ժողովելոց, որպէս զի մի՛ ինչ ի գործելոցն անլուր լինել հաւատարիմ եպիսկոպոսացն՝ հեծելով զեղեալն, եւ բռնութեամբ յայնժամ ունաւղացն զչարիսն վերագրելոցն։ Բայց եւս եւ այսպէս՝ եւ ոչ լռութեան իսկ իրքս մատնեցելոցն ընդդէմ ասեմ, եւ ի նմին իսկ ի թագաւորական քաղաքին, եւ յայլս երեւելիս քաղաքս ժողովրդոց պատրաստաբար միշտ զժողովն զայն նզովաւղաց, յորժամ ըզփոքր ինչ պատճառաց բուռն հարցեն. զի ամենայն իրաւք եւ զայս գիտացեալք, զի եւ ի բաց եւ քաղաքավարութեան չարիք՝ եւ խտրութիւնք պատերազմաց անդուստ զսկիզբն առին, որպէս զի եւ զառաջինն զայն՝ զթագաւորականն զՀռովմայեցւոց՝ յորմէ կոչեցեալ տումարն առաքեցաւ՝ չարեաց զփորձ առնուլ։ Քանզի ի ժամանակէն յայնմանէ առանց թագաւորի եւ բազմաւրիկ եղեալ եւ կցորդութիւն ընկալան, ոչինչ նուազ եւ այլ քաղաք չարեաց՝ որպէս զի ժամ լինել Տեառն ձայնին ասացելոցն։ Հանդերձեալ էք, ասէ, լսել պատերազմունս եւ համբաւս պատերազմաց. քանզի որ-

պէս ի վերայ զգուշաւոր ամրութեան զաւրաւորի որ առ դաւաճանութիւն թշնամւոյն է յորժամ ի ներքուստ բնակաւղացն՝ մասն ինչ ի սմանէ հատցի դիւրելակ թշնամեացն առնէ զելն, եւ փոքր մի սորա ի վերա ելեալք մինչեւ ի կատարեալ առումն։

Այսպէս են ուղիղ հաւատոյն մատնեցելոյ, որ քան զամենայն է զգուշութիւն, եւ մերոց անճանց եւ այլոց իրաց պահպանաւղ, ճանապարհ եգիտ թշնամին առ ի մեզ, եւ ի հասարակաց իսկ նենգութեան, եւ վասն այսորիկ ամենայն ուրեք խըռովութիւնս ծաւալեցոյց։ Այլ զայս եւս խորհիլ պարտ է, զի Տեառն ասացեալ է անորոշաբար՝ եթէ Որ ոչ է ընդիս՝ հակառակ իմ է։ հարկ է ամենայնի ընդ այնոսիկ կարգիլ, ընդ որս եւ հաղորդութիւն ունին թէ գիտիցէ եւ թէ ոչ գիտիցէ։ Քանզի որպէս որք ուղղափառութեան հաւատոյն են գլուխ, եւ փրկիչ ունելով իւրեանց զՏէրն, միմեանց անդամք յայտնին չաղկապաւ հաւատովն եւ սրբոյ Հոգւոյ զաւրութեամբ՝ որչափք եւ իցեն, կամ թէ ուր եւ վարեցին։ կամ որ չափում հասակի, այսպէս եւ ի վերայ առանց ուղիղ հաւատոյն հարկ է ընտրել, եւ որպէս ի վերայ այլոց հերձուածոյն դատիմք։ եւ մանաւանդ զի բիւրացելոց ի նոսա անգիտից զհերձուածոցն չարութիւն։ կամի այսուհետեւ զմեզ բանն ճչմարտութեանս ստոյգ լինել եւ արթունս, ըստ որում յառաջագոյն ասացաք յաղագս ուղղափառ հաւատոյ։ Վասն զի չարիքն ոչ մինչեւ յարարաւղն հաստին՝ այլեւյայլս տարեալ լինին, որք նոցա հաղորդութեանն կցորդ եղեալք, յաղագս միաւորութեան բանին, զոր պարտ է մեզ առ միմեանս ունել՝ որք ի նոյն պատարագս վայելեմք։

Զայսոսիկ գիտացեալք, մանաւանդ թէ ուսեալք յԱստուածաշունչ գրոց, ի հարցն վարդապետութենից՝ ի ձեռն Աստուծոյ մարտակցութեանն պահեսցուք զմեզ, ոչ եղեալք հաղորդ պատրանաց այսոցիկ, այլ աղաւթելով զսուրբ հաւատն անբիծ պահել եւ անշաղախ մինչեւ ի գալուստն Տեառն, որում սպասեսցուք։ ոչինչ մեծ կարացեալք զմերձակայս։ Քանզի անցցէ ձեւ աշխարհիս այսորիկ, իբրեւ զտաղաւար լուծեալ, յորժամ ճչմարտութիւնն՝ առ միչտ հաստատուն կացեալն մերձեսցի, յորժամ երանելի եղիցի ուղղափառութեան հաւատովն, Որդին Աստուծոյ եկեալ երեւեսցի գըտցէ զնա, եւ ամբիծ վարուք, յոյս եւ զքոյդ աղաւթեմք եւ հաւատամք լինել Աստուածսիրութիւն՝ համբերութեամբ առ նա սիրովն, եւ այսու առ Աստուած սէրն, ասէ Աստուածաբանն Յովհաննէս, զի ըստ պատուիրանաց նորա գնասցուք։ Քանզի բազում սուտ մարգարէք ելին յաշխարհ, ոմանք ուրացեալք, մարմին համագոյական առնուլ մեզ ըզՏեառնն՝ որպիսի լինել ասեն զԵւտիքոսի տգիտի։ իսկ ոմանք բնութեան երկաւորութիւն, երկուս բնութիւնս առանձինն գործով ներգործել ի Քրիստոս, ասացեալ, երկաքանչիւրոցն առանձնակի եւ կատարելապէս զընտանեկան գործաւղաց, որ է բաժանումն անասելի Աստուծոյ Բանին, որպիսիս լինել ասացաք զորս ի Քաղկեդոնին, եւ որք յարեւելս ցարդ եւս եպիսկոպոսք պնդաբար աւգնական են նորոգաճեւութեան այսպիսեացս աղանդից։

Քանզի ուսաք եւ որ ի Մծբին զաթոռն ունի եպիսկոպոսութեան՝ յայտնապէս զնեստորին գովել անամաւթաբար զամպարչտութիւն զգայուելով։ յորոց մեզ ի բաց կալ բովանդակ ամենայն իրաւք։ եւ որչափ է զաւրութիւն, քանզի ասէ գիր։ Ելէք ի մի-

ջոյ նոցա եւ մեկնեցարուք, եւ ի պիղծս մի՛ մերձենայք, եւ ես ընկալայց զձեզ։ Բայց դու ո՞վ Աստուածասէրդ՝ յայսոսիկ յառաջատեա՛, եւ որք քեզն հաւանին, բարի խորհելով պահեա՛, եւ զոր անխըտրաբար ամենեցուն հաղորդել յանձին ունին՝ յորում եւ իցեն յերկրի. քանզի նմին ամբաստանութեան եւ սոքա արժանիք են, որոց եւ յանցուցեալք են, զի կատարեալ զհամբերութեան վարձն քո ի բաց առցես։ Քանզի ինքն ասաց ի ձեռն մարգարէին. կա՛ց մնա՛ ինձ յաւուրն յանդիմանութեան իմոյ. աղաչեա՛ զՏէր, եւ զմեզ զամենայն ուղղափառս՝ պահել ի յուսացելումս յա՛յսմիկ յերանելի հաւատիս, եւ հոգալ պիտանացու վարուց՝ զի արժանի լիցուք հասարակաբար ընդ սուրբս հասանել ողորմութեանն Աստուծոյ՝ սուրբ զառ ի նա պաշտաւնն պահեցեալք. ամէն։

Եւ զմեզ տառապեալքս, որ գրեցաք զայդ, յիշելոյ արժանի արարէք, ո՛ ոք եւ կարդասցէ. եւ եթէ ոք ի մէնջ կոչեսցէ՝ պատրաստ եմք վասն նորին հաւատոյ պատասխանի առնել, եւ եթէ իցէ յումեք ճշմարիտ նախանձ հաւատոյն Քրիստոսի՝ յայտ արարէք՝ կարդալով զթուղթդ զայդ, եւ մի՛ լոկ պարծեսցի Քրիստոնեայ լինել, զի ոչ բանիւք արքայութիւնն Աստուծոյ, այլ գործով։

Զամենաւնուաստ եւ զանպիտանս զԹումաս,
եւ զծնաւղսն իմ, յիշեցէք ի սուրբ աղաւթս ձեր,
ո՞վ դասք ուղղափառաց։

ԺԱ

ԱՌԱՋԻՆ ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

ԹՈՒՂԹ ԱՌԱՋԻՆ, ՊԵՏՐՈՍԻ ՊԱՏՐԻԱՐԳԻ ԱՂԷԿՍԱՆԴՐԱՑ�ոց, ԶՈՐ ԳՐԵԱՑ ԱՌ ԱԿԱԿ Ի ԿՈՍՏԱՆԴԻՆՈՒՊՕԼԻՍ ՎԱՄՆ ՄԻԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ. ԳՐԵՑԱԻ ԱՌԱՋԻՆ ԹՈՒՂԹ ԽՈՐՀՐԴԻ։

Երանելին Յուլիանէ սարկաւագն իմ եկն ի գիշերի առ իս կրսեր Պետրոս պատրիարգ աղէկսանդրացոց, եւ ունէր ի ձեռին սուրբ զաւետարանիչսն, ուր էի թագուցեալ ի փոքր մի սենեկի վասն ահին եւ հալածանացն անողորմ արքային Զենոնի, եւ խօսեցաւ ընդ իս զբանս զայսոսիկ, եթէ մինչ դեռ ի Կոստանդինուպօլիս չրջէի վասն իրաց իմոց, Ակակ հայրապետ եպիսկոպոսաց որ են ի Կոստանդինուպօլիս, զՔրաստիարոս զպաշտօնեայ եւ զսենեկապետն իւր առաքեաց տարաւ զիս յեպիսկոպոսարանն ի սենեակն իւր եւ ասէ ցիս. աղօթե՛ս ընդ իս սարկաւագ Յուլիանէ թէ ոչ։ Եւ ես ասեմ ցնա. զիարդ մարթի այդմ լինել մինչ չեւ է ուղղափառութիւնն։ Եւ յորժամ ոչ մատուցի ընդ նմա աղօթս, հրամայեաց ինձ նստել, եւ ոչ զոք եթող ի սենեակն, եւ առ ի սնարիցն զսուրբ աւետարանիչսն, եւ երդուաւ ինձ եթէ երթ յԱղէկսանդրիա, եւ

Բնագիր Ը. էջ 309 - 311, քննական։ Համմտ. Ա. էջ 243։

հարց թէ ուր թագուցեալ է տէրն իմ Պետրոս, եւ երդուիր նմա յիմ անձնէ, որպէս ես քեզ այժմ երդնում. եթէ նոյն աւետարանիչդ գիտեն, եթէ մինչ եկն յաւուրն առ Բաղիսիոս ի Կոստանդինուպօլիս երանելին Տիմոթէոս հայրապետն Աղէկսանդրի առաքեցի ի տուն Բասիլիսկոսի, ուր էին օթեւանք երանելոյն Տիմոթէոսի զԲրասարիոս պաշտօնեա եւ սենեկապետն իմ, եւ գրեցի ի քարտիսի առ երանելին Տիմոթէոս խնդրուածծ ձեռնադրութեամբ իմով, եթէ զղջանամ եւ նզովեմ զտումարն ամբարշտին Ղեւոնի, զերկուս բնութիւնսն ասացողըն որոշաբար, եւ զԵւտիքոս եւ զամենայն հերետիկոսս։

Եւթօգտիարէ որոյ յայնժամ մագիստռոս էր, եւ ընդունէր զԵւտիքոս, դիպեցաւ արտաքս ի տանէն Բասիլիսկոսի, եւ յորժամ ետես զպաշտօնեայն իմ զԲրասարիոս, հրամայեաց քննել զնա, եւ մինչ եգիտ առ նա զքարտէսն եւ կարդաց զայն որ նզովեցի ես զտումարն եւ զԵւտիքոս եւ զամենայն հերետիկոսս, զքարտէզն ի նմին ժամու պատառեաց, եւ հրամայեաց զսարկաւագն գան հարկանել։ Եւ եկն առ իս սարկաւագն իմ մինչ զգանն էր արբեալ, եւ զայդ ամենայն ոչ գիտաց երանելին Տիմոթէոս, քանզի ի ներքս էր յեպիսկոպոսարանին իւրում, որպէս ես ուսա ի մանգանէն։

Եւ արդ առաջի Աստուծոյ խնդրուածս մատուցանեմ, եւ պատրաստ եմ ամենեւիմբ զտեառնդ զկամսդ կատարել, եւ նզովեմ զտումարն զայն որ ամբարշտութեամբ զերկուս բնութիւնս խոստովանի բաժանեալս, եւ զամբարիշտն զԵւտիքոս, եւ ընդունիմ զուղիղ հաւատս, թէեւ կարծիք իցեն սըրբութեանդ քում թէ նենգութիւն ինչ արարի վասըն քո, որպէս զի գտցիս յարքայէ Զենոնէ, կամ

յեգնոստես Ոքսազիոսէ, կամ ի գլխաւորաց աստի կամ ի զինուորաց, կամ ցուցանէր զայր մի զանձն քո։ Բայց նիստ ուր եսդ ի թագստի, եւ հրամայեա ինձ թուղթս առնել առ քեզ գաղտնաբար, ձեռնարկութեամբ իմով, կնքել նշանաւ սուրբ խաչին. նոյն պէս եւ դու գրեա քոով ձեռնարկութեամբ, եւ այլ ոք զայդ մի գիտասցէ, բայց միայն Աստուած եւ մեք, եւ այնք որք պաշտեն զմեզ։ Եթէ եւ կամակից լինիմք ընդ միմեանս վասն բանից այսոցիկ, զոր ես ընդ ձեզ խօսիմ եւ դու ընդ իս, փառք Աստուծոյ։ Եւ եթէ վասն մեղաց իմոց ոչ լսեմք միմեանց, մի ոք զընկերն մատնեսցէ, բայց նըստցուք յիւրաքանչիւր տեղոջ խաղաղութեամբ։

Եւ ես կրսեր հայրապետ Աղեքսանդրացւոց Պետրոս, մինչ զայս ամենայն երկեա, թէ գուցէ պաշտօնեայն իմ Ցուլիանէ կաշառօք խաբեցաւ եւ կամի զիս մատնել, եւ ասեմ ցնա, երդուիր ինձ թէ ոչ գուցէ յիմ նենգութիւն, եւ թէ արդարեւ այնպէս երդուաւ քեզ Ակակ, մինչ առ ի ձեռն իւր զսուրբ աւետարանիչն։ Եւ ասէ ցիս Ցուլիանէ, եթէ նոյն աւետարանիչդ գիտեն, տէր Պետրոս, զի արտասուօք բազմօք ասաց ցիս Ակակ հայրապետ, թէ յորժամ եկն երանելին Տիմոթէոս յայս քաղաք եւ առաքեցի առ նա զԲրասարիոս սարկաւագ եւ սենեկապան իմ ընդ տումարին ընդ այնմ զոր յայնժամ նզովեցի, զոր Օգտիստէն մագիստռոս պատառեաց, եւ գան եհար զսարկաւագն, ապա ի նմին ժամու գոհացա եւ երկեա յերանելոյն Տիմոթէոսէ, եթէ գուցէ ընդ նոսին եւ զիս նզովիցէ. խափանեցի նզովել զտումարն, զի եղիցի միաւորութիւն եկեղեցեաց։ Այլ այժմ զղջանամ եւ նզովեմ զտումարն. նոյն աւետարանիչդ գիտեն զի այսպէս առաքեաց առ սրբութիւնդ քո։

Արդ եթէ ոչ կամիցիս ընդունել զթուխթս իմ եւ քննել զկամս իմ, առաջի ահաւոր բեմին դատեցայց ընդ քեզ, քանզի դու միայն կարող ես բժշկել զաչխարհս ի չարեացն, զոր սերմանեաց սատանա ի մէջ եկեղեցեաց։

Եւ մինչ զամենայն զայդ լուա, ես կրսեր Պետրոս, երկեա յոյժ ի դատաստանէն Աստուծոյ, եւ ասեմ ցՅուլիանէ սարկաւագ իմ. Թէ արա ընդ իս հաստատութիւն, եւ մի ոք գիտասցէ զխորհուրդդ զայդ, մինչ կատարեսցին կամքն Աստուծոյ։ Եւ երդուաւ ինձ։ Յայնժամ վստահացա եւ գրեցի թուխթ իմով ձեռնարկութեամբ, եւ ետու ցՅուլիանէ զնոյն բան զոր ասաց ցիս Թէ գրեա քոով ձեռնարկութեամբ, եւ արձակեցի զնա եւ ասացի Թէ կոչէ զքեզ եւ տա թուխթ, ի ձեռն մարդոյ որ քաջ հաւատարիմ Թուի տուր բերել։ Նոյնպէս եւ ես ի նորա ձեռն տամ բերել, եւ երդումն տուր նմա զի նա մի այլ ումեք պատմեսցէ զխորհուրդդ զայդ։

Եւ ասէ ցիս սարկաւագն Յուլիանէ Եթէ է իմ ծառա որպէս զիս անձն հաւատարիմ. եւ մոյծ զնա յեպիսկոպոսարանն իմ եւ երդմնեցուցի ի սուրբ աւետարանիչսն, եւ հրամայեցի ցսարկաւագն իմ Յուլիանէ, զի նստցի ի Կոստանդինուպոլիս, եւ եղիցի միջնորդ Թղթոցն զոր ես եւ նա գրեմք առ իրեարս ի ձեռն մանգանն իւրոյ Թէոդոսիոսի։ Եւ կացեալ յաղօթս արձակեցի զնա ի նմին ժամու։ Եւ եմուտ ի նաւ, այն որ Աստուծոյ հաճոյ եւ մարդկան գրեաց առ իս վաղվաղակի, եւ զթուխթն իմ ետու բերել առ քեզ կնքով եւ ի վերոյն չգրեցի, մինչեւ ուսանիմ ի քէն Թէ որպէս են կամք քո առ իս, եւ կնքեցի զթուխթ իմ խաչիւ ի վերուստ։

ԺԲ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակ։

Ցուխսուն աւուրց կատարելոց ելանելոյ աստի Յուլիանէ սարկաւագին իմոյ, ետ բերել առ իս թուղթ ի ձեռն Թէոդոսի մանկան իւրոյ, որ ի ձէնջ գրեցաւ առ իս, եւ մինչ տեսի որպէս գրեալն էր ի վերայ, ոչ առի յանձն բանալ զնա եւ կարդալ՝ վասն գրոյն որ ի վերայն գրեալ էր։ Քանզի գըրեալ էր այսպէս. Տացի Թուղթս այս առ երանելի եպիսկոպոս եւ հայրապետն Աղեքսանդրացւոց Պետրոս, յԱկակայ եպիսկոպոսէ, որ է հայրապետ ի Կոստանդնուպաւլիս։ Ո՞ւմ կոչես հայրապետ, ասա՛ ինձ. այն որ յառաջագոյն լի էիր բարկութեամբ ի վերայ նորա։ Քանզի հայրապետ եմ որպէս ասացերն, եթէ կամաւ եւ եթէ ակամայ։ Քանզի Աստուծոյ պահեցի եւ պահեցից զհաւատս իմ եւ ոչ ուրացայ. բայց դու զքեզ զի՞արդ հայրապետ անուանեցեր, եւ ոչ ցաւեաց սիրտ քո Թէ ո՛վ ես դու՝ որ այդպիսի չարիւք կործանեցեր զերկիր, զայդ չիշեա՛ ո՛վ մարդ, եւ գիտեա՛ յանձն քո, Թէ

Բնագիր Ա. էջ 244.

զամենայն չարժումն հաւատոյս ի ձեռաց քոց խնդրելոց է դատաւորն արդարութեան։ Մինչեւ տեսի զթուղթն զայն որ ի քէն գրեցաւ, ոչ լուծի եւ ոչ կարդացի որ ի ներքս ի քարտիսին գրեալ էր։ Բայց ի նմին ժամու դարձուցի անդրէն քո կնքովն որպէս եւ առ իսն եհաս։

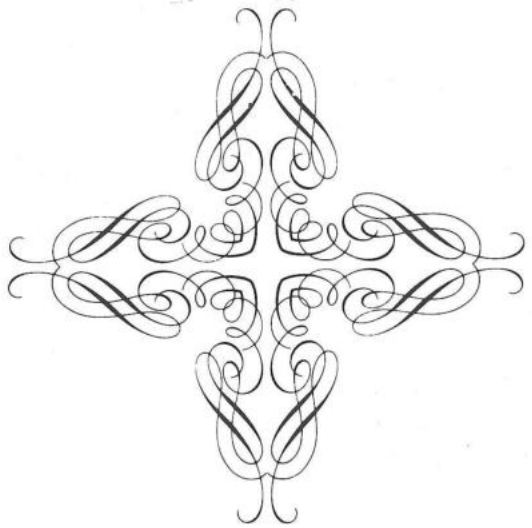

ԺԳ

ԹՈՒՂԹ ԱՌԱՋԻՆ ԱԿԱԿԱՑ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐԳ

Իմաստունք բժշկաց՝ զանդամս ապականեալս ի ձեռն երկաթոյ սրոյ սովոր են հատանել. նոյն աւրինակ եւ դու, հայր իմ իմաստուն, ի ձեռն հոգեւոր սրոյ հատեր զկամս ամպարշտութեան եւ ցուցեր արդարութեամբ սկիզբն բժշկութեան, վասն այսորիկ եւ ես աւելի եւս վստահացայ. եւ հաւատամ յԱստուած յայն՝ յոր հաւատացեր դու ի նա։ Եթէ զամենայն ցաւս եւ վէրս խղխայթեալս սպեղանաւք կակղաւք աւծցէ ի ձեռն քո եւ ողջացուսցէ Յիսուս Միածին Որդին Աստուծոյ, եւ զաւրացուսցէ եւ կանկնեսցէ զանդամս կոտորեալս եկեղեցւոյ իւրոյ, եւ նորոգեսցէ Տէր Աստուած միւսանգամ ի ձեռն քո, Հայր մեր, զայն հաւատ զոր էր յառաջագոյն, զոր ի մոլորութենէ լեզուոյ իմոյ ուրացայ, եւ անգիտութեամբ նզովեցի զարբունքիւն քո, այժմ զղջանամ եւ դառնամ որպէս յայնժամ Պետրոս գերեալ առաքելոցն սրբոց, զուրացումն իւր որ եղեւ վասն Քրիստոսի, եւ ի ձեռն տրտմութեան վաղվաղակի դարձաւ։

Եւ այժմ խնդրեմ ի քէն, հայր իմ հոգեւոր, եթէ հաղորդութեամբ ընդ ձեզ լինիցիմ, չարչարանաց խնդութեամբ համբերեցից, միայն այս աւ-

---

Բնագիր Ա. էջ 245 - 246.

տարուբերիւն բարձցի հարսինն եկեղեցւոյ Քրիստոսի։ Քանզի պարտ է ինձ չարչարանս կրել իմով մարմնով, որպէս եւ գրեալ է, եւ զՔրիստոս չահեցայց, յորմէ ցայժմ զրկեցի զանձն։ Զգեցիր այսու հաւատով, Հայր, զողորմութիւն քաղցրութեան, եւ հեչտալի զառաքելոյն Պաւղոսի, եւ ասա՛ առ մեզ ամենեսեան, Որդեակք իմ, զորս դարձեալ վերստին՝ երկնեմ մինչեւ նկարեսցի Քրիստոս ի ձեզ։

Այլ բարիոք արարեր, որ ոչ բացեր եւ կարդացեր զառաջին թուղթն, քանզի որպէս ասացեր, չէր բարիոք գրեալ ի վերայն, բայց ի ներքս այսպէս գրեալ էր։ Ծագեցաւ լոյս ուղղափառութեան, որոց այժմ ծածկեալ էր, եւ լուսաւորեաց որք ի խաւարի եւ ի ստուերս մահու նստէաք։ ապա ուրեմն առ մեզ աղաղակէ երանելին Դաւիթ թէ՝ Ամենեքեան խոտորեցան ի միասին եւ անպիտանացան, ոչ ոք է որ առնէ զբարի, եւ չէ ոք մինչեւ ի մի։ Այն որ ասաց թէ՝ բայց մի ասաց մարգարէն, առ ո՛ ասաց, այսինքն առ Աստուծոյ մերոյ։ Բայց թուի ինձ այժմ ասել է վերայ սրբութեան քումմ, քանզի դու միայն արդարութեամբ պահեցեր զճշմարտութիւն ի մէջ քահանայից։ զի ամենայն քահանայք, ըստ բանի Եղիայի մարգարէին, թողաք զԱստուած եւ գնացաք զհետ ամպարիշտ թագաւորաց։ Քանզի ըզլոյս ուղղափառութեան, որ հանապազ լուսաւորէ ի փառս, անպիտանութեամբ փոխեցաք, եւ արդ ի նեղութիւն եւ ի չարչարանս կամք։ Այլ յայտնեա զանձն քո, ճառագայթ ծածկեալ ուղղափառութեան, եւ լուսաւորեա՛ ի վերուստ, որք ի խաւարի եւ ի ստուերս մահու նստէին։ Լապտերդ բազմալոյս ուղղափառ առաքինութեան, լե՛ր նման

Ստեփանոսի առաջին մարտիրոսին, եւ գոչեա՛ առ Աստուած փոխանակ մեր, զի հալածեցաք զքեզ, եւ ասա՛ Հա՛յր, թո՛ղ նոցա, զի ոչ գիտեն զի՛նչ գործեն։

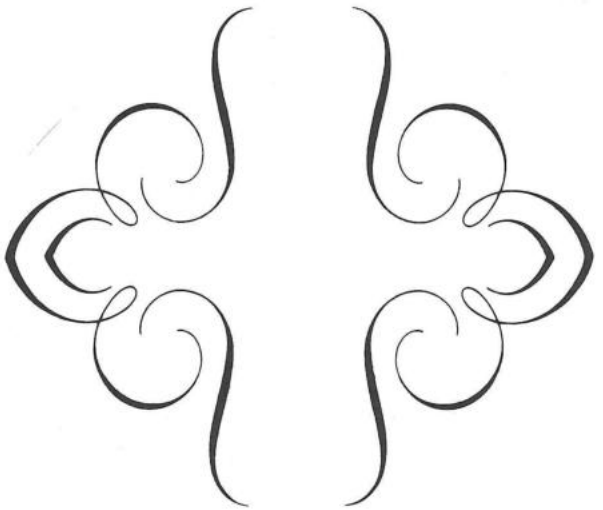

ԺԴ

ԵՐՐՈՐԴ ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ ՀԱՅՐԱՊԵՏ։

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակ։ Զգրեալսդ որ ի ձէնջ առ մեզ ետուր բերել, տրտմութիւն ի վերայ տրտմութեանց յաւելին յանձն իմ, քանզի մինչեւ ցայժմ մի տրտմութիւն էր անձին իմոյ, թէ ո՛րպէս արժանացայց հրաժարել յայսմ աշխարհէս ուղղափառութեամբ եւ արդարութեամբ, եւ առիւ զպսակն ուղղափառութեան, եւ ամբիծ եւ անարատ կացից առաջի ահաւոր բեմբին Աստուծոյ մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Այժմ, ո՛վ սիրելի, զի՛նչ կոչեցից զքեզ ոչ գիտեմ, զի ի չղթայս, ուստի ոչ եմ զերծանելոց, փակեցեր զիս։ Եւ արդ զի՛նչ գործեցից ոչ գիտեմ, նենգել ոչ կարեմ, քանզի ոչ եմ նենգաւոր Քրիստոսի։ Տրտմութիւն որ եղեւ ձեզ, ձեր կամաւորութեամբ, բժշկել չեմ արժանի, քանզի ԼԱ ամ զհաւատն Քրիստոսի անողորմաբար սպանէք անհաւատութեամբ ձերով, զի որք ոչն եղեն ձեզ կամակից, զնոսա սրով եւ ազգի ազգի չարչարանաւք ամպարիշտ թագաւորացն զրկեցէք յայսմ կենաց, եւ զգեղեցկութիւն եկեղեցւոյն, որում փոխանակ Քրիստոսն մեռաւ, մինչ էրն ընդ Հաւրն եւ առ Հաւր՝ ուրացայք, եւ ձեռնարկութեամբ տումարին Լեւոնի ապականեցէք, երկու բաժանեալ բնութեամբքն,

---

Բնագիր Ա. էջ 247 - 248. Համմտ. ԺԷ, էջ 473։

նմանելով առիւծոյ անողորմի, եւ որպէս կերակուր յատամունս ձեր զհաւատն աւձտեալ պատառեցէք։ Քանզի բաժանեցէք ամպարշտութեամբ ձերով զանբարժանելին Աստուած։ Եւ արդ՝ զի՛նչ գործեցից ոչ գիտեմ. զի տրտմութիւնդ ձեր, որ եղեւ կամաւորութեամբ, բժշկել ոչ կարեմ, քանզի այր մի մեղաւոր եմ ես եւ մահկանացու, բայց խնդրուածս մատուցէք Աստուծոյ, յորմէ ուրացարուքն, եւ մի դադարէք, որպէս զի դարձցի եւ ողորմեսցի եւ փրկեսցէ զձեզ։

Սո՛ւգ առցեն ընդ մեզ ամենայն դասք սրբոցն։ Սո՛ւգ առցեն ընդ մեզ բազմութիւնք երկնաւորացըն, զի մերկացաք զփառս նոցա։ Սո՛ւգ առցէ ընդ մեզ եւ դրախտն, որ վասն մեր տնկեցաւ, այն որ ոչ ընդունի զմեզ վասն մերոյ թերահաւատութեան։ Սո՛ւգ առցէ արեգակն, այն որ ոչ կամեցաւ տեսանել զչարչարանս Տեառն իւրոյ, բայց խաւար փոխանակ լուսոյ զգեցաւ, զի յանդիմանեսցէ զթերահաւատսն որք յայնժամ էին։ Եւ այժմ սո՛ւգ առցեն ընդ մեզ ամենայն ժողովք արդարոց՝ երեւելիք եւ աներեւելիք։ Սո՛ւգ առցեն ընդ մեզ ամենայն զաւրըք վերնայինք, եւ խնդրուածս մատուսցեն Աստուծոյ մարդասիրի Գաբրիէլ եւ Միքայէլ՝ գլուխք վերին զաւրացն հրեշտակաց, խնդրուածս մատուսցեն փոխանակ մեր Քերովբէք եւ Սերովբէք բազմահայեացք. կառք աւետեաց, այն որ զերրորդութիւնն սուրբ փառաբանեն զանսկզբնականն Աստուած. զի զողորմութիւնն իւր սրսկեսցէ ի վերայ մեղուցեալ ժողովրդեանս։ Այլ այսու ամենայնիւ խրատել զձեզ ոչ դադարեմ, զի զԱստուած՝ զոր ուրացայքն, նմա աղաչանս եւ խնդրուածս մատուցանել մի դադարէք, մինչեւ դարձցի առ ձեզ եւ ողորմեսցի։

Ժե

ԹՈՒՂԹ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱԿԱԿԱՑ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ

ՅԱկակայ առ Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց։

Ես այժմ ինձ արդար համարիմ զանձն իմ, քանզի տեսի զքեզ զի յանձն առեր զտրտմութիւնս մեր, եւ զսուրբ զաղաչանսդ զոր մատուցանես փոխանակ մեր առ Աստուած, որ ոչ ուրացար ի նըմանէ։ Արդ ես երանեցից իմ անձինս զի խըրատեցայց ի քո բարի վարդապետութենէդ, եւ այժմ ծանեայ եթէ աչակերտ ես սեպհական Յիսուսի Քըրիստոսի. զի ըստ յանցաւորութեանս մերում ոչ արարեր մեզ, այլ խրատիչ բարի ամենայն մարդկան երեւեցար յԱստուծոյ։ Քանզի բարիոք ուսուցանես թէ առ այն Աստուած, զոր դուքն ուրացարուք, վայել է ձեզ անդադար խնդրուածս մատուցանել, զի դարձցի եւ ողորմեսցի եւ փրկեսցէ ըզձեզ։ Այլ զտումար այնր ամպարշտին՝ այսինքն Լեւոնի, կամակից եղեն հարքն մեր, որ յառաջ քան զմեզ էին, ամպարշտի արքային Մարկիանոսի, նոյնպէս եւ մեք որ յետ նոցա եղաք, ուրացաք գրով ի միածին Որդւոյն Աստուծոյ ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ։ Այլ զտումարն զայն ամպարշտութեան առաջի երկնաւորաց եւ երկրա-

---

Բնագիր Ա. էջ 249.

ւորաց եւ սանդարամետականաց նզովեմ ի թղթիս յայսմ զոր գրեաց ձեռն իմ։

Այլ այժմ, ո՛վ հայր սուրբ, նայեաց յողորմութիւնն որ տուեալ է քեզ յԱստուծոյ, եթէ բարկանայցես եւ մատնեսցես զմեզ, եւ եթէ հատուցանիցես փոխանակ չարի չար, այլ հատո՛ բարիս փոխանակ չարի որպէս հաւատարիմ Քրիստոսի։ Եթէ թողուցուս զմեզ յայսմ կապանս ուրացութեան, եթէ ոչ ընդունիցիս զայնոսիկ որ ապաչխարիցեն, եթէ ոչ լուծցես իշխանութեամբ որ տուաւ քեզ յԱստուծոյ՝ զայս կապանս որ ի վերայ մեր է, այլ ձեռնարկութեամբ իմով նզովեցի զամպարշտին տումար, յայսմ թղթի զոր գրեաց ձեռն իմ։ Եւ այժմ լուեցի մինչեւ խնդրուածս մատուցից Աստուածածնի եւ վարդապետութեան քումս։

ԺԶ

ԹՈՒՂԹ ՁՈՐՐՈՐԴ ՊԵՏՐՈՍԻ ՀԱՃՐԱՊԵՏԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց։

Լուեա՛, սիրելի, ո՛րչափ աչխատ առնես զանձն իմ։ Լուեա՛ այն որ ցայժմ դատապարտէիր զանձն իմ. քանզի որպէս զամպարիշտ ի մահ մատնէիր զիս, եւ զսուր թագաւորին հանէիր ի վերայ իմ։ Բայց այժմ տեսանեմ զքեզ զի պատերազմող երեւիս. յառաջագոյն յապականիչ մարդկան ի նեղութիւն եւ ի չարչարանս կամէիր ընկենուլ, այլ այժըմ որ Աստուծոյ աղաչանս մատուցանես վասն իմ՝ ի հոգեւոր սուրն այն որ զանձն եւ զմարմին կարէ սպանանել՝ ընկեցեր զիս։ Այլ ինձ քա՛ւ լիցի հատուցանել չար փոխանակ չարի, այլ փոխանակ չարին զբարի, եւ եթէ թողի՞ց, եւ եթէ յամեցի՞ց, եւ եթէ ոչ ընդունիցի՞մ զայնոսիկ որ ապաչխարեն։ Այլ այժմ գիտեա՛, ո՛վ սիրելի, եթէ ամենայնիւ աւտար համարիմ զքեզ։ Այլ ինձ քա՛ւ լիցի հատուցանել փոխանակ բարւոյ չար։ Եթէ Աստուած ոյժ տայ ինձ ոչ յամեցից եւ ոչ թողից, այլ ընդունիմ զայնոսիկ որ ապաչխարեն։ Այլ ես մինչ կարդացի զթուղթն զայն, որ ձեռնարկութեամբ ձերով գրեալ էր, որ նզովեցեր ի նմա զտուման ամպարշ-

---

Բնագիր Ա. էջ 250։

տին, զարմացայ, եւ ի զարմանալոյ ոչ դադարեմ՝ եթէ ո՛չ գիտես ո՛վ մարդ եթէ ո՛չ գիտեմ զի՞նչ արարեր, քանզի յորժամ նզովեցեր զտուման, նըզովեցեր զհարսն քո զայնոսիկ, որ ի տումարին ձեռնարկ արարին, որք եւ զքեզն քահանայացուցին։ Քանզի նզովեցան նոքա ի քէն, եւ դու զքեզ նզովեցեր, քանզի դու ի նոցանէ քահանայացար. աւտար ես այսուհետեւ յեպիսկոպոսութենէդ։ Եւ զի մի սրտմտեցուցանիցեն զքեզ բանքս այսոքիկ, քանզի զարդար խաւսել ոչ ամաչեմ, եթէ հատցէ ոք զգլուխս իմ։

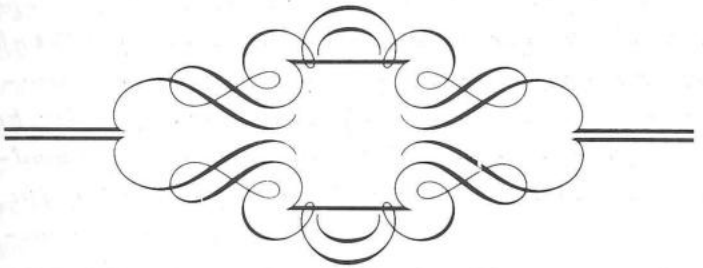

ԺԷ

ԹՈՒՂԹ ԵՐՐՈՐԴ ԱԿԱԿԱՑ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ

ՅԱկակայ առ Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց։

Մի ժամ ասացից, եւ այլ ոչ յաւելից խաւսել այսուհետեւ։ Ո՛վ Հայր սուրբ, նայեաց ի չնորհս որ տուեալ են քեզ յԱստուծոյ, եթէ յամիցես եւ եթէ թողուցուս, եթէ ոչ ընդունիցիս զայնոսիկ որ ապաչխարեն, եթէ այժմ որ նզովեցի գրով զտուման ամպարշտին, եւ զիս նզովեցի, եւ խնդամ զի ոչ խնայեցի յանձն իմ, զի այսպէս զՔրիստոս շահեցայց։ Այսուհետեւ զանձն իմ Աստուծոյ մարգաւիթն եւ վարդապետութեան քում յանձնեցի։ Բայց նայեաց յողորմութիւնն որ յԱստուծոյ տուեալ են քեզ փոխանակ եկեղեցւոյ իւրոյ։ Եթէ եւ ամենայն եպիսկոպոսքն նզովեն որպէս զիս զամպարշտին զտուման, զտանին եւ նոքա ընդ նզովիւք լինել։ Ո՞ւր իցեն աղբիւրք ողորմութեանն Աստուծոյ մերոյ, զի՞արդ եւ զգիրն ընդունիցիմք խոստովանեա՛ զմեզս քո, զի արդարասցիս։ ապա ուրեմն գտանի սա, եթէ ոչ վասն թողութեան լինի ապաչխարութիւնս այս, այլ կործանումն ամենայն ժողովրդեան։ Սեղանք, որ արհամարհեալ են ի բազմութենէ քահանայիցս այսոցիկ, մինչ տրտմին վասն որդւոց մարդկան ապականութեան, որ յան-

---

Բնագիր Ա. էջ 251 - 252։

կարծ որք մնացին ի նոցանէ եւ բազմութիւն բարբարոսական ժողովրդոց խառնակեցին, եւ հերետիկոսք ծաղր արասցեն զհարան Քրիստոսի։ եւ եղիցին վերջինքն՝ չար քան զառաջինսն։ Բայց այժմ լո՛ւր ինձ, հա՛յր իմ, եւ կաց զաւրութեամբ մինչեւ հաշտեցուցանես զԱստուած, որ ոչ ուրացար ի նըմանէ, զի ջնջեսցէ ի մէնջ ի քահանայիցս, որ ապաչխարեմք զձեռնարկութիւն ուրացութեան մերոյ, եւ դարձուսցէ առ մեզ զուղղափառութեան պսակն։

Գոչեա՛ եւ դու, ո՛վ հայր, առ Աստուած, այն որ ոչ ուրացար ի նմանէ, որպէս զերանելին Մովսէս որ ասէր՝ Եթէ թողուցուս դոցա զմեղս թո՛ղ, թէ ոչ եւ զիս ջնջեա՛ ի դպրութենէդ քումմէ։ Նոյնպէս եւ Ահարոն քահանայապետ ընդ ժողովրդեանն մեղաւ, քանզի պաշտեաց ընդ նոսա զկուռսն։ բայց ի խնդրուածոց երանելւոյն Մովսէսի ուրախացաւ ի բժշկութեանն, որ յԱստուծոյ եղեւ նմա ի նմին ժամու, եւ ոչ աւտարացաւ ի քահանայութենէն այլ եկաց եւ նովիմբ պաշտեաց զԱստուած մինչեւ ցըմահ։ Նոյնպէս եւ դու, հա՛յր մեր, նմանեա՛ երանելւոյն Մովսէսի, եւ գոչեա առ Աստուած, որ ոչ ուրացար ի նմանէ։ եւ ասա։ Եթէ թողուս դոցա զմեղս՝ թող, եթէ ոչ եւ զիս ջնջեա՛ ի դպրութենէդ քումմէ։ այսպէս ասելով հաշտեցուսցես ընդ մեզ զՔրիստոս, եթէ կամեսցիս միայն բուռն հարկանել կորուսելոցս ի ձեռս քո, եւ մի ամենեւին կորիցուք։ Էջ առ մեզ վաղվաղակի եւ յափշտակեա զմեզ ի վերայ վիմին հաստատութեան որ է Յիսուս Քրիստոս, որպէս ասէ սուրբ առաքեալն։ Թէ վէմն է ինքն Քրիստոս, այն որ ոչ յաղագս այլ ինչ իրաց մարդացաւ, այլ զի փրկեսցէ զազգս

որդւոց մարդկան։

Եւ այժմ հաստատուն կաց, ո՛վ հայր, քանզի հաւատացի յայն, որ այժմ հաւատամ յԱստուած զի ոչ արգելու զքեզ։ Մի դադարեր այսուհետեւ փոխանակ մեր յանցաւորացս խնդրուածս մատուցանել, քանզի տուան քեզ չնորհք յԱստուծոյ մինչեւ ընկալցիս չնորհս յԱստուծոյ փոխանակ մեր, քանզի՝ Զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ Տէր, ասէ սաղմոսարանն, եւ զխնդրուածս նոցա լսէ եւ փրկէ զնոսա։ Վասն այսորիկ զաղաչանս զայս Աստուծոյ մարդասիրի եւ ողորմութեան քումմատուցի։ Նայեա այսուհետեւ, ո՛վ հայր, յողորմութիւնն որ տուեալ են քեզ փոխանակ եկեղեցւոյ իւրոյ սրբոյ, միանգամ ասացի եւ այսուհետեւ լռեմ եւ ոչ խաւսիմ. բայց զի մեղա՛յ, թող ինձ։

ԺԸ

ԹՈՒՂԹ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ եւրանելի Ակակ հայրապետ որ ի Կոստանդնուպաւլիս։

Նեղութիւն է ինձ յամենայն կողմանց եւ ոչ որոգայթք մահու սփռեցան ի վերայ իմ, զի յայդպիսի յեղբաւրէ զապաչխարութիւն լուայ, որ ի վեր է քան զորդւոց մարդկան։ Եթէ ոչ կացից ընդ ձեզ եւ չարչարեցայց, եւ կեցից ընդ ձեզ, եւ ընդ ձեզ մեռայց, զի կեցից ընդ ձեզ, եւ ընդ ձեզ թագաւորեցայց. եւ թէ փակեմ զդուրս առաջի այնոցիկ որ ապաչխարեն, յորոգայթս ամպարշտին Լեւոնի անկանիմ, այլ ընտրեմ ինձ այժմ, եթէ ընդ բազումս որ ապաչխարեն մեռայց, զի ուրախ եղէց յողորմութիւնս Աստուծոյ մերոյ։

Լո՛ւր այսուհետեւ, Հայր, լուր զխորհուրդս Աստուծոյ մերոյ, զքառասուն աւր պահեսցուք ես եւ դու մինչեւ այլ ոք ոչ գիտէ, բայց միայն Աստուած, որ յիմ ձեռն հրամայեաց քեզ։ Այլ զայդ քառասուն աւուրս մի՛ գիտասցեն քահանայք եւ ժողովրդականք, զպատճառս հիւանդի ընկալցիս, եւ մի՛ մտանիցես ի սուրբ սեղանն Աստուծոյ մինչեւ ցլնուլ հրաման կանոնին, եւ փոխանակ ամենայն

Բնագիր Ա. էջ 253 - 255։

ժողովրդեանն ուղղափառաց աւրհնութեան արժանի եղիցիս. որպէս զի փոխանակ ամենայն մարդկան արգելչիս. զի փոխանակ ամենեցուն ընկալչիս ըզթողութիւն։ Քանզի զամենեսեան դու գայթակղեցուցեր, քանզի խափանեցեր յաւուրս Բասիլիսկոսի լինել միաւորութիւն եկեղեցեաց։ Այլ զայդ զմի աւուրս կանոնի, զոր Աստուած ամենայնի Յիսուս Քրիստոս, յիմ ձեռն հրամայեաց քեզ, պահեսցուք խորհրդիւ ես եւ դու միայն, փոխանակ ամենայն ժողովրդեան եկեղեցւոյ սրբոյ։ Հաց ըստ կամաց ոչ կերիցուք, եւ իւղով ոչ աւծցուք, զգինի եւ զաւղի մի՛ արբցուք, բայց յընդոց ինչ երկրի, եւ լալով եւ արտասուաւք լուասցուք զմարմինս մեր մեղաւորս զցայգ եւ զցերեկ, եւ անդադար խնդրուածս մատուսցուք Աստուծոյ մերոյ, զի նայեսցի ի խընդրուածս մեղաւորիս փոխանակ քո, եւ փոխանակ ամենայն քահանայից որ ապաշխարեն, եւ փոխանակ ամենայն ժողովրդեան, զի Աստուած ողորմութեամբ իւրով դարձուսցէ զքահանայսն որ ապաշխարեն ի նորոգութիւն աւծման առաջին ուղղափառութեան, եւ Հոգին սուրբ, որ ի Հաւրէ յիս բնակեալ, ըստ ողորմութեան իւրում ի վերուստ իջցէ ի վերայ քո, եւ ի վերայ քահանայիցդ որ ապաշխարեն։

Այլ յայն նզովից, որ դու զքեզ նզովեցեր, եւ զքահանայութիւն քո, եւ վասն ողորմութեան Տեառըն Աստուծոյ մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, այն որ հրամայեաց ինձ Հոգւովն սրբով, արձակեմ զքեզ, եւ եղիցիս արձակեալ, եւ այսք ամենայն նոյնպէս եղեն, եւ կատարեցաւ Հոգւով սրբով, ամէն։

Այլ յորժամ Աստուած մեծ եւ հզաւր հրամայեաց ինձ, զի կանոն եդից քեզ զայսչափ աւուրս. մինչեւ ես մարդ մահկանացու զԱստուած աղաչեցից, զի ողորմեսցի ի վերայ իմ փոխանակ ամենայն ժողովրդոցս, կամ վաղվաղակի ջնջեսցէ զիս յառաջ քան զձեզ։ Այլ այժմ ահիւ եւ դողութեամբ ընկալցիս զկանոնս, քանզի հաւատամ յողորմութիւն նորա, թէ ընդ ձեզ ամենեսին կեցից. զի ինքն ի սուրբ Աւետարանին իւրում աղաղակէ եւ ասէ. Եկայք առ իս ամենայն աշխատեալքդ, եւ ես հանգուցից զձեզ։

Այլ վասն այնոցիկ, որ յուրացութեան մեռան տումարին հաւանեալք եւ ոչ ապաշխարեցին, մի՛ իշխեսցես դու, եւ ոչ ես, եւ ոչ այլ ոք, վասն նոցա պատարագ մատուցանել, քանզի ոչ ընդունի Տէր Աստուած մեր զպատարագն վասն նոցա, զի ուրացան ի նմանէ, այլ դնէ ընդդէմ նոցա զդրունս արքայութեանն՝ Յիսուսի Քրիստոս Աստուածն ամենայնի, այն որ ասաց իւրով բերանովն. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, եթէ՝ որ ուրասցի զիս առաջի մարդկան, ուրացայց եւ ես զնա առաջի Հաւր իմոյ որ յերկինս է։ Բայց եւս առաւել ասեմ քեզ վասն այնոցիկ, որ զպատարագս նոցա արարեր ապիրատութեամբ, այսինքն Մարկիանոսի եւ Պողքերայ թագաւորաց հերետիկոսաց, եւ Պողինայ(1) եւ Անտեղիսեայ(2) եւ Եգնադիտեայ(3), որ յառաջագոյն եպիսկոպոսք էին հերետիկոսք, եւ Շմաւոնի վանաց երիցու, եւ այլոց սարկաւագաց եւ անապատաւորաց։ Այլ զայդ ամենայն պարտ էր քեզ ծանուցանել ինձ վասն նոցա առաջի Աստուծոյ. զի վասն հաւատոց ասեմ զոր ինչ ասեմս. մի՛ եթէ թողացեալ ինչ՝ ոչ քննիցեմք զայդ ամենայն եւ անկանի-

---

(1) *Իմա Փլաբիանոս (447 - 449)։*
(2) *Որ է Անատոլիոս (449 - 458)։*
(3) *Որ է Գեննադիոս (458 - 471)։*

ցիմք։ Քանզի ոչ չարչարեցաք ինչ վասն հաւատոց, գուցէ լինիցիմք տգէտք եւ հաղորդիցիմք ի պատարագս հերետիկոսաց։

Ողջ լեր Տերամբ եղբայր իմ սիրելի։

ԺԹ

ԹՈՒՂԹ ԶՈՐՐՈՐԴ ԱԿԱԿԱՑ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ

Ակակ հայրապետ, որ է ի Կոստանդնուպաւլիս, առ Պետրոս հայր իմ, եւ հայրապետ Աղեքսանդրացւոց։

Ամենայն ինչ ըստ աղաւթից իմոց կատարեցաւ առ իս, եւ այժմ յանձն իմ գիտեմ թէ կոչիմ ես ի փառաւորելոյն որ յերկինս է յողորմութենէն Աստուծոյ մարդասիրի, որ հրամայեաց քեզ խոնարհել եւ խնդրել ի նմանէ փոխանակ մեր, որ էաք ի մոլորութեան։ Այլ վասն նզովիցն այնոցիկ որ զիս նզովեցի, լուծումն կատարեալ ընկալայ ի Յիսուսէ Քրիստոսէ, որ ի ձեռն քո խաւսեցաւ հոգւով սրբով։ Եւ վասն պահոցն զոր խորհրդիւ ի ձեռն քո հրամայեաց ինձ Աստուած, եթէ կամեսցի Տէր, կատարեցից որպէս սահման եղեր աւուրց քառասնից ըստ քում հրամանի։ Այլ վասն այնոցիկ, որ ձեռնարկ արարին ի տոմարին, եւ ոչ ապաշխարեցին, եթէ ոչ մատուցից փոխանակ նոցա պատարագ, ոչ կարեմ առնել։

Քանզի ահա եպիսկոպոս Գեննադիոս(1), որ յառաջ քան զիս էր, մեծապէս մատուցանէր զպատարագս փոխանակ նոցա, մանաւանդ Շմաւոնի երիցու եւ վանականի։ Եւ արդ ես զի՛րդ կարիցեմ

Բնագիր Ա. էջ 256 - 257։

(1) Տպ. Գնադիոս։

յետ այսչափ ամաց արգելուլ զժողովուրդս զայս, քանզի թէ արգելում՝ ի նմին ժամու հրով այրիմ ի նոցանէ, այսինքն ի թագաւորաց եւ յեպիսկոպոսաց եւ յերիցանց եւ ի ժողովրդականաց։ Քանզի ասեն ցիս այսպէս. եթէ այն ամենայն ժողովուրդք կորեան, եթէ ամենայն ժողովուրդ որդւոց մարդկան, որք յառաջագոյն ննջեցին ի Մարկիանոսէ մինչեւ ցայս աւր կորնչել ասեմք, լինի խառնակութիւնք մեծ ամենայն եկեղեցեաց։ Բայց զգուշացիր եւ քննեա, ո՛վ հայր, գուցէ անդրէն դարձցին ամենայն ժողովուրդքս ի տոմար ամպարշտին Լեւոնի, որպէս յայնժամ Իսրայէլն դարձաւ յԵգիպտոս. եւ որպէս յառաջագոյն ասացի՝ լինի յետինս չա՛ր քան զառաջինն։ Բայց որպէս այժմ վասն մեր եցոյց քեզ Աստուած, որ կենդանիքս եմք, սոյնպէս եւ վասն այնոցիկ որ մեռանն, յայտնեսցէ քեզ, որք ձեռնարկ արարին ի տումարին ամպարշտին Լեւոնի։ Նայեաց այսուհետեւ, ո՛վ հայր, ի չնորհսն որ տուեալ են քեզ յԱստուծոյ փոխանակ եկեղեցւոյ իւրոյ։ Վասն այսորիկ առողջութեամբ պահեցար մինչեւ ցայժմ ի մարդասիրէն Աստուծոյ, զի ի ձեռն քո լուծցէ զամենայն քահանայս իւր Տէր Աստուած քո, եւ զամենայն ժողովրդեանս զուրացութիւնս։ Քանզի այն որ կարողն է արձակել եւ ազատեցուցանել ի կապանաց, դիւրաւ կարող է արձակել զայնոսիկ որ ի կապանս իցեն։ Այլ նայեաց այսուհետեւ, ո՛վ հայր, յողորմութիւնն որ տուեալ է քեզ յԱստուծոյ փոխանակ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ իւրոյ սրբոյ։

Ի

ԹՈՒՂԹ ՎԵՑԵՐՈՐԴ. ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակ հայրապետ որ է ի Կոստանդնուպաւլիս։

Քանզի զամենեսեան որ Աստուծոյ հաճոյ են եւ ընդունելի ընկալայ, այսինքն զապաչխարութիւն քո եւ զայլոց քահանայից որ կենդանի են, եւ ամենայն ժողովրդեան բժշկութիւն վաղվաղակի ընկալայ. վասն որոյ յայտնելոց են ի ձեզ։ Այլ վասն այնոցիկ որք մեռան անաւրէն ձեռնարկաւ տումարին հրէականի, այն որ երեւեցաւ յամպարշտէն Լեւոնէ, չէ պարտ մեզ, եթէ զպատարագս նոցա առաջի Աստուածութեանն մատուսցուք, զի մի եւ մեք ընդ նոսին կորնչիցիմք։ Եթէ երանելին Մովսէս, հեզն քան զամենայն որդիս մարդկան, մատոյց երբեք պատարագս փոխանակ կորխայ եւ Դաղանայ եւ Աբիրովնի, ապա եւ մեզ պարտ է փոխանակ նոցա պատարագս մատուցանել։ Եւ վասն առաքելոցն սրբոց զի՛արդ ոչ ասեմք, եթէ Պետրոս գլուխն առաքելոցն սրբոց՝ Սիմոնի մոգի, որ մըկըրտեցաւն եւ անդրէն դարձաւն, մատո՞յց երբեք պատարագ նորա փոխանակ, ապա ուրեմն եւ մեք պարտիմք մատուցանել։ Եթէ երանելին Պաւղոս

Բնագիր Ա. էջ 258 - 263 (թերի)։ լրացում, ԺԷ. էջ 486 - 488։

Bayerische Staatsbibliothek München

փոխանակ Հիմենայ եւ Աղեքսանդրոսի, այնոքիկ որ ի ճշմարիտ հաւատոցն ուրացան, մատո՞յց երբեք պատարագ, ապա եւ մեք պարտիմք փոխանակ նոցա մատուցանել պատարագ։ Եթէ ամենայն ժողովք առաքելոցն սրբոց, փոխանակ ամենայն հերետիկոսաց որ մեռանն, այսինքն Պրոտէի կամ Աւղոսի մատուցին պատարագս, ապա ուրեմն եւ մեք պարտիմք մատուցանել։ Եթէ ամենայն ուղղափառ հայրապետք եւ եպիսկոպոսք զպատարագս հերետիկոսաց ընկալան, այսինքն Արիանոսաց Պոտէի*), ապա եւ մեք պարտիմք ամենեւին զհետ հարցն մերոց գնալ եթէ կամաւ եւ եթէ ակամայ։ Եւ վասն այսորիկ ոչ կարես ինձ ցուցանել, ո՛չ յԱստուածածային պատուիրանաց, եւ ո՛չ յառաքելոցն սրբոց, եթէ մատուցին պատարագս առաջի Աստուածութեանն փոխանակ հերետիկոսաց։

Այսուհետեւ լո՛ւր յինէն կրտսերոյ հրամանի քեզ յԱստուծոյ, զոր ինձ՝ որպէս թէ հաւատամ յողորմութիւնս նորա՝ իշխանութիւն յանձնեաց եկեղեցւոյ իւրոյ։ Եւ վասն այնորիկ զոր ասացեր թէ ոչ կարեմ չառնել զպատարագս նոցա վասն ժողովրդեանս, զի մի եղիցի աղաղակ եւ խառնակութիւն եկեղեցեաց սրբոց։ Պարտ է մեզ այսուհետեւ հրամանաւ Աստուծոյ պատուէր տալ սրբութեան քում, եթէ յորժամ առնիցես զպատարագս նոցա, այսինքն Մարկիանոսի եւ Պողքերայ ամպարիշտ թագաւորաց, եւ Պեղինեայ, եւ Անտեղիսեայ եւ Գրնադիսեայ(1), որ յառաջ քան զքեզ եպիսկոպոսք էին հերետիկոսք, եւ Շմաւոնի երիցու եւ վանականի, եւ այլոց քահանայից եւ անապատականաց, յորժամ սարկաւագն զանուն միոյ ի նոցանէ քարոզէ ի պատարագամատուցին, յայնժամ դու հայրա-

---

*) Այսպէս յօր.

(1) Համմտ. էջ 93. Տնթ.

պետդ, ի պատարագին յայնմ զոր մատուցանես, գոչեա՛ խորհրդիւ առ Աստուած, որ քննէ զծածկեալս. Տէր Աստուած ամենակալ, մի՛ արհամարհեր զպատարագս վասն անուանցն որ քարոզեցաւ ի սարկաւագէն, զի անունն այն յիւր մասն գնայ, զի առաջի արդար դատաստանի քո մարդ ոչ կարէ կալ, այսուհետեւ ընկալ Տէր Աստուած մեր զպատարագս զայս սուրբ, ի վերայ սուրբ սեղանոյ քո յերկինս, փոխանակ այնոցիկ որ ուղղափառութեամբ ննջեցին, վասն անուանդ քո սրբոյ եւ մարդասիրի։

Այսուհետեւ փոխանակ Պողինէի եպիսկոպոսի հերետիկոսի, մատո՛ զպատարագն քո առաջի Աստուածութեանն վասն Դէոսկորոսի հայրապետի որ էր յԱղեքսանդրիա, այն որ վկայեաց յաւուրս Մարկիանոսի թագաւորի հերետիկոսի։ Եւ փոխանակ Անտեղիսեայ եպիսկոպոսի հերետիկոսի, արա զպատարագն երանելոյն Թէոդոսի եպիսկոպոսի Երուսաղէմի, այն որ վկայեաց յաւուրս Մարկիանոսի արքայի հերետիկոսի։ Եւ փոխանակ Գնադիոսի եպիսկոպոսի հերետիկոսի, արա՛ զպատարագն երանելոյն Տիմոթէոսի հաւատարիմ Հաւր մերում հայրապետի Աղեքսանդրացւոց։ Եւ փոխանակ Շմաւոնի վանաց երիցու հերետիկոսի, արա զպատարագն երանելի եղբաւրն Տիմոթէոսի, այսինքն Անտեղիս երիցու, այն որ վկայեաց ի Գանգրա յաւուրս Լեւոնի արքայի հերետիկոսի։ Եւ փոխանակ Մարկիանոսի արքայի հերետիկոսի, արա զպատարագն երանելոյն Եւսեբի երիցու եղբաւր մերում որ վկայեաց յԱղեքսանդրիա։ Եւ փոխանակ Պողքերայ թագուհոյ հերետիկոսի, արա զպատարագն երանելոյն Եւդոկեայ թագուհւոյ ուղղափառի։ Եւ փոխանակ ամենայն ժողովրդեանն եւ հերետիկոս ե-

պիսկոպոսաց որ մեռանն, արա՛ զպատարագն ամենայն ժողովրդեան փոխանակ որ կենդանի են այժմ, եւ ուղղափառ եպիսկոպոսաց, եւ քահանայից, եւ անապատականաց, եւ չինականաց։

Այլ զայդ ամենայն, ո՛վ սուրբդ Աստուծոյ, մինչ խորհրդիւ կատարես, զամենայն ժողովուրդդ անարատ պահես եւ ամբիծ, եւ փրկես ի ձեռաց հերետիկոսաց, եւ պատարագն այն որ ի քէն Տեառն Աստուծոյ մատչի, սուրբ անարատ եւ անխտիր ընդունի։ Եւ սուրբ պատարագն որ ի քէն մատչի մարդասիրի Աստուծոյ մերում, վասն այնր զի զանուանս հերետիկոսացն ոչ յիշեցեր. ո՛չ բարկանայ։ Լե՛ր այսուհետեւ առ Տեառն Աստուծոյ մերում յահեղ ժամուն, յորժամ զաւրք ամենայն վերնայինք ահիւ եւ դողութեամբ շուրջ զքեւ կան, եւ նային ի Յիսուս Քրիստոս Որդին Աստուծոյ, որ ի քէն հայրապետէ պատարագի փոխանակ կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ իւրոյ սրբոյ։ Գոչեա՛ այսուհետեւ խորհրդիւ ի սրտի քում առ Աստուած ամենայն չնորհաւք որ տուեալ են քեզ, եւ ասա. Ոչ յիշեցից զանուանս նոցա ի շրթունս իմ, բայց յիշեցից զայնոսիկ որ վասն անուան քում ուղղափառութեամբ մարտիրոսացան, զի եւ մեք ընդ նոսա արժանաւոր լիցուք ժառանգաւոր լինել արքայութեան քում։ Եւ Հոգին սուրբ լուիցէ քեզ եւ իջցէ ի վերայ պատարագի քո, եւ իւրով Աստուածային զաւրութեամբն սրբեսցէ զքեզ քահանայ, եւ զայնոսիկ, որ շուրջ զքեւ կան զաւրք երկնայինք, այնք որք յառաջագոյն շուրջ կային զքեւ, եւ զամենայն քահանայս, եւ զամենայն ժողովուրդս, որ ի խընդրուածոց քոց կան. քանզի հանգեաւ Հոգին սուրբ, այն որ հաւասար է զաւրութեամբ եւ իշխանութեամբ ընդ Հաւր եւ ընդ Որդւոյ, նոյն Հոգին

սուրբ զաւրութեամբ Աստուծոյ իջցէ եւ լցցէ զամենայն խորանն, այսինքն զսուրբ սեղանն, յորոյ վերայ Քրիստոս ի քէն քահանայէ պատարագի, եւ բաշխի կոչեցելոց եւ ընտրելոց։ Ինքնին իսկ Հոգին սուրբ իջցէ ընդ քեզ քահանայապետի եւ ծածկեսցէ զամենայն խորանն, եւ մեծաւ իշխանութեամբ եւ կարողութեամբ իւրով դարձուսցէ եւ արասցէ ըզհացն զայն մարմին Որդւոյն Աստուծոյ Յիսուսի Քրիստոսի, նոյնպէս զբաժակն՝ զգինին արկեալ՝ դարձուսցէ եւ արասցէ իւրով Աստուածային իշխանութեամբն արիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Միածին Որդւոյն Աստուծոյ, այն որ եւ եւ հեղաւ յԱստուածային կողիցն ի քաւութիւն եւ ի թողութիւն մեղաց։ Քանզի յայնմ Աստուածային արեան լուացաք եւ սրբեցաք եւ փրկեցաք. եւ թագաւորէ կաթուղիկէ առաքելական սուրբ եկեղեցի իւր մինչեւ ի տիեզերս երկրի։ Այսպէս ճշմարիտ հաւատովք ուղղափառութեան, քահանայքս Տեառն ամենակալին զամբիծ եւ զանարատ առնուցումք զմարմին եւ զարիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. այլ նմա փառք եւ պատիւ եւ յաղթութիւն եւ արքայութիւն յաւիտենից ընդ Հաւր եւ ընդ կեցուցիչ սուրբ Հոգւոյն այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս ամէն։

Այլ վասն այնոցիկ, որ ի բազում եկեղեցիս ուղղափառ եպիսկոպոսք, եւ այլ քահանայից սրբոց, որոց պատարագ առնեն այնոցիկ, որ ձեռնարկ արարին ի յամպարշտին տումարին եւ անապաշխար մեռան, քանզի ոչ կարէ ամենայն մարդ խելամուտ լինել պատուիրանին Աստուծոյ՝ յորմէ ոչ լինի աղաղակ եւ խառնակութիւն, վասն զի չեն արժանի խորհրդեանն Աստուծոյ, այն որ ասաց Աստուած ի մէջ երկուց վկայից, այսինքն իմ եւ քո։ Այլ վասն

այնոցիկ, որք առնեն զպատարագս հերետիկոսաց, այսպէս յայտնեաց Յիսուս Քրիստոս որդին Աստուծոյ ի ձեռն իմ, կրսերոյ Պետրոսի Աղեքսանդրացւոյ հայրապետի, եթէ ուրեք յերկրի իմաստունըս, կամ յեկեղեցիս, եպիսկոպոսք ուղղափառք, կամ քահանայք տգիտութեամբ աղօթս մատուցանիցեն կամ պատարագ փոխանակ այնոցիկ, որ ձեռնարկ արարին ի տումարին Լեւոնի, եւ առանց զղջանալոյ մեռան, քահանային այնմ որ հաղորդեցաւ տգիտութեամբ՝ թողութիւն յԱստուծոյ վասն այնր յանցանաց. քանզի տգիտութեամբ աղօթեաց եւ մատոյց պատարագ վասն հերետիկոսաց, եւ տգիտութեամբ հաղորդեցաւ ի պատարագս նոցա: Եւ եթէ ոք յուղղափառ քահանայից գիտէր զայնոսիկ, որ ձեռնարկ արարին ի տումարին եւ մեռան անապաշխար, եւ ոչ մատուսցէ Տեառն զպատարագս նոցա, մեծ վարձս եւ օրհնութիւն ընկալցի ի Տեառնէ Աստուծոյ ամենակալէ:

Նոյնպէս սարկաւագք եւ անապատաւորք եւ ժողովրդականք, եթէ գիտասցեն զոմանս եթէ ձեռնարկ արարին յամբարշտին տումարի եւ ոչ ապաշխարեցին, եւ ի պատարագս նոցա ոչ հաղորդեցան, թողութիւն մեղաց ընկալցին ի Տեառնէ յաւուրն դատաստանի. զի նայ ուղղութեամբ դատի զերկիր, եւ աւրհնութիւն ընկալցին: Եւ թէ ոմանք յեպիսկոպոսաց եւ կամ ի քահանայից եւ յանապատաւորաց եւ ի ժողովրդականաց թերահաւատ իցեն ի միտս իւրեանց վասն այնոցիկ, որ ձեռնարկ արարին ի տումարին, եւ ոչ գիտիցեն թէ ապաշխարիցեն, մինչդեռ խորութեամբ է մատուսցէ քահանայն պատարագ վասն նոցա, մի ընկալցի պատարագն այն առաջի Տեառն զօրութեանց. վասն այնր զի խղճիւ մատոյց քահանայն զպատարագն զայն:

քանզի պղծեցաւ ի հարուածս բաժանութեան, եւ ուսանիմք զայս յերանելոյն Յակոբայ առաքելոյն, որ քարոզեաց մեզ թէ՝ որ երկմիտն է նման է հողմակոծեալ ալեաց ծովու. մի ակն կալցի մարդն այն առնուլ ինչ յԱստուծոյ:

Նոյնպէս թէ ոմանք ի քահանայից եւ յանապատականաց, այր կամ կին, եթէ երկմտութեամբ իցեն, վասն այնոցիկ որ ձեռնարկ արարին ի տումարին եւ ոչ գիտիցեն թէ ապաշխարեցին, եւ եթէ ո՛չ ապաշխարեցին, եւ երկմտութեամբ մատուցին զպատարագն նոցա, մի սրբեսցին, քանզի ի հարուածս երկմտութեան պղծեցան: Լուիցեն եւ նոքա առաքելոյն Պաւղոսի, որ վկայեաց վասն նոցա եւ ասէ. Որ խղճիւ ուտիցէ դատապարտեալ է, քան ոչ եթէ հաւատովք ուտէ: Եւ եթէ ոմանք յեպիսկոպոսաց ուղղափառաց կամ ի քահանայից, եւ յանապատականաց եւ ի ժողովրդականաց գիտիցեն զոմանս, որ ձեռնարկ արարին ի տումարն ամբարշտին, եւ ոչ ապաշխարեցին եւ մեռան, եւ ընդունեցին զաղանդ նոցա, եւ արասցեն պատարագս փոխանակ նոցա, տանջանք եւ լալումն անանց պատրաստեսցի նոցա ի Հօրէ եւ յՈրդւոյ եւ ի Հոգւոյն սրբոյ. ամէն:

Այլ զայդ ամենայն պարտ էր ընդունել քեզ, սիրելի իմ, եւ վաղվաղակի ձեռն արձակել քեզ ի թղթին իմում, զոր ես իմով ձեռնարկութեամբ գրեցի եւ զաւրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ անքննելի Աստուծոյ ամենակալի երեւելեաց եւ աներեւելեաց, եթէ ընդունիմ այսուհետեւ զայս ամենայն որ յայսմ թղթի գրեալ են: Եւ մինչ դու ձեռնարկ առնես ի ներքս, տո՛ւր բերել վաղվաղակի առ իս, զի եւ ես յորժամ տեսից զձեռնարկն քո, որ ի նմա

գրեալ է, փառաւորեցից զԱստուած, զի այսուհետեւ ընկերակից իմ ես։ Այլ յորժամ ընդունիմ ըզթուղթն քո զուղղափառութեամբ, որ վկային յամենայն ուղղափառ եպիսկոպոսաց եւ քահանայից եւ յանապատականաց, եւ առաքեմ ի նմին ժամու խնդրուածս եւ աղաչանս մատուցանել արքային Զենոնի. քանզի այսուհետեւ, յայտնապէս ամենայն մարդկան, նզովեսցի տումար ամպարշտին զի եղիցի միաւորութիւն եկեղեցեաց։

Այլ դու, ո՛վ սիրելի, պատրաստեա՛ զանձն քո, զի յորժամ ի թագաւորէն կոչեսցիս, զի՛արդ պատասխանի արասցես հեզութեամբ եւ հանդարտութեամբ, որպէս թէ ոչ գիտիցես զիրս զայս, զի մի անկանիցիս ի փորձութիւն։ Եթէ գիտիցէ զխորհուրդս մեր ամենեւին եւ ասիցէ ցքեզ, ցայժմ եւ զիս մոլորեցուցանէիր եւ զժողովուրդս, քանզի ասէիր ամենայն մարդոյ, թէ Պետրոս Աղեքսանդրացի հերետիկոս է, զի՛արդ այժմ ուղղափառ համարիս դու զնա, վասն այսորիկ հրամայեմ սրբութեան քում, եթէ բազում իմաստութեամբ խաւսեսցիս ընդ արքայի, միթէ անկանիցիս, եւ ի բանից քոց դատապարտեսցիս։ Այլ Աստուած, որ յուսացար ի նա, այն որ ընկալաւ զապաչխարութիւն քո, նա՛ տացէ զաւրութիւն եւ իմաստութիւն սրբութեան քում, եւ եղիցի միաւորութիւն եկեղեցեաց անշարժ եւ հաստատուն հաւատոյն։

Այսուհետեւ եթէ ընդունի արքայ զաղաչանս մարդկան, սրբասէրք որ այդր կան եւ կամեսցին ընդ ուղղափառութիւն մեր, յայնժամ եւ դու այնուհետեւ աներկիւղ խնդրուածս եւ յայտնապէս աղաչանս մատոյ արքայի, զի արասցէ իւր ձեռամբ գիր, զի դարձցի եւ նզովեսցէ զամենայն հերետիկոսս, եւ զամպարիշտ կործանաւղն ամենայն ժողովրդոց, որ

կոչեցաւն Պոտէ Լեւոնի եպիսկոպոսին Հռովմայ հրէական տումարն, այն որ ի Քաղկեդոնի ամպարշտութեամբ եղեւ ընկալեալ վասն թերահաւատին Եւտիքեայ։ Եւ զթուղթն թագաւորին մինչ ուղղափառութեամբ լինի գրեալ յարքայէ Զենոնէ եւ ի սրբասիրութենէդ քումմէ, տուր բերել առ իս եւ կարդացից զնա, եթէ նմանիցէ հաւատոյ առաքելոցն սրբոց, եւ հարցն մերոց սրբոց, որ ի Նիկիա ՅԺԸ. եւ որք յետ նոցայն ժողովեցան ՃՇ. որ ի Կոստանդնուպաւլիս, եւ Մ. որ յԵփեսոս ժողովեցան վասն ամպարշտին Նեստորի, ապա եւ ես ի նմին ժամու ձեռնարկ արարից ի գիրսն, եւ յայտնեցից զանձն իմ։ Եթէ կամք իցեն Տեառն Աստուծոյ մերում, դարձայց անդրէն յաթոռ սրբոյ աւետարանչին Մարկոսի. եւ առիւ զհարցն իմոց, զոր Աստուած ինքնին ետ ինձ որպէս եւ ես հաւատամ ի նա, եւ այնուհետեւ լինի միաբանութիւն եկեղեցեաց սրբոց եւ հաւտ Քրիստոսի արածեսցի ի միասին խաղաղութեամբ եւ խնդութեամբ, զմին կեցուցանող ճարակ ի մէնջ որ յԱստուծոյ ընդրեցաք հովիւք, եւ խնդութիւն կատարեալ, եւ ուղղափառութիւն թագաւորէ ի մի միաբանութիւն սուրբ եւ կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ։

Յորժամ մեր աղաւթք կատարին վասն ամենայն հովուաց եւ հաւտից, այսինքն զքառասունն զայն, որ հրամայեցաւ քեզ Ակակայ հայրապետի յինէն կրսերոյ Պետրոսէ հայրապետէ Աղեքսանդրացւոց, ի Հաւրէ եւ յՈրդւոյ եւ ի Հոգւոյն սրբոյ միասնական Աստուծոյ մերոյ, մինչեւ կատարեսցուք խորհրդիւ որպէս եւ հրամայեաց ինձ Տէր Աստուած զպահս զայս սուրբ ապաշխարութեան եւ փրկութեան ի կատարել ի աւուրց՝ յաւուր կիւրակէի, յայնժամ ինքն Տեր Աստուած յայտնապէս ե-

կեսցէ, որպէս եւ յայտնեաց ինձ ի գիշերի, եւ հաւատամ ի նա, ինձ ասաց, եւ քեզ այդր ժողովըրդեամբ հանդերձ ի նոյն կիւրակէի, յերրորդ ժամու, մինչ մատուցանեմք զսուրբ նչխարսն զանապական եւ զանքննելի, եւ փառաւորեմք զսուրբ զերրորդութիւնն ընդ զաւրս երկնային, եւ բազմահայեաց սերովբէք եւ քրովբէք, յայնժամ երեւեսցի քեզ այդր, եւ ինձ ասաց, ինքնին Աստուած Ցիսուս Քրիստոս, սուրբ եւ զարմանալի նչան որ լինիցի այսպէս։ Զի զմիածին Որդին Աստուծոյ տեսանիցես փառաւք իւրովք յայտնապէս, ի կերպարանս մանկան, որ զգեցեալ է պարեգաւտս կտաւի, եւ բազմեալ ի վերայ սկհոյն եւ մաղզմային՝ որ ի վերայ սրբոյ սեղանոյն եղեալ է։ Եւ ձգեսցէ զձեռն իւր ի վերայ քո, եւ բարձցէ ի քէն զահ եւ զերկիւղ, եւ ասիցէ քեզ այդր, եւ ինձ ասաց. Քաջալերեցարուք, քանզի ջնջեցի ի ձէնջ քահանայիցդ որ ապաշխարեցիք, եւ յամենայն ժողովրդոց որ ապաշխարեցին, զխափանումն եւ զուրացութիւն, որ ի ձէնջ եղեւ վասն իմ ի տումարին հրէականի, եւ այսուհետեւ մի՛ տեսցես դու զնա, մինչեւ յերկրորդ անգամ գալուստն։

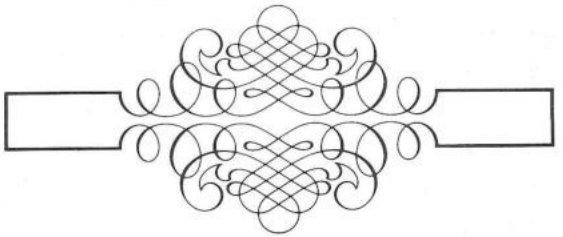

ԻԱ

ՁԵՌՆԱՐԿ ՁՈՐ ԱՐԱՐ Ի ԹՂԹԻՆ ԱԿԱԿԻՈՍ ՀԱՅՐԱՊԵՏ, ՈՐ Է Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊԱԻԼԻՍ

Կարդացի եւ ընդունիմ զամենայն որ ինչ յառաջագոյն գրեալ էր, եւ յայսմ թղթի, զոր գրեաց ձեռն քո Պետրոս Հայր եւ գլուխ եպիսկոպոսաց եւ հայրապետ Աղեքսանդրացւոց, ուղղափառ եւ հաւատարիմ, եւ խնդամ եւ փառաւորեմ զԱստուած որ ի քեզ բնակեցաւ, Հայր իմ սուրբ. ի նմին թղթի, զոր գրեաց ձեռն քո, գրեցի եւ ես իմով ձեռնարկութեամբ, եւ հաւատամ յանուն Հաւր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ։ Այսպէս հաւատամ զամենայն աւուրս կենաց իմոց, եւ այսպէս հաւատ պահեմ զսահմանս զայս՝ զոր եդի, մինչեւ եկեսցէ Ցիսուս Քրիստոս Աստուած մեր դատել զաշխարհ արդարութեամբ, այն որ խաւսեցաւ ի ձեռն քո զայդ ամենայն ուղղափառութիւն մինչեւ յաւիտեան։ Զի նմա վայել է փառք եւ մեծութիւն եւ երկրպագութիւն ընդ Հաւր, եւ ընդ Հոգւոյն սրբոյ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Բնագիր Ա. էջ 264.

ԻԲ

ԹՈՒՂԹ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԱԿԱԿԱՑ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ

Ակակ հայրապետ, որ է ի Կոստանդնուպաւլիս եպիսկոպոս, ցՊետրոս հայր իմ, եւ հայրապետ Աղեքսանդրացւոց։

Որպէս զճարտարապետ իմաստուն ընկալար յԱստուածոյ հիմն ապաշխարութեան հաստատուն եւ անշարժ՝ յանձն առեալ զչինուիքն եկեղեցեաց սրբոց, ոչ եթէ քարամբք եւ երկրաւ եւ կրով հաստատեցեր յերկրի զհիմն հաւատոյ, այլ բանիւք հոգեւորաւք լցար յերկնից յԱստուածային իմաստութենէն, այն որ ինքն միայն է Աստուած իմաստուն։ Քանզի ուղղափառ խոստովանութեամբ զամենայն մարդ խրատեցեր, որպէս Մովսէս եղեւ յայնժամ, որպէս Պաւղոս զհեթանոսս. զի ընդ ամենեսին ամենայն եղեր եւ զամենեսին չահեցար։ Եւ ո՛չ գիտեմ զինչ կոչեցից զքեզ. քանզի այլ երկրորդ Պետրոս կոչեցից զքեզ. այն մեծն եւ առաջինն առաքելոցն, յորժամ առաքեցաւ յԱստուածոյ առ Կուռնելիոս, զայս ասէր. Եւ ինձ Աստուած եցոյց ոչ զոք ի մարդկանէ խառնակ ինչ կամ անսուրբ ասել։ Նա գլուխ էր առաքելոցն դասու սրբոց եւ դու գլուխ ես ուղղափառաց եւ քահանայից որ նորոգեցան. քանզի եւ դու արարեր զայն զոր նա արարն, զի ընկալար զյանցաւորս յապաշխարութիւն։

Բնագիր Ա. էջ 265 - 266։

Քանզի որպէս Պետրոս զՍիմոն մոգ, աղաւթիւք կործանեալ ջնջեաց, նոյնպէս եւ դու, ո՛վ հայր, աղաւթիւք եւ արտասուաւք եւ խնդրուածովք գոչեցեր առ Աստուած վասն մեր եւ ջնջեցեր զվէրն եւ զտումարն, զոր եհան ամպարիշտ բերանովն, զոր նզովեցին հարքն մեր։ Այսուհետեւ եւ դու, ո՛վ հայր եւ քահանայ, ողորմութեամբ զամենայն ոք ընկալար, զամենեսին փրկեցեր։ Բայց յողորմութիւն կոչեմ զԲանն Աստուած, այսինքն զՔրիստոս, այն որ ի ձեռն քո խաւսեցաւ զապաշխարութիւն քահանայից, եւ ամենայն ժողովրդոց։ Վասն այսորիկ ընդունիմ զամենայն զոր ինչ ի թղթի աստ գրեաց ձեռն քո։ Հաւատամ եւ ընդունիմ զամենայն, որ ինչ գրեալ է ի թղթիս, եւ խընդամ եւ ուրախանամ եւ փառաւորեմ զԱստուած, զայն որ բնակեալ է ի քեզ, հայր իմ սուրբ, այն որ երեւեցոյց քեզ զզարմանալիս որպէս եւ հաւատայիր, նոյնպէս եւ ինձ անարժանիս ասաց թէ ցուցանեմ։

Եւ որպէս զայդ ամենայն ընդունիմ եւ հաւատամ, գրեցի ի ներքս ի թղթիս ձեռնարկութեամբ իմով. եւ հաւատամ յամենասուրբ Երրորդութիւնն զամենայն աւուրս կենաց իմոց, եւ այնպէս պահեցի, որպէս հրամայեցեր ինձ, մինչեւ եկեսցէ Յիսուս Քրիստոս Աստուած մեր դատել զաշխարհս արդարութեամբ։ Եւ ետու բերել առ սրբութիւնդ քո զթուղթն քո յորժամ արարի ի նմա զձեռնարկն քո։ Այլ որպէս ի սուրբ թղթին ձեր ասացէք առ մեզ՝ ի նմին ժամու առաքեցէք ուղղափառ եւ զսուրբ հարսն առ բարերար արքայ Զենոն, զի աղաչանս եւ խնդրուածս մատուսցեն վասն միաւորութեան եկեղեցեաց սրբոց. զի այսուհետեւ եւ յայտնապէս նզովեսցի յամենայն մարդկանէ գրով տոմար ամ-

պարշտին։ Քանզի յուսամ յԱստուած իմ, զի բանայ զբերան իմ զաւրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, զի զամենայն ինչ որպէս Աստուծոյ հաճոյ է՝ խաւսեցայց ընդ թագաւորին։ Զի որպէս եւ զձեր հրամանն եւ զգիրն արասցէ արքայն Զենոն, եւ ես ըստ նմին, եւ վաղվաղակի տաց բերել սրբուհեանդ քո։ Բայց զայս խնդրեմ ի Տեառնէ զի հանապազ յիշեսցես զիս, որ պաշտաւնակիցս եւ կամակիցս եմ քո։

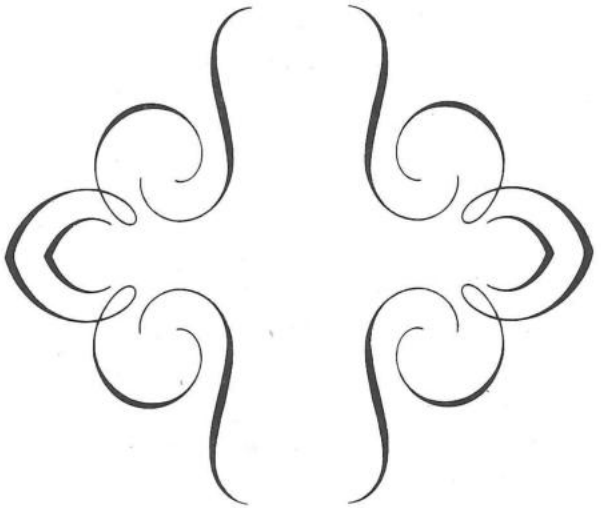

ԻԳ

ԹՈՒՂԹ ԵԻԹՆԵՐՈՐԴ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակ գլուխ եպիսկոպոսաց որ են ի Կոստանդնուպաւլիս։

Զթուղթն իմ զոր ետուր բերել ցիս, զոր իմով ձեռնարկութեամբ գրեալ էր, յորժամ ընկալայ յերանելի Թէոդոսիս մանկանէ, փառաւորեցի ըզմարդասէրն Աստուած մեր, զի տեսի եւ կարդացի, եւ ընդունիմ ի նմա զձեռնարկն քո, այն որ ամենայնիւ հաւասար է ուղղափառութեան։ Ո՛ւստի արդեւք իցէ այս, զի կամակից եւ պաշտաւնակից եղեր դու ինձ առաջի Աստուծոյ, բայց զերանելիսն որ ընդ իս են եպիսկոպոսունք եւ երիցունք, եւ որք ընդ Աստուծոյ խաւսին անապատականք, առաքեցի զի աղաչանս մատուսցեն առ բարերարի արքայի Զենոնի վասն քակման ամպարշտին տումարի եւ վասն միաւորութեան եկեղեցեաց սրբոց։ Այլ վաղվաղակի գրեա առ իս, ո՛վ երանելի, եւ զգիրն որ գրեալ է ուղղափառութեամբ յարքայէ Զենոնէ, եւ ի սրբուհենէ քումմէ, տացես ինձ բերել, եւ աղաւթեա վասն մեր սուրբ եւ սրբասէր ընկերակից եւ պաշտաւնակից հայր իմ Ակակիոս։

Բնագիրը Ա. էջ 267։

Ի Դ

ԹՈՒՂԹ ՎԵՑԵՐՈՐԴ ԱԿԱԿԱՑ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ

Ակակ հայրապետ եպիսկոպոսաց որ ենն ի Կոստանդնուպաւլիս, ցՊետրոս հայր իմ, եւ հայրապետ Աղեքսանդրացւոց։

Ցորժամ եկին յայս քաղաք թագաւորութեան, երանելիք եւ սրբասէր եպիսկոպոսք եւ քահանայք եւ անապատականք, զամենայն ինչ սքանչելապէս արար Աստուած զարմանալիս· քանզի ի նմին ժամու արքայ Զենոն երանելի ետ զանձն իւր եւ ըզմարմին յուղղափառութիւն, եւ ի նմին ժամու առաքեաց եւ կոչեաց զիս, զորս մի մի ի մէնջ չէ՛ պարտ ասել· քանզի ուսանիս զամենայն ինչ ի սրբասէր արանցդ՝ զորս առաքեցեր առ իս։ Զի ի նմին ժամու հրամայեաց առնել զդիրն, այն որ ի նմա նզովեաց զտումար ամպարշտին, եւ զամենայն հերետիկոսս եւ զամպարիշտն Եւտիքէս, եւ խոստովանի զհաւատս ուղղափառութեան, զոր յանձնեցին մեզ սուրբ առաքեալքն։ Եւ վաղվաղակի զալոց են առ ձեզ, նոյն սուրբ հարքն զոր առաքեցեր այսր, եւ պայծառացեալ մեծութեամբ իւրով Պրեգմիոս Ագստղիոս մեծ քաղաքի Աղեքսանդրիայ, այն որ զդիրն երանելոյ արքայի Զենոնի յիմ ձեռաց էառ, զի բերցէ վաղվաղակի առ քո սրբութիւնդ։ Այլ զայն գիր մինչ ընդունիս, ո՛վ երանելի, ի նմին ժամու ձեռնարկ արասցես ի նմա եւ (զի) յայտնեսցի այսուհետեւ ճառագայթ ուղղափառութեան որ ծածկեալ էր, եւ լուսաւորեսցէ զամենայն մարդ, յորժամ արձակես զմեզ յուրացմանն կապանաց, որ ի խաւարի եւ ի ստուերս մահու նստէաք, եւ առցես յԱստուծոյ զաթոռ քո եւ ըզհարսն քո՝ զսիրելի զսուրբ զեկեղեցին Աղեքսանդրացւոց։

Ընկալ այսուհետեւ, ով հաւատարիմ, Աստուծոյ զպսակն ուղղափառութեան, որ տուաւ քեզ յԱստուծոյ՝ ի դատաւորէն ուղղութեան, ի Հաւրէ եւ յՈրդւոյ եւ ի Հոգւոյն սրբոյ, այն որ նմա վայել են փառք եւ պատիւ յաւիտեանս յաւիտենից· ամէն։ Եւ աղաւթս արա՛ ի վերայ իմ ընկերակից եւ պաշտաւնակից հայր իմ։

Բնագիր Ա· էջ 268։

Իե

ՄԻԱԻՈՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՐ՝ ՈՐ ՏՈՒԱՒ ԲԵՐԵԼ Ի ՋԵՌՆ ԵՐԱՆԵԼՈՑՆ ՊԵՐԳԱՄԻՈՍ ԱԳՍՏԵՂԻՈՍԻ Ի ԲԱՐԵՐԱՐ ԱՐՔԱՑԷ ՋԵՆՈՆԷ, ԵՒ ՑԱԿԱԿԱՑ ԳԼՈՒԽ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ՝ ՈՐ ԵՆ Ի ԿՈՍՏԱՆԴԻՆՈՒՊԱՒԼԻՍ ԱՌ ԵՐԱՆԵԼԻՆ ՊԵՏՐՈՍ ԳԼՈՒԽ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ ԵՒ ՀԱՑՐԱՊԵՏ ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ՔԱՂԱՔԻՆ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑԻՈՑ

Ինքնակալ կայսր Ջենոն բարեպաշտ եւ յաղթող եւ նշանաւոր մեծ եւ միշտ բարի եւ Աւգոստոս աշխարհակալ, որք յԵգիպտոս եւ յԱղեքսանդրիա եւ ի Լիբիու, եւ ի Պենտապաւլիս, երկիւղածաց եպիսկոպոսաց եւ ուխտաւորաց միայնակեցաց եւ այլոց ամենեցունց ի Տէր խնդալ։ Զիշխանութիւնս եւ զընդդիմութիւնս, զզաւրութիւնս եւ զզէնս անկռուելիս մերոյ թագաւորութեանս։

Գիտացէք զի ՟ի ճշմարիտ ուղղափառ հաւատն, զոր ի ձեռն Աստուածային գալստեանն եդին, որք ի Նիկիա ժողովեալք ՅԺԸ սուրբ հարքն, եւ հաստատեցին դարձեալ ՁԾ՟ն նմանապէս սուրբ հարքն որ ի Կոստանդինուպաւլիս ժողովեցան։ Ի տուէ եւ ի գիշերի ամենայն աղաւթիւք եւ փութով եւ աւրինաւք խնդիր առնեմք բազմանալ եւ աճել ի ձեռն հաւատոյս այսորիկ ամենայն ուրեք զսուրբ եւ զկաթուղիկէ եկեղեցի առաքելական, զանապական

Բնագիր Ա. էջ 269 - 271։

եւ զանմահ մայրն մերոյ գաւազանիս ի խաղաղութեան, եւ առ Աստուած միաբանութեան զբարեպաշտ ժողովուրդս կալ եւ մնալ, ընդունելով ի թագաւորութենէս մերմէ հաստատական աղաչանս, զոր մատուցանեմք հանդերձ ճշմարիտ եպիսկոպոսապետաւքս եւ աստուածապաշտ ուխտաւորաւքս եւ վանականաւք եւ անապատականաւք, Փրկչեան մերով Յիսուսիւ Քրիստոսիւ, որ ի սուրբ եւ յԱստուածածին կուսէն Մարիամայ մարմնացեալ եւ ծնեալ։ զի միաձայնական փառաբանութիւնս եւ զպաշտաւնն գովելով պատրաստ եմք յընդունել, զի հակառակորդացն ազգ փչրեսցի եւ ի բաց ջնջեսցի։ Ամենեցուն աստուածութեանն զիւրաքանչիւր պարանոց խոնարհեցուցեալ ընդ մերով իշխանութեամբ, զի խաղաղութիւն եւ բարութիւն ի սմանէ եղիցի, աւգոց բարեխառնութիւն, պտղոց բարերութիւն եւ այլ ինչ, որ եթէ աւգտակար իցէ մարդկան, մեծապէս չնորհեսցի։

Արդ՝ այսպէս ամբիծ եւ անարատ հաւատոյս, զմեր եւ զՀոռոմոց զիրս ապրեցուցանել, աղաչանք եւ պաղատանք մեզ մատուցանել յաստուածասէր վանականաց եւ անապատականաց եւ յայլ պարկեշտ մարդկանէ, հանդերձ արտասուաւք աղաչել զմիաւորութիւն սուրբ եկեղեցւոյ առնել, եւ ժողովել զանդամս առ իւրաքանչիւր անդամս, զոր բարիատեաց բանսարկուն ի բազում ժամանակս որոշել եւ բարժանել փութացաւ։ Գիտասցեն զայս, զի եթէ ոք ընդ միաբան եւ ընդ ողջանդամ մարմնոյ սուրբ եկեղեցւոյ մարտիցէ, ի պարտութիւն մատնեսցի։ Վասն զի դիպեցան յայսպիսի իրաց ազգաց անբաւից եւ անհամարից վնասք մեծամեծք, ո՛րքան ժամանակս, յայսքան ամս կենաց մերոց որ անցին, զոմանս ի փրկական եւ ի վերստին ծընընդ-

դենէն զրկեալս, եւ զոմանս յաստուածային աւրինացն եւ ի հաղորդութենէն ոչ ընկալեալ, առ մարդկային անխնայ պառակտելի վախճանն հասանել, մահունս բազում անգամ իշխեցեալ գործել՝ հեղմամբ արեամբ պղծեալ զերկիր, եւ ոչ զերկիր միայն, այլ եւ զաւդս։

Արդ՝ զայս ո՞ ոք ոչ աղաւթիցէ առ բարին փոփոխել, եւ զմիաբանութիւն տեսանել։ Ցաղագս այսոցիկ ծանուցանել ձեզ փութացաք, զի ամենայն ուրեք ուղղափառ եւ սուրբ եկեղեցւոյ միաբանութիւն եղիցի։ Բայց այլ հաւատ կամ ուսումն կամ սահման հաւատոց, քան զասացեալս յառաջագոյն սուրբ հաւատն, ՅԺԼ սուրբ հարքն, զոր հաստատեցին ՃՁ սուրբ հարքն, ժողովեալք յառաջագոյն յիշեցեալքն, որ ի Կոստանդինուպաւլիս, ո՛չ ունէաք եւ ոչ ունիմք եւ ոչ կալցուք։ Եւ ոչ եթէ ունիցի ոք եւ գիտեմք, եւ թէ ունիցի ոք, աւտար զնա ի մէնջ համարիմք։ Այսու միայն քաջալերիմք, որպէս յառաջագոյն ասացաք, եւ այսու համարիմք կենդանի պահել զմեր թագաւորութիւնս, եւ միաբան զամենայն ժողովուրդս, որ փրկական մկրտութեանն արժանաւորք եղեն, զմի եւ զնոյն ընկալեալ, նովին լուսաւորին մանաւանդ, որք յԵփեսոս ժողովեցան։ Որոց եւ զհետ իսկ չոգան ամենայն սուրբ հարքն, որք լուծին եւ ի բաց հերքեցին զանաւրէնն Նեստորիոս, եւ որք յետ նորա զնորայն խորհին եւ ուսին, զոր եւ մեք զՆեստորիոս միանգամայն ընդ Եւտիքեայ հակառակս իրերաց մտածեալս, եւ որք զնոցայն խորհին եւ մտածեն, եւ կամ մտածեսցեն, նզովե՛մք։ Ընկալեալ զԺԲ գլուխն, զասացեալսն յԱստուածասիրէն Կիւրղէ, այն որ եղեւ գլուխ եպիսկոպոսաց սրբոյ եկեղեցւոյն Աղեքսանդրացւոց։

Քանզի հաւատամք եթէ Միածին Որդին Աս-

տուծոյ, Աստուած է ճշմարտութեամբ. այն որ մարդացաւ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, այն որ ի բնութենէ Հաւր յԱստուածութեան իւրում, եւ ի բնութենէ մերմէ եղեւ մարդկութիւն իւր. այն որ էջ եւ մարմնացաւ ի սուրբ կուսէն Մարիամայ Աստուածածնէ Հոգւովն սրբով. քանզի մի է որդի եւ ոչ երկու։ Խոստովանիմք զի մի է Միածին Որդին Աստուծոյ, եւ նորա են սքանչելագործ զաւրութիւնքըն եւ չարչարանքն, զոր կամաւորութեամբ կրեցաց մարմնով իւրով։ Այլ զայնոսիկ որ բաժանեն, եւ կամ փոփոխելի ասեն, կամ այլայլելի, զայնպիսիսն ոչ ընդունիմք։ Քանզի ճշմարիտ մարմնաւորութիւն, անապական եւ առանց մեղաց, որ յԱստուածածնէն եղեւ, յաւելուած Որդւոյ ոչ արար, այլ եկաց մնաց Երրորդութիւնն՝ Երրորդութիւն, մինչ կամեցաւ եւ մարդացաւ մի յԵրրորդութենէն Բանն Աստուած(1)։

---

(1) Ցոյն բնագիրն յաւելու ի վերջ հրովարտակին. "Իսկ զայնպիսիս, որ օտար ինչ խորհեցան կամ խորհին, կամ այժմ կամ այլ ուրեք եւ կամ ի Քաղկեդոնի, կամ յորո՛մ եւ իցէ ժողովի, նզովեմք" (Ե. Ե. Դ)։

ԻԶ

ԹՈՒՂԹ ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակ սիրելի իմ, եւ գլուխ եպիսկոպոսաց որ են ի Կոստանդինուպաւլիս։

Ի տասն եւ ինն ամսոյն որ կոչի Փիքոն, եւ ըստ Հռովմայեցւոց համարոյ ի տասն եւ չորք ամսոյն Մայիսի, որ կոչի ասորերէն Իյար, եւ ըստ Հայերէն բարբառոյ կոչի Մարգաց ամիս։ Մինչ եկին առ իս՝ որ առաքեցանն ի Կոստանդինուպաւլսոյ, ընկալայ զնոսա, Տէր, զսուրբ եւ զպաշտաւնակիցս իմ զեպիսկոպոսս եւ զքահանայս, զպաշտաւնեայս եւ զսուրբ հարսն անապատականս, որ ընդ Աստուածոյ խաւսին։ Եւ մինչ տեսի զնոսա փառաւորեցի զԱստուած մեր մարդասէր, որ զարթոյց զերանելի արքայ Ջենոն, զի արասցէ ի ձեռն սրբութեան քո զգիրս զայս, զոր ընկալայ ի ձեռն երանելի Պրեգմիոսի Ագստղիոսի։ Եւ զայդ մինչ առի եւ կարդացի գիտացի զի նզովէ զամպարշտին տումար, որ եղեւ ընկալեալ ի Քաղկեդոնի։ եւ զամպարիշտն Եւտիքոս եւ զամենայն հերետիկոսս։ Տեսի թէ ամենայնիւ հաւասար է գիրս այս հաւատոյն ՅԺԸ եպիսկոպոսացն որք ի Նիկիա ժողովեցան սուրբ Հարքն, եւ ՃՄիցն որ ի Կոստանդի-

---

Բնագիր Ա. էջ 272 - 273։

նուպաւլիս ժողովեցան, յաղագս այնոցիկ որ ընդդէմ Հոգւոյն սրբոյ մարտնչէին։ Եւ սուրբ ժողովն որք յԵփեսոս ժողովեցան, Մքն ընդ սուրբ Հաւրն մերոյ Կիւրղի, գլուխ եպիսկոպոսաց եւ հայրապետ մեծի եկեղեցւոյն Աղեքսանդրացւոց։ Այսուհետեւ փառաւորեցից զԱստուած մինչ ընկալայ եւ ճեռնարկ արարի ի գիրս, եւ խնդամ եւ ուրախանամ եւ երկիր պագանեմ Հաւր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ, էական Երրորդութեանն անճնաւորութեանց, եւ միաւորեալ Աստուածութեանն։ Եւ առի յողորմութենէն Տեառն զաթոռ իմ զսրբոյ աւետարանչին Մարկոսի եւ նստիմ ի վերայ սորա ընդ հարս հոգեւորս, յանընդունակ պղծութեան սուրբ եկեղեցւոյս Աղեքսանդրիայ։ այլ յաւուր ուրբաթու, ի տասն եւ ինն ամսոյն Փիքոն, եւ ըստ Հռովմայեցւոց ի տասն եւ չորք ամսոյն որ կոչի Մայիս, եւ ասորերէն Իյար եւ ըստ Հայոց Մարգաց։

Ընկալ այսուհետեւ, ո՛վ երանելի, ահիւ եւ դողութեամբ ի Հաւրէ եւ յՈրդւոյ եւ ի Հոգւոյն սրբոյ, այն որ յիմ ձեռն կրտսերոյ հրամայեցաւ քեզ, ընկալ այսուհետեւ զսահման քառասնից աւուրցն պահոց, որ տուաւ մեզ խորհրդաբար, այն որ լինի փոխանակ քո, եւ փոխանակ ամենայն քահանայից որ ապաշխարեն, եւ փոխանակ ամենայն ժողովրդեան որ ապաշխարեն յաղագս թողութեան։ Վասըն որոյ սրբութեամբ ընկալցիս զաւրհնութիւն եւ զկրկին նորոգումն եւ զաւծութիւն եւ զգեղեցկութիւն, որ էր յառաջագոյն հաւատարիմ քահանայութիւն, այն զոր յառաջագոյն յանձնեաց մեզ Միածին Որդին Աստուծոյ Յիսուս Քրիստոս Աստուածն ամենայնի ի ձեռն առաքելոցն եւ հարցն սրբոց։

Եւ արդ սկիզբն առնեմք ի սուրբ պահսն ըստ մեր համարոյ ի վեցերորդ աւուր ամսոյն որ կոչի

թովթ, եւ ըստ Հռովմայեցւոց յառաջին ամսոյն յերեքն որ կոչի Սեպտեմբեր, եւ Ասորերքն Իլուլ, եւ Հայերքն կթոց, եւ կատարեսցուք զսուրբ պահոն մինչեւ ցչորեքշաբաթի աւր զգուշաւոր խորհրդիւ: Եւ յաւուր կիւրակէի ի մեր համարուէ ի տասն եւ հինգ ամսոյն Փոպի, եւ ըստ Հռովմայեցւոցն ի տասն Հոկտեմբեր, եւ Ասորերքն Թշրին կտիմ, եւ ըստ Հայոց Տրեկանի: Այսպէս կատարեսցուք զսուրբ պահոն ես եւ դու, ո՛վ սիրելի, փոխանակ մի մարմնոյ սրբոյ եկեղեցւոյ:

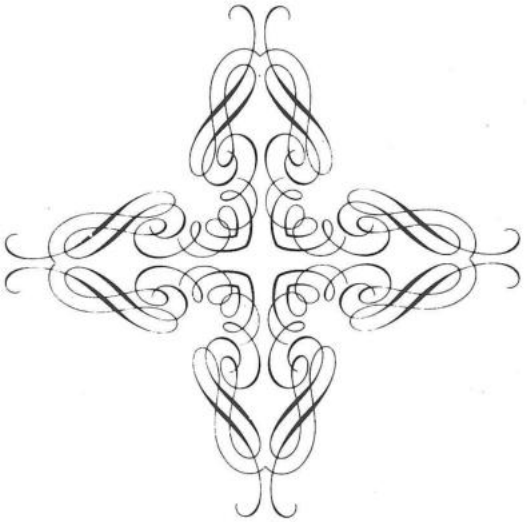

Իէ

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ԹՈՒՂԹ ԱԿԱԿԱՑ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ

Ակակ գլուխ եպիսկոպոսաց որ են ի կոստանդնուպաւլիս, ցՊետրոս Հայր իմ եւ Հայրապետ Աղեքսանդրացւոց:

Սուրբ եւ հաւատարիմ, քանզի Պետրոս կոչեցից զքեզ զքարոզիչդ ուղղափառութեան, քանզի ի զարմանալոյ ոչ դադարեմ, վասն զաւրութեան եւ տեսութեան եւ գիտութեան որ յԱստուծոյ տուաւ քեզ, հայր իմ, այն որ ի վեր է քան զորդւոց մարդկան: Եւ արդ զի՞նչ կոչեցից զքեզ՝ ոչ գիտեմ. զգովութիւն քո ոչ կարեմ ասել, զի կամակից ես սիրելի Աստուծոյ. քանզի ճշմարտութեամբ գիտացի այժմ զի սրբութեամբ եւ արդարութեամբ պաշտես, եւ մատուցանես պատարագ առաջի Աստուծոյ, եւ տեսանող լինիս մեծութեան զաւրութեան նորա: Քանզի տեսի եւ ես, տեսի զամենայն ինչ՝ զոր ասացեր, ո՛վ հայր սուրբ, յայնժամ յորժամ կատարեցան ի աւուրք պահոցն, որ ի քէն հրամայեցաւ ինձ խորհրդաբար, եւ կատարեցաւ որպէս հրամայեաց սուրբ բանք մարգարէութեան քո յաւուր կիւրակէի, մաւտ յինն ժամն, որպէս եւ ասացէք, մինչդեռ կայի ահիւ եւ դողութեամբ, եւ մատուցանէի զսուրբ պատարագն Տեառն Աստուծոյ ի վերայ սեղանոյ նորա, եւ մինչդեռ փառաբանէի

Բնագիր Ա. էջ 274 - 275:

զսուրբ զԵրրորդութիւնն, յանկարծակի ծագեաց ինձ լոյս, այն՝ զոր ոչ երբեք տեսի՝ լոյս մեծ եւ անճառելի, եւ ծածկեաց զիս ընդ սուրբ սեղանովն, եւ տեսի ճշմարտութեամբ եւ արդարութեամբ։

Եւ տեսի զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս ի մանկան կերպարանս, եւ զգեցեալ էր պարեգաւա սպիտակ կտաւի։ Տեսի ի նմա եւ զնչան բեւեռացն, եւ բազմեալ էր որպէս ի գահոյս ի վերայ սկհոյն եւ մաղզմայիւն, որ ի վերայ սուրբ սեղանոյն էր եղեալ։ Եւ երարձ յինէն զահ եւ զերկիւղ ի նմին ժամու, եւ ելից զիս խնդութեամբ, եւ այնպէս կարծէի թէ չեմ ի յերկրի, եւ լուայ զձայնն որ ասէր ցիս, որպէս ինքն Աստուած գիտէ, քալալերեցարո՛ւք քահանայք, քալալերեցարո՛ւք ժողովուրդք իմ, քանզի բարձի ի ձէնջ զնախատինս ուրացման ձեռնարկութեան ամպարշտին տումարի Լեւոնի անիծելոյ, եւ այլ ոչ տեսի զնա, եւ ոչ զձայն նորա լուայ, եւ զլոյսն պայծառացեալ ոչ եւս տեսի։ Եւ վասն այսորիկ փառաւորեմ զաքանչելագործ Աստուածն մեր։ Եւ ծանուցի զայդ ամենայն սրբութեան քում, զի յամենայն ժամ աղաւթս մատուցանիցես վասն իմ, այնմ զոր սիրեցեր, եւ ոչ ուրացար ի նմանէ, այսինքն յԱստուծոյ։ Քանզի խոստովանեցար զնա առաջի դատաւորաց եւ իշխանաց զԱստուած մեր Յիսուս Քրիստոս։ Այնմ որում ոչ էի արժանի, տեսի զնա ճշմարտութեամբ եւ արդարութեամբ. զի նմա վայել է փառք եւ թագաւորութիւն յաւիտենից, ընդ Հաւր եւ ընդ Հոգւոյն սրբոյ. այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից ամէն։

ԻԸ

ԹՈՒՂԹ ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակ պաշտաւնակից իմ եւ ընկերակից, եւ հայրապետ եպիսկոպոսաց որ են ի Կոստանդնուպաւլիս։

Ահա արժանի եղեր, սուրբ հայր իմ, տեսանել զփառս Տեառն մերոյ. եւ լսել զբանս յԱստուծոյ մարմնացելոյ, զոր եւ ես ի կատարման պահոցն խորհրդեան յաւուր կիւրակէի, ի մատս յերրորդ ժամն մեծ, մինչդեռ մատուցանէաք յեկեղեցւոջն զսուրբ պատարագն Աստուծոյ մերոյ մարդասիրի, նոյնպէս եւ ես տեսի, եւ նոյնպէս լուայ որպէս եւ գրեցեր առ իս ի թղթին, որ քոյով ձեռնարկութեամբ գրեալ էր, եւ ոչ աւելի եւ ոչ պակաս ինչ տեսի կամ լուայ, որպէս ինքն իսկ Աստուած գիտէ։

Այսուհետեւ պահեա խորհրդիւ զուղղափառութիւն, վասն որոյ տեսաք զՅիսուս Քրիստոս Աստուած մեր, այն որ վասն ազգի որդւոց մարդկան անփոփոխելի եւ անայլայլելի եւ անբաժանելի, ինքըն միայն մարմնացաւ եւ եկն ի ծնունդ ահաւոր եւ զարմանալի։ Եկն ի ծնունդ Աստուածածնին Մարիամայ, չարչարեցաւ եւ խաչեցաւ եւ թաղեցաւ, եւ յարեաւ ի մեռելոց յաւուր երրորդի, եւ զաւուրս քառասունս ընդ սուրբ աշակերտս իւր չրջեցաւ, եւ հաղորդեցաւ ընդ նոսա, եւ ապա վե-

---

Բնագիր Ա. էջ 276։

րացաւ յերկինս եւ նստաւ ընդ աջմէ Հաւր ի բարձունս. եւ դարձեալ ի վախճանի աշխարհիս այսորիկ գայ յերկնից, փառաւք զաւրութեան իւրոյ, դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս։

Զի նմա վայել է փառք եւ պատիւ եւ յաղթութիւն եւ թագաւորութիւն այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

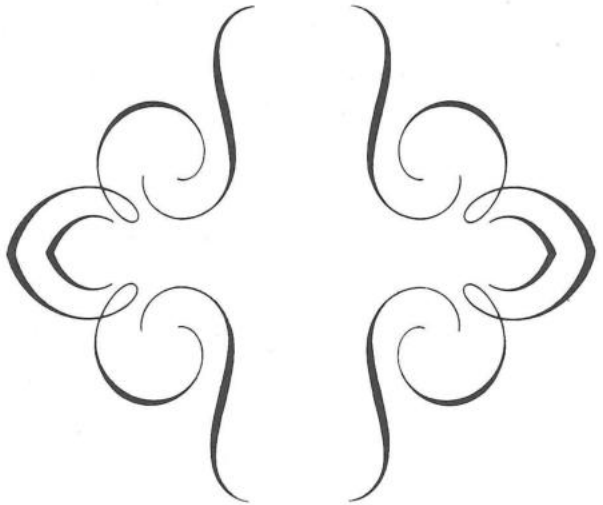

ԻԹ

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻՈՑ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ

Արդ՝ վասն զի ի պահոց քառասնորդսն կոչի աւր մի ուրբաթ՝ չարչարանք խաչելութեանն Տեառնէն, եւ առիթ կոչման չարչարելոցն յաշխարհիս, ունել յանձին զաւրինակ չարչարանացն Տեառն՝ առ ի փրկութիւն հոգւոց չարչարակցացն Տեառն, եւ առ ի պահպանութիւն անճանց պատուիրանապահացն Տեառն, առ ի լինելոյ չարչարակից խաչելութեանն Տեառն, փառակից յարութեանն, եւ առիթ կոչման մեղաւորացն յապաշխարութիւն։ Արդ՝ յայսըմ քառասներորդի, որպէս զի աւրէն է զչաբաթ եւ զկիրակէն որպէս զուրբաթ եւ զչորեքշաբաթ պահել զհետ աւրինացն առնելոյ։ Եւ յայնմ քառասներորդի որ կոչի կիւրակէն՝ կոչի աւր առաջին, եւ սկիզբն աւուրց յարութեան, եւ ուրախութիւն աշխարհի, եւ աւետիք արքայութեան, լի ամենայն ուրախութեամբ անճանց պատուիրանապահացն արդարութեան. աւրէն է զուրբաթն եւ զչորեքշաբաթի իբրեւ զկիւրակէն եւ զշաբաթն ուտել։ Քանզի զոր աւրինակ ի զատկէն մինչեւ ցըվերացումն Տեառն կիւրակէ կոչի, այսպէս ի բարեկենդանէ մինչեւ ցզատիկն՝ ուրբաթ։ Արդ՝ քեզէն ա՛ծ զքեզ ի հաւան, եւ զուգեա զայս քառասուն քա-

---

Բնագիր Ա. էջ 239 - 240. Համմտ. Թ. էջ 204 - 206։

ւութեան եւ զայն քառասուն ուրախութեան։ Կըշըռեա՛ զքառասուն ընդ քառասնի, եւ զուրբաթ եւ զչորեքշաբաթ՝ ընդ շաբաթու եւ ընդ կիւրակէի, եւ գտանես հասարակ. ոչ ի սմա յագումն եւ ուրախութիւն, եւ ոչ ի նմա պահք եւ տխրութիւն։ Այս քառասուն առիթ քաւութեան մեղաց տարւոյն, եւ այն քառասուն յաջորդ ուրախութեանց տարւոյն։

Արդ՝ աւրէն է զայս պահոց քառասնորդս հարթիկ պահել ի բարեկենդանէն մինչեւ ցզատիկն, քանզի քաւիչ եւ թողիչ մեղաց տարւոյն կոչի։ Այլ գինի եւ իւղ, ձու, ձուկն, պանիր, կոգի, կաղտի, բածին, չճուկ, կաթն, խեր, եւ ձկան մորէ, զայս բնաւ ամենեւին չէ աւրէն, եւ ոչ վայել է ճաշակել ամենայն ումեք մեծի եւ փոքու, արդարոյ եւ մեղաւորի։ Շատ են մեզ այլ կամակքն քառասուն աւուրն, կանեփհատ, կտաւատ, փոխինդ, հատ, սամթաջուր։

Արդ այսու քառասնորդաւ Տէրն ի լերինն փորձութեան տարաւ յետս զփորձիչն սատանայ, որ է աւրինակաբեր յաղթութեան ամենայն հաւատացելոց։ Միթէ Աստուծոյ պահել ինչ պիտոյ էր, ո՞չ ապաքէն վասն աւրինակի մարդկան առնէր զայն։ Արդ եթէ զհանապազաւրն մեռանել ոչ կարեմք, ըստ բանին Պաւղոսի, այլ գոնեա՛ քառասուն աւուրըքս լինել հաղորդ չարչարանացն Քրիստոսի ջանասցուք. զի բազ անկեալ(1) մեղք տարւոյն, քառասուն աւուրըքս ընկեսցուք յանճանց։ Ոչ գիտես, զի որ միտեալ մտաւք չարչարակից լինին չարչարանացն Քրիստոսի, նոքա միայն կարեն լինել փառակից յարութեանն։ Քանզի ասէ Թէ ո՛չ միայն

---

(1) Տպ. զբազանակեալ։ Ե. Ե. Դուրեան կ'ուղղէ, հանգանակեալ։

հաւատալ ի Քրիստոս, այլ վասն անուան նորա չարչարանս ընդունել արժան է։

Արդ՝ այս քառասունք չարչարանք խաչելութեանն Տեառն, եւ այն քառասունք յարութեան կենդանութեան Տեառն։ Այս քառասուն քաջախ եւ լեղի չարչարանացն Տեառն, եւ այն քառասունք խորխոխ մեղու, եւ ձկան խորովելոյ մասն յարութեանն Տեառն։ Այս քառասունք զինուորացն կնքով պահել զգերեզման Տեառն, եւ այն քառասուն հրեշտակացն զաւետիսն տալ Մարիամանցն զյարութեան Տեառն։ Այս քառասուն միջնորդ ապաչխարութեան, եւ այն քառասուն երաշխաւոր թողութեան։ Այս քառասուն քաւիչ յանցանաց, եւ այն քառասուն թողիչ մեղաց։ Այս քառասուն լալոյ եւ արտասուաց, եւ այն քառասուն ցնծութեան եւ ուրախութեան։ Այս քառասուն սերմանելոյ ցաւով եւ տրտմութեամբ, եւ այն քառասուն ժողովելոյ փառաւք եւ գովութեամբ։ Արդ՝ այս քառասնորդաւ մեծ մարգարէն Մովսէս ետ զաւրէնս ժողովրդեանն, եւ այն քառասնորդաւ քաւեաց Մովսէս ըզյանցանսն Ահարովնի եւ զյանցանս ամենայն ժողովրդեանն։ Այս քառասնորդաւ չոքաւ Եղիա ի լեառն Սինէական՝ առնուլ հրաման ի Տեառնէ ըզվերանալոյն իւրոյ յերկինս։ Այսու պահաւք ապրեցան երեք մանկունքն ի բարձրաբերձ բոցոյ տոչորական հրոյն սատակմանէ։ Այսու պահաւք լուծին Նինուէացիքն զվճիռ մահուան զՏէրունական հրամանին՝ առ ի լինելոյ ընդունելական պահք ապաշխարութեան նոցա, եւ արագաթող լինելոյ մեղք յանցանաց նոցա։

Լ

ԵՐԱՆԵԼՈՑՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ (ՀԱՑՈՑ)(1) ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏԻ, ԱՊԱՑՈՑՑ ՑԵՐԿՈՒՑ ԲՆՈՒԹԵԱՆՑ ԱՍԵԼ ԶՓՐԿԻՉՆ ԵՒ ԿԱՄ ՄԻ ԲՆՈՒԹԻՒՆ։

Եւ քանզի առաքելականն եւ մարգարէիցն կտակքն ո՛չ ուրեք յիշատակեն զերկուց բնութեանց այլութիւն, ապա պարտ է անդրդուելի խոստովանութեամբ դաւանել ի սուրբ Երրորդութեանն զԲանն Աստուած զմարմնացեալ։ Որք ալեկոծութեան յաղթողք լինիցին, եւ բազմապատիկ առաքինութեամբ պայծառացեալք, բոլորովիմբ նուիրելով զինքեանս մաքրութեանն՝ ընկալեալ զհոգի որդեգրութեանն չնորհի, բաւակա՛ն լիցին ասել զինքեանս քրիստոնեայս. քանզի գրեալ է, եթէ Ոչ ոք համարձակիցի ասել Տէր զՅիսուս եթէ ոչ Հոգւովն սրբով։ Իսկ եթէ Հոգւով սրբով է գիտութիւն վայելչապէս խոստովանողացն զՔրիստոս, մի ոք յաւակնեալ մոլեգնութեամբ զնորայն յափշտակել զպատիւ, որ եւ զդիւացն զանց առնէ զամպարշտութեամբ։ Հոգին զամենայն քննէ, ասէ, եւ զբխորս Աստուծոյ. ապա ուրեմն թէ ոք լինելով ժպրհիցի խնդիրս յուզել խորոցն Աստուծոյ, վաղվաղակի հեղձամղձելով մատնի սատակման։ Զարքունի ճանապարհ գնացուք, ոչ խոտորելով յաջ

Բնագիր Ա. էջ 29 - 30 = Հմմտ. Բ. էջ 130 - 133։
(1) Տես Վանատուր, էջ 101 - 103։

կամ յահեակ. քանզի հմուտ նաւաստին ոչ երբեք բաղձայ ստերիւրելով անկանել ի յորձանուտն, այլ անսայթաք մաղթանաւք ցանկայ հանդիպել յապահովական նաւահանգիստն։ Իսկ մեզ զի՞նչ՝ գուցէ այլ փափաքելի կամ խաղաղաւէտ նաւահանգիստ՝ եթէ ոչ անսասանելի ճշմարիտ հաւատոց ամրութիւն, յառաքելոցն եւ ի մարգարէիցն աւանդեալ. հաւատալն ի Հայրն ամենակալ, եւ յանսկզբնական Բան նորա եւ ի Հոգին սուրբ։ Աստանաւր յաւէտ զգուշանալով յոլովայեղանակ զաղփաղփուն մըտաց մերոց, զսուրբ Հոգին ձայնեսցուք ի թիկունս աւգնականի զի մի կործանեսցուք զանկանգնելին։ Քանզի ասեմք Ամենակալ զՀայրն եւ յաղթեմք. ոչ առնլով ի միտ այսպիսի ինչ. զի ամենակալն զբնաւս պարունակէ, ինքն անբովանդակելի մնալով։ Արդ զի զբոլոր գոյացեալսն լնու յերկնի եւ յերկրի արարչական Բանիւն եւ էակից Հոգւովն, հաւատամք. բայց թէ ո՛րպէս, ո՛չ առնումք ի միտ. այլ անհետազատելի արարչութեանն նուիրեմք զկարաւղութիւնն։

Խոստովանիմք զգալն(*) ընթանուրս երկրպագելով երիցն իսկապէս անճնաւորութեանցն, եւ միում աստուածութեանն։ Ունիմք զաւանդութիւնս զայս, սիրելիք, յերջանիկ առաքելոցն եւ ի ճշմարիտ հարցն, որք ամենակալ քարոզեցին զՀայրն, եւ մի Տէր զՅիսուս Քրիստոս, առ ի զերկոսին աղանդսն ի բաց կտրել, մանաւանդ թէ զբազմապատիկսն։ Քանզի ամենակալն բարբառելով՝ զբազմաստուածութիւնն եւ որք յոլով զյաւիտեանսն առասպելաբանելով տողեն, առ հասարակ տապալեալ

(*) Թերեւս զգոլն

կործանեսցին, եւ մի Տէր զՅիսուս Քրիստոս վարդապետելով՝ վիրաւորեսցին անբժշկելի վիրաւք, որ զանբժշկելին մոլեգնեալք բաժանեն. ա՛յլ ոմն զՅիսուսն գոլով ախտակրելի, եւ ա՛յլ զՔրիստոսն, անախտ եւ անչարչարելի, միշտ մնալով առանց հաղորդութեան երկաքանչիւրոցն, զոր իսկապէս տապաստելով, նշան կանգնեալ յաղթութեան հռչակեցելումն ընդ տիեզերս կաթուղիկէ եկեղեցւոյ։ Եւ նմա զվայելչականսն իմանալ եւ զխոնարհագոյնսըն, զի ճշմարտութեամբ եղեւ մարմին խոնարհութեան մերոյ՝ Բանին Աստուծոյ մարմին. վասն որոյ անորոշաբար յերկնաւորաց եւ յերկրաւորաց, եւ ի վայր սանդարամետիցն ընդունի երկրպագութիւն։ Զի թէ անջրպետութիւն գոյր յանբաժ հաղորդութեանն ոչ վերծանէր Բանն՝ որդի մարդոյ գոլ զինքն, կամ խոնարհական մերկ մարդն՝ Որդի Աստուծոյ զանճն ճոխաբանել, համեմատական ճայնիւ՝ Ես եւ Հայր բա՛յ մի եմք. եւ թէ՝ Որ տեսս զիս՝ տեսս զՀայր իմ. եւ դարձեալ թէ, Ծանիջիք եւ տեսջիք զի ես ի Հայր եւ Հայր յիս է։

Տեսանե՛ս, զի կերպարան զինքն բացայայտէ, ի լուսոյն ծագեալ մեզ ճառագայթ, եւ ոչ երբեք զերկուց ոմանց չարընթացութիւնս ճառէ կամ զուգաճանապարհութիւն՝ տարբերութեամբ երկաքանչիւրոցն՝ որպէս Պետրոս եւ Յովհաննէս չարընթանալով ի ճանապարհակցութեան կէտն. եւ անյարմար է զերկեական մի թարգմանել։ Իսկ փրկաւղին զմեզ Տեառն բազմաւորական անուանքն, ոչ յոլով երեսս կամ զանազան բնութիւնս, այլ մի Տէր ըզՅիսուս Քրիստոս վարդապետելով՝ հանդերձ մարմնովն։

Բայց կամիմ փոքր ի շատէ անցանել բանիւ յաղագս ճառի բնութեանցն, զոր ոմանք չարաչար ի կիր առեալ վարեցան, զամպաստանութիւնն ի վայելչապէս ճառաւղսն կամելով թափել։ Բայց նախ ճանաչել պարտ է, զի ոչ յիշատակեցաւ բնութեանցդ անուն՝ ի դէմս քրիստոսասէրը ուղղափառաց, այլ չարաչարն պատառմամբ խոստովանողաց, զորս անվրէպ գոյ ասել, քան զբնաւս անաւրինագոյնս եւ տարագրեալս յուխտէ աւետեացն, որք ըստ գոյացութեանց իմն բնախաւսելով, զէակս քննել առին ի կիր, զերկրիս խորհելով ընդ նոյն չաղեալք, ի խլրդենի կուրութեան հաղբս։ Իսկ լուսաչաւեղ պատգամ վարդապետական սահմանին ի նուիրականն առաքելոյ ընկալեալ խրատ, գիտեն լինել ընդ անաւրէնս՝ որպէս զանաւրէն, ըստ հնարաւորութեան ճարտարապետ բժշկաց, որ ի դժընդակ եւ ի խիստ այտմունս մարմնոյ, կամ պէս պէս ախտից խղխայթելոց, զվիրացն միայն նկատելով զապաքինութիւն, զհատանողականն եւ զխարմանն եւ զյուժգնակի կսկծեցուցիչ դեղսն, նա եւ յանսրբոցն, առ հասարակ առեալ ի կիր։ Իսկ կազդուրեցելումն եւ յաւէտ առողջականին ոչ եւս նոյնպէս, զի անկարգ է եւ չամբուշ յիմարութեան ձեռնարկութիւն։

Արդ ճշմարիտ վարդապետացն յաղագս այնպիսի իմն գաղափարի տուեալ զանձինս ի ջան, որք բնութեանց պատճառաւ վարէին, զի զմոլեկանաց սոյն աստուածաբանութիւն ի մահ ծնկելոցն յանդիման կացուցանելով, թերեւս չահեսցի զանգիւտն կորուսեալս։ Վասն այսորիկ իսկ զիւրաքանչիւրոցն փութացեալք տալ ապացոյց լկնելոցն, ըզբնութիւն տրտմական եւ ախտակիր հոգւոյս մերոյ խոցումն ընդունաւղ չաւշափելի մարմնոյս եւ զիշխանական մտացն։

Քանզի յոլովք ուրացեալք զփրկիչն մեր եւ

զՏէր՝ ունել զճառեցեալս, որպէս Ապաւղինարի թուի եւ նորին հետեւեցելոցն, զորոց փորձ ճախողակի մաքառմանց ի նոցին հակառակութեանց դիւրաւ գոյ ուսանել, զի բոլորովին գտանին տարագրեալք ի հրաշալի փրկութենէն մեզ պարգեւեցելում: Ապա ուրեմն վասն զարտաքինսն պատանձեցուցանել նոցին մարտուցեալք տրամիմացութեամբ, ըստ առաքելական սահմանադրութեանն լինել ընդ հրեայս, իբրեւ հրեայ, ոչ որպէս ոմանք ի հերետիկոսացն՝ հրէիցն հաւասարել խըտրութեանց եւ հեթանոսաց կռամոլ զոհից, այլ ուղղակի ծանուցեալ զխրատն, ընդ հրեայս՝ նոցին գրովք պատերազմել, ընդ հեթանոսս՝ անհաւաստի կարծողական մատենիւքն: Եւ մի չարաչար զբարիոք գրեցեալս յեղանակել, կամ ընդ սուրբ կտակացն համեմատելով ճառել զճառս նոցա:

Քանզի բազում ինչ գտանեմք ասացեալ այլուստ երջանիկն Պաւղոսի, զկրետացիսն հանապազաստուս, զԱրին որ ննջեաց, եւ զՂուկանացւոցն առաստպելաբանութիւն, եւ զայլն եւս: Սակայն ոչ ոք համարձակի ի ճշմարիտ քրիստոնէից, յաղագըս զուգապատուութեան(*) յիշատակել, այլ պիտակապէս. եւ մանաւանդ զանզգամն, անզգամացն մատենիւք յանդիմանել. զի մեծարանաւք ասել զընդունելն ի պատասխանիս վարդապետութեանն, յանբաւ կործանմանէ ամպարշտութեանն, ի միտս հայելով ճառիցն՝ նովին կանոնաւ զբնութեանցն պարտիմք ճանաչել ձեռնարկութիւնս, որպէս նոցին իսկ բացայայտեն առաջարկութիւնք: Զի որք զհոգի եւ զմիտս մարդկային ժխտէին ունել ըզփրկիչն մեր, կամ մարմին յոլով բնութեամբք

(*) Ցօր. զուգապատութեան.

եղեալ մարտ կռուէին, ամբիծ հաւատոյն ախոյեանի, զանազանութիւնս որոշելով զիւրաքանչիւրոցն: Քանզի այլ բնութիւն է մարմնոյ, եւ այլ հոգւոյ, նոյնպէս տիրական մտացն: Սակայն առ հարկի հիւանդացելոցն ի հաւատս, քննեալ լինիւր այս ամենայն:

Այլ բնախաւսութեամբ ո՞ ոք ի մարդկանէ զաւրեսցէ յանդիման կացուցանել զորչափութիւն մտաց եւ ոգւոց եւ զտարացոյց երկաքանչիւրոցն յեղանակի, կամ զկապակցութիւն ի մարմնին, զի մի, եւ ո՛չ բազում ասի մարդն: Տեսանե՞ս, քննեալն անքննելի մնայ, ի բազում տարակուսանս արկանելով զքննաւղն: Քանզի ոչ ոք զինքն տեսանէն միտքն, որպէս առաքելականն ստուգաբանէ յայտարարութիւն, թէ Ոչ ոք է որ ճանաչէ զմարդոյն բայց հոգին որ ի նմա իցէ· ապա եթէ յանդգնեալ համարձակեսցի ոք ասել ճշդիւ գիտել, ուրեմն եւ զխորսն Աստուծոյ քննէ, քանզի յերկոցունց է հրաժարեցուցեալ, անկարելի գոլով զխնդրելն· այլ որպէս վերագոյնն ասացաք յաղագս ախտացելոցն ի հաւատս զանասելին խաւսել: Զի թէ չէ հնար ի յոլովից մի եղեալ զմարդն քննել, կամ զմերձակայ ընկերն, կամ զինքն իսկ գլխովին, զի՛րդ արարչին ոք բաւիցէ լինել հասու, սահման դնելով անհետազաւտելի տնտեսութեանն խորհրդոյ. թէ այդպէս է խորհուրդն, ոչ եւս է խորհուրդ: Տի նա ճոխ եւ վեհագոյն պարտի ասել զինքն սահմանադիր խնդրաւղն, քան զայն որ սահմանն ընկալաւ· զի մեծ է հասու եղեալն քննաւղ սահմանադիրն, քան զայն որ ընդ չափովն անկեալն սահմանն ընդունի: Տեսանե՞ս զնաւաբեկութիւն անուղղայ հայցմանն, զայսպիսեացն ասէր երանելին Պաւղոս, թէ նաւակոծեցան ի հաւատսն· քանզի ոչինչ

պարտիմք աւելի ածել զմտաւ, բայց միայն խոստովանել զնա յամենայնի կարող, եւ արարիչ, եւ Տէր։ Եւ զարարչութեանն իսկ աւրինակ, որպէս զմեզ յանէութենէ ի գոյութիւն ստեղծանէ, ինքն միայն գիտէ։ Քանզի չեն բաւական միտք մեր ներկատել զբովանդակն։ Վասն որոյ եւ անվրէպ գոյ ճանաչել զհարցն. զի եւ առ հարկի հիւանդացելոցն ի հաւատս՝ քննեա՛լ լինիւր այս ամենայն, զոր վայելչապէս գոյ ի նոցին տեղեկանալ անստգիւտ վերասացութեանցն։

Քանզի ՅԺԼՔՆ ի Նիկիա գումարեալքն յարիանոսացն ի քակտումն, ոչ կալան փոյթ երկուց կամ յոլո՛վ եւս բընութեանց առնել ընդրութիւն զանազանութեամբ, այլ ըստ վիրաց վիրաւորելոյն բարբառեալ վաղվաղակի, կտրելով զարմատ ժահահոտ փտութեանն, մի բնութիւն ասացին՝ նպատակ ուղղափառութեան կանգնելով յաղթութիւն յերեսս լրբենի լկնողաց, որք ուրացան զՈրդի յէութենէ Հաւր՝ յաղքատութիւն եւ յապականութիւն իջուցին տաժանեալք. նոյն բնութիւն Բանի(*) Հաւր որով ամենայն եղեւ. եւ այս առաւել իմն դիպողագոյն, զի բնութիւն Բանին աստուածութիւնն է, բոլորեցուն դաւանելի է։ Քանզի չէ ոք ի սուրբ Երրորդութեանն յայլմէ էութենէ կամ ի գոյութենէ, մի նետիւ երեքսայրեան սլաքաւորաւ սպանանեն զթշնամին արդարութեան՝ աւետարանելով ըզյաղթութիւն, հանդերձ հրաշալի տնտեսութեանն ձրիւք։(2) Իջեալ, ասէ, մարմնացաւ եւ մարդացաւ եւ ծնաւ կատարելապէս ի Մարիամայ ի սուրբ կուսէն։ Դարձեալ աստանաւր զիջանելն. ոմանք կեր-

---

(*) Յոր. բան։

(2) տնաւրէնութեանն կրիւք, (Բ. էջ 131)։

պարանաւք, եւ ոչ ճշմարտութեամբ վարկանին, զի տեղեացն ի տեղիս փաստաբանելով փոփոխումն, հաճութեամբ իմն եւ կամաւք, զխոնարհմանն տան աւրինակ, եւ ոչ գիտեն թէ որով զայլսն բամբասեն՝ ինքեանք վարմին նովին, յայտ առնելով թէ միով վայրաւ բովանդակին։ Եւ վասն այնորիկ իսկ զայլսն դատապարտեն, հայհոյիչս գոլով ամենայնի, եւ զայն ոչ իմանան թէ տարրական նիւթեղինաց այնպիսի իրք ուրեմն լինել, եւ ի հեռաճիգսն կամաւ միայն մատչելի եւ հաճութիւն ունել անարդիւնաւոր՝ որ ոչ զաւրէ զբոլորն աւարտել։ Իսկ անբովանդակելի էութեանն՝ ո՞ կարէ առնել որոշումն վայրաւք զանազանելով. յայտ է թէ ամբարի՛շտն։ Ո՞չ ապաքէն զերկինս եւ զերկիր ես լնում, ասէ Տէր, եւ երկինք աթոռ իմ են եւ երկիրս պատուանդան ոտից իմոց։ Եւ հեզն Դաւիթ բողոք բարձեալ յուժգնագոյնս գոչէ. Մի մոլորիք, ասէ. զի Աստուած մե՛ծ յերկինս եւ յերկրի է, ի ծովս եւ յա՛մենայն խորս. եւ այս իսկ է ամենակալ. ապա թէ անկարելի գոլ թուի բնութեամբ մարմնանալն եւ յընթանուրսն լինել, գիտասցէ զի եւ հաճութիւն՝ ի հաճելումն աւարտի, ոչ եւս ուրեք բաւելով, բայց ճշմարիտ քրիստոնէին ոչ է պարտ ընդ այնպիսի տղմուտ խոհերս դեգերելով թաթաւել, քանզի մահ գործէ։ Եւ որք ժպրհեցան քննել զխորս Աստուծոյ, իսկապէս չահեցան զսատակումն, այլ հաւատալ մարմնացելումն բանին Աստուծոյ եւ ապա զարմացմամբ փառաւորել, որ զծառային կերպարանս առնլով երեւեցաւ եւ է ի վեր քան զհրաշս խոնարհութիւնն։

Այլ Բանն յաչխարհի էր, որպէս աւետարանագիրն իսկ ասէ, եւ աշխարհ նովաւ եղեւ, եւ որպէս էրն, է՛ միշտ ծածկատեսն։ Միայն յայտնի էական

աւետաւոր պատգամացն, եւ մարգարէիցն գուշակութեան երթիցուք զհետ, եւ մի՛ բնութեամբք գուպար եղեալ զանճառելիսն բա՛ցասելով չարաչար աւցտիցեմք։ Իսկ արդ եթէ չէին մոլեգնեալ դասք հերձուածողացն, որք յառաքելոցն ընկալան զքարոզութիւն, արդեաւք չէ՛ին քրիստոնեայ. քանզի բնութեանդ անուն եւ յականջալուրս ուրուք չէ՛ր հասեալ, այլ նորին հակառակն։ կեա՛նքն յայտնեցան, ասէ, եւ տեսաք եւ վկայեմք. քանզի որ էրն առ Հաւր, եւ երեւեցաւ մեզ։ Ո՛վ սքանչելի առաջի եղեալ նպատակիս, որ առաւե՛լ իմն ուշմնագոյնս տայ ընթանալ ի կէտ կոչմանն Աստուծոյ. զի որք զմարմնոյն միայն տեսանէին կերպարան, որպէս էր իսկ ճշմարտիւ եղեալն մարդ, որդի Յովսէփու կոչէին, այլ եւ սամարացի եւ հայհոյիչ։ Իսկ զիմանալին ունաւղք զհոգեւորական աչս՝ Լոյս փառաց եւ նկարագիր էութեան անսկզբնականի Հա՛ւրն խոստովանէին։ Քանզի լուան ի կենսատու փրկչէն, եւ հաւատացին թէ Ես ի Հայր եւ Հայր յիս է։ Ապա զինչ ասիցէ աստանաւր բնութեանցն խընդրաւղ, որ քրիստոնեայ զինքն անուանէ, զո՞ր բըննութիւն տեսին աչակերտքն, զաստուածութեանն եթէ զմարմնո՞յն. յայտ է զի զմարմինն տեսին։ Այլ թէպէտ բիւր անգամ կամիցին ուրանալ(3) գիրն բողո՛ք բարձեալ աղաղակէ՝ թէ Շաւշափեցէք զիս եւ տեսէք, զի ոգի, մարմին եւ ոսկերս ոչ ունի, որպէս եւ զիս տեսանէք զի ունիմ, զոր էառն ի զաւակէ Դաւթի։ Քանզի հայեին ի նա որպէս ի մի ոք ի մարդկանէ, այլ Բանն միացեալ էր ի մարմընին, բառնայ ի բաց զխտրութիւնն անջրպետութեան։ Քանզի ոչ ասաց թէ՝ Որ ետես. զաստուա-

---

(3) Տպ. ուսանել։

ծութեանն բնութիւն կամ զմարմնոյն, այլ անորոշաբար ասէ թէ՝ Զիս։ Եւ դարձեալ՝ թէ Ոչ ոք ել յերկինս եթէ ոչ որ էջն յերկնից որդին մարդոյ որ էն յերկինս. ո՞ւր էր որդին մարդոյ յերկինս զորմէ իջանելն ասէ, աղէ ցուցցե՛ն։ Զի թէ երկնուստ էր մարմինն, ոչ յորջորջիւր Որդի մարդոյ, եւ թէ յերկրէ եւ ի զաւակէ Աբրահամու, որպէս խոստովանիմ իսկ պանճալով, զիա՛րդ էր յերկինս, եթէ ոչ ուղղակի իմասցուք յաղագս անբաժ միաւորութեանն։

Արդ եթէ ստուգիւ հաւատամք ասացելում փրկչին եւ Տեառն՝ ի բաց թողցուք զխտրութեանն բաժանմունս, զի մի նմանեալք լիցուք փարիսեցւոցն, թէ Դու մարդ ես, եւ զանձն քո Աստուած առնես։ Զի եթէ որոշութիւն գոյր տարբերութեան, ընդէ՛ր դատապարտին հրեայք, զի նոքա ի մարդն արկին ձեռս՝ նախանձ ունելով յաղագս անտեսանելի եւ անըմբռնելի աստուածային բնութեանն։ Եւ զի լուեալ էր յահեղ ցուցականութենէն՝ թէ Ո՛չ ոք տեսանէ զերեսս իմ եւ ապրի. եւ Տեսիլ նորա անարդ նուազեալ քան զամենայն որդւոց մարդկան, եւ այլ եւս. զի զհրապուրաւղն պաշտել զաստուածըս աւտարս, յանխնայս հրամայեն սպանանել աւրէնքն, որչափ եւս առաւել՝ որ զինքն լոյս կոչէ աշխարհի համեմատ Հաւրն, թէ Ես եւ Հայր իմ մի եմք։ Թէ այդպէս իցէ, քան զամենայն նախնեացն բարեպաշտագոյն էր հրեից զբարձն ի մէնջ ասել եւ հան ի խաչ։ Որպէս զայր մի ի հարուածսն գիտէր համբերել ցաւոց, այլ դիրք ընդդէմ սմին ասեն. զի իբրեւ զայր մի որ կայր ի հարուածսըն. նոյն ինքն տեսանողն ասէ. Նորա վիրաւորքըն բժշկեցաք ամենեքին, յայտ առնելով զվիրացն Տեառն գերազանցութիւն։ Զազգատոհմն նորա, բայ,

ո՛ պատմեսցէ, զի բառնան յերկրէ կեանք նորա։ Եւ եկեղեցւոյ փողն Պաւղոս, փառաց Տէր կոչեաց ըզխաչելեալն, զոր մարգարէն կանխաւ գուշակեաց, թէ ինքնին եկեսցէ եւ փրկեսցէ զմեզ։ եթէ Ոչ պատգամաւորք եւ ոչ հրեշտակք, այլ ինքնին Տէր փրկեաց զմեզ։ Զքրիստոսի գալուստն գրեթէ ակն յանդիման տեսանելով, մատամբ ցուցանէին, Ահաւասիկ ասէ Աստուած մեր։ Ո՛վ բանի զաւրութիւնն, որ առհասարակ տապալէ զդաստ բաժանող երկաբնակ աղանդոյն։ Ո՛չ ասաց, թէ ահաւասիկ աստուածային բնութիւնն՝ կամ մարմնոյն՝ կամ հաճութեանն ասպնջական՝ կամ մարգարէն, այլ անորոշաբար գոչէ։ Ահաւասիկ Աստուած մեր, եւ բարիոք ասէ՝ մեր։ զի որք մարգարէին լինին ձայնակիցք խոստովանութեան, նոցա՛ է Աստուած եւ Հայր հանդերձելոյ աչխարհին, իսկ պատառաւղացն ըզտնաւրէնութեանն պատմուճան, հատուցանողն զդատաստանս, եւ հատուսցէ։ Վասն որոյ վկայութիւն դնէ վաստակաւքն առաւելեալ նահատակն պահել զպատուիրանն ամբիծ անարա՛տ մինչեւ ի յայտնութիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ զոր յիւր ժամանակս ցուցցէ, երջանիկն եւ միայն հրզաւրեղ թագաւոր թագաւորաց եւ Տէր տէրանց, որ միայն ունելով, ասէ, զանմահութիւն բնակեալ ի լոյս անմատոյց։

Դարձեալ եւ աստանաւր պապանձեցուցանէ զանլրպետութեանն զանազանաւղս. քանզի Կորնթացւոցն գրէ, զոր ինքն ընկալաւ, թէ Քրիստոս մեռաւ վասն մեղաց մերոց, եւ աստ թէ Միայն ունի զանմահութիւն։ Երկո՞ւս արդեաւք Քրիստոսս քարոզիցէ, զայն ի՛նքն իսկ դաւանեալ կնքէ, թէ մի Տէր Յիսուս Քրիստոս։ կամ բնութեամբք ինչ վարդապետեսցէ, եւ ո՛չ երբեք, քանզի յոյժ հեռագոյնս

կամին փախչել յայսոսիկ բարբառոյ առաքելոցն եւ մարգարէիցն դասք, զմի Տէր գիտեն զմեռեալն եւ անմահ մնացեալն, որպէս ի միում մարմնի անդամս բազումս ունիմք զանազանեալս գործով։ Զի ոչ աչք լսեն, եւ ոչ ականջք տեսանեն. եւ ոչ ձեռք զլեզուոյն պատկանեն զպատգամաւորութիւն, եւ միանգամայն իսկ անդամքն զնոյն ունին աւրինակ, այլ ո՛չ ոք հակառակեալ, ցկարի իսկ անարգագոյնն ասիցէ եթէ, Ջես ինձ պիտոյ. որպէս առաքելականն ստուգէ ցուցականաբար։ Վասն զի բազում անդամովք աւարտեալ մարմին՝ կոչի մարդ. քանզի բազումքն մի մարմին են եւ մարդ։ Ա՛յսպէս զփրկչին մերոյ եւ տեառն իմասցուք՝ որպէս հաւատոյն ուսուցանէ կարգ։ Բանն Աստուած մարմնացաւ եւ մարդացաւ ասէ, զի միաւորեաց աստուածավայելչաբար զմարմինն խոնարհութեան մերոյ բովանդակ զհոգի եւ զմարմին, զի ճշմարիտ եղեւ մարմին Բանին Աստուծոյ։ Վասն այնորիկ ասի անտեսանելոյն տեսանիլ, եւ անչաւչափելոյն չաւչափիլ, խաչիլ, թաղիլ, եւ յառնել յաւուր երրորդի. քանզի ինքն էր չարչարելին եւ անչարչարելի, անմահ, եւ որ զմահն ընկալաւ։ Ապա թէ ոչ, զիա՞րդ լինէաւր տուեալ Հաւր զմիածինն, կամ փառաց Տէր գոլ խաչեցեալումն։ Այս է ի բազում անդամոցն մի՛ մարմին, թէպէտ եւ զնոյն գործ չունին։ Զի ոչ հոգի ըստ ինքեան խոցումն ընդունի, եւ ոչ մարմինն տրտմութիւն, եւ Բանն գերիվերոյ եւ անընդունակ երկաքանչիւրոցն։ Եւ է ամենայնիւ տարեալն եւ անտանելին, եւ վասն այնորիկ ասի մարդ եւ Աստուած, ընդունելով սահման Աստուած մարդացեալ։ Ապաքէն թէ զմի ինչ ի բաց բառնայցեմք յանդամոցն անլրպետելով, կրճատութիւն է թշնամանելի։ Մի թշնամանեսցուք որպէս հրեայք, տա-

րաւրէն անջատմամբ՝ զաստուածավայելչաբար մի-
ութիւնն։ Ցիսուն ամ չեւ՛ եւս է (քան) քո եւ զԱբ-
րահամ տեսե՞ր, եւ փոխանակ զընդդիմադոյնսն
լուան։ Ցառաջ քան զլինելն Աբրահամու եմ ես։
Արդ ո՞ւմ տայցեմք իրաւունս բաժանորդ լինելով
մասին։ աւետարանչի՞ն, որ զտէրունականն երկրոր-
դէ զպատասխանիս, թէ հրեի՞ցն։ Քանզի մարդ տե-
սին, զծնունդն անգամ գիտելով, վասն ա՛յնորիկ
իսկ փութացեալ, մատնել ի սպանդ խաչի, զի Աս-
տուած զինքն քարոզէր։

Իսկ եթէ Բանն էր մարմին եղեալ ընութեամբ
եւ Բան ինչ էր մարմինն, նոքա զմարդն ուրացան
մահու մատնելով։ Բարեպաշտագոյն պարտ է հա-
մարել զգործն, զի ունէին հրամանս Տեառն Աս-
տուծոյ միայն երկիր պագանել եւ պաշտաւն մա-
տուցանել։ զմի առնիցեսն քեզ նմանութիւն յերկ-
նի եւ յերկրի, եւ ի ջուրս։ ի յերկինս ասելով՝ ի
լուսաւորաց հրաժարեցուցանէ, եւ յայլ եւս զաւ-
րութեանց պաշտամանէ։ իսկ յերկրի՝ ի մարդոյ եւ
առհասարակ ի սմա բնակելոցս, չնչական եւ անշունչ
արարածոց տարերքն հանդերձ, համազոյգ նմին եւ
ջրոց։ թէ որ ինչ միանգամ ի դոսա է նմանութիւն
համարելով արարչին եւ երկրպագել անաւրէնու-
թիւն է։ Այլ ասեն իւր համարէր զերկրպագու-
թիւն Բանն։ նոյնպէս եւ զթշնամանս կամաւք եւ
ոչ բնութեամբ գոլով ի մարմնի, որ ի վերայ այ-
լոց սրբոցն կան մեծարանք։ Ոչ զձեզ անարգեցին,
ասէ Աստուած ցՄամուիէլ, այլ զիս մերժեցին։ եւ
զՄովսէս, ասէ, Աստուած փարաւոնի, եւ զնոսա առ
որս բանն Աստուծոյ եղեւ, Ես ասէի թէ աստուածք
իցէք, եւ Տէրն ցաշակերտսն, թէ Որ զձեզ ընդունի
զիս ընդունի։ Այս է համարելն, որք յորջորջանս
միայն ընկալան, եւ ոչ եւս գտանեմք ուրեք Աս-

տուած քարոզեալ զնոսա։ Զի Մովսէս, գլուխ գոլով
մարգարէիցն, եւ բոլոր մարգարէքն, որ ի Մովսէսէ
եւ այսր խաւսեցան, ոչ աստուած, այլ հաւատարիմ
ծառայ զնա կոչեցին։ Զի որ պիտակաբարն ընկա-
լաւ անուն յորջորջանաց վրէժ առնուլ ի փարաւո-
նէ, փոխարկի դարձեալ հաւատարիմ մարգարէ։ նա
զի ընկալաւ իսկ պատիժ պատուհասից յաղագս
բամբասական ջուրցն, ոչ մտանել յերկիր պարգե-
ւացն։

Իսկ ծնիցեալն ի կուսէն, եմմանուէլն Ա՛ս-
տուած եւ հզա՛ր, իշխա՛ն, եւ ոչ գոլ ումեք կարո-
ղութիւն զնորայն պատմել զազգատոհմ, եւ լոյս
Երուսաղէմի, եւ ծագումն փառաց Տեառն, եւ ի քեզ
Տէր յայտնեսցի, եւ ի գալ անդր արանց Սաբէ-
ացւոց, ի քեզ աստուած է, եւ սա է Աստուած մեր,
ընդ որում ոչ համարեսցի ա՛յլ, տուաւղն զիմաս-
տութիւն Ցակովբայ, այսինքն բարեպաշտելի աւ-
րէնս։ Եւ զնոյն ասէ յերկրի երեւելով ընդ մարդ-
կան չրջել։ եւ ահաւասիկ Աստուած մեր երեւեալ
արեգակն ի բարձանց, ունելով բժշկութիւն ի թեւս,
լուսաւորել զխաւար մեր, եւ ոգի երեսաց մերոց
Տէր Քրիստոս, որ վերծանէ զփչումն առաջին մար-
դոյն։ Նաեւ ի մառնամուտ եւ ի վիմափոր գբին
զնոյն ազդէին զՅարիցէն Աստուած, եւ Զարթիր
ընդէր ննջես Տէր, եւ Զարթիր սաղմոսարան եւ
քնար։ եւ Զարթեաւ որպէս ի քնոյ Տէր։ Քանզի
Տէր զմարդացեալն եւ ամենակալ գիտէին մարգա-
րէքն։ Ահաւասիկ ես եկից եւ բնակեցայց ի միջի
քո, ասէ Տէր ամենակալ եւ Ծանիջիք թէ Տէր ա-
մենակալ առաքեաց զիս։ Ամենակալ զամենակալ
առաքէ, այսինքն, Հայր զՈրդի։ Տեսանե՛ս, զի ոչ է
ասացեալ թէ ամենակալն առաքեաց զամենակալն
համարեալ, եւ ո՛չ զՏէրն համարեալ, եւ ո՛չ զԱս-

տուածն։ Թէ պա՛րզ բազմապատիկն ոք քննեսցէ զճառս, որ յաղագս փրկչին մերոյ, մարգարէականն պարունակէ ասացեալ, նոյնպէս եւ առաքեալքն, որոց խաւսեցաւ թէ Որ զձեզ ընդունի, զիս ընդունի, ոչ ուրեք տեսանեմք համեմատել զինքեանս անհամեմատական էութեանն։ Ո՛չ եթէ զանձինս ինչ քարոզեմք, ասեն, այլ զՅիսուս Քրիստոս Տէր, եւ զմեզ ծառայս ձեզ վասն Քրիստոսի. եւ թէ Նա՛ է ճշմարիտ Աստուած եւ կեանք յաւիտենականք, եւ Ակն ունիմք յայտնութեան մեծին Աստուծոյ եւ փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, եւ Յորոց Քրիստոս ըստ մարմնոյ, որ է ի վերայ ամենեցուն Աստուած, հանդերձ մարմնովն գիտելով զնա Աստուած, եւ լոյս փառաց եւ նկարագիր էութեան նորա, եւ չըհամարել ումեք յափշտակութիւն զգոլն հաւասար Աստուծոյ։ Զի թէ համարելով է կամ յափշտակութիւն է, բռնազբաւսութեամբ կամ պարգեւական տուր, եւ զերկաքանչիւր յաստուածային էութեանն իմանալ մեծագո՛յն ամպարշտութիւն է։

Այլ գիրք զսորին հակառակն ասեն, էակից Հաւր ցուցանելով թէ Բանն է՛ր առ Աստուած, եւ իսկոյն զարարչականն յարէ ի նոյն, թէ Աստուած էր Բանն եւ Զնա Հայր կնքեաց Աստուած, այսինքըն սքանչելի վկայութեամբն, որ ահեղ որոտմամբն բարբառեցաւ, զի վկայել՝ կնքել փոխարկի։ Եւ Թովմաս զի հրէից խոցեալն Տէր եւ Աստուած խոստովանեաց, զիշխանականն եւ զարարչութեանն անուն եւ չգտանե՛մ ուրեք զհամարեալդ դասակից։ Զի համարեալդ՝ զերկուց կերպարանաց ցուցանէ ընդրութիւնն, որպէս այն թէ Որ զիս ընդունի, զառաքիչն իմ ընդունի, եւ ահա առաքիչ հանապազ զՀայր ծանուցանէ, թէ Որ առաքեացն զիս Հայր ընդ իս է. եւ չասաց երբեք թէ Որդի առաքեաց։

Արդ մեք զի՛նչ ասասցուք կամ զո՛ր ընտրիցեմք, մարգարէի՞ցն եւ առաքելոցն հաւանիցիմք պատգամաց, որք Աստուած եւ Տէր փառաց եւ ամենակալ դաւանել ուսուցանեն մեզ զխաչեալն, թէ կուսասէր պոռոտաբան, Աստուծոյ քայքայութեանց եւ խնդրոց, եւ սոսկալի բաժանմանց։ Այլ մի՛ լիցի. քանզի Բանն մարմնոյն է բան, եւ մարմինն՝ Բանին մարմին. ոչ կարծեաւք կամ համարելով՝ պատուոյ միայն ճոխութեամբ, այլ ճշմարիտ միաւորութեամբ։ Քանզի հանապազ քարոզի ընթանուր ի կաթուղիկէ եկեղեցիս, թէ Գալոց է նովին մարմնով, զոր երանելի առաքեալքն տեսին երթեալ յերկինս, եւ զոր տեսինն՝ աւետարանագիրն վկայէ, թէ ի սկզբանէ ականատեսք եւ սպասաւորք եղեն Բանին։ Ընդ որս եւ մեզ եղիցի զերանատրական պատգամսն լսել, թէ Երանի՛ որոց ո՛չ իցէ տեսեալ զիս եւ հաւատասցեն։

Եւ այս է հաւատն, եթէ զոր տեսին առաքեալքն եւ չաւշափեցին զԲանն կենաց, նա՛ է ճշմարիտ Աստուած եւ կեանք յաւիտենականք, զոր ցանկային տեսանել գոնեա ընդ աղաւտ հրեշտակքն։ Եւ որք ոչ հաւանին այսմ, զինդիրսն յուզաւղքն, եւ ոչ զտընտեսութիւնն Աստուծոյ հաւատով, փախիցո՛ւք ի ստանուն գիտութենէ նորաճայն բանից նոցա՝ գարշելի՛ եւ պե՛ղծ համարելով, եւ մի եղիցուք հաղորդք չար գործոց նոցա, զի յերեւել փրկչին մերոյ հայրական փառաւքն, արժանաւորս արասցէ գթութեամբ իւրով որպէս եւ էն, ըստ աւետարանչին, ընդունելով ի բաւական աջոյն զանվախճան պարգեւացն զեղմունս, եւ միշտ փառաւորել զանսկիզբն Հայր՝ էակից Որդւովն, եւ սուրբ Հոգւովն յաւիտենից յաւիտեանս. ամէն։

ԼԱ

ԹՈՒՂԹ ԶՈՐ ԱՐԱՐ ԱՆԱՍՏԱՍ ԹԱԳԱՒՈՐՆ ԸՆԴԴԷՄ ԱՄԵՆԱՑՆ ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂԱՑ

Քանզի մի է սահման հաւատոց զոր ունիմք յ· ՅԺԸ սուրբ հարցն որք ի Նիկիա ժողովեցան· այն որ ցուցանէ մեզ թէ մի ի սուրբ Երրորդութենէն էր Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս Բանն Աստուածոյ, այն որ մարմնացաւն ի սուրբ եւ յԱստուածածին կուսէն Մարիամայ եւ մարդ եղեւ: Զայս սահման ընկալան եւ սուրբ Հարքն ՃՁ քն, որ ի Կոստանդինուպաւլիս ժողովեցան վասն սրբոյ Հոգւոյն: Ըստ նմին եւ երանելի ժողովն որ յԵփեսոս ժողովեցան եւ նզովեցին զՆեստորիոս հերձուածող եւ զամենայն որ ըստ նմա խորհին եւ հաւատան, որպէս եւ թուղթ որ կոչի Հենոտիկոն Զենոնի ուղղափառ թագաւորի, նոյնպէս եւ թուղթն երանելոյն Յովհաննու եպիսկոպոսապետին Աղեքսանդրի՝ որ ցուցանեն այսպէս· յորում նզովէ զտումարն Լեւոնի եւ զժողովն Քաղկեդովնի, որ անցին ընդ նոյն սահման, եւ երկուս բնութիւնս զկնի միաւորութեանն սահմանեցին վասն Քրիստոսի:

Եւ մեք որպէս ընկալաք ի սուրբ ճշմարիտ հարցն, ոչ ասեմք երկուս բնութիւնս, բայց յերկուց մի բնութիւն, որ մարմնացաւ Աստուածն Բանըն խոստովանիմք, եւ նզովեմք զժողովն Քաղկեդոնի եւ ընդ նմին եւ զԼեւոն եւ զտումարն նորա եւ զայնոսիկ որ երկուս Քրիստոս եւ երկուս որդիս ասեն, մի յառաջ քան զյաւիտեանս, եւ միւս՝ որ ի վերջին ժամանակս: Եւ որք ասեն զկնի խոստովանելոյ զմիաւորութիւնն՝ երկուս բնութիւնս, եւ երկուս դէմս, եւ երկուս աւրինակս, եւ երկուս յատկութիւնս, եւ երկուս զանազանութիւնս, եւ կամ երկաքանչիւր բնութեան գործք, խոտե՛մք եւ նզովե՛մք, վասն զի ընդդէմ երանելոյն կիւրղի երկոտասան գլխոցն գտանին:

Բնագիր Ա· էջ 277 - 278

Նզովեմք զՊաւղոս Սամուստացի, եւ զԴիոդորոս, եւ զԹէոդորիոս, եւ զՆեստորիոս, եւ զԹէոդորիտոս, եւ զՂուքարիս, եւ զԱնդրէաս, եւ զՀիբաս, եւ զԿիւրէ, եւ զՑոհան Եգեացի, եւ զԲարծումա, եւ զԱկակ պարսիկ, եւ զԱպողինարիս, եւ զԵւտիքոս, եւ զՄաբելիոս, եւ զԱրիոս, եւ զԵւնոմիոս, եւ զՄակեդոնիս, եւ զՄանի, եւ զՄարկիոն, եւ զԲարդէծան, եւ զպիղծ ուսումս նոցա, եւ որք որպէս զնոսայն հաւատան՝ եթէ ոչ ապաշխարիցեն, եւ զամենայն աղանդս որք մարտեան եւ որք մարտնչին ընդդէմ ուղիղ հաւատոյ կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ, եւ զամենայն որ ոչ խոստովանին եթէ Աստուածածին է Մարիամ սուրբ կոյսն, եւ ի նմանէ մարմնացաւ եւ եղեւ մարդ անփոփոխելի եւ անմեկնելի, այն որ հաւասար եւ Որդի է Հաւրն Աստուածոյ Հաւր, եւ Որդի բնութեան մերոյ նոյն ըստ մարմնաւորութեան: Եւ մի է որ յառաջ քան զմարմնաւորութիւնն, նոյնպէս եւ զկնի մարմնաւորութեանն, որպէս յառաջն ասացաք· մի բնութիւն մարմնացելոյ Աստուածոյ Բանին խոստովանիմք: Զարչարեցաւ որպէս զմարդ, եւ իւր չարչա-

րանաւքն եբարձ զչարչարանս մեր. եւ մեռաւ, եւ մահուամբ իւրով սպան զմահ. եւ մնաց անչարչարելի եւ անմահ որպէս զԱստուած: Նմա եւ Հաւր որ առաքեաց զնա, եւ սուրբ Հոգւոյն փառք յաւիտեանս յաւիտենից ամէն:

Ջմեղապարտ գրողս զԹումաս եւ զծնաւղսն իմ յիշեցէք ի Քրիստոս Աստուած. ո՛վ դասք ուղղափառաց:

Ի լուսանցս գտանի գրեալ.

Մինչդեռ գրեցաւ թուղթս այս զՄաւրկայ Գ-ժաներորդ ամն թագաւորութեանն Ջթ ամ էր. եւ ի Քաղկեդոնի ժողովոյն ՃԽԴ ամ էր(1) || ի հայրապետութեան Հայոց Գէորգեայ, եւ ի թուին ՅԻ իշխանաց իշխա . . . Ա. . . .

---

(1) *Ըստ այմ սոյն թուղթը գրուած [=ընդօրինակուած] է 595 թուին: Անաստաս թագաւոր գրած էր զայն 506 թուականին: ---- Երկրորդ մասը կը վերաբերի Փոտի թուղթին:*

ԼԲ

ԹՈՒՂԹ ՀԱՅՈՑ Ի ՊԱՐՍՍ, ԱՌ ՈՒՂՂԱՓԱՌՍ

Սրբասէր եւ ճշմարտասէր, եւ սուրբ հաւատոց, եւ առաւել Քրիստոսին ծառայեցելոց, տէրանց մերոց եւ եղբարց սրբոց հաւատակցաց: Տէր Դանիէլ Քարմա եպիսկոպոս, եւ Մաղքայ եւ Շաւտայ քովրեպիսկոպոսունք, եւ Աբայ եւ Մարի երիցունք, Միհրորմիզդ եւ Աբղահայ սարկաւագունք, եւ ազատ մարդիկ, Արտաչիր եւ Բրատոկ, եւ այլ քրիստոնեայք սուրբ հաւատացեալք յՌըմբան շահաստանի, ի Գարմեկան շահաստանի, ի Կարմենանան նահանգ: Ցոհան երիցապետ, եւ ազատ մարդիկ, եւ վարազպանդակ ի Մաղոկան, տաճկաց պահապետ, եւ Հարթայ ի Մուշեղեան, եւ այլ քրիստոնեայք սուրբ հաւատացեալք, որք ի Պերոզշապուհ ի տաճկաց քաղաքի՝ Ցովնաթան անապատաւոր, եւ այլ սուրբ հաւատացեալք քրիստոնեայք յԱսորեստանի եւ ի Խուժաստանի, եւ ի Հերթ եւ ի Նոնաբարսաղէ, Որիկնի անապատաւոր, եւ Սահակ՝ Բղադ շահաստանի, քովրեպիսկոպոս. Ցակոբ Բեղ՝ եւ կաթարա, եւ որ այլ սուրբ հաւատացեալ քրիստոնեայք յԱսորեստան ի Մծբին նահանգ, եւ Բասաղէ Իմաթեան անապատաւոր, եւ ազատ մարդիկ, Գնիբա, եւ այլ հաւատացեալ քրիստոնեայք, Նոչիրականին ի Նինուէ նահանգ, եւ առ ամենայն եպիսկոպոսունս,

---

Բնագիր Ա. էջ 41 - 47:

եւ առ քովրեպիսկոպոսունս, եւ առ երիցունս, եւ առ սարկաւագունս, եւ առ անապատաւորս, եւ առ աշխարհականս, առ ազատս, եւ առ գեղջաւագս, առ մեծամեծս եւ առ փոքունս, եւ առ ամենայն հաւատացեալս Պարսից աշխարհի, որ ընդ կաւատայ արքայից արքայի ընդ իշխանութեամբ էք։

Ի Մեծաց Հայոց ի Բաբգենայ ի Հայոց Եպիսկոպոսապետէ, եւ ի նորին աթոռակցաց, ի Մերշապհոյ Մամիկոնէից եպիսկոպոսէ, ի Ներսեսէ Մարդպետական եպիսկոպոսէ, ի Տեառնտրոյ Հարքայ եպիսկոպոսէ, ի Սամուելէ Բզնունեաց եպիսկոպոսէ, ի Փովկասայ եւ ի Սամուելէ Բասենոյ եպիսկոպոսաց, ի Թաթլոյ Արշարունեաց եպիսկոպոսէ, ի յԱղանայ Խոռխոռունեաց եպիսկոպոսէ, ի յԱտատեայ Տայոց եպիսկոպոսէ, ի Տաճատայ Արշամունեաց եպիսկոպոսէ, ի Դանիելէ Ռշտունեաց եպիսկոպոսէ, ի Ցափկանէ Մոկաց եպիսկոպոսէ, ի Խաբբայ Արծրունեաց եպիսկոպոսէ, ի Շահէ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, ի Սահակայ Պալունեաց եպիսկոպոսէ, ի Պաւղոսէ Գնունեաց եպիսկոպոսէ, ի Մովսեսէ Զարեհունեաց եպիսկոպոսէ, ի Դաւթայ Տմորեաց եպիսկոպոսէ, ի Դանիելէ Անձեւացեաց եպիսկոպոսէ, ի Թէմրայ Մեհնունեաց եպիսկոպոսէ, զնոյն համարձակապէս բերելով զողջոյն, յաստուածապաշտ եւ յուղղափառ ճգնաւորաց եկեղեցւոյ, երիցանց եւ վանականաց, եւ միաբնացեալ մոնազանց, եւ ի բարեպաշտ պետաց եւ իշխանաց Հայաստան աշխարհիս, որ բերեն զուղղափառ հաւատ յինքեան, Վարդ Մամիկոնեան, Սահակ Կամսարական Արշարունեաց տէր, Սպանդիատ Հայոց սպասպետ, Արտաշիր Հայոց մախազ, Զիկ Վանանդայ տէր, Մանգեն Ամատունեաց տէր, Տիրոտ Պալունեաց տէր, Վարազներսեհ Դաշտակարանի տէր,

Վստամ Ապահունեաց տէր, Գնէլ Գնունեաց տէր, Բաշխեն Վահեւունեաց տէր, Արտաշիր Սիւնեաց տէր, Ատրներսեհ Ռշտունեաց տէր, Արտաշիր Առաւեղինից տէր, եւ յա՛յլ յամենայն յուղղափառ իշխանաց ի մեծաց եւ ի փոքունց, եւ որք ընդ նոցին իշխանութեամբ են, ի սուրբ կաթուղիկէ եւ յառաքելական եկեղեցւոջ, որք զճշմարիտ հաւատս ունիմք, ի Հայր, եւ յՈրդի, եւ ի սուրբ Հոգին, յամենայն Հայաստան աշխարհէս, յեպիսկոպոսաց, յերիցանց, եւ ի վանականաց, յազատաց եւ ի չինականաց, առ ձեր ուղղափառ սրբութիւնդ, սիրովն Քրիստոսի ուրախանալ։

Վասն զի ուրեւտասաներորդ ամի կաւատայ արքայից արքայի, մինչդեռ ես Բաբգէն Հայոց եպիսկոպոսապետ, ամենայն եպիսկոպոսաւք եւ վանականաւք եւ նախարարաւք ժողովեալ էաք յԱյրարատ գաւառ, յոստանն Հայաստան աշխարհիս ի Դուին քաղաք, եկեալ հասին առ մեզ արք ոմանք, որք ասացին զինքեանս լինել ի կողմանցդ յայդցանէ, ի Տեսբոնէ եւ ի Գարմիկանէ, եւ ի վեհարտաչիր նահանգէ, ծանուցանելով մեզ ստուգագոյն զանուանս եւ զտեղիս բնակութեան իւրեանց, Սամուիէլ Մահարճոյ վանից երէց ի Կարմիկան նահանգէ, Շմաւոն Բերդոշմայ երէց, եւ Ախայ երէց, ի Պերոզշապուհ ի Տաճկաց քաղաքէ, ի վեհարտաչիր նահանգէ, եւ Մարայ դպիր, եւ այլ ընկերք նոցին։ Եւ կացեալ յատենի յանդիման ամենեցուն, ունէին գիր ի ձեռս՝ որով խոստովանէին ի վերայ ուղիղ հաւատոյ, ընդ բազում աշխատութեամբ զանճինս արկեալ, առ ի գտանել զճշմարիտ եւ զուղղափառ հաւատ սրբոյ Երրորդութեանն։ Եւ վասն նորին համարձակութիւն առեալ թագաւորական հրովարտակ, զկաւատայ արքայից արքայի, յորում առեալ

իշխանութիւն, զի ըստ կամաց եւ խնդրոյ ստուգութեան քրիստոնէութեան, հաւատ յանձինս հաստատեսցի ըստ կանոնի եւ գիտութեան աշխարհին Հոռոմոց եւ Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից, եւ մի՛ վայրապար բանիւք եւ աւելորդ իմացուածովք խրամատեսցի եւ սահման առ ի Քրիստոս հաւատացելոց։ Եւ զպատճառս զալոյն առ մեզ ուսուցին ա՛յսպէս. եթէ ծառա՛յ եմք մեք կաւատայ արքայից արքայի, եւ վասն ամենայն բարւոյ թագաւորին եւ որք ընդ թագաւորութեամբ նորա, հանապազ փոյթ ունիմք յանձինս ըստ կարի մերում խնդրել յԱստուծոյ զառողջութիւն եւ զխաղաղութիւն եւ զերկայնակեցութիւն, եւ որ միանգամ այսպիսի բարիք են, զի չնորհեսցի յԱստուծոյ։ Եւ հաւատ ունիմք զայս ի նախնեաց հարց մերոց զճշմարիտ երեք հարիւր տասն եւ ութիցն ի Նիկիայ ժողովելոցն, ի ժամանակս թագաւորութեան երանելոյն Կոստանդիանոսի, զոր ամենայն տիեզերք ընկալան, եւ ի նոյն հաստատեցաւ սուրբ եւ ընթանրական կաթուղիկէ եկեղեցի, զոր եւ ի սկզբանն իսկ տերունեան բարբառն վարդապետեաց աշակերտելոցն ասելով. Գնացէք այսուհետեւ աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս, մկրտեցէք զնոսա յանուն Հաւր եւ Որդւոյ եւ սրբոյ Հոգւոյն, որ բարձր եւ հուչակաւոր կնիք եղաւ ի վերայ ամենայնի։ Զայս հաւատս ստուգեալ ունէր աշխարհս մեր միաբանութեամբ, եւ ոչինչ ամենեւին արատաւորութիւն յայտնի երեւեցաւ, մինչեւ ի քսաներորդ եւթներորդ ամին թագաւորութեանն Պերոզի։ Իսկ ի ժամանակին յայնմիկ երեւեցաւ խմոր չարութեանն, որ էր ծածկեալ յանձինս անսուրբս, որք եւ սկսան այնուհետեւ պղտորել զյստակ հաւատ ճշմարիտ երրորդութեանն, պատրել զանձինս անհաս-

տատս մարմնասէր ցանգութեամբք, եւ տարածեցաւ երկբայութիւնն, եւ հիւանդացան բազում զախտ անհնարին, մինչեւ ի տեղիս տեղիս ժողով արարեալ գլխաւորաց հայհոյութեան հերձուածոյն, երբեմն ի Գունտշապուհ, երբեմն յԱսորեստանի, Ակակ եւ Բարծումա, եւ Մանի, եւ Ծոհանան, եւ Պաւղէ, եւ Միքա, եւ այլք նոցին հաղորդք, զնեստորի եւ զԴիոդորի. եւ զթէոդորոսի միաճայնելով զմի ասացուածս եւ զամպարշտութիւնս անճանց. եւ այսու ձեռնարկութեամբ յամենայն ժամ առաջի իշխանաց եւ դատաւորաց բազում աշխատութիւն եւ վտանգս հասուցանեն յանձինս մեր, եւ այլոց ամենեցուն ուղղահաւատից, որ յաշխարհին մերում են։ Եւ ոչ կարացեալ մեր տանել այնպիսի չարահնար(1) եւ դառն հայհոյութեան, փութացաք առ թագաւորս ցուցանել, հասաք եւ առ ձեզ վասն նորին վտանգի եւ նեղութեան, գտանել աւգնականութիւն վկայութեամբ աստուածային գրոց, որպէս զի հաստատուն կացցեն եւ անշարժ՝ սրբոց հարցն աւանդութիւնք եւ պատուէրք, եւ մի՛ հանապազորդ նեղութիւնք, հոգեկան եւ մարմնական տարակուսանաւք վասն այդպիսի իրաց, տառապեցուսցեն զմեզ։

Տեղեկացեալք զայս ամենայն առ ի ղոցանէ, է ինչ որ բանիւ, եւ է ինչ որ գրով, զոր եւ ինքնատեսք եղաք, երանելիս այսուհետեւ համարիմք զանձինս ձեր, ո՛վ աստուածասէրք, որք զբարի նախանձ նախանձեցայք, եւ զերանելի եւ զցանկալի կեանս անճանց ընտրեցէք ուղղափառ հաւատով եւ կատարեալ վարուք առաքինութեան, որք զփափաքելի զբարբառ փրկչին զանազա՛նս իրողութեամ-

---

(1) Տպ. չար անհնար։

բըն զԱստուած երեւեցուցէք տեսաւղաց։ Եթէ անարգելով զընչիցն փափաք, եթէ արհամարհելով զփառս մարդկեղէնս, եթէ աղքատանալ վասն Քրիստոսի, եթէ սրբութեամբ սրտի տեսաւղ լինել Աստուծոյ, եւ եւս որ առ նոսին կատարելագոյնք ի Քրիստոսէ, եւ քրիստոսասիրաց աւետարանել։ Արդ հարկաւոր է եւ մեզ զբղխումն սրբոյ հաւատոյն, զոր երանելի հարցն ի Նիկիա ժողովելոցն, ՅԺԸ եպիսկոպոսացն ընկալեալ պարկեշտութեամբ, եւ առանց գայթակղութեան զսոյն աւետարանել, ընդ որս պատահեաց ըստ աստուածային չնորհաց ի սուրբ ժողովին, երանելի հայրապետն մեր Առիստակէս, եւ ընկալեալ ի սուրբ հարցն բոլորովիմք զհաւատն ճշմարտութեան, եբեր յաշխարհս ճշմարտութեամբ։ Զոր առեալ ի նմանէն Հայոց, եւ նովին հաւատովք լուսաւորեցաք, եւ ի նմանէ յաջորդեցաւ մինչեւ ցայժմ ճեռնադրութիւն քահանայապետութեան աշխարհիս Հայոց, եւ կամք հաստատուն ի նմին։ Եւ այսպէս, հաւատա՛մք ի մի Աստուած. Հայր ամենակալ, ամենեցուն երեւելեաց եւ աներեւութից արարիչ, եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, յՈրդին Աստուծոյ, ծնեալ ի Հարէ, Միածին, այսինքն է ի գոյութենէ Հաւր։ Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, Աստուած ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ, ծնեալ եւ ոչ արարեալ. նոյն էութիւն Հաւր, որով ամենայն ինչ եղեւ յերկինս եւ յերկրի։ Որ վասն մեր մարդկան, եւ վասն մերոյ փրկութեան, էջ եւ մարմնացաւ ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ. չարչարեցաւ վասն մեղաց մերոց. մեռաւ եւ յերրորդ աւուր յարեաւ. ել յերկինս, նստաւ ընդ աջմէ Հաւր. գայ դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս։ Եւ վասն այնոցիկ ոյք ասեն, էր երբեմն զի չէր, եւ մինչչեւ ծնեալ էր՝ չէ՛ր, եւ զի յոչնչէ եղեւ, կամ

իբրեւ յայլմէ էութենէ կամ ի գոյութենէ համարին թէ իցէ, կամ փոփոխելի, կամ անցանելի զՈրդին Աստուծոյ, զնոսա նզովէ՛ կաթուղիկէ եւ առաքելական եկեղեցի։

Այսպէս հաւատացաք, որպէս մկրտեցաք, եւ սուրբք հարքն կանոնեցին, եւ այլ սահման՝ արտաքոյ այսորիկ կանոն ոչ է, եւ ոչ ընկալաք, եւ ոչ ընդունիմք։ Քանզի եւ վարդապետն երկնային Սաւղոս յո՛յժ զգուշացուցանէ զմեզ յերկրաւոր իմաստից մարդկան եւ ի մոլար խաբէութենէ։ Բազում են վկայութիւնք սուրբ գրոց, յոլովագոյն եւ սրբոց հարց ուղղափառաց լուսափայլ վարդապետութիւնք, որով լուսաւորեալք լուսաւորին, եւ զգենուն մխիթարութիւն վհատեալքն հոգւով, ի սէր, եւ ի յոյս, եւ ի հաւատս սրբոյ Երրորդութեանն, հիմնաւորեալ որ կենդանութիւն է, եւ պաշտպանութիւն հոգւոյ եւ մարմնոյ։ Զայս հաւատ Հոռոմք եւ մեք Հայք եւ Վիրք եւ Աղուանք ունիմք։ Բայց որպէս ասացին առ մեզ առաքեալքն առ ի ձէնջ եղբարք Սամուէլ վանական, Շմաւոն երէց, եւ այլ նոցին ընկերք, եթէ Բաբէ՝ Ասորեստան կաթուղիկոս, եւ այլ որ եպիսկոպոսք են նեստորիանոսք՝ զայս խաւսին. երկուս Որդիս ասեն լեալ Աստուծոյ, զմին Աստուածն Բանն հաւասար Հաւր, որ էջն յերկնից, եւ այլն Յիսուս՝ մարդ մահկանացու նման մեր, որ ծնաւն ի Մարիամայ, եւ վասն զի արդարացաւ աւելի քան զամենայն մարդ՝ պատուեցաւ, եւ չնորհաւք կոչեցաւ Որդի Աստուծոյ, անուամբ միայն, եւ ոչ Որդի Աստուծոյ, եւ ոչ հաւասար Հաւր. այլ մարդ էր արարեալ մահկանացու որպէս զմեզս։ Եւ վասն զի աւգնեաց նմա Հոգին սուրբ, կարաց յաղթող լինել սատանայի եւ ցանկութեանց, եւ վասն արդարութեան նորա եւ վասն բարի գործոց

արժանի եղեւ չնորհի, լինել տաճար Աստուծոյ Բանին։ Եւ ասեն. Թէ արժանի է բաժանել եւ ասել յայտնապէս՝ Աստուած կատարեալ եւ մարդ կատարեալ, այսինքն է, Աստուած կատարեալ էառ մարդ կատարեալ զՅիսուս Քրիստոս. եւ վասն զի սիրեաց զնա, արժանի արար զնա պատուել ընդ իւր յերկրպագութիւն, եւ պատուեցաւ մարդն որ էառ չնորհս յինքն։ Եւ նշանս եւ սքանչելիսն զոր առնէր բանիւն աստուծոյ՝ որ էջն յերկնից եւ բնակեաց ի նմա, այսինքն է ի Յիսուս, եւ զաւրացան ի նմա սքանչելիքն զոր առնէր, եւ զամենայն ցաւս եւ զխոնարհութիւն ունէր յինքեան, եւ գտաւ մահկանացու որպէս զմեզ, լեալ ի մարդկան ազգէս, հաւասարիւր Բանիւն Աստուծոյ, որդի Աստուծոյ։ Եւ ասեն ոչ վասն Յիսուսի եկն ձայնն յերկնից ի Յորդանան՝ Դա է որդի իմ սիրելի ընդ որ հաճեցայ, այլ ի Բանն Աստուծոյ էջ որ է հաւասար Հաւր, որ էջ յերկնից եւ բնակեաց ի նմա։ Եւ ասեն, դրաւքն փակելովք յորժամ եմուտ առ աշակերտսն, ոչ էր փակեալ զդուրսն, այլ աշակերտացն յերկիւղէ հրեից ի բաց թողեալ էր զդուրսն։ Եւ ասեն հերձուածողքն, թէ Յիսուս Քրիստոս մարդ էր մահկանացու, արարեալ հաւասար մեր, եւ ոչ յերկնից իջեալ, եւ ոչ յերկինս ելեալ, այլ որպէս Եղիա եւ Ենովք վերացան յաւդս եւ չեւ՝ եւս տեսեալ զԱստուած, եւ ոչ տեսանեն զնա մինչեւ լինի յարութիւն։ Զայս ասեն Նեստորիանոսք ընդդէմ մեր, ուժաւորութեամբ գրոց Դիոդորի եւ Թէոդորի եւ Նեստորի եւ Թէոդորիտի եւ Հաբայի(2), եւ ի կանոնէ, զոր եդին Ակակ եւ Բարծումէ եւ Մանի եւ Պաւղի, եւ այլ ընկերք նոցուն։ Եւ ա՛յդպէս ա-

---

(2) Իմա՝ Իբա, Իբաս։

սեն, թէ Հոռոմք, եւ Հայք, եւ Վիրք, եւ Աղուանք զնոյն կանոն եւ զհաւատ ունին զոր մեք ունիմք։ Զայս լուաք ի սոցանէն թէ ասեն Նեստորիանոսքն։

Եւ զի կամեցայք ի մէնջ վասն նորին իրաց ուսանել, ծանուցանեմք ձեզ եթէ Հոռոմք եւ մեք Հայք, եւ Վիրք, եւ Աղուանք զհայհոյութիւնս զայս ո՛չ ընկալաք, եւ ոչ ընդունիմք, եւ ոչ հաղորդիմք, եւ ոչ հաւատամք, այլ եւ նզովեմք որ այսպէսն ասեն եւ ուսուցանեն. որպէս Պաւղոս առաքեալ ասաց. Եթէ ոք աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր առէքն, նզովեալ լիցի, եւ դարձեալ զնոյն երկրորդելով ասէ. Այլ թէ մեք կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր աւետարանեցաքն ձեզ, նզովեա՛լ լիցի։ Եւ զնոյն հաստատեցին աստուածային չնորհաւքն լցեալ երանելի հարքըն ՅԺԸ եպիսկոպոսունքն ժողովեալ ի Նիկիայ։ Մի իաբանեցին նմին կանոնի եւ Ճ եւ Ծ եպիսկոպոսունք ուղղափառք ժողովեալ վասն նորին խնդրոյ ի Կոստանդիանուպաւլիս, որոց մեք միաբանեալ նզովեմք զհակառակորդսն այն ճչմարիտ հաւատոյ եւ կատարեալ աստուածաչնորհ կանոնի։

Եւ զայս խնդիր ճչմարիտ հաւատոյ գրեցաք եւ կնքեցաք, ես Բաբգէն Հայոց կաթուղիկոս ամենայն եպիսկոպոսաւք, իշխանաւք եւ նախարարաւք Հայաստան աշխարհիս։ Եւ Սերգիս որում Բաբգէն անուն է Աբդիշոյեան, խուժիկ, ի Շոչտրի չահաստանէ, ի նմին յանջմանի՝ առաջի մեր ամենայն Հայոց ասաց թէ այդ այդպէս է։ Լսեմ յաղագս այդ իրաց եւ ի Խուժաստանի հերձուածք են, եւ յայսմ հաւատոյ ինձ հաւատոյ նամակ պիտի, եւ հաւատոյ նամակ հաստատ եւ ճչմարիտ եւ զանչա՛րժ արարէք։ Եւ ես Բաբգէն Հայոց կաթուղիկոս եւ ամենայն եպիսկոպոսունք, եւ Վարդ Մամիկոն-

եան, եւ այլուր միանգամ իշխանք եւ նախարարք էաք, գրեցաք հայերէն եւ պարսկերէն, եւ կնքեցաք մերով մատանեաւ. եւ Սամուիէլի, եւ Շմաւոնի, եւ Աղհայի, եւ Մերայի, եւ այլ ընկերակցաց առեալ ի մէնջ էր, զոր ի ձեռն Սերգեսեայ ետուն, եւ զայս հաւատոյ նամակ ընդ իւրեանս առին յաշխարհ իւրեանց։

Զնուաստ եւ զանարժանս յամենայնի զԹումաս եւ զծնաւղսն իմ յիշեցէք ի Քրիստոս, ով դասք ուղղափառաց։

ԼԳ

ԹՈՒՂԹ ՀԱՑՈՑ, Ի ՊԱՐՍՍ ԱՌ ՈՒՂՂԱՓԱՌՍ

Եղբարց մերոց սիրելեաց ուղղափառաց եւ հաւատարմաց, մտերիմ ծառայից Աստուծոյ, եպիսկոպոսաց եւ վիճակաւորաց, վանականաց եւ ժողովրդականաց, Բաբգէն Հայոց Եպիսկոպոսապետ, Մերշապուհ եպիսկոպոս Տարաւն գաւառի ի Հայս, եւ այլոց եպիսկոպոսաց հայոց, որք ըստ գաւառաց եւ ըստ տանց, եւ յամենայն ուխտէ սրբոյ եկեղեցւոյ մերոյ, եւ յիշխանա՛ց ի Վարդայ Մամիկոնից Տեառնէ եւ ի Հայոց Մարզպանէ, եւ ի Սահակայ կամսարականէ եւ յԱրտաշրէ Մաղխազէ, եւ յամենայն ազատաց մեծամեծաց եւ փոքունց, սիրովն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ուրախանալ։

Քանզի եկեալ երկրորդ անգամ ի ձէնջ առ մեզ Սիմոն երէց աշխատասէր եւ անձանձրոյթ յամենայն ժամ ի խնդիր հաւատոյ, որ պատմեաց տակաւին զմարտ պատերազմի նորոգելով միւսանգամ Նեստորի, ո՛չ ընդունելով զգրեալսն ձեզ յամենայն ուղղափառաց յաղագս ճշմարիտ հաւատոյ, ընդ նմին եւ զառ ի մէնջն՝ զի ապրեսցին. այլ զի թերեւս կարասցէ չարժել զհաստատութիւն սրբոյ եկեղեցւոյ նսեմացուցանելով զհաւատս ուղղափառութեան յաշխարհի ձերում. եւ թէ որպէ՛ս ածեցեալ տակաւին եւս առ նոսին մոլորութիւն վտան-

---

Բնագիր Ա. էջ 48 - 51։

գեցուցանէ զճշմարիտ հաւատ եղբայրութեան ձեր, որպէս սովորեաց նախանձ խանտանաց ի սկզբանէ, որով տարագիր եղեւ ազգ մարդկան յաստուածայինէն բարեացն, եւ ոչ դադարեաց մինչեւ ցայսաւր ժամանակի, ալեկոծեալ սուրբ եկեղեցի, ի ժողովոյն Քաղկեդովնի զաւրացեալ։ Սկիզբն առնելով ի Նեստորէ չարիմաց խորհեցաւղէ, յաղագս սրբոյ Երրորդութեանն, բաժանելով զմարմնանալն Տեառն ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ, որ իսկապէս մարդ միանգամայն եւ Աստուած խոստովանիմք եւ երկրպագեմք հանդերձ Աստուածութեամբն ըզմարմնաւորութիւնն, եւ հանդերձ մարմնաւորութեամբն զԱստուածութիւնն. նովին աւանդութեամբ խոստովանիմք եւ մեք զոր ընկալաք ի սուրբ ժողովոյն որ ի Նիկիա, ՅԸ եւ ԺԸ եպիսկոպոսաց, եւ նոցին խորհրդոց հաղորդիմք ի կանոնացն չարագրեցելոց, քանզի է ճշմարիտ արդարեւ աստուածային գործակցութեամբ։ Եւ փախչիմք ուրացեալ զ՛ի Քաղկեդոնին ստութիւն Նեստորի եւ այլոցն նմանից, զոր գիտեմք կեղծաւորութեամբ փախուցեալ ի հեթանոսութենէ, եւ ի հրէական մոլորութենէ, եւ զնոյն խոստովանին զհեթանոսութիւն, միանգամայն եւ զհրէութիւն, պատրել ի մոլորութիւն զմիտս անմեղաց՝ որ է տգիտաց, վրիպեցուցանելով ի ճանապարհէ զկոյրս, որով սահմանեցաւ ի սրբոյ Հոգւոյն մարգարէիւն հատուցումն նոցին, զոր սուրբ հարքն միաբանութեամբ իւրեանց ի Նիկիա յանդիմանեալ խզեցին զընթացս չար խորհրդոց նոցա ի սրբոց գրոց՝ նզովելով զՆեստորիոս, եւ զԱրիոս, եւ զԴիոդորոս, եւ զԹէոդորիտոս, եւ զԵւտիքոս, եւ զՊաւղոս Սամոսատացի, եւ զնմանս նոցին, որ խառնակութիւն զանգուածոյ զմարդանալն քրիստոսի ասել իշխեցին, իբր զլոկ մարդ, ո՛չ կատարեալ

Աստուած ի մարմնի կատարելում։ Զոր եւ մեծն Ամպեղիս եպիսկոպոս Քերսոն քաղաքի, ճշմարիտ հաւատոյ սիրաւղ եւ սպասաւոր, գրեաց ճշտիւ, ճշմարտապէս, յորում փութացեալ ոչ վերջացաւ։ Նմին գրոյ նախանձաւոր լեալ երէցն բարեպաշտ Անատոլիս Կոստանդիանուպաւլսի վկայեալ՝ սրբոյ եպիսկոպոսի Ամպեղի գրոյ, յաւելուած սրբոյ Երրորդութեանն ոչ գիտացեալ՝ զ՛ի սրբոյ կուսէն զծնունդն Որդւոյ, այլ զնոյն ինքն Աստուած եւ Բան մարդացեալ անախտաբար՝ մնաց նոյն, որ յառաջ քան զյաւիտեանս երկրպագի ընդ Հաւր եւ ընդ սուրբ Հոգւոյն։ Ճշմարտապէս գրեաց սուրբ քահանայապետն Քերսովնացւոց Ամպեղիս, հանդերձ երկոտասան գլխովք կիւրղի եպիսկոպոսի երանելւոյ, ի նոյն յարելով եւ զթուղթն Զենոնի բարեբանելոյ թագաւորին Հոռոմոց, ստուգութեամբ վկայեաց երէցն աստուածասէր Անատոլիս։ Քանզի սրբոց հարանցն է աւանդութիւնս այս, մըչակա՛ցն առաքինութեան, որոց ստուգիւ զհետ գրնացեալ արդարութեան հալածեցին զստութիւն։

Հաւանեալ եմք ամենայն իրաւք գրելոցն առ ի նոցանէ եւ նովին վարիմք հաւատովք, ի սրբոց ՅԺԸ. իցն ժառանգեալ եւ ի ՃՇ. իցն հաստատեալ։ Իսկ որք ոչն խոստովանին այսպէս՝ ուրանալով զՈրդի, նոքա մոլորեալք ի տուընջենէ, մոռանան զՀայր, զորս յիրաւի ճայնէ առաքեալն. Ծառս պտղակորոյս խլեալ արմատաքի, աստեղս մոլարս, որոց վիհ խաւարին յաւիտենից պատրաստեալ մնայ, յաղագս որոց Քրիստոս Տէրն փառաց զուր մեռաւ։ Քանզի զգեղեցիկ բանին Աստուծոյ ճաշակեցին զքաղցրութիւն, եւ հնազանդեցան կարծեաց աւտարաւտեաց։ Յաղագս որոյ յամառեալ, ոչ գիտեն զինչ խաւսին, եւ յորում պնդեալն են. վասն զի աստուած

աչխարհիս այսորիկ, ըստ ասացելումն, կուրացոյց զմիտս նոցա, զի մի ծագեսցէ ի նոսա լուսաւորութիւն աւետարանի փրկչին արարածոց, զոր յամենայն ժամ ընթերցեալ, եւ երբեք ոչ ծանեան։ Քանզի ոչ խոստովանելով զՈրդի ուրանան եւ զՀայր, զոր ասաց ուրանալ եւ ինքն Քրիստոս առաջի Հաւր, եւ պատուիրեաց եւ մեզ հրաժարել ամենեւին ի նոցանէ, եւ ատել մինչեւ բանիւ անգամ զողջոյն նոցա։ Արդ զի եւ յայտնագոյն եղիցի խոստովանութեանս մերոյ բան, որպէս հաւատամք մեք Հայք ի Հայր եւ յՈրդի եւ ի սուրբ Հոգին, յորոյ վերայ չինեալ եւ հաստատեալ է սուրբ եկեղեցի. Խոստովանիմք զՀայր, եւ զՈրդի զծնեալն ի Հաւրէ յառաջ քան զյաւիտեանս, անսկիզբն, մարմնացեալ ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ, ի փրկութիւն արարածոց, անքննելի անարատ ծննդեան աւրինակաւ, կոյս մնալով մաւրն. եւ ի սուրբ Հոգին յանեղն եւ ի կատարեալն։ Աստուած զՀայր, Աստուած զՈրդի, Աստուած զսուրբ Հոգի, յորում մկրտեցաքն եւ մկրտիմք, ոչ հրէաբար պակասեցուցանեմք, եւ ոչ հերձուածողաւրէն վրիպեալ յաւելուածով, եւ ոչ նուազ եւ առաւել քան զմիմեանս։ Այլ երկրպագեմք զերիսն ի միութեան փառաւորելով, եւ զմին յերրորդութեան։ Այսպէս հաւատամք որպէս աւանդեցին մեզ սուրբ հարքն ՅԺԸ եպիսկոպոսքն ի Նիկիա, նահատակք ճշմարտութեան, եւ որք յԵփեսոս. եւ նզովեմք զՆեստորիոս, եւ զԱրիոս, զԹէոդորոս, զԴեւոդորոս, զԹէոդորիտոս, զԵւտիքոս, զՊաւղոս Սամոսատացի, զԻբա, զԱկակ, զԲարծումէ, զԲաբէ, որք ի Պարսից աչխարհի զնոցուն զկանոն եւ զհաւատ, զարմատն դառնութեան ի վեր երեւեալս, յորոց բազումք նեղեալ արտաքս հալածեցան ի ճշմարտութենէն սերման, որոմամբք առ ի նո-

ցանէ մշակեալք։ Զոր եւ աստուածանշան արանցն առաքինեաց, եւ երիցս երանելեացն նմանիցն նոցուն, Իգնատիոս, որ յառաքելոցն տունկ բարեպտուղ, Աթանասիոս ճառագայթն լուսոյ աչխարհի, Բարսիլիոս կապադովկացւոց եկեղեցւոյն, [Աստուածաբան] կոչեցեալ Գրիգորիոս մեծն, եւ երկուն եւս նորին համանունք, եւ Ցուլիոս զարեւմտացն ճանապարհին կենաց առաջնորդ, եւ Ամբրոսիոս, Ցովաննէս, եւ Ատիկոս, եւ Թէոփիլոս, եւ Կիւրղոս, եւ Պրոկղոս, եւ չքնաղ հայր մեր Աւխտակէս, զաւակն արդարութեան սրբոյն Գրիգորի, եւ զՀայոց եղեալ սկիզբն եւ պատճառս աստուածային սիրոյն եւ հաշտութեան։ Սոքա ամենեքեան ժողովեալ սրբոց, ասպնջական երրորդութեանն, հաստատեցին վկայութեամբ հին եւ նոր կտակարանաց ընթանուր ի կաթուղիկէ եկեղեցւոջ։ Այսուիկ վարիմք հաւատովք զոր եւ գրեցաք իսկ ձեզ յառաջագոյն, Վրաց եւ Աղուանից միաբանութեամբ իւրաքանչիւր աչխարհի գրով։ Եւ այժմ զնոյն երկրորդեցաք, ի ձեռն հասարակաց եղբաւր ըստ հաւատոյ Սիմէովնի նախանձաւոր երիցու, զի մի ոք համարձակեսցի յայսմ հակառակել եւ ընդդիմանալ պատճառաւ առ ի մէնջ։

Այլ զի եւ այսու եւս խզեսցի յանդուգն եւ ախտաւոր խորհուրդ հերձուածոյ նոցա, եւ աղաւթեսցուք հասարակաց, զի նոյն ինքն Երրորդութիւնն խափանեսցէ զթշնամիս իւր, զհակառակորդըս ճշմարիտ հաւատոյ, եւ զաւրացուսցէ զպաշտաւնեայս եւ զերկրպագուս անուան իւրոյ։ Եւ զայս եւս ծանիցէք եղբայրութիւն ձեր, թէ որք ատեցին զՀայր՝ ուրացան զՈրդի՝ ո՛չ հնազանդեցան

սուրբ Հոգւոյ նորա, ոչինչ են զարմանք, թէ եւ զգրեալսն ի բարւոյ խորհրդոյն ուղղափառաց եւ ի մէնջ ոչ ընկալան, զի ելցեն յաչաց ամենեւին ամաւթալից եղեալ յորժամ եկեսցէ Տէր առնել վրէժխնդրութիւն ի վերայ այսորիկ եւ յայտնել զգաղտնիս խաւարի եւ զծածուկս սրտից նոցուն ի դատապարտութիւն եւ ի զղջումն տարաժամ։ Եւ վասն թղթոյն սրբոյ Ամպեղի եպիսկոպոսի, եւ Անատոլեայ երիցու, հրամայեցաք աստ գրել։ Եւ եթէ հերձուածողաց ոք գայ եւ դառնայ ի մեր սուրբ հաւատս, ընդունե՛լ արժան է զնոսա, վասն զի դուռն ողորմութեան Աստուծոյ հանապա՛զ բա՛ց է խոստովանողաց եւ ապաչխարողաց։

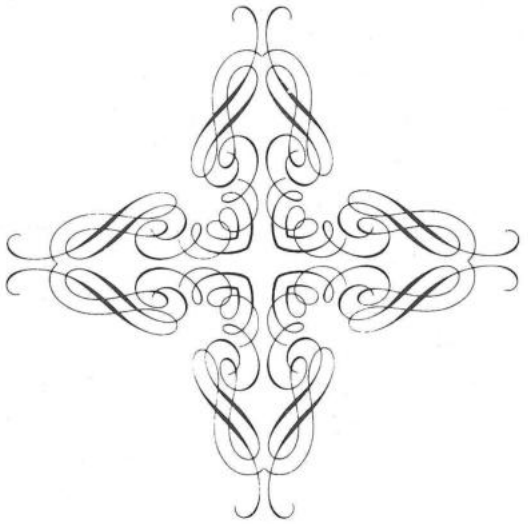

ԼԴ

ԵՐԱՆԵԼՈՑՆ ՄԵԾԻ ՔԵՐԴՈՂԱՀԱՒԻՐՆ ՄՈՎՍԷՍԻ (ԽՈՐԵՆԱՑԻ) ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ.

Ցաղագս ի յոլովիցն կատարեալ կենդանի՝ ընդէ՞ր մի բնութիւն, այլ միոյ կենդանոյն հարկ է եւ բնութիւն մի լինել։ Ահա եւ արարչական բանին տնաւրէնութեանն մի՛ բնութիւն ասի ըստ աստուածայինն գրոց եւ եղծ զբաժանողացն զանքննելի աստուածութեանն գործ, նախախնամաւղ արարչութեանն ո՛ կարասցէ հասու լինել պատմե՛լ, սահմանադիր լինել բանիւ, զի անգիտելի՛ նշանակեցաւ որպէս զոսկերս յորովայնի յղեացն։ Եւ լինելութեանն իսկ ծանուցումն մեծի մարգարէին՝ սանձահարելով դադարեցուցանէ առաւե՛լ քան զչափ խորհուրդն, զի անխոնջ իմն եւ հրաշալի հրամանաւ զբոլոր գոյացելո՛ցն պատմէ յարմարութիւնս եւ զկազմութիւն տիրական մարդոյն, եւ զորպիսութիւն ընդհանուր կենդանեացն լռելով, բանականաւն միայն պատուեցելոյ իմանալի ճեռաւք, զի ի հողոյն ասէ կառուցանել մարմին եւ փչել չունչ եւ հոգի, եւ զո՞ւստն եւ զի՞նչն ոչ հոլանէ, զի փոքրն անճառութեամբ ուսուցանելով պատմել, կարճեսցէ ի վեհագոյն պատճառէն, զտարապատկան խնդիրըս յուզել, բաւական համարելով զաստուածաշունչ գրոց զյայտարարութեան կէտն։

Բնագիր Ա. էջ 22 - 28։ Համմտ. Ժ. էջ 255 - 261։

Արդ զի զամենայն զստեղծեցեալսդ ճշդիւ եւ համառաւտաբար կատարէ զվերծանութիւնն, ազդարարական չնորհիւ սուրբ Հոգւոյն, երեւելի է· բայց արդեամբք զչինութեանն յարմարութիւն չըհամարի՛ իրաւացի ուսուցանել։ Ընդէ՞ր արդեաւք, զի կարծողական եւ չարժուն վարկանի զառաջադրութիւնն։ Քանզի վարժեալ էր բովանդակ եգիպտական քննութեանցն խրատուք, եւ գիտէր զգուպարս ստեղծմանցն որ ի նմա եւ եղծից, վասն այնր ոչ ճոխաբանէ յինքենէ ինչ, կամ ի չահեալն պիտակաբա՛րն հրահանգաց։ Մանաւանդ թէ չթողացուցանէ իսկ պարգեւաւղ վերակացութեանն զգետնաքարշիցն ի կիր առնուլ վսամախոհութիւն։ Այլ անսայթաք եւ ճշմարիտ սահմանաւ աստուածային հաճոյիցն, սքանչելի նորակերտութեան ցուցանէ հաստատութիւն, եւ աններհական զնոյն մարգարէից եւ առաքելոցն, վկայեալ մատեանքն մեծարին ի տիեզերական եկեղեցիս, ըստ արժանի վայելչականն ընդունելութեանն։ Բայց ունի եւ ինչ յունական հետազաւտութիւնն, եւ առ սուրբ կտակարանսըն փոքր մի յանկութիւն։ Քանզի ընկալան որպէս յաւետախաղաց աղբերէ, յերջանիկն Մովսէսէ աւգուտ ի տիրական պարապմանցն իւրեանց, եւ է, զոր քատակելով իմաստասիրութեանն, հաւանականըս խաւսեցան։ Զի զմարդ ի չորից նիւթոց բնաւորեցին, ի հողոյ, եւ ի ջրոյ, եւ յաւդոյ, եւ ի հրոյ, յաղագս ջերմութիւն եւ ցրտութիւն եւ խոնաւութիւն եւ ցամաքութի՛ւն ի նմա համեմատելով· եւ զանճն եռամասն, եւ զոյ հնար դատողութեամբն յաւելուլ եւ պակասեցուցանել ըստ մասանցն, որ ի չնչականսն եւ ի զգայուն կենդանոջն եւ ի բանականումն եւ յանհատին հարցափորձի բնութեան անուամբն յեղանակելով։ Զի այսքանեաց կատարելութիւն մարդոյն, ընդէր ասի մի բնութիւն· զի առ հասարակ սեռին անստգտանելի է սահմանդ։ Իսկ ի վերայ անհատին առաւե՛լ պարսաւելի, եւ եւ՛ս յոլովիւքն մաքառիցիմք։ Քանզի մարմին իսկ չէ հոգի, եւ ոչ անճն մարմին, եւ կիրք այլ եւ ա՛յլ երկաքանչիւրոցն, եւ անզանգ եւ անչփոթ է կցորդութիւնն, եւ յայտնի այն ի բաժանմանն։ Այլ զի անճեղքելի եւ աննանջատ պատկանեալ յարդարեցաւ տեսակն, թերեւս անբաղայաբար կոչեցաւ։ Մի զի՛ յիմանալի ի բա՛ցարձակութենէն, զարմազան ունի անբաժանութիւն, եւ ի զատուցմանն ոչ եւս կարէ անուանիլ նոյն։ Այսպիսի ուրեմն գաղափարաւ եւ արարչական Բանին իմանի տնաւրէնութիւնն։ Թէպէտ եւ ո՛չ զաւրեն հասու լինելով միտք մեր զի համանգամայնիւքն գերազանցեալ եւ անյա՛նգ է առեցումն ի մէնջ անչափ իսկութեանն· չգո՛յ հուն յերկուանալ ումեք, այլ զի ա՛նդր ե՛ւս քան զհրաչս է խոնարհելն, զծառային ընդունելով պատկեր՝ ոչ յեղլով կամ սպառելով ի բաց բարձութեամբ միոյն զմիւսն, այլ անմեկնելի՛ հաղորդութեամբն։ Վասն որոյ ի դէպ եւ յո՛յժ ճահողագոյն թուի խոստովանողաց մի բնութիւն ասելով· զի եւ յաջմէ նստեալն համեմատութեամբ մի՛ տէր քարոզի։ Ապա եթէ հակառակս ինչ վարկանիցին ոմանք, զպատասխանեալդ անկարելի համարելով, որպէս թէ երկուս բնութիւնս պատշաճ իցէ ասել, գիտասցեն զի զնոյն զանհնարութիւն եւ ի մարդումն գոյ հնար նկատելով ճանաչի ոչ միայն ի փիլիսոփայական ստորոգութիւնսն, այլ եւ սուրբ գիրք աստուածաշունչք։ Թէպէտ եւ բնութեանց վարդապետութեամբ ոչ վարին, որպէս նոյն ինքն տեղեկացուցանեն պատմութիւնքն, սակայն պատուականն յաւէտ յարգանաւք, եւ արհամարհքն բազում միջոց ունին

տարբերութեամբ։ Զի մարմին յանարգ կաւոյ ըստեղծանիլ զեկուցին՝ եւ չունչ եւ հոգի անեղին փչումն։ Ծանուցանէ եւ նուիրականն առաքեալ ըստուգիւ գիտելով զիւրաքանչիւրոցն զանազանութիւնս, եւ աղաւթէ՝ Անբիծ պահել զհոգի եւ զմարմին եւ զչունչ մինչեւ ի գալուստն Տեառն։ Լուսաւորագոյնս եւ փրկչին վարդապետութիւն յայտնէ՝ զհոգին առաւել ասելով քան զմարմինն, եւ այլք բազմապատիկք յաղագս նորին։

Արդ զո՞ ի նոցանէ կանգնիցէ ընկեր, զերկուս կամաւղն ցուցանել բնութիւնս Ապողինարի լինելով ջատագով եւ նորին հետեւեցելոց, որ են աղճատանք, եւ չամբուչ յիմարութեան ձեռնարկութիւն։ Զի թէ չէր ըստ պատկերի գումարութեանն մի, բոլորեցունց ծանաւթանայ այլ եւ այլ գոլ։ Բայց թերեւս ասիցեն եթէ մարմնոյ կազմութիւն արարածական է՝ եւ թէպէտ յոքունց գոյ հրնար, մի ասել։ Իսկ անբաղդատելի արարաւղին ո՛չ եւս նոյնպէս։ Թէ այդպէս իցէ ուրանալ պարտին եւ զմարդանալոյն վկայութիւնս։ Բանն մարմին եղեւ ասէ, եւ զծառայի առնու զնմանութիւն, զի զայն ուսուցանէ առնուլ՝ զոր ոչն ունէր, յոր չըբռնադատեցա՛ւն յումեքէ, եւ ո՛չ ամաւթ վարկաւ յոր չէաք յանկ եղբայրութեան, եղբարս անուանեաց։ Ապա թէ այնչափ անկարելի համարեսցին զմիաւորութիւնն, պարսաւելով զքաղցրութեամբն խոնարհաւղ յանչփոթութիւն եւ զանգումն փաստաբանելով մի՛ եւս վարեսցին ճայնիւ միաւորութեանն՝ մանաւանդ դիմացն։ Որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր ասէ, զկերպարանս ծառայի էառ։ Տեսանե՞ս, զի կերպ եւ կերպ ասէ, զո՞ր արդեաւք կերպարան զանգեալ եղծանիցեն ըստ նոցա դաւանութեանն, զի թէ զբովանդակին հպաւորութիւն

խառնակումն պատճառին՝ զնոյն եւ դիմացն պարտին իմանալ։ Ծաղո՛ւ արժանի են բանքն։ զպատուականն, ոչ զանգիտես, ըստ նոցա աղմկեալ(1) եւ խառնափնդորեալ վարկի՝ յանճն առնուլ, եւ զայլսն եւս սարսափեալ քստմնին։ Զի ըստ առասպելական բարբաջմանցն, զգլուխն մի գոլ ստեղծցեն եւ ըզտտուն երկաքանչիւր։

Աւա՛ղ թշնամանացն որ լի է դառնագոյն ամպարշտութեամբ։ մինչդեռ զմեզ բամբասէին, տըխմարս եւ հայհոյիչս գոլ յաղագս զմարդկայինն նաւթճել անզատանելի, ինքեանք ոչ զտնտեսութեանըն լոկ պատառեալ անջատեցին զսքանչելի փըրկութեանն անքակութիւն, այլ զնորին իսկ էակից Հաւր Բանի բնութիւն։ Քանզի զԱստուածային զդէմն, այլայլելի՛ բացայայտեցին, միաւորութեամբն զանգեալ եւ չփոթեալ, որպէս իւրեանց լեզուքն վկայեն, եւ զայլն ամբողջ պահել, զի առանց կերպարանի հնարեցին ցուցանել զանճնաւորութիւնն Որդւոյ։ Նոյնպէս եւ զմարդոյն՝ ի խեւայեղ բարբաջանս ընկղմին, եւ զյաւիտենական կորուստն ժառանգեն, զայսպիսի սոսկալի պղտորութիւնս զգայուելով։ Ոչ գիտեմք ուստի՞ եկին յայս, զի հաւատ որ ընդ տիեզերս տարածեալ բարեբանի, յետ զմարմին եւ զհոգի եւ զմիտս ստանալոյ Բանին, մի Տէր զՅիսուս Քրիստոս քարոզեն։ ի կենդանարար բերանոյն բղխեալ պատգամս ոչ դոյզն ինչ մարդոյ, այլ որ ի ծոցոյ անսկզբնականի Հաւրն է, նմա՛ վկայեն պատմել, եւ զսխրագործականն եւ զաղքատութիւնն նմին մարմնովն ծագեցելում, անքակելի բարբառին։ Եւ ճշմարտիւ գոյ զնոյնս յարաբարդեցելումն տեսանել։ զի եթէ մո-

---

(1) Տպ. չմկեալ։

լեզնեալ ըստ ոմանց, քարկոծե՛լ ոք փութասցի, մարդ է, եւ թէ նչանս խնդրել բարեպաշտաբար յորդորիցի, Աստուած իսկապէս։ Քանզի մի՛ եւ ո՛չ երկուս անճնաւորութիւնս տեսին ի Տեառնէ ապաքինեալքն, եւ զերանութիւն ընկալեալք։

Զինչ եւ աստանաւր կամիցիս, ո՛վ անջրպետողդ· ուրեմն աստուածային ղէմն ի մարդկային յանհաւասար բնութեանն միաւորեալ անարգութիւն կրեաց, միշտ մնալով յանպատուին· եւ թարց պատկերի մնացեալն զգերազանցութեանն ընկալաւ ճոխութիւն։ Քստմնի՛մ յաւեժ սարսափմամբ յամպարշտութեանս յամելով թշնամանս· քանզի պարտ է կամ ըստ արժանի միաւորութեան ի բաց թողուլ զանոպայ բաժանմունս, կամ ամենեւին իսկ ուրանալ։ Ընդէ՞ր իսկ կրճատել սիրէք կիսով հաղորդութեամբդ, որպէս թէ երկու կատարեալ, ոչ կարէ մի կատարեալ լինել· զայդ հարկաւորութիւն իմաստուն եւ առաւել բարգաւաճեալն հովիւ ուսոյց Բասիլիոս՝ յամաւթ առնելով զժպիրհ ախոյեանն, եւ կատարեալ անչփոթ տնաւրէնութեանն Աստուծոյն եւ մարդոյ մի բնութիւն ասել՝ զնոյն զմի զտնաւրինական եղելութիւնն։ Եւ Յովհան Կոստանդնուպաւլսի այցելուն ի փիլիպեցւոց թղթին ընդդէմ հերձուածողացն դաւանեաց· Մի՛ չփոթեցուք ասէ, եւ մի անջրպետ ի մէջ արկցուք, վասն զի միութի՛ւն խոստովանիմք, եւ ո՛չ քայքայութիւն ինչ եւ լուծումն, այսր բնութեան յայն, կամ այնր յայս, այլ միացեալ ասեմ եւ մի լեալ։ Նոյնպէս եւ մեծն Յուլիոս՝ ի թղթին որ առ երջանիկն Դիոնիսիոս Աղեքսանդրացի։ Եւ կիւրղոս յԱղեքսանդրացւոց քաղաքին պայծառացեալ՝ յերկրորդում ճառին, որ առ Սուկենոս Դիոսկուրացի, եւ յորս առ Նեստորն, եւ որ ի մեկնութեան հաւատոյ

երեք հարիւրոցն, եւ Երեքթեայ երանելոյ Անտիոք Պիսիդեայ եպիսկոպոսի, ի յաստուածայայտնութիւնսն, ի Կոստանտինոյպաւլիս։ եւ Գրիգորիոս Նեոյկեսարացի, յորում ըստ մասին հաւատոյն։ եւ Եփրեմ ի ճառին որ ի սուրբ երրորդութիւնն։ եւ Գրիգորիոս Նազազացի, աստուածաբանութեամբըն մեծարոյ, յոլովագոյնս ասելով ժամանակի զարմանս եւ այլ անթիւ հովիւք ուղղափառութեան համաբարբառ սոցին մի Տէր, եւ մի զնորին բնութիւն գիտելով՝ անբաժ միաւորութեամբն աւետարանեալ յաշխարհի, հաւասարելով առաքելոց եւ մարգարէից պատգամաց, որք վայելչական լծակցութեամբ աւարտեն զխորհուրդ միաւորութեանն։

Զի աստուածափառ նախամարգարէն, զի փայտէն կախեալ կեանս կոչէ։ Եւ որդին որոտման Յովհաննէս, ճշմարիտ Աստուած եւ կեանս յաւիտենական։ Սերովբէից տեսաւղն Եսայիաս, զի կուսէն ծնիցեալն ընդ մեզ Աստուած լինել ճոխաբանէ։ Եւ Տարսոնացի փողն բարեճեւագոյնս գոչելով հնչեցուցանէ զբարբառն՝ Մի՛ կարծէք, ասէ, ի ժամանակեան կուսէն առնուլ զսկիզբնն· զի Աստուած առաքեաց զՈրդին իւր, որ եղեւ ի կնոջէ, եւ եմուտ ընդ աւրինաւք զաւրինաւորսն ապրեցուցանելով։ Եւ դարձեալ նոյն տեսանաւղ, հանդերձ միւսովն, թէ Ոչ պատգամաւոր ոք եւ ոչ հրեշտակ ոք, այլ ինքնին Տէր փրկեաց զմեզ· զոր ինքնին իսկ կենարարն ուսոյց, ի խաւարէն բուժեցելում կուրին ասելով· Դու Հաւատա՛ս յՈրդի Աստուծոյ, եւ նորա զարմացեալ, զՈվն առաջի ղնէր, եւ նա ասէ· Եւ տեսեր զնա, եւ որ խաւսիդ ընդ քեզ նա՛ է։ Եւ Երեմիա ասէ· բայ, Սա՛ է Աստուած մեր ընդ որում ոչ համարեսցի այլ, որ ետ զիմաստութիւն Յակովբայ· յետ այսորիկ ի յերկրի երեւեցաւ եւ

ընդ մարդկան չրջեցաւ։ Երեւեալն յաչխարհի աղաղակէր, զնոյն հաստատելով, թէ Որ առաքեացն զիս Հայր ընդ իս է, եւ որ տեսանէ զիս, զՀայրն իմ տեսանէ, զի ես եւ Հայր իմ մի՛ եմք։ Եւ թէպէտ եւ զբազմապատիկսն եւս քննեսցուք կամ քննեսցէ ոք յաղագս այսորիկ՝ յայտարարութիւնս ի սուրբ գիրս՝ ոչ ուրեք գտանի երկուց բնութեանց բաժանելոց հանկանակաւ բաշխել տալ, այլ եզում մարմնով յայտնեցելում, նոյն հովիւ եւ ոչխար, քահանայ եւ պատարագ, ճանապարհ եւ դուռն, լոյս եւ ճշմարտութիւն։ Իսկ եթէ ըստ արտաքին փիլիսոփայիցն պանճացեալ, մարտնչել պէս պէս բնութեամբդ՝ թէպէտ աւտար է նոցայն բազում իւիք յաստուածապարգեւ պատուիրանէն՝ բե՛ր, աղէ՝ անցուսցուք ի հանդիսի, քողայայտելով զխղխայթեալսդ։ Քանզի նչանակեցաւ ի մէնջ փոքր մի եւ յառաջագոյն, զի մարմին չէ հոգի, եւ ոչ չունէս որ ի մեզ՝ մարմին։ Թողցուք զայլսն եւս։ Արդ մի բնութիւն բանին աստուածութիւնն է, իսկ միւս եւս ընկեր չարայարմարութեանն կամ զուգաճանապարհորդութեանն, ըստ անուղղայ բարբաջմանցըն։ զո՛ կանկնիցեն ի մարդկային բնութենէն՝ ըզհոգի՞ն առանց մտաց, թէ զանզգա՞յ մարմինն, զի ոչ եւս գո՛յ հնար յաղագս այդորիկ ճառումել, մի բնութիւն ասելով զմարմին եւ զանճն։ Ա՛յդ ուրեմն է բարձրայաւն աղանդոյն խորհուրդ, որ նման է գերեզմանաց բռելոց· զարտաքոյսն գեղեցիկ կեղծաւորելով, եւ ծածկեցելոյն փեռեկումն՝ ժահահոտութիւնս բղխէ։

Աստանաւր անբաւ տարակուսանաւք ունին պապանձել պարտութիւն յանճն առնլով, զի թէ երկուս ասել մաքառին, զմարդկային բնութիւնն աւգտեն, զրկելով զհոգին կամ զմարմինն ի փրկութենէ առաւղին։ Նոյնպէս եւ զաստուածայինն հատանեն յերկուս, զդէմն ընդ մարդկային դիմին միաբանելով· եւ թէ հաւանեսցին միաւորութիւն խոստովանելով, որպէս էն իսկ, ո՛չ եւս այլ համարձակեսցին անդուռն բերանովք երկուց ձայնիւ ղաւղանջել։ Այլ մեք, ո՛վ սիրելիք, յամենայնի կարող եւ բաւական զանսկզբնական էութիւնն Հաւրն երկնաւորի փառաբանեսցուք, որ իմանալի ձեռաւքն զմարդոյն յարմարեաց կազմութիւն· այսինքն Որդւովն եւ սուրբ Հոգւովն, ո՛չ որիչ զարտաքին կամ ըզներքին մարդն ասել, այլ մի։ Եւ զարարչական Բանին զտնաւրէնութիւնն ի Մարդ եւ յԱստուած, մի յաւակնեալ բաժանեսցուք ամպարշտաբար, զի խորհուրդ է անքննելի· գուցէ ի փայլակնացայտ մեծի աւուր գալստեանն, եւ զմեզ հրամայեսցէ կտրել ընդ մէջ յառաջ՝ հետեւող հրոյն ընդ կեղծաւորսն տալով բաժին· այլ ամբիծ հաւատով հանդիպել նմա, զի մի տէրութեամբ եւ կերպարանաւք ծագելոց է արեգակն ի բարձանց փառաւք Հաւր եւ ոչ երկուք։ Եւ յայնժամ հայեսցին ի նա բաժանաւղքն, որպէս որ խոցեցինն, սաստիկ ամաւթ կըրելով յաւիտեան եւ յաւիտեանս յաւիտենից։

Զայս քեզ փոքր ի չատէ պատճառ յանդիմանութեան, յաղագս բաժանեալ ուսման այլանդակացն, զի ծանիցես, ո՛վ աստուածասէր, յոմանց փախչել, եւ բաղձալ անսասանելի եւ անշուշտ հաւատոյ դաւանութեան ի մարգարէիցն տնկեալ, եւ յառաքելոցն զարդարեալ, պայծառացուցանելով ընդ տիեզերս, զի ընդ նոսին եւ պարգեւացն հասանիցեմք, չնորհաւք եւ մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Հաւր եւ Հոգւոյն փառք յաւիտենից յաւիտեանս։

ԼԵ

ԹՈՒՂԹ ԱՍՈՐԵԱՑ ՈՒՂՂԱՓԱՌԱՑ Ի ՀԱՑՍ

Լաւա՛ց ճշմարտի՛ց եւ աստուածասիրա՛ց, հովուաց արդարոց, եւ հարանց հոգեւորա՛ց, որ էք լոյս աշխարհի եւ սիւնք հաւատո՛յ, քարոզիչք արդարութեան, եւ աշակերտք առաքելո՛ց, ընկերք սրբոց, եւ բարեկամք արդարոց, սիրելիք Քրիստոսի, եւ պահապանք խաչին նորա։ Տէր Ներսէս Կաթուղիկոս Հայոց Մեծաց, եւ Մերշապուհ եպիսկոպոս Տարաւնոյ եւ Մամիկոնենից, եւ այլ աթոռակցաց, եւ իշխանաց աշխարհիդ։ Սամուիէլ քովրեպիսկոպոս, եւ Դանիէլ վանից երէց եւ Սիւնական Սարեբայի, Գաբրիէլ վանից երէց Ովփեսի, եւ Եղիա սիւնական եւ վանից երէց Սուսինայի, եւ Շապուհ վանից երէց Գնիսթայի, եւ Յազդեն վանից երէց Գումայի, եւ Դանիէլ վանից երէց Բըդնայի, եւ Բղեչխ վանից երէց Սաղիմայի, եւ Մեղքի վանից երէց Յովդամնայի, եւ Դաւիթ վանից երէց Սոքփոնեի, եւ այլ երիցունք եւ սարկաւագունք գաւառիս եկեղեցեաց, եւ վանից սպասաւորք, եւ ամենայն ժողովրդականք ուղղահաւատք ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր՝ Ողջոյն։

Գիտեմք մեք, ո՛վ ճշմարիտք, զի հարք արդարք եւ հաւատացեալք էք, եւ բժիշկք իմաստունք հիւանդաց, եւ վասն այսորիկ որպէս որդիք որ

Բնագիր Ա. էջ 52-54։

խնդրեն ի հարանց, նոյնպէս եւ մեք խնդրեմք զկարաւտութիւն մեր ի ձեր հայրութենէ։ Եւ որպէս հիւանդք որ ցուցանեն զցաւս իւրեանց բժշկաց, նոյնպէս եւ մեք ցուցանեմք զմեր ցաւս առաջի սրբութեան ձերոյ։ Ծանուցանեմք ձեզ, զի եմք մեք յաշխարհի հերձուածողաց, եւ բնակեալ եմք ի մէջ սոցա որպէս գառինք ի մէջ գայլոց, եւ համարեալ եմք սոցա թշնամիք, զի քարոզեմք զճշմարիտ հաւատս, եւ կրեմք ի սոցանէ զբազում չարչարանս, զկապանս, զհարուածս, եւ զհալածականութիւնս եւ զաւարառութիւնս կենաց։ Եւ վասն այսորիկ աղաչեմք զճշմարտութիւն ձեր։ Եթէ աւգնեցէ՛ք տկարութեանս մերում, եւ տուք ձեռն եկեղեցւոյ Քրիստոսի ի ժամանակի նեղութեան, կացուցանել մեզ հովիւ որ ժողովէ զմեզ, եւ հայր եւ ուսուցիչ մեզ։ Զի մի յափշտակեսցուք ի գայլոց յափշտակողաց, եւ մի՛ երթիցուք զկնի թշնամեաց արդարութեան։ Հայր էք դուք մեր արդարութեան, եւ մեք որդիք եմք ձեր հաւատով, զի հաւատ մեր եւ ձեր մի է, զոր քարոզեցին մարգարէք եւ առաքեալք, եւ ուսուցին հարք ճշմարիտք Ց եւ ԺԸ եպիսկոպոսքն, որ ժողովեցան ի Նիկիա քաղաք եւ ՃՁքն այն որ ժողովեցան ի Կոստանտնուպաւլիս, եւ Մ.քն որք ժողովեցան յԵփեսոս։

Զայս հաւատս ունիմք, եւ զայս երիս ժողովս։ Եւ Հաւատամք եթէ սուրբ Մարիամ կոյս, աստուածածինն է, զի ի նմանէ մարմնացաւ Աստուած Բանն ստուգապէս ի մարմնոյ եւ յոսկերաց, եւ մարդացաւ կատարեալապէս, մինչ էառ ի կուսէն մարմին ճշմարիտ եւ անձն եւ միտս։ Չարչարեցաւ, խաչեցաւ եւ մեռաւ վասն մեր որպէս եւ կամեցաւ, ստուգապէս եւ ոչ կարծեաւք։ Եւ ապականութիւն բնաւ ոչ գտաւ ի նմա, զի մարմինն, որ ի մեզէ

առաւ, անապականութիւն էր եւ փառաւոր ի նմանէ միութենէ, եւ նովին մարմնով յարեաւ, եւ նստաւ ընդ աջմէ Հաւր։ Եւ այսպէս փառաբանեմք, սուրբ Աստուած, սուրբ եւ հզաւր, սուրբ եւ անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ։ Եւ նզովեմք զՆեստորիոս պեղծ. եւ զԹէոդորոս, եւ զԴեւոդորոս, եւ զգիրս իւրեանց, եւ զխորհրդակիցս նոցա, եւ զԲարծումա, Հնծիհնա(*) եւ զպեղծ կանոնս նոցա, եւ զԹէոդորիտոս, եւ զժողովն Քաղկեդոնի, եւ զտումարն Լեւոնի, եւ զԱպաւղինարիս, եւ զԵւտիքոս, եւ զՍեւերոս, եւ զգիրս իւրեանց ապականութեան, եւ զՊաւղոս Սամոսատացի, եւ զՄանի, եւ զՄարկիովն, եւ զԱրիոս, եւ զամենայն խորհրդակիցս նոցա։ Եւ որ ընդունի մի յայդ դիմաց եւ յուսամանէ, ընդ նմա ոչ հաղորդիմք, զի գիտեմք եթէ դուք զայս հաւատս ունիք, եւ զայն հերձուածողսն նզովէք, եւ ընդ խորհրդակիցս նոցա ոչ հաղորդիք. վասն այսորիկ ի ձեզ ապաւինեցաք յետ Աստուծոյ, եւ ընդրեցաք արս ի մէնջ եւ առաքեցաք առ ձեզ, եւ թուղթս աղաչանաց, որ ծանուցանեն զսիրտս մեր եւ զխորհուրդս. եւ արս զոր առաքեցաք առ ձեզ, անուանքն են այսոքիկ. Ահարոն վանից երէց Մարհալայի, Դաւիթ վանից երէց Խափայի, Յակոբ քահանայ ի վանաց Սարեբայի, Նոյ վանից երէց Կենայի, Բրիխիսոյ քահանայ միայնակեաց, Սէթ պաշտաւնեայ Տամոքա, Դաւիթ վանից երէց Փարթնայի, եւ Եղիա, եւ Յովսէփ ի նմին վանաց Սարեբայի, եւ Դաւիթ սարկաւագ ի վանից Բրդնայի, եւ Սերգիս երէց գեղջ Մարտի։

Զայդ եղբարս եւ միապաշտաւնս որ տան ձեզ

(*) այսպէս յօր. թերեւս Մծբնայ.

զթուղթս աղաչանաց, եւ մատուցանեն առաջի ձեր կամաւք մեր, եւ կամաւք սրբոյ Հոգւոյն, զհեզ այրդ Աբդիսոյ երէց, ի վանաց Սարեբայի, մեք խնդրեմք ի ձեզ, ողորմութեամբն Աստուծոյ, զի իշխանութեամբ զոր ընկալայք ի Քրիստոսէ տացէք ձեռնադրութիւն դմա որ ընդրեցաւ, եւ առաքեցէք առ մեզ զդա զարդարեալ լուսով Աստուծոյ, ի ձեռն ճշմարտութեան ձերոյ, եւ դարձցի առ մեզ վառեալ ի ձեռն գրոյ ձերոյ եւ պինդ հրամանաւ ընդ եղբարս իւր, որ առաքեցան ընդ դմա, եւ ծանուցէք ստուգապէս, թէ հաւասար է հաւատս մեր ընդ հաւատոյդ ձերում, եւ ցուցանել այնոցիկ որք կամին ճանաչել զհաղորդութիւն մեր ընդ ձեզ։ Եւ եղիցի ձեռնադրութիւն ձեր զոր տայք, որպէս կանոնք եկեղեցական, եւ յերկբայս ինչ մի լինիցիք վասն դորա, զի վառեալ է ճշմարիտ հաւատով եւ սիրով Աստուծոյ ի կարգ հեզ եւ խոնարհ, եւ ունի զբան վարդապետական, եւ կարող է աւգնել ուժովն Քրիստոսի խաչինս, որ փրկեալ է արեամբն Աստուծոյ, զի նմա փառք յաւիտեանս ամէն։

Հարցանեմք զողջոյն սրբոյ եկեղեցւոյդ ամենայն հաւատացեալք ի Քրիստոս Յիսուս. չնորհք Տեառն ընդ մեզ աղաւթիւք ձերովք, եւ ընդ ձեզ Հոգւովն սրբով յաւիտեանս. ամէն։

Զթումաս յիշեա ի տէր։

ԼԶ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ԱՍՈՐԵԱՑ, Ի ՆԵՐՍԵՍԷ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԷ, ԵՒ Ի ՄԵՐՇԱՊՀՈՑ ՄԱՄԻԿՈՆԷԻՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ։

Ի բազում ժամանակաց լուեալ զեղբայրուեթեանդ ձերոյ ուղղափառուեթիւն համբաւով, իսկ այժմ ընկալաք գրով առ ի ձէնջ աներկբայանալ ի սրբոյ հաւատոյ հաստատուեթիւն, որպէս ունին ճըշդաբար ընդ ամենայն տիեզերս եկեղեցիք Քրիստոսի Աստուածոյ մերոյ, ըստ քարոզուեթեան սրբոց առաքելոց, եւ վկայուեթեան սրբոց մարգարէից, որ առաք ի ձեռաց եղբարց եկելոցդ առ մեզ, Աբդիսոյ երբեմն քահանայի, իսկ այժմ չնորհիւն Քրիստոսի եպիսկոպոսի, եւ այլոց ընդ նմա ուղեւորեելոց գործակցաց. Ահարոն վանից երէց Մարհալայի, եւ Նոյ վանից երէց կենայի, եւ Բրխիսոյ քահանայ միաբնակեաց, եւ Սէթ պաշտաւնեա Դամոքայ, եւ Դաւիթ վանից երէց Փարեթնայի, եւ Եղիայ եւ Յովսէփ ի նմին վանից Սարեբայի, եւ Դաւիթ սարկաւագ ի վանից Բդնայի, եւ Սարգիս քահանայ ի գեղջէ Մարտի, եւ Դաւիթ վանից երէց Խափայի, եւ այլ հաւատարիմ վանաց երիցունք, եւ քահանայք, եւ սարկաւարգք(*), գիր որ ունէր այսպէս ըզկնի բանիցն ողջունականաց, թէ հաւատ մեր այս է,

---

Բնագիր Ա. էջ 55 - 58։
(*) Այսպէս յօր.

որ միաբանեալ է ընդ ձեր լուսաւոր հաւատոյ ուղղափառուեթեանդ, զոր քարոզեցին մարգարէք եւ առաքեալք, եւ ուսուցին հարք ճչմարիտք ՅԸ եւ ԺԼ եպիսկոպոսքն որ ժողովեցան ի Նիկիա քաղաք, եւ ՃՄքն ի Կոստանտնուպաւլիս, եւ Մ.քն որ ժողովեցան յԵփեսոս։ Զայս հաւատ ընդունիմք եւ զայս երիս ժողովս, եւ հաւատամք եթէ սուրբ Մարիամ կոյս աստուածածին է, զի ի նմանէ մարմնացաւ Բանն Աստուած ստուգապէս ի մարմնոյ եւ յոսկերաց, եւ մարդացաւ կատարեալապէս, մինչ էառ ի կուսէն մարմին ճչմարիտ եւ անճն եւ միտս, չարչարեցաւ, խաչեցաւ, մեռաւ վասն մեր որպէս եւ կամեցաւ, ստուգապէս եւ ոչ կարծեաւք, եւ ապականուեթիւն բնաւ ոչ գտաւ ի նմա, զի մարմինն որ ի մեզ առաւ անապականուեթիւն էր, եւ փառաւոր ի նմանէ միուեթենէ. եւ նովին մարմնով յարեաւ, եւ նստաւ ընդ աջմէ Աստուծոյ Հաւր. եւ այսպէս փառաբանեմք, Սուրբ Աստուած, սուրբ եւ հզաւր, սուրբ եւ անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ։

Եւ նզովեմք զՆեստոր պեղծ, եւ զԹէոդորոս, եւ զԴեւոդորոս, եւ զգիրս իւրեանց եւ զհաղորդս նոցին, եւ զԲարծումայ Ընծիհնայ, եւ զպեղծ կանոնս նոցա, եւ զԹէոդորիտոս, եւ զժողովն Քաղկեդոնի, եւ զտումարն Լեւոնի, եւ զԱպաւղինարիս, եւ զԵւտիքոս, եւ զՍեւերիոս, եւ զգիրս իւր ապականուեթեան, եւ զՊաւղոս Սամոսատացի, եւ զՄանի, եւ զՄարկիոն, եւ զԱրիոս, եւ զամենայն խորհրդակիցս նոցա։ Զայդ ամենայն հաւատ ստուգիւ լուեալ զհաստատուն ես, եւ տեսեալ զփախուստ ձեր ի դաւաճանող որոմանն սերմանեաց՝ թշնամեաց խաչին

Քրիստոսի, որք ուրանան ամենեւին զմարմնանալըն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ, ապախտ առնելով անձանց իւրեանց զամենայն կիրս ըստ մարմնոյ, բայց ի մեղաց, զոր մեք ըստ գրեցելոց եղբայրութեան ձերոյ, խոստովանիմք եւ հաւատամք իսկապէս զմարդանալն կատարելապէս ամենայնիւ, ըզկաթնաբոյծ լինելն, զանանիլն, զչարչարանսն ի վերայ խաչին, զմահն, զթաղումն զերեքաւրեայ, զյարութիւնն՝ որպէս կամեցաւ աստուածաբար, նովին մարմնով փառաւք զհամբարձումն, զնստելն ընդ աջմէ Հաւր· յաղագս ամենայն տիեզերաց, ըզգալուստն նովին մարմնով եւ փառաւք, դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս, յաւիտենական թագաւորութեամբ, եւ նովին հաւատով եւ յուսով երկրպագեմք եւ փառաւորեմք զԱստուածութիւնն հանդերձ մարմնաւորութեամբն, եւ զմարմնաւորութիւնն հանդերձ Աստուածութեամբն· եւ երիցս սրբբասացութեամբ զխաչիւն խոստովանիմք։

Եւ նզովեմք եւ մեք հանապազ, զուրացողսն, եւ զՆեստորիոս չարագտաւղն հնարաւորութեան հերձուածողութեան, եւ զնմանս նորին, եւ զԹէոդորոս, եւ զԴիոդորոս· եւ զԵւտիքոս, եւ զԱրիոս, եւ զամենայն գիրս ապականութեան, եւ զԱպողինարիս, եւ զտումարն Լեւոնի, զՊաւղոս Սամոսատացի, եւ զՄանի, եւ զՄարկիովն, եւ զԲարծուման, եւ զՍեւերիոս, եւ զԻբա, եւ զԱկակ, եւ զպիղծ ժողովն նոցա, եւ զստանուն կանոնս նոցա, եւ զԹէոդորիտոս, եւ զանաւրէնն ժողովն Քաղկեդոնի, եւ զթէնամանաւղ եւ զանյիշելի բռնադատեալ կանոնսն ի նոցանէ, զորս նզովեաց եւ ժողով սրբոցն ՅԺԸիցն ի Նիկիա, եւ Ճ եւ Ծ·իցն ի Կոստանդնինուպաւլիս, եւ Մ·իցն յԵփեսոս, զոր հնա-

զանդեալ ունին եկեղեցիք Քրիստոսի կարգաւորեալ։ Այղ եւ զամենայն իսկ պիղծ եւ արհամարհելի հերձուածս, հեռացեալս ի ճշմարտութենէն, ուրացաք եւ ուրանամք եւ միշտ ուրասցուք· մի՛ լինիլ հաղորդ անպտղութեան գործոց նոցա, եւ մի՛ լսել հրապուրող եւ չարաթոյն բանից նոցա մահաբերաց, որ հանապազ վառեն անձանց զհուր գեհենին, սնուցանեն զորդն անվախճան, թանձրացուցանեն զխաւարն չաւչափելի։ Զնոսա որոշեաց առաքեալն մանկունս անիծից, եւ զնոցին կորստական վարդապետութիւնն անուանեաց ամպս անջրդի՛ս, վարեալս ի մրրկէ ի կորուստ, ծառս զաւսս պտղակորոյս, նիւթս կիզման յաւիտենականի։ Եւ հրամայեցաւ մեզ ճշմարիտ հաւատացելոցս ի սրբոյ աւետարանչէն Յովհաննէ, ամենեւին չընդունել ի տունս, եւ ոչ ողջունել բանիւ, զի մի՛ ոք ի մէնջ լիցի հաղորդ չար գործոց նոցա։

Ճշմարիտ գտաք զձեզ հաւատով, եւ հաւատարիմ ծառայս Աստուծոյ, գրեցաք ձեզ հաստատուն ունել զնոյն ամենայն քաջութեամբ, ոչ երկնչել ի սպառնալեաց նոցա, համբերութեամբ տանել, եթէ դիպեսցի, զկապանս, զբանդս, որով լցան խնդութեամբ սուրբ առաքեալքն, ցուցեալ մեզ աւրինակ բարի քաջալերութեան, կամաւք եւ յաւժարութեամբ ընդունել զյափշտակութիւն ընչից ապականելեաց ժամանակեան կենցաղոյս, արհամարհել զամենայն նեղութիւնս եկեալս ի վերայ վասըն անուանն Քրիստոսի։ Եւ մեք գոհանալով յուսամք ի ձեր հաստատութիւն հոգւոյ, եւ հաղորդիմք կամաւք եւ խորհրդով, կարեկցեալ ամենայն կարեաց ձերոց, եւ խնդրեմք ի տուողէն բարեաց, զինքնայորդոր յաւժարութիւն ձեր յաւելուածով պահել, աւր ըստ աւրէ աւգնականութեամբ եւ

չնորհիւ փրկչին Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։ Հընազանդեցաք եւ հաւանեցաք հրամանի ձերում, եւ վկայութեամբ ձերով ձեռնադրեցաք զայրդ ընտրեալ ի ձեզէ զԱբդիսոյ, ի մեծապատիւ աշտիճան քահանայապետութեան, ամենայն եպիսկոպոսաւք աշխարհիս, հանդերձ քահանայիւք եւ վանականաւք եւ ուխտիւս սրբոյ եկեղեցւոյ, կամաւք ազատաց աշխարհականաց, եւ համաւրէն ժողովրդականաց, եւ առաքեցաք առ ձեզ։

Աղաւթեմք եւ մեք ի մեր եկեղեցւոջ, լերուք մեզ աղաւթակիցք եւ դուք միանձնութեամբ հաւատոյ՝ հայցել յԱստուծոյ, զի աստուածատուր չնորհիւ դորա, եղիցի խաղաղութիւն աշխարհի, հաստատութիւն սրբոյ եկեղեցւոյ, զաւրութիւն ուղղափառութեան։ Եւ ձեր հնազանդութիւն եղիցի առ դա ստոյգ, որպէս առ հրեշտակապետ Աստուծոյ, ողջամիտ պահել զվկայութիւն ձեր ի վերայ դորա, զի բաւական եղիցի կարգաց սրբոյ եկեղեցւոյ, վարուց ուղղութեան, պաշտաման եւ աղաւթից պայծառութեան, եւ փութոյ եղբայրութեան, զի ամենայնաւք զարդարուն եղեալ՝ ձեր թելադրութեամբ եղիցի ձեզ պարծանք՝ եւ մեզ ուրախութիւն երկնաւոր։ որով փառաւորեսցի հասարակաց սուրբ Երրորդութիւնն Հայր եւ Որդւոյ եւ սուրբ Հոգւոյն, ամէն։

△ △ △

ԼԷ

ՑԱԲԴԻՍՈՑԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ԱՍՈՐԵԱՑ ԱՌ ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ԹՈՒՂԹ ՈՂՋՈՒՆԻ

Հա՛յր հոգեւոր, կարգի՛չ իմաստուն, հովի՛ւ արթուն, անճն լուսաւոր, նահատա՛կ արդարութեան, գանճաւոր այր արդա՛ր հաւատոց, ընկե՛ր առաքելոց, հաւասա՛ր վարդապետաց, որոյ է պարծանք խաչն, եւ նովի՛ն պարտես զպատերազմունս, հալածես զգունդս թշնամոյն, լոյս պայծառ, զոր գըրեաց Աստուած յեկեղեցւոջ լուսաւորել հոգեւորութեամբ զամենայն աշխարհս, Տէր Ներսէս, ողորմութեամբն Աստուծոյ կաթուղիկոս Հայոց Մեծաց, եւ այլ աթոռակցաց, եպիսկոպոսակցաց, երիցանց, եւ սարկաւագաց, եւ այլ իշխանաց աշխարհիդ, եւ ամենայն ուխտի սրբոյ եկեղեցւոյ. յԱբդիսոյէ չընորհիւն աստուծոյ եպիսկոպոսէ ասորեաց, եւ որդի սրբութեան ձերոյ, ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր ողջոյն։

Նախ քան զամենայն աղաչեմ զձեզ աղաւթել ի վերայ մեր փրկիլ մեզ յայնցանէ որ ապստամբեն ի ճշմարիտ հաւատոյ։ Եւ մինչ ի ձէնջ գնացաք ողորմութեամբն Աստուծոյ՝ յամենայն աւթեւանս ուր հասաք սիրով ընկալան զմեզ. եւ մինչ ի մեր գաւառս հասաք աղաւթիւք ձերովք, եւ ցուցաք

Բնագիր Ա. էջ 59 - 61։

զառ ի ձէնջ գրեալ թուղթս ուղղափառաց աչխարհիս, խնդացին եկեղեցիք, ուրախացան անապատք, փախստական եղեւ մոլորութիւնն, եւ տիրեաց խնդութիւնն, պայծառացա՛ւ գիր ողջունի ձերոյ որպէս զարեգակն, կորեա՛ւ մոլորութիւնն որպէս ստուերը, եւ էառ հաստատութիւնն զյաղթութիւն. քայքայեցաւ խաբէութիւն, եւ զաւրացաւ ճշմարտութիւն, յաղթողական ուժովն կործանեաց զատելիս, ցրուեաց զթշնամիս, եւ կատարեցաւ ի վերայ կորուսելոցն ասացեալն ի մարգարէէն, Մերժեցա՛ն մեղաւորք ի Սիոնէ, եւ դողումն կալաւ զհեթանոսս։ Ընթացաւ լուր համբաւի գրելոյ ձերոյ յամենայն Ասորեստանի, ոչ միայն ի հաւատացեալս, այլ եւ ի հերձուածողս, զի մինչ լուան թէ եպիսկոպոս ձեռնադրեցէք ուղղափառաց, եւ նզովեցէք զմոլար վարդապետն խաբէութեան զնեստոր պղծ, եւ զթէոդորոս, եւ զԴեոդորոս, եւ զթեոդորիտոս, եւ զժողովն Քաղկեդոնի, եւ զտումարն Լեւոնի, եւ զՍեւերիոս, եւ զգիրս իւր ապականութեան, եւ զամենայն հերետիկոսս։ Եւ մինչ զայդ ամենայն լուան զեղծքն՝ անկաւ ի վերայ նոցա դողումն եւ երկիւղ, զի հարան ի նզովից ձերոց որպէս ի նետից խոցեալք։ Ժողովեցան առ միմեանս, որպէս զի տացեն ընդ մեզ պատերազմ, խորհեցան ընդ միմեանս վասն իմ. եթէ զդա, Հայոց կաթողիկոսի եւ եպիսկոպոսացն ձեռնադրեալ է միաբանութեամբ տանուտերաց, եւ այլ իշխանաց աչխարհին, եւ պատուիրեալ ընդ մեզ չհաղորդել, եւ արքայից արքայի հրաման է, թէ իւրաքանչիւր ոք զիւր հաւատ կալցի, գուցէ յորժամ մեք ընդ դմա կըռուիմք եւ խռովեցուցանեմք, դա Հայոց գիտել տայ, եւ Հայք արքայից արքայի ցուցա՛նեն, եւ մեզ չարաչար աչխատութիւն հասուցանեն. եւ յայդ

երկիւղէ լռեցին, եւ ո՛չ աչխատեցին ինչ զմեզ։

Բայց եւ այլ հերձուածողք, որ ունին զՍեւերոսի չար ուսումն, եւ ասեն եթէ՝ Մարմինն տեառն ապականացու էր ի խաչին, եւ ապականութեան հրնազանդեցաւ, եւ յանդգնեալ նոյնպէս ասեն, եթէ Յորժամ չարչարեցաւ մարմին տեառն ապականութիւն ընկալաւ, եւ զայն ոչ լսեն, զոր Պետրոսն ասէ թէ Մարմին նորա ոչ ետես զապականութիւն։ Եւ արդ ասեն նոքին իսկ Սեւերիանոսքն, թէ մեք ի Հայս երթամք, եւ զկաթուղիկոսն եւ զեպիսկոպոսսն ուսուցանեմք, եւ ի նոցանէ թուղթս բերեմք թէ հաւատ այդ արդար է զոր դոքայդ ունին, եւ մեք այնպէս հաւատամք. եւ առ ձեզ որպէս յանգէտս կամին գալ։ Բայց դուք, Հարք հոգեւորք, վառեալ հաւատով Աստուծոյ որ բնակեալ է ի ձեզ, որպէս իմաստութիւնդ ձեր աստուածային է, խաւսել ընդ նոսա բանիւ գիտութեան, զի նոցա տեսեալ եթէ ոչ ընդունին զմեզ, ամաչեսցեն ի խաբեբայ իմաստից իւրեանց եւ մեք զաւրաւսցուք ի վերայ նոցա՝ ուժով հաստատութեան հրամանաւ ձերով։ Ո՛ գիտէ թէ մինչ ի ձէնջ նեղին եւ ի մէնջ, ապաշաւեալ յապաչխարութիւն եկեսցեն եւ խնդրեսցեն զհաստատութիւն. եւ մեք, թէ կամեսցի Աստուած, ընդ մաւտ առ ձեզ հասանեմք յերկրպագել ձեզ տերանց եւ հարանց, եւ ի ձէնջ աւրհնիլ։ Գրեցաք զայդ սիրոյ ձերում. ողջոյն տան ձեզ սուրբ եկեղեցիքս, եւ վանաց երիցունք, եւ ամենայն հաւատացեալք աչխարհիս, աղաւթել ի վերայ մեր ընտրեալք Աստուծոյ։

Զթումաս նուաստս յամենայնի եւ զծնաւղսն իմ յիշեցէ՛ք ի Քրիստոս Աստուած։

ԼԸ

ԱԲԴԻՍՈՑԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՍՈՐԵԱՑ ՈՒՂՂԱՓԱՌԱՑ, ԱՌ ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ, ԵՒ ԱՌ ԱԹՈՌԱԿԻՑՍ ՆՈՐԻՆ, ՑԱՂԱԳՍ ԱՆԻՇԵԼԻ ՆԵՍՏՈՐԱԿԱՆԱՑ ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂԱՑ

Ուղղափառաց, եւ ճշմարիտ հաւատացելոց, ընկերա՛ց առաքելոց, որդոց արդարոց, եւ բարի նահատակաց, եւ հովուաց ընդրելոց, Տեառն Ներսէսի Կաթուղիկոսի Հայոց Մեծաց եւ Մերչապհոյ Տարաւնոյ եւ Մամիկոնենից եպիսկոպոսի, եւ այլ եպիսկոպոսաց աչխարհիդ, վանից երիցանց, քահանայից եւ ամենայն ուխտից սրբոյ եկեղեցւոյ հանդերձ իշխանաւք եւ ամենայն ժողովրդականաւք. Աբդիսոյ ողորմութեամբն Աստուծոյ եպիսկոպոս Ասորեաց ուղղափառաց, որդի եւ մնունդ սրբութեան ձերոյ, Յիսուսիւ Աստուծով, լուսով կենդանութեամբ եւ անապական փրկութեամբ, ողջո՛յն։

Պարտ է մեզ յիշել այժմ զսրբոյ Պաւղոսի առաքելոյ զբանն որ ասէ. թէ Ով է մեր յոյս կամ խնդութիւն կամ պսակ պարծանաց՝ եթէ ոչ դուք առաջի Աստուծոյ։ Եւ զի՞նչ փառաբանութիւն կարեմք մատուցանել Աստուծոյ վասն փութոյ որ ի ձեզ յաղագս ճշմարտութեանն. դուք ձեզէն գիտէք, զի գրեցեալք որ ի մէնջ առ ձեզ, եւ որ ի ձէնջ առ մեզ, ոչ միայն վասն հաստատութեան ճշմարիտ

Բնագիր Ա. էջ 62 - 65։

հաւատոյ, այլ եւ վասն նզովելոյ զմոլորեցուցիչ հերձուածողսն զամենեսեան, մանաւանդ զպեղծն Նեստոր, եւ զժողովն Քաղկեդոնի, եւ զՍեւերիոս զուսուցիչն ապականութեան, որք յիրաւի իսկ նզովին, զի նոքա են պղտորիչք եկեղեցւոյ Աստուծոյ, յայժմու ժամանակիս յամենայն տեղիս։ Եւ վայել էր իսկ ձեզ, ո՛վ աստուածասէրք, զի առեցէք եւ հալածեցէք, եւ նզովեցէք զըմբռնեալսն ի չար մտածութեանն Նեստորի նզովելոյ, զի մի ապականեսցեն պեղծ ուսմամբ իւրեանց զհաւատդ չնորհեալ ձեզ ի Քրիստոսէ Աստուծոյ, որք անուանեցան իսկ ի սրբոց առաքելոց եղբարք սուտք, եւ մշակք անաւրէնութեան, թշնամիք խաչին, եւ վախճանն նոցա կորուստ. ասաց զնոսա եւ սուրբ մարգարէն՝ արծաթ պեղծ զի անարգեաց զնոսա տէր։ Եւ երանելի եւս էք, ով ճշմարիտք, եթէ զգուշանայցէք հաւտի Աստուծոյ, զորս փրկեաց պատուական արեամբն իւրով. զի յաւուր գալստեան նորին ընդունիցիք ի նմանէ զարդարութեան պսակն. զի դուք էք լոյս աչխարհի եւ աղ երկրի։ Եւ որպէս ոչ կարեն հողմք եւ մրրիկք խաւարեցուցանել զարեգակն, եւ ոչ մոլորութիւն հերձուածողաց կարող է խափանել զճշմարտութիւն.

Տեսէք, Հարք հոգեւորք, մի՛ գուցէ հաւատս մեր, որ է մարգարիտ, որում ոչ գոն գինք, ապականիցի ի մոլորեցուցչաց, եւ խռովեցուցանիցէք զսուրբ Հոգի, որով մկրտեցաքն յաւուրն փրկութեան, զի գրեալ է, թէ Ցաւուրս յետինս, քակեսցին ոմանք ի հաւատոց, եւ հայեսցին յայսս մոլորութեան, եւ ի վարդապետութիւնս դիւաց։ Բայց մեք ուղղափառքըս՝ հսկեսցուք հաւատով, խորհրդով, բանիւ եւ գործով, սիրեսցուք զհաւատ, զղեղն կենդանութեան, ըստ գրեցելումն, թէ Արդարն ի հաւատոց կեցցէ,

եւ եթէ ոք երկմտեսցէ, ոչ հաճեսցի ընդ նա անձն իմ։ Բայց մեք ոչ առաք զհոգին երկմտութեան, այլ առաք զՀոգին հաւատոյ, սիրոյ, եւ ճշմարտութեան, եւ ուսաք թէ որ հաւատայ յՈրդին Աստուածոյ, ունի կենդանութիւն յաւիտենական, եւ որ ոչ հաւատայ յՈրդին Աստուածոյ, ոչ գոյ նորա կենդանութիւն յաւիտենից։ Զի Տէրն ասէ, Ես եւ Հայրն իմ մի եմք, եւ որ ետես զիս, ետես զՀայր իմ. եւ դարձեալ թէ Ելի ի Հաւրէ եւ եկի յաշխարհ, եւ ելանեմ յաշխարհէ եւ երթամ առ Հայր, եւ առաքեմ առ ձեզ զՀոգին ճշմարտութեան, նա ուսուսցէ ձեզ զամենայն։

Արդ որպէս աւանդեցաւ ի սրբոյ Հոգւոյն ճշմարիտ հաւատ սրբոց հարանցն եւ աւանդեցին մեզ, նոյնպէս եւ խոստովանիմք։ Հաւատամք ի Հայր եւ յՈրդի եւ ի սուրբ Հոգին, ի Հայր, որոյ հայրութիւնն անհասանելի է. եւ յՈրդի, որոյ ծննելութիւնն անքննելի է, եւ ի սուրբ Հոգին, որ ի Հաւրէ ելանէ, եւ ընդ Հաւր եւ ընդ Որդւոյ երկրըպագի եւ փառաւորի. եւ ի մի Երրորդութիւն երկրպագեալ, եւ զուգեալ յէութեան։ Ես հաւատամ թէ ի մի դէմ իցէ Երրորդութեանն, այսինքն Որդի ճշմարիտ ի Հաւրէ ճշմարտէ, բարձրեալ որպէս զՀայր, փառաւորեալ որպէս զծնաւղ, զաւրութիւն եւ իմաստութիւն Հաւր, բազուկ եւ կարողութիւն, ճառագայթ եւ ծնունդ էութեան, եւ զուգեալ զաւրութեամբ եւ կարողութեամբ եւ գործակցութեամբ, ընդ Հաւր եւ ընդ սրբոյ Հոգւոյն։ Որդի մշտնջենաւորութեամբ ի բնութենէ Հաւր, իջեալ յերկինէ աւետաւորութեամբ Գաբրիէլի հրեշտակապետի բնակեցաւ յարգանդին Մարիամայ սրբոյ կուսին աստուածածնի, վասն փրկութեան ամենայն մարդկան. եւ ոչ հեռացեալ ի Հաւրէ, եւ

որպէս Աստուած որում ամենայն ինչ դիւրին է. արար իւր ճանապարհ գալստեան եւ յայտնութեան աստուգապէս, որով մատոյց զինքն առ մեզ սիրովն անպատմելի, եւ ա՛ռ ի կուսէն մարմին անապական եւ չունչ անփոփոխելի, զի անամուսնութեամբ մարմնացաւ, եւ զմարմին մեր արար մարմին իւր, եւ զչունչ մեր՝ չունչ դիմի իւրոյ։ Բնակեցաւ յարգանդին իննամսեայ, որ նկարէ զսաղմն յարգանդի, ծնաւ որպէս զմարդ, եւ ոչ ելոյծ զկուսութիւն ծնաւղին։ Այն՝ որոյ ոչ գոյ սկիզբն ծնելութեանն ի Հաւրէ, պատեցաւ ի խանձարուրս, որ չրջապատեալն է ճառագայթիւք, եւ սնաւ հասակաւ, որպէս տղայ, որոյ ոչ չափի բարձրութիւն մեծութեանն. մկրտեցաւ ի Յորդանան գետ ի Յովաննէ, որ եւ զանդունդս չափեաց ափով իւրով, վկայեաց Հայր ի յերկնից թէ Դա է Որդի իմ սիրելի, ի դա հաճեցայ. եւ յայտնեցաւ մեզ երրորդութիւն ի մկրտութեանն Միածնին. Հայր ձայնիւ, Որդի յայտնութեամբ, եւ սուրբ Հոգի իջանելով. եւ մկրտութեամբ իւրով սրբով եղ հուր(1) եւ հոգի ի ջուր, զի մեք սրբեսցուք մկրտութեամբն եւ եղիցուք հոգեւորք։

Եւ ել յանապատ փորձիլ ի բանսարկուէն, որ զարհուրեցուցանէն զարարածս, ցուցակութեամբ ճշմարտութեանն, եւ պահեաց, եւ քաղցեաւ յագեցուցիչն ամենայն մարմնոյ. ծարաւեցաւ, եւ ծարաւամամբն իւրով անցոյց զծարաւ մեր. ննջեաց, որ անքունն էր, վաստակեցաւ եւ նստաւ ի վերայ ջրհորին, որ հզաւրն է, եւ կամաւք պատրաստեաց զանձն յերուսաղէմ առ սպանողն զմարգարէսն։ Եւ եմուտ ի դատաստան, դատաւորն կենդանեաց

---

(1) Տպ. հոտ։

եւ մեռելոց, եւ հայհոյեցաւ յամպարշտաց արարիչըն ամենայնի, հարցաւ ի Պիղատոսէ՝ որ սերովբէք եւ քերովբէք երկեղիւ աւրհնեն զէութիւն նորա, կռփեցաւ եղեգամբ ի պղծոյ՝ լոյսն արդարութեան, տանջեցաւ հեծանաւք՝ հուրն ծախող, ընկալաւ թուք ի պղծոց՝ որ փչեացն չունչ յերեսս Ադամայ, եբարձ զխաչ իւր եւ ել ի Գողգոթայ, որ ունի զաշխարհ ակնարկութեամբ հրամանի իւրոյ. պրկեցաւ ի վերայ փայտին՝ որ ձգեաց զերկին, հայեցաւ յերկիր՝ եւ դողաց, ակնարկեաց երկնի եւ խաւարեցաւ, արեգակն խափոյց զճառագայթ իւր, զի մի տեսցէ զՏէրն իւր կախեալ զփայտէ. աղաղակեաց թագաւորն կենդանեաց ի վերայ փայտին՝ եւ դողացին հիմունք երկրի, աղաղակեցին եւ վէմք թէ ո՞վ է. քարոզեցին եւ բնութիւնք թէ ո՞յր որդի է. համբարձ զձայն իւր ի վերայ Գողգոթայի, եւ խրամատեաց զդժոխս մեռելոց, սասանեցան տարերք ի լուծանել՝ եթէ չէր կալեալ զաւրութեան խաչեցելոյն, եւ ճշմարիտ չարչարանաւքն խափանեաց զչարչարանս մեր. եւ մահուամբն կենդանացուցչաւ սպան զմահ մեր, էջ ի Գողգոթայէ զաւրութեամբ ի դժոխս, եւ զարհուրեալ դողացին ի նմանէ. անկաւ մահ յաթոռոյ իւրմէ, եւ կործանեցաւ ապականութիւն ի պատուոյ իւրմէ, եւ կամեցաւ անմահն լուծանել զիշխանութիւն մահու չարչարանաւքն իւրով։ Ցերրորդ աւուր յարեաւ ըստ գրոց, եւ բացան դրունք գերեզմանին ընդդէմ դըրանց երկնից, եւ իջին զաւրք հրեշտակաց պատուել զՏեառնորդին իւրեանց զկենդանի, որ էջ եւ եհան զզաւրութիւն մարդկան յաշխարհէն մահու, զի ոչ ի չարչարանացն. արատաւորեցաւ, եւ ոչ ի մահուանէն ըմբռնեցաւ, զի զոր կամեցաւն արար, եւ զոր էրն ոչ կորոյս, եւ մինչ վայելչանայր իշ-

խանութեամբ իւրով, արար փրկութիւն ամենեցուն. եւ մինչ եղեւ մարդ, եւ չարչարեցաւ եւ մեռաւ վասն մեր, ի բնութենէ մեծութեան իւրոյ ոչ փոփոխեցաւ, եւ յերկինս նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, եւ թագաւորութեան նորա ոչ գոյ վախճան։

Ցաղագս այսր հաւատացեալ եկեղեցի աղաղակէ ասելով, ինձ մի լիցի պարծել, բայց միայն ի խաչն տեառն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ ամենայնի. որում փառք եւ պատիւ եւ երկրպագութիւն յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Զաւարժաւ ծառայս Աստուծոյ զԹումաս յիշեցէք ի Քրիստոս։

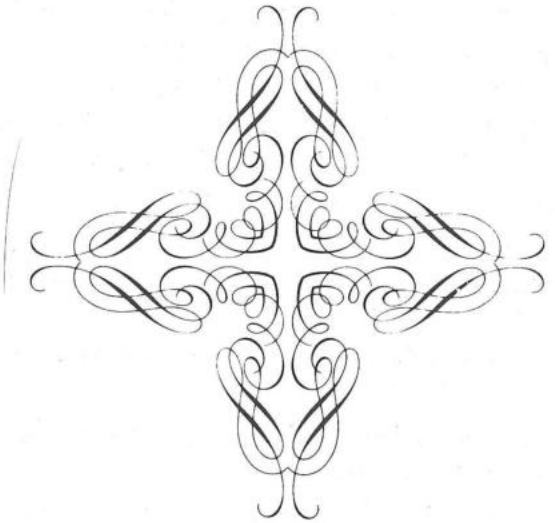

ԼԹ

ՆՈՐԻՆ ԱԲԴԻՍՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ· ՑԱՂԱԳՍ ԱՆԻԾԵԱԼ ՆԵՍՏՈՐԱԿԱՆԱՑ ԵՒ ԱՄԵՆԱՑՆ ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂԱՑ

Քանզի այսպէս հաւատամ առաջնորդութեամբ Միածնին որ վասն մեր մարդացաւ, խոստովանիմ որպէս ուսուցին գիրք սուրբք, եւ վարդապետեցին ճշմարիտքն հարք. ՅԺԼքն որ ի Նիկիայ, եւ ՃՄքն որ ի Կոստանդինուպաւլիս, եւ Մ·քն որ յԵփեսոս, որ հաճեցան եւ հաստատեցին զհաւատ եւ զսահմանս անշարժելի զոր եդին ՅԺԼ հարքն, որ ժողովեցան ի սրբոյ Հոգւոյն եւ յիւրեանց ժամանակս հալածեցին զմոլորեցուցիչս որպէս զգայլս ապականիչս ի հաւտէ Քրիստոսի, եւ զի նահատակեցան հաւատով, եւ նզովեցին զամենայն հերձուածողս։ Ահա գրեալ են անուանք նոցա ի գիրս կենդանութեան, եւ մեք որդիք եւ ժառանգք հաւատոյ նոցա, քանզի նախանձաւորք նոցա եմք, եւ զաւրանամք հաւատովք, նզովեմք զհերձուածողս զառաջինս եւ զմիջինս եւ զվերջինս որպէս զնոսա։

Նզովեմք զԱրիոս որ հայհոյեաց եւ ասաց, թէ Որդի ոչ է ի բնութենէ Հաւր։

Նզովեմք զՄակեդոնիս, որ ասաց թէ Հոգին սուրբ նուազ է քան զՀայր եւ զՈրդի։

Նզովեմք եւ զՊաւղոս Սամոսատացի, զի ասաց

Բնագիր Ա· էջ 66 - 67։ Համառ· Դ· էջ 65 - 68։

թէ Քիսուս մարդ էր եւ իմաստութեամբ զաւրանայր եւ ուսանէր, եւ իմաստութիւն մեծ է քան զՔիսուս։

Նզովեմք զՄանի, եւ զՄարկիոն, եւ զԲարդեծան, եւ զՎալենտիքոս, որ ասացին թէ՝ որպէս նմանութեամբ եւ ստուերիւ եւ կարծեաւք երեւեցաւ յաշխարհի Որդին Աստուծոյ, եւ ոչ ստուգապէս ա՛ռ մարմին եւ հոգի եւ չունէր ի սուրբ կուսէն աստուածածնէ։

Նզովեմք եւ զԱպաւղինար որ ասաց թէ մարմին էառ ի կուսէն, եւ հոգի եւ չունէր եւ միտս ոչ առ։

Առաւել նզովեմք զպիղծն Նեստոր, որ հայհոյեաց եւ ասաց եթէ Մարիամ ոչ ծնաւ զԱստուած, բայց զմարդ արարած, որպէս զմի ոք ի մարգարէիցն. եւ այնու մեծ էր քան զմարգարէսն, զի տաճար եղեւ Բանին Աստուծոյ։

Նզովեմք եւ զԹէոդորոս, եւ զԴիոդորոս, եւ զԹէոդորիտոս, եւ զԻբա, եւ զԱկակ, եւ զԲարծումայ Հնդիհնայ եւ զպղծ կանոնս նոցա, եւ որք միանգամ հնազանդեցան, եւ կամ հնազանդին չար ժողովոյն Նեստորի, որ ամպարշտութեամբ իւրով ասաց, եթէ ի ձեռն չնորհի արժանաւորեցաւ Քրիստոս՝ լինել տաճար Բանին Աստուծոյ. եւ նոյն այս մարդ Քրիստոս ի զաւակէ Դաւթի, չարչարեցաւ եւ մեռաւ վասն մեր, եւ մահուամբ իւրով արար փրկութիւն ամենեցուն, եւ յաղագս այսր պատուեցաւ լինել Որդի Աստուծոյ. եւ հայհոյեն եւ ասեն, եթէ այլ որդի է որ ի Հաւրէ, եւ այլ այն որ ի Մարիամայ։ Եւ մինչ խելագարեցան՝ արհամարհեցին զՀայր երկու որդւովք, միովն բնութեամբ, եւ միւսովն եկամտիւ. եւ այսու մուծին չորրորդութիւն ի խոստովանութիւն իւրեանց, եւ մոռացան

զսուրբ Երրորդութիւնն, որ յերկնայնոց եւ յերկրայնոց (Երրորդութիւն) փառաբանի։

Եւ ըստ նոցա բանիցն անաւրէնութիւն հաստատի, եթէ նոր Աստուած երկրպագի, որոյ սկիզբըն ի Մարիամայ եւ այսր։ եթէ այդպէս իցէ, ամենայն ազգք եւ տոհմք կորեան։ եթէ մարդոյ խաչի երկիր պագանեն եւ զմարմին եւ զարիւն մարդոյ ճաշակեն։

Նզովեմք զժողովն Քաղկեդոնի եւ զտումարն Լեւոնի, զի ասացին երկուս բնութիւնս եւ երկուս դէմս Քրիստոսի յետ միաւորութեանն։

Նզովեմք եւ զՍեւերոս եւ զԳիրս նորա զապականիչս, որ արար բաժանումն աստուածութեանն ի մարմնաւորութենէն, եւ ասաց եթէ ապականացու էր մարմինն Աստուծոյ, որպէս ամենայն մարդկան, ի կուսէն մինչեւ ցյարութիւնն անփառաւոր եւ անկատար, բայց ի յարութեանն փառաւորեցաւ եւ կատարեցաւ։ եւ ոչ լուաւ զբանն Պետրոսի որ ասէ, եթէ Մարմին նորա ոչ ետես զապականութիւն։

Խ

ՆՈՐԻՆ ԱԲԴԻՍՈՑԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՑԱՂԱԳՍ ՆԶՈՎԵԼՈՑ ԶԱՄԵՆԱՑՆ ՀԵՐՋՈՒԱԾՈՂՍ, ՈՐՔ ԷԻՆ ՀԱԿԱՌԱԿ ՈՒՂՂԱՓԱՌԱՑ

Որ ոչ հաւատայ եթէ բնութեամբ էութեանն ճանաչի միութիւն Երրորդութեան՝ միութիւն յէութեան, եւ երրորդութիւն դիմաց, եւ անսկիզբն է միութիւն էութեանն եւ երրորդութիւնն դիմաց, եղիցի նզովեալ։

Որ ոչ խոստովանի զՔրիստս Աստուած, որ համբերեաց խաչի կամաւորութեամբ վասն մեր, մինն ի դիմաց Երրորդութեանն եւ ի բնութենէ Աստուծոյ Հաւր, այլ փոխանակ այդորիկ ասէ, եթէ մարդ է բնութեամբ, եւ այր է արարած, եւ Աստուած է չնորհաւք, եւ որդի է ընտրութեամբ, եւ ապականացու մարմնով, եւ չարչարելի եւ մահկանացու բնութեամբ մարդկայնով, եղիցի նզովեալ։

Որ ասէ եթէ յերկնից, եւ կամ յայլմէ բնութենէ էառ Աստուած մարմին եւ արիւն, եւ ոչ առաւել խոստովանի եթէ ի Մարիամայ ի սրբոյ կուսէն, որ ի մեր բնութենէս, էառ Տէրն մարմին եւ չունչ, եւ չարչարեցաւ եւ մեռաւ վասն մեր որպէս եւ կամեցաւ, եղիցի նզովեալ։

Բնագիր Ա. էջ 68 - 69։ Հմմտ. Դ. էջ 69 - 71։

Որ համարձակին ասել զմարմինն Աստուծոյ ապականացու ի միաւորութեանն, եւ ասէ բաժանումն Աստուծոյ եւ մարմնոյն, եւ ոչ առաւել խոստովանի մի Աստուած անապական, եւ մի բնութիւն անմահ, եւ մի դէմ երկրպագեալ, զի է Աստուած եւ մարմին մի բնութիւն եւ մի դէմ աներկբայանալի, եղիցի նզովեալ։

Որ ասէ զկնի միաւորութեանն անբաժանելոյ, երկուս բնութիւնս ի Քրիստոս, եւ կամ երկուս դէմս, եւ երկուս կերպարանս, եւ այդու մուծանէ չորրորդութիւն յերրորդութիւնն, եղիցի նզովեա՛լ։

Որ ասէ զմահն Տեառն կենդանացուցիչ եւ զչարչարանսն փրկարար՝ ապականացու՝ եւ ոչ առաւել խոստովանի, եթէ չարչարանաւքն անչարչարելի, եւ մահուամբն անմահ՝ որպէս Աստուած, որում ամենայն ինչ դիւրին է, եղիցի նզովեա՛լ։

Որ ասէ զմարմինն ճշմարտի Աստուծոյ եւ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի, եթէ ի միաւորութենէն մինչեւ ցյարութիւնն ապականացու էր եւ անփառաւոր եւ անկատար, բայց ի յարութեանն փառաւորեցաւ եւ կատարեցաւ, եւ ոչ առաւել խոստովանի, եթէ որպէս զկնի յարութեանն էր, նոյնպէս եւ յառաջ քան զյարութիւնն՝ կենդանի եւ կենդանացուցիչ, փառաւոր եւ կատարեալ եւ անապական, եղիցի նզովեա՛լ։

Զայս ամենայն զոր գրեցաք եւ նզովեցաք զպեղծ հերձուածողս, զի ուսաք ի մարգարէից, առաւել ի Դաւթայ երանելոյ, եթէ Զատելիս քո Տէր ատեցի, եւ ի վերայ թշնամեաց քոց մաշեցայ, ատելութիւն կատարեալ ատեցի զնոսա, եւ եղեն ինձ ի թշնամիս։ եւ իմաստնացաք յառաքելոյն որ ասէ, եթէ Փախիր ի պեղծ եւ ի նորաճաշն բանից եւ ի հակառակութենէ եւ ի մոլորեցուցիչ գիտու-

թենէ։ եւ ճշմարիտ վարդապետքն, որ պատուիրեցին մեզ, Գրիգորիոս եւ Բարսեղիոս, եւ Աթանասիոս եւ Կիւրիղոս եւ ամենայն ուղղափառ վարդապետք, որ նահատակեցան վարդապետութեամբ սրբոյ եկեղեցւոյ, եւ ուսուցին յայտնապէս ամենեցուն, եթէ որ ոչ հաւատայ թէ Աստուած ծնաւ ի Մարիամայ ի սրբոյ կուսէ, չարչարեցաւ, խաչեցաւ եւ մեռաւ վասն մեր, յարեաւ յերրորդ աւուր, համբարձաւ յերկինս, եւ նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, եւ գալոց է դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս անվախճան թագաւորութեամբ։ եղիցի նզովեալ։

Եւ յաղագս այդր փառաբանեմք, Սուրբ Աստուած, Սուրբ եւ Հզաւր, Սուրբ եւ Անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ։ Եւ առաւել քան զայս հաւատ ոչ ընդունիմք, քանզի ասէ առաքեալ, եթէ մեք կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր աւետարանեցաքն ձեզ, նզովեալ եղիցի։

Զթումաս եւ զծնաւղսն իմ յիշեցէ՛ք ի Քրիստոս։

ԽԱ

ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԷՍԻ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ. ԹՈՒՂԹ ՄԵՂԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒՆՍ

Սրբասիրաց եւ քրիստոսասիրաց աթոռակցաց մերոց, Գրիգորի Արծրունեաց եպիսկոպոսի, Սահակայ Ռշտունեաց եպիսկոպոսի, Սողովմոնի Մոկաց եպիսկոպոսի, Ստեփաննոսի Անձեւացեաց եպիսկոպոսի, Հոռոմանոսի Ակիւոյ եպիսկոպոսի, Քրիստափորի Պալունեաց եպիսկոպոսի, Միքայէլի Զարեհաւանից եպիսկոպոսի, Աստուածատրոյ Բժնունեաց եպիսկոպոսի, Թադէոսի Մեհնունեաց եպիսկոպոսի. ի Ներսիսէ Հայոց կաթուղիկոսէ, ի Մերշապհոյ Տարաւնոյ եւ Մամիկոնէից եպիսկոպոսէ, ի Գրիգորէ Մարդպետական եպիսկոպոսէ, ի Պարգեւայ Հարքայ եպիսկոպոսէ, ի Տիրկանէ Բագրեւանդայ եպիսկոպոսէ, ի Գրիգորոյ Բասենոյ եպիսկոպոսէ, ի Պետրոսէ Սիւնեաց եպիսկոպոսէ, ի Մաշդոցէ Խոռխոռունեաց եպիսկոպոսէ, ի Խոսրովայ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, հոգեւոր սիրով ողջոյն։

Վասն անիծեալ խուժկաց նեստորականաց, որ եկեալ բնակեցան յաշխարհիս մերում պատճառաւ վաճառաշահութեան, եւ այժմ չարահնար պղծալից անիծաբեր արուեստիւ իւրեանց ցոգիս մեր ազդե-

---

Բնագիր Ա. էջ 70 - 71։

ցին, մինչեւ իւրեանց պղծութեան հաւատոյ առաջնորդ չեպիսկոպոս ածեալ, եւ մեզ լուսաւոր եւ ուղղափառ հաստատուն հաւատոյս խոչընդա՛կն կացուցանել։ յառաջագոյն վասն նորին իրաց, մեք եւ աշխարհիս մերոյ տանուտեարք եւ ազատք, միաբանութեամբ ի ձեռն գրոյ հրամանն արարաք վասն ձեր, փութապէս ի Դուին ի սուրբ եկեղեցիս ժողովելոյ, եւ աստ միաբանութեամբ ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ առնել խորհուրդ, եւ հնար լինել բառնալ զայսպիսի անհնարին աղէտս, եւ զհանապազորդ հեծութիւն հոգւոց մերոց։ Եւ ձեր ոչ ունելով զնախանձ վասն Աստուծոյ, հեղգացեալ սպուժեցէք, եւ ի ձեր առնելոյ՝ բազում գործ սրբոյ եկեղեցւոյ մնաց։ քանզի գործ Աստուծոյ է, եւ հանդէս հոգեւորական, ձեր զմարմնոց հեչտութիւն կարեւոր համարելով, որոց յո՛յժ մեղադիր եմք։

Արդ վասն նորին զայս գիր միաբանութեամբ առ ձեզ հրամայեցաք առնել, եւ զձեզ տեառս ստիպեմք փութով հասանել, ոչ վասն մարմնաւոր պիտոյից, այլ նախանձախնդիր լինելոյ գործոյ Աստուծոյ, եւ հոգւոց փրկութեան՝ ի սահմանեալ ժամադրութիւնս, ամենայն հաստատութեամբ առանց յապաղանաց ի սրբոյ Գրիգորի ժողովն, միաբանութեամբ ի սուրբ եկեղեցիս ժողովել։ Ապա թէ ոք, առանց պատճառի հիւանդութեան, այլ զբաւսանաւք կենցաղոյս, հեղգացեալ գտցի, եւ ի սահմանեալ ժամդ ոչ եկեսցէ, այնպիսին ի միաբանութենէ եպիսկոպոսութեան որոշեալ լիցի։ Իսկ որ կամաւոր յաւժարութեամբ ի ժողով միաբանութեան ուղղափառ հաւատոյս ի սուրբ եկեղեցիս փութասցի, նա հատուցումն բարի ի սուրբ Երրորդութենէն ընկալցի, եւ ի մէնջ եւ յաթոռակցաց մերոց աւրհնեսցի։ Եւ դուք տեարք, որպէս թուի,

կամաւորութեամբ, ի ձեռն գրոյ պատասխանի՝ արարէք։

Ողջ լերուք յուսովն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։

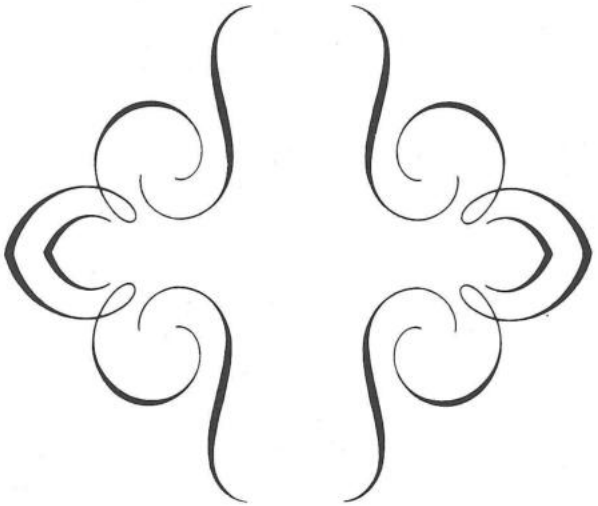

ԽԲ

ՈՒԽՏ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՑՈՑ ԱՇԽԱՐՀԻՍ Ի ՁԵՌՆ ՆԵՐՍԷՍԻ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ, ԵՒ ՄԵՐՇԱՊՀՈՑ ՄԱՄԻԿՈՆԷԻՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ, ԵՒ ՊԵՏՐՈՍԻ ՍԻՒՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ, ԵՒ ԱՑՂՈՑ ԱԹՈՌԱԿՑԱՑ, ԵՒ ՏԱՆՈՒՏԵՐԱՆՑ, ԵՒ ԱԶԱՏԱՑ, ԵՒ ՀԱՄԱՒՐԷՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆԱՑ։

Վասն զի եհաս մեզ վտանգ հոգեւոր դիպուածի, որ եղեւ հանապազորդեան հիւանդութիւն, եկաք ի խորհուրդ միաբանական, զի բարձցուք ըզհառաչագին հեծութիւն ցաւոյս այսորիկ հոգւոց մերոց եւ զխիղճ ի խորհրդոց՝ փախչել ի մեղաց աւտարոտեաց, որում լինել երբեք չէր ակնկալութիւն։ Եւ վասն զի եղեւ, վասն այնորիկ հարկեցաք առնել զմիաբանութիւնս զայս համաչխարհական, մեք ամենայն Հայք, ի քսան եւ չորրորդ ամի Խոսրովու արքայից արքայի, ի սուրբ ի քառասներորդսն, ի կիւրակէի իւղոգոմենին, վասն չար աղանդին խուժկաց նեստորականաց, զորս նզովեաց սուրբ Հոգին ի ձեռն սրբոց ուղղափառ եպիսկոպոսաց ՅԺԸ իցն ժողովելոց ի Նիկիա, եւ ՃՕ իցն ի Կոստանդիանուպաւղիս, եւ Մ. ոցն յԵփեսոս, որոց անիծեալ զՆեստոր խզեցին ի բաց ընկեցին, արարեալ զնա հալածական յաւտար աշխարհ ի կողմանս Մծբնացւոց, զորս երթեալ խմորեաց չարագիւտ

Բնագիր Ա. էջ 72 - 75։

արուեստիւ իւրով զոգիս նոցա, արարեալ զնոսա փչաբերս եւ խաւարաբնակս, յոր ըմբռնեցան եւ կողմանքն Խուժաստանի, յորոց ոմանք հասեալ յառաջագոյն յաշխարհս մեր, վաճառաշահութեամբ կեցին ընդ հարսն մեր եւ ընդ մեզ, միաբանութեամբ ի մեր եկեղեցւոջ՝ խոստովանելով զինքեանս միահաւատ ընդ մեզ։ Եւ ի տասն եւ չեւթներորդ ամի Խոսրովու արքայից արքայի, ի մարզպանութեանն Նիհորականայ, արարին իմն չինած յանուն Մանաճհրի Ռաժկի, որ հաւատացեալ ի Քրիստոս եւ մկրտեալ անուանեցաւ Գրիգոր, եւ սպանաւ վասն նորին հաւատոյ, եւ ապա անուանեցին զնա տեղի ժողովոյ պղծութեան իւրեանց։

Ածին եւ վարդապետս առաջնորդ կորստեան ինքեանց, որք եկեալ ձեռնարկեցին՝ զապականութիւն իւրեանց բերելով ի սուրբ եւ ի ճշմարիտ հաւատ մեր, եւ պատրեցին ի ժողովրդականաց տգիտաց զարս եւ զկանայս, հաղորդել հաւատոյ յաղտեղութեան աղաւթից նոցա, տանել հաց ընծայի ի տեղի անաւրէնութեան նոցա, ընդունել ի ձեռաց նոցա հաղորդութիւն՝ իբրեւ յուխտէ նուիրաց պաւղիկենաց, յանդգնեցան տալ զիւրեանց ջնջագիր կնիք անկնիք մանկանց ժողովրդեան մերոյ՝ առ ի մեռանել նոցա առանց մկրտութեան զմահն յաւիտենական, եւ զգողս եւ զպոռնիկս եւ զայղ վնասակարս, զոր մեք արտաքոյ եկեղեցւոյ եւ աւրհնութեան առնէաք, եւ չհամարէաք արժանի սրբոյ հաղորդութեան, երթային առ նոսա եւ նոքա ընդունէին յիւրեանց ի պիղծ եւ յանաւրէն աւրհնութիւնն եւ հաղորդութիւն ժողովարանին՝ հակառակ մեզ։ Զայս աղէտ հոգեւոր տեսանելով ի նոցանէն, հասաք, թէպէտ եւ անագան, ի վերայ՝ պատճառող ստութեան նոցա, զի կեղծաւորութեամբ ունելով զանուն քրիստոնէութեան եւ ուրանան

զճշմարտութիւնն։ Իսկ մեր ոչ կարացեալ համբերել այսպիսի չար գործոց նոցա, համաւրէն ամենեքեան արարաք զգիրս զայս ուխտի եւ հաստատութեան ամենեցուն կամաց յաւժարութեամբ, առաջի տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։ Ջանդեալ աւերեցաք զտեղի ապաւինի անաւրէնութեան նոցա եւ բարձաք ի մէնջ գիշերայինն զայն խաւար։

Ես Ներսէս Հայոց կաթուղիկոս, եւ Մերշապուհ Տարաւնոյ եւ Մամիկոնէից եպիսկոպոս, Գրիգոր սեպհական գնդին եպիսկոպոս, Պարգեւ Հարքայ եպիսկոպոս, Տիրակ Բագրեւանդայ եպիսկոպոս, Գրիգոր Բասենոյ եպիկոպոս, Ներսէս Մարդաղւոյ եպիսկոպոս, Վաղոտ Արշամունեաց եպիսկոպոս, Պետրոս Սիւնեաց եպիսկոպոս, Գրիգոր Արծրունեաց եպիսկոպոս, Մարկոս Բագրեւանդայ եպիսկոպոս, Մաշդոց Խոռխոռունեաց եպիսկոպոս, Յոհան Ապահունեաց եպիսկոպոս, Աբդիսոյ Աղորեաց ուղղափառաց եպիսկոպոս, Յովնան Վանանդայ եպիսկոպոս, Հաւուկ Արշարունեաց եպիսկոպոս, Քրիստափոր Պալունեաց եպիսկոպոս, Յոյս Գողթան եպիսկոպոս, Թադէոս Մեհենունեաց եպիսկոպոս, եւ ամենայն եպիսկոպոսունք Հայոց աշխարհիս, եւ իշխանք, Համազասպ ի Գուգվառամեան ի տանէ Մամիկոնէից, Գարլոյր Հայոց մաղխազ, Սամէղ Արտաւազդան սպարապետ, Գրիգոր ի Հմայեկան, Սահակ ի Վարդանան, Աստուածատուր Վանանդայ տէր, Դատոյ ի Գարլուղեան, Գրիգոր եւ Վարդան ի Վասակայ, Ջաւրակ ի Գղաւոնան, Վարազ Յոհան ի Յոհանան, Վարդան ի Մուշեղեան, Համազասպ, Սահակ ի Հմայակեան, Գնեալ Գնունի, Վարազ Գաբեղեան, Գրիգոր Աբեղեան, Մերշապուհ ի Շինական, Համազասպ Զիւնականեան, Աստուածատուր Հաւնունի, Աչոտ ի Վարազտիրոցեան, Մու-

չեղ ի Հմայեկեան, Վրիւ յԱրտաչրան, Աստուածատուր Արշաւրեան, Սամուեղ ի Մամական, Վարդ ի Հմայական, Ներսէս ի Սամսոնեան, Վարդան Վահեւունի, Հմայեակ Վարաժնունի, Մանուեղ Սպանդունի, Վարդ եւ Արտաւազդ ի Մամական, Համազասպ ի Սահական, Սահակ ի Մանուեղեան, Վարդան ի Մուշեղեան։ Եւ ոչ ոք արտաքոյ մնաց յաչխարհականաց ի յայս ի կամաւոր գործոյ, ի քահանայից, ի վանականաց, ի ժողովրդականաց, ի բարետոհմից, եւ յամենայն չինականաց։ Եւ բարձաք ի միջոյ զնոցա կրճիմն չար, ի լոյս խաղաղական ոգւոյ եւ մարմնոյ։

Եւ սահմանեցաք ըստ հրամանի սուրբ առաքելոցն, եւ երանելի ուղղափառ վարդապետաց, ամենեւիմբ մի՛ վիճել ընդ նոսա հակառակաբանութեամբ, այլ՝ հեռանալ ի նոցանէն՝ արդարեւ որպէս ի թշնամեաց Քրիստոսի Աստուծոյ, եւ մեզ կալ ի նմին ուխտի հաստատուն, որպէս արարաք եւ գործեցաք հանդերձ Աստուծով, յաղագս սրբոյ հաւատոյ խոստովանութեան։ Ապա թէ իցէ ո՛ք որ սայթաքիցէ ի մէնջ կամ ի զաւակէ եւ կամ ի զաւակաց զաւակէ մերմէ մինչեւ յաւիտեան, եւ կամիցի թիւրել եւ դառնալ յուխտէ հասարակաց, եւ խորհիցի առնել ինչ ընդդիմութիւն կամակոր մտաւք, բանիւ եւ կամ գործով, հաւանել երբեք՝ միւսանգամ չինութիւն քանդման աւերեցելոյն միաբանեալ նեստորիանոսաց, եւ հեռանալ ի մէնջ այսու մասամբ՝ եւ առեալ զանձն յետս կալով ի մեծ խորհրդոյ քրիստոնէութեան. նզովեսցի հոգւով, նզովեսցի մարմնով, եւ ամենայն կենցաղիւ իւրով՝ ի սուրբ Երրորդութենէն, եւ որոշեալ լիցի հալածանաւք, եւ արտաքս ընկեցեալ լիցի յամենայն ուղղափառաց, ի ժամանակի դիպեցելոյ նովին անի-

ծիւք, եթէ ի կաթուղիկոսաց ոք իցէ, եթէ յեպիսկոպոսաց, եթէ ի քահանայից, եթէ յիչխանաց, եթէ յայլ ժողովրդականաց։ Եւ արարաք զայս հաստատութիւն պատուիրանի, մեզ եւ որդւոց, եւ որդւոց որդւոց մերոց, մինչեւ ի կատարումն ժամանակաց, եւ կնքեցաք՝ առաջին սրտիւք մերովք յուսովն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, եւ ապա մատանեաւք մերովք։

ԽԳ

ՈՐՈՇՈՒՄՆ ՆԵՍՏՈՐԱԿԱՆԱՑՆ Ի ՍՐԲՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Ուղղափառաց եւ ճշմարիտ հաւատացելոց ա-թոռակցաց մերոց, Գրիգորի Մարդպետական ե-պիսկոպոսի, Գրիգոր Արծրունեաց եպիսկոպոսի, ի Ներսէսէ Հայոց կաթուղիկոսէ, ի Մերշապհոյ Տա-րաւնոյ եւ Մամիկոնէից եպիսկոպոսէ, ի Պետրոսէ Սիւնեաց եպիսկոպոսէ, հոգեւոր սիրով ողջոյն։

Գիտութիւն լիցի սրբութեանդ ձերում յաղա-գըս հոգեւոր վտանգիս, որ եհաս մեզ յանիծեալ նեստորականաց, քան եւ հինգերորդ(*) Յոսրովու արքայից արքայի, մեք եւ այլ եպիսկոպոսունք եւ իշխանք եւ ազատք Հայոց, ամենեքին համաւրէն ժողովեալ ի սուրբ եկեղեցիս, զանիծեալ նեստո-րիանոսս, որոշեալ ի սրբոյ եկեղեցւոյ եւ յամենայն ուղղափառ կարգաց մերոց, խզեալ ի բաց ընկեցաք, եւ միաբանութեամբ ամենեքեան հրաման արարաք ճշմարիտ հաւատացելոց ի Քրիստոս՝ ամենեւին մի՛ հաղորդել ընդ նոսա, մի՛ յաղաւթս, մի՛ ի կե-րակուրս, մի՛ յըմբելիս, մի՛ ի բարեկամութիւն, մի՛ ի խնամութիւն, մի՛ ի դայեկութիւն, եւ մի՛ վասն մարմնաւոր իրաց տալ եւ առնուլ ինչ ի նոցանէ, բայց միայն վաճառել ինչ եւ կամ գնել՝ որպէս ի

Բնագիր Ա. էջ 76 - 77։

(*) Այսպէս յօր. իմա՛ ի քսանեւհինգերորդ ամի։

Հրէից եւ կամ յայլ ազգաց, որք ոչ ճանաչեն եւ ոչ խոստովանին լիապէս զսուրբ Երրորդութիւնն։ Իսկ որք հաղորդիցին ընդ նոսա եւ կամակից լի-ցին նոցա պղծալից հաւատոյն եւ անաւրէն գործո-ցըն, այնպիսիքն նզովեսցին հոգւով, նզովեսցին մարմնով, եւ ամենայն կենցաղով իւրեանց, եւ որոշեսցին ի սրբոյ եկեղեցւոյ, եւ ի ճշմարիտ հաւա-տէ Քրիստոսի, եւ մատնեսցին սատանայի եւ հրեշ-տակաց նորա, եւ եղիցին խաւարաբնակք, եւ յաւի-տենից հրոյն կերակուր։

Եւ վասն ծանուցանելոյ ձեզ այնոցիկ որոց չիցէ լուեալ զայս պատուէր, վասն նորին զայս թուղթ առ ձեզ տեարս հրամայեցաք գրել։ Դուք, տեարք, վանից երիցանց եւ քահանայից եւ հա-մաւրէն ժողովրդականաց՝ ճշմարիտ հաւատացելոց ի Քրիստոս, որք մերձաւորք եւ որք հեռագոյնք են ի ձէնջ, հրաման տուք եւ պատուէր արարէք, զի ամենեւին մի՛ հաղորդեսցին ընդ նոսա, այլ հե-ռասցին ի նոցանէ ամենայն կարգաւք, որպէս ի վերոյդ գրեալ է։ Իսկ որք վասն պատրանաց կեն-ցաղոյս սիրեսցեն զնոսա առաւել քան զՏէրն եւ զփրկիչն մեր Քրիստոս Աստուած եւ զսուրբ եւ զճշմարիտ հաւատ մեր, իջցեն նզովքդ այդ ամե-նայն, զոր ի վերոյդ գրեալ է, ի վերայ գլխոց նո-ցա, եւ աստէն ի կենցաղումս երերմամբ չրջես-ցին ըստ նմանութեան կայենի։ Իսկ որ կամաւոր յաւժարութեամբ զամենայն պատուիրանս ընկալցի եւ պահեսցէ, այնպիսին աւրհնեսցի հոգւով, աւրհ-նեսցի մարմնով, եւ ի կենցաղումս զուարճացեալ բերկրեսցի, եւ յաւիտենից բարիսն վայելեսցէ։

Զթումաս եւ զծնաւղսն իմ յիշեսջի՛ք ի Քրիստոս։

ԽԴ

ԹՈՒՂԹ, ԶՈՐ ՏԷՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ԵՒ ԱՅԼ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ, ԱՌ ՍԻՒՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆ ԵՒ ԱՌ ՏԷՐՆ ԱՐԱՐԻՆ։

Քրիստոսիւ պայծառացելոյ սիրելի եղբաւր եւ աթոռակցի մերոյ տեառն Վրթանիսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի, եւ մեծավայելչի եւ փառաւորելոյ Միհրարտաշրի Սիւնեաց տեառն, ի Յովհաննիսէ Հայոց կաթուղիկոսէ, յԱբրահամայ Տարաւնոյ եւ Մամիկոնէից եպիսկոպոսէ, ի Ներսայ Բասենոյ եւ Մարդաղոյ եպիսկոպոսէ, ի Մաշտոցէ Խոռխոռունեաց եպիսկոպոսէ, ի Գտայ Վանանդայ եպիսկոպոսէ, յԱբդիսոյէ Աւորեաց ուղղափառաց եպիսկոպոսէ, ի Բաբայ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, աւրհնութեամբ եւ հոգեւոր սիրով ողջո՛յն։

Դուք ինքնին գիտէք զանհնարին վտանգն, որ այժմ յաշխարհս մեր եհաս. զի յառաջագոյն երանելի հարքն մեր եւ զկնի նոցա մեք ընկալաք զհաւատ ճշմարտութեան զայն զոր քարոզեցին մարգարէքն եւ առաքեալքն, եւ ուսուցին հարքն ճշմարիտք, սուրբն Գրիգորիոս՝ սրբոյն Թադէոսի յաջորդն, եւ ՅԺԸ եպիսկոպոսքն որ ժողովեցան ի Նիկիայ քաղաք, եւ ՃՁ քն որ ժողովեցան ի Կոստանդնուպաւլիս, եւ Մ. քն որ ժողովեցան յԵփեսոս, որ սրբոյ Հոգւոյն ազդմամբ ուսուցին մեզ, զոր եւ ի սկզբանէ

Բնագիր Ա. էջ 78 - 80։ Համմտ. ԺԱ. էջ 134 - 138։

իսկ տէրունեան բարբառն վարդապետեաց աշակերտացն ասելով. Գնացէ՛ք աշակերտեցէ՛ք զամենայն հեթանոսս, մկրտեցէ՛ք զնոսա յանուն Հաւր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ, եւ բարձր եւ հռչակաւոր կնիք եղաւ ի վերայ ամենայնի։ Զայս հաւատ ճըշմարտութեան ստուգեալ ունէր միաբանութեամբ աշխարհս Հայոց, եւ ոչինչ ամենեւին յումեք ապատութիւն յայտնի երեւէր, եւ բնակեալ էաք ի սուրբ կաթուղիկէ եկեղեցւոջ ընդ հովանեաւ սուրբ խաչին Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ի խոր խաղաղութեան։

Իսկ ի ժամանակիս յայսմիկ, Նեստորի անիծելոյ, որ կուրացոյց չարահնար հերձուածովն իւրով զկողմանս Խուժաստանի, երեւեցաւ խմոր չարութեան եւ յաշխարհիս մերում, որ էր ծածկեալ յանճինս անսուրբս, որք սկսան պղտորել զյստակ հաւատս ճշմարիտ սուրբ Երրորդութեանն, պատրել զանճինս անհաստատաց մարմնասէր ցանկութեամբք, եւ տարածեցաւ երկբայութիւնն, եւ հիւանդացան բազումք զախտ անհնարին։ Եւ ոչ կարացեալ մեր տանել այսպիսի չարաչար եւ դառն հայհոյութեան, փութացաք մեք՝ եւ այլ աշխարհիս Հայոց եպիսկոպոսունք, ընդ որս էր եւ երանելին Պետրոս եպիսկոպոսն ձեր, եւ քահանայք եւ ուխտ սրբոյ եկեղեցւոյ, եւ վանաց երիցունք, ազատք եւ համաւրէն ժողովրդականք ուղղափառք ժողովեալք ի սուրբ եկեղեցիս, եւ միաբանութեամբ զպեղծ Նեստորիանոսս եւ զՔաղկեդոնիտս, եւ զայլ հերձուածողս, ի մեր սուրբ եկեղեցւոյս նզովիւք հալածական արարաք, եւ սուրբ եւ փառաւորընկալ սեղանոյս եւ կենատուր սուրբ աւետարանիս եւ փրկչական սուրբ խաչիս առաջի՝ պայման արարաք ամենեւիմբ հեռանալ ի հաղորդութենէ նոցա,

եւ չլսել բանից նոցա մահաբերաց։

Եւ վասն զի ի հաւատարիմ մարդկանէ լուաք եթէ պեղծ Նեստորականք բազումք եւ ի ձեր աշխարհիդ բնակեալ են, եւ դուք զդոսա ի սուրբ եկեղեցիս ընդունիք, եւ ընդ դոսա հաղորդիք, յիշելով զսրբոյն Գրիգորի զմեծ վաստակ եւ զջան որ ի մեր եւ ի ձեր աշխարհիդ վերայ հասարակաց, եւ զսուրբ ծնունդն, զոր սրբով աւազանաւն վերստին ծնաք, եւ զլուսաւոր եւ զճշմարիտ հաւատ, զոր մեք եւ դուք ընկալաք եւ այժմ ունիմք, զհոգեւոր սէր, զոր ընդ ձեզ ունէաք, առաւել քան զամենայն զայդ հոգ յանձին կալաք հեռացուցանել եւ ի ձէնջ զչարի որոմանն սերմանս։ Վասն նորին՝ յուխտէ մերմէ զհաւատարիմ այր Մաթէոս քահանայ, առաքեցաք առ ձեզ եւ աղաչեցաք Քրիստոսիւ Աստուծով մերով, որպէս ցայժմ լեալ էք ազգ սուրբ, ժողովուրդ սեպհական տեառն Աստուծոյ, նոյնպէս եւ այժմ էք եւ մինչեւ յաւիտեան։ դուք եւ զաւակք ձեր զաւրացարուք Տերամբ, եւ կարողութեամբ զաւրութեան նորա, եւ առէք զսպառազինութիւնն Աստուծոյ, եւ զսուրբ եւ զճշմարիտ հաւատ, զոր ի սուրբն Գրիգորէ եւ յայլ հոգեկիր երանելի հարանցն ընկալաք, հաստատուն եւ անշարժ պահեցէք յանձինս ձեր։ եւ զպեղծ Նեստորիանոսսդ եւ զայլ հերձուածողս, որ յաշխարհիդ ձերում են, նոյնպէս ի սրբոյ եկեղեցւոյ եւ ի ձեր հաղորդութենէ նզովիւք ի բաց մերժեցէ՛ք, եւ ամենայն ուղղափառաց պտուիրեցէ՛ք, մի՛ լինել հաղորդ անպտղութեան գործոց նոցա, եւ մի՛ լսել հրապուրող եւ չարաթոյն բանից նոցա մահաբերաց։

Քանզի զնոսա որոշեաց սուրբ առաքեալն մանկունս անիծից, եւ զնոցին կորստական վարդապետութիւնն անուանեաց ամպս անջրդիս՝ վարեալս

ի մրրկէ ի կորուստ, ծառս գաւսս պտղակորոյս, նիւթս կիզման հրոյն յաւիտենից, որք չիրաւի իսկ նզովին, զի նոքա են պղտորիչք եկեղեցւոյ Քրիստոսի Աստուծոյ, յայժմու ժամանակիս, յամենայն տեղիս, որք եւ անուանեցան իսկ ի սրբոյ առաքելոյն, եղբարք սուտք, մշակք անաւրէնութեան, եւ նեռինք եկեալք յաշխարհ։ եւ հրամայեցաւ մեզ ճշմարիտ հաւատացելոցս ի սրբոյ աւետարանչէն ի Յովհաննէ՝ ոչ ընդունել զնոսա ի տունս, եւ ոչ ողջունել բանիւ, այլ հեռանալ ամենեւին ի նոցանէ որպէս ի թշնամեաց խաչին Քրիստոսի։

Եւ մեք աղաւթեմք զի նոյն ինքն սուրբ երրորդութիւնն խափանեսցէ եւ նկուն արասցէ ըզթշնամիս իւր, զհակառակորդսն ճշմարիտ հաւատոյ, եւ զաւրացուսցէ զպաշտաւնեայս եւ զերկրպագուս անուան իւրոյ սրբոյ։ Եւ եթէ յումեք ի հերձուածողաց գտցի զղջումն եւ ամենայն կամաւք իւրովք դառնայցէ ի սուրբ հաւատս մեր, եւ ոչ խաբէութեամբ, նզովեալ գրով զպեղծն Նեստոր եւ զամենայն հերձուածողս եւ զժողովն Քաղկեդոնի, եւ ապա ընդունել զայնպիսին ապաշխարութեամբ։ վասըն զի դուռն ողորմութեանն Աստուծոյ՝ խոստովանողաց եւ ապաշխարողաց հանապազ բաց է։

ԽԵ

ԹՈՒՂԹ ՋՈՐ ՏԷՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ԵՒ ԱՑԼ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒՆՔ, ԱՌ ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒՆՍ ԱՐԱՐԻՆ(1)։

Լաւաց, ճշմարտից եւ աստուածասիրաց, սիրելի եղբարց եւ աթոռակցաց մերոց, Աբասու Պարտաւայ եպիսկոպոսի, Մովսէսի Բաղաղատու եպիսկոպոսի, Գրիգորի Կապաղակայ եպիսկոպոսի, Հռոմակայ Ամարասայ եպիսկոպոսի, Տիմոթէի Բաղասականու եպիսկոպոսի, Ամբակումայ Շաքիոյ եպիսկոպոսի, Յոհաննկայ Գարդմանայ եպիսկոպոսի, Ղեւոնդի Մեծկողմանց եպիսկոպոսի, ի Յովհաննիսէ Հայոց կաթուղիկոսէ, յԱբրահամայ Տարաւնոյ եւ Մամիկոնենից եպիսկոպոսէ, ի Գրիգորէ Մարզպետական եպիսկոպոսէ, ի Ներսայ Բասենոյ եւ Մարդաղոյ եպիսկոպոսէ, ի Ստեփանոսէ Տայոց եպիսկոպոսէ, ի Մաշտոցէ Խոռխոռունեաց եպիսկոպոսէ, ի Գիւտայ Վանանդայ եպիսկոպոսէ, յԱբդիսոյէ (2) Ասորեաց ուղղափառաց եպիսկոպոսէ, ի Քրիստափորէ Ռշտունեաց եպիսկոպոսէ, ի Բաբայ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, ի Սեկունդոսէ Մոկաց ե-

---

Բնագիր Ա. էջ 81 - 84. Համմտ. ԺԳ. էջ 122 - 126։

(1) *Թուղթ Յովհաննիսի Հայոց կաթողիկոսի առ Տէր Աբաս՝ Աղուանից կաթողիկոս սակս Հաւատոյ Հաստատութեան։*

(2) *յԱբդիշոյէ*

պիսկոպոսէ, եւ յայլ եպիսկոպոսաց աշխարհիս աւրհնութեամբ եւ հոգեւոր սիրով ողջոյն։

Քանզի եհաս առ մեզ լուր դժնդակ համբաւոյ, եթէ են ոմանք գայլք յափշտակողք զգեստուք ոչխարաց, որք եկին յաշխարհդ ձեր ի վանաց պըղծոյն Պետրոսի, որ անուամբ աղքատասէրք կոչին եւ գործով՝ քրիստոսատեացք եւ ուրացողք զսուրբ երրորդութիւնն. զչար որոմն անիծելոյն Նեստորի եւ զժողովոյն Քաղկեդոնի անարգելաբար սերմանեն ի հոգիս անմեղաց, թիւրելով զնոսա յուղղափառ հաւատոյ՝ մատնել ի յաւիտենական կորուստն։ Զորմէ լսելով առհասարակ ոգւոյ եւ մարմնոյ եղեն անբժշկելի ցաւք։ Վասնորոյ ամենայն հարկաւորութեամբ փութացաք կարեկից լինել ձեզ եւ գրել, յիշեցուցանելով զբանս սրբոյ առաքելոյն. Զգուշանալ անձանց եւ ամենայն հաւտիդ, յորում եդ զձեզ սուրբ Հոգին տեսուչս եւ վարդապետս՝ հաստատուն պահել զհաւատս ուղղափառութեան, զոր ընկալան հարքն մեր ի սրբոց գրոց, ի հին եւ ի նոր կտակարանաց, ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի, եւ յերից երանելեաց ժողովոցն, ՅԺԸիցն ի Նիկիա, ՃՄիցն ի Կոստանդնուպոլիս, եւ Միցն յԵփեսոս, որոց ձայնակիցք, եւ ժառանգաւորք ուղղափառ հաւատոյն նոցա եղաք մեք ամենայն եկեղեցիք։

Խոստովանիմք մեք զմի Աստուած Հայր ամենակալ, զարարողն ամենայն երեւելեաց եւ աներեւելեաց, եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, յորդին Աստուծոյ, ծնեալ ի Հաւրէ, Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, Աստուած ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ, որով ամենայնքն։ Եւ ի սուրբ Հոգին, որ ի Հաւրէ ելանէ, եւ ընդ Հաւր եւ ընդ Որդւոյ երկրպագի եւ փառաբանի, արարչակից եւ հաւասար Հաւր եւ Որդւոյ, Երրորդութիւն կատարեալ միով բնութեամբ,

փառաւք եւ զաւրութեամբ եւ իշխանութեամբ՝ նախախնամելով զընդհանուր եղեալքս։

Իսկ ի վախճան ժամանակիս Աստուած գոլով մշտնջենաւոր Բանն Աստուծոյ եղեւ մարդ կատարեալ անյեղապէս, մարմնացեալ ի սուրբ կուսէն անճառաբար, ոչ հեռացեալ ի բնութենէն, եւ ոչ քայքայեալ ի մարմնաւորութիւն, այլ եկաց մնաց նոյն որ էրն, անփոփոխելի եւ անայլայլելի, Աստուած մարմնացեալ, ոչ մասամբ այլ բոլորովիմբ, ոչ պակասութեամբ այլ լիութեամբ, ոչ երկուութիւն այլ միութիւն անբաժանելի։ Ոչ Հայր էառ մարմին այլ Որդի. եւ ոչ սուրբ Հոգին թանձրացեալ մարմնով այլ Միածինն ի Հաւրէ, բայց կամաւք Հաւր եւ զաւրութեամբ սուրբ Հոգւոյն, այլ գոյութեամբ միայն Բանն Աստուծոյ։ Այսպէս եւ սուրբ ծնունդն ճանաչի։ Նոյն ինքն անբովանդակելին խանձարրապատեցաւ, զի մեք զգեցցուք զանապականութիւն. եղաւ ի մսուր, զի զանասնականն ի բաց փոխեսցուք զբարս, ի հրեշտակաց փառաբանեցաւ, զի մեք կոչեսցուք լինել փառաբանակիցք նոցա, ընծայեցաւ ի մոգուցն, զի պտղաբերեսցուք զհաւատս, կաթնաբուծեցաւ զի զանմեղութիւն ընկալցուք, զարդացաւ ըստ մարմնոյ ամենակատարն, զի ժամանեսցուք ի չափ հասակի լրմանն կատարմանն Քրիստոսի։ Եկն կամաւ ի չարչարանս, զի ի տանջանաց մեղացն զերծուսցէ։ Խաչեցաւ զի ի կենդանութեան պտղոյն վայելեսցուք։ Մեռաւ զի մահուամբ մեռուսցէ զմահ։ Եղաւ ի գերեզմանի, զի խորտակեսցէ զնիգս դժոխոց։ Ցերրորդ աւուր յարեաւ, զի զմեզ ի նորոգութիւն կենդանութեան փոխեսցէ։ Համբարձաւ յերկինս եւ նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, զի եւ մեք դասեալ լիցուք ընդ աջմէ նորա։ Գալոց է միւսանգամ դատել զկենդանիս եւ

զմեռեալս, եւ թագաւորութիւն նորա վախճան ոչ ունի։

Այսպէս հաւատամք եւ երկրպագեմք եւ փառաբանելով ասեմք. Սուրբ Աստուած, սուրբ եւ հզաւր, սուրբ եւ անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ։ Իսկ զոչ այսպէս խոստովանողսն նըզովեցին սուրբ հարքն, նմանապէս եւ մեք նզովեմք զՀինս զամենեսեան եղեալ հերձուածողսն եւ զնորըսս, զԱրիոս, զՊաւղոս Սամոսատացի, զՄանի եւ զՄարկիոն, զԵնոմիոս, եւ զԵւտիքոս, զԱպաւղինարոս, եւ զպեղծն Նեստոր, եւ զԹէոդորիտոս, եւ զնոտի ժողովն Քաղկեդոնի, եւ զտումարն Լեւոնի, որ լրբաբար յադգնեցան ասել երկուս բնութիւնս եւ երկուս դէմս ի վերայ միոյ Քրիստոսի Աստուծոյ. եւ թէ սուրբ կոյսն ոչ ծնաւ Աստուած, այլ մարդ սոսկ ըստ մեզ եւ տաճար բանին Աստուծոյ։

Այլ են ոմանք որ ասեն թէ մինչ յերկրի էր Քրիստոս՝ ոչ էր յերկինս, եւ մինչ ի խաչին վերայ էր՝ ոչ էր յաթոռ փառացն, եւ մինչ ի գերեզմանին էր՝ ոչ էր ընդ աջմէ Հաւր։ Զխորհեցողսն այսպէս՝ նզովե՛մք։

Եւ զԻբա, եւ զԱկակ, եւ զԲարծումա ի Մծբնայ, որք հնազանդեցան ժողովոյն Նեստորի, եւ եղեն պատճառք կորստեան բազմաց, եւ զՍեւերիոս եւ զգիրս ապականութեան նորա, այլ եւ զամենեսեան իսկ զայնոսիկ, որ այսմ հաւանին, եւ հնազանդին նոցա ամպարիշտ սպանող վարդապետութեանն՝ նզովե՛մք։

Եւ առաքեցաք առ ձեզ յուխտս մերմէ զայր հաւատարիմ՝ զՄատթէոս քահանայ, բերել զգրեալսդ մեր առ ձեզ, ընդ նմին յիշեցուցանելով զբանս Յովհաննու աւետարանչի որ ասէ. Եթէ ոք եկեսցէ առ ձեզ եւ զվարդապետութիւնս զայս ոչ

*ունիցի, մի՛ ընդունիցիք զնա ի տունս, եւ մի՛ բա-
նիւ ողջոյն ասել նմա։ Եւ եթէ ոք ասիցէ այնպի-
սումն ողջոյն, հաղորդեսցի եւ չար գործոց նորա։
զի որ ոչ խոստովանի զՏէր Յիսուս մարմնով եկ-
եալ, նա ինքն իսկ է Նեռնն մոլորեցուցիչ. զայն-
պիսիսն ի տանց եւ ի սահմանաց ձերոց հալածել
եւ զմահաբեր վարդապետութիւն նոցա ամենեւին
ոչ առնել արժանի լսելութեան։ Արդ, վասնզի հար-
քըն ձեր հաւատակից էին հարանց մերոց, եւ դուք
մեզ, հաճոյ թուեցաւ գալ ի ձէնջ այսր եպիսկո-
պոսաց երից կամ աւելեաց, լսելով ի մէնջ յան-
դիման զճշմարիտ վարդապետութիւնն, զի մի ոք
կորիցէ ի հովուաց կամ ի հաւտից, այլ ի վե-
րայ բարւոյ գիւտի ձերոյ եղիցի ուրախութիւն
հրեշտակաց յերկինս, եւ մեզ յերկրի, ծառայիցս եւ
երկրպագուացս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։*

Ողջ լերուք ի Տէր։

ԽԶ

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ
Ի ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

*Զգարնանային ժամանակին աւուրսն նշանա-
կելով, որ եւ աշխարհի լինելութեան սկիզբն՝ ըստ
մեծի մարգարէին Մովսէսի, խաւսելով ընդ Եբրա-
յեցական ազգին, Ամիսս այս եղիցի ձեզ սկիզբն
ամսոց։ եւ աստուածապաշտ ազգին ի դա՛ռն ծառա-
յութենէ ազատութիւն ելանել՝ ի խոստացեալ եր-
կիրն պարգեւաց մարդասիրին Աստուծոյ կանխաւ
հասանել, հետեւակելով ընդ յատակս կարմիր Ծո-
վու՝ զմեծամեծ սքանչելեացն յիշատակս ի միտ
ունելով։ Խորհրդաբար եւ ճշմարիտ աշխարհարա-
րութեանս այսորիկ սկիզբն, զգալստեանն Տեառն
նորոգելով զհնացեալ եւ զապականեալ զառ ի ներ-
քոյս երկնից յազատութիւն ճշմարիտ, ի ծառայու-
թենէ քրիստոնեայս, եւ աստուածապաշտս ի հեթա-
նոսութենէ առնելով, զյառաջ ասացեալ բանն դար-
ձուցանելով ի սա. Տաւնս այս եղիցի ձեզ սկիզբն
ամենայն տաւնից, ո՛վ քրիստոնեայք, առաջին է
յամենայն տաւնս սրբոյ եկեղեցւոյ, յորում նորո-
գումն համաւրէն աշխարհի լեալ, յոյժ վեհագոյն
քան յոչնչէն լինելութիւն. առաջին գտաւ ի ծագ-
եալ արեգականն արդարութեան, ամենայն հոգեւոր
կարգք զիւրաքանչիւր կալան զտեղի, որ ի հրեշ-*

Բնագիր Ա. էջ 85 - 89։

տականման պաշտաւնէից կատարին հանապազ. ոչ յերկիր անցաւոր պարգեւացս, այլ յերկնից արքայութիւնն եւ յաւիտենական պարգեւան. ոչ ծառայակցաւ Մովսէսի առաջնորդութեամբ, այլ ճըշմարիտ աւրինադրաւ՝ Տերամբ եւ Աստուծով Մովսէսի եւ ամենայն արարածոց՝ Քրիստոսիւ. որ թէպէտ եւ զկերպարանս ծառայի էառ կամաւք վասն մերոյ փրկութեան, զի զմեզ առ ինքն մերձեցուսցէ, եւ ազգակցաւ մերով մարմնով, զոր խառնեաց եւ միացոյց ընդ իւրումն Աստուածութեանն, կեանս մշտնջենաւորս չնորհեաց մեզ, սակայն եկաց մնաց յիւրում Աստուածութեանն անփոփոխելի։

Եւ թէ զանուն ոք կամի ուսանել զտաւնիս, յորում սքանչելիք մեծամեծք կատարեցան, լուիցէ զանսուտ բանն երկուս ի միասին գումարեալ ծնունդս, միոյ եւ նորին Միածնի Որդոյն Աստուծոյ. առաջին յԱստուածածին կուսէն սրբոյ եւ երկրորդ յետ երեսուն ամի ի սմին աւուրս մկրտութեամբ ի Յորդանան ի կարապետէն իւրմէ ի Յովհաննէ ծանուցեալ աշխարհի. վկայեալ Հաւր ի վերուստ բարբառով՝ Դա՛ է որդի իմ սիրելի ընդ որ հաճեցայ, եւ ականատես Հոգին սուրբ ի նըմին աւուր իջեալ յերկնից նմանութեամբ աղաւնոյ հանգչէր ի վերայ՝ յայտնելով զնա փրկիչ աշխարհի, որպէս ի Ծննդեանն, նոյնպէս եւ ի Մկրտութեանն։ Յաղագս որոյ եւ Յայտնութիւն ասի աւրս եւ Ծնունդ. միոյն պատճառք, վասն զի Բանն Աստուած մարմին եղեալ բնակեաց ի մեզ հաւատացեալս, եւ միւսոյն՝ վկայութեամբ Հաւր եւ Հոգւոյն սրբոյ ի մարդիկ ծանաւթութիւն. զորոյ զկնի ճըշմարիտ վկայութեանցն համարձակեալ եւ Մկրտիչն բարբառէր մեծաձայն ասելով. Ահա գառն Աստուծոյ որ բառնայ զմեղս աշխարհի։

Յայտնագոյնս ասացից. հիմն եւ արմատ ամենայն չինուածոյ սուրբ եկեղեցւոյ, եւ ամենայն աստուածապաշտից քրիստոնէից, զայս տաւն անդրանիկ ամենայն տաւնից հաւատացելոց ի փրկիչն Քրիստոս, պատուեսցուք զսա որպէս սկիզբն փրկութեան մերոյ ամենայն սրբութեամբ եւ հոգեւոր աւրհնութեամբք եւ երկնային ուրախութեամբ լցեալ։ Բայց յաղագս կրկնապատիկ լինելոյ պատճառք տաւնիս այսորիկ երկոցուն սքանչելի ծըննդոցն, մերով մարմնով ի սուրբ կուսէն, եւ մըկրտութեամբ ի Յորդանան հոգեւոր աւազանաւն, ի մի եկեալ միաբանութիւն յաւուր յայսմիկ, բազմապատիկ արարին զուրախութիւն. միովն զի ի բնութենէ մարդկան առեալ զմարմինն՝ ընդ անճառելի Աստուածութեանն խառնեալ միաւորեցաւ, եւ միւսովն զի բարբառ Հաւր ի յերկնից ոչ որոշեաց զմարդկութիւնն, այլ զմիաւորեալն ի մարմնի աստուածութիւնն մարդկութեամբն՝ իւր Որդի սիրելի անուանեաց. ասէ, Ընդ որ հաճեցայ, մեզ հրամայեաց լսել նմա եւ հնազանդ լինել, պատուեսցուք առաւելագոյն զայս ուրախութեամբ մեծաւ, յորում բնութիւնս մեր պատուեցաւ, յաղագս առեցելոյ ի մէնջ ընդ ճշմարիտ աստուածութեանն միաւորեալ, եւ դուստր ազգիս մերոյ Աստուածածին կոչեցաւ եւ եղեւ, որում ի սպասու կան բիւրաւոր բանակք հրեշտակաց Որդւոյ մարդոյ։ Եւ զտաւնիս այսորիկ զպատճառս ինքեանք բարբառէին եւ մարդկան ուսուցանէին ասել. Փառք ի բարձունս Աստուծոյ եւ յերկիր խաղաղութիւն եւ ընդ մարդկան հաճութիւն։ Քանզի ասէ, ակնկալութիւն արարածոց՝ յայտնութեան Որդւոյն Աստուծոյ ըսպասէր, առ ի մերժել եւ ի բաց ընկենուլ յինքեան զծանրութիւն նզովիցն, որք յաղագս յանցանաց

մարդոյն եղան։

Լուիցուք այսուհետեւ եւ յաւետարանչէն. եթէ զիա՞րդ եղեւ ծնունդ բանին, ասէ. Բանն մարմին եղեւ եւ բնակեաց ի մեզ. եւ դարձեալ ինքն Հայր բերանով մարգարէին Դաւթայ, որպէս յերեսաց Միածնի Որդւոյն խաւսեցեալ Բանն ընդ Հաւր. Տէր ասաց ցիս որդի իմ ես դու, եւ ես այսաւր ծնայ զքեզ։ Վասն զի ծառայի կերպարան էառ կամաւք, ոչինչ դանդաղի տէր իւր կոչել զծնաւղն իւր բնութեամբ։ Որդի իմ ես դու, ի վերայ բերէ. զառաջին ծնունդն նախ քան զամենայն յաւիտեանս լեալ անուանէ, վասն զի երիս ծնունդս ամենայն մարդոյ հնար է լինել, ի գրոց սրբոց ուսանիմք։ Առաջին ըստ բնութեան ի միմեանց. երկրորդն որ յոյժ լաւագոյն եւս է քան զառաջինն եւ աստուածային, վերստին ծնունդ ի ջրոյ եւ ի Հոգւոյ սրբոյ, առանց որոյ ոչ յորդեգրութիւն Աստուծոյ ոք դասի, եւ ոչ զերկնից արքայութիւնն կարէ տեսանել. վասն զի եւ թողութեան մեղաց ոչ լինել արժանաւոր հասանել. ընդ որ թէպէտ եւ Նիկոդիմոս տարակուսեալ յերկուանայ թանձրագոյն մտաւք, անհնարին՝ ծերոյն ասելով անդրէն միւսանգամ յարգանդ մտանել մաւր իւրոյ եւ վերստին ծնանիլ, եւ յանդիմանի ի փրկչէն Քրիստոսէ, իբրեւ զտգէտ վարդապետ Իսրայելի։ Այլ մեք ուսեալք ի հասարակաց Վարդապետէն եւ յիմաստութենէն Աստուծոյ, հաւատամք եթէ է հնար մըտանել հին մարդովն, ապականեցելովն մեղաւք ցանկութեան, ի հոգեւոր արգանդ աւազանի ջրոյն սրբութեան, եւ ելանել հաւատովք նոր մարդ՝ ամենեւին առանց մեղաց, զգեցեալ զզաւրութիւն Աստուծոյ զկատարեալ սրբութիւնն։

Եւ երրորդ ծնունդ զհամաւրէն մարդկան նո-

րոգումն ի հողոյ, ընդ որ աքանչանալով մարգարէն Եսայիաս, Ո՛վ լուաւ, ասէ, կամ ո՛վ ետես թէ երկիր զազգ մի բովանդակ ծնանիցի ի միում աւուր։ Թուի այդ աւրինակ ծննդեան լինել, որ ըստ ուսման եւ բանի վարդապետութեան հաւատոց է. որպէս երանելի Պաւղոս զկորնթացիսն աւետարանաւքն ծնեալ ի Քրիստոս Յիսուս, եւ զՈնեսիմոս ի կապանս ծնեալ, ասէ։

Արդ մարդկան այսոքիկ են ծննդեան աւրինակ. իսկ Քրիստոսի հանդերձ երեքումբք այսոքիկ, որ ի կուսէն սրբոյ, Դաւթի եւ Աբրահամու որդի ասի։ Եւ մկրտութեամբն ի Յորդանան ի կարապետէն իւրմէ ի Յովհաննէ, երկոքեան ծնունդքս ի նմին աւուր հանդիպան(*) յետ երեսնամեայ ժամանակի. եւ յարութեանն որ ի մեռելոց, յերրորդ աւուր։ Այսոցիկ երից ծննդոց փրկչին մերոյ Քրիստոսի եղելոյ ի վերջին ժամանակ աչխարհիս. է՛ եւ չորրորդ ծնունդ նորա նախ քան զամենայն յաւիտեանս, անճառելի եւ անպատում ի Հաւրէ միայն, Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ։ Զի թէպէտ եւ ամենայն աւրինակք ծննդեան նորա աստուածայի՛ն եւ անճառելիք, այդ՝ այն առաւել եւս է սքանչելի եւ անպատում, եւ վերագոյն քան զմիտս մարդկան, զի յորմէ հետէ Հայր իմանի եւ Որդի ընդ նմին, ո՛չ պատուով եւ ո՛չ երիցութեամբ առաւել ոք քան զոք, բայց միովն միայն որոշեալ ի միմեանց, զի միւն ծնաւղ միայն է, եւ միւսըն ծնեալ, իսկ միւսն ի նոցին էութենէ։ Նոքա այսաւր ի Յորդանան ծանուցան աչխարհի, վասն որոյ առաւել զայս տաւն պատուեսցուք մեծաւ ուրախութեամբ։

(*) Այսպէս յօրինակին.

Եւ Կիւրղոս Երուսաղէմի եպիսկոպոս, վարժեալ հռետորական արհեստիւք եւ լի Հոգւով սրբով, որ ի Սիմոն կախարդէ եւ ցիւր ժամանակն զամենայն աղանդս յանդիմանեալ կշտամբեաց եւ զանիրաւ ժողովս նոցա· եւ զտաւնս եւ զընթերցուածս եւ զսաղմոսս ի սրբոց առաքելոցն զեղեալսն հաստատեաց, եւ զյիշատակս մարգարէից եւ առաքելոց եւ մարտիրոսաց ստուգեալ կարգեաց, եւ գըլուխ տաւնից զյայտնութիւնն եդ, զոր սուրբ առաքելոցն էր կարգեալ, եւ չասաց զծնունդն յառաջ քան զյայտնութիւն, այլ զմի եւ զնոյն։ Եւ զոր յայլ քաղաքս ըստ Արտեմոնադիր ընթերցուածոց դեկտեմբերի ամսոյ ի քսան եւ հինգն ծնունդ առնեն, զայն Յակովբայ առաքելոյ եւ Դաւթայ մարգարէի յիշատակի աւր եղ Կիւրեղ· քանզի եւ սուրբ հարքն որ ի Նիկիա ժողովեալ, եւ երանելին սուրբըն Գրիգորիոս եւ սուրբն Արիստակէս ոչ կարգեցին երկուս տաւնս զԾնունդն եւ զՅայտնութիւնն, այլ մի տաւն։ Եւ ըստ նոցունց հոգեկիր վարդապետքն եւ թարգմանիչք, որք յԱղեքսանդր եւ յայլ յայտնի քաղաքս վարժեալ, ոչ աւելիս եւ նորս ինչ թարգմանեցին, եւ ոչ ընկալան, եւ ոչ մեզ աւանդեցին· այլ հաստատեալ եմք ի վերայ հիման սուրբ առաքելոցն եւ երանելի հարցն, որ զմի եւ նոյն տաւն կատարեցին, եւ կատարեմք ի պատիւ սուրբ Երրորդութեանն, զաւր սուրբ Յայտնութեանն ոչ բաժանելով յերկուս զայսաւր ի Յորդանան զծնիցեալ Բանն։

Զթումա յիշեա՛ ի Տէր։

ԽԷ

ԹՈՒՂԹ ՏԵԱՌՆ ՄՈՎՍԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ԱՌ ԿԻՒՐՈՆ ՎՐԱՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ։

Կիւրոնի վրաց կաթուղիկոսի եւ այլ եպիսկոպոսաց աթոռակցաց քոց՝ ի Մովսիսէ Հայոց կաթուղիկոսէ եւ յայլ եպիսկոպոսաց աթոռակցաց իմոց՝ սիրով ողջոյն։

Յառաջագոյն իսկ՝ մինչդեռ առ մեզն էիր՝ խօսեցաք ընդ քեզ բան խրատու եւ մխիթարութեան· որպէս սիրելի եղար եւ աթոռակից՝ որպէս եւ եսդ, եւ եղիցիս արժանապէս գնալ քեզ ի ճանապարհս Տեառն, եւ պահել զպատուիրանս նորա սուրբ սրտիւ եւ անկեղծաւոր հաւատով, եւ զգուշանալ ի վարս եւ ի գնացս, եւ բարիոք հովուել եւ հովուապետել, եւ զգոյշ լինել հօտիդ՝ որ քեզ հաւատացաւ· եւ այլ ամենայն պատուիրանք Տեառն՝ որ յայդ բան բովանդակին։ Եւ դարձեալ գնոյն գրեմ գնալ արժանապէս ի ճանապարհս Տեառն, եւ երանելի լինել ըստ մարգարէին ճայնի, եւ ո՛չ գընալ ի խորհուրդս ամբարշտաց, եւ յիշել զամենայն բանս Աստուածաշունչ հին եւ նոր կտակարանաց, որ պատուիրեն մեզ՝ պահել զպատուիրանս Տեառն ուղիղ մտօք եւ ճշմարիտ խոստովանութեամբ, եւ ո՛չ խոտորել ի ճանապարհաց Տեառն յաջ կամ յահեակ· եւ ես զնոյն խնդրէի լսել ի քէն։ Բայց արդ

Բնագիր Գ. էջ 8 - 12։

լսեմ, թէ հերձուածք գոն ի քեզ. եւ սակաւ ինչ հաւատացի։ Բայց հաւատացի, վասնզի ի հաւատարիմ վկայից եղեւ ծանուցեալ։ Եւ լուաք այսպէս. եթէ այր մի Յուժիկ Նեստորական եկն առ քեզ, եւ ի քէն առեալ ձեռնադրութիւն Եպիսկոպոսութեան. եւ զարմացայ յոյժ, զի զայնպիսին ո՛չ միայն ի պատիւն յայն ածել արժան էր, այլեւ պատժել, եւ ի ժողովս հաւատացելոց ո՛չ ընդունել. զի գայլ ո՛չ երբեք բնակի ի մէջ ոչխարաց, այլ եթէ երբեք բնակել հանդիպի՝ օձտէ եւ ցրուէ զնոսա։ Նմանապէս եւ գողք. զի գող ո՛չ գայ՝ եթէ ո՛չ զի գողասցի եւ սպանցէ եւ կորուսցէ՝ ասաց մեզ Տէրն եւ Փրկիչն բանն։ Վասնզի այնպիսիքն գողք են եւ աւազակք եւ գայլք յափշտակողք. եւ դարձեալ սուտ առաքեալք եւ մշակք նենգաւորք, եւ կերպարանին զգեստիւք ոչխարաց, եւ ի ներքոյ գայլք են յափշտակողք. յայնպիսեացն զգուշանալ մեզ հրամայեաց Հովիւն քաջ, որ եդ զանձն իւր ի վերայ ոչխարաց. եւ ապա յաւուր վրիժուց հատուցման հատուցանէ նոցա որոշելով ի ձախակողմն կոյս՝ ասելով, Երթայք անիծեալք յինէն, եւ որ ի կարգին է բան։ Եւ դարձեալ, եթէ ի բաց կացէ՛ք յինէն ամենայն մշակդ անիրաւութեան, զի ո՛չ գիտեմ զձեզ։ Նաեւ ընդ մէջ կտրեսցէ զնոսա, եւ զմասն նոցա ընդ անհաւատսն դիցէ. զի եւ առաքէ ի տեղին, զոր պատրաստեալ է սատանայի եւ հրեշտակաց նորա։

Արդ գիտեմք՝ զի անգիտութեամբ արարեր զայդ։ Արդ դարձի՛ր եւ ապաշաւեա՛ հանդերձ ապաշխարութեամբ. եւ արտասուօք ասա՛ դու զմարգարէին. Տէ՛ր մի՛ յիշեր զմեղս մանկութեան իմոյ եւ զանգիտութեան. եւ այլ մի՛ եւս տացես աեղի բնակութեան Յուժկին այնորիկ ի մէջ հաւատացելոց։ Եւ պատուիրեա՛ մեծաւ սաստիւ, զի մի՛ ոք իշխեսցէ ընդունել զնա ի յարկս իւր, եւ մի՛ տալ նմա ողջոյն ամենեւին, եւ մի՛ տեղի բնակելոյ նմա ընդ իշխանութեամբ քոյ։ Եւ դարձեալ մի՛ երբեք ողջոյն տալ նմա ի հաւատացելոց քոց. վասընզի հրամանն առաք յաստուածային պատուիրանաց՝ այնպիսեացն ողջոյն ո՛չ տալ. այլ դու ապաշաւեա՛ հանդերձ արտասուօք եւ ողորմութեամբ աղքատաց, եւ ապաշխարեա՛ մեծաւ զղջմամբ. զի ապաշաւելն է դադարելն ի մեղաց։ Զի եթէ մեղիցես, դարձցիս ասէ. եւ թէ ուղղեսցես, յերկար ճըգեսցիս. եւ յորժամ դարձցիս եւ յոգւոց հանիցես եւ հեծեծիցես։ Արդ դարձցին առ Աստուած՝ որ խնդրէն զնա, գրեալ է։ Վասնզի զդարձն միայն խնդրէ Աստուած. դարձարո՛ւք առ իս՝ ասէ, եւ ես դարձայց առ Ձեզ։ Արդ մի՛ լինիր չարի յիշատակ, եւ մի՛ գտիչ չարեաց. վասնզի ունիս բազում պատուիրանաց յիշատակ, զբարի գործովք մի՛ զանց առներ։

Արդ այսոքիկ քեզ պատուէր ի գրոց սրբոց. զի սիրեսցես զՏէր Աստուած քոյ. քանզի այն է պատուիրանն Աստուծոյ՝ զի սիրեմք զնա ի սուրբ սրտէ եւ յանկեղծաւոր հաւատոյ. զի գրեալ է, սիրեսցես զՏէր Աստուած քոյ յամենայն սրտէ քումմէ եւ զօրութենէ, եւ որ այլն եւս։ Այս է առաջին պատուիրանն. եւ ամենայն գիրք աստուածայինք յայս բան բովանդակին։ Արդ պահեա՛ զհաւատ եւ զխոստովանութիւն սրբոց հարցն, զոր ինքեանք դաւանեցին, եւ զնոյն մեզ աւանդեցին երեք հարիւր տասն եւ ութ՝ որ ի Նիկիա, եւ հարիւր եւ յիսունք՝ որ ի Կոստանդնուպոլիս, եւ երկերիւրքն որ յԵփեսոս։ Իմա՛ զայն՝ որ ի ժամանակս կաւատայ արքայից արքայի խնդիր եղեւ քննութեան

ցելոց։ Եւ պատուիրեա՛ մեծաւ սաստիւ, զի մի՛ ոք իշխեսցէ ընդունել զնա ի յարկս իւր, եւ մի՛ տալ նմա ողջոյն ամենեւին, եւ մի՛ տեղի բնակելոյ նմա ընդ իշխանութեամբ քոյ։ Եւ դարձեալ մի՛ երբեք ողջոյն տալ նմա ի հաւատացելոց քոց. վասընզի հրամանն առաք յաստուածային պատուիրանաց՝ այնպիսեացն ողջոյն ո՛չ տալ. այլ դու ապաշաւեա՛ հանդերձ արտասուօք եւ ողորմութեամբ աղքատաց, եւ ապաշխարեա՛ մեծաւ զղջմամբ. զի ապաշաւելն է դադարելն ի մեղաց։ Զի եթէ մեղիցես, դարձցիս ասէ. եւ թէ ուղղեսցես, յերկար ճըգեսցիս. եւ յորժամ դարձցիս եւ յոգւոց հանիցես եւ հեծեծիցես։ Արդ դարձցին առ Աստուած՝ որ խնդրէն զնա, գրեալ է։ Վասնզի զդարձն միայն խնդրէ Աստուած. դարձարո՛ւք առ իս՝ ասէ, եւ ես դարձայց առ Ձեզ։ Արդ մի՛ լինիր չարի յիշատակ, եւ մի՛ գտիչ չարեաց. վասնզի ունիս բազում պատուիրանաց յիշատակ, զբարի գործովք մի՛ զանց առներ։

Արդ այսոքիկ քեզ պատուէր ի գրոց սրբոց. զի սիրեսցես զՏէր Աստուած քոյ. քանզի այն է պատուիրանն Աստուծոյ՝ զի սիրեմք զնա ի սուրբ սրտէ եւ յանկեղծաւոր հաւատոյ. զի գրեալ է, սիրեսցես զՏէր Աստուած քոյ յամենայն սրտէ քումմէ եւ զօրութենէ, եւ որ այլն եւս։ Այս է առաջին պատուիրանն. եւ ամենայն գիրք աստուածայինք յայս բան բովանդակին։ Արդ պահեա՛ զհաւատ եւ զխոստովանութիւն սրբոց հարցն, զոր ինքեանք դաւանեցին, եւ զնոյն մեզ աւանդեցին երեք հարիւր տասն եւ ութ՝ որ ի Նիկիա, եւ հարիւր եւ յիսունք՝ որ ի Կոստանդնուպոլիս, եւ երկերիւրքն որ յԵփեսոս։ Իմա՛ զայն՝ որ ի ժամանակս կաւատայ արքայից արքայի խնդիր եղեւ քննութեան

հաւատոց. եւ Հոռոմք զՔաղկեդոնին ընկալան ըզհաւատս. եւ մեր աչխարհս եւ ձեր հրաժարեցին եւ հեռացան. եւ դեռ եւս գրով կայ եւ պահի մեր եւ ձեր միաբանութիւն հաւատոյ։ Արդ մի՛ ստեր ուխտի հարցն մերոց՝ որ եղին ի մէջ երկոցունց. եւ մի՛ մեկնիր ի միաբանութենէ մերմէ. եւ մի՛ թողուր զուսումն մանկութեան. եւ մի՛ մոռանար զուխտն աստուածեղէն. եւ մի՛ ձայնակից լինիր Հոռոմոց. եւ մի՛ դառնար սրտիւք քոյ յԵգիպտոս, այլ յիշեա՛ ուստի ելեր ի նոր Եգիպտոսէ, եւ ի փրկողէ զքեզ զՓարաւոնի դառն տանէն Հոռոմոց, եւ ի չար վերակացուացն, եւ ի դառն ծառայութենէ. մի՛ յանդիմանիր ի մարգարէէն, թէ ո՛չ կացին նոքա յուխտին Տեառն, եւ ըստ իրաւանց նորա ոչ կամեցան գնալ։ Եւ այլուր թէ՝ դարձան սրտիւք իւրեանց յԵգիպտոս։ Արդ մի՛ յենուր ի ցուպն եղեգնէ ի ջախջախեալն. զի թէ յենուցուս, վնաս ոչ սակաւ առնիցես անձին քումմ։

Մի՛ քակեր զցանկ հայրենի, զոր հաստատեցին սուրբք հարքն վիմօք հաւատոյ։ Զի որ քակէ զցանկ, հարցէ զնա օձ. եւ որ գլէ վէմ, կորուստ անձին իւրոյ առնէ։ Արդ հաստատուն կա՛լ զխոստովանութիւն երից սուրբք ժողովոցն, զոր հարքն մեր եւ ձեր միաւորական գրով հաստատեցին ի մէջ իւրեանց, որ դեռ եւս կայ։ Եւ փախի՛ր անչափ հեռաւորութեամբ ի պիղծ ժողովոյն Քաղկեդոնի եւ յանընդունակ տոմարէն Լեւոնի. եւ նզովեա՛ զամենայն հերձուածողսն, զառաջինսն եւ զմիջինսն եւ զվերջինսն, զոր սուրբք հարքն նզովեցին, եւ մեք նզովեմք. եւ բա՛րձ զամենայն չար ի միջոյ։ Վասընզի գրեալ է, բարձէ՛ք՝ ասէ՝ զչարն ի միջոյ ձերմէ։ Եւ դարձեալ, եթէ ելէ՛ք ի միջոյ նոցա եւ մեկնեցարուք, եւ ի պիղծս մի՝ մերձենայք. եւ ես

ընկալայց զձեզ՝ ասէ Տէր։ Արդ զՅուժիկն զայն հալածեա՛ յերկրէ քումմէ եւ յաչխարհէ, մի՛ դարձեալ արմատ դառնութեան ի վեր երեւեալ, եւ նորա բազումք պղծեսցին։

Ցիչեա՛, զի եկիր բնակեցար ընդ հովանեաւ սրբոյ կաթուղիկէիս, եւ ծառայեցեր միամտութեամբ սրտի քո ի ձեռն հոգեւոր ծառայութեանն՝ որ քեզ հաւատացաւ ի մէնջ. եւ մեք վստահացեալ ի կեանս քո՝ առ սէր քո՝ արարաք զկամս քո՝ Առաջնորդ զքեզ կացուցանելով աչխարհիդ այդմիկ. զի թէպէտ եւ էիր ազգաւ եւ բնակութեամբ յաչխարհէդ, այլ վաղ ուրեմն հեռացեալ եւ օտարացեալ ի Հռոմայեցւոցն վարեցար աչխարհ։

Իսկ չնորհք Հոգւոյն՝ որ կոչեաց զքեզ ի կոչումնդ յայդ հոգեւոր, իբր ըմբռնմամբ իմն ձգեաց եւ եհան զքեզ յերկաթի հնոցէն՝ եւ ի միջոյ հալոցացն Հոռոմոց բռնութենէն. վասն զի փառք Տեառն ի կղզիս ծովու, եւ անուն նորա փառաւոր եղիցի յամենայն տեղիս հեռաւորս։ Արդ մի՛ լինիր պատճառ կորստեան քեզ եւ ժողովրդեան քումմ, զի մի՛ գուցէ հասանիցեն նզովք ի Տեառնէ յաղագս քո ի վերայ ժողովրդեան երկրիդ՝ ըստ ասելոյ մարգարէին, եթէ Նզովք կերիցեն զերկիր, զի մեղան բնակիչք նորա, եւ մերնասցեն մարդք սակաւաւորք։ Եւ դարձեալ, եթէ առաքեսցէ Տէր ի պատիւ քո անարգանս, եւ զփառս հանցէ ի քէն։ Եւ դարձեալ, եթէ յորժամ կատարեսցէ Տէր առնել զամենայն ինչ, ածցէ ըզձեռն իւր ի վերայ մեծամտին, եւ որք զանճինս առ իմաստունս ունին, եւ խորհեցան խորհուրդ այլ ո՛չ Տէրմբ։

Արդ զայսոսիկ ի բազում վչտաց եւ ի նեղութենէ սրտի գրեցի առ քեզ։ Քանզի սէրն Աստուծոյ ստիպէ զմեզ խօսել զբանս ճշմարտութեան՝ որ վասն նորա։

Եւ զպատասխանիդ թղթոյդ ըստ կամաց Աստուծոյ եղիցի մեզ լսել։

Ողջ լեր ի Տէր։

ԽԸ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ՏԵԱՌՆ ՄՈՎՍԻՍԻ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ Ի ԿԻՒՐՈՆԷ ՎՐԱՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԷ

Սրբասիրի եւ պատուականի Տեառն իմոյ՝ Մովսիսի Հայոց կաթուղիկոսի՝ եւ ամենայն Եպիսկոպոսաց Աթոռակցաց քոց՝ ի Կիւրոնէ Վրաց կաթուղիկոսէ խոնարհ երկրպագութեամբ եւ սիրով ողջոյն, եւ յամենայն աթոռակցաց իմոց Եպիսկոպոսաց՝ կրկին խոնարհութեամբ եւ երկրպագութեամբ ողջոյն եւ օրհնութիւն ձեզ ի սուրբ Խաչէս։

Զթուղթս ձեր՝ զոր գրեալ էիք՝ ընկալաք եւ հասու եղաք։ Եւ զպատգամս՝ զոր արարեալ էիք՝ լսեցաք յԵպիկոպոսէս. եւ որ գրով եւ բանիւ հոգացեալ էիք զմեզ խրատական վարդապետական բանիւ, նա եւ յանդիմանեալ էիք որպէս Տէր եւ Վարդապետ եւ Հայր հոգեւոր, որպէս եւ էքդ իսկ, երկիր պագի եւ չնորհակալ եղէ ձեր հոգեւոր սիրոյդ։ Բայց ես, հանդերձ Եպիսկոպոսօք իմովք եւ լաւօք աշխարհիս, խորհուրդ արարի օրէնս համարելով ո՛չ արգելուլ ի գալոյ զամենեսեան զայնոսիկ՝ որք ի զղջումն գան եւ յապաշխարութիւն։ Իսկ իբրեւ իմացաք զնորա չարութիւն, դարձեալ մերժեցաք ի մէնջ, եւ արգելաք զմարդիկ ո՛չ տալ ողջոյն նմա։ Եւ որ գրեալս էիք, թէ հերձուածք

Բնագիր Գ. էջ 12 - 13։

գոն ի ձեզ՝ եւ մեք ո՛չ հաւատացաք. եւ դարձեալ հաւատացաք յաղագս հաւատարիմ վկայից. ահա մեք մեզէն իսկ ասացաք զեղեալսն ի մէնջ։ Եւ որ զկաւատայ արքայից արքայի ժամանակն էիք գրեալ, գիտեմք՝ զի այնպէս եղեւ որպէս բազում անգամ լսեալ եմք. եւ որ վասն հարցն մեր եւ ձեր միաբանութեան եւ ուխտի եւ հաստատութեան հաւատոյ էիք գրեալ, մեք անչարժ ունիմք զնոյն։ Եւ որ վասն մեր եւ ձեր աչխարհաց էիք գրեալ եւ ասացեալ յաղագս միաբանութեան՝ զոր ի մերում ժամանակիս է, մեք ի նոյնս ունիմք միաբանութիւն եւ ո՛չ փոխիմք։ Իսկ վասն խուժկին էիք հաստատեալ զհրամանս ձեր գրով եւ բանիւ. որպէս գրեցաք վերագոյն, վաղ մերժեցաք զնա ի մէնջ, եւ հրամայեցաք մերոց ո՛չ ընդունել զնա։ Այլ մեք յամենայնի հնազանդ եմք ձեզ եւ ձերոց հրամանացդ։

Ողջ լերո՛ւք ի Տէր. եւ մեզ աղօթս արարէ՛ք։

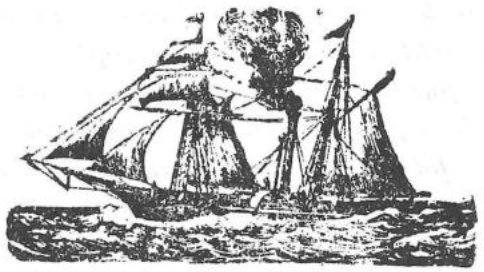

ԽԹ

ՊԱՏՃԱՌՔ ԹՂԹՈՑՆ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻՈՑՆ ԿԻՐՈՆԻ՝ ԵԹԷ Ո՞Ր ԳՏԱԻ ԵՒ Ո՞ՐՊԷՍ

Արդ զայսոսիկ թուղթս Մովսիսի Հայոց Կաթուղիկոսի՝ եւ զպատասխանին Կիւրոնի ո՛չ գտաք ի գրել ի գիրս թղթոցն. եւ ի բազում ջան մտեալ հազիւ կարացաք գտանել։ Քանզի վաղ ուրեմն լուեալ էր իմ յուսումնասիրաց ոմանց՝ եթէ սկիզբն Կիւրոնի կորստեան ի Մովսիսի ժամանակն եղեւ. զոր ապա սակաւ ինչ զպատճառն տայ Կիւրոն յառաջին պատասխանումն իւրոյ թղթին՝ որ առ Աբրահամ Հայոց Կաթուղիկոս. եւ ասէ այսպէս. Մովսէս Հայրապետն Հայոց ասէ, որ նախ քան զքեզ յաթոռդ յայդ գրեաց առ մեզ վասն խուժկին եւ ո՛չ վասն հաւատոյ ինչ իրաց. զոր ապա ընթեռնուք յիւր իսկ ի թղթի անդ։

Արդ մեք ի բանէդ յայդմանէ ուսեալք յաղագս թղթոյդ, եւ լուեալ ի հաւատարիմ մարդոց՝ որպէս ասացաք, ի խնդիր ելեալ գտաք ի Տփխիս Քաղաքի, որ է ի վրաց նահանգին՝ մերձ առ ստորոտով լերինն Կովկասու՝ ի վերայ գետոյն որ կոչի Կուր։

Քանզի էր Քահանայի միոյ գտեալ ի գիրս վրաց, որում անուն քահանային Կիրակոս կոչիւր։

Բնագիր Գ. էջ 14։

Որ եւ նա մեծաւ աշխատութեամբ գրեալ եւ թարգմանեալ ի մերս լեզու՝ ետ մեզ գրով։ Վասն զի ինքն իսկ կարի քաջ գիտէր զգիր եւ զլեզու Վրաց։ Եւ մեր առեալ զստուգիւ քննութեամբ գըրեցաք առ ձերդ հարցասիրութիւն։

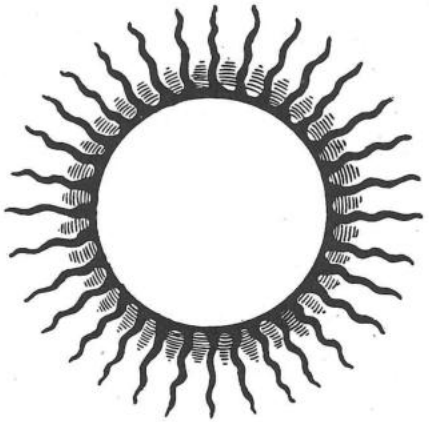

Ծ

ՓԱՌԱՒՈՐԵԼՈՑ ՏԵՐԱՆՑ, ՎՐԹԱՆԻՍԻ ՏԵՐԱՆՑ ՆՈՒԻՐԱԿԻ, ԵՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՔՋԿԱՆ ՈՐԴԻՈՑ· Ի ՍՈՐՄԵՆԱՑ ՍՏՐԱՏԵԼԱՏԷ ԵՒ ՀԱՑՈՑ ԶԱՒՐԱՎԱՐԷ

Մեք բազում անգամ յանդիման բանիւք, եւ ի հեռուստ գրով խաւսեցաք ընդ ձերում իմաստութեանդ, եւ ակն ունէաք գտանել զձեզ որպէս ըզմիաժառանգս ի սրբոյ աւազանին հարազատ եղբարս եւ որդիս՝ հասարակաց հաւատոյ մեր հաւրն սրբոյն Գրիգորի, եւ դուք չատ ինչ աւտարաբար վարեցայք առ մեզ, եւ հաւասար առաջնոցն այժմու պատասխանիք լի խարդախանաւք եւ պատճառանաւք խաբէութեան։ Զի եթէ չէր իշխան, որպէս գրեցէք, տեղապահդ ձեր եկեղեցւոյդ առանց աթոռակցաց իւրոց ասել ընդ մեզ եւ կամ լսել, եւ կամ որ ասէքդ քերդող, նստեալ ի Դունայ աւերածին՝ հաւատոյդ նոր կարապետդ, եւ յառաջընթաց նեռին, պաճուճեալ սնափառութեամբ ի մէջ ախմար եւ մտամոլար մարդկան, եւ ցուցանէ զանճն իւր թէ ես իսկ եմ վարդապետութիւն, ապա պարտ է ինձ անսալ համախոհ միաբանութեան եւ կամ ժողովական գրոց առ միմեանս հաւանութեան· եւ ոչ այնպէս յանկարծաւրէն եւ վարկպարագի, որպէս զոչինչ՝ զսրբոց հարանցն հաստատեալ սեղա-

---

Բնագիր Ա· էջ 90 - 92։

նըս կործանել, եւ որպէս զպիղծ ինչ եւ զանաւրէնութեամբ թաթաւեալս վերստին մկրտել, եւ զանմեղ քահանայս բռնադատել, եւ տալ հաստատել գրով՝ մի՛ իշխեսցեն հաղորդել ընդ մեր բարեպաշտութիւնս։ Իմացաք եւ զասացեալսդ ձեր զինուորական կարգի, առանձին ի դոցանէն, զի այդ ըստ դոցա կամաց լինիցի։ առ ի լինելոյ պատիր պատճառանաց առ ի յապա, եթէ առաքեցէք զոր կամիք, թող գան, զհարցն հաւատ կարգեալ տեսանեն։ Եթէ զԴիոսկորոսին ասէք, եւ զՏիմոթէոսին զԱղէքսանդրացւոյ որ ընդդէմ բարեպաշտութեան հոգեկիր հարցն յանդգնեցան ասել, ուստի եւ մերժեցան ի սրբոյ եկեղեցւոյ, եւ անչինչ վիճակեցան յիշատակի նզովից, զայդ եւ մեք քաջ գիտեմք, եւ ունիմք ի կապարճս հաւատոյ մերոյ ճշմարտի, որպէս զսուտ եւ զաւտար եւ զանգործ նետս։ Այլ ինչ եթէ ունիք զոր ոչ գիտեմք, որ ո՛չ է հասեալ առ մեզ, տո՛ւք բերել։ Իսկ եթէ զսրբոյն Աթանասի՝ որ զհոգեխառն ժողովն զարդարեաց, եւ զմեծին Բարսղի, եւ զչորից Գրիգորեանցն, եւ զանխարդախ վարդապետութիւնն տեառն Յովհաննու եւ զնմանից նոցունց ասէք, այս ի սիրտս մեր առ մեզ է։ եւ ոչ կարաւտիմք Խորասանիկ եւ Ատրպատիճ կանոնադրութեան եւ վարդապետութեան։ Աստ ունիմք եւ զմեծի հաւրն Կիւրղի Աղեքսանդրի եպիսկոպոսապետին զժողովական զթուղթսն, որ զամպարշտութիւնն Նեստորի վանեալ ճաղեաց։ Եւ յուսամք յամենեցունց աղաւթս սոցա եւ ի բարեխաւսութիւն եւ ի բոլորովին ի ճշմարիտն Աստուած Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որ մարմնացաւ եւ մարդացաւ ի սուրբ Աստուածածնէն եւ ի միշտ կուսէն Մարիամայ, եւ յանձն էառ զչարչարանս եւ համբեր խաչի, եւ մեռաւ եւ թաղեցաւ եւ յարեաւ,

եւ ել յերկինս եւ նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, եթէ պահէ անսասանելի եւ անխռով զընդհանրական ըզսուրբ եկեղեցի իւր։

Եւ զայս կամիմք զի գիտացէք, եղբարք, զի որ ի ձեր տեսութիւն կարի թեթեւ եւ ոչ ինչ համարիք, մեր տառապելութիւնս զայս ոչ կարաց բառնալ։ այլ զկնի չատ ողբոց եւ արտասուաց, հարկ եղեւ ծանուցանել մեր բարեպաշտ եւ խաղաղական տերանց։ Եւ մի՛ ոք փորձեսցի ըստ իւրում սովորութեան մտանել կեղծաւորութեամբ եւ նենգութեամբ ընդ նեղ դուռն սիրոյ, եւ բանալ զլայն դուռն թշնամութեամբ։ Այլ պարտ է այնպիսեացն մեծախիղճ լինել եւ հայել ի դատաստանս եւ յիրաւունս եւ ի վրէժխնդրութիւնս անաչառ դատաստանին Աստուծոյ աստ եւ ի հանդերձելումն։ Եւ թէպէտ այսպէս եղեւ մեր բանս, եւ հարկաւորութեամբ եկաք ի բազում ինչ իրս, սակայն նա է քաջ եւ յաղթող նահատակ՝ որ վասն սիրոյն Քրիստոսի խոնարհի եւ զգլորեալն ջանայ կանգնել։ Վասնորոյ աղաչեմք յայսմ եւս նուագի, եթէ հաճոյ է ձեզ, պատուիրեցէք ժողովեալ եպիսկոպոսաց եւ երեւելի քահանայից, յոր կարծէք ունել գիտութիւն բանի, եւ զպատշաճ տեղի յայտ արարէք, եւ զժամադրութեան ժամանակ ստուգեցէք, եւ մեք զառաջնորդ մերոյ եկեղեցւոյ աղաչեմք, գտանել եւ սոցա անդ միաբանութեամբ։ Եւ յուսամք ի Քրիստոս Աստուած մեր եթէ այդպիսի համբաւակոծ եւ սնոտի երկպառակութիւն յանդիմանութեամբ միմեանց լուծանի, եւ ըստ աւետարանին բանի լինիմք Մի հաւտ եւ մի հովիւ։

ԾԱ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ՍՈՐՄԵՆԱՑ, ՈՐ ԱՌ ՎՐԹԱՆԷՍ ԵՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԳՐԵԱՑ

Գիտեմք զի բազմադէմ եւ պէսպէս աւրինակաւք խաւսեցայք ցուցանել զանճինս համախոհս եւ միաբանս ընդ մեզ հաւատով, զոր տնկեաց երանելի նահատակն Քրիստոսի եւ հայր մեր Գրիգորիոս ի մշտնջենաւոր պայծառութիւն Հայաստան աշխարհիս. համարեցաք եթէ ա՛յդպէս իցէ. վասնորոյ յոլով անգամ թախանձեալ զսրբասէր եպիսկոպոսս քննութիւն առնել, եւ ուսոյց մեզ, թէ ոչ է աւրէն առանց միաբանական ժողովոյ՝ զոր այպանեալ էր ձեր մտաց՝ ի պատասխանել անճանց թշնամանս յաճախելով. թէ յորժամ չէր իշխան՝ ընդէ՞ր զհաստատեալ սեղանսն յուղղափառացըն կործանեաց. եւ վերստին մկրտութիւնս արար: Վասն որոյ տեղեկացաք, եթէ ո՛չ ա՛յդպէս, այլ ըզկանոնակա՛նն եւ զիրաւացի՛ն կատարեաց: Եւ դուք ըստ որումն անճամբ անճին յաղթել անարգանա՛ք, քան զամենայն յաղթութիւնս առաջին եւ քաջ վարկայք, զմեր քերդողս նեռինն կարապետ առնելով՝ ոտնհար եղայք. եթէ ի Դունա այրեցեալ եւ յաւերակ եկեղեցւոյդ նստի՝ եւ նորոգաճեւութի՛ւն վարդապետէ: Նեռի՛ն ասպնջական եւ առաջնորդ, եւ կարապե՛տ զնա պատրաստել. որ ազգի մի

Բնագիր Ա. էջ 93 - 98:

ապստամբութեան եղեալ պատճառ, եւ զարս ի կանանց վարատելոյ եւ զկանայս յարանց, յորոց բազում թափառական կենաւք ի տար աշխարհ վախճանեցան, թաղման անգամ ո՛չ լինելով արժանի եւ մանաւանդ յիւր բնակ եւ յուղղափառ վարդապետաց կարգէ՝ սրանալով է փախուցեալ, որպէս զամպարիշտն՝ առանց ուրուք հալածելոյ, եւ տարագի՛ր եղեալ յամբիծ եւ հռչակաւոր եւ կեցուցանող նոցին հաւատոց:

Բայց եւ զայն պարտ է ճանաչել՝ զի որ բերանով աւրհնէք, այսինքն ժառանգաւորս հաւատոյ համբաւելով զձեզ սրբոյն Գրիգորի, զընծայ այրեցմանս այսորիկ եւ աւերածի դո՛ւք մատուցէք նմա՛. թողումք ասել զայլն եւս: Եւ վանից երիցունք եւ դոցին քահանայք, որք ձեռն արկին, նզովելով զանաւրէնն ժողովն Քաղկեդոնի. զի առանց բռնադատելոյ արարին՝ ամենեցուն է յայտնի: Քանզի որք ոչ կամեցան ձեռնարկել, տակաւին եւս ի տեղւոջս մնան առանց իրիք խոչտանգանաց, եւ ոչ որպէս բազում՝ ի ձէնջ հալածական եղեալք յաւուրս ձմերայնոյ՝ վէրս ընկալան, եւ ցարդ եւս մորմոքին: Եւ քանզի վստահ էաք ի սահման հաւատոյ հարցն եւ ճշմարիտ վարդապետացն մերոց, ո՛չ ակամայ՝ այլ կամաւք երանելի եպիսկոպոսին՝ եւ այլոց կոչէաք ի պարծանս անճանց մերոց տեսանել, եւ ի պտուղ խաղաղութեան:

Բայց այս առաւելագոյն եւս սքանչելի, եւ յո՛յժ զարմացման արժանի. զի մինչդեռ ուրանայիք երդմամբ հաստատելով, ոչ աւելի ինչ ունել կամ պակաս զղրութիւն հաւատոյ քան զոր Հայաստան աշխարհիս է ընկալեալ, այս եկեղեցւոյս առաջնորդաց հնազանդել, կամ ընդունել զժողովոյն Քաղկեդոնի բռնադատեալ կանոնսն՝ ամենեւին

չառնուիք յանձն, այժմ ի ձեր գրեալսն՝ զնորին հակառակն եհաս տեսանել։ Զի զոր մեր պատուական հարցն եւ հոգեկիր վարդապետացն ընդ ուղղափառ հովիւսն եւ ընդ մարտիրոսս է դասեալ, զԴէոսկորոս· եւ զՏիմոթէոս Աղեքսանդրացի, անջինջ նզովից վիճակի առնէք արժանի, սուտ եւ մոլորեցուցիչս կարդալով, եւ զԹիւրսն եւ զչարապաշտսն եւ հերձուածողս զՔաղկեդոնիտսն բարեփառ ասէք, եւ փոխանակ միաւորութեան երեւեցուցանէք։

Գիտեմք արդ թէ եւ ա՛յլ ինչ զոր ունիմքն՝ կարեւորագոյն են եւ աւգտակարագոյնք, ցուցանիցեմք· չիք ի ձեզ տեղի· ընդէ՞ր եւս եւ զառաջինն քաջ եւ անդրդուելի վարդապետացն զանուանսն ի կիր առեալ, փաստաբանութեամբ պարծիք զսրբոյն Աթանասի, եւ զԲարսղի, եւ զսքանչելի Գրիգորանցն· եւ զյորդորաբանն Յովհաննու եւ զմեծի հաւրն Քրիստոսասիրի Կիւրղի, եւ զերից ականակիտ եւ անթերի ժողովոցն, որք ի պատիւ ամենասուրբ Երրորդութեան գումարեցան։ Զի թէ ճառեցելոցդ մեծարոյ թուէր ձեզ լիութիւն հաւատոյ, զմի՞ ի Քաղկեդոնի նորաձեւսն կցկցեալ կարկատէիք եւ, ոչ նմանեալ Աստուածընկալ հարցն որ յԵփեսոս՝ մի Որդի դաւանելով՝ գնայիք զհետ խոստովանութեան հաւատոյ բարեպաշտ հարցն։ Այլ զի ընդդէմ նոցին է, չգոյ ումեք հնար ծածկել· բայց զոր ճառելոցս եմ, ճարտարաբանեալս ի ձէնջ ամենապատիկ ծաղո՛ւ է պատարուն, թէ չեմք կարաւտ Խորասանիկ եւ Ատրպատիճ կանոնաց եւ վարդապետութեան։ Սակայն յոյժ ստեցէք եւ ոչ մասնաւոր այսպիսի ինչ· զի Խորասանիկն յարուցեալ ընդ առաւաւտս լուանայ, եւ համարի թէ զամենայն գործեալ աղտեղութիւնսն ի բաց մաքրեցի։ Եւ

դուք մտանելով առ բոզս, ի բաղանիս լոգացեալ՝ նոցին հաւասար սուրբ կարծէք լինել։ Վասն որոյ անխտիր ի տէրունական մարմինն մերձենայք՝ զոր պատգամն Աստուածային ընդ դատապարտութեամբ փակեաց։

Եւ Ատրպատիճս՝ զի ոչ գիտեն եթէ խնդիր զհաւատ լուծանէ, մի՛շտ ծփին փոփոխելով ի բազմաստուածութիւնս, զոր եւ վասն ձեր ճշմարտութեամբ է ասել հանդերձ արտասուաւք, զի անդադար էք ալէկոծական պղտորութեամբ չփոթեալք, այլ եւ այլ սահմանադրութիւնս առնել հաւատոյ ոչ չատանայք։ Ապա ուրեմն սուտ էր եւ կարի անպատրաստաբար զԽորասանիկն բամբասել եւ զԱտրպատիճս, զի ոչ կարէք ժխտել զայս՝ որպէս թէ չիցէ այդպէս։ Այլ զպարծանաց յոյս ունել ի Փրկիչն մեր եւ ի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որ ի վերայ ամենեցուն է Աստուած՝ բաղձալի պանծանաւք առնումք յանձն, մարմնացեալն, մարդացեալն յԱստուածածին եւ ի միշտ կուսէն Մարիամայ, խաչեալն եւ թաղեալն, եւ յարուցեալն յաւուր երրորդի, ամբարձեալ յերկինս, նստեալ ընդ աջմէ Հաւր Աստուածախառն մարմնով զամենայն կատարեաց արդարութիւնս։

Արդ զի արտաքոյ ամենակալ Երրորդութեանն, Աստուած զոք ասել հաւասար անհամեմատականին՝ ամպարշտութիւն է· ըստ այնմ թէ, չիք Աստուած՝ բայց ի միոյն, որ է ամենասուրբ Երրորդութիւնն· Անձնաւորութիւնն որոշմամբ, եւ միաւորեալ Աստուածութիւնն։ Զի՛րդ զՔրիստոս Աստուած խոստովանիք, եւ զխաչն արտաքոյ Երրորդութեանն· ոչ է ասէք պարտ յԵրրորդութեանն ղնել զնորա խաչն, զի չհաճի Աստուածութիւնն, որ ի թշնամանս ինչ նմա բերի· եւ պատճառս՝ զնի-

կիական հոգեյարդար ժողովն ունիք։ Եւ այս զի նանիր եւ սնոտի պատրանաւք եւ պաճուճեալ։ լո՛ւր, զի ի Նիկիա հարքն դաւանելով զՀայր ամենակալ, ի նոյն վաղվաղակի յարեալ մի Տէր զՅիսուս Քրիստոս քարոզեցին, ծնեա՛լ յԱստուծոյ Հաւրէ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս. եւ զնոյն մարմնացեալ ի Մարիամայ միշտ կուսէն եւ խաչեալ. ահաւասիկ յերրորդութենէն նորա խաչն։ Քանզի Բանն Աստուած, մի ի դիմաց Երրորդութեանն՝ մարմնով իւրով, որ բնութեամբ մարդկային էր, եւ միաւորութեամբ տնաւրէնութեանն Աստուածային, արար զփրկութիւն ի մէջ երկրի։ Ապա ուրեմն ոչ Երրորդութեանն այլ յերրորդութենէն խաչն, զոր դուք արտաքոյ հանեալ առանց զանգիտելոյ, ասէք թէ չէ յերրորդութենէն խաչն, կարծեալ աւրինադրել ինչ, եւ մե՛րկ մարդոյ տալք ըզփրկական եւ զկենդանարար զչարչարանսն, որում ոչ գոյ հնար ապրեցուցանել զոք։

Այսպիսի վկայութեամբ չարաչար ի կիր առնելով զբարիոք ասացեալսն, թէ Մատնելոց է որդի մարդոյ ի ձեռս մեղաւորաց. եւ թէ Պարտ է որդւոյ մարդոյ բազում չարչարանս կրել եւ զՅիսուս Նազովրեցի զայր ցուցեալ յԱստուծոյ, եւ որ ինչ ի կարգին է. եւ զայն Յիսուս զոր դուքն սպանէք. եւ զայլն եւս նման սոցին, զոր Բանն Աստուած զծառայի առաջին առնլով կերպարանս՝ ոչ համարեցաւ ամաւթ կատարեալ սոսկ մարդոյ կրել ձեռնարկել, եւ մարդն է Յիսուս Քրիստոս ըստ Պաւղոսի։

Արդ եթէ սոսկ մարդ է Քրիստոս, որ մեռաւն վասն մեր, ընդունայն են հաւատք եւ դատարկ աւետիքն փրկութեան՝ եւ լի՛ նզովիւք, քանզի գըրեալ է, թէ Անիծեալ է որ դիցէ զյոյս իւր ի մարդ։

Եւ եթէ Աստուած խոստովանիք՝ յայտ է, եթէ եկամուտ եւ պիտակ համարիք զԱստուածութիւնն եւ չնորհաւք ընկալեալ, վասն որոյ եւ զխաչն արտաքոյ Երրորդութեանն դնէք, եւ այսպէս յայտաբար երկուս որդիս քարոզէք՝ մի բնութեամբ զԱստուածն Բան, եւ միւսն չնորհիւ զ՚ի Մարիամայ մարդն, քանզի լցեալ է ամենայն աչխարհ հայհոյութեամբս այսորիկ ի ձեր գրեցելոցն։

Եթէ Որդի Աստուծոյ՝ ոչ միայն Աստուածութեան բնութեամբն ի վերայ կայ, այլ եւ ի մարմնոյն բնութեան այսպիսի երեւութիւք. թէ Ես եղէց նմա ի Հայր, եւ նա եղիցի ինձ յորդի. ահաւասիկ, ասեն, որդիս անուն եւ ի մարմնոյս բնութեան վերայ կայ։ Եւ դարձեալ թէ. Տէր ասաց ցիս, որդի եմ ես դու, եւ ես այսաւր ծնայ զքեզ միայն, եւ այս ասեն որդի մարմնոյ բնութեան կոչի։ Եւ աւետաւորութիւնն որ առ երջանիկ կոյսն ի հրեշտակէն՝ թէ Ահա յղասցիս եւ ծնցիս որդի, եւ կոչեսցեն զանուն նորա Յիսուս. Նա եղիցի մեծ եւ որդի բարձրելոյ կոչեսցի։ Տեսանե՛ս, ասեն, զի եւ ի մարմնոյն վերայ կայ որդիդ անուն՝ եւ ոչ միայն Աստուածութեանն բնութեան։ Այսպիսի եւ եւս դժնդակագոյն իրաւք լի են ընդհանուր գաւառք, ոչ գիտեմք ուստի՞ յորդեցայք զվաղնջուցն չիջուցեալ արծարծել, զ՚ի Վաղենտիանացն, եւ այլ ստանուն գիտնականաց. քանզի այն դպրոցի էր գուպար վստահութեանդ այդորիկ, ա՛յլ զոմն չարչարեալն աղանդելով եւ այլ զոչ չարչարեալն, որոց գլուխ եւ արմատ դաւանութեան Սիմոն Ճանաչիւր կախարդ, երկուս որդիս անուանելով, մի ըստ բնութեան՝ եւ մի չնորհաւք. զոմն անմահ, եւ զոմն մահկանացու։ Արդ որ նորանչան հարուածովքն անկեալ հերձաւ՝ վայրապարին ճապաղեալ

քրիփչո՛րն՝(*) ճարակ լինելով յաւիտենական հրոյն, մեծարանաւք առեալ ի կիր համառաւտէք բարեպաշտս ծանուցանել յամառեալք զաստուածվայելչաբար միաւորութիւն Բանին ի մարմնին իւրում։ Սահմանեցին խոստովանել՝ եւ մի լինել մշտնջենաւոր անքակութեամբ. վասն որոյ մի Քրիստոս եւ Տէր քարոզի յերկնաւորաց եւ յերկրաւորաց. անջինջ նզովից պարտաւոր էք։

Ոչինչ նուազ եւ հանդերձեալ պատասխանիքս ընծայեն զարմացումն այսպիսի ինչ, թէ զտեսութիւն ձեր թեթեւ՛ համարեալ, մեր նուաստութիւնս՝ ոչ զաւրեաց բառնալ. այլ՝ յաճախագոյն արտասուաւք փութացայ տեղեկութիւն տալ թագաւորաց մերոց։ Արդ տեսութիւն թուել ծանր՝ ըստ իրա՛նց արդեաւք էր, բայց զանձին իւրոյ զողբս թողեալ, որ սաստկագոյն քան զամենեցուն իցէ, կարի իսկ յետին անմտութիւն լինի՝ զայլոց ի կիր առնուլ զաչխարումն։ Պարտ է ձեզ զձերոյին աչխարհդ լա՛լ անմխիթար սգով թախծանաւք. զի ճեղքեալ էք եւ աղմկեալք անթիւ աղանդոց զանազանութեամբ. եւ միաբանել կամ ցածնուլ ոչ նկատէք. իսկ յորժամ ոք իւրում տան վերակացութիւն առնել չգիտիցէ կամ չզաւրիցէ, զի՞արդ ի վեհագունից հրապարակախաւս համարձակեալ հրաման տայցէ ճոռոմաբանելով. ո՞չ ապաքէն յամենեցունց կրիցէ ծա՛ղր եւ ա՛յպն կատականաց. եւ փոխանակ նեղ դրան, ի թշնամանաց զլա՛ննն բանայցէ։ Զանձինս քննեցէք, եւ ո՛չ դատապարտիք. զի իւրաքանչիւր ոք ընդ անձին իւրոյ տալոց է դատ առաջի Աստուծոյ։ Այլ թէպէտ այս այսպէս է, սակայն պարտ եւ պատշաճ է մեզ յուսալ ի Քրիս-

---

(*) Այսպէս յօրինակին։

տոս Աստուած մեր, լինել ձեռնտու եւ բառնալ ի միջոյ զնորոգաձեւ գայթակղութիւն, որ ի Քաղկեդոնի յարձանէն Լեւոնի բռնազբաւսութեամբ սերմանեցաւ. քանզի Նա միայն է քաջ եւ յաղթող հովիւ եւ սիրող պատուիրանապահաց իւրոց, խոնարհ եւ այցելու, որ երբեմն զԱրիանոսացն քակեաց կարճեալ ճոխութիւն. նոյնպէս հաւատամ, եւ ըզՔաղկեդոնիտսդ տեսանել նորին զաւրավիգն աւգնականութեամբ. եւ ապա լինի հաճոյ ժողովել միշտ ի բարեպաշտութեան ամրացեալ բոլոր եպիսկոպոսաց մերոց, եւ ճչմարիտ քահանայից ամենայն ուխտի սրբոյ եկեղեցւոյ, խորտակել եւ բառնալ ի միջոյ զտիեզերակործան արձանին գայթագղութիւնս, եւ զանբաժանելի եւ զանայլայլելի զքաջ Հովիւն Փրկիչ եւ Տէր մեր խոստովանելով ձայնին տալ լսել։

Ջոգնամեղ եւ զանարժան ծառայս Աստուծոյ զԹումաս եւ զծնաւղսն իմ յիշեցէք ի Քրիստոս Աստուած։

16 - ԳԻՐՔ ԹՂԹՈՑ

ԾԲ

ՍՐԲԱՍԷՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ ՄԱՆԱՍԷԻ, ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԻ ԵԻ ՏԵԱՌՆ ԳԻԳԱՑ ԴԱՇՏԿԱՐԱՆԻ ԵԻ ՏԵԱՌՆ ՍԱՐԳԻՍ ԵԻ ՏԵԱՌՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ Ի ՍԱՀԱԿԱՑ ԿՈՐՈՒՍԵԱԼ ԾԱՌԱՑԷ ՅՈՆԱՐՀ ԵՐԿՐՊԱԳՈՒԹԻՒՆ։

Զսահման հաւատոյ, զոր ուղղափառ վարդապետաց Հայաստան աշխարհիս հաստատեալ էր անշարժելի պահել, եւ հեռանալ յամենայն հերձուածոց, մանաւանդ յաղանդոյն տարագիր եղելոյ ուրացողին Նեստորի, եւ յորմէ առաւելագոյն պարտ էր փախչել եւ պիղծ եւ աղտեղի համարել, բարիատեաց չար բանսարկուն մտամոլար եւ պակչոտեալ պատրանաւք զիս գայթագղեցոյց, խնամութիւն առնելով ընդ աչակերտս անյիշելոյն Նեստորի։ Վասն որոյ արժանի էի տանջանաց եւ ի սպառ կորստեան ըստ անաւրէնն գործոց իմոց։ Եւ դուք, տեարք, զողորմութիւնն Աստուծոյ արարէք ի վերայ իմ տալով ինձ տեղի ապաշխարութեան, եւ ես պայման արարի առաջի վարդապետաց իմոց եւ տերանց Աստուածային ուխտիւ, ամենեւին չհաղորդել ընդ պատուիրանազանցս եւ թերահաւատ ազգին եւ որ ծնաւղքն անուանեալ են կնոջ իմոյ, մի՛ յաղաւթս, եւ մի՛ ի կերակուրս, եւ մի՛ յայլ ինչ

Բնագիր Ա. էջ 108 - 109։

երթեւեկութեան սէր եւ ընդանութիւն, այլ որպէս զմի ոք յաւտարականաց համարել։ Եւ թէ թերի գտայց միով իւիք նզովեալ եղէց յամենասուրբ Երրորդութենէն, եւ ի ձէնջ տերանց պատուհաս կրեցից, եւ հազար սատեր դրամ տուգան տացից ի սուրբ եկեղեցի։

Եւ կնքեցի զայս պայման նամակս, Ե՛ս Սահակ, Համազասպայ որդի, յԱրածի գեղջէ՝ իմ մատամբ։

Եւ վաւերական մատանի՝ Մանասէ Բասենոյ եպիսկոպոս, եւ Յովհաննէս Ամատունեաց եպիսկոպոս, եւ Գիգ Դաշտկարանի, եւ Սարգիս Զաւրականեան, եւ Վարդապետ Քչկան [որդի] ի վերայ եդին։

ԾԳ

ԱՅՍ ԱՌԱՋԻՆ ԹՈՒՂԹ ԳՐԵՑԱԻ Ի ՄՈՎՍԷՍԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ԱՌ ՎՐԹԱՆԷՍ ՔԵՐԴՈՂ ՍՐԲՈՑՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԵՂԱՊԱՀ

Փափաքելի վիճակի Քրիստոսեան հաւատոցն սիրելութեամբ ընդունաւղ, եւ ինձ երեւեալ հայրաձեւ եւ մերձաւոր Տէր Վրթանէս. ի Մովսէսէ անարժանէ, քեզ եւ քոյոցդ, բազում խոնարհութեամբ երկրպագութիւն. ընդ որով եւ առաւել ողջունի հարցութիւն։

Ծանուցանեմ փոքր ի չատէ Տեառն մերում զդժնդակ նեղութիւնս որ եհաս մեզ։ Դէպ եղեւ ինձ ի տիս տղայութեան հասանել յեպիսկոպոսարանն Ցուրտաւայ, որոյ եկեղեցւոյ ըստ աւրինաց աշակերտ իսկ էի, որ անայ եւ ուսայ դպրութիւն հայերէն եւ վրացերէն, ուր եւ պարգեւեցաւ իսկ ինձ անարժանիս ի Տեառնէ հասանել յաթոռ վարդապետական եւ յետ այնորիկ եպիսկոպոս նոյն տան դրանն ըզեղխի։ Ոչ եթէ ըստ արժանեաց ինչ իմոց ասեմ, այլ որպէս կարծեմ ի յանդիմանութիւն ուրացաւղաց զՈրդին Աստուծոյ։ Քանզի յետ յայսչափ անցելոց ժամանակաց ապա եւս հասի ի վերայ, թէ որպէս Վիրք զկանաչագեղ տերեւն միայն ունէին, ո՛ստս առանց պտղոյ ունելով, յինքեանս,

---

Բնագիր Ա։ Հմմտ. Գ. էջ 25 - 26։

ըստ աւրինակի սաղարթալից թզենւոյն, յորում պտուղ ոչ եգիտ Տէրն, այլ տերեւ միայն։ Ըստ որում եւ այսոքիկ ի հաճոյս մարդկան, զամենայն պաշտաւնն լի՛ եւ կատարեալ կարծեցուցանէին ցուցանել։ Իսկ յորժամ ծանեաք զմեծարանսն մատուցանել հրէական սահմանի ժողովոյն Քաղկեդոնի, եւ զհայհոյութիւնս, որ յՈրդին Աստուծոյ, նա եւ ոչ տերեւն կանաչ գոյր ի նոսա։ Վասն որոյ զբանն ի վեր առեալ՝ թշնամի՛ եղեաք կաթուղիկոս անուանն, եւ ամենայն իշխանացն եւ աշխարհին. եւ վախճան այս է, զի հալածեցայ։ Եւ թէպէտ վասն իմ մեղացն՝ ի ժամուս յառաջնորդութենէ զրկեալ է աշխարհս Հայոց, հարկ համարեցայ գալ ծանուցանել սրբութեանդ ձերում զկորուստ աշխարհին, եւ զիմ տառապանս։ Եւ թէ ո՛րպէս վասն խստութեան ամերայնւոյս եւ փքայոյզ լինելոյ, արգելեալ եղէ ի սրբոյ Մկրտչի Յովհաննու ի վանս որ յԱրագածու ոտին. եւ ընկալեալ ես ի ձեռն երանելւոյ տեառն Բաբիւլասայ վանից երէցու՝ զայդ ի մանկանէդ լսէք։ Բայց առ ժամս գրեցի եւ ես ի հայ լեզու ցիչխանութիւնն Ցուրտաւայ Եկեղեցւոյն։ Հրամայեցէք գրել եւ դուք զի նախանձաւոր են ուղղափառ հաւատոյ. թո՛ղ զի յաղանդոյն առաւել զգուշանան։ Գրեցէք եւ առ կիւրոն եւ առ իշխանս աշխարհին։ Եւ ի ձեռն թղթոյ խրատ տո՛ւք բերել. եւ զողջոյն սրբութեան ձերոյ ծանուցէք մեզ։ Եւ դուք ողջ լերուք ի Տէր։

ԾԴ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ՄՈՎՍԷՍԻ. Ի ՎՐԹԱՆԻՍԷ։

Զգիր(ս) ողջունի սրբութեան քո ընկալե՛ալ, գոհանալով զԱստուծոյ ուրախացայ. զի նախանձաւոր էք ուղղափառ հաւատոյ. եւ ասպնջական սուրբ հարց ճշմարիտ վարդապետութեանն, որ տնկեցաւ յաշխարհս մեր ի ձեռն երիցս երանեալ սուրբ եւ քաջ, եւ անզանգիտող նահատակին տեառն Գրիգորի։ Եւ զի յապստամբող, եւ ի վերջին ժամանակս հասեալ եմք, ոչինչ են զարմանք տեսանել՝ զոր սրբութիւնդ ձեր գրեաց։ Քանզի տակաւին եւս տեսանեմք զգուշակութիւն նուիրական առաքելոյն, թէ Հերձուածք լինելոց են ի ձեզ, եւ զայն եւս թէ Որ ընդիրքն են ի ձեզ՝ երեւեսցին. զոր ճշմարտիւ սրբութիւնդ քո կատարեաց, հալածանաց եւ բազմապատիկ նեղութեանց համբերելով։ Եւ ի վերայ դորին եղիցի քեզ միշտ արիանալ. եւ անքակելի չնորհիւն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, եւ լրջմտութեամբ ստանալ պարգեւս՝ ի բաւական աջոյն Քրիստոսի։ Իսկ որ ի բազմացն փութայք շահաւորութիւն, ցանկալի է. եւ որ յընկերսիրութիւն ընթանայք՝ աւգուտ տեսչալի է. ըստ այնմ. թէ Ոչ խնդրեմ զանձին աւգուտ՝ այլ զբազմաց, զի ապրեսցին։ Զթուղթն զոր խնդրեցեր ի հայա-

---

Բնագիր Ա. էջ 112։ Համմտ. Գ. էջ 26 - 27։

լեզուսն, առնեմք չնորհիւն Աստուծոյ։ Նոյնպէս եւ ի Կիւրոն եւ յիշխանս աշխարհին առնեմք ըստ յառաջելոյն Աստուծոյ։ Եւ եթէ կամի Քրիստոս Աստուած ի մաւտ աւուրս կաթուղիկոս կամին նստուցանել, զհոգս ձեր չնորհիւն Քրիստոսի Աստուծոյ՝ նա հոգայ եւ մեք սատարեմք մինչեւ ի կատարումն գործոյդ ըստ կարի մերում։

Ողջ լեր ի Տէր։

Ը

ԹՈՒՂԹ ՇՐՋԱԳԱՑԱԿԱՆ ՄՈՎՍԷՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ։

Ի ժառանգութիւն երկնից վիճակեալք, եւ սրբութեամբ երկրպագեալք սրբոյ Երրորդութեանն, Քրիստոսեան հաւատոցն սիրելութեամբ ընդունաւղք· ի ձեռն երից երանելոյ անզանգիտող նահատակին՝ տեառն սրբոյն Գրիգորի, հայալեզու իշխանութեանդ ծուրտաւայ եկեղեցւոյ, առ որս առաւել հարկ համարեցայ գրել, իսկ յաւժարութեամբ լսաւղաց, առ հասարակ ամենայն պաշտաւնէից սրբոյ եկեղեցւոյ հանդերձ միաբանական ժողովրդեամբդ, ի Մովսիսէ անարժանէ՝ Տերամբ ողջոյն, ընդ որով եւ առաւել ի խաղաղութեան պահպանեալք լիջիք, յուսով սրբոյ Երրորդութեանն։

Սիրելիք, ի սկզբանէ իսկ ընդ որս հաճեցաւ Աստուած եւ կոչեաց ի սպասաւորութիւն մեծի տէրութեան իւրոյ, զյո՛յժ քաջահաճոյսն ընդրեալ՝ իմացեալ տեսանեմք, որոց զվերակացութիւն ժողովրդեան չնորհեաց, եւ կամ որոց զմարգարէութեան չնորհն առաջի էարկ։ Ոմանք տեղի ետուն եւ յաւժարութեամբ լուան կոչմանն, եւ կէսք յապաղէին զչնորհն եւ բամբասէին՝ եւ ոչ մի ոք ի նոցանէ, վասն զի կէսքն ի սպասաւորութեանն մեծութենէ զարհուրեալ երկնչէին, այլքն հաւատովքն

Բնագիր Ա. էջ 113 - 127։ Համմտ. Գ. էջ 28 - 30։

համարձակեալք կոչաւղին զհետ չոգան։ Վասն որոյ ոմանք հրաժարմամբն զգաւրութիւնս նշանացն պահանջէն որ յԵգիպտոսն, եւ այլք յաւժարութեամբն հաւատացան այլոց բերան լինել եւ ոմանք համարձակութեամբ ի ձեռն սերովբէին կայծակամբն սրբեցան, եւ այլք երկչոտութեամբ զաւետիսն պահանջէն՝ թէ յարգանդի իսկ սրբեցի։ Բայց դարձեալ տեսանեմք եւ այլս ոմանս կոչեցեալս եւ ի նոյն սպասաւորութիւն կարգեալս· զոմանս աւծեալ ի թագաւորութիւն ի հրամանէ Աստուծոյ, եւ զոմանս դասեալ յառաքելութեան չնորհս· եւ զի չետուն զինքեանս բովանդակ Հոգւոյն սրբոյ, եւ զի ոչ ցուցին զնացս արժանաւորս ըստ կամաց կոչողին, ոչ միայն չաւգտեցան ինչ ի չնորհէն, այլ զի եւ պատժեցան, եւս եւ պատժելոց են չարաչար։ Քաջայայտ է ամենեցուն զի Աստուած մեր ոմանց է լոյս, բայց ոմանց հուր, ըստ իւրաքանչիւր նիւթոյ որպիսութեանն· ապա ուրեմն զստացուած զոր տայ ումեք Տէր յաւանդ, պարտ է երկիւղիւ զգուշանալ եւ պահել, եւ առաւել եւս աճեցուցանել, այլ ոչ եւս կորուսանել· զի պարզեւք Աստուծոյ առանց համարողական հանդիսի ոչ ունին դիւրանալ, այլ որպէս տուեալն լինի առատութեամբ ըստ նմին եւ հատուցանելի է աճելութեամբ, մանաւանդ զառաջնորդութեան ստացուած զաւրինաւոր, որոյ որքան է բարձրութիւն՝ նոյնքան եւ վտանգն։

Որ ոք ջանայցէ կատարել զհրամայեալսն բովանդակ, որ եպիսկոպոսաց եւ երիցանց կարգեցան, աչխոյժ եւ ողջախոհս լինելն եւ ուսուցիչս անբաղբաղայս յամենայնի, ծախելով զմարմինն ի հոգին յաւելուլ, զգայլսն հալածելով՝ ի գահավիժութենէ զփարախն պահել, մերձենալ առ Աստուած եւ ընծայել զայլս։ Արդ վասն զի եւ մեզ դիպուած աչ-

տիճանին թէպէտ եւ կարդ մի զհրաժարելն ուսուցանէր, եւ առաւել եւս երկնչոտանալ ընդ երկնչոտսն. զի թէ յարժանաւորաց իսկ ոք լեալք, եւ յոյժ իսկ ի քաջահաճոյիցն, սակայն վերագոյն էր քան զմեր տկար բնութիւնս. միջնորդ ընդ Աստուած եւ ընդ մարդիկ լինել. զմտաւ ածելով եթէ գուցէ վրիպեալք ինչ պատուհասիցիմք, թո՛ղ թէ եւ յանարժանից եւս։

Բայց դարձեալ միւս եւս կարգն զհնազանդելն ուսուցանէր, զի որպէս ի հայրենեաց իմն ի սննդեան տեղւոյ կոչեցեալք եղեաք հաւատովք Աստուծոյ նախախնամութեանն զչնորհս վարկանելով, յաղագս որոյ տեղի տուեալ յաւժարութեամբ լուաք կոչմանն. վասն որոյ եւ յանկարծակի իմն ի վերայ հասեալք հայհոյութեան ինչ, զոր յՈրդին Աստուծոյ էր հաստատեալ չնորհակորուսացն, առ որս ծանուցեալ զվէրս անհնարինս, եւ չիշխեցեալ ընկենուլ ընդ լռութեամբ զախտն զոր եւ չարժեցաք իսկ։ Վասն որոյ եւ թշնամի եղեաք ամենեցուն, եւ որչափ յանդիմանեցաք, առաւել եւս ըսպառնացեալ եղեաք, ի քահանայապետից եւ յիշխանաց, մինչեւ հալածել։ Ինձ այսպէս թուի թէ զոր աւրինակ ես ընդ դատապարտութեամբ անկեալ լինէի եթէ գիտէի զախտն եւ ծածկէի, նոյնպէս եւ չարաչար բարկութեան է արժանի, որ լսէն եւ անփոյթ առնէ, որպէս եւ արարին իսկ անփոյթ, որք զառաջնորդել ուրուք չունին յանձին, եւ ինքեանք եւ ոչ զդիւրագիտելին անգամ կարեն առնուլ ի միտ, թէ ե՞րբ եւ կամ յումմէ՞ գերեալք եղեալ իցեն ի գեղեցիկ հայրենի իւրեանց ժառանգութենէն, այլ եւ վարիցեն եւս ընդ ինքեանս ի գերութիւն եւ զհատն, որ պարտէին կենաց։ Ապա ուրեմն յիրաւի լուիցեն զսպառնացեալսն Աստուծոյ,

զորս եւ աստուածայնովն երեմիայիւ. Քահանայք, ասէ, ոչ ասացին, ո՞ւր է Տէր, եւ հովիւք ամպարշտեցան յինէն, եւ ցրուեցին զոչխարս արաւտի իմոյ։ Եւ ապա զի՞նչ. Ցաղագս այդորիկ, այսպէս ասէ Տէր. Ո՛վ հովիւք, որ կորուսէք եւ ցրեցէք զոչխարս արաւտի իմոյ, արդ ահաւասիկ ես վրէժ առից ի ձէնջ, զի լցան աւուրք ձեր ի հողհողումն(*)։

Արդ զի զսիրելի զՄիածին Որդին Աստուծոյ զսպանաւղացն ախտացան, յայտ է, թէ ըստ աւրինակի նոցա եւ ոչ ի մարմնաւոր պատուհասէ վրիպելոց են։ Եւ նոքա զի՞նչ պատուհաս կրեցին արդեաւք. սովոյն ղեղ արարին կանայք նոցա զսիրելի որդիս իւրեանց՝ զորս խորովէին եւ ուտէին ի պաշարել Տիտոսի զԵրուսաղէմ։ Զորս Զ. բիւր սովովըն սատակեաց, եւ Ճ. եւ Ի. բիւր սրով կոտորեաց, եւ Ծ. բիւր ի գերութիւն վարեաց։ Եւ պատճառք այսչափ բազմութեան ի քաղաքին գտանելոյ՝ զատկի տաւնին էր, յորում ամենայն ազգն ի մի վայր գումարեալ էին եւ իբրեւ ի բանդի արգելան. զի յորում աւուր նենգեցին զկեանսն իւրեանց զՔրիստոս Աստուած, ի նմին աւուր ըզհատուցումն ընկալան։ Եւ այժմ որք զնոցայն ախտանան՝ յայտ է թէ ընդ նոսին եւ պատժելոց են՝ եւ զաստիս եւ զանդին։

Արդ զի ընդ որս մի՛ եւ մեզ լիցի լսել զահագին սպառնալիսն Աստուծոյ, եւ կրել զանողորմ զպատուհասն զայն, հարկ համարեցայ ի ձեռն զգուշացուցիչ թղթոյս խաւսել յականջս Աստուածսիրութեանդ ձերոյ. զգոյշ լինել ի հաղորդութենէ տէրունեացց եւ տիրասպանաց՝ մեծարողաց ժողո-

---

(*) Այսպէս յօրինակին.– Գ. ունի՝ խողխողումն էջ (29)։

վոյն Քաղկեդոնի։ Քանզի առաջնորդք ժողովոյն աղանդակիցք Նեստորի էին, եւ հալածեալք յեկեղեցւոյ, որոց սատար գտեալ զթագաւորն Մարկիանոս եւ զկին նորին Պաւղքերիանէ, սոքա քինախնդիրք եղեալ Նեստորի, յեղեալ ի բաց տապալեցին զառաջին սահմանս զերանելի վարդապետացն, եւ ոչ մնաց խոստովանութիւն առաքելոցն, որք ի սկզբանէ ականատեսք եւ սպասաւորք եղեն Բանին, եւ այլ սահման հաստատեցին, այլաճեւ քան զՆեստորին, եւ նոյնամիտ որպէս զնորինն, զի դիւրաւ կորուսանել մարթասցեն զպարզամիտս։ Զորոց ըզկեղծաւորութիւն նոցին իսկ գրեալքն յայտ առնեն. զի յետ հրաշալի խառնմանն եւ ճշմարիտ միաւորութեանն, երկուս բնութիւնս սահմանեցին ի վերայ միոյ Քրիստոսի, բաժանեալս եւ անջատեալս ի միմեանց. եւ վրիպեցուցանելով, մերթ ասեն մի՛ է եւ միաղէմ, եւ նոյն Քրիստոսն՝ Որդի Աստուծոյ եւ Տէր եւ Միածին։ Եւ անդրէն դարձեալ ասեն, եւ յերկուց բնութեանցն անխառնելի է, եւ որք խառնեալ համարին՝ ասեն զերկուս բնութիւնսն Քրիստոսի այսինքն զմարդկութիւն իւր բովանդակ, ընդ իւրում Աստուածութեանն, զնոսա նզովեմք ասեն. վասն որոյ իսկ եւ յերկուս դէմս եւ յերկուս զաւրութիւնս բաժանեն զբանս գրոց սրբոց. եւ որ խոնարհագոյնք ասացեալ՝ միում բնութեանն առանձինն որոշեն, եւ զբարձրագոյնսն՝ միւս եւս բնութեանն առանձին զատուցանեն։

Այսպէս՝ զասելն, թէ Ես եւ Հայր իմ մի եմք, եւ ի վերայ Ծովուն զգնալն, զփորձչին զյաղթելն, զխեղսն ողջացուցանելն, զքաղցեալսն կերակրելն, զչորեքաւրեայ զմեռեալն յարուցանելն, եւ որ ինչ նման է դորին, միայնոյ եւ մերկի Աստուածային բնութեանն առանձին զատուցանեն։ Իսկ ասելն, թէ

Հայր իմ մեծ է քան զիս, եւ զվաստակելն, եւ զննջելն, զքաղցնուլն, եւ զծարաւելն, եւ զահագին զչարչարանսն, եւ զկամաւոր մահն, մարդկային բնութեանս միայնոյ առանձին որոշել, եւ իբրեւ սոսկի մարդոյ, զամենայն տկարութեամբ կրել վարկանին՝ Բանին զնա վարելով յայն։ Եւ այսպիսի կեղծաւորութեամբ՝ բնութեանցն բաժանմամբ, զհայհոյութիւն առաջնոցն սահմանեցին։ Զի թէ բնութիւնք երկուք անհաղորդելիք եւ անխառնք են ի միմեանց, որպէս ասեն, յայտ է թէ եւ ղէմք երկուք, ապա եւ որդիք երկուք։

Եւ արդ զի՞ եւս ըստ առաջին կեղծաւորութեամբ մեղմեխանացն նոցա վեր ի վայր ընթացուցանեմք զբանս, յորում ժամանակի գաղտագողի, եւ սողեցուցանելով մուծանէին զհերձուածն, վասն զի եւ աչխարհ ծաղկեալ եւս էր տակաւին սրբով հաւատովն։ Իսկ այժմ առաւել եւս յայտնապէս գրեալ տեսանեմք զաղանդն Նեստորի, յեւս առաւել նորաճեւ գրեալս նոցա, զոր ես տեսի եւ կարդացի նոցին իսկ գրով, որ թարգմանի ի մեր լեզուս ա՛յսպէս։ Ասէ, Զոր աւրինակ ազնիւ հիւսան գտեալ նիւթ ինչ՝ առնէ զնա անաւթ պատուական, այնպէս Աստուածութեանն գտեալ զարգանդ կուսին սուրբ եւ ամբիծ, արար ի նմա, ասէ, զմարդն զոր զգեցաւ եւ ծնաւ ի կուսէն։ Եւ դարձեալ, զի՞ զարմանաս, ասէ, ո՛վ այր դու, զի զոր աւրինակ զկինն ի կողից առնն ստեղծ, սո՛յնպէս եւ զայրն յարգանդի կուսին արար, ասէ, զոր զգեցաւ եւ ծնաւ ի կնոջէն։ Եւ յայլում տեղւոջ ասէ, եւ ոչ ամաւթ համարեցաւ զի որ արարեալ զմարդն՝ զգենուլ եւ ծնանել ի կուսէն. եւ զոր միանգամ երանելի վարդապետացն զթուղթս տեսի եւ կարդացի, զոր յաղագս հրաշալի խառնմանն եւ անճառ միութեանն էր ասացեալ, զամե-

նայնն յայսպիսի հայհոյութիւնս փոփոխեալ տեսի։

Իսկ զեւս առաւել հրէական սարսափելի հայհոյութիւնս նոցա, վիճելովն մերկացուցեալ զարմանայաք. թէ ո՞րպէս ամենեւիմբ իսկ արտաքոյ Երրորդութեանն, այլ եւ եթ զոմն զխաչեալն Քրիստոս, հրէաբար հայհոյէին։ Արդ զայս ամենայն գիտացեալ, սիրելիք, զճանապարհ արքունի գնասցուք, մի՛ յալ խոտորեսցուք, եւ մի՛ յահեակ։ Ցամենայն ծառոյ դրախտի Աստուծոյ կերիցուք, այսինքն սուր եւ սուրբ աչալք մտացն հայել, յամենայն ի սուրբ եկեղեցական գրոց եւ յուղղափառ վարդապետաց ճաշակեսցուք զբանն Աստուծոյ եւ կեցցուք։ Իսկ որ աւտարոտիսն բերեն ի մէջ, ի նոցանէն, ասաց Աստուած, ոչ ճաշակել մեզ, զի մի՛ մեռցուք։ Քանզի հաւատք են ամենայն բարեաց գործոց գլխաւորութիւն, եւ առանց ուղիղ հաւատոց անհնար է հաճոյ լինել Աստուծոյ։ Պահեցին նոքա սրբութեամբ, եւ մի՛ ոք պղծեսցէ զնոսա. քանզի հիմն սրբութեան հաւատոց այժմ այլ ոք ոչ կարէ դնել քան զեղեալն որ է Ցիսուս Քրիստոս, մի յերրորդութենէն. մեծատունն՝ վասն մեր աղքատացեալն, որով ամենայնքն ըստ Պաւղոսի. զորմէ եւ Յովհաննէսն ասէ. թէ Որ էրն ի սկզբանէ Բանն կենաց՝ առանց որոյ եղեւ եւ ոչինչ. զնա աչք իսկ մեր տեսին, ասէ, եւ ձեռք մեր չաւշափեցին։

Արդ թէ սոսկ մարդ է ծնեալն ի կուսէն, ըստ բանին նոցա, յո՞րմէ մեծութենէ արդեաւք աղքատացաւ, եւ կամ ամենայնքն նովաւ զիա՞րդ եղեն, եւ թէ ոչ բնութեամբ էր խառնեալ եւ միացուցեալ Աստուածն Բանի զբովանդակ մարդկութիւն իւր, այսինքն մարմին եւ հոգի՝ եւ միտս եւ զինչ ի մարդ է՝ ընդ իւրում Աստուածութեանն

որպէս գիտէ միայն Երրորդութիւնն զանտեսանելի զբանն. զի՞արդ արդեաւք տեսանէին. եւ կամ զանեղեւոյթն զի՞արդ չաւշափէին։ Այլ զի յաղագս այսպիսեացս իսկ որք ասէին. թէ ոչ եկն Տէրն մարմնով, փութով պնդութեամբ զհամառաւտ գրէ առաքեալն եւ աւետարանիչն ասելով՝ թէ զի՛ սկզբանէ Բանն՝ առանց որոյ եղեւն եւ ոչինչ. աչք մեր իսկ տեսին, ասէ, եւ ձեռք մեր չաւշափեցին, եւ որ ինչ այլ այսպիսիք։

Արդ մեք, սիրելիք, պարտական գթով չարժեցեալք ի վերայ եղբայրական կորստեանն վախճանի, անճանց զգուշասցուք որպէս եւ պարտ է, եւ ի վերայ նոցա աղաւթս արասցուք որպէս արժան է, դառնալ նոցա ի վրիպեալ մտացն եւ գալ յուղիղ հաւատս, որ տուեալ են ի սկզբանէ յեկեղեցիս, յաստուածատես առաքելոցն, եւ յերանելի վարդապետացն։ Եւ զայս այսչափ փոքր ի չատէ հարկ համարեցաք գրել ձեզ, եւ զմեղանս յանճանց ի բաց թափել առաջի Աստուծոյ եւ մարդկան։ Եւ ետու բերել զպատճառս ժողովոցն, եւ այլ հաւասարս հաւատոց զերանելի վարդապետացն, եւ զընդդիմակաց հերձուածողացն, զյօդվածոյնն այտի տեղեկացիք։ Եւ որ յետ այսր պատուիրանի անփոյթ առնելով անխրատաբար վարեսցի ի հաղորդութիւն աղանդին, ինքն բարձցէ զպատասխանն ի Տեառնէ եւ զաստիս եւ զանդին, ո՛ ոք եւ իցէ, եւ մեք անպարտ լիցուք։

Ողջ լերուք ի Տէր մեր Ցիսուս Քրիստոս։

ՊԱՏՃԱՌԻ Դ. ԺՈՂՈՎՈՑՆ ԵՐԿԱԲՆԱԿԱՑՆ,
ՄՈՎՍԷՍԻ ՎՐԱՑ ՈՒՂՂԱՓԱՌ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Արդ յետ փոխելոյ յանարատ եւ յաստուածա-

հաճոյ կենաց պանդխտութեանս երանելեացն Թէոդոսի թագաւորի բարեպաշտի, եւ Կիւրղի եպիսկոպոսի Աղեքսանդրի. եւ վասն զի որդի ո՛չ գոյր Թէոդոսի, թագաւորութիւնն քեռն անկ էր, որ զկուսութիւնն պահել կեղծաւորեալ, եւ ապա կին լեալ ումեմն Մարկիանոս անուն, զորմէ ասեն աղանդակից Նեստորի։ Սորա թագաւորեցելոյ, նախանձ ունելով յաղագս Նեստորի, հրամայէ ժողով լինել ի Քաղկեդոնի, Ո՛Լ. եւ Զ. եպիսկոպոսաց. եւ իբրեւ հրամանն յանգ ելանէր եւ ժողովն լինէր, եպիսկոպոս էր ի Հռովմ՝ Լեւոն, յԱնտիոք՝ Մաքսիմոս, ի Կոստանդնուպաւլիս՝ Անատոլի, յԵրուսաղէմ Ցոբնաղ, յԱղեքսանդրիա՝ Դիոսկորոս։ Զայս երանելիս Դիոսկորոս՝ ամպարիշտքն եւ անհաւանք ճշմարիտ հաւատոյ, Ո եւ Լ քն զրպարտեցին խորհրդակից Եւտիքի համբաւելով. թէ վասն սոցին իսկ եղեւ ժողովն. զորոց ստութիւն՝ անսուտ յիշատակարանք մեր յանդիմանեն։ Զի Եւտիքէս՝ լեալ մոնազն ի Կոստանդնուպաւլիս, եւ փղաբիանոս պաղատան եպիսկոպոս, զորմէ ասէին սիրելի քեռ թագաւորին Թէոդոսի. եւ վիճեալ ընդ միմեանս առաջի Թէոդոսի, հրամայէ ժողով լինել երկրորդ անգամ յԵփեսոս. եւ քննեալ եւ ոչ գտեալ յուղղութեան՝ զերկոսինն մերժեն եւ արտաքսեն յեկեղեցւոյ։ Այլ, խորհուրդ ամպարիշտն Մարկիանոսի ըզժողովն առնել ի Քաղկեդովնի, վասն զնիկիական սահմանադրութիւնն ի սուրբ նախահարցն փոխելոյ էր, եւ ոչ յաղագս երանելոյն Դիոսկորոսի։

Արդ Թէոդորիտոս, կիւրոս քաղաքի եղեալ եպիսկոպոս, համազոյգ Նեստորի, զոր լուծեալ յեպիսկոպոսութենէ յԵփեսոսի ժողովին, զյա հրամանաւ ամպարշտին Մարկիանոսի ընկալեալ եղեւ յառաջնորդութիւն Քաղկեդոնի ժողովին։ Եւ Ցոբնաղ,

որ նախ ի յԵփեսոսի ժողովին ընդ ուղղափառան նզովեաց զԹէոդորիտոս, սոքա թագաւորին եւ թագուհւոյն երեսաց ակն առեալ հնազանդեցան։ Եւ Նեստոր դեռեւս կենդանի էր յաքսորն, եւ առաքեցին ածել զնեստոր ի ժողովն։ Եւ ի հասանել հրովարտակին, ժամանեալ բարկութեանն Աստուծոյ՝ սատակեաց զնեստոր։ Եւ նոցա իմացեալ զիրաւական վճիռն, զսուրբ կոյսն Աստուածածին խոստովանին կեղծաւորութեամբ. եւ սկիզբն արարեալ կանխապատրաստ եղելոյ՝ մահացան խորհրդոյն ի տումարէն Լեւոնի։ Իսկ բազումք յուղղափառացն, որ յեփեսոսի ժողովին, միաբան ասեն. Այդ ի Նեստորի խմորոյն է։ Եւ անաւրէնն վիրագն Մարկիանոս ի սաստիկ ցասմանէ չարժեալ, հրամայեաց խոչտանգել զնոսա. եւ նոքա, ոմանք յերկիւղէ, եւ ոմանք աչառութեամբ, հաւանեցան հրէական սահմանի ժողովոյն Քաղկեդոնի։ Բայց երանելին Դիոսկորոս եպիսկոպոս Աղեքսանդրի, բազում չարչարանս կրեալ ի Մարկիանոսէ, աքսորեալ լինէր, որ եւ խոստովանո՛ղ Քրիստոսի կոչեցաւ. զի մեռանել լաւ համարեցաւ քան թէ կա՛լ անաւրէնութեամբ (ի) ժողովոյն Քաղկեդոնի։ Իսկ նոցա նզովեալ զերանելին Դիոսկորոս հերձուածող անուանելով։

Եւ Թէոդորիտոս առեալ զգրեալսն հրամանաւ թագաւորին, հասանէ յԱնտիոք, ի դուրս խցկանն հռչակաւոր եւ երանելոյն Սիմէովնի, եւ իսկոյն տեղեկութիւն տուեալ, թէ ոմն ի թագաւորէն եկեալ է եւ խնդրէ տեսանել զքեզ. եւ նորա յառաջագոյն հրատ լուցեալ՝ հրամայէ ի ներքս թողուլ։ Եւ Թէոդորիտոս մտեալ ի ներքս, բազում թախան-

ձանս մատուցանէր, եւ աղաչէր ձեռնարկ առնել եւ հաւանել անաւրէն սահմանադրութեանն։ Եւ նորա յինքն առեալ վաղվաղակի զգրեալսն՝ ի վառեալ հրատն ընկենոյր ասելով. Նզովեալ Մարկիանոս, եւ նզովեալ ժողովն Քաղկեդոնի, եւ նզովեալ որք հաւանին այնմ սահմանադրութեանն։ Եւ նորա դարձեա՛լ առ թագաւորն պատմեաց զոր ինչ արար երանելին Սիմէոն։

Եւ ապա յայնժամ եկեղեցիք ամենայն արեամբ շաղախեալ լինէին, եւ մետաղք եւ կղզիք կապանաւորաւք լցեալ, զի ուղղափառքն չարչարիլ լաւ համարեցան քան հնազանդել եւ հաւանել երկաբնակ սահմանադրութեանն ժողովոյն Քաղկեդոնի. եւ բազում խռովութիւնք ի ժողովրդականաց լեալ, յաղագս չընդունելոյ զհերձուածող զեպիսկոսունսն, եւ թշնամանելով զթագաւորն Մարկիանոս։ Եւ էր աղմուկ մեծ եւ ամբոխ յոյժ յաշխարհին Հռոմոց. զի մանկունք եկեղեցւոյ վանեալ լինէին աւարառութեամբ եւ պէս պէս տանջանաւք, եւ վարդապետք սուրբք հալածեալք յեկեղեցւոյ. նոյնպէս եւ յաստուածակերտ քաղաքին Երուսաղէմ եկեալ Յովնաղ արքունի զաւրականաւք՝ վեր ի վայր տապալեաց զաստուածային եւ զառաքելական հաւատն, եւ զկարգ եկեղեցւոյ սրբոյ, եւ հաստատեաց զնեստորական հայհոյութիւն ժողովոյն Քաղկեդոնի։ Եւ էր սուգ տրտմութեան մեծի սուրբ քաղաքին, զի ելից արեամբ ծայր ի ծայր իբրեւ յաւուրսն Մանասէի, զի ոչ կամեցան ճըշմարիտքն ընդունել զառասպելաբան հայհոյութիւն տումարին Լեւոնի։ Նոյնպէս եւ Աղեքսանդրացւոց քաղաքն դժնդակ նեղութեամբ բազում կոտորածս ընկալաւ յամպարիշտն Մարկիանոսէ, յաղագս չընդունելոյ զեպիսկոպոսն Պրոտորէ, զի ի սկզբանէ

իսկ ուղղափառք էին եւ [ոչ] հնազանդեցան աղծապիղծ կրաւնիցն եւ ատելի կարգաց Ո եւ Լ-իցն եղելոց։

Արդ զայս գիտասցէ ձեր սիրելութիւնդ, զի ողորմելին Նեստոր թէպէտ եւ ամպարշտեաց, այլ ինքն զդժոխսն ժառանգեցուցանել, փոխումն որոմանն ո՛չ կարացաւ աւանդել աշխարհի. այլ ժողովեալքն ի Քաղկեդովնի զՆեստորին եւ զյօլովից այլոց հերձուած գաղտագողի եւ սողեցուցանելով մուծին, եւ այսու պատրեցին զպարզամիտս։ Զի Նեստորն ամպարիշտ՝ զԱստուածածինն ձայն՝ ի վերայ կուսին ուրացաւ, իսկ նոքա խոստովանեցին, եւ այսու մոլորեցուցին զբազումս, որք ոչ կարէին գիտել զմիտս գրոց սրբոց. զի թէպէտ եւ ձայնքն որիշ են, այլ միտքն զնոյն բերեն զՆեստորին։ Զի Նեստոր ամպարիշտ՝ մարդ սոսկ ասաց զՔրիստոս, չնորհաւք արժանաւորեալ տաճար Բանին Աստուծոյ լինել, եւ ի Քաղկեդոնի ժողովեալքն, նոյնպէս երկուս անձնաւորութիւնս եւ երկուս դէմս համբաւեն զկնի միաւորութեանն եւ ասեն, ա՛յլ էր որ ի Հաւրէ, եւ ա՛յլ որ ի Մարիամայ. ա՛յլ էր որ վաստակեալ(*) եւ քաղցնոյր, եւ ա՛յլ էր որ զհանգիստն խոստանայր եւ զքաղցեալսն կերակրէր. ա՛յլ էր որ զսքանչելիսն առնէր, եւ ա՛յլ էր որ չարչարեցաւն։

Արդ Հրէայքն ոչ հաւատալով Աստուածութեանն՝ ի խաչ հանին. եւ նոքա երկուս բնութիւնս ուսուցանելով՝ սոսկ մարդ ասեն զխաչեցեալն, եւ յաղագս հաւատացուցանելոյ զամպարշտութիւնն՝ զՆեստոր նզովեն ժառանգ սատանայի անուանելով, զորոց կեղծաւորութիւն, նոցին իսկ գրեալքն յայտ

(*) Այսպէս յօրինակին.

առնեն։ Մերթ ասեն մի է եւ միաղէմ, եւ նոյն Քրիստոսն Որդի Աստուծոյ եւ Տէր Միածին. եւ անդրէն դարձեալ ասեն յերկուց բնութեանց անխառնելի, եւ որ խառնեալն համարին, ասեն, զերկուս բնութիւնսն Քրիստոսի, զմարդկութիւնն իւր բովանդակ ընդ իւրում Աստուածութեանն, զնոսա նըզովեմք, ասեն։ Արդ եթէ երկու բնութիւնքն անխառնք եւ անփոփոխելիք են, որպէս թէ երբեմն մարդ, եւ երբեմն Աստուած, ապա չորրորդութիւն դաւանի։ Այլ սուրբ Հարքն ՅԺ եւ Ը, որ ի Նիկիա, հաւատացեալ ասացին, ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որպէս ուսանն ճշմարտութեամբ ի սուրբ առաքելոցն քարոզութենէ. եւ զՈրդի՝ մի յերրորդութենէն՝ իջեալ եւ մարմնացեալ, մի լեալ քարոզեցին։ Եւ ասեն այսպէս. Թէ Մի է Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս։ Եւ դարձեալ թէ Յորոց եւ Քրիստոս, որ է ի վերայ ամենեցուն Աստուած աւրհնեալ յաւիտեանս ամէն։ Եւ ի կաթուղիկէին ասէ. Սա՛ է ճշմարիտ Աստուած եւ կեանք յաւիտենականք։ Եւ ո՛չ ուրեք ասացին երկուս բնութիւնս։ Եւ որ ասացեալն է յաղագս ճշմարիտ մարդանալոյն՝ թէ մարդով եղեւ յարութիւն մեռելոց, կամ թէ երկրորդ մարդն Տէր յերկնից, ո՛չ եթէ զբնութեանց ինչ ճառեաց, այլ զնոսա կշտամբէ, որք ասեն եթէ ոչ էառ ճշմարտութեամբ մարմին եւ հոգի ի սուրբ կուսէն եւ Աստուածածնէն։

Սոյնպէս եւ յաղագս ամենակեցոյց խաչելութեանն զի՞արդ է երկուանալ, որ եւ նախ վերինք իսկ եղեն քարոզ. զՅիսուս խնդրէք զնազովրեցի զխաչելեալն. եւ Պաւղոս. Ոչ եթէ ի մտի եղի գիտել ինչ ձեզ, բայց միայն զՅիսուս Քրիստոս, եւ զնոյն ի խաչ ելեալ։ Եւ Պետրոս, Քրիստոսի չարչարելն մարմնով վասն մեր. եւ, Մարմին նորա ո՛չ

ետես զապականութիւն։ Եւ դարձեալ ասէ. Ճշմարիտ Աստուած եւ կեանք յաւիտենականք։ Ապա ապականելի էր, եւ ընդունայն քարոզութիւն առաքելոցն. զի նոքա Աստուած ճշմարիտ, եւ Տէր փառաց, եւ կեանս յաւիտենականս, եւ զնոյն ի խաչ ելեալ քարոզեցին։ Եւ որք իշխեցին ասել երբեք ապականացու, նզովեն զնոսա սուրբ հարքն եւ ասեն այսպէս. Որ ասէ զմահն Տեառն կենդանացուցիչ եւ ըզչարչարանսն փրկարար՝ ապականացու, իբրեւ սոսկի մարդոյ, եւ ոչ առաւել խոստովանեսցի, եթէ չարչարանաւքն՝ անչարչարելի, եւ մահուամբն անմահ որպէս Աստուած՝ որում ամենայն ինչ դիւրին է. եղիցի նզովեալ։ Զի ամպարշտութիւն մեծ է զԱստուածոյ մարդկապէս կարծել. Թէ ուրեք է՛ եւ ուրեք ոչ։ Այլ ճշմարիտ հաւատ այս է. Իջեալն ի յերկնից եւ բնակեալ ի յարգանդի կուսին սրբոյ. եւ ոչ մեկնեալ ի ծոցոյ Հաւր. չրջեալ ընդ մարդկան յերկրի. եւ ի զուարթնոց պաշտեալ ի յերկինս. ի վերայ խաչին տարածեալ, եւ ոչ հեռացեալ ի Հաւրէ. ճշմարտութեամբ եւ ոչ կարծեաւք։

Այսպէս քարոզեցաւ ի սուրբ առաքելոցն սփռեալք ի սուրբ քաղաքէն։ Ըստ այնմ, Աւրէնք ի Սիոնէ ելցեն, եւ բան Տեառն յԵրուսաղեմէ։ Եւ ճըշմարտապատում սուրբն Գրիգորիոս զնոցայն ուսոյց մեզ, եւ ոչ եթէ յանճնէ ինչ. նոյնպէս սուրբ ամենագով հարքն ժողովեալք ի սուրբ Հոգւոյն, որոց գահագլուխ էր աներեւութութեամբ ինքն Քրիստոս, ըստ այնմ, Ժողովելոց յանուն իմ՝ անդ եմ ես ի մէջ նոցա. այսպէս հաստատեցին։

Արդ՝ պահեսցի սա անարատութեամբ, եւ մի՛ ոք պղծեսցէ նորաձայնութեամբ՝ իբրեւ զաւցտող ժողովն Քաղկեդոնի։ Քանզի հարկ է զկնի ընթեռնլոյ սուրբ աւետարանին՝ յամենայն եկեղեցիս Քր-

ըիստոսի հաւատն որ ի Նիկիա աւանդեցաւ. առեալ պատուէր ասել զեղուն եւ պատարուն, եւ ոչ յաճախել, եւ ոչ պակասեցուցանել, այլ սոսկալի նզովիւք իբրեւ ցանկով ինչ փակեալ։ Նոյնպէս եւ երիցս սրբասացութեամբ՝ որ խաչեցար հրամայեցին մեզ ասել անդանդաղ յարճակ աւուրս առաւաւտու եւ երեկորի. իսկ ի յարութեանն առաւաւտու եւ երեք ժամու եւ երեկորի, երիցս սուրբ Աստուած, սուրբ եւ հզաւր, սուրբ եւ անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ։ Իսկ բազումք, հանդերձ բնակչաւք սրբոյ քաղաքին, ոչ կացին ի Նիկիական սահմանին, եւ ուրացան զհրաշալի խառնուման եւ զանճառ միաւորութիւնն, եւ զամենակեցոյց խաչելութիւնն իբրեւ սոսկ մարդոյ համբաւեցին. եւ վասն այնորիկ ոչ ի հաւատ ինչ նզովեն, եւ ոչ ի սրբասացութեանն՝ որ խաչեցար ասեն. եւ այսու հաւանեցուցանեն զպարզամիտս, թէ խաչեցարն ասել՝ սուրբ զերրորդութիւնն խաչել է. որ մի լիցի կարծել։ Այլ որպէս տնաւրէնութիւնն Որդւոյ միայն առանձին է, նոյնպէս եւ խաչելութիւնն։ Եւ վասն զի Աստուած է ճշմարիտ որ խաչեցաւն, պարտ է ի հարկէ խոստովանել ընդդէմ ուրացողացն, թէ Աստուած ես, եւ հզաւր ես. եւ անմահ ես. եւ վասն մեր խաչեցա՛ր, ողորմեա՛ մեզ։ Եւ ոչ սոսկ մարդ էր։

Արդ՝ զսուրբ եւ զպարկեշտ հաւատն սոսկալի նզովիւք եւ զերից սրբասացութիւնն որ խաչեցարըն ասելով՝ իբրեւ դժնդակ ինչ ցանկով փակեալ՝ եւ մի ոք խրամատեսցէ. ապա թէ ոչ գիրն բողոքէ. Որ քակէ, ասէ, զցանկ՝ հարցէ զնա աւձ, այսինքն զամուր պարիսպ հաւատոյն. եւ Որ գլէ զվէմ, այսինքն զհաստատուն հիմն ճշմարիտ խոստովանութեան, ի վերայ անձին իւրոյ գլեսցէ։ Եւ զայս տեղեկացեալք գիտասջիք. զի բազում գիրք մեծարանաց անաւրէնն ժողովոյն հասեալ են ի տեղիս տեղիս, ուղղափառ ուսուցանելով զչարափառութիւնն Մարկիանոսի եւ ժողովոյն Քաղկեդոնի. եւ մեք ոչ միայն ի խմորոյն Նեստորի ունիմք ի սուրբ հարցըն պատուէր հեռանալ եւ նզովել, այլ առաւել ի տիեզերակործան ժողովոյն Քաղկեդոնի, եւ ի ջնջեալ տումարէն Լեւոնի, եւ ընդ ընդունաւղսն նոցա ոչ հաղորդել ըստ պատուիրանի առաքելոյն եւ աւետարանչի։ Եթէ ոք գայցէ առ ձեզ եւ զվարդապետութիւնս զայս ո՛չ ունիցի, մի՛ ընդունիցիք զնա ի տուն, եւ մի՛ ողջոյն տայցէք նմա, եւ որ ասիցէ նմա ողջո՛յն, կցորդ լիցի չար գործոց նորա։ Եւ երանելին Պաւղոս. Աղաչեմ զձեզ գիտել զայնպիսիսն, որ հերձուածս եւ զայթակղութիւնս առնիցեն արտաքոյ վարդապետութեանն, զոր դուքըն ուսարուք, եւ ի նոցանէն խորչեցարուք։ Եւ դարձեալ՝ Յիսուս Քրիստոս երէկ եւ այսաւր՝ նոյն եւ յաւիտեանս. յուսմունս պէսպէսս եւ աւտարաճայնս մի՛ դանդաչէք։

Արդ՝ որպէս առաք պատուէր ի սուրբ հարցն ոչ հաղորդել անխիր ընդ ամպարիշտս, եւ ոչ միաբանել եւ զուգել զտաւն մեծի զատկին ընդ հրէայսն, եւ ընդ անուանեալ Կաթարոսսն, նոյնպէս եւ յաղագս միաւորական տաւնին Յայտնութեան, որ է հրաշափառ ամենասուրբ ծնունդն, յունուարի ամսոյ ի վեցն կատարել, զոր կանոնեալ հին ընթերցուածոց։ Վասն զի մի աւր դիպեցաւ Ծնունդն եւ Մկրտութիւնն։ Եւ ոչ հաւասարել ընդ նոսա, եւ ոչ ընդ մեզ հաղորդել հաւատով, եւ ոչ ապականել զխորհուրդ եւթն չաբաթուցն պահոց. այլ լնուլ զսուրբ քառասներորդսն, հինգաւրեայ յառաջաւոր պահովքն։ Ահիւ եւ տրտմութեամբ եւ սրբութեամբ

տանել ի գլուխ զսուրբ քառասներորդացն պահս, եւ ոչ վայրապար յաւուրս պահոցն քարոզել աւետարան եւ մատուցանել պատարագ հրամայեցին, թէեւ յիշատակ ուրուք դիպեսցի, բայց ի չաբաթու եւ ի կիւրակէի։ Եւ սահմանեցին այսպէս. Եթէ ոք կատարեալ հասակաւ, առողջ մարմնով, քրիստոնեայ անուն ի վերայ ունելով, եւ զքառասնաւրեայ պահսն ի գլուխ ոչ տանիցի, նզովեալ լիցի։ Եւ եթէ յաւագ չաբաթուն ի հինգշաբաթին աւր [նախ] քան զհաղորդել սուրբ խորհրդեան՝ բերան ոք լուծցէ, նզովեալ լիցի, եւ ամենայն պահք քառասներորդացն ընդունայն լիցին։

Արդ մի պատրեսցուք հուչակաւոր եւ տենչալի անուամբ սրբոյ քաղաքին, եւ մի պաշարեսցուք աստուածապարգեւ չնորհելոյ աթոռոց սուրբ առաքելոցն. զի որպէս յաթոռն Մովսէսի նստան քահանայապետքն եւ դպիրք, եւ փոխանակ մեծի երախտեացն զտուիչ աթոռոցն ի խա՛չ հանին, նոյնպէս Լեւոն եւ Թէոդորիտոս եւ Ցոբնաղ եւ Փղաբիանոս եւ այլ համախոհակք նոցուն վեց հարիւր եւ երեսունքն, նստեալ յաթոռ սուրբ առաքելոցն, որ դատելով զսուրբ հաւատն, վերստին ի խա՛չ հանին անճանց զՈրդին Աստուծոյ, եւ դարձեալ խայտառակեցին։

Այլ դուք, եղբարք իմ սիրելիք, հաստատո՛ւն եղերուք, անչարժ կացէք, առաւել լերուք ի գործ տեառն յամենայն ժամ. գիտասջիք զի վաստակք ձեր ոչ են ընդունայն առաջի Աստուծոյ։ Եւ Պետրոս. Պատրաստ լինել միշտ առ ի պատասխանատուութիւն ամենայնի որ խնդրէ ի ձէնջ զբանն որ վասն յուսոյն ձերոյ է։ Եւ եթէ դիպեսցի ձեզ յափշտակութիւն ընչից ձերոց, խնդութեամբ ընկալարուք։ Գիտասջիք թէ ո՛րպիսի ստացուած ընդունելոց էք, այլ թէեւ կապանք եւ նախատինք եւ չարչարանք եւս, յաւժարութեամբ մատուսցուք զանձինս. զի եթէ չարչարանացն Քրիստոսի կցորդ լինիմք, եւ փառացն հաղորդ լինելոց եմք։ Եւ զայս հաւաստեաւ քննեալ ծանիջիք, թէ յետ երկուս բըրնութիւնս խոստովանելոյ, զինչ մոլորութիւն յաշխարհ եմուտ, եւ առ ոտն հարկանել զՈրդին Աստուծոյ, եւ զարիւն նորոյ ուխտին խառնակ համարել, որով սրբեցաւն, եւ զհոգին չնորհաց թշնամանեալ, ըստ գրեցելումն, այսինքն անկարգ կրաւնիւք զահեղ եւ զսոսկալի եւ զսուրբ խորհուրդն յանպարտ եւ յանպատշաճ տեղիս կատարել, եւ անարժանութեամբ հաղորդել, ընդդէմ առաքելական հրամանին եւ աւանդութեան սուրբ նախահարցն։

Վասն զի հին աւրէնքն զսուրբ սեղանն յաղագըս անչարժութեան հողեղէն հրամայեցին առնել, եւ ի քարանց անչարժից, եւ ի տեղին մին մատուցեալ՝ ուր ողջակէզքն եւ զոհքն մատչէին։ Ո՞րչափ եւս առաւել, որ նորոյ ուխտիս է միջնորդ կենդանարար եւ ազատիչ պատուական մարմնոյ եւ արեանն Տեառն, յանչարժ եւ հաստատուն սեղան ելանել։ Վասն որոյ եւ կարգեցին իսկ առաքեալքն եւ հաստատեցին ընդհանուր ի սուրբ եկեղեցիս, եւ ճշմարտեցին սուրբ սեղան Տէրունեան եւ աւազան մկրտութեան, որով արժանաւորիլ որդեգրութեան չնորհին, ի քաղաքս եւ յաւանս եւ ի գեաւղս եւ յագարակս եւ յանդաստանս, ուրեք ի վանորայս կուսանաց, եւ այլ հաւատացեալ կրաւնաւորաց, այլ ոչ եթէ ուր եւ պէտ յամենայն վայրս մատրունս անուանել, ուր ոչ հանապազորդելոյ եւ սրբութիւն պաշտաման կատարեսցի, յաղագս որովայնապարարութեան ուխտ անուանեալ, եւ երթեալ կիսաբան

ինչ տարեալ, եւ կամ քար ինչ կանգնեալ, զարդարեալ կտաւուվք՝ եւ ի վերայ զահեղ սուրբ խորհուրդըն Տէրունեան կատարել, եւ համարին ուղղութիւնս ինչ առնել, եւ ոչ գիտեն եւ իմանան՝ եթէ զանճինս իւրեանց ի դատաստան մատնեն. ըստ այնմ եթէ Է՛ ճանապարհ, որ թուի մարդկան թէ ուղիղ իցէ, բայց կատարած նոցա հայի յատակս դժոխոց։

Քանզի սուրբ Հարքն ՅԺ. եւ Ը. ն, որ ի Նիկիա գումարեալք ի սուրբ Հոգւոյն, ոչ հրամայեցին վայրապար ուրեք մատուցանել եւ անխտիր հաղորդել սուրբ խորհրդոյն, այլ ընդրեալ զսրբադարուքիւն ի մեղաց, եւ սահման եդեալ ոչ անցանել ըստ այն։ Իսկ ընդունաւղք Քաղկեդոնի ժողովոյն, թէ եւ կարի զանգեալ եւ չաղախեալ ի մեղս անհնարինս իցեն, զոր ծանր ապաշխարութեամբ հազիւ ոք կարասցէ քաւել, հանապազ անխտիր ճաշակեն ի պատուական մարմնոյն եւ յարենէն Տեառն, զարիւն նորոյ ուխտին խառնակ համարելով։ Արդ՝ դու նախանձաւորդ աստուածայնւոյն, քննելով զայս, ապա զգո՛յշ, զի Ահ մեծ է անկանել ի ձեռս Աստուծոյ կենդանւոյ. զի Իմ են վրէժխնդրութիւնք եւ ես հատուցից ասէ, Տէր։

Եւ որ յանդիմանեն եւ նզովեն զժողովն եւ զտումարն՝ թուղթն Զենոնի ուղղափառ թագաւորի, որ կոչի Հենոտիկոն, եւ թուղթն երանելոյ Անաստասայ թագաւորի, եւ գիրք Տիմոթէոսի Աղեքսանդրացւոյ, եւ թուղթ Յովհաննու եպիսկոպոսապետի, եւ թուղթն Պետրոսի Անտիոքացւոյ, եւ պատճառն իսկ, եւ այլ բազում թուղթք ուղղափառաց։ Եւ մի զարմանար, սիրելի, թէ զի՞ ծաւալեցաւ ստութիւն եւ նուաղեաց ճշմարտութիւն։ Նա եւ յութերորդ դարուն՝ ութ ոգի միայն գտաւ ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ, յաշտարակաշինութեանն՝ փաղէկ միայն, իսկ ի Նոյէ ի տասներորդ դարուն՝ Աբրահամ միայն. ի Հրէաստանի ճշմարիտ մարգարէքն՝ սակաւ, սուտքն անսակաւ. ըստ այնմ թէ Բազումք են հրաւիրեալք, եւ սակաւ ընդրեալքն։

Աղաչեմ զձեզ, եղբարք իմ սիրելիք, Ռափայէլ եւ Նաթանայէլ, հեզութեամբ ընդունիցիք զբանն՝ որ կարողն է կեցուցանել զոգիս ձեր։ Մի՛ բանավէճ լինել ճոխաբար՝ զանճինս առ գիտունս համարել եւ հպարտանալ ի վերայ ընկերին. այլ նախ աղաւթիւք խնդրել յԱստուծոյ, որ տայն առատապէս եւ ոչ նախատէ, եւ առաքեսցէ զՀոգին սուրբ ի թիկունս ձեր. եւ դուք հանդարտութեամբ եւ պարկեշտութեամբ համբերել ամենայն բանի, զաւրէն աշակերտաց սուրբ առաքելոցն, տեղի տալով խաւսել եւ մի գոռոզասաստ, որ է սկիզբն աղաղակի։

Ջթումաս նուաստ եւ անարժանս յամենայնի եւ զծնաւղսն իմ, եւ զամենայն ազգատոհմն եւ զերախտաւորսն յիշեցէք ի Քրիստոս Աստուած, ո՞վ դասք ուղղափառաց։

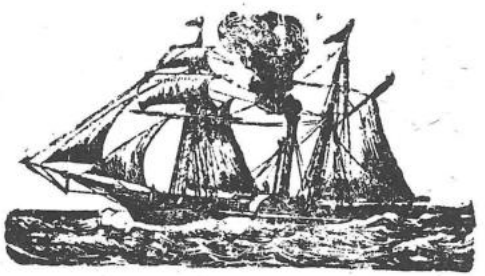

ԾԶ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ՄՈՎՍԷՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ ՅՈՒՐՏԱԻԱՑ՝ Ի ՎԻՃԱԿԵԼՈՑՆ ԻՐՈՑ

Զգիր ողջունի սրբութեան քո՝ զխրատտուութեան եւ զգուշացուցիչ, ընկալեալ ամենայն եղբայրութեանս, գոհանալով զԱստուծոյ մեծաւ ուրախութեամբ լցաք, որ Տէրդ, սրբոյ Երրորդութեանն պահպանութեամբ, ողջ է։

Եւ որք մնացեալ ի ձէնջ զաշխարհս հոգայք որպէս արժան իսկ է. ամենայն ուղղափառ խոստովանողաց աղաւթից լուիցէ Աստուած, եւ առաքեսցէ զՀոգին սուրբ ի քեզ տէր, եւ յաւգնականս քո, զաւրացուցանելով զձեզ եւ լինելով վերակացու եւ աւգնական զարտուղեալ կողմանցս մերոց, եւ վերստին ի ձեռն ձեր տերանց սուրբ Հոգին քարոզեսցի, եւ հաստատեսցէ յաշխարհիս մերում զընդհանուր Բանն կենաց՝ որ յառաջ քան զյաւիտեանս ի Հաւրէ եւ ընդ Հաւր։

Եւ ի վախճան ժամանակաց վասն մերոյ փրկութեան ի սրբոյ կուսէն մարմնացեալ լինելով՝ ամենայնի՛ւ որպէս զմեզ բա՛ց ի մեղաց, մնալով եւ այնպէս Աստուած՝ որպէս էրն յառաջ ընդ Հաւր իւրում եւ սուրբ Հոգւոյն. զոր եւ յառաջավաստակ սուրբ մարգարէիցն զծածկոյթ խորհրդոյն, որ յաւիտենից ընդ Հաւրն մարգարէացեալ, զոր եւ երա-

---

Բնագիր Ա. էջ 128 - 129. Համառ. Գ. էջ 30 - 31։

նելին Պաւղոս մեկնէ, թէ որ այժմս յայտնեցաւ գրովք սրբովք։

Եւ ամենայն ուղղափառաց ընկալեալ հաստատեցաւ ի սրբոյն Գրիգորէ ի Հայաստանեայս հաւատն, եւ յոյսն, եւ սէրն, զոր Աստուածայինն Պաւղոս աւանդեաց եկեղեցւոյ՝ զհաւատն ի Հա՛յր, զյոյսն՝ յՈրդի՛. զսէրն՝ ի սո՛ւրբ Հոգին։ Զայս երիս պտուղս ի ձեռն քո տեառն, եւ երանելի վարդապետացդ, լի՛ եւ զեղուն յեկեղեցիս կողմանցս մերոց պահեսցէ Քրիստոս Աստուած մեր, եւ զաւրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, ժողովաւղ լինել ձեզ երից պտղոցն, ընդունել ընդ միոյ երեսուն, եւ ընդ միոյ կ. եւ ընդ միոյն ճ։ Նորոգեսցէ Տէր Աստուած եւ զաթոռն քո տեառն ի նմին եկեղեցւոջ՝ յոր վիճակեցարն ի ձեռն ուղղափառ խոստովանողացդ Քրիստոսի. ապա թէ ոչ եւ մեզ այլ ինչ ճար չէ, բայց կամ կա՛լ յաշխարհիս եւ ըստ կամաց սորա լինել, կամ թողուլ եւ գնա՛լ ի բաց։

Ողջ լեր Տէր մեր եւ մեզ աղօթս արա։

ԾԷ

ԹՈՒՂԹ ՇՐՋԱԳԱՑԱԿԱՆ ՏԵԱՌՆ ՎՐԹԱՆԻՍԻ ՔԵՐԴՈՂԻ

Սրբասէր ուղղափառաց եւ ճշմարտից, եւ վանից երիցանց, եւ գեղջ քահանայից, ազատաց եւ չինականաց, ծերոց եւ տղայոց, եւ համաւրէն ամենայն ժողովրդականաց, հայալեզու աշխարհացդ, որ էքդ ընդ իշխանութեամբ եկեղեցւոյն Ցուրտաւայ, ի Վրթանիսայ եւ յայլ պաշտաւնէից սրբոյ եկեղեցւոյս՝ Տերամբ ողջո՛յն։

Վասն զի եհաս առ մեզ լուր չախորժելի, եթէ զհերձուածն Նեստորի եւ զժողովոյն Քաղկեդովնի, զոր Հայոց եւ Վրաց եւ Աղուանից միաբանակաց եպիսկոպոսաց եւ իշխանաց սոսկալի նզովիւք անյիշատակութեամբ էր ի բա՛ց բարձեալ, արդ կաթուղիկոսդ անուանեալ եպիսկոպոսակցաւքդ հանդերձ եւ իշխանաւք ընդունելութիւն եւ մեծարանս առնեն հերձուածոյդ։ Լուաք եւ վասն սրբութեանդ ձերոյ ունել նախանձ վասն ուղղափառ հաւատոյ ամենայն բարեպաշտութեամբ ընկալեալ ի սկզբանէ յաչխարհիդ ձերում, եւ աղաւթեմք միշտ հաստատուն մնալ եւ արիանալ՝ անզանգիտող համարձակութեամբ։ Գիտացէք, եղբարք, զի ի վերջին ժամանակս եմք, եւ չար գազանին հրապոյրք մերձեալ են, ապստամբութիւն առնելով ուղղափառաց

Բնագիր Ա. էջ 130 - 131։ Համմտ. Գ. էջ 32 - 33։

հաւատոց, զի մոլորութեան իւրոյ կազմեսցէ ապնջական։

Վասնորոյ արթո՛ւն կացէք եւ հսկեցէք եւ մի՛ իւիք մեղկիցիք, զանգիտելով ի մահկանացուացն երկիւղէ, այլ համարձակութեամբ զայն համառաւտել, զոր ի սկզբանէն ունէաք զճշմարիտ հաւատն, զի եւ պարգեւացն Աստուծոյ արժանի լինիցիմք, գուցէ ձեռն զմաճով արկեալ՝ լքանիցիմք աչառելով կամ զանգիտելով յոմանց, վասն որոյ գայ բարկութիւնն Աստուծոյ։ Այլ դի՛ք ի սիրտս ձեր զյորդորական բան Փրկչին մերոյ եւ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ. եթէ մի՛ հոգայցէք, որպէս թէ զի՞նչ խաւսիցիք ընդ հակառակորդս ձեր. զի հոգի իմ պարգեւէ՛ որ ինչ պիտոյ է ձեզ խաւսել։ Եւ եթէ աւելի ինչ պէտք եղիցին հակառակութեան եւ պատասխանաց, հրամայեսցէ գբրել առ մեզ Սրբութիւնդ ձեր. եւ չնորհիւ ամենասուրբ Երրորդութեանն հասեալ առ ձեռն պապանձեցուսցուք զբերանս՝ զհայհոյութեան բանս չարախաւսողացն։

Ողջ լերուք ի Տէր։

ԾԸ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ՏԵԱՌՆ ՎՐԹԱՆԻՍԻ ՀԱՑԱԼԵԶՈՒ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՅՈՒՐՏԱԻԱՑ։

Տեսաք զթուղթ ուղղափառ հաւատոյ ձերոյ, եւ լուաք զողջոյն ձեր եւ զամենայն պաշտաւնէից սրբոյ եկեղեցւոյդ, եւ մեծաւ ուրախութեամբ լըցեալ գոհացա՛ք զՔրիստոսէ Աստուծոյ մերմէ, եւ որպէս երկիր ծարաւի՝ ի բազում երաշտութենէ պասքեալ, ընդունելով անձրեւ չահեկան՝ զուարճացեալ յինքեան ցուցանէ զղալարութիւն, զանուշահոտ ծաղիկսն երեւեցուցանելով տեսաւղացն. զի էք իսկ չնորհիւն Քրիստոսի հոտ անոյշ, ըստ գրեցելումն, կենաց ի կեանս, ոչ միայն ի ձերում աշխարհի, այլ եւ ամենայն հիւսիսային կողմանցս, զոր մեր ընկալեալ զգրեալն ի ձէնջ եւ ցուցեալ ամենայն եղբայրութեան մերում, զոր ախորժելով լուեալ եռուն գոհութիւն Աստուծոյ։ Եւ վարդապետութեանդ ձերում հոգալով զաչխարհս մեր. յիշեցուցանելով սուրբ եւ զուղիղ հաւատն, զոր մեծին սրբոյն Գրիգորի սերմանեալ էր յայս կաւկասային կողմանս։ Արդ համարձակիմք եւ աւրհնեմք զՏէր Վրթանէս, եւ եղիցիս աւրհնեալ ամենայն ուխտիւդ հանդերձ, եւ պահպանեալ լիջիք Հոգւովն սրբով յայս ի ծովածուփ կենցաղիս. աղաւթեմք միշտ նորոգել եւ սրբոյ Աթոռոյդ սրբոյն Գրիգորի, զի

Բնագիր Ա. էջ 132։ Համմտ. Գ. էջ 33 - 34։

արասցէ խնդիր մոլորեալ ոչխարիս մերում, ըստ աւրինակի առաջնոց վարդապետացն. զի մեզ առանց այսի աւգնականութեան եւ թիկանց՝ աստ չմարթի կալ, զի այնպիսի բռնաւոր գոռոզի, որ հայրապետս անուանի, դիպեա՛լ եմք, բայց թողուլ զաչխարհս եւ գնալ։

Ողջ լեր ի Տէրն մեր։

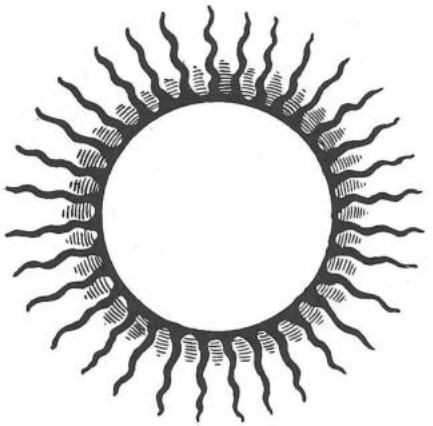

ԾԹ

ԹՈՒՂԹ ԵՐԿՐՈՐԴ Ի ՄՈՎՍԻՍԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ԱՌ ՎՐԹԱՆԷՍ ՔԵՐԴՈՂ

Տեսի զգիր ողջունաբեր սրբութեան քո, եւ լուեալ զբանս մխիթարութեան որ ի սմա, գոհանալով զՔրիստոսէ Աստուծոյ՝ անհոգացայ։ Զի ձեր ի ձեռն առնլով զիս, ահա կրկին կենաց դիպեցայ, հոգալով զիս եւ զաշխարհն որպէս արժան իսկ է։ Եւ իմ վստահութիւն էր։ Արդ որպէս զսկիզբնդ յաւժարութեամբ արարէք, աղաչեմ բարեխաւսութեամբ սրբոց ջանացարուք եւ ի գլուխ տանել։ Այս անգամ հրամայեցէք գրել թուղթ մի առ կաթուղիկոս անունն, եւ առ Ատրներսեհ եւ Վահան եւ Բրզմիհր, յանդիմանելով զժողովն Քաղկեդովնի. եւ թուղթ մի առ Պետրոս յանձնառութեան։ Եւ ամէն աւրինակ ի ձեռն ձերոյ աշակերտի առաքեցէք, որ իմ մանուկս տանի եւ ածէ խաղաղութեամբ՝ չնորհիւն Քրիստոսի Աստուծոյ, եւ յորժամ զպատասխանիսն ընդունիք։ Ապա թէ ոչ ձեզ պիտի երթալ, թո՛ղ զի լինիք աշխատ, յիշելով զյորդորականն Տեառն՝ բարբառով մարգարէին. թէ երթայք ի դրունս իմ, դուք որ կարողդ էք եւ զքարինսն ի ճանապարհէն ի բաց ընկեցէք(1), զի մի իւիք սայթաքիցեն ժողովուրդք իմ։ Զի եւ մեք թէպէտ եւ

Բնագիր Ա. էջ 133 - 134։ Համմտ. Գ. էջ 40 - 41։
(1) Ես. կբ. 10։

կամք, վասն տգիտութեան եւ միայնութեան, կամ վասն չարութեան առաջնորդին մերոյ զանգիտեցաք ինչ, եւ յոյս ի ձեզ եղաք, զի եւ նա իսկ այդր սրբոյ Աթոռոյդ աշակերտ է մեւք հանդերձ, թէպէտ եւ ի ժամուս ի սնոտի մեծութենէն իբրեւ զգետ ինչ ի բազում ուղխից է յարուցեալ՝ եւ իբրեւ զգազան ինչ դժնդակ ճիրանամբքն եւ մագլամբքն է սաստկացեալ, զոր ամաչեցուսցէ Տէր Աստուած աղաւթիւք սրբոյն Գրիգորի։ Եւ ըստ աւրինակի առաջնոց վարդապետացն ի ձեռն ձեր խզել զայդ վարմ խորամանդ աւձին, եւ երգակցել ընդ երանելոյն Պաւղոսի, թէ յԱղուանից մինչեւ յաշխարհն Վրաց, մեզ եհաս լի՛ առնել զաւետարանն Քրիստոսի, եւ լսել զուրախարար զբարբառն զհրաւիրականն, թէ Բարի մշակ եւ հաւատարիմ, հանդերձ ընդ քեզ փրկեալ գնդաւդ, ե՛կ մո՛ւտ յուրախութիւն Տեառն քո։ Որոց լիցի ձեզ հասանել, Տէր Վրթանէս, հանդերձ ամենայն ուխտիւք. ի ձեռն ձեր եւ մեզ՝ չնորհիւն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։

Ողջ լեր ի Տէր, եւ մեզ աղաւթս արա։

Կ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ՄՈՎՍԷՍԻ Ի ՎՐԹԱՆԻՍԷ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ

Զգիր ողջունի սրբութեան քո ընկալեալ՝ զԱստուածոյ գոհացաք եւ ուրախ եղեաք, որ Տէրդ, պահպանութեամբ ամենասուրբ երրորդութեանն, ողջ է։

Եւ զոր գրեալս էր առ նուաստութիւնս մեր, բազմապատիկ չնորհակալութեամբք եւ արդիւնաւոր աւրհնութեամբք էր պատարուն։ Զթուղթն զոր խնդրեցէքն առ կաթուղիկոսն անուանեալ, եւ առ այլ իշխանս աշխարհին, արարաք որպէս արժան էր։ բայց որ վասն մանկանն գրեալ էր, մի յաղագս նուազութեանն, եւ մի յաղագս ժամանակիս դժուարութեան, չեղեւ հնար արձակել։ Տէր, անմեղադիր լեր։ Թո՛ղ զի քո մանուկդ պատասխանի բերէ, որ մեք ըստ նմին իմանալ գիտեմք, եւ եթէ չնորհէ գթութիւն ամենասուրբ երրորդութեանն եւ ի ձեռն գրեցելոցդ խաղաղութիւն լինի, որպէս եւ ունիմք իսկ յոյս, բարի է որ դուք ի ձեր սուրբ եկեղեցին հասանէք բարգաւաճեալ անուամբ։ Ապա թէ յերկարէ ինչ յամառութիւն ուրացելոցն, պատուէր տուք ծանաւթից ձերոց եւ սիրելեաց իշխանաց, որ գրեն առ փառաւորեալ իշխանս աշխարհիս մերոյ, որ մեզէն իսկ երթամք

Բնագիր Ա։ էջ 135։ Հմմտ. Գ. էջ 41 - 42։

հրամանաւ սոցա, եւ աւգնականութեամբ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ յանդիմանեմք զնոսա, է՛ զի գան յուղղութիւն։ Ապա թէ վասն բազում մեղաց մերոց զհակառակն եւ զընդդէմն հասանէ լսել, զփոշի ոտից մերոց ի նոսա թաւթափեմք, եւ յաղագս այդր պատճառի է, զի անմեղադրելիք յԱստուծոյ եւ ի մարդկանէ լինիմք։

Ողջ լեր ի Տէր։

ԿԱ

ՏԵԱՌՆ ՊԵՏՐՈՍԻ, ՎՐԱՑԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ, Ի ՎՐԹԱՆԻՍԷ

Փառաւորելոյ Տեառն Պետրոսի Աստուածաշնորհ պարգեւաւք պայծառացելոյ, ի Վրթանիսէ եւ ի միաբանական սրբոյ եկեղեցւոյս պաշտաւնէից Տերամբ ողջոյն։

Գրէ երանելի առաքեալն, որ հանդերձեալն էր լինելոց, թէ Հերձուածք լինելոց են ի ձեզ, եւ որ ընդիրքն են երեւեսցին։ Լուաք յաղագս պատուականութեան քո, եթէ նախանձաւոր ես եւ սիրաւղ ճշմարիտ հաւատոց։ զի որպէս յառաջագոյն երանելի հայրապետն մեր Մովսէս գրեաց յաշխարհդ հեռանալ ի խուժիկ չեպիսկոպոսիդ խաբէութեանց, այժմ առաւելագոյն եւս պարտիմք փախչել յանաւրէնն ժողովոյ Քաղկեդովնի հայհոյութեանցն, զի հաւասար հրէութեան է։ զոր համբաւ չախորժելի այժմ եհաս մեզ լսել, թէ յաշխարհիդ ձերում մեծարանս մատուցանեն ժողովոյն այնմիկ։ վասն որոյ եպիսկոպոս մի աշխարհիդ փախստական գընացեալ է, զդառն եւ զանբժշկելի վիրառնութիւն ժողովոյն այնորիկ ճանաչելով։ Արդ՝ որպէս ընկալայք զնախանձ Աստուծոյ յանձինս ձեր, պինդ կացէք մինչեւ ի կատարումն գործոյդ, զի եւ պարգեւացն երկնաւորաց արժանի լինիցիք։ Թուղթ արա-

---

Բնագիր Ա. էջ 136 - 137։ Համմտ. Գ. էջ 44 - 45։

րաք վասն դորին իրաց ցկաթուղիկոսդ եւ ցայլ իշխանսդ, զի նորոգաձեւութիւն ինչ հաւատոյ մի՛ եղիցի ի մէջ երկուց աշխարհացս։ եւ մի՛ աւտարութիւն հոգեւոր եւ մարմնաւոր սիրոյ թուեսցի պատուականութեանդ քում։ որպէս եղեր իսկ ասպնջական ուղղափառ հաւատոյ, զոր ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի հաստատեաց բազում սքանչելագործութեամբք Տէր Աստուած յաշխարհիս։ Առաւելագոյն խաղաղութեան պատճառս լեր, զի նորոգաձեւութիւնն, որ ստութեամբն է պաճուճեալ՝ կորիցէ, եւ ճշմարտութիւնն հաստատեսցի, եւ սրբասէր եպիսկոպոսս(1), որ ճշմարիտ հաւատոյ նախանձաւոր է, ի տեղի իւր դարձցի։ զի եթէ այդ այդպէս ոչ լինի, յաւիտենական թշնամանք մնան ի վերայ աշխարհիդ։ Եւ եթէ ի ձեռն գրելոցդ հակառակութիւնդ չբառնայ, գրեցէք առ փառաւորեալ իշխանս աշխարհիս մերոյ, որ զմեզ այդր արձակեն, եւ այնպէս լինի որպէս Աստուածն կամի։

Ողջ լեր։

---

(1) *Մովսէս Յուրտաւայ։*

ԿԲ

ՏԵԱՌՆ ԿԻՐՈՎՆԻ Ի ՎՐԹԱՆԻՍԷ.

Սրբասիրի Տեառն կիրովնի Վրաց կաթուղիկոսի, եւ Ատրներսեհի եւ Վահանայ, եւ Բրզմիհրի իշխանաց, ի Վրթանիսէ, եւ ի միաբան պաշտաւնէից սրբոյ եկեղեցւոյս՝ Տերամբ ողջո՛յն։

Ցառաջագոյն առ պատուականութիւն ձեր գըրեաց երանելի Հայրապետն մեր Մովսէս յաղագս Խուժիկ չեպիսկոպոսին խաբէութեանց. զի մի եղիցի նորոգաձեւութիւն հաւատոյ ի մէջ երկուց աշխարհաց, որ սքանչելի հիմնադրութեամբ տնկեցաւ յանզանգիտող եւ ի քալ նահատակէն Տեառն ի սրբոյն Գրիգորէ։ Արդ՝ ոչ միայն ի Նեստորի խմորոյն ունիմք պատուէր ի հարցն եւ յուղղափառ վարդապետացն մերոց հեռանալ եւ նզովել, այլ եւ զԵւտիքոս եւ զԵւնոմիոս, եւ զԱեւերոս եւ զՄարկիովն, զԱբէլիոս եւ զայլ նմանիս նոցա, եւ առաւելագոյն եւս զտիեզերակործան եւ զանյիշելի զժողովն Քաղկեդովնի, որ յետ ճշմարիտ միաւորութեանն Տեառն երկուս բնութիւնս բաժանեալս եւ անջատեալս ի միմեանց սահմանեցին ի վերայ միոյ Քրիստոսի։ Այժմ լուաք թէ դուք զանաւրէն ժողովն Քաղկեդովնի եւ զտումարն Լեւոնի ուղղափառ համարիք եւ մեծարանաց արժանի, վասն զի չունիք կրթութիւն քննել զհերձուածոց չարութիւնս, զի

Բնագիր Ա. էջ 138-139. Հմմտ. Գ. էջ 42-44.

չարագոյն քան զհրէական ուրացութիւնս՝ հեռացուցանէ ի միամիտ հաւատոյն՝ որ ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր է։

Արդ՝ ոչ է պարտ Աստուածսիրութեան ձերում աւելի ինչ վարդապետութիւն զուրուք ընդունել քան զերից սուրբ եւ անարատ ժողովոցն, որք ի պատիւ ամենասուրբ Երրորդութեանն գումարեցան, ՅԺ եւ Ը. իցն ի Նիկիա. եւ ՃՕ իցն ի Կոստանդնուպաւլիս. եւ Մ. ոցն յԵփեսոս. եւ աւելի քան զայս սահման հաւատոյ մեր եւ ձեր հարցն եւ վարդապետաց ոչ կալեալ է եւ ոչ ընդունիմք. եւ որ ընդունի, եւ կամի խառնել յականակիտ եւ յամբիծ սահման հաւատոյ վարդապետութեան նոցա հրապոյրս ինչ պղտորս, գիտասցէ զի աւտա՛ր է եւ տարագիր յուղղափառ հաւատոյ. զի հաւատով ուսանիմք հաճոյ լինել Աստուծոյ։

Արդ՝ զի ի վերջին ժամանակս եմք՝ չգոյ ումեք լինել յերկբայս. եւ զի նախ ապստամբութիւնն է գալոց, երանելի առաքեալն ուսուցանէ, եւ յաղագս նորին նոյն ինքն հանդիպողական պատասխանին, Եթէ ոք աւելի ինչ աւետարանեսցէ ձեզ, քան զայն զոր աւետարանեցաքն, նզովեա՛լ լիցի։ Զի ընդ ամենայն տիեզերս յեկեղեցիս ուղղափառացս, յետ ընթեռնլոյ զսուրբ աւետարանն, որ ի Նիկիա սահմանեցաւ սուրբ հաւատն՝ ասեմք, ոչ եթէ զՔաղկեդոնի ժողովոյն հայհոյութիւնս. ապա թէ այդպէս է, ոչ պարտիմք զամուր զցանկ հաւատոյս մերոյ խրամատել, զի Որ քակէ զցանկ հայրենի՝ հարցէ զնա աւձ. գի՛րն բողոքէ։ Եւ Որ գլէ զվէմ, այսինքն զհաստատութիւն ճշմարիտ հաւատոյ, զանձն իւր կորուսանէ։ Արդ՝ պարտ է պատուականութեանդ ձերում նախանձաւոր լինել ճըշմարիտ հաւատոյ հարցն, որ սքանչելեաւք եւ աս-

տուածաչնորհ պարգեւաւք արմատացաւ յաշխարհիս մերում։ Եւ եթէ է ինչ երկբայութիւն ի միտս ձեր, եւ կամիք զփորձ առնուլ յաղագս այդորիկ, գրեցէ՛ք առ միաբան փառաւորեալ իշխանս աշխարհիս մերոյ, որ գամք այդր։ եւ որպէս ի հեռաստանէ թղթոյս պատգամաւ, նոյնպէս յանդիմանական վկայութեամբ գրոց սրբոց, յայտնի առնեմք զճշմարտութիւն բանիցս։

Ողջ լերուք։

ԿԳ

ԹՈՒՂԹ ԵՐՐՈՐԴ ՄՈՎՍԷՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՌ ՎՐԹԱՆԷՍ ՓԵՐԴՈՂ։

Սրբասիրի Տեառն Վրթանէսի, ի Մովսէսէ անարժանէ, Տերամբ ողջո՛յն։

Զթուղթն զոր գրեցէք առ կաթուղիկոսն անուանեալ եւ առ այլ իշխանս աշխարհին, եւ առ Պետրոս, զոր խնդրեցի ի ձերմէ սրբութենէդ, ետուտանել մանկան իմոյ, եւ այժմ եկն։ Բայց յաշխատութենէ այդր ոչ կարաց գալ եւ ձեզ զրոյց տալ։ Թէ որպէս նախ յանդիմման իսկ ոք չիշխեաց տանել զթուղթն կաթուղիկոս անուանն։ Ապա թէպէտ ի վերջոյ տարան, յընթեռնուլ թղթոյն, ասէ, ի սաստիկ բարկութիւն շարժեալ, զայրացեալ սրտիւ եւ եղծեալ գունով զաւրէն ցաւածոյ, նզովէր եւ թշնամանէր, ասէ, զՀայաստանեայս։ Եւ թղթոյն պատասխանի ոչ ինքն արար եւ ո՛չ այլոցն ետ առնել։ Զայս յԵրուսաղէմ առ հայրապետ քաղաքին տամ տանել, ասէ, որ պատասխանի առնէ։ Բայց սակաւուց ոմանց, որոց արարեալ է պատասխանի, ետուբերել առ Տէրդ, հրամայեցէք ընթեռնուլ, եւ մեզ ծանուցէք զինչ գրեալն է։ Զձեզ յարաժամ յաշխատութիւն պահեցի, Աստուած եղիցի վարձահատոյց։ Բայց ձանձրանայք մի՛, աղաչեմ. որով աւրինակաւ եւ է, յանձն լիցի ձեզ մոլորեալ աշխարհն եւ անձն

Բնագիր Ա. էջ 140։ Հմմտ. Գ. էջ 48։

իմ տառապեալ։ Եւ զայս եւս աղաչեմ զՏէր. զգիրըս երանելոյն Տիմոթէոսի բովանդակ ստացայ. եւ թուղթք, որ ի սուրբ եկեղեցւոջդ եւ առ ձեզ գտան, զամենայնն գրեցի։ Հասին առ իս եւ այլ թուղթք, բովանդակ տեղա՛ց տեղա՛ց, երանելի վարդապետացն, որք յանդիմանեն եւ նզովեն զժողով երկաբնակացն։ Բայց յետ ի բաց բարձուբեան սահմանի հրէական ժողովոյն, բարեպաշտ թագաւորացն երանելոյն Զենոնի եւ Անաստասայ, ոչ գտի ուրեք, թէ ո՛րպէս դարձեալ նորոգաձեւութիւնն չարժեալ կործանեաց զբազում եկեղեցիս, եւ կամ ի ձեռն որոց. ո՛րպէս տեղեկացեալ է սրբութիւնդ ձեր, հրամայեցէ՛ք գրել առ մեր նուաստութիւն։

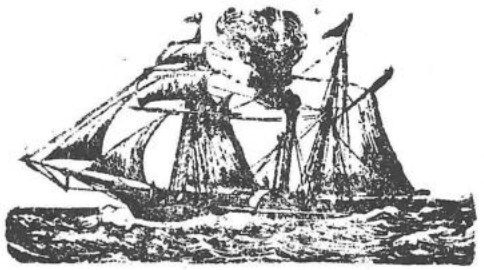

ԿԴ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԵՐՐՈՐԴ ԹՂԹՈՑՆ ՄՈՎՍԷՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ Ի ՎՐԹԱՆԻՍԷ։

Զողջոյն սրբութեան ձերոյ լուայ եւ ուրախ եղէ։ Ծանեայ եւ զպատճառսն թղթոյն պատասխանի չառնելոյ, եւ զոր արարեալն իսկ է առ իս ազատ արանց ոմանց այնպէս է՝ որք ի հիւանդութեան ինչ ընդ բարբալ անկեալ զինչպէտ խաւսին։ Ասեն, մեք եւ զա՛յս ունիմք հաւատ եւ զա՛յդ, աւրինաց աստ հաղորդիմք եւ ա՛յդր։ Մովսիսի եթէ կամք են եկեսցէ կաթուղիկոսիս հնազանդ լիցի, զի մեզ այս հաճոյ է, եւ զիւր տեղի կալցի։ Աւելորդ համարիմ ես ինչ ասել այսմ ամենայնի, Աստուծոյ զաւրութեանն պահեսցի։ Բայց յաղագս զաչխարհս մեր նզովելոյ եւ թշնամանելոյ, որպէս եւ այլ կրօստեան եւ աստուածառաք բարկութեանն ասպնջական եղեն, թերեւս եւ զայդ յանդգնութիւն առարին, անբժշկելի վէրս անճանց իւրեանց կազմեցին, զինքեանս ինքեամբ խոցոտելով. մեք հեռի եմք յայնմ անիծից։ Դու Տէր աղաւթեա՛, զի ի ժամուս պնդեալ են առաջնորդ կարգել. եթէ զայս գործ աւգնէ ի կատարումն տանել Քրիստոս Աստուած մեր. ապա գիտեմք եթէ ձեր կամք այնպէս

Բնագիր Ա. էջ 141 - 145։ Համմտ. Գ. էջ 49, 50 - 53։

Պարբերութեանց բաժանումը՝ մեր կողմէ։

կատարին՝ որպէս Աստուծոյ ողորմութեանն թուի։

Բայց վասն խնդրոյն զպատճառս ընթերցուածասէր եւ ուղղափառ պատուականութեանդ յաղագս վերստին հաստատելոյ աւտարացուցանող եւ կորստական անաւրէնն ժողովոյն Քաղկեդովնի, զոր եբարձ ի միջոյ բարեպաշտն Ջենոն՝ միաւորիչ թղթովն։ Եւ յետ նորա՝ նորին սահմանի նախանձաւոր եղելոյ, ցանկալին հրեշտակաց եւ մարդկան Անաստասիոս, արդ այսպէս ունի պատմութեանս այսորիկ պատճառս։

Քանզի յետ փոխելոյ յանարատ եւ յԱստուածահաճոյ կենաց պանդխտութեանս այսորիկ երանելոյ քաջանուանն Անաստասայ, Ցուստին անուն կալաւ զյաջորդութիւն իշխանութեանն, այր ժանդ եւ անաւրէն, որ վարժեալ էր աղանդովն Նեստորի եւ ի նմին զանգեալ եւ հաստատեալ։ Նորա թագաւորեցելոյ ըստ ցանկութեան անձինն եւ կանխապատրաստ եղելոյ մահացան խորհրդոյն, սկիզբն արար թշնամանել, հերետիկոս կոչելով զբարեպաշտ եւ զխաղաղասէր թագաւորսն, զՋենոն եւ զԱնաստաս։ Եւ զզեղծեալն ի նոցանէ զտումարն Լեւոնի եւ զժողովն Քաղկեդոնի, հրամայ տալ զրոյց աղաւաղասէր թղթովք գոռոզասաստ եւ անխիղճ իշխանաց անդրէն հաստատել. եթէ ոք համարձակեսցի ընդդէմ կալ թագաւորին հրամանաց, սրով սպառել եւ պէսպէս տանջանաւք։ Յայնժամ եկեղեցիք ամենայն արեամբ լինէին շաղախեալք, եւ մեռտաղք եւ կղզիք կապանաւորաւք լցեալք։ Զի քաջ հովիւքն զմեռանելն լաւ համարէին, եւ անարատութեամբ առ Քրիստոս ժամանել, քան թէ կալ անաւրէնն վարդապետութեամբ ժողովոյն Քաղկեդոնի։ Իսկ անաւրէնն վիրագին, զաղանդոյն սիրաւոք եւ աշակերտս եւ որք զանցաւոր պատուոցս քան

զմշտնջենաւորին կամեցեալք ընտրել զփառս, եպիսկոպոս կարգեալ քաղաքաց քաղաքաց հաստատեաց զժողովոյն խորհուրդ։ Աստանաւր էր ինչ յիշատակի արժանի, բայց այլում ժամու պահեսցի. քանզի բազում խռովութիւնք եղեալ ի ժողովրդականաց յաղագս չընդունելոյ զհերձուածող եպիսկոպոսսն։ Արդ՝ սուղ ինչ ժամանակ կալեալ զթագաւորութիւնն Ցուստինէ, վախճանի ծանր ախտից հարուածովք, եւ թագաւորէ Ցուստինիան(*) յետ նորա, եւ աղմուկ հակառակութեան ժողովոյն Քաղկեդոնի տակաւին եւս հնչէր եւ ի նորա ժամանակս։

Իսկ յաւուր միում խորհուրդ արարեալ ընդոմանս ի մեծամեծացն, յաղագս սպանման ուղղափառ եպիսկոպոսաց եւ հալածանաց, թէ ի զուր արար թագաւորն զխռովութիւնս զայս ամենայն քաղաքաց, եւ այժմ ոչ է պարտ մեզ անտես առնել. եւ ոմանք ի յանդիման կացելոցն, որք աղանդոյն այնր էին աշակերտք, ասեն ցթագաւորն, թէ անհնարին է ումեք ի մարդկանէ ասել զայդ, զի Սիմեւոնի ձեռն արկեալ է եւ հաւանեալ է սահմանադրութեան ժողովոյն Քաղկեդոնի, եւ ցարդ եւս պահի զզուշաբար ի ներքս ի տապանին սրբոյն Եւփիմեայ, ուր ժողովն իսկ եղեւ։ Քանզի Սիմեւոնս այս եղեալ միայնակեաց յԱնտիոք քաղաքի, հրաշալի եւ հռչակաւոր, եւ ընտանի սրբոյ Հոգւոյն շնորհաց, որպէս եւ զմի ոք ի տեսանողաց։ Եւ ոմն ի մաւտաւորացն նախանձաւոր եղեալ ուղղափառ հաւատոյ, ասէ ցթագաւորն. եթէ երանելի Սիմեւոնի ձեռն արկեալ եւ հաւանեալ է սահմանադրութեան հաւատոյ ժողովոյն Քաղկեդոնի,

---

(*) Յօր. Ցուստինի բան.

եւ կայ ի տապանի սրբոյն Եւփիմեայ, ես դառըն չարչարանաւք ընկալայց զզրաւումն կենաց իմոց։

Քանզի այսպէս ունի պատմութիւն անսուտ յիշատակարանաց մերոց, թէ Թէոդորիտոս, որ համազոյդ Նեստորի գտեալ, լուծեալ եղեւ յեպիսկոպոսութենէ իւրմէ, եւ հրամանաւ ամպարշտին Մարկիանոսի ընկալեալ եղեւ յառաջնորդութիւն Քաղկեդոնի ժողովոյն, եւ առեալ զսահմանեալ գրեալսն ըստ հրամանի թագաւորին հասանէր ի դուրս խցկանն երանելոյն Սիմեւոնի։ Իսկ նորա յառաջագոյն ծանուցեալ զգալուստն, հրամայէ սպասաւորացն յարգելանոցէն զինքն ի խոնարհ իջուցանել, եւ հրատ լուցեալ· վասն որոյ յոյժ զարմացեալ սպասաւորացն եթէ զինչ լինիցի այն։ Եւ իսկոյն տեղեկութիւն տուեալ երանելոյն, թէ ոմն ի թագաւորէն եկեալ խնդրէ տեսանել զքեզ։ Եւ նորա հրաման առեալ թէ վասն այդորիկ իսկ եկի ի տեղս յայս, եւ մտեալ ի ներքս Թէոդորիտոս, բազում բանիւք թախանձանս մատուցանելով աղաչէր ձեռնարկ առնել եւ հաւանել առաջիկայ լինել սահմանին, քանզի ամենեւին ի մարդկանէ յայսպիսի իմն գործաւղաց եւ ոչ ակն առնուլ գիտէր երեսաց։ Վաղվաղակի զգրեալսն յինքն առեալ ի վառեալ հրա՛տն ընկենոյր· նզովելով զՄարկիանոս եւ զժողո՛վն եւ զհաւանեալսն ա՛յնմ սահմանի· եւ աւելի ինչ քան զայդ ո՛չ գտանես ասէ, ո՛վ թագաւոր։

Իսկ թագաւորին թոյլ տուեալ առ ժամն լուռ լինելով, հրամայէ ի միում աւուրց մակուկաչուռ ուղեգնացութեամբ ի Քաղկեդովն ելանել սակաւուք արամբք, եւ մտեալ ի վկայարանս սրբոյն Եւփիմեայ ստիպէ զսպասաւորսն բանալ զտապան ոսկերացն պահարանի։ Իսկ նա ասէ, ո՛վ դուք որ զայդ համարձակիք գործել, զոր ոչ ուրուք արարեալ ի մարդկանէ։ Եւ իմացեալ զմիտս ինքնակալ թագաւորին վաղվաղակի բանայ նմա, եւ սփռեալ զքղամիղն, հրամայէ զնչխարս սրբոյն անդր հաւնել, եւ ասէ ցսպասաւորսն, այլ կա՞յ ինչ ի ներքս։ եւ նա ասէ, այլ ոչինչ գոյ ամենեւիմբ։ Եւ հայեցեալ թագաւորին տեսանէր ինքն իսկ, զի այլ ինչ ոչ գոյր· յոգւոց հանեալ ծեծէր զճակատն, ապաշաւելով եւ ողբալով զսուրբ եւ զերանելի հովիւսն, որք յաղագս ուղղափառ եւ ճշմարիտ հաւատոյն հալածեցան եւ սպանան։ Եւ խորհուրդ արարեալ ընդ մեծամեծս իւր՝ բառնալ ի միջոյ զսահման նորոգաճեւութեան ժողովոյն Քաղկեդոնի, եւ զվաղընջուցն յառաքելոցն եւ սուրբ հարցն զքարոզեալն հաստատել։ Եւ իսկոյն հասեալ նմա մահ դաւողական, որպէս բազմաց բան է, ի նմին մնաց յառաջագոյն գործեցեալն։

Եւ դու մի՛ զարմանար, ո՛վ նախանձաւորդ Աստուածայնոյն, թէ ընդէ՞ր նուազեաց ուղղափառութիւնն եւ զարգացեալ ծաւալեցաւ հրէական սարսափելի հայհոյութիւնն։ Վասն զի ի յետին ժամանակս եմք, եւ զարհուրեալ կասկածեմք թէ ի մեր իսկ աւուրս հասցէ կատարած։ Եւ քանզի բազում ինչ եղեալ էր ի նշանաց, պարտ էր եւ այդմ լինել, զոր կանխաւ գուշակեաց բանն երջանիկն առաքելոյ։ Եւ ո՞ր իցէ այն։ Նախ եկեսցէ, ասէ, ապստամբութիւնն եւ ապա յայտնեսցի մարդն անաւրէնութեան որդին կորստեան։ Ապստամբութիւն աստ ոչ եթէ զերկրաւոր թագաւորացս ճակատամարտից ինչ ասէ, զի այդ ի վաղընջուց կալաւ սո-

վորուԹիւն, այլ ի ճշմարիտ հաւատոյն քակելոյն, եւ այսուն մոլորուԹեան զհետ երԹալաղացն, ասէ, ըստ այնմ եԹէ ի ժամանակս յետինս քակեսցին ոմանք ի հաւատոց։ Եւ զի յոյժ նուազունք մնալոց են անբիծ եւ կեցուցանող հաւատոյն պաշտաւնեայք փրկչին մերոյ եւ Տեառն, հաւանեցուսցէ զքեզ անշուշտ բանն, զոր ի դէմս մեր որպէս ըղձալով իմն ճառեաց։ Իսկ Որդին մարդոյ, ասէ, եկեալ գտանիցէ՞ արդեւք հաւատս յերկրի։ Վասն այնորիկ վաղվաղակի գայԹագղեցուցանէ եւ տիրէ դերաքրիստոսն. զի յուղիղ ճանապարհէն զմոլորեալն դիւրաւ ըմբռնելով, յափշտակէ գայլն ապականիչ, եւ յաճախէ զջուլիրս ձախակողմանն դասու դժոխրմբեր կորստեան։ Ցաղագս որոյ պարտ է մեզ զգուշանալ եւ անսասանելի պահել զանձինս ի վերայ ճշմարիտ հաւատոյ ի մարգարէիցն տնկեալ, եւ ի սքանչելագործ առաքելոցն աճեցեալ, եւ պտղաբերեալ ոռոգմամբ ի սուրբ Հոգւոյն, եւ ի սուրբ հարցն դաւանեալ եւ համառաւտեալ, ՅԺ եւ Ը. իցն ի Նիկիա, եւ ՃՊ իցն ի Կոստանդնուպաւլիս. եւ Մ. ոցն յԵփեսոս, որք ի պատիւ ամենասուրբ ԵրրորդուԹեանն գումարեցան։

Եւ մի ոք բանիւ կամ գործով ըստերիւրեսցուք ի հետոց նոցա, ԹէՀ եւ ի պատուոց ինչ հասցէ անկանել, եւ մերկանալ ի փառաց երկրաւորաց, կամ բանդիւց կամ կապանաց մատնել, սովոյ եւ սրոյ յաւժարուԹեամբ մատուսցուք զպարանոցս մեր, զի առանց այսց աստուածահաճոյ երիցս ժողովոցս անԹերի հաւատոյ խոստովանուԹեան՝ անհնար է հաճոյ լինել Աստուծոյ։ Զորոց զղրուԹիւն հաւատոց, եւ ոչ ի Քաղկեդոնի ապստամբեալքն իշխեցին յայտնապէս հայհոյել, այլ ի ծածուկ գաղտնապէս երկուս բնուԹիւնս ասելով անխառնս եւ

անհաղորդելիս, քստմնելի անջատմամբ, եւ զգործ երկաքանչիւրոցն բաժանել տան լրբենի յանդգնուԹեամբ. զի եւ զաստուածավայելչաբար միաւորուԹեանն խառնումն եւ հաղորդուԹիւն ուրանալ եւ ի բաց բառնալ հնարեսցին։ Վասն որոյ պարտ է ճանաչել ԱստուածսիրուԹեան քում, զի գտակ այս չարեաց եւ հիմն Սիմոն է՝ մոգն եւ կախարդն, որ առ սուրբ երանելի առաքելովքն էր, եւ ճաղածանակ նշաւակուԹեամբ հերձեալ կորեաւ. զոր եւ ի հինգետասաներորդում սաղմոսին մեկնուԹեանն ծանուցանէ։

Այս փոքր ի չատէ ծանուցումն քում ՍրբուԹեան։

Ջնուաստ գրող եւ զսիրող այսմ տառի զԹումաս եւ զծնաւղսն իմ, աղաչեմ յիշել աղաւԹիւք ի Քրիստոս Աստուած, եւ մեղաց թողուԹիւն խնդրել ինձ եւ իմոցն։

կե

ԿԱՆՈՆՔ ՈՐ ԵԴԱՆ Ի ԴՈՒՆԻ, ՄԻՆՉԴԵՌ ՄՏԱԾՈՒԹԻՒՆ ԷՐ ԺՈՂՈՎԵԼՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑՆ ԿԱՐԳԵԼ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ՀԱՑՈՑ ՑԵՏ ՄԱՀՈՒԱՆՆ ՄՈՎՍԷՍԻ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ։ ԵՒ ԽԱՓԱՆԵՑԱՆ ԱՑՆՄ ԱՆԳԱՄ

Վասն զի յառաջագոյն սուրբ Հարցն եւ ուղղափառ վարդապետացն մերժեալ էր եւ ի բաց ընկեցեալ սոսկալի նզովիւք զամենայն հերձուածողս, զՍաբելիոս եւ զԱրիոս, եւ զԵւնոմիոս եւ զՄանի, եւ զՄարկիոն, եւ զնոցին նմանիս, եւ զՊաւղոս Սամոսատացի, եւ զԹէոդորոս(*) եւ զԴիոդորէ, զանյիշելին Նեստոր, եւ զԹէոդորիտոս, եւ զԵւտիքես եւ զՍեւերոս, եւ զԱնդրէաս եւ զնոցին հաղորդս, եւ զԵւղոյիոս Նիկոմիդացւոց եպիսկոպոս եւ զնոցին հաղորդս, զանաւրէն ժողովն Քաղկեդոնի եւ զպիղծ տումարն Լեւոնի, որ զյոլովից յառաջ ասացելոցդ հաստատեաց հերձուածս. եւ այժմ բազումք ընդ խոստովանողս եւ ընդ ընդունաւղս ժողովոյն Քաղկեդոնի եւ տումարին Լեւոնի հաղորդեցան յաչխարհէս մերմէ. ոմանք կամաւորութեամբ յաղագս սնոտի փառասիրութեան եւ աչառութեան, եւ կէսք ակամայ բռնադատեալք ի նոցանէ. եւ այլք առ տգիտութեան եւ կամ անճեռնհաս լինելոյ. վասն

Բնագիր Ա. էջ 146 - 148.
(*) Յօր. Դէոդորոս.

որոյ ժողովեցաք եպիսկոպոսքս այս ի մայրաքաղաք եկեղեցիս Դունայ. Թէոդորոս մարդպետական եպիսկոպոս, Յովհաննէս Արծրունեաց եպիսկոպոս, Քրիստոփոր Սիւնեաց եպիսկոպոս, Մանասէ Բասենոյ եպիսկոպոս, Աբրահամ Ռշտունեաց եպիսկոպոս, Յովհաննէս Ամատունեաց եպիսկոպոս, Գրիգոր Անձեւացեաց եպիսկոպոս, Սիոն Գողթան եպիսկոպոս, Ահարոն Մեհնունեաց եպիսկոպոս, Ներսէս Բուժունեաց եպիսկոպոս, Յոհանիկ Ելոյ եպիսկոպոս, Թադէոս Առնայոյ եպիսկոպոս. Եպիսկոպոսք Ծ. եւ Հարք եւ քահանայք Ց. եւ Ղ. կամաւք եւ այլոց, հաստատել սահմանս կանոնականս յաղագս այնպիսեացն, որք գան ի խոստովանութիւն զղջանալով զվնաս եւ զմեղս զոր գործեցին կամաւ եւ ակամայ, զի գիտասցեն պատրաստութեամբ գտանել անճանց փրկութիւն ի Տեառնէ։

Եթէ ոք յեպիսկոպոսաց եկեսցէ զղջանալով եւ խոստովան լինելով զվնաս անճին իւրոյ, որպէս թէ ակամայ եղեւ հաղորդութիւնն ի բռնութենէ ձգեալ յայն, եւ չէր ձեռնհաս, եւ կամ թէ տգիտութեամբ ինչ եղեւ, այլ ոչ յաղագս փառասիրութեան եւ զաւչաքաղութեան, այնպիսոյն ներելով տայցէ գլխաւոր վարդապետն զապաշխարութիւնն, մինչեւ երդմամբ եւ ձեռնագրաւ իւրով նզովեսցէ զհերձուածն յեկեղեցւոջ առաջի ամենեցուն։ Բայց ի պատիւն մատուցանել, մի եւ երկուք մի՛ իշխեսցեն առանց կամաց եւ քննութեան ամենայն եպիսկոպոսաց։

Իսկ եթէ ոք չառնուցու յանճն զվնասն, եւ կամաւորութեամբ իցէ արարեալ զհաղորդութիւն, եւ այլոց եւս պատճառք իցէ եղեալ բռնադատութեամբ գայթակղեցուցանելոյ, ծանր քննութիւն եղիցի, եւ քաջ փորձեսցեն, յոլով զապաշխարութիւն

տալով նմա գլխաւոր վարդապետին, մինչեւ երդմամբ ուխտեսցէ պահել զուղղութիւն, եւ նզովեսցէ զհերձուածն՝ ձեռնարկութեամբ իւրով· ապա թէ կամք իցեն կաթուղիկոսին, ամենայն եպիսկոպոսաւք հանդերձ, չնորհեսցէ զպատիւ աթոռոյն, բայց զղջումն կալցի զամենայն աւուրս կենաց իւրոց։ Նոյն կանոն եւ քահանայիցն եղիցի։

Եթէ ոք եկեալ կամաւորութեամբ խոստովանեսցի, եւ նզովեսցէ զհերձուածն ձեռնարկութեամբ իւրով, եւ ապա անդրէն երթեալ ի նոյն փսխած դառնայցէ, եւ դարձեալ այսրէն գայցէ, զայնպիսին խոչտանգեսցեն բանիւք վարդապետութեան, եւ խստագոյն զապաշխարութիւնն տալով գլխաւոր վարդապետին։ Քաջ քննութիւն արասցեն եւ յանդիմանեսցեն, զի եւ այլքն երկիցեն· բայց զպատիւ աթոռոյն մին կամ երկուքն մի՛ իշխեսցեն տալ, բայց եթէ ուղղութիւնս եւ կրաւնս առաքինութեան ցուցցէ յանձին իւրում, եւ ամենայն եպիսկոպոսաց լինիցին կամք։

Իսկ որք ոչ են հաղորդ ընդ մեզ հաւատով, եւ աւտար ի միաբանութենէս յայսմանէ, եւ ի պատճառս ինչ պիտոյից հասանիցեն առ մեզ եպիսկոպոսք կամ քահանայք, մի՛ ոք իշխեսցէ հաղորդել կամ պատուել քահանայական պատուով, այլ որպէս զմի յաշխարհականաց ընկալցին վանատրութեամբ եւ այլ կարգաւք։

Ապա թէ ոք գայցէ ի խոստովանութիւն ի քահանայից, զձեռնարկութիւնն առաջի եպիսկոպոսին արասցէ՝ յորոյ վիճակի կալն կամիցի· եւ մի՛ ոք իշխեսցէ վանից երէց կամ քահանայ առանց եպիսկոպոսին իւրոյ ընդունել զոք յայսպիսեացս յընտանութիւն կամ ի հաղորդութիւն։

Արդ՝ եթէ ոք յաւժարութեամբ ընկալցի զկանոնական սահմանս մեր եւ արասցէ, աւրհնեսցի հոգւով եւ մարմնով, եւ ի կենցաղումն զուարճացեալ բերկրեսցի, եւ ի յաւիտենից բարիսն վայելեսցէ։ Իսկ եթէ ոք ոչ լուիցէ եւ ապստամբեսցէ յաստուածահաճոյ կեցուցանող պատուիրանէս, յիշխանաց, կամ ի քահանայից կամ յեպիսկոպոսաց կամ ի ժողովրդականաց, նզովեսցին հոգւով եւ մարմնով եւ ամենայն կենցաղով իւրեանց, եւ ընկալցին անողորմ պատուհաս յարդար դատաստանացն Աստուծոյ՝ աստ եւ ի հանդերձելումն։

ԿԶ

ՁԵՌՆԱՐԿ՝ ԶՈՐ ԽՆԴՐԵԱՑ ՍՄԲԱՏ ՎՐԿԱՆ ՄԱՐԶՊԱՆ, ՑԱՑՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒՆՆ, ՈՐՔ ԴԱՐՁԵԱԼ ԺՈՂՈՎԵՑԱՆ ՆՈՐԻՆ ՀՐԱՄԱՆԱՒ Ի ԴՈՒԻՆ, ԿԱՐԳԵԼ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ՀԱՑՈՑ, ՑԵՏ ՄԱՀՈՒԱՆՆ ՄՈՎՍԷՍԻ. ԵՒ ԶԱՑՍ ՁԵՌՆԱՐԿ ԵՏ ՆՈՑԱ։

Ամենագովելոյ եւ փառաւորելոյ եւ աստուածաշնորհ պատուով պայծառացելոյ Տեառն Սմբատայ Վրկան մարզպանի եւ տերանց զինուորի, եւ Տեառն Գիգայ Դաշտկարանի, եւ Վարդապետի Հայոց Շարսաղարի. ի Մանասէէ Բասենոյ եպիսկոպոսէ, ի Քրիստոփորէ Սիւնեաց եպիսկոպոսէ, յԱբրահամայ Ռշտունեաց եպիսկոպոսէ, ի Յովհաննէսէ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, ի Գրիգորէ Անձեւացեաց եպիսկոպոսէ, ի Սիովնէ Գողթան եպիսկոպոսէ, ի յԱհարոնէ Մեհնունեաց եպիսկոպոսէ, ի Ներսիսէ Բուժունեաց եպիսկոպոսէ, ի Յոհաննկայ Եղոյ եպիսկոպոսէ, ի Թադէոսէ Առնոյ եպիսկոպոսէ, Տերամբ ողջոյն։

Եւթնեւտասներորդ ամի Ապրուեզ Խոսրովու արքայից արքայի, յամսեանն մարերի, որպէս փառաւորութիւնդ ձեր յայս եպիսկոպոսաց, զոր ի վերոյդ գրեալ է, որ ի ժամուս ի Դուընի ի սուրբ եկեղեցւոյս դիպաք, ձեռնարկ խնդրեցէք վասն սուրբ եւ ուղղափառ հաւատոյ, զոր մեր հարանցն

Բնագիր Ա. էջ 149 - 150։ Համմտ. Գ. էջ 57 - 58 - 59։

եւ երանելի վարդապետացն կալեալ է, եւ այժմ ունիմք կամաւքն Աստուծոյ։ Արդ՝ որպէս յառաջագոյն հայրապետացն Հայաստան աշխարհիս, եւ եպիսկոպոսացն եւ քահանայից եւ իշխանաց եւ աշխարհականաց, սոսկալի նզովիւք մերժեալ եւ ի բաց ընկեցեալ է զամենայն հերձուածողս. զԱրիոս եւ զՄակեդոն, եւ զանյիշելին Նեստոր եւ զԵւտիքոս, եւ զժողովն Քաղկեդոնի եւ զպիղծ տումարն Լեւոնի, եւ հեռանամք ի հաղորդութենէ նոցա ճըշմարտութեամբ։ Ապա եթէ խաբէութեամբ ինչ իցեն բանքն մեր, նզովեա՛լ եղիցուք յամենասուրբ երրորդութենէն։

Ըստ բանիդ ձերում նոյնպէս եւ ես, Սմբատ Վրկան մարզպան եւ տերանց զինուր, եւ Գիգ Դաշտկարին, եւ Վարդապետ Հայոց Շարսաղար, նզովեմք զնզովեալսդ ի ձէնջ, որպէս հարքն մեր երանելիք նզովեցին զնզովեալսն ի ձերոց հարանցըն, եւ աւրհնեմք զաւրհնեալսդ ի ձէնջ, որպէս եւ հարքն մեր աւրհնեցին զաւրհնեալսն ի ձերոց հարանցն երանելեաց եւ վարդապետաց աշխարհիս։ Եւ յայս ուղղափառ հաւատոյս վերայ հաստատուն եւ անշարժ կացցուք, ի կեալ եւ ի մեռանել ընդ ձեզ։ Ապա թէ խաբէութեամբ ինչ իցեն բանքս մեր, նզովեա՛լ եղիցուք յամենասուրբ երրորդութենէն։

Եւ կնքեցաք զձեռնարկս զայս, եւ եղաք ի սուրբ եկեղեցւոջս Դուընայ։ Ես Մանասէ Բասենոյ եպիսկոպոս, իմ աթոռակցաւք հանդերձ, որոց անուանքն ի վերոյդ յիշատակեալ են։ Եւ Սմբատ Վրկան մարզպան, եւ տերանց զինուր, իւր եղբարաւք հանդերձ, առաջի ամենասուրբ երրորդութեանն, նախ սրտիւք մերովք, եւ ապա մատանեաւք մերովք։

ԿԷ

ՁԵՌՆԱՐԿ՝ ՁՈՐ ԵՏՈՒՆ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ Ի ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՆ ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՀԱՅՈՑ, ԱՑՆՈՒԻԿ ՈՐՔ ԷԻՆ ԸՆԴ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀՈՌՈՄՈՑ Ի ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆՆ ՄԱՒՐԿԱՆ

Եւթն եւ տասներորդ ամի Ապրուէզ Խոսրովու արքայից արքայի, իմ Աբրահամու Հայոց կաթուղիկոսի եւ աթոռակցաց իմոց, Մանասէի Բասենոյ եպիսկոպոսի, Քրիստափորի Սիւնեաց եպիսկոպոսի, Յովանիսի Ամատունեաց եպիսկոպոսի, Գրիգորի Անձեւացեաց եպիսկոպոսի, Սիւոնի Գողթան եպիսկոպոսի, Ահարոնի Մեհնունեաց եպիսկոպոսի, Ներսէսի Բուժունեաց եպիսկոպոսի, Յոհաննայ՝ Էղոյ եպիսկոպոսի, Թադէոսի Առանայ եպիսկոպոսի, եւ իշխանաց մերոց, Տեառն Սմբատայ Վրկան մարզպանի եւ տերանց զինուորի, եւ Գիգա Դաշտկարանի, եւ Վարդապետի Հայոց Շարասաղարի, եւ այլ իշխանաց եւ աշխարհականաց ուղղափառաց առաջի կացեալ. Թէոդորոս սեպհական գնդին եպիսկոպոս, Ստեփանոս Բագրաւանդայ եպիսկոպոս, Մովսէս Խոռխոռունեաց եպիսկոպոս, Քրիստափոր Ապահունեաց եպիսկոպոս, Ներսէս Վանանդայ եպիսկոպոս, հանդերձ վանից երիցամբքս այսոքիւք, Աբրահամ սրբոյ կաթուղիկէի վանից

Բնագիր Ա. էջ 151 - 152։ Համմտ. Գ. էջ 63 - 65։

երէց, Սամուէլ սրբոյ Հռիփսիմէի, Բաբիւլաս սրբոյ Յովհաննու վանաց երէց, Խոսրով Աւշականու, Յաւիտեան Եղիվարդայ, Դաւիթ Երեւանայ, Իսմայէլ Գառնոյ, Յունանէս Աւանի, Իսրայէլ Պողավանից, Զոջիկ Արամունից, Յովհանիկ Արտաւազդայ ապարանից, Աբաս եւ Որդեակ եւ Աբրահամ Փարպիոյ, Միքայէլ Աղցից, Գրիգորիս Արճոյ, Կոզմաս Ուրդայ, Մայէն միւս Արճոյ, Յովհանիկ Արծափայ, Սիմոն Դարունից, Սամոտ Բագարանի, եւ այլ վանից երիցամբ հանդերձ, եկեալ յանդիման մեր ըզբարեպաշտութիւն խոստովանեցին, նզովելով նոյնաճեւս ըստ երանելի հարցն մերոց զամենայն հերձուածողս, եւ զԱրիոս, եւ զՄակեդոն. եւ զՆեստոր, եւ զԵւտիքոս, եւ զչար ժողովն Քաղկեդոնի, եւ զպիղծ տումարն Լեւոնի։ Եւ աղաչանս մատուցանելով առաջի մեր, խառնել զինքեանս ի միաբանութիւն եկեղեցւոյ ճշմարիտ հաւատին Քրիստոսի. եւ ասացին միաբանութեամբ ամենեքեան, թէ զխոստովանութիւն եւ զսահման հաւատոյ, զոր հաստատեցին երանելի հարքն մեր, անշարժ պահեսցուք առաջի Աստուծոյ եւ հոգեւոր հարանցդ մերոց, եւ զապաշխարութիւն զոր տայք մեզ, յաւժարութեամբ ընդունիմք, եւ կամաւք կատարեմք, եւ ի հաղորդութենէ նզովելոցն ամենեւին հեռանամք։ Եւ թէ խաբէութիւն ինչ իցէ ի կամս ուրուք, նզովեսցի հոգւով եւ մարմնով յամենասուրբ երրորդութենէն։

Եւ ընկալեալ զնոսա ապաշխարութեամբ, բեռն ինչ եւ մեր բառնալով զնոցա, ըստ գրեցելումն. կնքեցաւ ձեռնարկս այս ի նոցանէն յանդիման մեր ամենեցուն, վկայութեամբ սրբոյ Երրորդութեանն, որում փառք յաւիտեանս, ամէն։

ԿԸ

ՍՐԲԱՍԻՐԻ ՏԵԱՌՆ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ Ի ԳՐԻԳՈՐԷ ՆՈՒԱՍՏԷ ՔԵՐԴՈՂԷ

Պարտ է կարաւղացն, ասէ առաքեալ, զտկարութիւն տկարացն բառնալ վասն չինութեան, եւ ըստ մարգարէին հրամանի զքարինս ի ճանապարհէ ի բաց ընկենուլ, զի մի՛ որ կաղն իցէ գլորիցի, եւ ոչ դնել առաջի սակաւատեսի գայթագղութիւն. եւ այս թէպէտ եւ առ այլս է, բայց առաւելագոյն պատշաճեցաւ առաջնորդաց: Եւ այժմ իմ եւ ըստ մեզ խորհուղացս բանքս են առ երանելի հարս մեր ի Քրիստոս, որք ի մերում ժամանակիս զհետ երթաւղաց սրբոց առաքելոցն խրատու եւ նմանութեան՝ որոշեալք ի ստոցն: Եւ աղերս ապաքանութեան, զարժանն թուեցեալ մեզ խնդրել առ արգելաւղս համառաւտագոյն ձայնիւ. քանզի յեկեղեցիս եւ ի ժողովանոցս, զորս Աստուծոյ չինած գիտեմք բանաւոր արժանացելովքս, զսեղանն մեծ ուսաք ի նոյն ինքն ի Բանէն Աստուծոյ եւ ի նորին առաքելոցն, զնոյն պաշտելի եւ զատուցեալ եւ որոշեալ զճշմարիտն եւ զանմերձենալին: Վասն որք այլապէս խորհիցին, եւ ոչ զնմանութիւն պաշտաման առաքելոցն վարդապետութեան ունաւղաց, որպէս գրէ երանելին Պաւղոս Եբրայեցւոցն կանոնեալ սովորութիւն եւ առ այնս որք ոչ ուղղակի

Բնագիր Ա. էջ 153 - 160.

խորհին ի հաւատ, յամառական պնդութեամբ, արտաքս վարել, հանել յեկեղեցւոյ քարոզական ազդմամբ յաղագս ոչ աղաւթակցելոյն եւ Քրիստոսի երկրպագու լինելոյն ընդ մեզ: Եւ գոչէ եւս թէ սուրբ սրտիւ եւ անխիղճ միտս ունել ի կատարեալն հաւատ, եւ կալ առաջի սուրբ եւ Աստուծոյ սեղանոյ: Եւ զի Աստուծոյ սեղան խաչայարդար աւրհնութեամբ յուղղոցն եւ ի կատարելոցն գըլխաւորացն եղանի, ամենեցուն յայտ է: Իսկ զորս եւ ոչ առաջի սեղանոյն սովորութիւն ընկալաք թողուլ՝ վասն հարման նոցա մտացն խղճի:

Քանզի չէ հաղորդութիւն լուսոյ ընդ խաւարի. զի ի նոցանէ յուղղութիւնն առարկեալ զսեղանն մեզ կեցուցանող մարմնոյն, եւ մեղսակէզ հրոյն՝ ո՛յանձն առցէ հաւաստի եղանիլ. զի Տէրն մեր եւ Աստուած ի ձեռն սեղանոյն ճշմարտագործէ, որպէս պատմէ աւետարանագիրն եւ զինքն իսկ առնէ յուտել կերաւղացն. ապա հակառակ ունարան(*) ի լուծումն փոխէ զէութիւն զտենչալի հրոյն կայծակն. որպէս եւ ոչ կենդանի ջուրն առ գերութեամբն, որ թուի ինձ դասք հերեսիոտաց, զոր փորեցին իւրեանց գուբս ըստ մարգարէին ամբաստանութեան: Բայց սեղան Տեառն կենդանի ջրով չրջագայեալ, կարէ հուրն իմանալի փութանակի բորբոքել, որպէս առ Եղիայիւն: Իսկ ապա որք պատուէրըս առաք փորձել քննութեամբ, զբարի՛ն ընդունել, եւ ի չարեաց իրէն հեռանալ, անընդրող եւ խառնակ մտաւք վարիլ արդեաք ո՞չ լինիցի առիթ զեհենին. թողից զպատուէրն զամենայնիւ ոչ հաղորդելն ընդ այնպիսիսն:

Բայց պատճառ զայլոց եղեալ մեծի դատա-

(*) *Այսպէս յօրինակին.*

պարտութեան յԱստուծոյ ակնունելի է։ Զի կամ անդրէն չինիցի հաղորդել կամաց հերձուածողաց հեռացեալն, եւս չարագունիցի զայրացական մըտաւք, ի Քրիստոս զմեղանչելն ամբարիցէ, կամ բամբասեալ եւ զմէնջ իբրեւ զմի յորոչելոցն, ի սուրբ հարսն ընթացուցանէ զպատճառս յանդգնութեանն իբրեւ ամբարհաւաճելոց, եւ զիւրեանցն խնդրաւղ կացուցողի, թէ միութիւն այժմ յայտի։

Եւ ահա կորնչիցի տկար եղբայրն, վասն որոյ Քրիստոսն մեռաւ, եւ պատճառաւղին եղելոյ ըղձալի եւ հեշտ է երկանաքար հարստել ընդ պարանոցըն, եւ տալ զինքն ովկիանեան յորձանացն՝ վճիռ հրաւիրէ։

Բայց այժմ ինձ ընդ միտ ածէք, ձեզ Աստուծով զթչնամանողն մեր աւանդիս հանդերձ աւանդաւղաւքն, եւ կամեցող չրջել զաւետարանութիւն՝ առի ի մէնջ մեծի միջոցաւ, ի բաց հեռացուցանել նզովին ձայնիւ, եւ ըստ նորա զնուիրեալն նորին միում չարայարութեան կրկնակացն Քրիստոսի, որպէս իւր թուի. որ է արդարեւ թչնամանք մարդացելոյն Աստուծոյ։ Մեզ արժանի համարիք ասել ի ձեռն մաղթման զՀայր, առաքել զսուրբ Հոգին ի նա, զի արասցէ ճշմարիտ մարմին եւ արիւն՝ փրկաւղին մերոյ Բանին մարմնացելոյ, եւ զ'ի նոցանէ խորհրդոյն հրաժարեցուցանէք. զի թէ ի նմա թերութիւն եւ անվայելուչք Աստուծոյն մարդացելոյ, նոյն եւ աստ հաւասար նմին։ Քանզի ոչ առանց աւրհնութեան, որպէս ասացի, ուսաք զսա գոլ, եւ ըստ երկրորդ բանի զդարձեալսն ի խոստովանութիւն, ի հովուական աշտիճանի կացելոցն՝ սակս առաջին գործոյ, զի որք ոչ յուղղոց ընկալան զձեռնադրութիւնն՝ յանպաշխարութեան կարգի կացուցանէք, ոչ համարձակել ի սեղան աւրհնել, եւ զյառաջն կանգնել, որպէս յուղղաց համարիք։ Բայց թէ վասն քահանայիւն մերձեցման զվատթարագոյն սրբեալ համարիք, մի՛ գուցէ եւ նա վարակիցի. քանզի վատթարի եւ առաքինւոյ առ միմեանս յարմամբ հա՛րկ է եւ ըզհառնումն(*) առնուլ. որ լինի ո՛չ առաքինի եւ ո՛չ վատթար. եւ այս ի բազումս։

Արդ՝ հայցաւղքս ի ձեռն գրոյ աղաչեմք ըզսրբութիւնդ ձեր, թէ այլ ինչ յայտնեցաւ ձեզ ի հին եւ նոր կտակարանաց, ցուցէ՛ք եւ մեզ, եւ կամ թէ ի ձեռն հոգւոյն չնորհի նշանակել ձեզ։ Քանզի սովոր է զհակառակութիւնս լուծանել, եւ զկամս երկիւղածաց առնել, ապա թէ ոչ զհայցումնս մեր կատարեցէք, փոխել զսեղանս նո՛ր ի նորոյ հաստատեալս, որ ոչ ըստ հարանցն մերոց, որ ի Քրիստոս կացեալ, այլ ըստ աւետարանսուչ հովուաց յաջորդութիւն առին։ Եւ քանզի որպէս նոքա զբարեպաշտութիւն խոստովանելով յառաջին ի մտացն փոխեցան, այսպէս գոյ հնար փոխարկել յառաջին սրբութեանն պատուականութիւն եւ զսեղանս, որպէս առ Մակաբայեցւովքն եղեւ, յեղեալ զխղճելին յանխղճագոյնս։ Սակս փոխելոյ է մեր բանս աւրինակեալ՝ թէ կար գոյ, այլ ոչ զհինն աւրինադրեմք տապալել։ Քանզի թէպէտ եւ լալով եւ արտասուաւք եւ քքովք եւ թերահաւատութեամբ ծածկեցին զսեղանն Տեառն, բայց հաստատուն հիմն Աստուծ կա՛յ եւ ունի զկնիքս զայս զորոց ասեն, թէ ծանեաւ Տէր զիւրսն, իսկ յանաւրինացն եւ յանհաճելեացն բացակայի։ Իսկ զորոց խորհրդագէտն եւ վարդապետն հեթանոսաց որոշումն դնէ, զի՞նչ ոք առ այս ասիցէ։ Ապա թէ անընդրութեամբ վարի-

---

(*) Այսպէս յօրինակին.

ցիմք, միթէ կա՞յ ինչ ի միջի, ի բաց քակել զարգելումնն, եւ զմեզ յեկեղեցիս Նեստորականաց մըտանել, եւ ի նոցա հաստատեալ սեղան կատարել զխորհուրդն տէրունեան, եւ զնոցին չերիցունս ի մերս։ Ո՛չ ապաքէն առաջինքն՝ յորժամ կամէին միաբանել հաւատով, այսու իրաւք զմիաւորութիւն ցուցեալ՝ համարձակէին կատարել ի միմեանց եկեղեցւոյ սեղանս։ Արդ՝ որք զկերպարանս Քրիստոսադաւանութեանն թէեւ բազումք ունին, ի զաւրութենէն հեռիք են. որպէս այժմ առ մեզ հերիսիոտայքս, եւ կամ յարեւելս ի Պարսս, ի Տիսպոն, եւ յայլ տեղիս ամենեւիմբ իսկ զատուցեալ յեկեղեցեացն, զի եւ զդուզնաքեայ անդ երկրպագութիւն՝ դատապարտութիւն ի հոգեւորին ուսուցանէք։ Վասն այսորիկ սեղանակտաւս աւրհնէք եւ երիցունս արձակէք, կարեկցել նոցա որք արքունի հրամանաւ անդր երթան։

Արդ՝ վարդապետացն հրաման հաստատուն կայցէ, եւ առանց հաւասարութեան խոտորելոցն՝ զպաշտաւն կատարեսցեն. ապա թէ յաչխարհիս թիւրացելոցն արարուածի թոյլ տայք, ոչինչ արգելէք եւ ի մէնջ չիշատակելոցդ սեղան զնոյն սովորութիւն ունել, եւ լոկ ի հացէն եւ ի բաժակէն աւրհնութեանց արգելուլ ծիծաղելի է։ Արդ՝ աղաչեմք, մի՛ լիցի մերոցս լսել զՏէրունեան զայն ձայն. Առաջնորդ կոյր. զի՞նչ մեծ է, հա՛ցն՝ թէ սեղանն որ սրբէ. եւ ի վերայ երեր, թէ Ուրեմն վկայէք դուք ձեզէն, զի որդիք էք այնպիսի հարանցն։ Ո՛չ ապաքէն կամակար մտաւք յանձն առին մերքս յայն յեղուլ, ոմանք վասն ազահութեան, եւ այլք սակս սնափառութեան, եւ կէսք կաշառովք եղեալք ընդ սուրբ հարանցն նզովիւք։ Իսկ աթոռոցն իշխանութեան արժանաւորելոյ ըստ կանոնին սահմանի,

դուք առաւել ողորմութեան արժանի արարէք, եւ այժմ զայս եւս մինչ ընդարձակէք։ Վասն որոյ ասեմք մեզէն իսկ որոշիմք յառաքելոցն եւ ի սուրբ հարցն. եւ չէ՛ ինչ անուամբ լոկ յորջորջելն, զի լսելոց եմք. թէ որդիք նոցա էիք, զգործս նոցա կատարէիք։ Քանզի նոքա եւ զբաղանիս անգամ ի հերձուածողաց կոխեալս պիղծ համարէին. եւ արդարեւ ապաշաւելի մասին հասանեմք, մինչ այդըմ եւս թոյլ տայք լինել։

Արդ՝ թողեալ զսուտ քահանայականն դաս, եւ զխորհուրդ հացին բեկման եւ զբաժակին, զսեղանոյս միայն քննութիւն յառաջ ձգեսցուք, եւ յայսոսիկ զհեթանոսականն, որում բազին սովորեցին ասել. եւ զՀրէիցն յառաքելոց չյիշատակեցաւ առ մերս յարակցել։ Նոյն կանոն եւ աստ։ Իսկ առ սա որպէս(1) բանս է, մինն ուղիղ ըստ լի հաւատոյ, եւ միւսն թիւրացեալ ըստ պակասահաւատն բարուց։ Քանզի սա՛, Տեառն զաւրութեանց(2) եւ նա՛ ոչ։ Սա զսուրբս միայն ընդունի եւ զխոստովանողս, որպէս եւ նախ ցուցաւ Եսայեայ աւրինակելով զսա։ Քանզի նախ զՏէր զաւրութեանց տեսս, եւ առ նմին զնուէրին սեղան կայծակնապարուկ(*), զի եւ խոստովանողին զՏէր զաւրութեանց տեսեալ աչաւք՝ կայծակն պղծակէզ ի նորին սեղանոյ առաքի, որպէս եւ մերքն ասեն, տեսաք մեք զնա, եւ առ մեզ հաւաստի եղանիլ։ Իսկ պղծաչուրթն ժողովրդեան, որք զՏէրն զաւրութեանց մեզ ասեն անսրբութեան

---

(1) զորմէ (Ե. Ե. Դ.)
(2) + սեղան (Ե. Ե. Դ.)
(*) Այսպէս յօրինակին.

ընդունիչ, եւ զա՛յս ազդէ, երեմիաս. մեղքն Ցուդայ, ասէ, գրեալ ի տախտակս սրտից նոցա եւ յեղջիւրս սեղանոց ձերոց. այսինքն զոր նոքա մեղանչէին, թէ դու մարդ ես. նովին մեղաւք գրեցան թիւրացս սեղանոյ եղջերք։ Քանզի եւ նա՝ նոցա եւ ձեր ասաց, որք ըստ հնոցն մտաց. եւ արդիւք Քաղկեդոնիտք զխոստովանութիւնն ի սեղանս գրեցին աղամանդեայ եղեգամբ(3)։ Եւ որոշէ դարձեալ առաքեալ՝ այսպէս ունիմք մեք սեղան՝ ուստի ո՛չ ունին իշխանութիւն այսպիսիքն ճաշակել, եւ մեզ ի նոցայն թէ Մի մերձենար, մի՛ ճաշակեր, եւ մի՛ հպիր, որ է ի պէտս ապականութեան։

Եւ դարձեալ քաջերեսագոյն իսկ դրաւչէ զմին Տեառն, եւ որք ըստ Տեառն խորհին, եւ զմիւսն դիւաց, որք ի բաց դարձեալ ի ճշմարտութենէն։ Եւ թէ ոչ այսպէս, ո՞յր այլ վատապաշտի սեղան՝ հա՛ց կամ բաժա՛կ ելանէ յաւրհնութիւն, քանզի զո՛չկարողութիւնն հաւասարապէս եդ, որպէս ի բաժակէն դիւաց, մերձեցելոցն ի Տէրունականն։ Եւ յանդգնութիւն ինձ ոչինչ թուի գոլ ի բանիս, առասել զայս ձայն ի վերայ հերձուածողաց, զի թէ հակառակող՝ սատանայ անուանի, որպէս Տէրն մեր եւ Աստուած Պետրոսի կոչեաց սաստելով, յորժամ զմարդկաւրէնսն միայն խորհէր ի վերայ նորա՝ եւ ո՛չ զԱստուծոյն, թէ Ցե՛տս երթ սատանայ՝ գայթագղութիւն իմ։ Եւ դարձեալ թէ այս եւ դեւս չարս՝ զհրապուրողս յաւտար վարդապետութիւնս կարդայ, վասն զտգէտսն, զյողդողդս չարժահիմն առնելոյն։ Ըստ երկնաքաղաքացւոյն առնն, որ ասէր զպատերազմ ունել ընդ այս չարս, որ ի ներքոյ երկնից, որք խռովեն եւ տատանեն հողմով

---

(3) եղնգամբ (Ե. Ե. Դ.)։

վարդապետութեամբ, եւ թէ այնպիսի վարդապետութիւն, որ է հողմ, ա՛յսք անուանին, որպէս սաղմոսերգակն ասէ, թէ Ա՛յսք եւ մրրիկ՝ աւրհնեցէք զՏէր, զոր ի լսումն ածողքն՝ հողմս փոխարկեն։ Եւ այսակի հողմոյ սկիզբն ի չարաղեւն Սիմոնէ կախարդէ եղեւ։ Իսկ ապա ո՞ւմ խղճելի է ի Պաւղոսէ զսեղանս դիւացն ասացեալ՝ զհերձուածողացն իմանալ, որ ստուգապէս կարծի ինձ եւ առանց երկբայութեան։ Եւ վասն քննութեան այսքան։ Իսկ զլիագոյնսն ի պարապ ժամու խնդրողացն մատուսցուք։

Բայց առ հակառակամարտսն կա՛յ եւս ասել, որք սուրբ երրորդութեամբն ասեն սրբել, թէպէտ եւ հաւատ ի Քրիստոս ոչ լի իցէ։ Մի՛ փոփոխել, ասէ մարգարէն, զսահմանս հաստատեալս ի հարանց մկրտութիւն. Այո՛, զի ի հարցն լուաք զարժանն, եւ է սա այսպիսի ինչ։ Նախ՝ ասել. թէ վա՛յ ինձ, զի պիղծ շրթունս ունիմ, եւ խոստովանել զարժանաւորութիւն հաւատոց անպակաս ունելով, հանդերձ ողորմութեամբ, որպէս գրէ առակողն, եւ ապաշաւելով զոչ բարւոքն յառաջագոյն. ապա սերովբէ իմն մատուցանէ զմաքրական ղեղն, զմարմինն Աստուածն Բանի, հրացեալ աստուածային հրո՛վն ծախականաւ։ Իսկ ի վերայ սեղանոյ այսպէս ուսաք. թէպէտ եւ սուրբ երրորդութեանն անուն պատմիւր եւ առ գրաւորականսն ի նորա վերայ, որպէս Բանիւ Տեառն եւ հոգւով բերանոյ նորա ամենայն հաստատեալք, եւ Լուսով երեսաց քոց տեսանեմք զլոյս։ Եւ երիցս սուրբն ասելով, զմի Տէրութիւնն խոստովանելով, եւ այլք բազումք այսպիսիք բարբառք ի տաճարին։ Բայց զի ի Քրիստոս Ցիսուս զհաւատն կատարեալ ոչ ունէին, թէպէտ սեղան է, այլ առաքեալ որոշեաց զմերս ի խորանի՛ն պաշտաւնէից, զսոյն իմանալի է եւ աստ։

Այլ ասեն ոմանք, թէ սաղմոսերգն՝ նշանակաբարս զխաչն ցուցանելով մեզ, զսեղանդ անուն յիշատակեաց, որ ձեւ եւ զաւրինակ յայտեալ՝ վասըն վերունակ լինել մարմնոյն Տէրունեան։ Ապա աւրինադրի մեզ, զ'ի նոցունց արարեալ խաչ նիւթեղէն՝ քակտել կամ չընդունել. ապա թէ այս ո՛չ, հանգոյն նորին եւ սեղանն։ Ասասցուք եւ առ այս, թէ հրաման ունէաք ի գրոց, կամ ի ճշմարիտ հարանցն. այո՛. որպէս եւ այժմ բազում անգամ հրաժարիմք ի տէրունեան նշանէն, որ հանաւ յայսց՝ ի վերայ հացին բեկելոյ եւ բաժակին, հրամանաւ ներբարգաւաճիցն, թէեւ է պատուական։ Իսկ զնիւթեղէնդ վասն այնր ոչ. զի թէ եւ նոցա յիմարութիւն է, իսկ մեզ զաւրութիւն Աստուծոյ. քանզի պատուիրէ. Մի՛ ինչ քան զգրեալսն իմանալ. այս ըստ տիրագոյն մտաց։

Բայց աղէ՝ զնշանակ սիրաւղդ, եւ զպատիւ անզանազանողդ, վասն զի զխաչն նշանակէ եւ գաւազանն, յաղագս նոր պատուոյն բերելոյ, եւ բարուենակ՝ վասն ճռիին ողկուզոյ. եւ ծառ՝ սակս կախման խոյին. թէ կամիս յաւելից եւ զսանդուղսն։ Իսկ ստուգագոյն է՝ տուեալն երկիւղածաց նշան։ Արդ՝ հաւասարապէս տալի է մեզ զպատիւն, որք զճըշմարտութիւնն գլխաւորեալ առաք, որով նշանաւ պարծիմք իսկ. եւ այնց որ յառաջ նշանակաբարսն ցուցանէր, եւ կամ թէ ըստ անճնիւր հարկաւոր պիտոյիցն առ նոսա, ոչ դուզնաքեայ խնամ ունիմք(4), անարգութիւն ինչ հասանիցէ ի խաչ կամ ի սեղան։ Ապա ուրեմն ոչ հասարակ է պատիւ խաչին եւ սեղանոյ։ Իսկ որք ասեն մանկանց անբանից ունել զպատուականութիւն սեղանոյս, եւ

---

(4) + զի մի (Ե. Ե. Դ.)։

հասարակ զընկալումն, քանզի բան ոչ գոյ երկաքանչիւր խոստովանութեան, յայտնի են պատճառք կամաց նոցա. ի լսելն թէ ոչ է երկրորդ մկրտութիւն որ ի սուրբ Երրորդութիւնն, ջանան անորոշ մտաց իմացուցանել, զի երկուցեալք ի հարանցն աւանդութեանց փոխելոյ, ակամայ յայնպիսի սեղանոց վայելեսցեն զանվայելն մակարդ, առ այնպիսիսն՝ եւ ոչ մի բան առնել պատասխանի, կատարեալ իմաստութիւն։

Իսկ առ բարի հովիւդ ասասցուք, ո՞չ ապաքէն կանոն աւրինադրեցաւ ծնաւղաց յանզգուշութենէ մահ ի վերայ հասեալ համբակաց, ապաշխարութիւն ամաւք որոշելովք. եթէ հեղգութիւն մարմնոցն հասցէ քքուանաց անաւթով, զծնաւղսն ասեմք պարտաւոր։ Եւ թէ չարափառ եղեալք կամ առանց մկրտութեան՝ զերկնաւղսն մեղադրութեան արժանի առնեմք։ Եւ առաքեալ ծնաւղացն պատուիրէ. Մնուցանիջիք, ասէ, ուսմամբ եւ վարդապետութեամբ։ Եւ Աստուածաբանն իմ Մովսէս՝ որդւոցըն պատուիրէ զաստուածս քո բա՛յ մի՛ բամբասիցես. զի որպէս Աստուածն մեր զմեղս մեր նա վերացոյց. այսպէս հարք եւ մարք մեր տղայութեանն զմեր։ Եւ զբնութիւնն իսկ ասէ առաքեալ, թէ որ կաթնկերն է, տգէտ է բանին արդարութեան, քանզի տղայ է. իսկ կատարեալքն են կիրթ վասն ի չափն հասմանն։ Ճանաչելիքն հասու են ընտրութեան բարւոյ եւ չարի, քաղցու եւ դառին, որք եւ զպարտսն պահանջին. ապա թէ ոչ ո՛ հաւատայ առաջնորդաց համարս ընդ մեր պահանջել։ Այսպէս իմասցի եւ ի վերայ տղայոցն, քանզի համբակացն ծնաւղացն խոստովանութիւն յաղագս անճանց եւ նոցա՝ բաւական իմանամք։ Իսկ սեղանոց՝ ոչ այսպէս։ Քանզի որպէս սովորութիւն կալաւ առ ոմանս

չարժել զսեղանոցն զհաստիչն ինչ ոչ վնասեաց։ Արդ՝ որպէս յայս եկն բանս, է՛ զոր չնորհատուր իշխանութեամբ յարժանաւորութիւն կոչէք, եւ է՛ զորս խոստովանութեամբ ասել նախ զանաւրէնութիւնն յորմէ արդարանան։ Իսկ սեղան ուրեմն փոխել իրաւունք են։

Այս ի մէնջ աղերս առ ձեզ, եւ խնդիր ըստ գրոց, ուղղել ի պատուիրանաց զսխալումն կամաց մերոց, ձեզ է բաւականութիւն. ապա թէ իշխանութեամբ ինչ կամիք, եւ ոչ ըստ գրոց, մեր վերջին բան վասն այդր դոյնդ է։

ԿԹ

ԱՌ ՍՐԲԱՍԷՐ ՏԷՐ ԱԲՐԱՀԱՄ՝ Ի ՄՈՎՍԻՍԷ

Սրբասիրի Տեառն Աբրահամու Հայոց կաթուղիկոսի, ի Մովսէսէ անարժանէ բազում խոնարհութեամբ երկրպագութիւն. ընդ որով եւ առաւել զսրբութենէ ձերմէ ողջունի հարցութիւն։

Լուայ, հայր պատուական, պայծառութեամբ զնորոգութիւն սրբոյ աթոռոյդ Տեառն Գրիգորի, եւ բազում խնդութեամբ լցաւ անձն իմ տառապեալ, զի ի վաղուց հետէ վաւրաքեալ սպասէի լսել զայդ, մանաւանդ զԱստուածասէր առաքինութենէդ ձերմէ յորժամ լուայ, որ ի մանգութենէ, վասն որոյ ընտրեաց իսկ Աստուած, եւ պարգեւեաց առաջնորդ եւ վարդապետ աշխարհիս, ի նեղութեան ժամանակի, յոյժ խնդացաք եւ ուրախ եղաք։

Քանզի ահա արդէն իսկ աւրհնեաց Աստուած յոտին քում զաշխարհս հայոց, եւ ամենայն բարեաց հիմնադրութեան սկիզբն եւ առաջնորդ, իշխանացդ բազմամեայ ժամանակաւք հեռացելոց յաշխարհէս, պայծառացեալք պատուով եւ գոհութեամբ թագաւորաց՝ այսրէն դարձ։ Սրբոյ եկեղեցւոյ չինութեան եւ նորոգութեան աշխարհիս յերկոցունց կողմանց, հոգեւոր եւ մարմնաւոր պատառմանն՝ անդրէն միաւորութիւն։ Եւ որպէս հիմն բարիոք եդաւ ի ձեռն ձերոյ սրբութեան, յուսամք

Բնագիր Ա. էջ 161 - 162։ Համառ. Գ. էջ 69 - 70։

յողորմութիւնն Քրիստոսի Աստուծոյ զկատարումն եւս լաւագոյն լինել։

Արդ՝ փութացաք ծանուցանել եւ զցաւս մեր սրբութեան ձերում, որպէս հիւանդք որ ցուցանեն զվէրս իւրեանց ճարտար բժշկաց, եւ խնդրեն զառողջութիւն ի նոցանէ։ Աղաչեմք եւ մեք ձեռնտու լինել ձեզ եկեղեցւոյ Քրիստոսի, որ հաւատակից եւ աշակերտ ձեր էր կիւրոն, եւ այժմ հիւանդացեալ ի նեղութեան է։ Նա՛խ աղաւթիւք խնդրելով յԱստուծոյ եւ ապա աշխատասէր վարդապետութեամբ ձերով, սատարութեամբ եւ փառաւորեալ իշխանացդ, ջանացարուք դարձուցանել զժողովուրդըն ժխտող եւ զապստամբեալն յուղղութիւն, եւ ածել ի նոյն գաւիթ միոյ հովուի։

Եւ փութացարուք այսուհետեւ՝ որ ի հասարակացն է չահաւորութիւն եւ ի բազմաց կարեբարձութիւն, ըստ աւրինակի երանելոյն Մովսէսի եւ սրբոյն Պաւղոսի. յորոց մինն առանց իւրայոցն թողութեան հասման եւ զինքն տարագրել ի դըպրութենէն կենաց աղերսէր, եւ միւսն ասէր, եթէ Ուխտիւք խնդրէի ե՛ս իսկ ինքն նզով լինել ի Քրիստոսէ վասն եղբարց իմոց եւ ազգականաց ըստ մարմնոյ։ Որոց ահա առաքինութիւնն ընդ ամենայն բոլոր ազինս մշտաքարոզ բանիւ ընթանայ պայծառացեալ, զի ունելով զնոցա գործօն աւրինակ, եւ հետեւելով նոցա, եղիցի եւ ձեզ պարծել ի Քրիստոս՝ թէ ինձ տուան չնորհքս այս ի Տեառնէ, ի վրաց մինչեւ յաշխարհն Աղուանից քարոզել զանքնին մեծութիւն փառացն Քրիստոսի եւ զայսչափ ազգս չահել ձեզ, եւ Քրիստոսի պատարագել։

Ընդ որոց եղիցի լսել եւ զբարբառն հրաւիրական. թէ Բարի մշակ եւ հաւատարիմ, հանդերձ

ընդ քեզ սատարիչ բարեկամաւքդ եւ փրկեալ գընդաւդ, եկ մուտ յուրախութիւն Տեառն քո, ընդ նախնիս քո, եւ ընդ սիրելիս անուան իմոյ։

Իսկ եթէ զանարժանութենէս մերմէ հարցանէք, ի վրթանէսէ քերդողէ տեղեկանայք։ Եւ անձն իմ տառապեալ եւ աչխարհս մոլորեալ սրբութեան ձերում յանձն եղիցուք։

Եւ դուք ողջ լերուք Տէր մեր։

Ջտառապեալ եւ զանարժանս Թումաս եւ զծնաւղսն իմ յիշեցէք ի Քրիստոս, ո՛վ սուրբ ընթերցողք։

Ղ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ՄՈՎՍԻՍԻ

Սրբասիրի Տեառն Մովսէսի եպիսկոպոսի յԱբրահամայ, թէպէտ եւ ոչ կամաւ՝ Հայոց կաթուղիկոսէ Տերամբ ողջոյն։

Տեսի զսրբութեան ձերոյ զգիր ողջունի, որ լի՛ էր բազում գոհութեամբ զողորմութեանցն Աստուծոյ եւ արդիւնաւոր օրհնութեամբք զմեր տկարութենէ. նաեւ արժանաւոր ասել զանբաւականութիւնս իմ. որ եւ յանձնեցաք իսկ պարզեւաբաշխին բոլորեցունց չնորհահատոյց լինել ձեր սրբութեանդ։

Իսկ զսոսկալի եւ զծանր բեռանցն բառնալոյ, որում ոչ ունէի ակն, անգիտելի է ինձ ո՛րպէս ըմբռնեցայ, եւ կամ թէ զբազմութեանն կամս ի միաբանութիւն գալ։ Քանզի թէ ի վերուստ կարծիցի ումեք, զանարժանութիւնս իմ դիտելով, որ ոչ այսըմ աստիճանի նմանութիւն ցուցանի, այլ եւ ոչ փոքրագունին քան զսոյնս՝ զոր ունէին, եւ եթէ ի փորձութիւն եւ յերեւոյթ ամենեցուն եղ Աստուածա՛յս յոյս՝ ոչ ուստեք է ինձ բայց թէ յետ Աստուծոյ ողորմութեանն, ի ձեր սրբութեան աղաւթս։

Արդ՝ աղաչեմ զձեր սրբութիւնդ ոչ դադարել աղաչանս մատուցանել առ Ամենազաւրն, զի տացէ ինձ ոյժ կարողութեան ըստ իւրն հաճոյից, կա-

---

Բնագիր Ա. էջ 163։ Համառ. Գ. էջ 70։

տարնագոյնս ցուցանել զնորայն տնտեսութիւն առ մերս երկիր. նմանաբար եւ առ աչխարհն վրաց եւ Աղուանից, պայծառանալ ի Քրիստոս Աստուած ճշմարիտ հաւատով, ի ձեռն մերոյ նուաստութեան, եւ կամիմ աւրհնիլ ի ձեր սրբութենէդ։

Մի՛ դանդաղիցիս ի սուրբ Ջատիկն գալ այսր, զի բազմաց լինի խնդութիւն, եւ գործք հոգեւորք առաջի կայ. մինչդեռ Տէր Համբատ աստէն է, փութամք որով եւ է աւրինակաւ նախ զա՛յդ ի գլուխ տանել՝ չնորհիւն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։

Ողջ լեր։

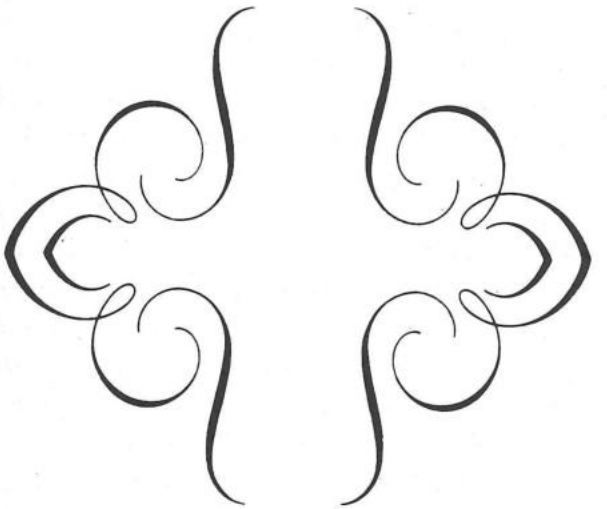

ՀԱ

ԹՈՒՂԹ ԱՌԱՋԻՆ ՏԵԱՌՆ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ, ԱՌ ԿԻՒՐԻՈՆ ՎՐԱՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ

Սրբասիրի Տեառն Կիւրոնի վրաց կաթուղիկոսի, եւ այլ եպիսկոպոսաց աթոռակցաց քոց. յԱբրահամայ Հայոց կաթուղիկոսէ, եւ յայլ եպիսկոպոսաց աթոռակցաց իմոց. Տերամբ ողջոյն։

Ցառաջագոյն երանելի հայրապետն մեր Մովսէս գրեաց առ ձեզ մեղադրութիւն յաղագս հաղորդելոյն ձեր ընդ այնոսիկ՝ ընդ որս չէր պարտ. եւ ձեր գրով եւ պատգամաւորաւ յանձն էր առեալ, չհեռանալ ի միաբանական հաւատոյ հաղորդութենէ աշխարհիս մերոյ։ Այժմ զչարագոյնն եւ զծանրագոյնն եհաս մեզ լսել, զի զմիաւորութիւն հաւատոյ, եւ զասպնջականութիւն զերկոցունց աշխարհացս Ցուրտաւայ եկեղեցին անչա՛րժ միջնորդութեամբ պահէր, ուստի սէր եւ խնամութիւնք մարմնաւորականք եւ հաղորդութիւնք հոգեւորականք կատարէին ցնծալից ուրախութեամբ։ Աստի ի Մծխիթայի ի Խաչն գալով, եւ այտի ի Սուրբ կաթուղիկէ։ Այժմ զՑուրտաւայ զեպիսկոպոսն հալածեալ, թէ ընդէ՞ր խոստովանել հրամայես զհաւատ ուղղափառութեան, եւ զպաշտաւնն հայերէն սրբոյ Շուշանկան զկարգաւորեալն՝ լմեմ թէ ի բաց

Բնագիր Ա. էջ 164 - 165։ Համառ. Գ. էջ 74 - 75։

փոխեցէք։ Մեզ մահուչափ եւ եւս չարագոյն թուեցաւ գործդ այդ։ Զի թէպէտ եւ յամս կաւատայ՝ արքայից արքայի եղեւ խնդիր քննութեան մեր աշխարհիս եւ Հոռոմոց, որք զժողովն Քաղկեդոնի ընկալան, եւ զտումարն Լեւոնի, մեր եւ ձեր աշխարհի վարդապետք եւ իշխանք հեռացան ի հաղորդութենէ նոցա, եւ միաբանութեամբ եւ գրով պահի ի միջի մերում մինչեւ ցայժմ։ Այժմ ոչ է պարտ սրբութեանդ ձերում աւտարութիւն ի մէջ արկանել երկոցունց աշխարհացս, եւ հեռացուցանել զսէր եւ զխնամութիւն զմարմնաւորական եւ զհաղորդութիւն հոգեւորական, զի մի ոք եկեսցէ աղաւթել աստի ի սուրբ Խաչդ, եւ այտի ի սուրբ կաթուղիկէ։ Զի թէ ի զինուորաց ոք լինէր պատճառ այսպիսի պատառման եւ չար խռովութեան, սրբութեան ձերում պարտ էր խնամ ունել եւ լինել պատճառ խաղաղութեան։ Իսկ եթէ դուք լինիք պատճառ աւտարանալ մեզ ի միմեանց, ո՞ր բան բովանդակիցէ զայդպիսի աղէտս։

Կամէաք եպիսկոպոսունս արձակել առ սրբութիւն ձեր, եւ վարդապետս, զհմուտս գրոց սրբոց, ծանուցանել զվնասամտութիւն ժողովոյն Քաղկեդովնի եւ զտումարին Լեւոնի, եւ զաղծապիղծ կրաւնս եւ զանսուրբ վարս որ յայնմհետէ եմուտ յաշխարհ, վասն որոյ սրբասէր եպիսկոպոսս հալածեալ է։ Բայց ապա առժամս պատշաճ համարեցաք նախ ի ձեռն պատուական ազատ արանցդ թղթով ընդունել ի ձէնջ պատասխանի. զի է՛ ինչ՝ որ չաւատալի իսկ թուեցաւ մեզ. զի ընդ աւտար թագաւորութեամբ՝ արքայից արքայի ծառայից սիրոյ միաբանութիւն առնել եւ զընական հաղորդակից որոշել, կարի իսկ դժուարին է։

Ողջ պահեսջիք Քրիստոսիւ Աստուծով մերով։

Եւ զպատասխանի թղթոյս, եւ զողջոյն ձեր, ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ եղիցի մեզ լսել, որ առիթն է միաւորութեան եւ խաղաղութեան։

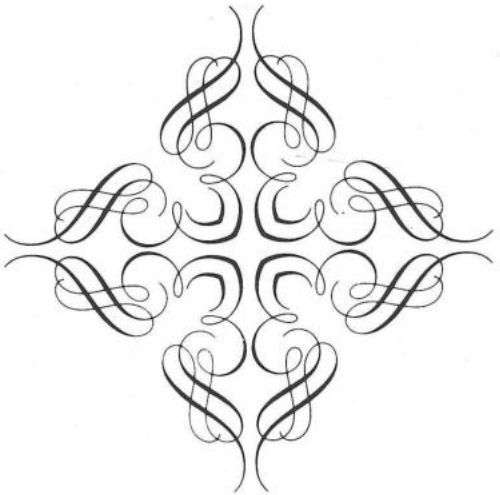

ՀԲ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ Ի ԿԻՒՐԻՈՎՆԷ

Սրբասիրի եւ պատուական Տեառն Աբրահամու Հայոց կաթուղիկոսի, եւ ամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց քոց, ի Կիւրիովնէ Վրաց կաթուղիկոսէ, եւ յամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց իմոց, աւրհնութեամբ սրբոյ Խաչիս՝ ողջոյն։

Թուղթս զոր արարեալ էր՝ տեսի, եւ զինչ գրեալս էր իմացայ, վասն արժանի լինելոյ տեառնըդ զսուրբ աթոռ երանելոյն Գրիգորի ժառանգելոյ. վասն ողջութեան ձերոյ մեծապէս ուրախ եղէ եւ զԱստուծոյ գոհացայ։ Եւ որ գրեալ էր թէ յառաջագոյն երանելի հայրապետն մեր Մովսէս գրեաց առ ձեզ մեղադրութիւն յաղագս հաղորդելոյ ձեր ընդ այնոսիկ ընդ որս չէր աւրէն։ Եթէ վասն Խուժկացն ասէք, մեք յայնժամ ընդ աչխարհի խորհելով հանդերձ եպիսկոպոսաւքս աթոռակցովք իմովք եւ լաւաւք աչխարհիս, եւ որպէս աւրէնք հրամայեն ոչ ի բաց ընկենուլ, այլ ընդունել՝ որք դառնան ի չարութենէ ինչ եւ կամ ի հերձուածոց յապաշխարութիւն, այն իրաւք ընդունելութիւն արարաք։ Այլ յորժամ գիտացաք, թէ նոքա զխոստովանութիւնն ստութեամբ արարին եւ անդրէն յիւրեանց ի տիղմն չարութեան դարձեալ կործանեցան, նզովեցաք զնոսա, եւ ի բաց կործա-

---

Բնագիր Ա. էջ 166 - 167։ Համառ. Գ. էջ 76 - 77։

նեցաք ի կաթուղիկէ եկեղեցւոյ, եւ ի մէնջ քրիստոնէից։ Այժմ նոցա ողջոյն ոք չէիշխէ տալ։

Եւ որ գրեալ էր թէ վասն հոգեւոր հաղորդութեան եւ մարմնաւոր սիրոյ եկեղեցին Ծուրտաւայ հաստատեալ էր ի մէջ երկուց աշխարհացս, եւ այժմ Ծուրտաւայ եպիսկոպոսն վասն ուղղափառութեան հալածեալ է, եւ զպաշտաւնն հայերէն ի բաց փոխեալ է. մեր զպաշտաւնն չէ փոխեալ։ Բայց զի որ եպիսկոպոսն եղեւ՝ վրացի ուսումն գիտէ եւ հա՛յ նո՛յնպէս, եւ երկոքումբ դպրութեամբք պաշտաւնն կատարի։ Այլ վասն Ծուրտաւայ եպիսկոպոսին հալածման, գործք իւր ծանուցանեն եթէ վասն ուղիղ հաւատոյ գնացեալ է, թէ վասն այլ իրիք։ Քանզի որպէս եւ գրեալ է, թէ Որ գործէ զչար՝ ատէ զլոյս, եւ որ գործէ զճշմարտութիւն՝ գայ ի լոյս։ Ես զնա ոչ հալածեցի, այլ է՛ր ինչ որ լսեցի վասն նորա յետին գործոց, եւ կոչեցի առ իս եւ կամէի խրատ տալ, եւ ուսուցանել որպէս պարտ էր աշակերտի. իսկ նա յիմ կոչ չեկն, այլ զեկեղեցին եթող եւ ի գիշերի գաղտ գնաց

Իսկ այն որ վասն հաւատոյ եւ ժողովոյն եւ տումարին գրեալ էր, եւ զայս գրեալ էր թէ, արքայից արքայի ծառայից ընդ աւտար թագաւորաց ծառայս հաւատ ի զուգաց ունել եւ զբնական հաղորդակիցս ուրանա՛լ՝ յո՛յժ անհնարին թուի։ Մեր եւ ձեր հարքն արքայից արքայի ծառայք էին, եւ զհաւատ զերուսաղեմի ունէին, եւ մեք եւ դուք նոյնպէս։ Թէպէտ եւ ծառայք արքայից արքայի եմք, զհաւատ զերուսաղէմի ունիմք եւ կալցուք։ Զի թէ ցայժմ խոնսունդ(*) էին Տեա՛ր, այժմ որչափ եւս առաւել երանելի եմք, որք յարքայից

(*) Այսպէս յօր.

արքայի ծառայութեան հասեալ եմք։ Զի մինչ երկինք եւ երկիր լեալ էին, չէր եղեալ եւ ոչ մի տէր, որ ամենայն ազգի զիւր աւրէնս ի վերայ թողեալ էր, որպէս այս տէր եթող, եւ մանաւանդ զմեր քրիստոնէից հաւատս. իսկ ազատի աշխարհի մերոյ աւելի քան զամենայն աշխարհաց, եւ բարի անճինս իմոյ՝ լաւագոյն քան զամենայն ընկերաց իմոց։ Եւ արքայից արքայ, նո՛յնպէս տէր է Հոռոմոց, որպէս եւ Արեաց աշխարհի. եւ չէ այսպէս, որպէս դուք գրեցէք, թէ որիչ որիչ թագաւորութիւնք են։

Եւ որ գրեալ էր թէ կամէաք եպիսկոպոսունս արձակել եւ վարդապետս, որ գային եւ ուսուցանէին. թէ կամիք արձակեցէք, թո՛ղ գան որ ուսուցանեն եւ ուսանին։ Բայց պարտ էր ինձ զի գայի եւ յաղաւթս կայի ի սուրբ եկեղեցիսդ եւ ի ձէնջ աւրհնէի, կամ արձակել զիմ աշակերտս, որ զողջոյն սրբութեանդ ձերոյ առ մեզ բերէին. բայց վասն չար ժամանակիս եւ աշխարհիս կարեաց խափանեցաք. ի բանի մի ունիք. ողջ պահեսջիք Քրիստոսիւ Աստուծով մերով, եւ զպատասխանի թղթոյս՝ ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ եւ մեզ տացէ լսել ի ձէնջ։

ՀԳ

ԹՈՒՂԹ ՏԵԱՌՆ ՍՄԲԱՏԱՑ՝ ՎՐԿԱՆ ՄԱՐԶՊԱՆԻ, ԱՌ ԿԻՒՐՈՆ՝ ՎՐԱՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ

Սրբասիրի Տեառն Կիւրոնի՝ Վրաց կաթուղիկոսի, եւ այլ եպիսկոպոսաց աթոռակցաց ձերոց, եւ իշխանաց աշխարհիդ Ատրներսեհի եւ ամենայն լաւաց, ի Սմբատայ Գուրկան մարզպանէ եւ տերանց զինուորէ, եւ ի Գիգայ Դաշտկարանէ, եւ ի Վարդապետէ Հայոց Շարսաղարէ, եւ յայլ ազատ որերոյ խոնարհութեամբ եւ սիրով ողջոյն։

Քանզի յառաջագոյն հարանցն մերոց եւ ձերոց, եւ վարդապետաց աշխարհիս միաբանութեամբ գյետին կարգս ոմանց եւ զատելի վարս տեսեալ, որ աննման եւ թիւր էր մեր հաւատոյ եւ կանոնաց, մերժեալ էր զնոսա նզովիւք, եւ վասն հեռաւորութեան մեր եւ նոցա աշխարհաւ եւ ոչ խիղճն այն առ ամենեսեան ի մտի էր, բայց առ սակաւս ոմանս հաստատուն կայր։ Իսկ մինչ մեզաց յաճախութիւն եղեւ եւ առ միմեանս եհաս . . . . . ապստամբեալք ի բնիկ տերանց՝ ա . . . . . վասն հաւատոյ էր, եւ կամ վասն կար . . . . . վարուց նոցա, եւս քա՛ջ ի վերայ հասաք . . . . . աննմանք եւ թիւրք էին ամենեւիմբ մեր կար . . . . . այլ տեսանէաք եւ յԱրեաց աշխարհի քրիստոնեայքն ուղղափառք

Բնագիր Ա. էջ 168 - 169։ Համմտ. Գ. էջ 93 - 94։

էին, զնոյն պայման մեր եւ ձեր հարանցն եւ նոցա . . . . . աջ պատուիրանաւ։ Ապա առաւել եւս հասաք ի վերայ, թէ որք ի մէնջ էին եւ միաբանեցին ընդ նոսա՝ պակասամիտք եւ լոյծք ուրեմն էին յառաքինութենէ եւ ի հաւատոց, եւ այս պատերազմս որ ընդ հաստատունսն եւ ընդ լոյծսն էր, չար եւ դառնագոյն թուէր քան զամենայն չարըս։ Եւ յորժամ մարդասէրն Աստուած ողորմեցաւ, եւ արքայից արքայ բարերարութեամբ արար, եւ զմեզ յաչխարհարձակ հաւատոյ եւ եկեղեցեաց կարգի աւելագոյն պատուէր ի վերայ արար, զի ընդ միմեանս խաղաղութիւն եղիցի, քանզի էր ինչ որ լուաւ։ Եւ մինչ բարեաւ յաչխարհս հասաք՝ առաջնորդութեամբ սուրբ Հոգւոյն հայրապետ կարգեցաւ, եւ այն ամենայնի հակառակութեան եւ թերութեան ուղղութիւն եղեւ, Քրիստոս Աստուած փառաւորի, որպէս յառաջագոյն ուսուցին մեզ երանելի վարդապետքն, եւ եղեաք ամենեքեան մի հաւատ, որ ընդ արքայից արքայի իշխանութեամբ եմք։

Զնո՛յն հարկաւորեցաք գրել եւ առ ձեր սրբասիրութիւն, զմերս պատմել ձեզ, եւ զձեզ ընդ մեզ միաբանել, որպէս եւ մեր հարքն էին։ Քանզի միոյ իսկ վարդապետի աշակերտ եւ վիճակ եմք լեալ եւ մեզ նովին հաւատով՝ որպէս եւ հարքն մեր, եւ զհաւատ առ Աստուած ունել, եւ զսէր առ միմեանս։ Բայց է եւ ինչ լուր որ յաչխարհականաց լուայ եւ սակաւ ինչ հաւատացի։ Իսկ հաւաստի յեպիսկոպոսէս Ծուրտաւայ որ աստս է՝ լուաք եւ կարի դժուարացաք, քանզի մեր եւ այդ աշխարհի ազատ որերոյ թէպէտ արիւն եւ հարազատութիւն ի միջի կայր, բայց հաստատութիւն եւ վստահ լինել մեզ որպէս յերդումն ինչ. ա՛յդ սուրբ վկայարան որ ի

Ցուրտաւ, պատուական եկեղեցիդ հաստատեցաւ, եւ պաշտաւնդ եւ կարգդ հայերէն ի ձեր միջի էր, եւ փոխելդ թշնամութիւն ի մէջ արկանէ, մանաւանդ թէ եւ թերութիւն, արգելուլ եւ մեզ աստ, որք կամին գալ եւ երկիր պագանել սրբոյ Խաչիդ, եւ ոչ տալ մտանել որք այտի գան ի սուրբ կաթուղիկէ եկեղեցի եւ յայլ վկայարանս յաղաւթել։ Եւ այսմ մեծի պարգեւի, որ յԱստուծոյ տուան մեզ եւ ձեզ, խափանիչ թէ ոք յանխրատից եւ կամ ի տգիտաց լինէր, ձեզ պարտ էր խրատել վարդապետութեամբ զայնպիսին եւ պատուհասել որ հակառակութիւն ի միջոյ բառնայր, թող թէ ձեզ առնել զա՛յդ որ կարի անհնարին եւ չար է։ կամէաք եպիսկոպոսունս հանդերձ քերդողաւք արձակել, զկի՛րթոն, որ գիտեն զչարութիւն հերձուածոց, որ զձեզ ի վերայ հասուցանէին։ Բայց ապա առ ժամս բաւական համարեցաք, ի ձեռն ազատ արանցդ նախ թղթով զկամս ձեր գիտել։

Ողջ լերուք։

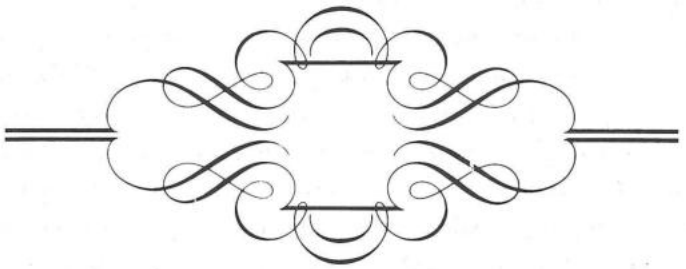

ՀԴ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ Ի ԿԻՒՐՈՎՆԷ ԱՌ ՏԷՐ ՍՄԲԱՏ

Փառաւորելոյ Տեառն, Սմբատայ Գուրկան մարզպանի, եւ տերանց զինուորի, եւ Գիգայ Դաշտկարանի, եւ Վարդապետի Հայոց Շարսաղարի, եւ այլ ազատ որերոյ Հայոց աշխարհիդ՝ ի սրբոյ Խաչէս աղաւթք, եւ ի Կիւրովնէ Վրաց կաթուղիկոսէ, եւ յամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց իմոց, եւ յիշխանացս Աւրներսեհէ եւ յԱչուշանէ եւ յամենայն լաւաց աշխարհիս Վրաց՝ խոնարհ երկրպագութեամբ եւ սիրով ողջոյն։

Գոհանամ զամենասուրբ Երրորդութենէն, որ զքեզ Տէր Սմբատ ի ժամանակի յայսմ փորձութեան պատրաստեաց ի բարեխաւսութիւն բարերար տերանց՝ որ գոհ են զքէն, եւ ետ մեզ։ Քանզի ազտիդ ձեր եւ փառաւորութիւն, մեծութեամբ հանդերձ, ոչ միայն Հայոց աշխարհիդ խնդութիւն է, այլ եւ Վրաց։

Զթուղթս զոր արարեալ էր տեսի, եւ զողջոյն ձեր լսելով խնդացաք, եւ որ գրեալ էր թէ Հարանցն ձերոց եւ մերոց՝ զթիւր եւ զատելի կարգս ոմանց եւ զհաւատս տեսեալ, խոտեալս էր եւ ի բաց ընկեցեալ։ Վասն որոյ էր ինչ, որ այժմ եղեւ հակառակութիւն ի մերում աշխարհիս, որ մինչեւ

Բնագիր Ա. էջ 170 - 171։ Համմտ. Գ. էջ 95 - 96։

յարքայից արքայ եհաս. եւ արքայից արքայ բարերարութեամբ արար զիս աշխարհարճակ, եւ վասըն եկեղեցեաց եւ հաւատոյ եւ ընդ միմեանս խաղաղութիւն ունելոյ պատուէր ի վերայ արար: Եւ յորժամ բարեաւ յաչխարհ եկաք, ի մեր ձեռն Աստուած զհակառակութիւնն զայն եբարձ ի միջոյ: վասն այդր բարերարութեան հրամանի եւ զՏէրդ յայտ գործ պարապեցուցանելոյ, Աստուած զարքայից արքայ անմահ արասցէ, եւ զքեզ, Տէր, աւելի տերանց պատուականագոյն արասցէ զաւակաւդ հանդերձ, քան որչափ եսդ, զգիտութիւն եւ զիմաստութիւն եւ զհրահանգ տերանց աւելի ետ Տէր Աստուած քան զբազմաց: Նախ՝ ՔեզՏեառն եւ ապա ինձ, զի ազտիհ որ ինձ հասեալ է ի տերանց վասն իւրեանց բարերարութեան, թէ ամենայն քրիստոնեայք զձեռս յերկինս համբառնային եւ ըզնոցա անմահութիւն խնդրէին, արժան էր:

Եւ այնր որ վասն հաւատոյ գրեալ էր, թէ հարքն մեր եւ ձեր ապաքան ունէին, յորմէհետէ եւ սուրբն Գրիգոր զուղղափառ հաւատ կարգեաց:

Բայց զի եպիսկոպոսն զոր արարաք՝ Վրացի եւ Հայ դպրութիւն զոյգ գիտէ եւ զպաշտաւն կատարէ երկոքումբ դպրութեամբքն: Բայց իմ սրտի պակասութիւն մի է, եւ մեծ է, մարդոյ միոյ բանից հաւատալ ձեզ՝ որ իւր գլխոյ չէր հաւատարիմ. թո՛ղ թէ վասն մեր, որ վասն չար գործոց իւրոց գաղտ ի գիշերի փախստական գնաց, եւ յապստամբըս չոգաւ առ Վահրամ, եւ այնպէս չարութիւն գիտաց առնել, զի սակաւիկ ինչ պիտեցաւ, եւ դեռ զքաղաքս առնուլ տայր, եւ Արեաց աշխարհի մեծ զիեան հասուցանէր:

Եւ արդ դուք նմա հաւատացէք, եւ նորա բանիւ առ մեզ խափանեցայք գալ, եւ երկրպագել

պատուական եւ կենսատու սրբոյ Խաչիս Մծկիթայի, յորմէ խնդրելով պարգեւեցար հաւր եւ մաւր քումդ, եւ սորա առաջի անար, եւ սորա առաջնորդութեամբ ի բարի հասեր: Թէպէտ եւ դուք չեկիք յերկրպագել, այլ մեք յամենայն ժամ յաղաւթս յիշեմք առաջի սրբոյ Խաչիս, Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, բարեխաւսութեամբ սրբոյ Աստուածածնին, եւ պատուական խաչին, վասն քեզ ի կամս հասուցանելոյդ եւ առաւել բարի առնելոյ, զարքայից արքայ անմահ արասցէ, եւ աւելի ի կամս հասուսցէ. եւ զՔեզ Տէր, նոցա գոհութեամբ, չատ կեցուսցէ զաւակաւդ հանդերձ, եւ ի կամս հասուսցէ, եւ արժանի լինիլիք ի մաւտէ աւուրս գալ եւ երկրպագել սրբոյ Խաչիս:

ՀԵ

ԱՌ ՏԷՐ ՍՄԲԱՏ Ի ՄՈՎՍԷՍԷ

Աստուածաշնորհ պատուով պայծառացելոյ Տեառն Սմբատայ՝ Գուրկան մարզպանի, եւ տերանց զինուորի, ի Մովսէսէ նուաստէ, Տերամբ ողջոյն։

Զպատասխանիս թղթոցս տեսի, զոր անաւրէնութեամբ եւ ամպարշտութեամբ գրեալ էր Վրաց աւերչի կաթուղիկոս անուանն. եւ առ մեր տէր կաթուղիկոս՝ եւ առ քեզ տէր։ Եւ յաղագս տեառն կաթուղիկոսի վասն իմ չէ՛ սրտի պակասութիւն. զի տեղեկացեալ է եւ բովանդակ ի վերայ հասեալ, թէ վասն է՞ր եւ կամ զի՞ հալածեցայ. բայց վասն քո տեառն կարի պակասութիւն է սրտի։ Գուցէ՛ արդեւք ամպարիշտ թղթովքն, զոր գրեաց առ ձեր փառաւորութիւնդ, երկմտեցոյց ինչ զձեզ։ Բայց տեառնդ ձեռնհասութիւն է, ողորմութեամբն Աստուծոյ, թէ եւ ի հեռագոյն տեղիս քննութեան իմիք պէտք էին տեղեկանալ, թո՛ղ թէ կարի ի մաւտոյ է. Հայք եւ Վիրք սահմանակիցք են միմեանց. շատք յազատաց եւ յոլովք ի չինականաց աստի անդր հասանեն, եւ անտի՝ այսր, յորոց մարթի տեղեկանալ թէ արդարեւ այդպէս գտանիմ, որպէս առ ձեր փառաւորութիւնդ գրեցաւ ի նոցանէն, եւ ես այլ տարազ ծանուցի զիս ձեզ, եւ զայսպիսի վարդապետս եւ զիշխանս, եւ զաշխարհս խա-

---

Բնագիր Ա. էջ 172 - 173. Համմտ. Գ. էջ 99 - 101։

բեցի. պատուհաս՝ զայն արժան է առնել ի վերայ իմ, զի որ ընդ իմն նայի, այլ զլաւս չկարէ խաբել։

Բայց թէ քաջ քննել հրամայէք, յուսամ յողորմութիւնն Քրիստոսի Աստուծոյ թէ զամենայն բանս թղթոյն, որ վասն իմ գրեալ էր, սո՛ւտ գտանէք, եւ մանաւանդ զի ի հալածանացն ժամ, զինն աւր ի Տփղիս ի նորա դուրս կացի, եւ յանդիման չարար։ եւ աշխարհն ամենայն գիտէր զի չէ՛ր վասըն այլ ինչ իրաց, բայց վասն հաւատոյ. եւ յետ ինն աւուրն ինքն ի Մծհիթա գնաց, ես այսր, լուսով գնացի, եւ ոչ ընդ խաւար, որպէս նոքայն գրեցին, եւ յորժամ նոքա գնացին, որ աւր եւթն էր, ի սուրբ Յովհաննու վանս եկի, եւ չեմ առ Վահրամ երթեալ։ Այլ եւ այսու եւս անգուման առնեմ զՏէրդ, զի Վահրամայ առ իս գրեալ էր, թէ իմ սրտի մեծ պակասութիւն է ձեր ի սրբոյ եկեղեցւոյն հեռանալդ. բայց մինչ գնացէքդ՝ ճանապարհ առ մեզ պիտէր ունել, զի եւ եկեղեցւոյն մեծ բաժին կայ աստ, որով զքեզ յանձն ունել մարթ էր։ Զայս թուղթ Տեառն կաթուղիկոսի ցուցեալ է, եւ ինձ Տեառնդ ցուցանեմ. եւ ես անդրէն պատասխանի արարի։

Արդ՝ ասեմ ապա անտի զի՞ գնայի, զի առ ձեզ գայի, զի հաւատ ձեր եւ նոցա մի՛ է։

Իսկ որ վասն չար գործոցն գրեալ էր թէ հալածեցաւ, ի ծածուկ՝ մարդ քան զիս մեղաւոր չըմարթի լինել. զմեղս իմ զոր Աստուած միայն գիտէ եւ ես։ Բայց յայտնի՝ զի կարի շատ աշխարհի զիմ յետնութիւն չկարէ ցուցանել։ Եւ զպաշտաւնն զի փոխեցին յայտ է, եւ զչեպիսկոպոսն Նեստորական զոր արարին, դպրութիւն զի եւ վրացերէն չգիտէ՝ որպէս արժան է, թո՛ղ թէ հայերէն, եւ այն յայտ է։ Բայց փառաւորութեան ձերում տեղեկու-

թիւն լիցի, զի նա այդպիսի չարութեան մեքենայս շատ գիտէ եւ զձեզ հաւատացուցանել կամի եւ զգործդ խափանել։ Բայց վասն Աստուծոյ եւ ձեր հոգւոյ ջանացարուք որով եւ է դրաւք։ Ո՛չ գիտէ տառապեալ աշխարհին փրկութիւն առնէ տէր Աստուած ի ձեռն փառաւորութեան ձերոյ, եւ դուք վարձս յԱստուծոյ ընդունիք, եւ բարգաւաճանք ի մարդկանէ լինին. եւ անարժանութիւնս իմ մինչեւ է կենդանի, զտեառնդ եւ զորդեկիդ զփրկութիւն հոգւոց եւ մարմնոց, որպէս զանձինս, խնդրեմ ի Տեառնէ Աստուծոյ։

Ողջ լեր ի Տէր։

ՀԶ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ՍՄԲԱՏԱԳ ԱՌ ՄՈՎՍԷՍ

Զգիր ողջունի սրբութեան քո ընկալաք, եւ ի Քրիստոս ուրախացաք։ Որ վասն թղթոյն պատասխանեաց զարմացեալ էք, զոր առ մեզ գրեալ էր Վրաց կաթուղիկոսին. մեք աւելի զարմացեալ կայաք յերկոցունց կողմանց՝ յաղագս նորա. եթէ զի՞րդ զայսպիսի մահաբեր բաներ՝ սուտ գրէր առ մեզ, եւ վաղիւ յանդիմանէր ի մէնջ. եւ զձէնջ, թէ զի յանձն չէր վստահ աստանաւր ի մաւտ, զի՞արդ կայր արդեւք եւ զմեզ յորդորէր եւ թուղթս տայր առնել յաչխարհն, եւ զինքն ինքեամբ յանդիմանէր։ Ապա էր ինչ որ յառաջագոյն իսկ յաչխարհականաց լուեալ էր յաղագս սրբութեան ձերոյ, եւ այժմ ի վրթանիսէ Քերդողէ աւելի տեղեկացաք. թէ որպէս հալածեցայք եւ եկիք այսր. եւ մանաւանդ վասն հոգեւոր իրաց, որում Տէր կաթուղիկոս ի վերայ հասեալ է եւ տեղեկացեալ եւ զձեզ ընկալեալ։ Մեզ աւելի քննութիւն առնելոյ զի՞նչ պէտք են։

Արդ զիս աւասիկ փութով ի դուռն խնդրեալ է արքայից արքայի. քեզ վաղ ասացի թէ գրեմ առ արքայից արքայ, որ բարերարութեամբ հրամանատայ, եւ որ երթաս ի քո եկեղեցւոջ նստիս եւ քո հաւատով զքո ժողովուրդս ունիս։ Դու ասես, ես

Բնագիր Ա. էջ 174 - 175։ Հմմտ. Գ. էջ 101 - 102։

Աւրնեռսեհի եւ Վահանայ եղբարց իՙնչ եմ, եւ ոչ կարեմ սուր առնուլ եւ ընդ ամենայն վիրս կըռուել։ Արդ՝ քո հոգդ եւ գործդ նախ ողորմութեանն Աստուծոյ յանձն լիցի, եւ ապա Տեառն կաթուղիկոսի. թո՛ղ զի գրէ երկիցս եւ երիցս անգամ, ո՛ գիտէ, թո՛ղ զի գան յուղղութիւն. ապա թէ ի նոյն յամառութեան կան, զի ի նորա ի թղթին իսկ աւանիկ գրեալ էր, ասէ, հարքն մեր եւ ձեր զերուսաղէմի հաւատն ունէին, եւ սուրբն Գրիգոր զայն ետ նոցա, եւ մեք զնոյն ունիմք։

Արդ՝ այդուհետեւ պատասխանի Տէր կաթուղիկոսն առնէ, եւ թէ ի նոյն խելագարութեան կան եւ ի միաբանութենէ մերմէ հեռանան, զարիւն նոցա ի գլխոց իւրեանց խնդրեսցէ Տէր Աստուած, եւ մեք անպարտք եղիցուք։ Բայց սակայն զիՙարդ գործդ ի գլուխ երթայ, գրեցէք առ իս։ Թէ զանհնազանդութենէ լսեմ, եւ տայ Տէր Աստուած ժամ յաջող, ո՛ գիտէ թէ եւ աստէն իսկ ընդունի հատուցումն յԱստուծոյ ի ձեռն մարմնաւոր տերանց։

Ողջ լեր ի Տէր։

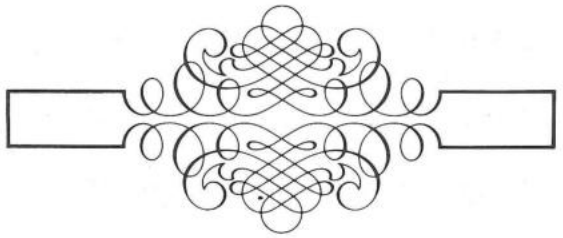

ՀԷ

ԹՈՒՂԹ ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԵԱՌՆ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ, ԱՌ ԿԻՒՐԻՈՆ ՎՐԱՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ։

Սրբասիրի տեառն Կիւրովնի Վրաց կաթուղիկոսի, յԱբրահամայ Հայոց կաթուղիկոսէ Տերամբ ողջոյն։

Զգիր ողջունաբեր ձերոյ սրբութեան ընկալաք, եւ որ գրեալ էր թէ ընդ նորոգութիւն սրբոյ աթոռոյդ Տեառն Գրիգորի յոյժ խնդացաք, եւ զանարժանութիւնս մեր աւրհնեալ էր գոհացեալ զԱստուծոյ, յաղագս այդորիկ չնորհահատոյց Աստուած եղիցի տեառնդ։

Իսկ զոր ընդդէմս եւ զհակառակս գրեցէք, ծանեաք եւ զայս։ Արդ՝ մեք զհակառակաբանութեան պատասխանիսն թողցուք, զի չգրեմք ի վիճաբանութիւն, այլ փութամք ի սէր եւ ի հաւատս հայրենի միաւորութեանն, եւ չխնդրեմք միայն զանճին աւգուտ, այլ զբազմաց զի ապրեսցին։ Արդ՝ մի պաշարեսցուք իւիք, յորմէ ոչինչ աւգտիմք, եւ մի պարծեսցուք միայն բարգաւաճեալ եւ նազելի անուամբ սրբոյ քաղաքին Երուսաղեմի, յորմէ զԱստուածային փառսն կողոպտեալ մերկացուցին, եւ զհաւատսըն առաքելական զերծեալ բարձին ի նմանէն, եւ յոլով եւ զանազան հերձուածս ի հա-

---

Բնագիր Ա. էջ 176 - 177։ Համառ. Գ. էջ 79 - 81։

ւատս եւ ի գործս աղանդեցին ի նմա, զոր դուք այժմ եւս պարծելով գրեցէք առ մեզ, թէ հարցն մերոց եւ ձերոց սուրբն Գրիգորիոս զԵրուսաղէմի հաւատն ետ, եւ մեք զնոյն ունիմք։

Արդ՝ քալ քննեցէք եւ տեսէք, զի դուք եւ յոլովք այլք, հանդերձ բնակչաւք սրբոյ քաղաքին, փոխեցայք յայնմանէ, այլ ոչ եթէ զնոյն ունիք։ Իսկ մեք եւ այժմ ունիմք զհաւատն Երուսաղէմի, զայն՝ որ ի Սիովնէն ելանել մարգարէացան աւրինացն յառաջագոյն մարգարէքն, եւ բանին Տեառն յԵրուսաղէմէ, ուստի եւ Փրկիչն մեր ծագեաց Քրիստոս Բանն Աստուած եւ չնորհաւք Հոգւոյն սրբոյ ելից զերանելի առաքեալսն, եւ նոքաւք որսաց զամենայն տիեզերս ի կենդանութիւն, եւ բղխեցոյց նոքաւք զկենդանարար վտակն, եւ զաչխարհ ի մեռելութենէ դարձոյց ի կենդանութիւն, եւ զամենայն եկեղեցիս ծաղկեցոյց յաչխարհի, եւ արար ոչ ստորին՝ այլ վերինն Երուսաղէմի, եւ զժողովս հաւատացելոց տէրունական աւետարանաւն փութաթացոյց յաճելութիւն, զորս գնեաց եւ ազատեաց կենդանարար մարմնով եւ արեամբն իւրով, եւ առար ժառանգորդս արքայութեանն վերին Երուսաղէմի։

Այլ ոչ եթէ զհայհոյութիւնն ունիմք զանիծեալ ժողովոյն Քաղկեդովնի եւ զտումարն Լեւոնի, զոր երբեմն բերեալ սերմանեաց Ցուբնաղիոս եպիսկոպոս անուանեալ յաստուածակերտ քաղաքին, եւ զամենայն աստուածային եւ զառաքելական հաւատս եւ զկարգս ապականեաց եւ վեր ի վայր տապալեաց։ Եկն մոլորութիւնս այս, որպէս յառաջագոյն գրեցաք եւ ի մեր աչխարհս առ Բաբգենաւ Հայոց կաթուղիկոսիւ եւ առ Գաբրիէլիւ վրաց կաթուղիկոսիւ, եւ միաբանութեամբ եպիսկոպոսաց

եւ ազատ որերոյ, նզովեցին եւ ի բաց հեռացան ի միաբանութենէ մեծարաւղացն զժողովն եւ զտումարն հրէական, եւ այժմ գրով պահի առ մեզ։ Արդ՝ աղաչեմք եւ մեք զձեր սրբութիւնդ, մի՛ ախտանալ զախտ ուրացողացն, զի մի՛ ընդ նոսա պատժիցիմք, եւ մի՛ ընդ նզովիւք հարցն եղիցուք, զի մի՛ զգեհենն ժառանգիցեմք, եւ մի՛ հանգոյն թշնամեաց զխրատուսն վարկանիցիմք, եւ յանճինս պանճայցեմք, զի մի՛ անմիտ եւ անխրատ երեւեսցուք, այլ լցեալ եւ աճեցեալ առաքելական եւ հայրենի հաւատովն փութաթացուք կանխել եւ յառաքինութեան չաւիղս, զի արժանի լիցուք հասանել եւ պարգեւացն խոստացելոց ի Փրկչէն մերմէ Քրիստոսէ Աստուծոյ։

Իսկ որ յաղագս սրբասէր եպիսկոպոսիս Ցուրտաւայ գրեցէք, քալ հասեալ եմք ի վերայ սորա բարեպաշտութեան եւ լաւութեան, եւ աւելի վկայ ոք չէ պիտոյ. ապա թէ է՛ ինչ երկբայութիւն ի միտս ձեր վասն սորա, միայն բան միաւորութեան յաղագս սուրբ հաւատոյն գրեա՛ առ իս, եւ ընդ նմին պատմեա՛ ինձ վասն տեղւոյ ի քո սահմանի, կամ ի մեր, որ յետ սրբոյ Զատկին զմիմեանս տեսանեմք. եւ եթէ առ սմա ինչ թիւրութիւն գտանի, թո՛ղ զի աչխարհաւ յանդիմանի եւ մեք անխռով պահիմք։

ՀԸ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ Ի ԿԻՒՐՈՎՆԷ

Սրբոյ եւ ճշմարտի Տեառն Աբրահամու Հայոց կաթուղիկոսի, ի Կիւրովնէ Վրաց կաթուղիկոսէ խոնարհ երկրպագութիւն եւ սիրով ողջոյն։

Ջթուղթս ձեր տեսի, եւ զինչ գրեալ էր իմացայ։ Բայց թէպէտ եւ դու ինքն իսկ քաջ գիտես, սակայն յիշեցուցանել եւ մեզ չէ՛ զիեան. զի որ յառաջ քան զքեզ յայդ ի սուրբ եկեղեցւոջ վարդապետք էին, եւ որ ի մեր տեղւոջս վարդապետք լինէին, ընդ միմեանս խաղաղութիւն էր եւ սէր. եւ մի հաւատ էր եւ կարգաւորութիւն, եւ մանաւանդ յիմ ի ժամանակիս, մինչ Մովսէս աւրհնեա՛լ կենդանի էր՝ գրեաց առ իս, թէ չէր պարտ հաղորդել ընդ Խուժիկսդ, եւ գիտէի թէ արդար է։ Ըստ նորա հրամանի հեռացուցի զնոսա ի մէնջ։

Եւ զայդ Մովսէս, մինչ Ցուրտաւայ եպիսկոպոս կամեցաք առնել, դմա պարտ էր ասել, թէ ես ի ձէնջ չաւրհնիմ, զի չէ ուղղահաւատ։ Մինչ յայնժամ աւրհնեցաւ ի մէնջ, արդ զի՞ պարտի զմեզ քննել. մի՞թէ յետ այնր ինչ փոխեցաք զհաւատս։ Եւ յառաջ քան զդա եպիսկոպոսունք, որ ի Ցուրտաւ լեալ են, ի սրբոյն Շուշանկանէ եւ այսր, Ափոց, Գառնիկ, Սահակ, Եղիշայ, Ցակովբ, Ցոհան, Ստեփանոս, Եսայի, Սամուէլ, միւս Ստեփանոս, Ցո-

---

Բնագիր Ա. էջ 178 - 179։ Համմտ. Գ. էջ 81։

հանէս եւ այլ եպիսկոպոսունք ի հայոց եւ ոմանք ի վրաց էին, ի հայս ուսեալք գիտունք եւ վարդապետք. նոքա եւ մեր վարդապետք ընդ միմեանս խաղաղութեամբ կեցին. ի միմեանց ուսանէին եւ զմիմեանս ուսուցանէին եւ մեր քան զմեր հարանցըն ոչ թողեալ ինչ է, եւ ոչ յաւելեալ ի հաւատոց։ Եւ ազատ մարդիկն որ ի Հայոց ի Վիրս խնամութիւն արարեալ էր, ի սրբոյ Շուշանկայ պաշտաւնն գային, եւ ի սուրբ Խաչս Մծխիթայի աղաւթել եւ աւրինաց հաղորդէին։ Նոյնպէս եւ որ աստի այդր գային ի սուրբ կաթուղիկէ եւ յայլ եկեղեցիսդ աղաւթել, անխիղճ ի միմեանց աւրինաց հաղորդէին։ Եւ միաբանութիւն էր Վրաց եւ Հայոց ընդ միմեանս, եւ ամենայն իակ վիճակիս սրբոյ տեառն Գրիգորի միաբանութիւն էր ընդ հաւատոյն Երուսաղէմի, որով Հոռոմք վարին. եւ այլ ինչ բանք եւ խաւսք չէին ուրուք եղեալ ի ներքս։ Իսկ այժմ ո՞ստի եղեն։ Հռովմայ հայրապետն ի սրբոյն Պետրոսի աթոռն նստի, եւ Աղեքսանդրացին ի սրբոյ Մարկոսի աւետարանչի, եւ Անտիոքացին ի սրբոյն Ղուկասու աւետարանչի, եւ Կոստանդնուպաւլսեցին ի սրբոյն Ցովհաննու աւետարանչի, եւ Երուսաղէմացին ի սրբոյն Ցակովբայ Եղբաւրն Տեառն։ Արդ՝ զոր նոցա հաւատն կալեալ է եւ մեզ տուեալ եւ մեր հարանցն, եւ մեր մինչեւ ցայժմ պահեալ, այժմ զիա՞րդ թողուցումք զայն եւ ձեզ հաւատասցուք։ Եւ այլ եպիսկոպոսունք ուղղափառք, որոց համար չկայ, եւ թագաւորք եւ իշխանք, եւ աշխարհք ամենայն ուղղափառք, զնոսա զամենեսեան զի՞արդ մարթի թողուլ, եւ ընդ ձեզ միայն միաբանել։ Եւ կամ միանգա-

մայն, Լ եւ Ե. եպիսկոպոսունք են ի վիրս, Մովսէսըդ այդ ո՞ւստի գտաւ միայն ուսեալ եւ ուղղափառ եւ այլքս ամենեքեան հերձուածողք. մանաւանդ զի յիմումս Տէր Աստուած մեր, զեկեղեցիս մեր աւելի պայծառացոյց, եւ զհաւատս մեր առաւել հաստատեաց, եւ յարքայից արքայի փառաց զիս աւելի մեծացոյց. եւ յառաջադէմ արար քան զհարսն իմ, մանաւանդ թէ, եւ քան զամենայն ընկերս իմ։

Արդ՝ թէ միաբանութիւն եւ սէր կամիս պահել, եւ կեալ ընդ մեզ խաղաղութեամբ, որպէս հարքն մեր եւ ձեր կեցին, մեք պատրաստ եմք ի խաղաղութիւն։ Իսկ եթէ այլ տարազ ինչ կամիք խորհել, աւելի աչխատ մի՛ լինիք, եւ յաղագս այդորիկ ա՛յլ մի գրէք առ մեզ. զի ապա ինձ ընդ Հայս, բայց թէ ճանապարհաւ հասանէ անցանել երբեք՝ թէ Աստուած արժանի առնէ երթեալ երկրպագել սուրբ տեղեացն Երուսաղէմի. թէ ոչ այլ ինչ գործ չկայ։ Եւ որ վասն ինձ եւ ձեզ ի մի տեղի գալոյն գրեալ էր, ինձ ձեր տեսութիւն կարի պիտի. բայց վասն ժամանակիս անպարապ եմք. անմեղադիր լերուք։

ՀԹ

ԹՈՒՂԹ ԵՐՐՈՐԴ ՏԵԱՌՆ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ, ԱՌ ԿԻՒՐԻՈՆ ՎՐԱՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ

Զի՛նչ առնեմք, ո՛վ պատուական եղբայր, զաստուածային պատուիրանացն զճայն, որ միշտ բողոքէ մեզ, թէ զգո՛յշ կացէք հաւտիդ, որում եդ զձեզ Հոգին սուրբ տեսուչս, հովուել զժողովուրդ Տեառն, զոր փրկեաց պատուական արեամբն իւրով. եւ ասել թէ Համարս տալոց էք ընդ նոցա. եւ մեք ի ծուլութիւն հատեալ եմք, եւ մեղկք եւ ծոյլք լինիմք իբրեւ զքնածս, որ ոչ երբեք սթափին ի նընջելոյ. եւ ոչ զմի ինչ չփորձեմք զայն զոր գրեալն է, թէ Փորձեցէք զամենայն ինչ եւ զբարին ընկալարուք, եւ յամենայն չարէ ի բաց կացէք։ Քանզի առաջնորդի եկեղեցւոյ եւ գլուխ կացելոյ զբաւականութիւն գիտութեան ի հարկէ պիտի ստանալ եւ ուսանել, եւ այնպէս ապա զԱստուած առաւել սիրել քան զեղբայր եւ քան զորդի եւ քան զայլ զամենայն սիրելիս. եւ յայնժամ ապա Աստուծոյ արժանի լինի որդեգրութեան, եւ մանաւանդ զի վասն այսր (որ) սիրոյ եղբայրութեանդ քում աւելի հասանէ ինձ ակն առնուլ, եւ պատուիրանին առաքելոյ ի խոնարհ մնալ. այն որ ասէ. Հաստատեցէք զմիմեանս եւ չինեցէք զիրեարս, եւ միոյն առաւե-

---

Բնագիր Ա. էջ 180 - 184. Համմտ. Գ. էջ 83 - 87։

լութիւն՝ զմիւսոյն պակասութիւն լցցէ։

Բայց արդ մի՛ հեղգասցուք, զսէրն հոգեւոր, որ կայր ի մէջ երկուց ազգացս նորոգել, զայն՝ որ ի միոջէ աղբերէ առեալ էր զվարդապետութիւն, որ նախ ինքեանք զկենդանութեեանն լոյս առին, որպէս ուսուցին մարգարէքն եւ առաքեալքն, եւ ապա մեզ եւ ձեզ առ հասարակ սերմանեցին զԱստուածպաշտութիւն։ Նախ երանելին սուրբն Գրիգոր, եւ ապա Մաշտոց, եւ զգրոց ծանաւթութիւն ի պնդութիւն հաւատոց, եւ այժմ աղաւթեսցուք նովիմք կալ մեզ, մինչեւ ի գալուստն Աստուծոյ մերոյ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի, եւ զնոյն հաւատ ճշմարտութեան ընծայել նմա։

Քանզի եւ սէր իսկ աստուածային այն է, եւ յայդ վրիպեալ մտաց ի բաց փախչել արժան է. զոնեա՛ թէ այժմ զոր ասէքդ, թէ մեք զհայրենի ունիմք հաւատ եւ այժմ։ Զի թէ զհայրենի հաւատն ունիք, մեր այլ խնդիր զի՞նչ էր, եւ կամ քնաւ զաչխատութիւնս զայս զի՞ կամէաք տեսանել, այլ զի փոխեցայք յայնմանէ. վասն այնորիկ այս երրորդ թուղթ գրեցաւ ի մէնջ առ ձեր սրբութիւնդ, քանզի գրեալ է. Յերկուց եւ յերից վկայից հաստատեսցի ամենայն բան։

Զի յառաջ մինչ առաքինի հարքն մեր ազգացըս երկոցունց, եւ որք յայս իշխանութիւն կարգեալ, զոր այժմ մեք ունիմք, նոքաւք հանդերձ միաբանէին յամենայն բարիսն, եւ զուգաց հեռանային յամենայն չարէ. թուի ինձ թէ տեղեակ է ձեր սրբութիւնդ այնմ։ Եւ յեկեղեցւոջ սուրբ զերրորդութիւնն փառաւորել մեզ ուսուցին առաքեալքն, եւ որք ի նոցանէն ճշմարտութեամբ ուսան, ի նոյն սուրբ Երրորդութիւնն մկրտիլ, եւ զՈրդւոյ յերրորդութենէն մարմնացեալ՝ միացեալ՝ մի լեալ

քարոզեցին, եւ զնոյն Աստուած՝ ընդ Հաւր եւ սուրբ Հոգւոյն։ Եւ ասեն այսպէս. Մի՛ է Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս։ Եւ դարձեալ, յորոց եւ Քրիստոս, որ է ի վերայ ամենեցուն Աստուած՝ աւրհնեալ յաւիտեանս։ Եւ այլ դարձեալ ի կաթուղիկէին. Սա՛ է Աստուած ճշմարիտ եւ կեանք յաւիտենականք, եւ այլք բազումք. նոյնպէս քարոզեցին առաքեալքն, որ վասն ժամուս այսչափ բաւական համարեցայ։ Նոյնպէս եւ մարգարէքն յառաջագոյն ծանուցեալ վկայեցին։ Երեմիա ասէ. Սա՛ է Աստուած մեր ընդ որում ոչ համարեսցի այլ ոք. սա՛ որ ետ զիմաստութիւնն Յակովբայ. յետ այսորիկ յերկրի երեւեցաւ եւ ընդ մարդկան չրջեցաւ, եւ այլք նոյնպէս վկայեն։

Իսկ եթէ վասն ճշմարիտ մարդ լինելոյ, է ուրեք որ յիշատակէ, որպէս զայն թէ՝ Մարդով եղեւ յարութիւն մեռելոց, եւ կամ թէ՝ Երկրորդ մարդն՝ Տէր յերկնից, ոչ թէ զբնութեանց ինչ ճառեն առաքեալքն, այլ վասն այնր զի իւրով մարմնովն, որ ի սրբոյ կուսէն Աստուածածնէ էառ՝ մարդ է, եւ իւրով մարմնովն Աստուած, եւ ոչ երբեմն մարդ եւ երբեմն Աստուած է։ Մի՛ լիցի. չքարոզեն այսպէս։ Սոյնպէս եւ երանելի հարքն, որ ի Նիկիայ ժողովին, ա՛յսպէս ուսուցին ըստ առաքելոցն վարդապետութեան. Հաւատայ, ասեն, ի մի Աստուած, ի Հայր ամենակալ, արարիչ երկնի եւ երկրի, եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, այլ ոչ երկուս բնութիւնս, կամ երկուս Որդիս ասացին, այլ զմի Տէր Յիսուս Քրիստոս, ծնեալ ի Հաւրէ անճառաբար, եւ զնոյն մարմնացեալ ի սրբոյ կուսէն, եւ մարդացեալ, եւ խաչեալ, եւ թաղեալ, եւ յարուցեալ, եւ համբարձեալ, եւ գայ ի դատել, որոյ թագաւորութեանն վախճան ո՛չ գոյ։ Եւ ի սուրբ Հոգին, որով

խաւսեցան առաքեալք եւ մարգարէքն։ Զայս կալաւ հաւատ եկեղեցի Աստուծոյ ի սրբոց առաքելոց, եւ սովիմբ պարծի ի վերինն Երուսաղէմ ժողով լինել։

Իսկ ի Քաղկեդովնի ժողովեալքն, հակառակ առաքելոցն եւ սուրբ ժողովոյն Նիկիայ, խոստովանեցին երկուս բնութիւնս ասելով միոյ Քրիստոսի, խաբելով զպարզամիտս, եւ փոխանակ երրորդութեանն՝ չորրորդութիւն քարոզեն. յաւելուն ներմարդութեան բնութիւն եւ որդոց երկակաց, եւ այլ նոյնպիսիս բարբաջեն, որ է ի սատանայի վարդապետութենէն։ Նոյնպէս եւ ի ջնջեալ տումարն Լեւոնի այսպէս պատմէ վասն Քրիստոսի Աստուծոյ ասէ, Ազդէ կերպարան երկոցունց բնութեանցն ընդ ընկերին չարայարութեամբ, միովն գործել զաստուածայինսն, որ ինչ Աստուծոյ վայել է, իսկ միւսովն զմարդկայինսն՝ որ ինչ մարդոյ արժան է, եւ այլ ինչ բազումս այսպիսիս։

Արդ՝ զայս յորմէ՞ առաքելոյ լուան, եւ կամ ո՞ր ճշմարիտ վարդապետ պատմեաց։ Եւ թէ ճշմարիտ էր ասացեալ ի ժողովոյն Քաղկեդոնի եւ ի Լեւոնի տումարէն, ապա մինչ փառս տան, զի՞ չասեն Փառք Հաւր եւ Որդւոյ երկուց բնութեանցն, եւ Հոգւոյն սրբոյ. եւ կամ ի մկրտութեանն, եթէ՝ Մկրտի այս անուն յանուն Հաւր եւ Որդւոյ երկուց բնութեանցն եւ Հոգւոյն սրբոյ. եւ կամ ի ժամ պատարագին, թէ՝ Հայր սուրբ, Որդւոյ երկու բնութիւնքն սուրբ, եւ Հոգի սուրբ. ապա թէ չիչխեն ասել այդպէս, այլ Հաւր, եւ Որդւոյ, եւ Հոգւոյն սրբոյ փառս տան. ապա ուրեմն լոկ խոտորումն յԱստուծոյ ուսուցանեն ժողովն Քաղկեդոնի եւ տումարն Լեւոնի։

Արդ՝ եթէ չէք փոխեալ ի հայրենի հաւատոյ,

որպէս բազում անգամ գրեցեր առ մեզ, է՛կ նըզովեա՛ եւ դու զանիծեալ ժողովն Քաղկեդոնի եւ զպիղծ տումարն Լեւոնի, որպէս նախնին քո երանելին Գաբրիէլ կաթուղիկոսն Վրաց նզովեաց ընդ երանելի հարսն մեր հանդերձ աթոռակցաւք իւրովք, որոց անուանքն են այսոքիկ. որ ինքն Գաբրիէլ եպիսկոպոս Մցխիթայի անուանի, եւ Պաղդէն եպիսկոպոս թագաւորութեան տանն, Եղիփաս եպիսկոպոս Սամուրիաղ, Սամուէլ եպիսկոպոս Տումասուէլ, Դաւիթ եպիսկոպոս Բողնիս, Յակովբէ եպիսկոպոս Որտաւի, Ստեփանոս եպիսկոպոս Ութաւի, Սահակ եպիսկոպոս Տփղեաց, Եղազէս եպիսկոպոս Մանգղեաց, Ենէս եպիսկոպոս Մարուէլ, Եւգենէս եպիսկոպոս Սամթաւացի, Յովսէփ եպիսկոպոս Ադսուէլ, Յովան եպիսկոպոս Սառուսթիէլ, միւս Յովսէփ եպիսկոպոս Կուխորդոյ, Եզրաս եպիսկոպոս Կիսդաղ, Ենովք եպիսկոպոս Միղկանու, Յովսէփ եպիսկոպոս Միդամիղ, Ղազար եպիսկոպոս Փողղբիղ, Թէոդորոս եպիսկոպոս Փորթայ, Զաքարիաս եպիսկոպոս Կասդրացի, Փոկաս եպիսկոպոս Տսերմիղ, Իսահակ եպիսկոպոս Քունանակերտ, Թովմաս եպիսկոպոս Տարսի, Եստեփան եպիսկոպոս Քորզոնա։

Արդ՝ այս երանելի եպիսկոպոսունքս, որ յաշխարհէ ձերմէ էին, եւ ընդ Աղուանիւք եւ ընդ Սիւնիւք ի Հայս, դիպեցան յաւուրս Բաբգենայ Հայոց կաթուղիկոսի. յայնմ ժողովի յորում անիծաւն ի նոցանէն միաբանութեամբ ժողովն Քաղկեդոնի եւ տումարն Լեւոնի։ Եւ զի պայման նամակն, որ հայերէն գրով էր, յապստամբութեանն կորեաւ, եւ թարգմանեցաւ այս յՈւրհայ քաղաքի ի հռոմ գրոյ. քանզի եւ նոքա ունէին ի մէնջ. եւ ստոյգ եւ սուրբ, որպէս արժան էր, չկարացին թարգմանել,

զի են որ քալ յայտնի են եպիսկոպոսացդ եւ եպիսկոպոսարանացն անուանք, եւ են որ կարի ի ծածուկ եւ այլաձեւք։ Բայց թէ կամիք անուամբք եպիսկոպոսացն եւ յաջորդաւք տեղեացն եւ այլաձեւ անուամբք եպիսկոպոսացդ՝ որպէս գրեալ են, կարէք զստոյգ անուանս եպիսկոպոսարանացն գըտանել, եւ զայլոցն եւս, քանզի եւ մեք զմերս, այդ տարազու մարթացաք գտանել, եւ մանաւանդ թէ զպայման նամակն իսկ գտանիցէք գրով ձերով։

Իսկ զոր դարձեալ գրեցէքն յոլովիցս անգամ, թէ յառաջ եւ դուք զերուսաղէմի հաւատն ունէիք, եւ արդ ունիմք մեք զայն որ յառաքելոցն քարոզեցաւ, որպէս եւ գրեալ է թէ Աւրէնք ի Սիոնէ ելցեն, որ են առաքեալքն ժողովեալք ի վերնատունն, եւ Բան Տեառն յերուսաղէմէ, որ է Բանն Աստուած Քրիստոս, եւ զոր ի նոցանէն ուսաք պահեմք եւ պահեսցուք մինչեւ յաւիտեան. եւ այլոց պատուիրեմք մի՛ խոտորել եւ մի՛ զաւտար ուսումն ուսանել։ Քանզի զայս գիտէր Պաւղոս առաքեալ, գրէր, եթէ՝ Զարմանամ զի այդպէս վաղվաղակի փոփոխիք յայլ աւետարան, որ ոչ գոյ այլ աւետարան. եւ ոչ միայն Երուսաղէմացիք, այլ թէ՝ Եւ մեք, ասէ, եւ կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ՝ աւելի քան զոր առէք, նզովեալ լիցի։ Զնոյն եւ ես ասեմ զոր առաքեալքն ասէին։

Իսկ զոր վասն եպիսկոպոսիս Ցուրտաւայ գրեալ էր, թէ յորժամ չգիտէր զմեզ ուղղափառս՝ չէր արժան աւրհնիլ ի մէնջ. երդմամբ հանդերձ հաստատեաց զայդ տեղի, թէ չգիտէաք, բայց զի յետ ձեռնադրութեանն ծանեաք, որ եւ մեզ կարի հաւատալի թուեցաւ, քանզի չգիտէր ոք ուղղափառաց ստոյգ զայդ այդպէս։ Վասն զի եւ երանելին Մովսէս, որ յառաջ քան զիս յառաքելական աթոռս

յաջորդեալ էր, չգրեաց այնպէս, թէ դուք չէք ուղղափառք, այլ թէ ընդ չուղղափառսն ընդէ՞ր հաղորդեցայք։ Արդ՝ ինձ այս անգամ յաղագս անիծեալ ժողովոյ Քաղկեդոնի եւ պիղծ տումարին Լեւոնի թէ ո՛րպէս ընդունիք, ճշմարտութեամբ եւ հաւաստի պատասխանի արարէք, եւ եթէ Աստուած կամի, եւ բան միաւորութեան գրէք, թող ժամադրես ինձ եւ քեզ ի մի տեղի գալ, եւ Աստուծով լինի խաղաղութիւն, թէ Աստուած կամի։

Զ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ Ի ԿԻՒՐԻՈՆԷ

Սրբասիրի եւ ճշմարտասիրի Տեառն Աբրահամու Հայոց կաթուղիկոսի ի Կիւրիոնէ Վրաց կաթուղիկոսէ խոնարհութեամբ եւ սիրով ողջոյն։

Ահաւասիկ այս եւ ի մէնջ երրորդ թուղթ գրեցաւ առ ձերում սրբութիւնդ։ Եւ ես զսահման հաշտութեան պինդ պահեմ, որպէս պատուիրէ սուրբ Աւետարանն, թէ լոկ ի ձէնջ չլինի խռովութիւն, զի դուք այնպէս գրէք առ մեզ, որպէս առ նորատունկս եւ նորահաւատս, եւ չգրէք այնպէս, որպէս արժանն է առ պատուականս եւ առ միշտ ուղղափառս։ Զի այսօր ողորմութեամբն Աստուծոյ եւ քան զամենայն երկիր յառաջադէմ եմք մեք եւ ուղղափառ, թող թէ քան զսակաւ ոմանս։ Յառաջագոյն քան զքեզ, որ յայդ աթոռ նստէր Երանելին Մովսէս՝ մեծ սէր էր ընդ իս եւ ընդ նա։ Եւ ապա եղեւ ժամ մի, զի սրտի պակասութիւն եղեւ նորա ընդ իս, վասն զնեստորականսն ընդունելոյ. այլ ոչ եթէ վասն հաւատոյ ինչ գրեաց առ մեզ, թէ չէք ուղղահաւատ, որպէս դուք իսկ գրեցէքն։ Եւ իմ զնոսա ընդունելն վասն այսր իրաց եղեւ, զի զիւրեանց զհաւատն եւ զկրօնսն նզովեցին եւ զմերս խոստովանեցին։ Եւ զի վասն իւր-

---

Բնագիր, ԺԴ. էջ 566 - 568։ Հմմտ. Ա. էջ 185 -188։ Գ. էջ 87 - 88։

եանց չուառուութեան դարձեալ անդրէն յիւրեանց չարութիւն դարձան, նզովեցաք, որպէս արժան էր զանհաւատս, եւ ի մեր եկեղեցւոյ ի բաց հանաք։

Եւ արդ ձեզ չէ արժան միոյ ուրուք բանիւ խղճալ ի մեր հաւատս, զի մինչեւ ցճեր հասանելոյ ժամ ի յայդ սուրբ աթոռ՝ ձեր եւ մեր հաւատ մի էր, եւ հաւատ զամենայն յերուսաղէմէ ունէաք եւ ունիմք, որպէս եւ գրեալն իսկ է. Բայց զինչ օգուտ իցէ մարդոյ, եթէ զամենայն պատուիրանս կատարեսցէ եւ միով պակաս գտանիցի. ապաքէն ամենայն օրինացն յանցաւորութիւն։ Մի մեծ պատուիրանաց ձեր այս է, զի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ցՊետրոս ասաց, թէ Զոր կապիցէք յերկրի, եղիցի կապեալ յերկինս։ Արդ ահաւասիկ մեք, որ ի նոցա աթոռս նստիմք, զՄովսէսդ զայդ, որ պատճառանօք եպիսկոպոս անուանէ Յուրտաւայ, կապեցաք հաւատով՝ իմ բերանով եւ ամենայն եպիսկոպոսաց, եւ դուք ընկալայք զդա որպէս եւ զբարեգործ ոմն։ Արդ եթէ ունիս ընդ իս սէր կամաւորութեամբ, թէպէտ աւագութեամբ, թէպէտ կրտսերութեամբ, թէպէտ վարդապետութեամբ՝ յայսմհետէ յառաջ զոր գրէք թուխթ առ իս, թէպէտ ողջունի, թէպէտ վասն այլ ինչ պիտոյից՝ որ սիրոյ մասամբ է ընդունիմ, բայց վասն այսր դատաստանի առ իս աւելի ինչ մի՛ գրեր, եւ մի՛ աչխատ լինիր, թէ ո՛չ պատասխանի ոչ ընդունիս։

Իսկ եթէ զհաւատ մեր կամիս քննել եւ գիտել, ետու թարգմանել եւ բերել զգիրս չորից ժողովոցն, որով հոռոմք վարին ի սուրբ Անաստասեայ, եւ ի սուրբ Սիոն նոյն քարոզի. եւ թէ կամի ոք եւ եթէ չկամի, հաւատ մեր այս է։

Առաջին Նիկիական ժողովն

Առաջին ժողովն, որ եղեւ ի Նիկիա ՃԺԸ սուրբ եպիսկոպոսաց, ի թագաւորութեան Կոստանդիանոսի մեծի, եպիսկոպոս էր ի Հռոմ՝ Ցուլիոս, յԱղէքսանդրիա՝ Աղէքսանդրոս, յԵրուսաղէմ՝ Մակարիոս։ Վասն այսորիկ եղեւ սուրբ ժողովն. էր ոմն յԱղէքսանդրիա քաղաքի, որ զանուն քահանայութեան էր զգեցեալ եւ օտարացեալ ի ճշմարտութենէն եւ ուղիղ հաւատոց, որում անուն էր Արիոս։ Անօրէնս այս եւ ողորմելի Բ-դ Ցուդայ դիմեաց հայհոյել զսուրբ եւ զանեղծանելի զէութիւն Երրորդութեան, ասել զՈրդւոյ, թէ չէ առաքեալն հաւասար առաքչին։ Վասն որոյ յարեաւ ի վերայ նորա սուրբ ժողով եպիսկոպոսացն եւ նզովեցին զնա, եւ մեզ յայտնեցին հաւատս այսպէս։

Հաւատամք ի մի Աստուած՝ Հայր ամենակալ, արարիչ երկնից եւ երկրի, երեւելեաց ամենայնի։ Եւ ի մի Տէր Ցիսուս Քրիստոս՝ Որդի Աստուծոյ, միայն ծնեալ ի Հօրէ, յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս. յԱստուծոյ ճշմարտէ ծնեալ եւ ոչ արարեալ, նման Հօր, որով ամենայն եղեւ. որ վասն մարդկան կենաց էջ յերկնից, մարմնացաւ, եւ մարդացաւ, եւ չարչարեցաւ եւ մեռաւ, յարեաւ յերրորդ աւուր, եւ համբարձաւ յերկինս, եւ գայոց է դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս։ Եւ ի Սուրբ Հոգին։

Բայց թէ են, որ ասեն՝ էր երբեմն, զի ոչ էր, եւ յառաջ քան ծնանելն չէր, եւ կամ թէ յոչընչէ եղեւ, թէպէտ յայլմէ զօրութենէ, թէպէտ յէութենէ, կամ փոփոխելի ասեն զՈրդին Աստուծոյ՝ զնոսա նզովէ կաթուղիկէ եւ առաքելական եկեղեցի սուրբ։

Երկրորդ Կոստանդնուպօլսի ժողովն

Երկրորդ ժողովն եղեւ ի Կոստանդնուպօլիս ՃՄ սուրբ հարցն, ի թագաւորութեան Թէոդոսի մեծի։ Եպիսկոպոս էր ի Հռոմ՝ Դամասոս, յԱղէքսանդրիա՝ Տիմոթէ, յԱնտիոքիա՝ Մելիտէ, ի Կոստանդնուպօլիս՝ Նեքտարիոս, յԵրուսաղէմ՝ Կիւրեղ։ Վասն այսորիկ եղեւ սուրբ ժողովն. էր ոմն ի Կոստանդնուպօլիս, որում անուն էր Մակեդոն. դիմեաց եւ սա, ողորմելիս այս եւ անօրէնն, ի հայհոյել զՍուրբ եւ զանքննելի էութիւն Երրորդութեան, եւ իշխեաց ասել զՀոգին Սուրբ պակաս եւ կրտսեր ի Հօրէ եւ յՈրդւոյ։ Եւ որպէս զառաջին մոլորեցուցիչն Արիոս նզովեցին սուրբ հարքն եւ ընկեցին արտաքս, նոյնպէս եւ աստ զսա նզովեցին եւ ի բաց հանին ի սուրբ եւ յառաքելական եկեղեցւոյ, եւ մեզ հաւատս յայտնեցին այսպէս։

Հաւատամք ի մի Աստուած՝ Հայր ամենակալ, արարիչ երկնից եւ երկրի, երեւելեաց եւ աներեւութից։ Եւ ի մի Տէր Ցիսուս Քրիստոս՝ Որդի Աստուծոյ, միայն ծնեալ ի Հօրէ, յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս։ Աստուած ճշմարիտ, յԱստուծոյ ճշմարտէ ծնեալ եւ ոչ արարեալ, նման Հօր, որով ամենայն ինչ նովաւ եղեւ. որ վասն մեր մարդկան էջ յերկնից եւ մարմնացաւ ի Հոգւոյն Սրբոյ եւ ի Մարիամայ կուսէն մարդացաւ. խաչեցաւ վասն մեր ի Պոնտացոյ Պիղատոսէ, թաղեցաւ եւ յարեաւ յերրորդ աւուր եւ համբարձաւ յերկինս եւ նստաւ ընդ աջմէ Հօր, եւ դարձեալ գալոց է դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս, որոյ թագաւորութեանն վախճան ոչ գոյ։ Եւ ի Հոգին սուրբ, որ ի Հօրէ ելանէ, եւ ընդ Հօր եւ ընդ Որդւոյ երկրպագի եւ

փառաւորի, որ խօսեցաւն մարգարէիւք։ Եւ ի մի կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցի. խոստովանիմք զմի մկրտութիւն, ապաչխարութիւն ի թողութիւն մեղաց, եւ մնամք յարութեան մեռելոց եւ կենացն յաւիտենից, ամէն։

Երրորդ Եփեսոսի ժողովն.

Երրորդ ժողովն, որ եղեւ յԵփեսոս, սուրբք Հարցն մերոց, ի թագաւորութեան Թէոդոսի Փոքու։ Եպիսկոպոս էր ի Հռովմ կելիստինոս, յԱղեքսանդրիա կիւրեղ, յԱնտիոքիա Ցոհան, յԵրուսաղէմ Ցովբնաղ։ Ի կոստանդինուպաւլիս երեւեցաւ դարձեալ այր մի, որ ունէր պատիւ հովուութեան բայց ճշմարտութեամբ ուրացող էր, եւ անաւրէն որդի կորստեան եւ ժառանգ սատանայի, որում անուն կոչէր Նեստորիոս։ Ասաց եւ սա հայհոյութիւն ըզսրբոյ կուսէն՝ թէ չէ Աստուածածին, այլ մարդ սոսկ ծնաւ, որ եւ Քրիստոս անուանեցաւ։ Վասն որոյ հայհոյութեան եւ սուրբ ժողովն եղեւ, եւ բազում անգամ յանդիմանեցաւ ի նոցանէ, եւ ոչ կամեցաւ ընդրել զբարին, եւ տեսեալ զանաւրէնն յամառութիւն նորա սուրբ ժողովոյն, նզովեցին եւ հալածեցին զգայլն ապականիչ ի հաւտէն Քրիստոսի, եւ յայտնեցին մեզ հաւատս այսպէս. Նոյն ինքն յԱստուծոյ Հաւրէ բնութեամբ Որդի, միայն ծնեալ յԱստուծոյ Հաւրէ, Աստուած ճշմարիտ եւ լոյս ի լուսոյ, զոր վասն մեր ամենեցուն պատրաստեաց Հայրն, իջանել, մարմին զգենուլ, մարդանալ, չարչարիլ, մեռանել, եւ յերրորդ յաւուր յարուցեալ։ Զայս խոստովանիմք եւ մեք զհաւատս, եւ զհարանցն մերոց առաջնոց, եւ գիտեմք ճշմարտապէս զի մարմին զգեցաւ Բանն Աստուած եւ մարդացաւ։ Բայց ոչ ասեմք որպէս թէ Բանն զբնութիւնն փոխեաց, այլ ի պատկեր մեր եղեւ մարմնով։ Ոչ իբրու թէ ոչ ամենեւիմբ մարդ բովանդակ զգեցաւ հոգւով եւ մարմնով, ո՛չ այսպէս, այլ վերագոյն առաւել եւս հարցն մերոց վարդապետութիւն, մարմին հոգւով հանդերձ ասացին առնուլ, հոգի խաւսուն միաւորեցոյց բանիւ զաւրութեամբ հանդերձ, եւ էութեամբ զանքննելին եւ զանհասանելին։

Եղեւ մարդ որպէս կամեցաւ, եւ անուանեցաւ որդի մարդոյ։ կամեցաւ յերկուց դիմաց զէութիւն բնութեանցն զերկոսեան միաւորել, ի մի միաւորութենէ Քրիստոս եկ որդի, ոչ թէ յիւրաքանչիւր բնութենէ ա՛ռ զխառնելն. այլ առաւել բովանդակեաց ի մեզ, մի Տէր, եւ մի Քրիստոս, եւ մի Որդի, աստուածութիւն եւ մարդկութիւն, որ զանքննելի էութիւնն մի արար, որ յառաջ քան զյաւիտեանսն էր, եւ միշտ ընդ Հաւր ի գաղտնիսն ծածկեալ. այլ վասն մերոյ փրկութեան միաւորեցաւ սրբութիւն նորա զաւրութեամբ հանդերձ եւ փառաւք։ Եւ մարդոյ մարմնով ծնաւ ի կնոջէ մարմնաւոր, ոչ իբրու թէ յառաջագոյն սոսկ(1) մարդ ծնաւ, եւ ապա եմուտ ի նա Բանն, զայս գիտասցէ ձեր սէրըդ, զի ամենեւին Նեստորիոս այսպէս իմաստնանայր։ Բայց մեք հաւատամք ի Տէր մեր Ցիսուս Քրիստոս Որդի Աստուծոյ, միայն ծնեալ, Աստուած կատարեալ եւ մարդ կատարեալ, նման Հաւր աստուածութեամբն, նման մեզ նոյն ինքն եւ մարդկութեամբն, զի յերկուց բնութեանց եղեւ միաւորեալ, վասն որոյ մի Քրիստոս, մի Որդի, մի Տէր, զայս խոստովանիմք անխառնակելի իմանա-

---

(1) Տպ. սատակ։

լով։ Խոստովանիմք եւ զսուրբ կոյսն Մարիամ Աստուածածին, յորմէ Աստուծոյ Բանն մարմին եղեւ եւ մարդացաւ, եւ ի նմանէն, յոր բնակեցաւն ի նմա, եւ միաւորեաց զիւրն ի նմա, զոր զգեցաւն ի նմանէ զտաճարն։

Զորրորդ Քաղկեդոնի ժողովն.

Զորրորդ ժողովն որ եղեւ ի Քաղկեդոն ի սուրբ հարցն Ո. եւ Լ. իցն, ի թագաւորութեանն Մարկիանոսի. եպիսկոպոս էր ի Հռոմ Լեւոն, յԱնտիոք Մաքսիմոս, ի Կոստանդնուպաւլիս Անատոլի, յԵրուսաղէմ Ցուբենաղ, յԱղեքսանդրիա Դիոսկորոս, վասն որոյ եւ ժողովն իսկ եղեւ, եւ վասն Եւտիքեայ խորհրդականի նորա։ Այս Եւտիքէս քահանայ էր եւ վանական ի Կոստանդնուպաւլիս, բայց աւտարացեալ էր յարդար եւ ի ճշմարիտ հաւատոց։ Վարդապետութիւն իմն ի մէջ եբեր յիւրոց մտացն սատանայականաց եւ ասաց. Թէ յառաջ քան զմիաւորութիւնն երկուս բնութիւնս խոստովանիմ Քրիստոսի, իսկ յետ միաւորութեանն մի, վասն զի ի սրբոյ կուսէն ի Մարիամայ մարմին ոչ զգեցաւ։ Եւ յաղագս այսորիկ բազում անգամ յանդիմանեալ լինէր ի սրբոյ ժողովոյն, որք խոստովանութիւն խնդրէին ի նմանէ այսպէս. Եթէ ոչ խոստովանիս յառաջ քան զմիաւորութիւնն մի՝ բնութիւն Աստուծոյ Բանին, իսկ յետ միաւորութեանն երկուս՝ անփոփոխելի եւ անխառնելի եւ անբաժանելի, եւ եթէ ոչ խոստովանիս զԱստուածածինն նման մեր, եւ ի նմանէ զծնեալն նման մեր, մարդկութեամբ յամենայնի նման մեր՝ առանց մեղաց, եւ ոչ նզովես զամենայն հերձուածս միացեալս եւ խառնեալս, եւ ոչ հեռանաս յամենայն չար վարդապետութեանց սատանայականաց, չունիս իշխանութիւն ժառանգել զեկեղեցի Քրիստոսի։

Իսկ ողորմելին Եւտիքէս ասաց. զկոյսն Խոստովանիմ նման մեր լինել, բայց զմարմինն Քրիստոսի նման մեր լինել չասեմ եւ ոչ նզովեմ։ Ապա յարեաւ սուրբ ժողովն եւ նզովեցին զնոսա եւ ասացին այսպէս. Նզովեալ Եւտիքէս, եւ նզովեալ Դիոսկորոս, Երրորդութիւնն սուրբ նզովէ, եւ հանէ(*) առաքելական աթոռն սրբոյն Պետրոսի։ Եւ հալածեցին զնոսա ի սրբոյ կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ, եւ մեզ յայտնեցին հաւատս այսպէս։

Բաւական ահա էր առ ի կատարելութիւն բարեպաշտութեան գիտութիւն իսկ եւ հաստատութիւն. իմաստուն եւ փրկականս այս Աստուածային շնորհին համայումն, քանզի յաղագս Հաւր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ ի բաց ուսուցանէ ըզկատարեալն, եւ զՏեառնն ներգործութիւնն, որք հաւատովք ընդունին յառաջակայ։ Եւ ոմանք վասըն մեր զՏեառն տնաւրէնութիւնն ապականել իշխեցեալք, եւ զԱստուածածին՝ ի վերայ կուսին ըզձայնն ուրանան։ Իսկ ոմանք խառնել եւ խառնակել ասեն, եւ մի բնութիւն զմարմնոյ եւ զԱստուածութեանն կարծեն տգիտութեամբ իւրեանց, եւ ըզմիածնին զաստուածութեանն զբնութիւնն խառնակելովն ծածկեն։

Եւ ոմանք վասն չարչարանացն ճեռն արկանել իշխեն ի զաղտնիսն, եւ սոսկ մարդ լինել ի սրբոյ կուսէն ծնեցելոյն անամաւթաբար առասպելաբա-

---

(*) Այսպէս յօր.

նեն։ Եւ որք յՈրդւոյն ձեռն արկանեն՝ բաժանել յերկուս, ի գաղտնիսն նոցա ընդդիմանայ։ Եւ որք չարչարել զմիածնին զաստուածութիւնն իչխեն ասել, զայնոսիկ ի քահանայութեան ժողովարանէս հեռացուցանէ։ Եւ վասն երկուց բնութեանցն Քրիստոսի, որք խառնակել համարին, նոցա ընդդիմանայ։ Եւ որք յերկնից այլազգ ինչ լինել զէութեանն ասեն, որ ի մեզէ առեալ նորա, եւ զծառայութեան պատկերս արտաքոյ պատմեն, զնոսա հալածէ։ Եւ որք երկուս բնութիւնս յառաջ քան զմիաւորութիւնն զՏերութեանն առասպելաբանեն, եւ մի բնութիւն զկնի միանալոյն առասպելաբանեն։ զնոսա նզովէ սուրբ եւ աչխարհի ժողովն։ Եւ խոստովանի մի եւ զնոյն Քրիստոսն Որդի եւ Տէր եւ Միածին եւ յերկուց բնութեանցն անխառնելի։ Զայս ահաւասիկ արարեալ աչխատութեամբ եւ պատերազմաւ, եւ ամենայն ճշմարտութեամբ յայտնեաց սուրբ աչխարհաժողովն։ Այլ քան զայս աւելի հաւատս ամենեւին ոչ է պարտ ի մէջ բերել, եւ կամ գրել, եւ կամ խաւսել, կամ բանիւք եւ կամ ուսմամբ։ Իսկ որք յանդգնին գրել այլ հաւատս, կամ յառաջ բերել եւ կամ ուսուցանել, այնոքիկ թէ իցեն եպիսկոպոսք կամ քահանայք, եւ կամ սարկաւագունք, աւտա՛ր եղիցին եպիսկոպոսքն յեպիսկոպոսութենէ, եւ քահանայքն ի քահանայութենէ։ Եթէ մոնագն իցէ եւ կամ զինուոր, նզովեալ եղիցին նոքա։

Արդ զայս գրեցաք վասն սիրոյ ձերոյ, զի արդար եւ զճշմարիտ հաւատն պահիցէք եւ կեանս ունիցիք։ Գիտիցէք զի անձամբ ինչ զայս ոչ գրեցաք, այլ յիւրաքանչիւր ժողովոցն գրոց. եւ հաւատս ողորմութեամբն Աստուծոյ ի մեզէ՛ կնքեցաւ. եւ զայս ամենայն վասն ձեր չինութեան գրեցաք ա-

մենայն ճշմարտութեամբ, եւ ոչ եթէ սակաւ քննութեամբ, այլ մեծապէս աչխատեցաք եւ ծանեաք, զի այս է ճշմարիտ հաւատ։ Եւ դուք ճշմարտութեամբ հաւատացէք զարդար հաւատս զայս, եւ մի՛ դեղեւելով ա՛ւն եւ անդր անկանիցիք. գիտացէք զի իւրաքանչիւր ոք ի մէնջ համարս տալոց եմք դատաւորին յաւուրն մեծի։

ԶԱ

ԹՈՒՂԹ ՇՐՋԱԳԱՑԱԿԱՆ ՏԵԱՌՆ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ

Նազելի եւ ի վեր քան զբանի բերման պարգեւ, զչնորհս զոր ետ Բանն Աստուած արժանեաց մարդկութեանս, աթոռ ունել երկնային զառաքելական ասեմ, եւ զնոցուն յաջորդաց, որ եւ ես Աբրահամ անարժան, կոչեցայ յաթոռ երջանիկն Գրիգորի՝ յաջորդեցելոյ մեծի առաքելոյն Թադէոսի։ Ամենեցուն կացելոց ընդ այսմ հովուական իշխանութեամբ, առաջնորդաց եկեղեցւոյ, վանից երիցանց, եւ քահանայից, եւ սարկաւագաց, եւ բնաւ ուխտի եկեղեցւոյ, անապատականաց եւ մենացելոց, ազատաց եւ չինականաց, եւ համաւրէն ժողովրդականաց, արանց եւ կանանց, ողջունիւ եւ խաղաղութեամբն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, հասցի ձեզ զարգանալ, կարգ վարուց, եւ յաչտիճան իրական կոչումն։

Սովորութիւն կալաւ պատահել թէպէտ եւ մեծ անճանց յառաքինաւէտսն, այլ ոչ նուազ եւ դուզնաքեայ յառաքինութեան եւ ի զգաստալի խոհականութիւնս, նա՛ եւ ի բաց որոշեալ ի նմանութեանցն բարուք։ Թէպէտ եւ երկուքն ի վերինն տեսչութենէն ակնարկեալք, եւ մինն ի թոյլ տալոյ, որոց զպատճառսն ինքն միայն գիտէ, եւ է մեզ

Բնագիր Ա. էջ 189 – 195։ Համմտ. Գ. էջ 132 – 136։

խորչելի, մի ըստ դուզնաքեայցն ըմբռնեցաք եւ մեք ակամայ ածեալք յաչտիճանս քահանայապետական ի կամողացն զայս հրաժարեալք։ գիտէ զամենեցուն սիրտս ճանաչաւղն Քրիստոս՝ զի ոչ ստեմք։ Այլ զի՞նչ քան զբաւականսն զիմ զհաւատացեալսն համարէի, եւ արհամարհելիք, ցանկացաւղք տիրել վիճակաց, նա եւ սոսկալի՛։ մի՝ վասն գերամբարձ գահակցութեան Աստուծոյ քահանայապետելոյ, եւ երկրորդ յաղագս սղալայեղց եւ ըմպահակոտի մարդկային բնութեանս։ գուցէ՝ ծանրաբեռնեալ ոչ ախորժակաւքն ըստ պատուոյ, եւ կամ զվարդապետութեանն ընտրութիւն առ արժանս ոչ բաւականել։ եւ թէ այսք ինձ առ նախան, քանի՞ք եւս առ արդեանս։ Բայց յետ բռնաճգուժեանս դիմադարձեալ, գուցէ ի փոխաւղն զսիրտս իշխանացն հաշուէ, եւ ի պատուէրն հնազանդ եղանիլն վասն Տեառն, ամենայն մարդկային ստեղծուածոյ, առաւել որք ի մահ Որդւոյն Աստուծոյ կենդանացեալք, հաղորդեցան անճառաբար զՀոգւոյն սրբոյ զորդեգրութեան շնորհն յինքեանս բերեալ, հարկաւորեցաք հնազանդել ընդ լծով կոչմանս այսորիկ, եւ ընդ հուպ ի ձեռն առնուլ զայցելութեանն բան ի պատիւ անուանն Աստուծոյ, ի պայծառութիւն վարդապետութեան նորա։

Զի թէպէտ եւ ձեռաց ժամանակիս մարդկան գործք են, ամպարշտելն առ Աստուած, եւ անիրաւ գնացքն պտուղ սպառմունս պատրաստեաց, եւ ըզմնացեալս դարձեալ տասանորդել, սակայն հոգւաղք վերատեսչութեանն զծուլական լքումնն, որ դասակից պատժապարտիցն, ի վերջ հրամայեցաք հարկանել, եւ ի բաւական լինել անաչխատաբար յառաջատիլ, զՀոգւոյն սրբոյ զվարդապետութիւնն, որ է հաստատուն մխիթարութիւն, ամենայն ումեք

բաշխեալ, մանաւանդ որք պատշաճին ժամանակին. թէ պարտ է համբերել նեղութեան եւ տանել առաքինութեամբ կարեաց, համբառնալ զանճն առ Աստուած մաքուր մտաւք եւ յուսալ ի նա։

Քանզի խորհուրդք թիւրք անլսատանեն յԱստուծոյ, որպէս ուղիղքն եւ մաքուրքն անքակ պահեն։ Վասն զի յաճախութիւն թեթեւ նեղութեան յանհաստատ եւ ի վաղանցուկ ի կեանսս, յաւիտենական զմեծութիւն փառաց գործէ։ Միայն իբրեւ սպանող զնեղութիւնն մի՛ ընկալլիք, եւ զչարչարելն, կամ իբրեւ զգող, կամ իբրեւ զաւտարատեսուչ, որ է հերձուածող. ապա թէ իբրեւ զքրիստոնեայ՝ երանելի՛ է այնպիսին, քանզի սովոր է մարդասէրն ի բարկութեան զողորմութիւնն յիշել, եւ կեցուցանել յորժամ դառնան առ նա եւ յոգւոց հանեն։ Զի որպէս երկրագործն համբերէ տապախառն ջերմութեան աշխատանաց, վաճառականն՝ զերկայնուղեայ տուայտանս, նաւաստին՝ ընդդէմ ալեացն եւ մրրկին հնարել, ախտաժէտն ի բուժողական կտրումն խարմամբ, մինչեւ առցէ իւր . . . զաւգուտն։ Այսպէս եւ մեք ի նեղու . . . . . թիւցն փութով նահատակեալք զ . . . . ի բարձանց ընկալցուք, եւ զկատարել . . . . . զբան յուսոյն։

Կամէաք մերով բարբառով ասել ի բարեպաշտացդ լսելիս, բայց ի հարկէ պիտոյից չինածոյ եկեղեցւոյս հասարակացս Հայաստանեայցս որ ի Դունի՝ արգելեալ եղեաք, փութացայ զգուշացուցանել չրջաբերական թղթով՝ ի գաղթագղութեանցն զարթուցելոց ի մահացան թշնամւոյն, զոր թանձրամիտքն եւ մարմնասէրք ախտացեալ ի նո՛յն ապերախտք եղեն, եւ զփրկութիւնն յՈրդւոյն Աստուծոյ, եւ վասն մարմնոյ նորա զհաշտութիւնն ընդ մեզ, եւ զմեզ ի վեր տանումն ի բարձրութիւն

երկնից երկնի ուրանան. զի յայսպիսեացս խորշելիք, զընտանիսն հաւատոյ ճանաչելով, ոչ աւտար ինչ ձայնիւ նորաձեւեալ յայլայլակն, որպէս զոցտողսն լեզուաւ, մեր վարդապետութիւնս։

Այլ յառաջագոյն աւետարանեալքն չիսկզբանէ ականատեսացն եւ սպասաւորաց բանին, եւ ի մարգարէիցն գուշակեալք, զոր մատուցին մեզ. Ց եւ ԺԸ հարքն ժողովեալք ի Նիկիա, նովիմբ քաջ նահատակքն ՃՔ ի Կոստանդնուպաւլիս, կործանեցին զհոգեմարտսն. եւ Մ. իւրքն յԵփեսոս՝ զամպարիշտն Նեստոր. եւ իւրեանց խոստովանութիւն առաջնորդ կալան ի կեանսն յաւիտենից, զոր եւ ես կարճառաւտագոյնս եւ մեկնողաւրէն յիշատակեցից, եւ է ա՛յս։

Հաւատամ ի մի Աստուած՝ Հայր ամենակալ, արարիչ երկնի եւ երկրի, երեւելեաց եւ աներեւելեաց։ Եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, յՈրդի Աստուծոյ, ծնեալ յԱստուծոյ Հաւրէ , միածին՝ այլ ոչ արարեալ կամ հաստատեալ, համագոյ Հաւր, այլ ոչ յոչընչէ. արարիչ ամենայնի երեւելեաց եւ աներեւելեաց։ Եւ ի սուրբ Հոգին, արարիչ եւ կենդանացուցանող եւ նորոգիչ. ո՛չ ծնունդ, այլ ելումն։ Աստուած ասի Հայր. Աստուած Որդի, Աստուած սուրբ Հոգի, ոչ երեք աստուածք, այլ մի՝ Աստուածութեամբ, կամաւք եւ զաւրութեամբ փառաբանի սուրբ Երրորդութիւնն, զոր իմանամ միաւորութեամբ բաժանեալ, եւ բաժանմամբ միաւորեալ. ո՛չ սկիզբն եւ ոչ դադարումն, կամ երիցութիւն, քանզի որպէս փառք առանց լուսոյ ոչ իմանի, եւ ոչ նկարագիր կամ պատկեր առանց էութեան, եւ զաւրութիւն առանց զաւրութեան, կամ իմաստուն առանց իմաստութեան. այսպէս եւ ոչ Հայր առանց Որդւոյ։ Եւ որպէս ի լուսոյ երեսաց նորա միշտ

լոյս ծագէ տեսաւղացն, եւ ոչ ոք զատանի առանճնաբար, կամ մինն յառաջ երեւի· այսպէս եւ ոչ Հայր եւ Որդի առանց սրբոյ Հոգւոյն։ Իսկ ի վերջին աւուրս, Որդի իջեալ մարմնացաւ եւ մարդացաւ· ծնաւ անճառաբար ի սուրբ կուսէն Աստուածածնէ մարմնով, հոգւով բանականաւ, չնչով, մըտաւք, եւ զինչ ի մարդ յարունակ աստուածային ճոխութեամբ։ Եւ է մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, անմեկնելի ի Հաւրէ, եւ բովանդակ յերկրի, խաչեալ, թաղեալ, եւ յերրորդ աւուր յարուցեալ, ելեալ յերկինս նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, գայ նովիմբ մարմնով դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս, որոյ թագաւորութեանն ո՛չ գոյ վախճան։ Իսկ որք ասենն, եթէ էր՝ յորժամ ոչ էր, եւ նախ քան զլինելն չէր, եւ կամ զայս զսրբոյ Հոգւոյն, կամ փոփոխելի, եւ կամ այլայլելի, եւ կամ յայլմէ էութենէ եւ կամ ի գոյութենէ· զայնպիսիսն նզովէ կաթուղիկէ եւ առաքելական եկեղեցի։

Այս է խոստումն նախասացեալ ցուցակաւրէն երանութեանցն պայծառութիւն, որ առ Թովմաս ձայնն, եւ սովիմբ մկրտեալք պահեցաք ի մեզ, եւ աւելի հաստատեալք պահեսցուք· յորս գտեալ Տեառն մերոյ եւ Աստուծոյ, պատուականս համարի յաջակողմեան դասուն։ Եւ մի երբեք ըստ հաւատոյն մասին մեղիցուք, այլ եւ ընդ ըստգտեալսն ամենեւիմբ ոչ հաղորդել, որ կամակարն զյաւիտենական կորուստն հասարակ ժառանգեցուցանէ։ Բայց եղիցին կամք ձեր ըստ մարգարէին բանից, առել ձեզ զժողովս չարաց եւ ընդ ամպարշտեալսն մի՛ նստել, եւ զՏեառն առելիսն ձեզ կատարեալ թշնամիս դնել, որք են յաչխարհիս մերում բազում չարք, բայց առաւել երկաբնակքդ։

Քանզի յաւուրս Մարկիանոսի Հոռոմոց թագաւորի, որ գրեթէ ի ժամանակս կաւատայ Պարսից արքայի, եւ կամ թէ փոքր ինչ յառաջ, ժողովեալք ի Քաղկեդոն, ի ճչմարտութենէն վրիպեցին· զի եւ զնոյն ինքն զթագաւորն ամենաչար կամացն Նեստորի միաբանեալ, եւ ժողովեալքն գլխաւորք համախոհակք նմին, արճան կացուցեալ իւրեանց չարափառութեան զթուղթն Լեւոնի, հաստատեաց զյառաջ եղեալ աղանդն Նեստորի, եւ կամ զեւս վերագունին զՍամուստացւոյն, զի թէպէտ եւ ձայնքն որոշին, միտքն զմիոյ բերեն։

Քանզի չյիշատակելին Նեստոր անդուռն բերանով յանդգնի ասել երկուս որդիս, մի զՈրդին Աստուծոյ, եւ միւս, զի Մարիամայ ծնեալն, մարդ սոսկ, եւ տաճար բանին, եւ զաւրանալ զնա ի Հոգւոյն սրբոյ ուսուցանէ։ Քանզի մարդածին, եւ ոչ Աստուածածին ասէ զսուրբ կոյսն, եւ մարդ մեռեալ ասէ, եւ ոչ խոստովանի զԱստուածն Բան՝ իւրով մարմնովն կրեալ զամենայն, վասն որոյ նզովեցաւ։ Իսկ ի Քաղկեդովնի ժողովեալքն ոչ իշխեցեալք զնոյն ասել, երկուս բնութիւնս աւրինաղրեցին որք ի սուրբ վարդապետացն՝ երկաբնակք անուանեցան եւ հայհոյողք։ Քանզի եւ որոշեն իսկ զկիրսն։ Միում բնութեան զքաղցենալն, զծարաւելն, զվաստակելն յուղեգնացութենէն, զլալն ի գերթոյն, յանդգնին եւ անգիտութիւն ասել զխաչն եւ զամենայն տկարականսն։ Իսկ զնշանագործութիւնսըն, եւ զաստուածային եւ զհրաշափառսն ի բռնժշկութիւն եւ յայլսն, միւսում բնութեանն՝ իբրեւ թէ պարզագունի եւ քաջ մեկուսացելոյ ի մարմնականացն։ Եւ այսպէս երկուս ուսուցանեն, զմինն մարդ եւ ընդ կարեաւք անկեալ, եւ զմիսն ի վեր քան զկարիս, զմինն բնակութիւն, իսկ զմիսն բնակիչ, զմինն՝ չարչարելի, եւ զմիսն անչարչա-

րելի, թէպէտ եւ դէմ մի համբաւեն։ Ապա յիրաւի նզովեցան յուղղահաւատից եւ ի վարդապետաց աշխարհիս։

Քանզի առաքեալքն Փրկչին մերոյ մի՛ Տէր քարոզեցին զՅիսուս Քրիստոս, եւ զնոյն ի խաչ ելեալ։ Պաւղոս յայտնագոյն աղաղակէ, թէ՝ զՏէրն փառաց ի խաչ հանին, եւ Որդին Աստուծոյ զմահ ճաշակեաց. ասէ. Մինչ թշնամիքն էաք հաշտեցաք ընդ Աստուծոյ՝ մահուամբ Որդւոյ Նորա. եւ թէ՝ Քրիստոս վասն մեր մեռաւ. եւ զնոյն ասէ՝ ի վերայ ամենեցուն Աստուած աւրհնեալ յաւիտեանս։ Եւ այսպէս զԱստուածն Բան իւր մարմնով եւ անձամբ զամենայն մարդկայինն կրեալ առանց մեղաց ուսուցին մեզ, եւ հրաման ետուն, որք այսու վարդապետութեամբ ոչ գան, զնոսա մի՛ ընդունել ի տունս եւ մի ողջոյն ասել, զի մի՛ նոցա մեղացն կցորդիցիք։

Արդ ըստ առաքելոցն եւ երանելի մեր վարդապետացն հրամանի՝ փախիցուք ի նզովեցելոցն, եւ ի նոցունց դժոխաժառանգեցուցանող փսխմանց, զամբիծն հաւատսն զառեալ ի մեզ պահելով։ Քանզի եւ դեռ որպէս զքաղցկեղ ճարակի խմոր հերձուածոյն, մինչ զի եւ գրեթէ ի սահմանակիցս եւ միով վարդապետութեամբ լուսաւորեալս ժամանեաց, զվրաց ասեմ եւ զԱղուանից, որք զժահահոտ սերմն նախասացելոցն մեծարանաւք ընկալեալ յինքեանս հաստատեցին, զԱստուածպաշտութեան լոկ զկերպարանս ցուցանելով պարզամտաց, եւ որք սովորութիւն ունին զմիաբանելն ընդ նոսա, եւ ի զաւրութենէն ինքեանց մնան՝ եւ զնոսա հեռացուցանեն. վասն այսր հարկաւոր համարեցան գրել, յառաջագոյն քան զմեզ կացեալքն յաստիճանի կաթուղիկոսութեան՝ յԱղուանս, իսկ մեք ի

Վիրս առ Կիւրիովն, որ կաթուղիկոսն անուանի, եւ առ նորին աթոռակիցս։

Քանզի զեպիսկոպոսն եկեղեցւոյն Ծուրտաւայ, որ զմիջնորդութիւն ունէր երկուց աշխարհացս, յաղագս ուղղափառ հաւատոյ հալածական արար, եւ զպաշտաւնն հայերէն զոր սրբոյն Շուշանկան էր կարգաւորեալ, հակառակ մեզ խրոխտացեալ ի բաց փոխեաց։ Յաղագս որոյ գրեցաք դառնալ ի ճշմարիտ հաւատն, եւ կալ հաստատուն յաւանդութեան առաքելոցն, որ տուաւ ի ձեռն մեր վարդապետացն, եւ նոցա ընդդիմացեալ երկիցս անգամ զհակառակն գրեցին առ մեզ։ Քանզի նոյնդ իսկ սուտանուն՝ կացեալ գլուխ եկեղեցւոյն Վրաց, ի նմին ժամանակս Խոսրովու արքայի որդւոյ Որհմազդի, ընկալեալ ի Նեստորի ուսմանէն եպիսկոպոս զոմն, եւ ի նոյն հայհոյող վարդապետութիւն զինքն տուեալ, յառաջ ունելով զՔաղկեդոնի ախտն. ապա թէպէտ եւ զայրն մերժեալ՝ զմրուր դեղոցն պահեցին. եւ ուժգնագոյն եւս զամպարշտութիւնս իւրեանց յերրորդ գրին ընկալաք, եւ պարծանաւք խրոխտացեալ, ոչ թողուլ զաղանդն, այլ եւ զմեզ զկնի իւրեանց թիւրեալ խորխորատն ուսուցանել համարձակեցաւ։

Վասն որոյ եւ զյառաջագոյն սահմանն վարդապետացն մերոց, զոր ի վերայ Հոռոմին հատին, եւ կացցէ մինչեւ ցբուն՝ թէ ոչ դարձցին ի ճշմարիտն, մեք զնոյն ի վերայ Վրաց հրամայեցաք, ամենեւիմբ մի՛ հաղորդել ընդ նոսա, մի՛ յաղաւթս, եւ մի՛ ի կերակուրս, եւ մի՛ յըմպելիս, մի՛ ի բարեկամութիւն, մի՛ ի դայեկութիւն, մի՛ աղաւթիւք երթալով ի Խաչն, որ ի Մցխիթայի տեղաւքն համբաւի, մի՛ ի Մանգղեաց խաչն. եւ մի՛ ի մեր եկեղեցիս զնոսա ընդունել, այլ եւ ամուսնութեամբ

ամենեւիմբ հեռանալ. բայց միայն գնել ինչ, եւ կամ գնոյ տալ որպէս Հրէից: Նոյն հրաման եւ վասն Աղուանին անչարժ կացցէ, զի պատկառեալ դարձցին ի թիւր ճանապարհէն.

Իսկ մեք ոչ լռեմք ի խրատելոյ որչափ եւ եմք ի կենցաղիս, եւ որք զկնիսն՝ աղաչեմք նախանձաւորս մեզ լինել, ածել զնոսա յուղղութիւն: Իսկ յարդեան ժամանակիս, որք հաղորդեցան ընդ յառաջ որոշեալսն, եւ կամ ընդ որս ի մէնջ, կամաւ թէ ակամայ, եւ կամ տգիտութեամբ, մարգարէին ձայնակից լիցի այնպիսին աղաւթիւք. թէ Ջմեղս մանկութեան իմոյ եւ զանգիտութեան մի՛ յիշեր. եւ այլ զգուշասցի ըստ կանոնաւոր հրամանիդ մերոյ: Ապա թէ անխորաբար վարեսցի ոք հաղորդելով ընդ նոսա, եւ կամակից լինիցի պղծութեան հաւատոց նոցա, այնպիսիքն նզովեսցի՛ն հոգւով, նզովեսցի՛ն մարմնով, եւ ամենայն կենցաղով իւրեանց, եւ որոշեսցին ի սրբոյ եկեղեցւոյ Աստուծոյ, եւ եղիցին խաւարաբնակք եւ յաւիտենից հրոյն կերակուր: Իսկ եթէ ոք ամբարտաւանեսցէ արհամարհելով զնզովիւքս, գիտասցէ այնպիսին զի յետ հոգեւոր պատուհասի, եւ զմարմնաւորս պատրաստ եմք ի վերայ ածել:

ԶԲ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ Ի ՀԱՑՈՑ՝ ԹՂԹՈՑՆ ԱՂՈՒԱՆԻՑ (ՎՐԹԱՆԻՍԻ ՔԵՐԹՈՂԻ)

Պատուական գտելոցդ եւ վեհ հռչակելոցդ, որք զտկարութիւն բերեալ յօժարութեամբ յառարկութեան եւ զանտեղիս բացասօղք, նաեւ նմանք թուեցեալ՝ ի դէպ է ինձ իմանալ, կամօք հաւասար ընթ արց(1) ջանի աթենականիցն նորագունից լսօղս եւ պատմիչս յարդեան ժամանակիս՝ ի մէջ հիւսիսակողմանդ տաղաւարողք, զբոլոր լսօղս տարաբերմամբ, մանաւանդ սակս ջամբեցեալ(2) զ'ի խորհրդոցդ սեւեռումն՝ Տէր Մխիթար Ամարասու եպիսկոպոս եւ Սիմոն Մեծ Կողմանց, եւ թէ այլ եպիսկոպոսունք նմին համախոհակք, եւ ուխտ սրբոյ եկեղեցւոյ, եւ ազատ մարդիկ, կամ այլք ի ժողովրդականաց միաբանակք՝ յԱբրահամայ Հայոց կաթուղիկոսէ եւ ի Թէոդորոսէ Մարդպետական եպիսկոպոսէ, ի Ստեփանոսէ Բագրեւանդայ եպիսկոպոսէ, ի Դաւթէ Սիւնեաց եպիսկոպոսէ, ի Մովսիսէ Խոռխոռունեաց եպիսկոպոսէ, ի Քրիստափորէ Ապահունեաց եպիսկոպոսէ, ի Մատթէոսէ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, եւ յայլ եպիսկոպոսաց եւ յուխտէ

Բնագիր ԺԵ: Հմմտ. Ա. էջ 196 - 211: ԺԳ. էջ 276 -279:
(1) հաւասարընթաց (Ե. Ե. Դ.):
(2) ջաբոցել, Գ. թ.:

սրբոյ եկեղեցւոյ, եւ յազատ մարդկանէ, եւ ի ժողովրդականաց, ըղձամբ աղօթալիր եւ ուժգին խընդրուածօք սրտի զտէրունեան հոգեխառն ողջոյն համարձակապէս մեզ առ ձեզ ասել։

Քանզի գրով մեզ ի ձէնջ պատմեցէք զձեր որպիսութիւնն եւ զկամս, եւ թէ անհակառակք արդեօք զստեղծեալ հակառակութիւնն՝ զոր ընկալաք ի նախարարէ միոյ Սիւնեցւոյ Գրիգոր անուն։ Քանզի եւ զարբանեկէն ձերոյ ասաց ի կէս ուղւոյ հրաժարեալ. բայց մեզ բարերարութիւն լեալ գուշակեցաւ, եւ կամաց չարժուիլն ի հաստատուն եւ ի կատարեալ խոստովանութիւն երանելի նախահարցըն հասարակաց ի Քրիստոս։ Թէպէտ եւ զլուրս ի նմա զանազանեալս տեղեկացաք, եւ թէ ըստ կարծեացս, զոր առաքիցէ Աստուած վայելուչ խոստովանութիւնք, թէ յաշակերտաց բանին, բայց եւ յօտարաց եղեալք։ Ում ոչ սրտալիր ուրախութիւն թուիցի. քանզի նա աւելագոյնս անդր եւս անկումն խաւարային իշխանին է, եւ աշխարհի յաղթութեանն զքաջալերութիւնս ի փրկողէն ամենեցուն առաւելագոյնս հնչեցուցանէ, թէպէտ եւ ինքն անպարտելի է միշտ. քանզի նա զայն ձայն տայ լսել, թէ անդաստիարակ ամենեքեան դուք որդի Աստուծոյ էք հաւատովն ի Քրիստոս։ Զի որք ի մի հաւատ միով հոգւով նահատակեալք, թէ երկու կամ երեք խմբեալք, զամենայն զինչ է խնդիր յանուն Որդւոյ ի Հօրէ չնորհի քանի եւս եկեղեցւոյ, որ մի մարմին եմք բազումք։

Արդարեւ բարի եւ ուղիղ խոստովանութիւն հաւատոյ է հիմն ի վերայ հաստատուն վիմի եղեալ՝ առեալ զիմաստութիւն յԱստուծոյ իմաստութենէն, կատարեալ այրական հասակաւ զչափ խոստովանութեան որ ի Քրիստոս լիագոյն ընդգրկել,

որքան թողան ի մարդոյ ի չնորհէն, որ ի յուղիղ վատ ամբարշտութեան եւ ի հողմոյ օտարաճաչն վարդապետութեան անդրդուելի մնայ։ Զայս գոյ իմանալ միաբանելն ցնծութեամբ եւ երգով հրեշտակաց, եւ թէ յերկրի են նոցա դասակից. զի ըզսրբոյ Երրորդութեանն խորհուրդ անյաւելուած եւ առանց թերանալոյ երգեն խաղաղութեան ծնեցեալոյ յերկրի՝ ի բարձունս Աստուծոյ, եւ հաչտարարին մարդկան փառք ասիցեալ։ Քանզի ի Պօղոսէ ուսայ այսպէս փոխադասել, նոյնպէս անհարկելիք յերկինս դասակից, զնոյն փառաբանելով ի միութիւն, եւ են կամահաճոյ ամենեցուն Արարչին։ Եւ թէ նոքա, որպէս ցուցաք, սիրելի՛ք, խնդութիւն եւ պսակ առաքելոցն։ Անպիտանքն ի հաւատս տարագիրք են ի յաւիտենից ուխտէ եւ խոտորեալք ըզկնի սատանայի. քանզի զհետ երթեալք են այնր, որ միշտ ատեայ զճշմարտութիւն, եւ էութիւն իւր ի ստութեան է ուրախութիւն այնց, որ խնդացուցանեն ի տարտարոսն ըստ չորքոտանեացն բնութեան. քանզի թողին զարդարութեան ճանապարհն, դարձեալ հաւասարեցան անասնոց անմտից։ Դարձեալ սովեալք իբրեւ չունք յերկնից իջեալ հացէն՝ յածին յայրատաբար զքաղաքաւ՝ զեկեղեցեաւն Աստուծոյ, ղօղանջեն բերանօք իւրեանց զորս ոչ ունէր եկեղեցի. քանզի սուր է ի չրթունս իւրեանց յօտարացուցանել ի մօրէն ըստ ինքեանց եւ զայլս եւ առնել բաժինս աղուհսուց, դիւաց, որոց նման են. եւ զայն ոչ գիտեն, թէ սուրք նոցա ի սիրտս նոցին մտանեն. եւ անհնարին կործանումն լինի այնմ տան, զի ի վերայ աւազոյ հիմնեցաւ։

Բայց մեք, եղբա՛րք, թէ ո՛չ տեսանէաք պառակտեալ զգեղեցիկ հօտ քոյ հովուապետի, եւ գողըն խարդախութեամբ ի գողանս, եւ միշտ ի մէջ

հեթանոսաց վասն անմիաբանութեան անուանն Աստուծոյ հայհոյումն՝ թերեւս զանվարժութիւն եւ խորհրդոցն զոչ քաջաբերութիւն փաստաբանեալք, ի պարսաւասիրացն բարս հայեցեալք, զմեզ հրաժարեցուցանէաք ասել, թէ ո՞վ ելանիցէ ի բարձրութիւն հաւատոյն բանի՝ գուցէ զՔրիստոս ըստ մեզ վայրաբերիցս հաւասարել, կամ իջանել յանդունդս իմաստից գրոց՝ ըստ մերում մեռելամտութեան զանծախապէս աղքատացեալն, որ ըստ մեր գոյութեանն վերագոյն գոլ ասել այսմ մտաց։ Իսկ զոռոգումն կաթուղիկէ առաքելական Եկեղեցւոյ հանապազաբուխ, որ է բան հաւատոյ աստուածաշունչ գրովք, իբր ի սրտի գրեալ ի նմա եւ արձանագրեալ անջինջ՝ ո՛չ տայ տարակուսել ողջամտիցըս զհայհոյողս Բանին մարմնացելոյ արտաքս քեցել հանել յԵկեղեցւոյ Աստուծոյ, եւ զթիւր միտս խորամանկեալս զպէսպէս ուսուցանողս եւ զօտարաճայնութիւնս յառաքելոցն, եւ կամ զխօսս սպասաւորաց Բանին ի թիւր իմացումն զղջանալն բազմաց ցուցանել եւ զգուշացուցանել զանճինս բարեմտաց։ Այլ եւ ձեր ըստ նախնեացն հարազատ եղբայրութեան գութ բռնի ձգեալ էած զմեզ այսր։

Արդ՝ գրով ձեր առ մեզ զխոստովանութիւն հաւատոյ կամեցաք համառօտս յիշատակել, եւ առ նմին զՀոգւոյն սրբոյ վարդապետութիւնն դնել ըստ մասին ի ճշմարտութենէն հեռանալ, եւ կամ միաբանել յետ ծանօթանալոյն բազմաց։ Տո՛ւր ինձ եւ զքո միտգ ոչ զլանալ զուղիղն, եւ մի դասիլ ի հակառակող կամն, զի Եկեղեցւոյ Աստուծոյ այս ոչ է սովորութիւն։ Քանզի ի ձէնջ գիրն ծանոյց մեզ այսպէս։ Ցետ դուզնաքեայ զմէնջ գոհութիւն իմն ասելոյ՝ ամբաստանութեան ճառ զմարդոյ տկարագունի էր նշանակեալ, եւ զմեր նմա հաւատալն իբր անխմաստ, անտեղի իմն համբաւեալ՝ եթէ ոչ թերի, այլ լի նման ձեզ եմք ի հաւատս, զի առաքեալքն եւ վարդապետքն հասարակ եւ միապէս աւետարանեցին։

Եւ ապա յետ սակաւ ինչ բանից զսրբոյ Երրորդութեանն զյառաջ քան զյաւիտեանս զէութիւն էր աստուածաբանեալ՝ տարաբերմամբ։ Եւ յետ յոլովից զմարմնաւորութիւն Բանին մեզ պատմեցէք զանազանեալ մտօք, զոր վարդապետութեան միտս Եկեղեցի Քրիստոսի յառաքելոցն չառ, եւ ոչ զբանս գրոց ի նոյնս բռնաճգեալ, այլ գայլոցն յափշտակեալ ի նմանէ որս, որ խօսին թիւրս ձգել զկնի իւրեանց զաշակերտեալսն։ Իսկ զայլ խօսսն, որք ոչ ընդ սոսա միաբանին, իբր զպարզամիտս խաբելոյ, կեղծաւորութեան դուռն առ մեզ հաւատացեալս փակի։ Եւ զի այսպէս է, ա՛յ պատուականք, մի՛ւր դիք խոստովանութեան ձերոյ ուր ձգէ, եւ որպէս մեկուսացուցանէ ի Հոգւոյն սրբոյ վարդապետութենէ։ Արդ՝ զՀօրէ ասել ամենակալ, կատարեալ Աստուած, արարիչ ամենայնի եւ այլքն՝ ձայնակից մեր են։ Իսկ յառաջագէտ եւ նախակարծ զնա ցուցանել՝ օտարին սերմն. զի թէ յառաջագիտակ կարծող ոչ է, եւ թէ երկոքեանն անհաս յէութեանն ըստ քեզ մուտ եւ չարժումն՝ ուրեմն հակառակ կացին նմա. քանզի նախագիտութիւն եւ յառաջ կարծիք միմեանց հակառակք, եւ ի ներքս անկանի երբեմն եւ ստութիւն յընդունայնանալ կարծեացն եւ վրիպումն, եւ իրն, վասն որոյ յառաջ կարծիքն վաղ եւ իսկ զնա սկզբնագոյն քան զկարծողն, եւ նոյն եւ ի բանին. վասն զի ըստ կարծեաց բանաւորի եւ բանաչարժից եւ նորին ըզ-

հետ երթայ։ Որպէս ուրեմն ասէ կարծիքն եւ յամենայն եղեն, եւ ի կարծելոց բարուքեանց միանգամայն վրիպել։ եւ այլ այսպիսի կարծիք առ ամբարտաւանութեան մօտ տան եւ անօրէնութեան։ Ապա է, ո՞վ ասասցէ զայս յո՛ փոփոխեալ։ եւ զայս յԱստուած ի Հայր իմանալ, որ զդիւաց կատաղութեամբն զանցուցանէ։ Տի՛նա, ասէ, ես եմ նոյն, որ յառաջինն եւ ապա ես եմ Տէր, որ խօսիմ զարդարութիւն եւ պատմեմ զճշմարտութիւն։ եւ թէ ես եմ Տէր Աստուած, որ արարի զյապայան որ գալոցն են։ Եւ ի Դանիէլ նախագէտ եւ զծածուկս տեսօղ, եւ զամենայն գիտակ զնա ցուցանէ։ իսկ զամենայն մերկապարանոց առաջի նորա կալն եւ ի վերայ գալոց ինչ ժամանակաց իմանայցես՝ ապա նախակարծ զՀայր ասել անօրէնութիւն է։

Նմանապէս եւ զՈրդոյ ճոխութեանն անուանս, որ ի ձէնջ ասացան՝ ցուցցուք։ Ասելն զՈրդի համագոյական, մշտնջենակից Հօր, մշտնջենաւոր համագոյական ծնունդ եւ յառաջ քան զյաւիտեանս բովանդակ Աստուած, նոյն էութիւն, եւ Աստուծոյ զԱստուած ծնել միածին, եւ այլքն սոյնպիսիք ասացեալքն՝ այդ խոստովանութիւնք ընդ մեզ միաբանին։ Իսկ անդրանիկ միածին զնա ասել եւ անճառանչ՝ հեռի է ի կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ բարբառոց։ Քանզի անդրանիկդ անուն ըզբազումս նշանակէ, եւ առ նմին միածին մի միոյ, որպէս երբեմն Սողոմոն թագաւորութեամբն անդրանիկ ի մէջ այլ որդւոցն Դաւթի, եւ ըստ Բերսաբեայ մի մօրն իւրոյ։ Այլ եւ ըստ ժամանակի ոմն նախ եւ ոմն միջին եւ այլն պակասօրեայ, եւ կէսքըն առաւելագոյն կրտսեր նոյնպէս եւ կայեանք նոցա։ Իսկ անճառանչդ անուն նսեմութեան ասի, եւ է նա ստուերք լուսոյ պակասութեան, եւ ոմանք

պատուհասական, որպէս խաւար անչօշափելի կալ յոգոյ գիշեր անգիտութիւն զբարի, եւ ի կռապաշտութեան յաղտեղի գործս անկանելն է, որպէս գիրք ասեն։ Արդ՝ ո՞ ի մոլեաց զայս ի Բանին կարծիցէ։ քանզի յառաջ քան զմարդկանալն, զորմէ մեր խօսքս են, ո՞ւմ է անդրանիկ։ ի ձեռն մարգարէին ասէ Հայր եւ Արարիչն։ Ես եմ Աստուած եւ չիք այլ ոք։ Աստուած յորժամ լսես, մի՛ անբան եւ առանց հոգւոյ կարծիցես, քանզի անզգայութիւն է այս։ Ո՞չ արդեօք լսիցես, զի Հայր ցՈրդի ասէ։ Ընդ քեզ է ինձ սկիզբն աւուրց զօրութեան քո։ այս ոչ մի քան զմիւսն նախ գոլ։ Իսկ ի վայելչութիւն սրբութեան քո՝ զաստուածութեանն հաւասարութիւն միութեան եւ յորովայնէ, որ է նոյն էութիւն բնութեան Հաւր։ Զի որովայն եւ ծոց Հօր, յորժամ ասեն գիրք, վասն Որդւոյ զնոյնութիւն, որ ի նմանէ է, նշանակէ՝ ուսուցանելով ի մերումս զմեզ, այլ ոչ յԱստուածում է այս։ Եւ յառաջ քան զարուսեակ ծնայն զքեզ՝ նախ քան ի կարգ անկեալ օրացն ըստ լուսաւորացն է ծնեալն, յայտ առնելով զանսկզբնութիւնն, եւ անցանէ քան զմիտս եւ զբան մարդոյ, եւ հրեշտակաց ծնունդն, եւ է միածին։

Իսկ վասն Հոգւոյն սրբոյ ինքն ասէ, թէ յինէն ելանէ։ Արդ՝ ո՞ւմ է նա անդրանիկ, եւ որպէս ցուցաւ մի էութիւն Հօր եւ Որդւոյ։ Լոյս ասի Հայր։ Եղիցի լոյսն Իսրայէլի հուր։ Լոյս ասի Որդի։ Էր լոյսն ճշմարիտ եւ խաւար ի նմա չիք եւ ոչ մի։ եւ ըստ գիտութեան գիտէ՝ որպէս Հայր զՈրդի, եւ Որդի զՀայր նմանապէս։ ապա անճառանչ զնա տեսողն երեւի թշնամանողացն դասուց։ Բայց մեք տրտմական հիացմամբ զգածեալ եմք, թէ ընդէ՞ր արդեօք ոսոխն բարւոյ զարտաճայնութիւնս եւ որ վասն սրբոյ Հոգւոյն հակառակս տալ դասել հը-

նարեցաւ՝ թէ դադար առնու առ Որդւոյ, եւ ապա դարձեալ զնա իշխան եւ պետ Աստուծոյ ասել։ Եւ դարձեալ զանտանելի հայհոյութիւնն՝ տարրական զնա ասել, եւ ընդ նմին ասել դարձեալ ոչ Հայր քան զՈրդի աւագ, եւ ոչ Որդի քան զՀոգի, այլ միաբան, միակամ եւ միախոհ. եւ զսոցին հաւասարսն սուրբ* եկեղեցի դաւանէ ընդ նմա։ Արդ՝ եթէ տարրական է եւ դադարէ առ Որդւոյ, եւ պետ իշխանութեան է Աստուծոյ՝ այլ ուրեմն էութիւն եւ գոյութիւն է. զի տարրեղինի հարկ է արարած լինել, եւ ի տարրեղինի բանաւորեցաւ չարժութիւն եւ ոչ պարզութիւն, եւ չարաղրութիւն, եւ ախտից դասումն՝ թէպէտեւ անեղծանելի ասացեր. եւ այսպէսն տկար եւ աղքատ է, որպէս եւ Պօղոսն ասէ. Զիա՞րդ միւսանգամ դառնայք անդրէն ի տարերս ի տկարս. եւ թէ, որպէս նօթճէքն, եւ դադարէ առ Որդւոյ՝ ապա եւ ի սկսանելոյ հանգչելովն եւ դադարելովն լուծանէ յիւրն էութենէ, եւ կամ պակասեալ եւ թէ խառնեալ իմանայցեն, որպէս փայլակն ինչ ի մեծ խարոյկ՝ եղիցի չփոթութիւն։ Թողից ասել զանհնարին հայհոյութիւնն, որ անդուստ իմանի՝ զբանն եւ զՀայր ի տարերս իջուցանել, եւ նմա լինել Աստուծոյ պետ եւ իշխան՝ անդր է քան զուրուախօսիցն բարբաջանս, եւ այսպիսի կատաղութիւն Սիմոնի կախարդական աստեացն է. քանզի թէ զՀոգւոյն սրբոյ զէութիւն եւ էութիւն եւ բաժանեալ դիմօք անբաժանելին, եւ մտօք միայն որոշել որ ոչն որոշի՝ միաւորեալ աստուածութեամբ, առաւելախաղացի հաւասարմանն, եւ է՛ ինչ, զոր եւ դուք վկայեցէք, զի ի ներքս ածէ զօտար Աստուած. քանզի նա ասէ. Զփառս իմ այլում ոչ տացւ։

---

*Որ. որպէս։

Այլ որ վասն երրորդութեանն յառաջ քան զյաւիտեանս ասացեալ՝ եկ փոխեմք բանիւս եւ յաղագս մարմնաւորութեան Որդւոյ ասացեալսն։ Արդ Որդին Միածին անբովանդակելին բովանդակեցաւ կամօք Հօր եւ Սուրբ Հոգւոյն, ինքնակամն ի սուրբ յարգանդ Աստուածածնին եմուտ եւ յարգանդին զԱստուած զէն, զՀոգի եւ զմարմին միացոյց։ Աստուած զէ թէ Բանին Աստուծոյ ասես, եւ թէ հոգի եւ մարմին մարդկայնոյս ասես միացեալ՝ այո՛, ընդ իս ձայնակից ես այդու մեզ, մանաւանդ թէ յաւելուս ի Հոգւոյն սրբոյ եւ բարձրելոյն զօրութեան հովանաւորեալ։ Իսկ զի կուսէն ի Հոգւոյն սուրբ անախտ առանց մեղաց աստուածախառն մարմին էառ՝ այս միտք օտար են յԵկեղեցւոյ. զի թէ մարմինն աստուածախառն անախտ առանց մեղաց էր եւ ապա առ՝ նախ ստեղծեալ եւ ապա առեալ լինի, բայց կամիս ուսանել զնոյնդ զմարմին աստուածախառն որ էառ, ո՞վ էր այն խառնեալն ընդ մարմնոյն. զի թէ յօտար Երրորդութենէն ոք խառնեցաւ՝ օտարին է մարմինն, որպէս դուդ ասես, զի ընդ իւր ստեղծ, եւ եթէ ի սրբոյ Հոգւոյն իմանաս զխառնումն՝ ուրեմն սուրբ Հոգին մարմնացաւ, զի որ խառնեցաւ նոյն մարմնացեալ ասի. ապա թէ զբանն խառնեալ յառաջ ասես, ո՞վ առ զնա ի վերջոյն։

Եւ կամ դարձեալ փոքր մի յառաջ՝ յաղորդն որ ասէ, թէ Բանն Աստուած եւ Աստուծոյ Բանն է էմմանուէլն եւ զայլն խօսս, մինչեւ ցայն վայր, թէ աստուածախառն Աստուծոյ մարմնովն ի Մարեմայ է։ Զէմմանուէլդ անուն Բանին, առանց մարմնոյն իւրոյ՝ ո՞վ ուսուցանէ կոչել, եւ դարձեալ ո՞րպէս ասեսդ, թէ զառեալն ընդ էին է արար, ըստ այնմ թէ. Իմաստութիւն չինեաց իւր տուն։

Զի թէ ըստ Պօղոսի ասելոյն Քրիստոսդ անուն մարմնացեալ Բանին առասեցաւ, ո՞վ չինեաց իւր տուն միաւորութեան։ Արդ՝ զանց առնելով զնորա չարաչար միտսն բացայայտելոյ, զի իմաստնոց յայտնի է, ի Գրոց սրբոց վարդապետութիւնն փութասցուք։

Քանզի՝ Իբրեւ եկն լրումն ժամանակին, առաքեաց Աստուած զորդին իւր ի կնոջէ եղանիլ։ Արդ՝ աւետաւորեցաւ կոյսն ի ձեռն հրեշտակապետին՝ Հոգւոյն սրբոյ գալ ի նա եւ ուժգնութեամբ Բարձրելոյն Հօր հովանանալ ի վերայ նորա։ Քանզի ծնունդն սուրբ զեկուցանէ եւ Բարձրելոյն Որդի, եւ ասի Բանն մարմին եղեալ. եւ զի մարմին անուն Գիրք մարդ ասեն՝ ցովէլ պատմէ. Հեղից ի վերայ ամենայն մարմնոյ։ Եւ Բանին ի կուսէն մարմին եղեալ. եւ զի Բանն Աստուած հոգի է, ձեր իսկ խոստովանեալ, եւ զի մարմին ի սրբոյ կուսէն՝ հրեշտակապետն զեկուցանէ։ Մարմին մինչ ասեմ ընդ նմին իմա հոգին բանական եւ միտս եւ զինչ ի մարդկան է։ Եւ այսպէս իբր հոգի եւ մարմին միացեալ։ Բանն մարմին եղեւ, սաղմնաւորեցաւ որ ի սկզբանէ Որդին Աստուծոյ՝ ո՛չ ի կամաց առն եւ ոչ մարմնոյ ծնաւ կատարելապէս ի սրբոյ կուսէն՝ կոյս պահելով զըստ մարմնոյ զիւր մայրն. վասն որոյ եւ Աստուածածին ասի, եւ կուսածին ծնունդըն է։ Որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր՝ զծառայի կերպ առեալ, ի նմանութիւն մարդկան եղեալ, եւ ձեւով իբր զմարդ գտաւ , առանց մեղաց։ Եւ Որդին Աստուծոյ, եղեւ ի զաւակէն Դաւթի, վասն ըստ մարմնոյ սահմանելոյ Որդւոյն Աստուծոյ, զօրութեամբ ըստ Հոգւոյն սրբութեան։ Աստ իմա ինձ եւ ոչ փոխեալ յէութենէ զՈրդի, եւ զՀոգին սուրբ. որպէս առ Հօր հոգի Աստուծոյ, այսպէս եւ հոգի Որդւոյ, եւ ի մարմնանալն Որդւոյ՝ սոյնպէս եւ

զորդի ի Հօր եւ զՀայր յորդւոջ. բայց ոչ զՀայր մարմնացեալ ասեմք, եւ ոչ զՀոգին սուրբ, այլ զԲանն Աստուած։

Քանզի համբակ դեռահիղմն, որպէս ասացի, յառաջ քան զարուսեակն՝ մարմնով, հոգւով, մտօք, զգայութեամբ ծնանի, եւ անուն կոչի՝ ընդ մեզ Աստուած։ Ո՛վ նոր խառնմանն անյեղ, որ յերրորդութեան ոչ այլ տեսանի, եւ յերկրի ըստ մեզ տայ աւետիս հրեշտակն Տեառն, թէ որ այսօր ծնաւ Տէր է Յիսուս որ է Քրիստոս, եւ ըստ մերումս փրկիչ, որ է Օծեալ։ Արդ՝ ո՞վ է որ պատմէ ըստ ձեր յառաջ ասելոյն, կամ զաստուածախառն մարմինն առնուլ եւ կամ զէմմանուէլն առանց մարմնոյն Աստուածն Բանի, եւ կամ զմիաւորութիւնն նորա ասել՝ որպէս իմաստութիւն չինել տուն։ Լինի կաթնասուն, որ յառաջ քան զյաւիտեանս, եւ յորովայնի Բարձրեալն երեալ ի Զաքարիայէ, որպէս զմերն ի մարմնանալն յանձն առ կրել։ Աճէ լի իմաստութեամբ, քանզի իմաստութիւն Հօր ինքն, եւ չնորհք Աստուծոյ Հօր ի վերայ նորա, զի նա իսկ է չնորհըն երեւեալ. եւ այսպէս ընդ ամենայն տիս հասակի աճմամբ անցեալս, զի առ մեզ պարտաւորութեանն տեղի ոչ լիցի։ Մի՛ քեզ առանց վկայութեան թուեսցին ասացեալքս, զի ի Գրոց է եւ ձեզ չէ ի ծածուկ։

Դարձեալ յիշատակել ձեր յայսմ վայրի, թէ լինի հպատակ հօր եւ մօր իւրոյ հնազանդական աստուածախառն մարմնովն՝ թուիք մեզ երկուս ցուցանել, մի զայն, որ հպատակն լինի եւ միւս զհնազանդական զաստուածախառն մարմինն, իբր օգնականաւ վարեցեալ. եւ զի վերագոյնն արարեալ է զսրբ հարցումն։ Արդ՝ զայս խնդրեմ. ո՞վ ուսուցանէ զայդպիսի նոր վարդապետութիւն, զոր առաքելոցն

չէ խօսեցեալ. արդեօք զառմանդ կարծիս այնու նմանութեամբք իմացա՞յք՝ առանց աճմանն զհրամանն ընկալեալ նախնոյն, եւ թէ Առ յինքն զկին իւր, կամ թէ Առ իւր կին, եւ են երկոքեանն մի մարմին եւ մի հոգի՝ ըստ Մաղաքիայ. եւ որպէս Յակոբ երկրպագութիւնն Յովսեփայ Հռաքելիւ կատարէր զերազոյն մեկնութիւն։

Այսպիսի մտօք համարձակութիւն բերեն ասել՝ ոչ իջեալ յերկնից, ոչ մարդացեալ, եւ ոչ ծնեալ, այլ այնպէս իմանալ իբր զմարդ ոք, որպէս ի հնումն զիսրայէլ անդրանիկ որդի իւր կոչէր. այլ քա՛, մի՛ լիցի, անաստուածութիւն է այսպէս իմանալ։ Իսկ աւանդողքն մեզ զիւրեանցն առեալ ի կերպին Աստուծոյ եղեալն, զկերպ ծառային առ, եւ նա եղեւ ի նմանութիւն մարդկան, եւ կերպարանաւն իբրեւ զմարդ գտաւ, եւ զնա՝ ասացին լոյս փառաց եւ կերպարանք էութեան Հօր, եւ թէ՝ Որով ամենայն ինչ եղեւ, եւ զնա՝ Մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայն եւ մեք նովաւ ուսուցին մեզ, եւ ոչ այդպիսի կարծիս.

Գրեալ է ձեր եւ վասն մկրտութեանն, թէ իբրեւ երեսնամեայ լինի մկրտի, ձայն Հօր յերկնից վկայէ, Հոգին աղաւնակերպ իջանէ։ Այո՛, ինչ զուսուցեալսն աւետարանացն ասես։ Իսկ զՀոգւոյն սրբոյ պսակ բերել, զայդ ոչ ուստեք լուայ յԱստուածաշունչ գրոց յԵկեղեցւոջ։ Քանզի որ բնութեամբ Որդի Աստուծոյ է, եւ ի վերջոյ ժամանակի ի կնոջէ ծնաւ ըստ մարմնոյ՝ եւ Հոգին նորին հոգի որպէս Հօր, թէպէտ եւ դիմօք ի բարձունս ընդ Հօր. ո՞ւմ բերէ պսակ. քանզի պսակ յանարգութենէ ճոխացելոյ բերի եւ զոչ պատուեալն ի՝ պատիւ հասուցանելոյ, այլ ոչ այսպէս. քանզի Յիսուս Քրիստոս երէկ եւ այսօր նոյն եւ յաւիտեանս։ Բայց

որպէս եղեւ մեզ ճանապարհ նորոգ՝ ուսուցանէ մեզ զվերստին ծնունդն յաւազանէ։ Արդ՝ Որդի մկրտի, ոչ ի մաքրութիւն, այլ յօրինադրութիւն զնոյն մեզ։ Հօր ձայն յերկնից, Հոգին աղաւնակերպ իջմամբ՝ թէպէտ Մկրտչին ուսուցանէ. Հայր եւ Հոգին, թէ որ ի բարձունս Որդին է մարմնացեալդ. այլ ըզմեր որդեգրութեան մեծութիւն յայտնեաց աւազանաւն։ Արդ՝ զոչ գրեալսն ընդէ՞ր հարկիք ասել եւ ջանայք զտնօրէնութիւն փրկչին այլոց լինել. եւ ապա յետ այսց բանից ի վերայ բերէք, թէ Հայր իմ ցայժմ գործէ եւ ես գործեմ։ Իսկ քաղցնուլն եւ վաստակելն աստուածընկալ մարմնոյն։ Զմարմին փրկչին մերոյ Աստուածընկալ՝ չէ ուրուք աւետարանեալ, այլ կենդանացուցիչ եւ կամ զնոյն իսկ զԱստուած մարդ։ Բայց թէ զամենայն լրումն աստուածութեան ի նմա բնակեալ՝ զայդ ասել կարիցես՝* ուրեմն ոչ իմանայցես թէ զմի աստուածութիւնն մարմնապէս ի նմա լինել ասես. քանզի ընդունօղ յընդունօղի անհնար է լինել, որպէս ասեն, թէ էք դուք նովաւ լցեալ։ Իսկ որ զաստուածավայելուչն զատուցանեն իբր Բանին, եւ զտնտեսութեանն տնօրինութիւն մարմնոյն մարդոյն, արժան էր ասել ըստ քեզ՝ զի անճն եւ միտս ունէր, եւ համարձակեցուցանել, թէ Աստուած որ հաստատեաց զծագս երկրի, ոչ քաղցիցէ, եւ ոչ վաստակիցի, եւ ոչ ի քուն է պահապանն Իսրայէլի, եւ փոխանակ քրիստոնէի լինել հրէայ ըստ թլփատութեան. եւ եթէ ոչ ոք կարէ տեսանել զԱստուած, եւ ուրանալ զգիրն, որ ասէ. Տեսաք մեք զնա, եւ ոչ գոյր նորա տեսիլ, եւ ոչ փառք, եւ տեսակ նորա նուազ քան զամենայն որդւոց մարդկան, որոյ զազգատոհմն չկարէ ոք

Օր. կարծիցես։

պատմել. եւ զաղքատուԹիւն մեծատանն եւ զԹափուրն անձինն, որ յէուԹեան աստուածուԹեանն էր, եւ մանաւանդ զոտս եւ զձեռս, որով զնչանս արար. զի ոչ է այս ի բնուԹեան աստուածուԹեանն։

Ապա Թէ զԲանն Աստուած մարմնացեալ ասեն, յորում էր հոգի բանական, միտք ըստ մարդկուԹեանս, նոյն ոտիւք որով վաստակեցաւն, եւ ի վերայ ծովուն գնաց, եւ ձեռօքն աչխատողօք կաւ արար եւ եդ ի վերայ երեսաց կուրին, եւ զնոյն կաւն ակն ստեղծագործեաց, զի ծանիցես դու, Թէ որ զառաջին մարդն ստեղծ՝ նոյն է երեւեալն ըստ մարմնոյ։ Ապա եԹէ երբեմն Աստուած եւ երբեմն մարդ կարծիցես, ոչ կարես զնա անմեղ ցուցանել, զի մարդոյ միտք ի վայրկենի յեղուման ընդունին ի չար եւ ի բարի։ Արդ՝ մի՛ լիցի օտարաճայնս ի-մանալ արտաքո այնց քան զոր ուսաքն. զի միում դիմի մարդ կացելոյ՝ զաստուածավայելուչսն եւ զըստ տնտեսուԹեանս քարոզեցաւ։

Բայց հարկաւոր է մեզ եւ զհաւատալն ձեր փրկաւէտ չարչարանաց Փրկչին՝ որպէս ծանուցէքն առ ձեզ երկրորդել. բայց զի կրկնաբանեալ զնոյն միտս յոլովէ, ի մի տեղւոջ ցուցցուք։ Արդ՝ ասացեալն այս է, Թէ միննկամօք Հօր եւ սուրբ Հոգւոյն եկն ի խաչն. եւ մեք այսպէս ասեմք, Թէ սուրբ Քրիստոս Աստուած, որ խաչեցար մարմնով, եւ զՀայր անմահ եւ առանց չարչարանաց, եւ Որդւոյ խաչակից անարգուԹեամբ համարեալ, եւ ոչ ցաւեցուցեալ, զի զէուԹիւն զաստուածուԹիւն Որդւոյ անմահ եւ առանց չարչարանաց ասեմք, բայց զՈրդւոյ զաստուածուԹիւնն, զէուԹիւնն, զանմահուԹիւնն եւ զհոգին ոչ ի Հօրէ մեկնեմք, եւ ոչ ի խաչն, եւ ոչ ի գերեզմանն, եւ ոչ ի յիւր մարմնոյն. եւ Թէպէտ չմեկնեմք ի մարմնոյն զան-

չարչարելին՝ ի չարչարելումն չսպանանեմք, այլ զչարչարելին յանչարչարելումն չարչարեմք։ Արդ, փոքր ինչ հարցից եւ մանաւանդ ըստ հետազօտուԹեանն զի վերայ իսկ մեր հասեալն. զՈրդի Աստուած խաչակցեալն կամաւ անարգուԹեամբ համարելն՝ որպէս է ուրեմն հանգոյն Սամուիէլին, որ ասէրն Աստուած, Թէ Ոչ զքեզ անարգեցին այլ զիս, եւ կամ որպէս յառաջագոյն ցՈզոսն ասէր, ի կուիահալածն առնելոյ զառաքեալսն, Թէ Զի՞ հալածես զիս, եւ որ այլք այսպիսիք։ Ապա չէ ինչ ընդ մէջ ասել, Թէ վաղ իսկ էր մարմնացեալ. զի դորին համարելդ ասելոյ զհետ երԹայ ի ծննդեանն օրինակ եւ կոյսն մնալոյ մօրն. եԹէ զօրուԹեա՞մբ եւ ոչ գործով եւ զիս անդամն Քրիստոսի լինել, եւ զամենայն իսկ կիրսն ըստ տնտեսուԹեան, եւ յազատուԹիւնն զմեզ կոչելն չնորհիւն չեւ եւս է։ Այսպէս եւ ասացեալն, Թէ հանդերձ հոգւով սըրբովն անմեկնելին ի խաչն, եւ գերեզմանն, եւ ի մարմնոյն եւ յամենայն ուստեք. զի Թէ որպէս սուրբ Հոգին էր ի մարմնի Բանին, եւ ի խաչին եւ ի գերեզմանին, եւ զԲանին Աստուծոյ մարմնանալն, եւ ի խաչին եւ ի գերեզմանին զլինելն նմանապէս ասիցես՝ ըստ այդմ եւ յառաջ քան զմարմնանալն խոստովանէին աստուածապաշտք եւ ուղիղք արդ եւ մինչեւ ցյաւիտեանս։

Եւ յուրաստ չիշխես լինել զլրուԹենէ նորա մեզ բոլորիցս առնել, եւ զլնուլն զամենայնսն եւ զբնակելն նորա ի սուրբսն՝ ապա եւ սուրբքն սպանեալք եւ կամ որ սպանանին՝ զնա պիտի ասել. վասըն զի զիւր կամն վասն նոցա մահու զՊետրոսէ ասելն իմացուցանէ, Թէ Ե՛կ զկնի իմ. եւ զամենայնսն*

---

* զոմանս։

վան կալոյն, եւ թէ որպէս ասէքն կամելովն միայն, ապա անհամարք քրիստոսք եկեալ են եւ գալոց են։ Եւ այլ եւս համարեալդ նշանակէ զամենայն լնուլ ի սա միշտ, եւ զմիջոցս երկնի եւ երկրի։ Իսկ քարինս եւ նետս առաքել յումեքէ այսր՝ ուրեմն եւ զայն իւր համարիցի, իբր թէ ծեծեալ եւ խոցոտեալ նոքօք։ քանզի լնու զամենայն անմեկնելին եւ մարդիկ արժանիք, եւ կամ հաւք, եւ կամ այլ կենդանիք այնպիսեօքն ծախեալք, ապա եւ այս չարչարելիք յանչարչարելումն չարչարին, եւ անհուն աստուածք այլ եւ այլք աղանդաբանին մեզ պաշտել։ Ո՛վ մտացածնոյց յիմարութեան խօսք, ուր քարոզի աւելի քան զգրեալսն իմանալ։

Եւ դարձեալ ըստ ասելոյդ, թէ զՀոգին սուրբ եւ զՈրդւոյ աստուածութիւն ի մարմնոյն եւ յամենայն ուստեք չմեկնեմք՝ կարծիս տայք ասել վասն համաբնակութեան ցուցանելոյ, թէ եւ Հոգին սուրբ մարմնացաւ. քանզի զերկոսեանն ի մի յընթակայումն պատմէ։ Այլ ոչ այդպէս ուսուցանէ վարդապետութիւն Հոգւոյն սրբոյ. զի թէպէտ եւ սուրբ Հոգին Բանին մարմնացելոյ հոգի ասի, ըստ այնմ թէ Զհոգին Քրիստոսի ոչ ունի. եւ Զհոգի Որդւոյ իւրոյ առաքեացն. այսպէս եւ Հօր հոգի ասի, եւ դիմօք որոշեալ մեզ պատմի, այլ ոչ զատանի ի Հօրէ եւ յՈրդւոյ. եւ թէպէտ անզատանելի է, այլ ոչ ի միում մարմնի Որդի եւ Հոգի, եւ ի խաչի եւ՛ ի գերեզմանի, իբր թէ մարմնացեալ ոք յառաքելոցն եւ ի մարգարէիցն ասաց. բայց միայն զՈրդին Աստուծոյ զԲանն Հօր մարդկացեալ գրեցին։ Եւ զի այսպէս է՝ լո՛ւր, Փիլիպպոս ցՆաթանայէլ ասէ. Զորմէ գրեցին Մովսէս եւ մարգարէքն՝ գտաք զՅիսուս ի Նազարեթէ։ Եւ զի նոյն է Բանն Հօր մարդկացեալ որ խաչեցաւն, Մովսէս պատմէ՝ ասէ.

Բա՛յ զկեանս ձեր կախեալ զփայտէ յանդիման ձեր։ Զոր եւ Յովհաննէս մեկնեաց. Սա է, ասէ, Ըղձմարիտ Աստուած եւ կեանք յաւիտենականք։ Եւ Երեմիա զկեանս իւր մեռուցանել ի գբի ասէ, եւ վիրաւորել եւ պատժել զնա, որոյ զազգատոհմն նորա ոչ ոք կարէ պատմել, գոչէ Եսայի։ Եւ զՏէրն փառաց խաչեալ պատմէ Պօղոս, զոր այլուր լոյս փառաց կոչեաց՝ եւ որ ի կերպին Աստուծոյ էր, որպէս պատմի մի ըստ միոջէ՝ զինքն թափեաց, հնազանդեաց մահու եւ խաչի։

Եւ զի ոչ ըստ ամենայն ուրեք լինելոյն էր Որդւոյ աստուածութիւնն յիւր մարմինն, որպէս ասացէքն, այլ Բանն Աստուած մարդկացեալ՝ եկ տե՛ս եւ զաւետարանացն զբարբառս։ Քանզի Ղուկաս յետ գրելոյն ականատես լինել զԲանն նորին սպասաւորացն՝ զազգաբանութիւնն այսպէս արար. Յիսուս որոց կարծէր որդի, որ ի Յովսեփայ, որ յԱդամայ, որ Աստուծոյն՝ ասաց. զի որ յԱստուծոյն էր, նոյն մարդացեալ եւ հովուացն տեսեալ եւ ի խաչ ելեալ ասաց։ Եւ Յովհաննէս զԲանն մարմին եղեալ եւ զկեանսն յայտնեալ՝ զնոյն ասաց խաչեալ եւ եղեալ ի գերեզմանի. որպէս Երեմիաս յառաջագոյն պատմեաց, թէ տեսեալ զմեռեալսն յաւիտենից՝ ինքն էջ առ նոսա ի հող աչխարհի, զի կեցցեն. եւ Աստուած մարդացեալ այնպէս յաղթեաց զօրացեալ մահու եւ ապականութեան, եւ եհատ զարտօսր յամենայն երեսաց։ Իսկ թէ Հոգին սուրբ այսպէս ուսուցանէ յԱստուածաչունչ գիրս, եւ ոչ մարդ աստուածազգեաց, որպէս Ստեփանոսն Հոգւով սրբով. մեռանէր չարչարելին յանչարչարելումն զհանգոյն ամենայն ուրեքն լինել էր ի մարմնին, ի խաչին եւ ի գերեզմանին, հանդերձ այլովքն։ Զայդ ո՞վ ոք ոչ ասիցէ թիւր վարդապե-

տուԹիւն։ Ցաւելեալ ի բանսդ ասացէք զբեւեռսըն ոչ ի զօրուԹեանն անմահուԹեան հարկանեմք, իբրեւ Թէ ի ցաւեցուցանել, այլ աստուածացեալ մարմնին։

Բազում անգամ ասացաք, զի Թէ աստուածացեալ մարմինն այլ է, եւ զօրուԹիւն անմահուԹեանն այլ, որ Թուի քեզ ասելն զԱստուածն Բան սոսկ, երկուս ուրեմն պատմել ձեռնարկէք, մին մարմնեղէն Աստուած եւ միւսն զօրուԹիւն անմահական Աստուած։ Բայց զպարզամիտս խաբէք, Թէ զօրուԹիւնն անմահական անհաղորդ է մարմնոյն՝ մինն Աստուած է եւ միւսն մարդ։ Իսկ ապա ո՞ւր է միանալոյն ձեր բան, զոր վերագոյն փոքր մի խոստովանեցէք։

Բայց մեք նախ օրինակաւ ինչ կամիմք հարցումն առնել, Թէպէտ եւ ոչ պատշաճ է։ Հուր եԹէ ի բնուԹեանց իւրոց զատցի, ի ջերմուԹենէն, ի լուսաւորուԹենէն, եւ նիւԹն մնացեալ կարիցէ՞ կոչել հուր։ Եւ կամ ճիւն ի ցրտուԹենէն եւ ի սպիտակուԹենէն՝ կարիցէ՞ կալ չօշափելի նիւԹն եւ զճիւնն ունել։ Արդ՝ որպէս սոցա երից տեսակաց ի մի բնուԹիւն եկեալ՝ առանց զատուցման զգոյուԹիւնն ցուցանեն՝*եւ զատուցանելն ջանալ եղծումն գործէ, իսկ երեւելոյ արեգականն ի բարձանց արդեօք ո՞չ առաւելագոյն զմիաւորուԹիւնն ունիցիս ի միտս։ Զի եւ յարեգականէ Թէ զատցի ճառագայԹ լուսոյ ջերմուԹեամբն՝ զնդաճեւ տարրն առանց այնց ոչ ասի արեգակն։ սոյնպէս Թէ զատցի Աստուածն Բան ի մարդանալոյն իւրմէ՝ ծնեալն ի կուսէն ոչ Աստուած մարմնացեալ, այլ մարդ ընդ մեղօք անկեալ։ Զի Թէ միաւորուԹիւն Աստուծոյն

---

*Օր. տեսանել ցուցանել։

Բանին եԹող մարդոյն միտք ըստ այլոց, որպէս ասացաք, ի վայրկենի, մերԹ ի չար եւ դարձեալ ի բարի փոխելոյն ոչ դադարեն։

Ապա եւ ոչ առանց մեղաց էր։ այլ քա՛ւ լիցի՝ արեգակն միշտ արեգակն եկաց, որպէս պատմէն Զաքարիայ։ քանզի առաքելոցն ցուցեալ զոտս եւ զձեռս ի վերնատանն՝ Աստուած վայելչաբար ի մտանելն զնոյն ուրեմն վարդապետեաց, եւ Թուման տեսեալ զտեղիս բեւեռացն եւ զխոցուման կողիցն՝ Տէր եւ Աստուած իւր խոստովանեաց։ վասն որոյ երանեաց Տէր զայնս, որոց ոչն տեսեալ այնպէս հաւատասցեն, որպէս տեսօղն առ տեսեալն բարբառեցաւ։ Բայց Բանին մարդկացելոյ մարմնոյն եւ հոգւոյն, որ երեսաց մերոց է Տէր, զբեւեռն Թափանցանց առնել ասել՝ ո՞ւմ ոչ յայտնի է յիմարուԹիւնն։ քանզի զմարդիկ խեղս մի եւ կամ երկու անդամօք՝ ոչ ասեմք, եւ զոգիսն ընդ նմին խեղեալս։ եւ կամ խոցմամբ եւ բեւեռօք ի փայտի մեռեալք այժմ եւ կամ ի հնումն՝ ոչ ոք կարէ ասել զոգիսն ընդ նմին բեւեռեալս եւ խոցոտեալս։ Իսկ յառաջ քան զմարմնանալն որ էուԹիւն Բանին էր՝ խառնեալ եւ միացեալ ընդ իւր մարմինն ի մարդկանալն, զիա՞րդ վիրաւորեսցի։ Այլ անհնարին է ասէք այդպէս խոստովանուԹեամբդ զնա առանց վիրաւորուԹեան ասել։ Հաւանեցի՛ր յօրինակէդ, եւ զխոստովանուԹիւնն, որպէս գիրք Աստուածաշունչք ուսուցանեն, մի Թիւրեր ի մտացն, եւ Թէ յաղԹիս՝ զտնօրէնուԹիւն նորա ի քննել յանձն ա՛ռ։ քանզի դու եւ ամենայն իսկ մարդ կարիցեն ասել զինքեանց զբնուԹեան էուԹիւն, որպէս հոգին ընդ մարմնոյն խառնեալ, եւ կամ չունչ ընդ ջիլս ներգործեալ օժանդակէ նմին մարդոյն, եւ կամ Թէ լոյս արեգական, եւ կամ ճրագի, ընդ ական յստա-

կազունի միաւորեալ զտեսութիւն գործէ։ Իսկ տնօրէնութիւն նորա սոսկալի ումեք չթուիցի, եւ ի վեր քան զիւր միտս եւ զբան։ Ապա թէ ոչ՝ իմա՛ ինձ զնա թէ յարգանդի կուսին ո՞րպէս մարմին ինքեան հոգւով եւ մտօք լինել եւ զի՞նչ ի մարդ է, սաղմնացեալ էր* Բանն Աստուած ի Հոգւոյն սրբոյ յամենայն մարդկանէս ի սկզբանէ լինելութեան մարդոյն, եւ որք ի ժամանակիս մինչեւ ցկատարածն՝ Աստուած մարդացեալ ծնանէր, առանց մեղաց, հասակաչափ միոյ մարդոյ, որպէս Պօղոսն պատմէ, թէ որ ոչ է հրէայ եւ ոչ հեթանոս, խուժադուժ, սկիւթացի, ծառայ, ազատ՝ այլ ամենայն ուրեք Քրիստոս է։ Ունի՞ս ինչ ասել զորպիսութենէն. ապա իմա՛ եւ զայլսն, թէ են մեզ անհասանելիք, եւ մի՛ խուզեր. վասն որոյ մարգարէն ի տընտեսութիւն նորա հայեցեալ երկնչէր, եւ զարմանալ ասէր. ապա հաւատ պիտոյ է եւ ոչ քննութիւն։

Ցետ այսր հակառակողս ոմանս նշանակեալ էր, թէ սոքա ասեն՝ սուրբ անմահ Աստուած որ խաչեցար. անմահ էր ասեն եւ մեռաւ հոգւով եւ աստուածութեամբն՝ մեր բնութեամբ։ Արդ՝ եթէ հակառակողս զմեզ կոչէք եւ թէ զայլ ոք, որպէս ցուցաքդ ձեզ գրով, ըստ Աստուածաշունչ գրոց վարդապետութեան, զխոստովանութիւն հաւատոց մերոց յՈրդին Աստուծոյ՝ թէ բիւր անգամ հարցանէք՝ զնոյն երկրորդեմք։ Բանն Աստուած միեւնոյն էր, որ զամենայն ըստ տնտեսութեանն եւ զնշանսն նա գործեաց։ Բայց ո՞վ ոք է թերուսումն, որ ի վերայ մարդոյն չգիտէ զմահ, թէ որոշումն հոգւոյն ի մարմնոյ է, եւ մարմնոյ յերկիր լուծանել, իսկ հոգին կենդանի եւ անապական, որպէս գիրք

---

* Օր. լինէր։

ասեն զնահապետացն, թէ պակասեալ յաւելաւ ի ժողովուրդ իւր, եւ զոմանս՝ եթէ յաւելաւ առ հարս իւր։ Իսկ վասն մարմնոյ՝ եթէ զապականութիւն ետես. քանզի մարդոյ հոգւոյ յանզգայականս լուծումն ոչ ոք գիտէ, զի Աստուած միշտ կենդանեաց է Աստուած, եւ որպէս ինքն կենդանի է եւ կարող՝ ոչ փոխեցաւ եւ ի մարդկանայն, բայց մեռաւ զիւր զմահն, եւ պարտեաց զմահ. եւ վասն զի միութիւն՝ ոչ բանին միայն, վասն այնորիկ Բանն Աստուած ոգւովն իւրով, որ ի մարդկանէ, երեւեցաւ ի դժոխսըս, արգելեալ ոգւոց՝ յորժամ ներկր նոցա Աստուծոյ երկայնամտութիւնն, որպէս ասէ Պետրոս, եւ այնպէս աւերեաց զդժոխս. եւ Աստուած մարմնով ի գերեզմանի զապականութեան իշխանութիւն ի բաց քայքայեալ՝ մեզ զանապականութիւն պարգեւեաց։

Եւ վասն այնորիկ ասեմք զերից սրբասացութիւնն՝ սուրբ Աստուած, սուրբ հզօր, սուրբ անմահ, որ խաչեցար վասն մեր։ Երեք սրբասացութեամբք երրորդութեանն դիմօք, եւ միով աստուածութեամբ, զաւրութեամբ եւ անմահութեամբ, եւ Հօր եւ Հոգւոյն սրբոյ՝ խաչեալն առանց այլ երեւմամբ, ի մի էութենէն, զողորմութիւն հայցեմք։ Քանզի առաքելական Եկեղեցի այս բարբառով եւ ձեւով միշտ պարծի. զի ի ժամ պատարագի գոհաբանական զդրուակն ի դէմս Հօր արարեալն՝ երից սուրբն ասելով միով տէրութեամբ ընդ Հօր եւ ընդ Հոգւոյն սրբոյ, զեկեալն եւ զգալոցն ի բարձունս արքայ փառաւորեալ գոչէ. եւ աստ թէ խաչեալ ասեմք՝ մի՛ զարմանար, քանզի նա զչարչարանսն իւր փառս կոչէր։

Իսկ յետ այլ բանից այսպէս գրեալ էր, թէ մեք զմարմնոյն մեռանել ձեզ գրովք ցուցանեմք· եթէ Մարդ Յիսուս Քրիստոս, որ ետ զանձն փրկանըս, եւ եթէ Յիսուս Քրիստոս որ մեռաւն, մանաւանդ թէ յարուցեալ իսկ է, եւ թէ զՅիսուս Քրիստոս զխաչեցեալն խնդրէք· եւ թէ խաչեցաւ ի մերմէ տկարութենէ՝ եւ թէ Մարդ Յիսուս Քրիստոս, եւ այլ այսպիսիս՝ ուր ինքն Յիսուս Քրիստոս ըստ խոնարհութեանս մերոյ ցուցեալ լինի։ Արդ՝ նախ զայս հարցանեմք· մինչ այդպէս զՈրդի երկուս ասել սիրէք, եւ զերրորդութիւնն չորրորդութիւն մտացածին ստեղծանէք։ Յիսուս Քրիստոս անունդ, ուր ինքն ըստ մեր զկիրս նշանակէ, զի ըստ տընտեսութեանն կամ սքանչելագործութեանն, առ նըմին այլ ոք Որդի Աստուծոյ կամ Բան Աստուած գտանէք· եւ թէ ո՞րպէս ի վերայ մարմնոյն լոկ որոշեցէք ասել զՅիսուս Քրիստոս միշտ եւ կամ մի՛ ուրեք կարիցէք ցուցանել սոսկ ի վերայ մարմնոյն։ Իսկ եթէ լսիցես մարմինն Քրիստոս է, մի՛թէ օտար իցէ այս ձայն յայնմանէ, որ ասեն թէ՝ Բանն մարմին եղեւ· այլ քա՛ւ, ոչ զանազան բայց մի։ Եւ թէ ոչ այսպէս կարծես՝ լո՛ւր· ըզՔրիստոս գիտել մարմնով ասեն գիրք, եւ Քրիստոսի չարչարելն մարմնով· արդ՝ եթէ ըստ քո ասելոյդ Յիսուս Քրիստոս մարմնոյն ասիւր, նորին մարմնոյ այլ մարմին որպէ՞ս էր արդեօք՝ մարմին ի մարմնի եղեալ, մի՛ որով չարչարէրն եւ միւս մարմին Քրիստոսն որ ի ներքան։ Եւ այսպէս իմանալն ի պառաւանց առասպելս ձգեալ տանի։ Այլ մի՛ լիցի այդպէս իմանալ զքարոզութիւն առաքելոցն· զի որ ի ձէնջ կամեցեալ բռնաճգել ի վերայ մարմնոյն զՅիսուս Քրիստոս անունդ՝ նոյն ցուցաւ ի մեծութեան ականատեսից Որդի Աստուծոյ եւ

Բան Աստուծոյ· այսչափ ինչ գրեցաւ, ասէ, զի հաւատայցէք, թէ Յիսուս Քրիստոս է Որդի Աստուծոյ· եւ թէ՝ Որ փոխեցաւ զմեզ յարքայութիւն Որդւոյ սիրելւոյ իւրոյ՝ որով ունիմք զքաւութիւն արեամբ նորա՝ զթողութիւն մեղաց մարմնով նորա, որ է պատկեր աներեւութին Աստուծոյ· եւ թէ՝ Քրիստոս ըստ մարմնոյ, որ է ի վերայ ամենայնի Աստուած· եւ թէ՝ Որ էրն ի սկզբանէ, զորմէ լուաքըն, որում ականատեսն իսկ եղաք, ընդ որ հայեցաքն, եւ ձեռք մեր չօշափեցին զբանն կենաց։ Թողից ասել զլիութիւն այսպէս բանից, որ ի նոր կտակարանս, վասն խօսից բազմանալոյ։

Ապա հաւաստագոյնս տեղեկացի՛ր, թէ Քրիստոս Յիսուս զբանն Աստուած մարդկացեալ կոչեն գիրք, որպէս եւ սուրբ ժողովն որ ի Նիկիա ասացին, թէ ծնաւ կատարելապէս ի Մարիամայ հոգւով՝ ըստ այնմ, թէ հոգի երեսաց մերոց Տէր Քրիստոս, եւ որով հոգի եւ միտք եւ ամենայն մարդկայինս, եւ ծնեալն կոչեցաւ Յիսուս Քրիստոս։ Եւ Պօղոս ասէ· Ոչ զայլ ոք ի մտի եդեալ ձեզ գիտել, բայց միայն զՅիսուս Քրիստոս եւ զնոյն խաչեալ· ապա մի՛ մեռեալ եւ մի՛ խմանալի ի ձէնջ զի՞ առասպելաբանի։

Բայց եւս առաւելագոյն տարօրէնութիւն մեկնութեամբս արարելով ի ձէնջ իմանի, թէ վասըն երկուց եւ մի բնութեանց Քրիստոսի ի նախագրին օրինակեցաւ· Հրամայեցաւ, ասէ, երկուս հաւս առնուլ, եւ ամանս խեցեղէնս եւ փայտ նոճի, եւ կարմիր, եւ զոպայ, եւ զենուլ զմի հաւն յաման խեցեղէնն՝ որ գուշակեցաւ ի ձէնջ այն մարդոյն բնութիւն, եւ զմիւսն՝ թացեալ յարեան հաւուն սպանելոյ, դիցեն ի վերայ զփայտն, եւ զայլսն եւ արճակեսցեն ի դաշտն՝ այն զԱստուծոյ բնութիւն ասացէք։

Եւ այժմ քալ միտ դի՛ք ձերում մեկնութեանդ։ Պօղոս գրէ Եբրայեցւոցն՝ յիշեցուցանելով նոցա զխորանն եւ զնորին զկահ եւ զժողովուրդն, եւ զարեան սրսկումն ի վերայ նոցա, եւ ասէ, թէ ամենեքեան արեամբն սրբէին, զի վասն մաքրելոյ արիւնն ցանիւր զնոքօք։ Ապա եւ ըստ ձեր ապիրատն լեզուի՝ բնութիւն Աստուծոյն Բանի ի մարդոյն բնութիւն չրջեցաւ, եւ նորա արեամբն թացեալ ի նմանէ պիտոյ եղեւ առնուլ զանապականութիւն եւ զհոգւոյն սրբոյ զմաքրութիւն, նմա որ յէութենէն Հօր էր։ Եւ այսպիսի բանք ո՞ւմ ոչ չարժեսցեն արտօսր՝ զկարծիս տալ նմա իւր զիրկութիւն ի մարդոյն հայցել։ Նոյնպէս եւ վասն նոխազացն թէ որ զենաւն մարդոյն բնութիւն էր եւ կենդանւոյն, յորոյ ձեռս ի վերայ եղեալ եւ զանօրէնութիւնս եւ զմեղս ի վերայն ասացեալ եւ նորա յինքն առեալ՝ Բանին Աստուծոյ բնութիւն էր։ Ապա եւ ըստ ձեզ աստուածութեամբն իւրով զմեղս մեր վերացոյց։ Եւ ստեալ եղեւ Պօղոս, որ ասացն թէ զմեղս մեր մարմնով իւրով վերացոյց ի խաչափայտին։ Եւ զորոյ զէութիւնն ի վչտաց վերագոյն կամիք ասել՝ զայն էութիւն ընդ մեղօք եւ ընդ ամբարշտութեամբ անկեալ ասացէք։ այլ քա՛ւ եւ մի՛ լիցի այդպէս զարհուրելիս իմանալ ի Ղեւտականին գրեալսն։

Քանզի երկուք հաւուքն ասելով միով՝ն նշանակեալ լինի Որդին Աստուծոյ մարդացեալ, եւ միով՝ն մեք մարդիկս։ Արդ՝ սպանաւ Որդին Աստուծոյ մարդացեալ՝ իմ մահուամբն, որպէս վերագոյնն ասացաք, եւ արեամբ նորա թացեալ մեք գըտաք զփրկութիւն, եւ յայնժամ ստացաւ ի մեզ անապականութիւն՝ որ է նոճի անփուտ փայտն, եւ զոպայն՝ որ է ի Հոգւոյն սրբոյ ի մեզ մաքրութիւն, եւ կարմիրն՝ զչնորհս զորդեգրութեանն Աստուծոյ։ Եւ կատարեցաւ բան մարգարէին, թէ անդ եղիցի ուրախութիւն հաւուց, այսինքն մարդկանս։ Նոյնպէս եւ նոխազն, յորոյ վերայ մի հաւն էր, զենաւ։ Արդ՝ Քրիստոս Յիսուս Տէր զենաւ (ըստ) մարմնապէս, բազում անգամ ասացաք, եւ արձակման վիճակն անկաւ ի վերայ մեր, զի վիճակեալ մեզ ընդ ընտրեալս մասն մեղացն թողութեանն՝ եւ առնու նոխազն զանօրէնութիւն որդւոցն Իսրայէլի, առաքելովքն առաջնորդովքն եկեղեցւոյ, որչափ նոցա այն չնորհեցաւ ընդ ոմանց զհամարսն տալ, եւ որոց կամին յետ մկրտութեան թողուլ զմեղս։ Իսկ անապատն եկեղեցի հեթանոսաց, աւազանաւն ծաղկեալ, զոր Եսայիին ասէ։ Յնծասցէ անապատն, եւ ծաղկեսցէ որպէս չուշան անապատն Յորդանանու։ Եւ այս ո՞չ թուի քեզ Եկեղեցի առաքելական յորում մկրտութիւն է։ Բայց թէ ի վերայ Բանին մարմնացելոյ կամի ոք ասել, մի եւ զնոյն պարտի իմանալ, զՏէրն նշանակեալ վիճակաւն զենանի զիմըն, մի եւ զնոյն յարուցեալն, որ բարձիչն եղեւ դժոխոցն խայթոցաւն, եւ զընդ աջմէ Հօր նստեալըն։ Ապա եւ երկուս իմանալ զնա, ըստ երկուց նոխազացն, յանաստուածիցն դասու կացուցանէ։

Բայց առաջիկայ բանս թուի մեզ իմանալ յաւանդութենէ առաքելոցն ի բաց փոխումն. զի նշանակեալս ասէ այսպէս, թէ՝ զսուրբ Հոգին՝ զմիայն զհզօրն, զթագաւորն թագաւորաց եւ զՏէրն տէրանց, որ միայն ունի զանմահութիւն բնակեալ ի լոյս անմատոյց, զոր ոչ ոք ետես ի մարդկանէ, եւ ոչ տեսանել կարող է՝ ձեզ յայտնի լիցի, եւ մեք առանց չարչարանաց եւ մահու ասեմք։ Արդ՝ ըզսուրբ զՀոգին եւ զՀայր Աստուած ոչ մարմնացեալ ասել քրիստոնէից՝ յայտնի է ամենեցուն, որպէս

ցուցաքն, եւ թէ ասէ ոք՝ նզովեալ է։ Բայց ձեզ զայդ ասել զԱստուածն Բանէ առանց չարչարանաց եւ մահու զնա ցուցանելն զեկոյց։

Արդ՝ որպէս ասէքդ, թէ ոչ երեւեցաւ, եւ ոչ չարչարեցաւ, եւ ոչ մեռաւ. է զի եւ ոչ մարդոյն զոր ասէք ի կուսէն ծնելոյ՝ Աստուածն Բան ի յարելութիւն ոչ եղեւ. քանզի որպէս ա՛յն ոչ, եւ ա՛յս ոչ. արդ զսուրբն զայն կոյս աստուածածինն զի՞ ասէք՝ զի նորա ուրեմն սոսկ մարդ լինի ծնեալ, երեւելի, չարչարելի եւ մահկանացու, եւ հրէիցն բարբառոյ առ ի ստուգել՝ թէ Դու մարդ ես եւ զանձն քո Աստուած առնես։ Այլ եւ ուրեմն ի մահ մարդոյ մկրտիք, քանզի ի նորա մահն մկրտիմք, եւ զմարդ պաշտեն երկնաւորք եւ երկրաւորք եւ սանդարամետականք, ի ծունր կրկնելն Յիսուսի Քրիստոսի։ Ստեցին ուրեմն առաքեալքն՝ զնա գոլ ասելով Որդի Աստուծոյ, եւ մանաւանդ ի ձեր ասելոյդ. եւ Փիլիպպոս վրիպեցոյց զներքինին Եսայեաւ, թէ իբրեւ զոչխար ի սպանդ վարեցաւ, որոյ զազգատոհմն ոչ ոք կարէ պատմել. եւ նա զհաւատալն բարբառէր, թէ Յիսուս Քրիստոս է Որդի Աստուծոյ. եւ ինքն զնոյն այլոց քարոզեաց։

Բայց ոչ ստեցին մարգարէքն եւ առաքեալքն, այլ այնք, որ ի ճշմարտութենէն թիւրեալք են։

Քանզի Որդի Աստուծոյ մարգարէիւք ասէ, թէ գտայ այնոցիկ, որք զիս ոչ խնդրէին, յայտնի եղէ յայնց, որ զինէն ոչ հարցանէին. եւ Երեւելի ի Հրէաստանի Աստուած, եւ Աստուած մեր յայտնապէս եկեսցէ. եւ սա է Աստուած մեր, ընդ որում ոչ համարեսցի այլ ոք, որ եգիտ ամենայն զիմաստութեան ճանապարհս, եւ ետ զնա Իսրայէլի, յետ այսորիկ յաշխարհի երեւեցաւ եւ ընդ մարդկան չըրջեցաւ. եւ եթէ կոչեսցի անուն նորա Իմմանուէլ,

այսինքն ընդ մեզ Աստուած. եւ Սիմէոն՝ թէ Տեսին աչք իմ զփրկութիւն Քո, զլոյսդ յայտնեալ ազգաց. եւ Յովհաննէս, թէ կեանքն յայտնեցան եւ տեսաք եւ վկայեմք, զի որ էրն առ Հօր եւ երեւեցաւ մեզ։ Եւ դարձեալ՝ զԱստուած ոչ ոք ետես, բայց Միածինն Որդին որ է ի ծոց Հօր, նա պատմեաց մեզ. որ ասէրն, թէ Ելի ի Հօրէ եւ եկի յաշխարհս եւ թէ՝ Որ ետեսն զիս՝ ետես զՀայր իմ, եւ ամենայն իսկ մարգարէական եւ առաքելական ձայնք զնոյն պատմեն։

Արդ յայտնի լիցի ձեզ, թէ երեւեցաւ. քանզի մեք նոցա քաջ հաւատամք, եւ սոքա այսպէս պատմեն։ Եւ որպէս յիշատակեցաւ ի մէնջ, չարչարիլ եւ մեռանիլ՝ սակաւուք եւ այժմ ցուցցուք։ Ի վախճան աւուրցս խօսել Որդւովն, ասէ, զորոյ մեծութիւնն յաջորդք բանիցն ցուցանեն. Որդւովն խօսեցաւ Հայր, եւ Աստուածորդին վասն ամենեցուն զմահ ճաշակեաց, եւ որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր՝ նա հնազանդ եղեւ խաչի եւ մահու. եւ զի մի յերկարաբանեսցուք, ինքն չարչարելովն, որով զփորձն էառ՝ նա է փորձանաւորաց օգնական եւ Աստուած, եւ մեք կարացեալքս զնա տեսանել. այսպէս եւ չարչարեցաւ, եւ որով եւ ի դժոխս յայտնեցաւ ոգոցն՝ նովիմբ եւ մեռաւ. եւ Աստուած ըստ իս եղեալն, եւ ետ պատերազմ եւ պարտեաց զմահ եւ զապականութիւն՝ զմեր թշնամին. աւերեալ զդժոխսն, որպէս ասացաքն։ Եւ ըստ որում յառաջ քան զչարչարանսն մարդկան երեւեցաւ՝ այնպէս յայտնեցաւ եւ հրեշտակաց. եւ վասն այնորիկ նոյն վերացելոյն փառօք սպասաւորեալ ստորնեայքս՝ բարբառէին ի վերինսն, առ իշխանութիւնս եւ պետութիւնս՝ համբառնալ զդրունսն ի վեր, զի մտցէ թագաւորն փառաց. որք զարմացեալք վասն թանձրացելոյն մարդկային մարմնովն՝ հարցանէին. Ո՞վ է

սա թագաւոր փառաց, եւ անդէն լուեալ թէ՝ Տէր հզօր զօրութեամբ իւրով, Տէր հզօր ի պատերազմի. եւ իբրեւ անհնազանդեալ իմն իշխանութեանցըն, եւ իբր թէ յերկրէ ի վեր երթալն աստուստ նոյն հրաման, եւ իւրեանց հարցումն լսէին դարձեալ զնոյն ինքն է որ թագաւորն փառաց։ Թուի ինձ թէ եւ զվիրացն անդ ոմանք հարցանէին, թէ զի՞նչ են վէրքդ ի ներքոյ ձեռացդ. յորմէ պատասխանի եղեալ՝ Զորս վիրաւորեցայ, ասէ, ի տան սիրելւոյն, որոյ տունն մեք իսկ եմք։

Արդ ո՞չ զարմանայցես ընդ յայտնի պատմութիւնս Հոգւոյն սրբոյ, եւ ի Պօղոսէ զասացեալսն վասն բազմաստուածութեանն եւ կռապաշտութեանն ի բաց բառնալոյ՝ այնու ուրանաս զմարդկանալն Փրկչին մերոյ, ապա թէ ոչ՝ հաւանել այսմ ձայնի, ի բաց հալածեսցի ի մէնջ մարդապաշտութիւն եւ չորրորդութիւն, եւ միշտ աստուածպաշտութիւն պատուեսցի երկրպագութեամբ սրբոյ Երրորդութեանն, եւ մի լիցի ի մահ մարդոյ մկրտել մեզ, այլ Աստուածոյ մարդացելոյ։

Իսկ զկնի այսպիսի խոստովանութեան ասացէք՝ իջուցանել զնա ի փայտէն եւ աստուածընկալ գերեզմանի դնել, եւ իւր զինքն յարուցեալ։ Արդ, որպէս ասացէքն, թէ մեռեալն Աստուած չէր՝ գերեզմանն աստուածընկալ ո՞րպէս էր. եւ կամ մինչ մեռաւն ո՛չ ինքն՝ զիա՞րդ յառնէր. եւ ահա զասացեալդ զեղիս եւ ոչ յայտնիս՝ ասելի է։ Բայց ոչ նուազ ըստ այլոցդ զարմացումն մեզ եւ աւարտման խօսք բերեն, թէ գայ դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս, եւ զդատաստանս իւր ոչ յայտնեաց ումեք։ Արդեօք ո՞չ սպառնացաւ հրով այրել զհերձուածողս եւ զամենայն չարագործս՝ ուր խաւարն եւ անքուն որդնն, զոր ի սկզբանէն պատրաստեաց

սատանայի։ Եւ արդ՝ զի զի՞նչ ըստ կամաց եւ մտաց գնացելոցն զանհաւատութեանն հաւատասցուք, եւ խառնակ գործովք պղծութեան մարդիկ վարեսցին. զի որպէս ասէքդ՝ մինչ զդատաստանն ոչ յայտնեաց՝ չիմանի զիւրաքանչիւր գործոց առնուլ չարին եւ բարւոյն, եւ ահա օրինադրութիւնդ լինի առաջնորդ լինել ի խաւարն արտաքին։ Այլ ո՞վ այդպէս յայտնեաց զդատաստանս իւր՝ Որդին Մարդոյ, զոր ընդ աջմէ Հօրն ետես Ստեփանոս. ի վերայ ուղղահաւատիցն եւ բարեգործաց՝ զարքայութիւնն իւր, եւ խոտորելոյ ի հերձուածս եւ պղծեալ ի գործս ըստ սատանայի՝ զնմա պատրաստեալ զգեհեանն, եւ ինքն է թագաւոր, որոյ արքայութեանն վախճան ոչ գոյ։

Բայց հաւանեա՛ ընդ իս ասել, մանաւանդ թէ ընդ Պօղոսի՝ անքննելի զդատաստանս նորա. եւ այսպիսի ինչ է ասելս՝ հրով ասաց, եւ խաւարաւ, եւ անքուն որդամբ տանջել ընդ սատանայի զմեղաւորս. եւ հրոյ բնութիւն լուսաւոր իցէ, իսկ նա խաւարային, եւ ոգի՝ հրոյ տանջման անըմբռնելի։ Իսկ սատանայ ոգի է եւ տանջի նովաւ ընդ մարմնաւորս, եւ որդն կենդանի է մարմնաւոր, յորմէ քուն եւ հանգիստ բարձեալ՝ ընդ հրով վրէժխնդիր է, միշտ ուտելով զայնս որ անդրն։ Իսկ հուր այրիչ վրիժապարտիցն եւ պարարիչ որդանն, եւ այլք այսպիսիք, յորմէ յաղթին միտք մարդոյ։ Իսկ մինչ դատաստանք նորա եւ գործք անքննելի են՝ ո՞րչափ առաւել դատաւորն եւ կազմիչն ամենայնի։ Բայց զդատաստանս իւր ոչ յայտնեաց, զոր ի ձմեռ սաղմոսին ասաց՝ առ օրինաւորս եւ հեթանոսս այն պատչաճեցաւ։ Արդ՝ զանքննելին ոչ քննեսցուք, քանզի անքնին, այլ մարգարէին ձայնակցեսցուք, ծածուկքն Տեառն Աստուծոյ՝ յայտնիքն

մեզ։ Եւ այսպէս կարողութիւն հաւատոյն ի մեզ պնդեսցի ընդդէմ կալ ոսոխին, որ ի սկզբանէն դըժնդակութիւնն բռնաճգող ի վատ ամբարշտութիւն՝ ի բաց մղեսցի ի հօտէ Քրիստոսի. զի զնչանսն որոշեալ խնդրողք Հրէականք են, որոց գայթակղութիւնն դիւրաբերելի, եւ մարդկային իմաստութեամբ հասու լինել կամեցողք նմա՝ հեթանոսականք, զորս յիմարութիւն ըմբռնէ։ Բայց յԵկեղեցւոջ Աստուծոյ միշտ քարոզի եւ քարոզեսցի խաչեալն Քրիստոս. եւ սա չէ դիւրալսիրծ, կամ վրիպեցուցանող չաւիղ ի սուրբ Երրորդութենէն, այլ առաքելոյ ձայնակից առնէ եւ նորին աշակերտս զմեզ գործէ։

Եւ դու բարեաց ցանկացողդ, վերացո՛ ընդ իս սրագոյն զհայեցուածսդ ի սահմանս սրբոյ Երրորդութեանն, զոր Պօղոսն վարդապետեաց. քանզի նա մեզ զայն աւանդեաց, զոր եւ ինքն ընկալաւ, եւ գրէ զնոյն Հռովմայեցւոց. Աղաչեմ զձեզ, ասէ, ի ձեռն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւ սիրով Հոգւոյն՝ պատերազմակից լինել ինձ յաղօթս առ Աստուած, Աստուած եւ Տէր Յիսուս Քրիստոս, եւ Հոգին սուրբ՝ յայտնի զսրբոյ Երրորդութեանն ուսուցեալ զանուն։ Եւ դարձեալ կորնթացւոցն. Շնորհք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, եւ սէրն Աստուծոյ, եւ հաղորդութիւն Հոգւոյն սրբոյ։ Եւ եփեսացեացն. Օրհնեալ է Աստուած եւ Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, եւ ի վերայ երեր թէ՝ որով կնքեցայք Հոգւովն սրբով։ Եւ առ Տիտոս, թէ Մարդասիրութիւն Փրկչին մերոյ Աստուծոյ յայտնեցաւ, եւ նորոգութիւն Հոգւոյն սրբոյ, զոր եհեղ ի մեզ ի ձեռն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. եւ գրէ իսկ, թէ՝ ամենայն առաքելական կտակարանք լի են այսու բարբառով, յոր անուն մեք

հրաման առաք մկրտել եւ փառաբանել զսուրբ Երրորդութիւնն, միով երկրպագութեամբ՝ զնոյն առաքելոցն մի աւետարանութիւն սերմանեաց երիցըս երանեալն սուրբ Գրիգորիոս՝ Թադէոսեան վիճակիս։

Ապա թէ՝ ընդէ՞ր տամք տեղի Ցերոբովամու պատառել զեկեղեցի Աստուծոյ, զոր Որդին Աստուծոյ ժողովեաց զոչխարս ի մի գաւիթ. մի՛ ոք ի մէնջ երեւեսցի Նաբաթ եւ Աբիուդ՝ զօտար հուր մատուցանելով անհաւատարմութեամբ, զի մի հրատոչոր լիցուք։ Զմեզ վերստին զերկնողն ի Քրիստոս մի՛ անարգեսցուք այլաճեւով զհաւատ, զի մի զնոյեանն առ Քանան զանէծս յորոշողէն զօդիսըն ի յայծեացն առցուք մեք. քանզի ընդ մեզ է ձայնդ եւ քեզ, Մխիթա՛ր, որ կացեալդ ես գլուխ Ամարասու եկեղեցւոյն եւ համբաւես, եթէ Գրիգոր եղեալ է հիմն, զնոյն հաւատն ունող, եւ զաւակ բարեխօս առ Քրիստոս Աստուած՝ վասն մեզ ժառանգակից նմա եղանիլ, մի՛ գուցէ լուիցեմք, թէ դուք զաւակ Քանանու էք ծառայելով մեղաց, եւ ոչ Յուդայի խոստովանողի՝ եւ հրամայիցիմք կտրել ընդ մէջ եւ զմասն եւ զբաժին ընդ կեղծաւորսն առնուլ։

Թէ որդիք այնց հարանց եմք, որք անզատանեն յառաքելոցն, զհաւատս պինդ կալցուք, եւ մի բուռ ընդ ջուր խառնելով՝ ի նմանութիւն անխարդախ կաթինն արասցուք. զի որոյ անուամբ մեք պարծիմք, նա իսկ չարախօս լինի զմէնջ առ երկնաւոր Հայրն։ Այլ եւ ոչ յոլովութեամբ ամբոխից հրապուրեսցուք, բայց ըստ առակողին խրատու՝ մի միտել ընդ բազումս ի չարիս։ Ընդ ուրթ ոգիսն տապանափակ լինել ջանասցուք՝ ի բազմամբոխն ձգողաց զջրահեղձոյցն պատուհաս. ընդ Ղովտայ զեր-

ծանել ի հրակէզն անձրեւաց՝ ընդ երկուսն ի պարզեւականն մտանել յաչխարհ, ի վեց հարիւր հազարն տապաստելոց։ Քանզի եւ այժմ ցանգ բարբառի հովիւն զլերինս հնչեցուցանելով, ասէ. Մի՛ երկնչիր հօտ փոքրիկ, զի հաճեցաւ Հայր ձեր տալ ձեզ զարքայութիւն երկնից. եւ զյամառեալսն յայսցանէ յորդորեսցուք ի նոյն։ Բայց մեք որպէս ընկալաքն երկրպագութեամբ պատուել զսուրբ երրորդութիւնն՝ առանց թերահաւատելոյ ունիմք, եւ կալցուք մինչեւ յաւիտեանս՝ խորչելով յամենայն եղբօրէ, որ յայս ստահակիցէ։

ԶԳ

ՏԵԱՌՆ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ

Խոստովանիմ որպէս ուսուցին զմեզ սուրբ գիրք, եւ ճշմարիտ վարդապետք եւ հարք, ՅԺԸ, որ ի Նիկիա, եւ ՃՁ որ ի Կոստանդինուպոլիս եւ Մքն, որ յԵփեսոս, որք միաբանութեամբ հաստատեցին զհաւատսն, եւ զսահմանս անշարժելի զոր եդին՝ ՅԺԸ հարքն սուրբք որք ժողովեալք ի սուրբ Հոգւոյն ի ժամանակս իւրեանց, հալածեցին զմոլորեցուցիչսն, որք են նման գայլոց ապականչաց ի հօտէն Քրիստոսի։ Եւ վասնզի եմք մեք որդիք եւ ժառանգք հաւատոց նոցա, զգեցեալ զնախանձ նոցին եւ զօրացեալ հաւատով, նզովեմք զամենայն հերետիկոսս, զառաջինսն, եւ զմիջինսն, եւ զվերջինսն, որպէս նոքա նզովեցին։

Նզովեմք զԱրիոս, վասնզի հայհոյեաց եւ ասաց՝ եթէ որդի չէ ի բնութենէ Հօր։

Նզովեմք զՄակեդոն, որ ասաց՝ եթէ Հոգի Սուրբ նուազ է քան զՀայր եւ զՈրդի։

Նզովեմք եւ զՊօղոս Սամոսատացի, որ ասաց թէ Յիսուս մարդ էր, եւ իմաստութեամբ զօրանայր եւ զարգանայր։

Նզովեմք զՄանի, եւ զՄարկիոն, եւ զԲարդա-

Բնագիր ԺԶ. էջ 32 – 33։ Պարբերութեանց բաժանումը մերկողմէ։

ծան, եւ զԵւտիքէս, որք ասէին՝ թէ առաչօք եւ նմանութեամբ եւ կարծեօք երեւեցաւ Որդին Աստուծոյ յաչխարհս, եւ ոչ առ ճշմարտութեամբ մարմին եւ հոգի ի սուրբ կուսէն եւ յԱստուածածնէն։

Նզովեմք զԱպողինարիս, որ ասաց՝ թէ մարմին առ Աստուած ի սուրբ կուսէն, եւ հոգի եւ միտք ոչ առ։

Նզովեմք եւ զամպարիշտն Նեստոր, որ հայհոյեաց եւ ասաց՝ թէ Մարիամ չէ Աստուածածին այլ մարդ՝ արարեալ եւ ստեղծեալ, եւ հասանելի եւ ապականացու ծնաւ։

Նզովեմք եւ զամպարիշտն Թէոդորա, եւ Թէոդորոս, եւ Թէոդորիտոս, եւ զՀիբա, եւ զԱկակ Պարսիկ, եւ զԲարծումա, եւ Միհնա, եւ զպիղծ կանոնսն նոցա, եւ որք հաւանեցան եւ որք հաւանին չար աղանդոյն Նեստորի, որ ամպարշտեցաւ եւ ասաց՝ զօրութեամբ չնորհաց արժանի եղեւ Քրիստոս լինել բնակութիւն Աստուծոյ Բանին։

Նզովեմք եւ զժողովն Քաղկեդոնի, եւ զտոմարըն Լեւոնի, որք ասացին երկու բնութիւնս, եւ երկու առաջնաւորութիւնս, եւ երկու դէմս Քրիստոսի զկնի միաւորութեանն։

Նզովեմք զՄեւեռէ՝ եւ զգիրս նորա զապականիչ. վասնզի արար հերձուման ընդ Աստուած եւ ընդ մարմին իւր զկնի միաւորութեան, եւ ասաց՝ թէ ապականացո՛ւ էր մարմինն Աստուծոյ իբրեւ ըզմարդոյ։

Արդ ամենայն վարդապետք զգուշացուցին զմեզ, այսինքն, Գրիգորիոս, եւ Բարսեղ, եւ Աթանաս, եւ Կիւրեղ հանդերձ ամենեքումբք։ Ուստի յայտնապէս ամենեցուն, որ ոչ հաւատայ՝ թէ Աստուած ծնաւ ի Մարիամայ, եւ չարչարեցաւ, եւ

խաչեցաւ, եւ մեռաւ վասն մեր՝ եւ յարեաւ, եւ յերկինս, եւ նստաւ ընդ աջմէ Հօր իւրոյ, եւ գալոց է դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս, որոյ արքայութեան ոչ գոյ վախճան, եղիցի նզովեալ։

Վասն այսորիկ փառաւորեմք՝ սուրբ ես Աստուած, սուրբ ես հզօր, սուրբ ես անմահ, որ խաչեցար վասն մեր՝ ողորմեա մեզ։ Ի վերայ այսր հաւատոյ՝ յաւելումն ոչ ընդունիմք, վասնզի ասաց առաքեալ, եթէ մեք կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր լուարուք, նզովեալ լիցի։

ԶԴ

ԹՈՒՂԹ ԿՈՄԻՏԱՍԱՑ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ Ի ՊԱՐՍՍ

Ամենայն բան ջանիւ,(1) ասէ ուրեմն ժողովողըն ի խօսն իւրում, իմաստունն Սողոմոն, մանաւանդ խօսել բանս մտաւորս եւ լսել յումեքէ զհանճարով ասացեալն, որք են աչխարհական զբօսանաց եւ ցնորից երկրի խօսք՝ ի մարդկանէ ասացեալք։ Ո՛րչափ եւս առաւել ի Գրոց սրբոց բերանով արժանաւոր մարդկան՝ սպասաւորաց պատգամացն Աստուծոյ, ճառք գոցին ապաչխարութեամբ լի լսողաց իմանալ, քան թէ սոցա ասել՝ Հոգւոյն չընորհիւ։ Վասն որոյ կարօտանամ յոյժ չնորհիւ Քրիստոսի ես ասօղս, զոր մարդոյ բերանով ոչ է արժան ումեք խօսել, բայց թէ բերան Աստուծոյ ոք կարասցէ լինել՝ զպատուականն հանելով յանարգէ, եւ կամ որպէս միւսն, թէ եղ զբերան իմ սուր սուսեր։(2) ապա համարձակեսցի խօսել հրամանաւ Տեառն եւ ոչ լռել, զի ժողովուրդ բազում լիցի Քրիստոսի։

Եւ մանաւանդ յոյժ դժուարին է լինել հասկաքաղ ի հունձս եւ ճռաքաղ ի կութս՝ զայլոց յառաջագոյն զբանս գրոց ասացեալ մեծաւ քննու-

---

Բնագիր ԺԵ. էջ 531 – 536։ Համմտ. Ա. էջ 212 – 218։
(1) Ժող. Ա. 8։
(2) Օր. որպէս սուսեր սուր։

թեամբ, ոմանց թերեւս եւ ի գիրս տպաւորեալ է զիմաստոն, վասնզի բազմաժամանակեայնն եւ հինն որպէս գինի ախորժելի է յարբմունս քան զնորս. նոյնպէս եւ տարրացեալ զբանն զբազում ժամանակս ի լսողացն միտս, մանաւանդ զի եւ ոչինչ սխալանք ուղիղ հաւատոյ գտանիցին յառաջագոյն ասացեալն, եւ ոչ աննշանից ոմանց կամ սակաւուց վարդապետութիւն բանից իցէ լինել։ Իսկ իմ յաստուածայինն թեւակոխելով մտածութիւնս՝ զյառաջաբերութիւն բանիցն ընծայեցից, եւ զայս ոչ նորոգաճեւութեամբ, յաղագս վերին եւ լուսաշաւիղ գանճուն պատուականի, որ է փրկութիւն աչխարհի, թէպէտ եւ յաման ծածկեալ ըստ Առաքելոյն ճայնի,(1) վասնզի չէ ծագեալ առ նոսա լուսաւորութիւն աւետարանի փառացն Քրիստոսի, բայց ո՛չ թաքչի ի սիրողաց իւրոց, Հասանէ առ ցանկացօղս իւր,(2) զի զմտաւ ածելով զնմանէ՝ կատարեալ իմաստութիւն է աւարտել զանուն նորա ուղիղ հաւատովք. արմատ անմահութեան ըստ Սողոմոնեան բանին, առաւել որ ի մահ Որդւոյն Աստուծոյ կենդանացեալք հաղորդեցան անճառաբար, զՀոգւոյն սրբոյ զյորդեգրութեանն չնորհս յինքեանս բերելով։

Գրեալ է, թէ իմաստունն ի ժամանակին յայնմիկ լռեսցէ, բայց այժմ ժամանակս զիս պահանջէ վասն արտաքնոցն, որք ոչ են յայսմ գաւթէ, եւ համարձակութիւն տայ, թէ Գնացէք մինչ զլոյսն ունիք(3) ի բարեաց գործոց առաքինութիւնս ան-

---

(1) Բ. Կորնթ. Դ. 4։
(2) Իմաստ. Զ. 14։
(3) Յովհ. ԺԲ. 35։

խափան, եւ թէ Ցամենայն ժամ պարտ է ի բարիս նախանձաւոր լինել, եւ դարձեալ՝ Յօսեցայ զվկայութիւնս Քո առաջի թագաւորաց եւ ոչ ամաչեցի.(1) առանց դանդաղանաց մեք եղիցուք փոխանակ բազմաց սատարութիւն աղօթից իմոցս հօտի, քաջալերեալք հասցուք ի կատարումն բարեաց, եւ ի նշանակեալ նպատակ երանելոյն Պօղոսի, որոյ պարծանք՝ խաչն, եւ ազատութիւն՝ յերկինս, եւ կատարիչն՝ Յիսուս։ Եւ դարձեալ, թէ Յիշեցէք զառաջնորդս ձեր, որք խօսեցան ձեզ զբանն Աստուծոյ, հայեցեալ յելս գնացից նոցա, նմանօղք եղերո՛ւք հաւատոցն նոցա.(2) եւ դարձեալ, թէ Նախանձաւոր լերո՛ւք չնորհացն որ լաւն են(3)։

Եւ մի՛ տարրասցի յիմս խորհրդեան լռութեամբ պատուել զսակաւ բնութիւնս իմ, եւ մի՛ յուլացեալ լքայց զգիտութիւնս բաղբաղելով, եւ մի՛ քան զեղեալն օտարաճայնեալ, այլ որպէս բանս է՝ թէ Հաստատուն հիմն Աստուծոյ կայ եւ ունի զկնիքս զայս։ Քանզի գիտեմ յո հաւատացեալն եմ, եւ հաստատեալն եմ, թէ կարող է զաւանդն իմ պահել, եւ զդաւանութիւնս ուղղափառութեան հաւատոյ. զի ո՛չ նոր սքանչելիք, ուր զի եւ հովուացըն ընդունել չնորհս մարգարէութեան, եւ ձրկնորսաց լինել աւետարանիչ բանին Աստուծոյ, եւ Սարեփթուհի ի սովի կերակրի մարգարէիւ, եւ բանի եւ աղբիւր ջրոյ կենդանւոյ անճին Սամարուհւոյ։

Ունիմ եւ յոյս քաջալերութեան յԱստուածչունչ գրոց յարմարական տեսողութեամբ ըստ զա-

---

(1) Սաղմ. ՃՃԸ. 46։
(2) Եբր. ԺԳ. 7։
(3) Ա. Կորնթ. ԺԲ. 31։

նազան դիմաց, ընդ միտս ածելով զայնոսիկ, որք այսպիսեօքս վարեցան, առ որս առատապէս զեղան չնորհք մարգարէութեանն Քրիստոսի. քանզի նոյն Տէր է բաւական բոլորեցուն, որ կարդան առ նա։ Պարգեւեսցի եւ ինձ բան ի բանէն, բանալ բերանոյ իմոյ, խօսել զխորհուրդն Քրիստոսի, պապանձեցուցանել զբշնամիսն ուղղափառ հաւատոյ։ Քանզի են ոմանք, ըստ աւետարանին պատմութեան, ունելով զգեստս գառանց, եւ զլեզուս իւրեանց սրեալ ի հայհոյութիւն սուրբ Երրորդութեանն, յորմէ հրաժարեցոյց զմեզ Որդին Որոտման՝ ո՛չ ընդունել ի տուն եւ ո՛չ ողջունել բանիւ, եւ զնոցին վարդապետութիւնս անուանել ամպս անջրդիս, ծառս պտղակորոյս, կրկնամեռս, նիւթս կիզման հրոյն յաւիտենականի, որք վառեն անճանց զհուր զեհենին, սնուցանեն զորդնն անմահ։

Արդ՝ ոչ եւս յամել ի նախերգութեանս, այլ պատրաստաբար եւ խոհականագոյնս յաստուածայինսն վերաճգել զմիտս։

Ես եւ հաւատացեալ ինձ հօտս այսպէս հաւատամք եւ խոստովանիմք, որպէս եւ հանգիտապատիւ սուրբն Գրիգորիոս, հայրապետ Սրբոյ Եկեղեցւոյս Հայաստան աշխարհիս, ուսոյց մեզ։

Հաւատամք ի Հայր՝ ի Տէր, Արարիչ երկնի եւ երկրի, երեւելեաց եւ աներեւութից. եւ ի Միածին Որդին Աստուծոյ, որ ի Հօրէ եւ առ Հօր, եւ ընդ Հօր. եւ ի Սուրբ Հոգին, որ ի նոցունց էութենէ, եւ նովաւ արար զամենայն, որ է մի տէրութիւն, մի զօրութիւն, մի աստուածութիւն. Հայր յանճնէ, Որդի ի Հօրէ, Հոգի ի նոցունց ի նոսին իսկութեամբըն, էութեամբն, աստուածութեամբն. երեք անճինք, մի կատարեալ կամք, հարթ հաւասար, հասարակ, ի բարձրութիւնս, ի խորութիւնս, ի լայ-

նուԹիւնս, յերկայնուԹիւնս. մի բնուԹիւն ԱստուածուԹեանն, մի պսակ ԵրրորդուԹեանն, եւ լի են երկինք եւ երկիր փառօք Նորա։

Այսպէս հաւատամք եւ խոստովանիմք եւ երկրպագեմք սրբոյ ԵրրորդուԹեանն ի միուԹիւն անդր, նոյնպէս եւ սրբոյ ՄիաւորուԹեանն յերրորդուԹիւն անդր՝ անարատք, անխառնք, անսկզբունք, համագոյականք։ Զի որպէս անխառնելի է սուրբ ԵրրորդուԹիւնն նոյնպէս եւ անբաժանելի. անխառնելի է յաղագս իւրաքանչիւր յատուկ անճնաւորուԹեանն, իսկ անբաժանելի՝ վասնզի ամենակալ է Հայր, ամենակալ Որդի, ամենակալ Հոգին սուրբ, մի բնուԹիւն ԱստուածուԹեանն, մի իշխանուԹիւն, մի զօրուԹիւն, մի պետուԹիւն։

Եւ ի վերջին ժամանակս Միածին Որդին Աստուծոյ, կամօք Հօր եւ իւր եւ սրբոյ Հոգւոյն, վասըն մեր եւ վասն մերոյ փրկուԹեան խոնարհեցոյց զերկինս եւ էջ յարգանդ կուսին, եւ ա՛ռ մարմին ի Մարիամայ սրբոյ կուսէն Աստուածածնէ, եւ միացոյց զանմեռն ընդ մեռատն, եւ զապականացուն եւ զմահկանացուն ընդ անմահ աստուածուԹեան իւրոյ, խառնեաց եւ միացոյց, եւ արար անապական, զի առանց հակառակուԹեան՝ նուազն ի լաւէ անտի օրհնեսցի։ Աստուածավայելչաբար ծնաւ ի սրբոյ կուսէն, որոյ հետք կուսուԹեանն ոչ ապականեցան, եւ ի խանձարուրս պատեցաւ կաթնասուն լեալ, եւ յետ երկոտասան ամի եկն ի տաճարն, զի յայտնի արասցէ զիւր աստուածուԹիւնն. ի վերայ երկրի երեւեցաւ, եւ ընդ մարդկան չրջեցաւ, միաւորուԹեամբ տնօրէնուԹեանն, քաղցեաւ եւ ծարաւեցաւ՝ ոչ սոսկ մարդկային բնուԹեամբ, այլ միաւորուԹեամբ տնօրէնուԹեանն աստուածավայելչաբար։

Եւ յետ երեսուն ամի եկն ի մկրտուԹիւն.

մկրտեցաւ ի Յորդանան ի Յովհաննէ, վկայեցաւ ի Հօրէ. Դա է Որդի Իմ սիրելի։ Պահեալ զքառասուն տիւ եւ զքառասուն գիշեր՝ յետ այսորիկ փորձեցաւ ի սատանայէ։ Բանն մարմնացեալ քաղցեաւ եւ ծարաւեցաւ։ Բանն մարմնացեալ զկոյրս լուսաւորեաց եւ զգիշերն ի տիւ փոխեաց։ Չէորեքօրեայ զսիրելին, զՈւր եղիքն ձայնին զուգընթաց արար։ Բանն մարմնացեալ ապտակեցաւ եւ չարչարեցաւ՝ ո՛չ սոսկ մարդոյն ասեմ զչարչարանսն, զխաչն եւ զմահն, եւ ո՛չ զնչանագործուԹիւնսն միայնում Բանին Աստուծոյ, այլ միաւորուԹեամբ տնօրէնուԹեանն. քանզի Բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ են ամենայն բարձրագոյնքն եւ խոնարհագոյնքն։

Եւ այսպէս, կամօք եկն ի խաչ, մեռաւ եւ թաղեցաւ, եւ յերրորդ աւուր յարեաւ՝ ըստ Գրոց, զի տիրեսցէ կենդանեաց եւ մեռելոց։ Եւ յետ քառասուն տուընջեան եւ քառասուն գիշերոյ համբարձաւ յերկինս, որպէս տեսին առաքեալքն, եւ նստաւ ընդ աջմէ Հօր, որպէս ետես սուրբն Ստեփանոս, ի վկայելն իւրում՝ ասէ. Տեսանեմ զերկինս բացեալ եւ զՅիսուս, զի կայ ընդ աջմէ Աստուծոյ։ Եւ գալոց է նովին մարմնովն եւ փառօք՝ դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս, որոյ թագաւորուԹեանն ո՛չ գոյ վախճան։

Եւ յետ այսորիկ՝ որպէս Նազիազովն Գրիգոր Աստուածաբանն ասէ. Մի է Աստուած՝ Հայր կենդանի՝ Բանին էական իմաստուԹեանն եւ զօրուԹեան կերպարանին Իւրոյ, կատարեալ՝ կատարելոյ ծնօղ, Հայր Որդւոյ Միածնի, մի միայն ի միայնոյ, Աստուած յԱստուծոյ՝ կերպարան եւ պատկեր ԱստուածուԹեանն. Բան գործաւոր, իմաստուԹիւն պարառական, ամենեցուն ընդ լինելուԹեամբ անկելոցս զօրուԹիւն, եւ բոլորիցս արարող. Որդի

ճշմարիտ անտեսանելւոյն, անապական անապականին, անմահ անմահին, մշտնջենաւոր մշտնջենաւորին։ Մի սուրբ Հոգի՝ Աստուածոյ զէութիւնն ունելով՝ եւ Որդւով երեւեալ յայտնապէս մարդկան. պատկեր Որդւոյ, կատարեալ ի կատարելոյ, պատճառ կենդանութեան, սրբութիւն՝ սրբութեանց չընորհօղ, որով ծանուցանի Հայր, որ ի վերայ ամենեցուն եւ յամենեսին, եւ Որդի Աստուած, որով ամենեքեան։

Երրորդութիւն կատարեալ՝ փառօք եւ մշտնջենաւորութեամբ եւ թագաւորութեամբ, անբաժանելի եւ անօտարելի՝ ոչ ստեղծական ինչ եւ ո՛չ ծառայական յերրորդութեանն, եւ կամ ներքսածական, որպէս թէ յառաջագոյն ոչ եղելոյ, զկնի ի ներքս ածաւ. եւ ո՛չ երբեք նուազեաց Որդի ի Հօրէ եւ ոչ յՈրդւոյ Հոգի, այլ անփոփոխելի եւ անայլայլելի է միշտ Երրորդութիւնն։ Եւ մեք երկրպագեմք Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ. Աստուած՝ զՀայր, Աստուած՝ զՈրդի, Աստուած՝ զսուրբ Հոգի, մի բնութիւն երից առանձնաւորութեանցն իմանալեաց, կատարելոց, ըստ ինքեանց էութիւնս, բաժանելոց թուով, ո՛չ բաժանելոց աստուածութեամբն։

Ընդունիմ եւ զերկոտասան գլուխսն երանելւոյն Կիւրղի, որ ընդդէմ Նեստորի ասացեալ է այսպէս, թէ Որ ոչն հաւատայ, թէ Բանն Աստուած չարչարեցաւ մարմնով, խաչեցաւ մարմնով, ճաշակեաց զմահ մարմնով, եւ եղեւ անդրանիկ ի մեռելոց. քանզի միշտ կենդանի է եւ կենդանացուցանէ զամենեսեան որպէս Աստուած՝ եղիցի նզովեալ։

Եւ յետ այսորիկ որպէս Աստուածաբանն Գրիգոր, եւ Գրիգոր Նէոյկեսարիու, եւ Բասիլիոս Կեսարու եպիսկոպոս, եւ Աթանասիոս, եւ Կիւրիղղոս

հայրապետ Աղեքսանդրի, եւ սուրբն Գրիգոր Պարթեւ, հայրապետ Հայոց Մեծաց, ուսումնասիրութեամբ եւ գիտութեամբ Աստուածոյ ճանաչեալ զՀին եւ զՆոր կտակարանս, այսչափ հասու եղեալ մի բնութեան Աստուածութեանն, երից առանձնաւորութեանցն։

Ըստ որում ես եւ հաւատացեալ ինձ հօտս այսպէս խոստովանիմք աներկբայելի հաւատով, եւ զարդարիմք երիւք ժողովովքս այսոքիւք՝ ի պատիւ ամենասուրբ Երրորդութեանն, սահմանաւ, զոր եղեալ է ՅԺԸ. աստուածաշունչ սուրբ հարցն որ ի Նիկիա, որոց գլխաւոր սուրբն Ռստակէս հայրապետ Հայոց Մեծաց, եւ ասացին այսպէս վասն Բանին մարմնացելոյ, թէ Աստուած ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ՝ ծնեալ եւ ո՛չ արարեալ, իջեալ ի յերկինից, մարմնացեալ եւ մարդացեալ ի Սրբոյ Կուսէն Մարիամայ, չարչարեալ՝ այսինքն խաչեալ, թաղեալ, եւ յերրորդ աւուր յարուցեալ, համբարձեալ յերկինս, եւ գայ դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս, որոյ թագաւորութեանն ոչ է վախճան։

Նոյնպէս եւ զամենայն աղանդս նզովեցին եւ արտաքս ընկեցին ի կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ։ Նախ առաջին զԱրիոս, որ զՈրդի արարած կոչէ, եւ ոչ զբանն մարմնացեալ ի Սրբոյ Կուսէն, այլ, ասէ՝ Նա է անդրանիկ ամենայն արարածոց եւ նովաւ արար զամենայն։ Ըստ նմին եւ ՃՁ. սուրբ հայրապետքն, որ ի Կոստանդնուպօլիս ժողովոյն, որք (Մակեդոն) մարտնչէին ընդ Հոգին սուրբ, նզովեցին եւ ի բաց ընկեցին։

Նոյնպէս եւ Մ. սուրբ հայրապետքն,(1) որ յԵփեսոս ժողովեցան եւ զամբարիշտն Նեստորիոս

---

(1) Օր. երկերիւրքն։

Նզովեցին եւ արտաքս ընկեցին ի կաթուղիկէ եկեղեցւոյ, որ անդուռն բերանով ասէ. Ո՛չ է պարտ եւ արժան զՄարիամ սուրբ կոյս՝ Աստուածածին խոստովանել, այլ մարդածին, եւ ոչ զխաչեալն Քրիստոս՝ Աստուած, այլ տաճար եղեալ Աստուծոյ Բանին, եւ զբանն ո՛չ խոստովանել մարմին եղեալ ըստ աւետարանին աւանդութեանց՝ այլ ի մարմնի բնակեալ, այսինքն ի Քրիստոսին՝ ի Մարիամայ ծնիցելոյ մարդոյն, զուգապատիւ զնա կամեցեալ ցուցանել, կամ սակաւ ինչ մեծագոյն, միւմ ի սրբոց եւ հոգեկիր արանց. եւ բազում եւ այլ հայհոյութիւնս խօսեցաւ, զի յորժամ զսորա աղանդակցաց բանս ի մէջ բերցուք՝ պատմեսցուք ըզբովանդակն։

Նզովեցին եւ զԵւտիքէս, որ էր վանական ի կու կղզի, որ զմարմինն տէրունական առ աչօք խոստովանի, եւ ոչ ի մարդկային բնութենէս, այլ ինքն իսկ մարդ կերպարանեցաւ, ասէ, յարգանդի կուսին, ոչի՛նչ առնլով ի բնութենէ կուսին։

Նզովեցին եւ զՍաբելիոս Լիբէացին, որ ըզսուրբ Երրորդութիւնն մի դէմ խոստովանի, եւ ո՛չ երիս անձինս կատարեալս։

Նզովեցին եւ զԱպողինարոս Լաւոդիկեցի, որ մասն ինչ առեալ ասէ Քրիստոսի, այսինքն մարմին միայն, եւ ո՛չ բովանդակ մարդ եղեալ. աստուածայինն էր, ասէ՝ հոգեւորութեամբ հոգիացեալ եւ պէտք ինչ ոչ էին նմա մարդկեղէն հոգւոյ։

Նզովեցին եւ զՄարկիոն Պոնտացի, որ ասաց, թէ Աստուած, որ զամենայն արար, չէ բարերար, եւ ոչ հայր բարերարին Քրիստոսի, այլ, այլ ոմն է արդար. եւ ստոյգ Քրիստոս մարմին ի մէնջ ոչ էառ։

Նզովեցին եւ զՄարկեղոս եւ զՓոտինոս եւ

զՍոփրովինոս, որ զբանն ազդումն ասեն, եւ զազդումն բնակեալ յայնմ, որ ի զաւակէն Դաւթի եղեւ, եւ ո՛չ էութիւն ինչ անճնաւոր։

Նզովեցին եւ արտաքս ընկեցին ի կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ զՊօղոս Սամոսատացի, եւ զտումարն Լեւոնի, եւ զժողովն Քաղկեդոնի, զի ասացին երկուս բնութիւնս եւ երկուս կերպարանս ի Քրիստոս Յիսուս յետ միաւորութեան տնօրէնութեանն ի Սուրբ Կուսէն, որ լինին յայտնապէս երկու անճինք։

Նզովեցին եւ զՍեւերոս , որ ասաց թէ մարմինն Քրիստոսի ապականացու էր մինչեւ ցյարութիւնն, եւ յետ յարութեանն արար զնա անապական։

Նզովեցին եւ զՄոնտանոս, որ զինքն Հոգին սուրբ անուանէ եւ կախարդութեամբ եւ պոռնկութեամբ վարի։

Նզովեցին եւ զՄակեդոնիոս, որք զՀայր եւ զՈրդի խոստովանին, եւ զՀոգին սուրբ ուրանան(1)։

Նզովեցին եւ զՄելքիսեդեկիտոն, որ զՄելքիսեդեկ Աստուած անուանեն՝ թէ նա է Որդին Աստուծոյ։

Նզովեցին զԳայիանոս, որ զմարդկայինն բնութենէ ասեն՝ գրի որպէս մոմ մատանեաւ. եւ չուրջ զան ոգիք՝ փոփոխմամբ եւ ցանկութեամբք ի միմեանս իջանեն։

Նզովեցին եւ զՀերովդիանոս, որ ասեն թէ Հերովդէս էր Քրիստոսն, եւ արդ նմա մնան։

Նզովեցին եւ զԱրքանգեղիտոս, որ զհրեշտակապետն Աստուած զոլ ասեն, թէ նա՛ մարմնացաւ

---

(1) Վերջին երկուսը պակաս են Հ. 58 ձեռագրում։

ի Սուրբ Կուսէն։

Նզովեցին եւ զՆաւատիանոս, որ զապաշխարութիւն ո՛չ ընդունին։

Նզովեցին եւ զՎաղէնտիոն եւ զՄանի եւ զԿումբրուկիոս,(1) եւ զԹէոդորոս [Մամուեստացի, եւ զԴիոդորոս] Տարսոնացի, եւ զԹէոդորիտոս, որ եպիսկոպոս էր Կիւրոս քաղաքի, եւ զԱկակ եւ զԲարծումա Ընծիհնացի, որ զբնութիւն Որդւոյ յերկուս բաժանեն եւ աստուածութեամբն անչարչարելի ասեն՝ զխաչն եւ զմահն մարդոյն միայն կազմեն, եւ ոչ միաւորութեան տնօրէնութեանն խոստովանին։

Ընդ նմին նզովեմք ես եւ հաւատացեալ ինձ ժողովուրդս, եւ արտաքս ընկենումք ի սրբոյ Եկեղեցւոյ, զամենայն հերձուածօղս, զորս նզովեալ է սուրբ եւ աստուածահաճոյ հարցն իմոց եւ վարդապետացն. քանզի գրեալ է, թէ Զգոյշ լերուք ի չար մշակացն,(2) եւ գիտասջիք զայնպիսիսն, որ այնպէսն գնայցեն, արտաքոյ վարդապետութեանն զոր դուքն ուսարուք. եւ դարձեալ, թէ Զգոյշ կացէ՛ք անձանց եւ ամենայն հօտիդ, յորում եդ ըզձեզ Հոգին սուրբ տեսուչս հովուել զժողովուրդ Տեառն(3)։

Արդ, եւ ես գոհացայ զԱստուծոյ ի վերայ այսոցիկ, որ ասացանս յիմ նուաստիմաստ գիտութենէս, եւ աղաչեսցուք զմարդասէրն Քրիստոս տալ զգուշութիւն առ ի պահել զոր ինչ լուաքս եւ ծանեաք՝ զուղիղ հաւատս, զի եւ մեք եւ դուք ուրախ

---

(1) Օր. Կումբրիկիոս, որ եւ ուղիղն է՝ իսկապէս Մանիի երկրորդ անունը։

(2) Փիլիպ. Գ. 2։

(3) Գործք Ի. 28։

լիցուք, եւ հերձուածողքն զամօթ զգեցցին։ Խընդրեսցուք ի Տեառնէ, զի ընդ հաւատոյս եւ վարս արժանաւորս չնորհեսցէ մեզ՝ զի ի Նորա փառս կեցցուք, եւ մի՛ աստեօքս վրիպիցեմք ի յաւիտենական հանգստեանցն, զոր պատրաստեալ է ընտրելոց Իւրոց։ Այլ եւ բարեխօսութեամբ սուրբ Աստուածածնին եղիցուք նմանօղք այնոցիկ, որք հաւատովք եւ երկայնամտութեամբ ժառանգեցին զաւետիսն Աստուծոյ։ Նմա փա՛ռք Ամենատեառնն, որ վասն մերոյ փրկութեան մարդացաւ եւ մարդակերպ չրջեցաւ, եկեր իբրեւ զմեզ եւ արբ, տանջեցաւ, չարչարեցաւ, խաչեցաւ, բեւեռեցաւ, սպանաւ, թաղեցաւ, կենդանացաւ, յարեաւ, եւ վերացաւ, եւ նստաւ ընդ աջմէ Հօր՝ ծնօղին Իւրոյ։ Եւ Հայր կենդանացոյց զամենեսեան, որ ի նա հաւատացին, եւ հաղորդեցան աստուածեղէն փառացն, եւ նորոգեցան ի փառս անպատումս. եւ իշխանութիւն ետ որդիս Աստուծոյ լինել, եւ եցոյց նոցա Հայր չընորհաց զԾնօղն իւր, եւ հրաման ետ մեզ Հայր կոչել զԱստուած։

Արդ՝ ճշմարիտ Որդւոյն Աստուծոյ եղբարք անուանեալ, զորս առեալ Որդւոյ առ Հայր մատուցանէ, թէ Ահաւասիկ ես եւ մանկունք իմ, զոր ետուր ինձ,(1) Հա՛յր։ Եւ դարձեալ ասէ. Պատմեցից զանուն Քո եղբարց իմոց, ի մէջ եկեղեցւոյ օրհնեցից զՔեզ(2)։ Որպէս վասն բարեօք դաւանութեանն Պետրոս՝ զՔրիստոս Որդի Աստուծոյ ծանուցեալ, ըստ որում եւ զերանութեան անուն ժառանգեաց, եւ թէ Դու ես վէմ, եւ ի վերայ այդր վիմի չինեցից զեկեղեցի իմ, եւ դրունք դժոխոց

---

(1) Եսայի Ը. 18։

(2) Սաղմ. ԻԱ. 25։

զնա մի յաղթահարեսցեն(1)։ Ընդ նմին հաւատացան նմա փականք արքայութեանն երկնից, կապել եւ արձակել յերկինս եւ յերկրի, որոյ եղերուքն դուք որդիք եւ ժառանգաւորք նորին աթոռոյ, ուղիղ հաւատով եւ բարիաւք խոստովանութեամբ՝ կամբիշոյ մետրապօլիտ, Պօղոս Արուեստան եպիսկոպոս, Գաբրիէլ Տաճկաց եպիսկոպոս, Յովնան Հերթայ եպիսկոպոս, Սիմօն Նինուէի եպիսկոպոս, Գաբրիէլ Քարմա եպիսկոպոս, Սաբաս Իսոյ Կոհինիհորական եպիսկոպոս, Բենիամին Սրբնձի եպիսկոպոս, Ստեփանոս Արզնոյ եպիսկոպոս, եւ այլ բազում եպիսկոպոսունք, եպիսկոպոսակցօք եւ սարկաւագօք եւ ուխտիւ սրբոյ Եկեղեցւոյ, որք խընդրեցէք զհաւատ քրիստոսասէր Հայոց՝ որք ի դրան արքունի հասեալ կայիք։

Ի խնդրոյ ձերմէ, հրամանաւ տերանց, ես Կոմիտաս Մամիկոնէից եպիսկոպոս, որ յաջորդեցայ ի կաթուղիկոսութիւն Հայոց Մեծաց, ետու զյետկարս զայս բոլորով սրտիւ եւ աներկբայելի հաւատով, առաջի բազում նախարարաց Հայոց եւ այլ ազգաց քրիստոնէից, որ ի դրան արքունի հասեալ էին, մանաւանդ առաջի մեծի տանուտեառն Խոսրովչնումն կոչեցելոյ, որոյ ճանաչիւր անուն Սրմբատ, յազգէ Բագրատունեաց, չինեալ ես եւ հաւատացեալ ինձ հօտս ի վերայ հիման առաքելոց եւ մարգարէից, եւ սրբոյն Գրիգորի՝ կենդանի մարտիրոսին Քրիստոսի, եւ որք ըստ նմանէ սուրբ Հարքն։ Որով եւ մեք ո՛չ խոտորիցուք քան զաւացեալ հաւատս զսուրբ եւ զաստուածաշունչ հարցըն՝ ոչ յաջ եւ ո՛չ յահեակ· զի ճշմարիտ գովելին Աստուծոյ միայն վայել է գիտել, եւ որոց յայտնէ

---

(1) Մթ. ԺԶ. 18։

սուրբ Հոգի մարդկան, այլազգ ղօղեալ բանիւք, վասն անբաւ լայնութեան ծովու յիմաստութեան։ Սակայն ի մեզ մին եւեթ պահեսցի զգուշութեամբ, ուղիղ հաւատովք եւ առաքինի գործովք հասանել ի նաւահանգիստն խաղաղութեան երկնից արքայութեանն, անշարժ կալ ի հնազանդութեան Հօրն հաւատոյ (անմարմնոյն), եւ կամարար մարմնականացն։ եւ ձայնակցելով մեզ ուղիղ հաւատով, մի հօտ լիցուք քաջ Հովուին, եւ կամ որդիք, ըստ աւետարանին բանին, զի յերեւել ճշմարիտ Հովուապետին, արժանի եղիցուք ընդունել զմեզ յաւիտեւանս եւ առնուլ զանթառամ փառաց զպսակն։

Միաւանական սուրբ Երրորդութեանն փա՛ռք յանարժան բերանոյս, ամէն։

Աւրինակ գրոցս, որ լեալ էր Տէր Գրիգորիսի Վկայասիրին, մինչեւ ցայս վայր էր, եւ նա այսպէս էր գրեալ. Զվահրամ, որդի Գրիգորոյ Մագիստրոսի, յիշեսջիք յաղաւթս ձեր, ո՛վ երջանիկ դասք ուղղափառաց խմբիցդ Ալքանալեան սեռի։ ՇԻԷ. թուականն։

Զմեղապարտ, եւ զանարհեստ գրող լուսաւոր սուրբ տաոիս, զթումաս անարժան քահանայ, եւ զծնաւղսն իմ եւ զամենայն ազգատոհմն, զկենդանիս եւ զհանգուցեալսն, յիշեցէք ի սուրբ աղաւթս ձեր, ո՛վ սուրբ ընթերցողք։

ՁԵ

ԹՈՒՂԹ ՀՈՌՈՄՈՑ Ի ՀԱՑՍ, ՁԱՑՆԱԿԻՑ ԵՒ ՀԱՄԱՒՈՂ ԺՈՂՈՎՈՑՆ ՔԱՂԿԵԴՈՆԻ ԵՒ ՏՈՄԱՐԻ ՀԱՑՀՈՑՈՒԹԵԱՆՆ ԼԵՒՈՆԻ, ՁՈՐ ԵՒԵՐ ԱՍՏՈՒԱԾԱՊԱՏԻԻ ՏԻՐ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՍԻՒՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, ՑԱՌԱՋ ՔԱՆ ԶԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒԹԻՒՆՆ ԻՒՐ, ՈՐ ՎԱՄՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՍԵԱԼ Ի ԹԱԳԱՒՈՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔՆ Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊԱԻԼԻՍ. ԻՍԿ ՆՈՑԻՆ ՑԱՂԱԳՍ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՒԱՏՈՑ՝ ԸՆԴ ՁԵՌՆ ՆՈՐԱ ԳՐԵԱԼ ԵՒ ԱՌԱՔԵԱԼ ՀԱՑՐԱՊԵՏԻՆ ԿԱՊԱՐԵԱՑ ԿՆՔՈՎ, ՁՈՐ ՈՋ ԸՆԿԱԼԵԱԼ ՁՆՈՑԱՑՆ ՀԱՑՀՈՑՈՒԹԻՒՆ, ՄԵՐՈՑ ԱՇԽԱՐՀԻՍ, ԱՑԼ ԱՐՁԱՆԱՑԵԱԼ Ի ՀԱՒԱՏՍ ՍՈՒՐԲ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ, ԵՒ Ի ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐԻՑՍ ԵՐԱՆԵԼՈՑ ՍՐԲՈՑՆ ԳՐԻԳՈՐԻ, ԱՄԵՆԵՒԻՆ ԱՆՇԱՐԺ ՄՆԱՑԵԱԼՔ ՈՋ ԵՏՈՒՆ ՏԵՂԻ ԴՐԴՈՒԵԼՈՎ Ի ՇԱՒՂԱՑ ՈՒՂՂԱՓԱՌՈՒԹԵԱՆ.

Քրիստոս է խաղաղութիւն մեր, որ արար զերկոսինն մի, եւ զմիջնորմն ցանկոյն քակեաց, զթշնամութիւնն ի մարմնի իւրում: Քանզի այսուհետ առաքելական ձայնիւ վարիլ ի սկսանել գրոյս մերոյ առ սէրդ ձեր՝ բարիոք գոլ համարեցաք, վասն զի եւ բոլոր դիտումնս մեր, եւ նորին

Բնագիր Ա. էջ 358 – 372. Համմտ. ԺԷ. էջ 579. ԺԸ. էջ 587:

գրոյս ենթադրութիւն, խաղաղութեան է ուղղութիւն, եւ խաղաղութիւն ասեմք, ոչ որպէս աշխարհս տայ, որպէս տէրն ասաց, այսինքն առ համեմատութիւն երկրայնոց իրացս տեսեցելոց, այլ զոր ինքն յերկնից եբեր մեզ խաղաղութիւն, եւ ի հրաժարելն իւրում չնորհեաց իւրոց աշակերտացն: Ցանճինս մեր ունել մեզ՝ ախորժ է առ Աստուած եւ Հայր, որպէս աղաւթիւք ասացեալ. Արդ՝ զայս ոչ յաղագս սոցա աղաչեմ միայն, այլ եւ վասն ամենեցուն որ հաւատան ի ձեռն բանի սոցա յիս, զի ամենեքին մի եղիցին, ըստ որում դու Հայր յիս, եւ ես ի քեզ, զի եւ սոքա ի մեզ եղիցին, զի եւ աշխարհ հաւատասցէ, եթէ դու առաքեցեր զիս: Նկարագրական գոլ իւրութեան ի նա հաւատացելոց, նորին Տեառն համարեալ համամտութեամբ եւ խաղաղութեամբ առ միմեանս կապիլն մեզ: Որք զնորայն վարդապետութիւն պատուել գիտացին, ոչինչ պատուականագոյն քան զխաղաղութեանն բարին համարեցին, եւ ոչինչ անարգագոյն քան զհակառակ նորին իմացուածս անջատողականաց բանից եւ մտածութեանց դիցեն, գիտելով եթէ ոչ նշանաց ցուցումն, եւ ոչ ճշմարիտ վարուց ուղղութիւն տարժանմամբ մարմնոյ եւ բաշխմամբ ընչից՝ մինչեւ մարտիրոսութեամբ չափ, ստացողացն զաւգտակարութիւն առաջի ղնէ՝ առանց սիրոյ եղելոցս այսոցիկ: Իսկ սէր, որպէս ասէ այսորիկ արուեստաւորն նկարագրող աստուածայինն առաքեալ, զչար ոչ խորհի, այլ խնդայ ընդ ճշմարտութիւն: Իսկ զոր յաղագս ընկերաց չար մտածութիւնս, եւ մանաւանդ որովք յաղագս Աստուծոյ բանիւք ամենեւին ի բաց մերժէ, որպէս խափանիչս իւրոցն ուղղութեանց գոլ զայսոսիկ համարեալ:

Արդ եւ մեք աղաւթելով աստուածայնոյն խաղաղութեան գոլ բողբոջք, եւ ոչ խառնակութեամբ յոչ բարի կարծեաց յանձն առեալ ըմբռնիլ, եւ ոչ է տեղականաւք մեկուսութեամբք զքրիստոնէից համամտութեանն վայելուչս ընդ նմին ի բաց հատանիլ ներեալ, զայժմուս առ ի մէնջ սիրովքն Աստուծոյ ճառեմք բանս առ ձեր աստուածասիրութիւնդ, զնկարագիր Քրիստոսի աշակերտելոյն այսուիկ լնուլ փութացաք, եւ զհաւանումն բարեպաշտիկ եւ աւրինաւոր, յաղագս ի մեզ յուսոյն որ ի Քրիստոս, եւ հաւատոց ցուցանել կամեցեալք։ Քանզի թէեւ զատելիս եղբայրս կոչել եւ համարել մարգարէականն զմեզ խրատէ բանն, զի՞արդ ոչ եղբայրաբար առ որ ոչ այսպէս են առ մեզ բանիւ եւ հոգւով, սիրով, որպէս զմտաւ ածեմք, վարիլ մեզ է իրաւացի։ Բայց հաւատամք յԱստուած, որ յամենայնի գիտակն է գործոց մերոց եւ մտածութեանց, թէ զմաքուր խորհրդովս մերով վասն մերձակայ բանիս յուշ առնելոյ առաջին վկայից դիւրընկալ ներգործեսցէ յանձինս ձեր։ Քանզի զնորին Տեառնն, եւ ոչ զանձին զփառս խնդրեմք։

Քանզի զայս խորհել է իրաւացի ամենեցունց, որք ի հոգեւորականի այգւոջ եկեղեցւոյ՝ առ ի բարեաց գործոց երկրագործութիւնն վարձկանեցան, որոց՝ գլուխ ուղղափառութեան յաւրինեցաւ Բանն, զոր եւ փայտ կենաց անուանեալ, զմեզ Աստուածաշունչ գիրք, այսու անուամբ կոչելով յորդորէ զարդարեւ իմաստութիւնն։ Զի՞նչ արդեւք իցէ իմաստագոյն քան զխորհելն առողջաբար յաղագս Աստուծոյ եւ աստուածայնոցն, եւ անսուտ զէիցն փառս եւ կարծիս ըստ Աստուածաշունչ գրոց աւանդութեան ստանալն, զոր ճշմարտապէս եւ ի մէջ

դրախտին առ ի յԱստուծոյ տնկեալ հաւատամք, որ առեալ եւ սողել ձեռնարկէ հանապազ չարաթիւն աւձն, եւ զպատրանս բանի աստուածսիրութեան ձեւով արկանէ առաջի, որպէս եւ ի սկզբանն աստուածահաւասար խոստմամբ նախաստեղծիցն եղ առաջի, արգելեալ լինի առ ի պահողէն բոցեղէն սրոյն զայնպիսին ծառ, այսինքն ի Հոգւոյն չնորհէ, որով անգործ լինել նորին վիշապին խորհրդոց, եւ ոչ գոլ արգել, որ ոք կամեսցի ուղղութեամբ սրտի զճշմարտութեան պտուղս, ոչ ճաշակել միայն, այլ եւ առատապէս վայելել, եթէ բնաւին զձեռս ձգիցեն, այսինքն գործաւորապէս եւ աշխատութեամբ զխուզողականն ճշմարիտ գիտութեամբ ի մտածութիւնս չարժեսցեն, զի յայսոսիկ հպեսցին, կեցցեն յաւիտեան։

Արդ եւ մեք աղաւթս առնելով համանգամայն, եւ փութացեալք ընդ հովանեաւ այսպիսոյս իմացականի ծառոյ հանգչել հանապազ, ի սորայոցս պտղոց առաքել՝ ոչ մերձաւորացս միայն, այլ եւ հեռաւորաց փոյթ յանձին ունիմք, զոր եւ առ ձեր աստուածպաշտութիւնդ առնել յաւժարեցաք, բարիոք համարեցաք ոչինչ իրաւացի պատճառս այսպիսոյս պարգեւատուութեան ունել։

Քանզի Ստեփանոս աստուածասէր քահանայ, եղեալ յայսմ աստուածապահ եւ ի թագաւորական քաղաքիս, ծանուցաւ մեզ եթէ ի մեր սուրբ եկեղեցիսս հաղորդել ոչ առնու յանձն, զոր ըստ աստուածայնոց աւրինաց հեզութեամբ կոչեցաք եւ հարցաք, թէ զի՞արդ խորհիս, եւ վասն զի՞նչ պատճառի ոչ կամիս հաղորդել ընդ մեզ· եւ խնդրեալ գրով խոստովանութիւն ի դմանէ առաք մինչեւ

յառաջինն, որ յԵփեսոս սուրբք ժողովն արարեալ զխոստովանութիւնն։ Իսկ որ ի Քաղկեդոն զսուրբք եւ զտիեզերական ժողովն, եւ զորս յետ նորայն յիշումն եւ ոչ բնաւ արարեալ, յոլովիւք յաղագս այսորիկ հաւանականաւք առ դա վարեալ բանիւք· եւ իբր զի լուացողական աճառաւք՝ ներգոյիդ ի դմա կարծեաց, ոչ արուեստական հնարիւք, այլ պարզութեամբ բարոյից, եւ յստակ սիրով ի մէնջ յառաջ բերեալ արարաք առ դա բանս։ Սակայն մեզ հաղորդ լինել առանց ձեր՝ ոչ հաւանեցուցաք, զոչ առանց ձեր խոստովանակցութեան առ այս՝ գոլ դմա իրաւամբք պատճառ առաջի արկեալ, ուստի որպէս ի նորին յասացելումն սրբասիրի առնդ զձեզ զամենեսեան տեսեալ· ոչինչ նուազ արարաք ըստ արժան գոլոյ առ ձեզ բանս ի ճշմարտութիւն հաւանեցուցանելով, եւ ի ձեռն գրոյս խաւսից բարբառել առ ձեզ զարժանն, այսինքն որպէս աստուածայինն առաքեալ ասէ զլաւագոյնն· եւ զփրկութենէ բուռն հարեալ, առաւել կարեւոր համարեցաք զայս ասել յառաջագոյն, քանզի եւ պիտանի իսկ նախ անգործ առնել զմտածութիւնս, առ ի յանջատումն հայելոյ մեզ Քրիստոսի խորհրդոյն, եւ այնպէս որպէս ի հերկս արդարութեան ի բաց խըլելով զգայթակղութեանն փուշս, զմերոյս իմացուածոյ ընկենուլ զսերմանիս։

Ա։ Եթէ ոք ոչ խոստովանի Աստուած գոլ ըստ ճշմարտութեան զեմմանուէլ, եւ վասն այսորիկ Աստուածածին զսուրբք կոյսն· քանզի ծնաւ մարմնապէս՝ մարմին եղեալ Աստուծոյ Բանին, նզովեալ եղիցի։

Բ։ Եթէ ոք ոչ խոստովանի ընդ մարմնի ըստ անճնաւորութեան միաւորիլ յԱստուծոյ Հաւրէ Բանին՝ մի գոլ Քրիստոս ընդ իւրոյն մարմնոյ,

յայտ է զի զնոյն Աստուած համանգամայն եւ մարդ, նզովեալ եղիցի։

Գ։ Եթէ ոք ի վերայ միոյն Քրիստոսի որոշեսցէ զանճնաւորութիւնսն յետ միաւորութեանն միայն հպեցուցանելով զնոսա ըստ յարակցութեան՝ որ ըստ պատուոյ, այսինքն ըստ իշխանութեան կամ զաւրութեան եւ ոչ յաւէտ ժողովմամբ ըստ միաւորութեան բնաւորականի, նզովեա՛լ եղիցի։

Դ։ Եթէ ոք երկուց դիմաց, այսինքն անճնաւորութեանց, զորս յաւետարանականսն եւ յառաքելականսն գրեալ բաժանէ զձայնս, կամ ի վերայ Քրիստոսի առ ի սրբոցն ասացեալս կամ ի նմանէ յաղագս իւր, եւ է ինչ, որ մարդոյ առանց Աստուծոյ Բանին յատկապէս իմացելոյ հպեցուցանէ, եւ է ինչ զորս, որպէս աստուածավայելուչս միայնոյ Աստուծոյ Բանին, նզովեա՛լ եղիցի։

Ե։ Եթէ ոք յանդգնեսցի ասել աստուածազգեստ մարդ զՔրիստոս, եւ ոչ յաւէտ Աստուած գոլ ըստ ճշմարտութեան, որպէս մի որդի բնութեամբ, ըստ որում եղեւ մարմին Բանն, եւ հաղորդ եղեւ մեզ մերձաւորապէս արեան եւ մարմնոյ, նզովեա՛լ եղիցի։

Զ։ Եթէ ոք ասիցէ Աստուած կամ Տէր գոլ Քրիստոսի զառ ի յԱստուծոյ Հաւրէ Բանն, եւ ոչ յաւէտ զնոյն խոստովանի Աստուած համանգամայն եւ մարդ, որպէս մարմին եղելոյ Բանին ըստ գրոց· նզովեա՛լ եղիցի։

Է։ Եթէ ոք ասէ, որպէս մարդ ներգործիլ առ ի յԱստուծոյ Բանէն զՔիստս, եւ ի Միածնին փառաւորութիւն հպիլ, որպէս այլ գոլով քան զնա· նզովեա՛լ եղիցի։

Ը։ Եթէ ոք յանդգնեսցի ասել, առեալ մարդ երկրպագակից պարտ գոլ լինել Աստուծոյ Բանին

եւ փառաւորակից, եւ ընդ նմա երեւիլ Աստուած, որպէս այլ յայլում, եւ ոչ յաւէտ միով երկրպագութեամբ պատուէ զԵմմանուէլն. նզովեա՛լ եղիցի։

Թ։ Եթէ ոք ասէ, զմի Տէր Յիսուս Քրիստոս փառաւորիլ առ ի Հոգւոյն, որպէս այլոյ զաւրութեամբ ինչ՝ ի ձեռն նորա փառաւորեալ, եւ առ ի նմանէ առեալ զներգործելն կատարել ի վերայ այսոց պղծոց, եւ կատարել ի մարդիկ զաստուածայինն նշանս, եւ ոչ յաւէտ իւր նորա զհոգին ասէ, որով եւ ներգործեաց զաստուածայինն նշանսն. նզովեա՛լ եղիցի։

Ժ։ Քահանայապետ եւ առաքեալ խոստովանութեան մերոյ զՔրիստոս լինել ասէ աստուածայինն գիր, եւ մատոյց վասն մեր զինքն ի հոտ անուշից Աստուծոյ եւ Հաւր։ Արդ եթէ ոք քահանայապետ եւ առաքեալ մեր լինել ասէ, ոչ զինքն յԱստուծոյ Բանն յորժամ եղեւ մարմին, եւ ըստ մեզ մարդ, այլ որպէս այլ քան զնա յատկապէս, կամ եթէ ոք ասիցէ եւ վասն իւր մատուցանել նմա զպատարագն, եւ ոչ յաւէտ վասն մեր միայնոյ, քանզի ոչ արդեաւք լինէր կարաւտ պատարագի, որ ոչն գիտաց զմեղս, նզովեա՛լ եղիցի։

ԺԱ։ Եթէ ոք ոչ խոստովանի զՏեառն մարմինն կենդանարար գոլ, եւ իւր նորա յԱստուծոյ Հաւր Բանին, այլ որպէս այլոյ ուրուք քան զնա՝ ընդ նմա գոլով ըստ արժանաւորութեանն, այսինքըն, որպէս միայն աստուածայինն բնակութիւն ունելով, եւ ոչ յաւէտ կենդանարար որպէս ասացի, զի եղեւ իբրեւ Բանին զամենայն կենդանագործել կարողին, նզովեա՛լ եղիցի։

ԺԲ։ Եթէ ոք ոչ խոստովանի զԲանն Աստուած չարչարեալ մարմնով, եւ խաչեալ մարմնով, եւ զմահ ճաշակեալ մարմնով, եղեալ անդրանիկ ի մեռելոց, ըստ որում կեանք եւ կենդանարար որպէս Աստուած, նզովեա՛լ եղիցի։

Արդ ամենայն նեստորական չար մտածութեան ի ներքոյ ընթացք ի ձեռն այսոցիկ նզովիցս նախ քան զարմատանալն ի բաց խլի, եւ առաջի արկելովք նորա ըստ ճշմարտութեան բանի, անգայթակղութեան առիթ լինի ամենեցուն, որք զուղղափառութիւնն ախորժեն, եւ ոչ ի նանիր պատառել ձեռնարկեն ի վերուստ անկեալ պատմուճանն Քրիստոսի, այսինքն զնորա հաւատոցն ողջանդամութիւն։ Քանզի եթէ զայն Նեստոր զճշմարտապէս դժնդակն աւճ փախուցեալ, որպէս Եսայի ասէ, այսինքն զճշմարտութեանն պատճառս ի բաց ընկենուլ ի նստել կարթիւ գլորմամբ, այսպիսեաց բանից միայն որ ասաց մեծն Կիւրեղ. յոր ոչ կարաց զզանազանախոհ չարութիւնն իւր ցուցանել, այսինքն հնարել ինչ առ ճշմարտութիւնն, զի՛րդ այլովք յամենեցուն այսոցիկ խոստովանութեամբ ոչ զանպարտաւորութիւն յամենեցունց տարցի. քանզի եւ իւր Նեստորի, եթէ զայսոցիկ ճայն խոստովանութեան էր ընկալեալ, ոչ արդեւք լինէր ի բաց ընկեցեալ յեկեղեցւոյ, այլ եւ հաղորդակից զնա եւ եպիսկոպոսապետ համարէր կիւրղոս ըստ որում եւ յիւր թուղթսն գրեաց։

Այլ մեք ի խորհուրդս մեր սրբազան հիմն կառուցեալ զայսոցիկ ուղղափառ գլխոցս զաւրութիւն զամենայն աւրինաւոր ճայն ի միտս ի մէնջ յառաջ բերեալ չինել ի վերայ նորա ճեպիմք, եւ երկուս բնութիւնս խոստովանելով ի վերայ Միածնի Որդւոյն Աստուծոյ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, յետ ըստ ամենայնի նմանելոյ նորա մեզ առանց մեղաց ոչ այլ ինչ ասեմք կամ իմանամք, բայց միայն զի Աստուած գոլով եւ Հաւր

համագոյ, մարդ եղեւ ճշմարտապէս մարդկան համագոյ, այսինքն միջնորդ Աստուծոյ եւ մարդկան, յինքն միաւորեալ մարդկային բնութիւն, այսինքն ընդ իւրոյ Աստուածութեանն, ոչ ի բաց բարձեցելոյ այսոցիկ տարբերութեանց եւ յետ միաւորութեան, այլ մի դէմ մեզ եւ մի անճնաւորութիւն ցուցեալ Աստուած ըստ ճշմարտութեան մարմնացելոյ եւ կատարելապէս մարդացելոյ։

Քանզի նախ քան զմիաւորելն, այսինքն միանալն Միածնի Բանին Աստուծոյ ընդ մերոյս բնութեան, միով եւ միայնով բնութեամբ գոլ զնա հաւատամք, այսինքն աստուածութեան էութեամբ, ըստ որում Հաւր եւ Հոգւոյն սրբոյ համագոյ։ Իսկ երկու բնութեամբ յետ առնլոյն զոր ի մերոյս զանգուածոյ, այսինքն որպէս Աստուածութեամբն կատարեալ, այսպէս մարդկութեամբն կատարեալ, եւ գիտեմք զնա եւ քարոզեմք, որպէս ի նոցունց յայսցանէ յերկուց բնութեանցս մի որդի եւ Քրիստոս զնոյն ծանուցեալ։ Ուստի եւ զմի բնութիւն ասել Բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ, որպէս նորին գոլով մտածութեան, նոյնպէս ընդունիմք եւ խոստովանիմք։ Քանզի ի ձեռն ասելոյն մարմընացեալ՝ այլ էութեան քան զԲանին բնութիւն յայտնումն՝ ըստ սրբոյն Կիւրղի մուծանեմք, քանզի ոչ երկուս բնութիւնս մարմնացեալս ասեմք, այլ մի նորին Բանին, այսինքն զնոյն Աստուածն Բան մարմնանալ մարմնով հոգի ունաւղ եւ բանականիւ իմանալի։ Եւ բնութեանցն իւրութիւնսն խոստովանելով, ոչ այլ ինչ ժողովել յայսմանէ ախորժեմք, բայց զի մարմին՝ առեալն յԱստուծոյ էութենէն՝ ոչ աստուածութեան բնութիւն եղեւ, եւ ոչ զգոլն մարմին ի բաց եթող։ Եւ աստուածութիւնն մարմին հոգեւոր, հոգի բանական եւ իմա-

նալի յինքն միաւորեալ ըստ անճնաւորութեան, ոչ ի մարմնոյն փոխադրեցաւ բնութիւն, եւ ոչ բնաւին ինչ յիւրոց փառաց էն եղծ կամ փոխադրեցաւ, քանզի այսպէս խորհել մեզ յաղագս նորա ասել, սրբոց հարցն ուսուցանեն բանք։

Եւ նախ քան զամենեսին իմաստունն Կիւրեղ յիւրութեանն, որ ըստ բնութեանն ասելով մնացելոյ երկաքանչիւրին, այսինքն աստուածութեանն եւ մարդկութեանն գոլ միաւորութեան. եւ ասաց զայս ուսուցանելով մեզ, թէ ոչ փոխադրութիւն ինչ միաւորեցելոյ ի ձեռն միաւորութեանն եղեւ, այլ մնաց իւրաքանչիւր ի նոցանէ զիւրոյն բըննութեան անփոփոխութիւն պահելով։ Նոյնպէս եւ Կիւրղի ուսուցիչն եւ վարդապետ մեծն Աթանասիոս զնոյն ճանապարհ ունի այսպիսեաց բանից եւ մտածութեանց, որոց զվկայութիւնսն զկնի այսորիկ դիցուք։

Արդ երկու բնութեամբք ասել զմիածին Բանն Աստուած Տէր Յիսուս Քրիստոս ի Քաղկեդոն ժողովեցելոցն ՃԾ եւ Լ. ից հարց ըստ այսմ մտածութեան իմանալ նոցա եւ դնել խորհիմք եւ հաւատամք, ըստ որում եւ խոստովանիմք զնոյն ինքն Փրկիչն մեր եւ Տէր, եւ աստուածութեամբն կատարեալ, եւ մարդկութեամբն կատարեալ, վասն զի եւ երկուց բնութեանցն զմի եւ զնոյն խոստովանելով յաստուածութենէ եւ ի մարդկութենէ ասեմք։ Եւ վկայէ մերոյս բանի յաղագս այսորիկ, որ յետ նոցա յայսմ յաստուածապահ եւ յարքունական քաղաքի եղեալ Ե. երորդ սուրբ ժողովն, յիւրումն սահմանի գրեալ այսպէս. Եթէ ոք երկուս բնութիւնս խոստովանելով, ոչ որպէս աստուածութեամբ եւ մարդկութեամբ զմի Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ճանաչել խոստովանեսցի, զի ի ձե-

ուրն այսորիկ նշանակեսցէ զզանազանութիւն բնութեանցն, յորոց անչփոթաբար անպատմելի միաւորութիւնն եղեւ, ոչ բանին ի մարմնոյ փոխադրեալ բնութիւն, եւ ոչ մարմնոյն առ բանին բնութիւն տարեալ եղեալ, քանզի մնայ յերկաքանչիւրսըն որ ինչ են բնութեամբ, եւ եղեալ միաւորութեանն ըստ անձնաւորութեանն, այլ ըստ անջատման որ ըստ մասին, զայսպիսիս առնու ձայնս Քրիստոսի խորհրդոյն, կամ զթիւ բնութեանց խոստովանելով (եւ) ի վերայ նորին եւ միոյն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ բանին մարմնացելոյ, (եւ) ոչ տեսութեամբ միայնով զզանազանութիւն այսոցիկ տեսանելով, յորոց եւ չարադրեցաւն, ոչ ի բաց բարձեցելոյ վասն միաւորութեան· քանզի մի յերկաքանչիւրոցն, եւ միով երկաքանչիւրքն, այլ (որ) այսուիկ վարի թուով որպէս որոշեալս, եւ առանձին անձնաւորութեամբ գոլ զբնութիւնսն, այնպիսին նզովեա՛լ լիցի։

Արդ հանրական ձայնիւ մեկնեալ զմիտս զերկու բնութեամբք խոստովանելով զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, յորոց ի Քաղկեդոնն ժողովեալք, ոչ կարեմք հաւանեցուցանել զմիտս մեր, առանց դատապարտութեան լինել առ ի յԱստուծոյ, առ այս ընդդիմաբանութեանն, որք ոչն ընդունին եւ խոստովանին անյերկուաբար զայսպիսի ձայնս։ Քանզի ոչ պարզաբար ասացին սուրբ հարքն երկու բնութեամբ ճանաչել զՔրիստոս, այլ ամենայն ուստեք փակեալ զմիտսն Նեստորի զմիածինն Աստուած բանն այսոքիւք ճանաչել ասացին, զի մի ոք ըստ նորա ամբարշտութեանն ասել ձեռնարկիցէ, եթէ Քրիստոսդ եւ Տէրդ անուն ըստ իրիք համանունութեան եւ արժանաւորութեան հաւասարութեան բանին Աստուծոյ եւ որոյ ի զաւակէն Դաւթի

ըստ անջատման կոչի։ Այլ ասելով զմիածինն Աստուծոյ բան երկուք բնութեամբք ճանաչիլ, զնորա չարաչփոթութեանն մտածութիւն ոչ փոքր ինչ ելոյծ, որ եւ յորս յառաջագոյնն բաւականապէս զգուշացեալք զբարեպաշտութեանն անարատութիւն նախ քան զյաւիտեանս ծնանելոյն նորա ի Հաւրէ, ըստ աստուածութեանն յստակ խոստովանիլ, եւ ի սրբոյ կուսէն եւ Աստուածածնէն Մարիամայ զնոյն ինքն ըստ մարդկութեանն։ Զորս ձայնս որպէս պատերազմիչս իւրոցն կարծեաց, եւ ոչ սուղ ինչ ի լսելիս իւր երբեք ընդունել յանձն էառ Նեստոր, այլ խցեալ զականջս իւր առաւել, քան զորս ի վերայ Ստեփանոսի նախավկային սպանողաբար ժողովեալքն, յաւէտ որպէս իժի քարբի խցեալ զականջս իւր զթովչին ճարտարի զաստուածայնոյ առնն զփրկական աւանդութեանցն ձայն ոչ լուեալ։ Քանզի արդար եւ երանելի այրն այն յառաջնումն թղթին, որ առ նոյն Նեստորիոս գրեալ ի նմանէ, զայս խնդրէր առ ի նմանէ այսպէս ասելով· Քանզի թէեւ ճառեցաւ բան ի ժողովուրդ ընթացեալ, այլ ուղղեսցի այցելութեամբք· եւ արժանաւորեա՛ չնորհել բան զայթագղեցելոցն Աստուածածնին անուանելով զսուրբ կոյսն, զի ուրախացուսցես ըզտրտմեալսն, եւ ուղիղ փառս ունելով առ ի յամենեցունց խաղաղութեամբ եւ համաձայնութեամբ ժողովրդոց կատարեսցուք զտաւնս։ Նոյնպէս եւ ի թղթին որ առ արեւելեանսն ասէ այսպէս, նոյն երանելիս Կիւրեղ· Քանզի պարտ էր նոցա զմտաւածել, զի գրեթէ ամենայն որ յաղագս հաւատոյ հանդէս մեր ժողովի հաստատեով թէ Աստուածածին է սուրբ կոյսն։

Իսկ եթէ բնաւին երկուս բնութիւնս ասելն, որպէս մինչ Նեստորի այսպիսեաւ ձայնիւ վարեալ

գայթագղուԹիւն առնէ բազմաց, որ զայսն ածէ զմտաւ՝ իմասցի նախ ի սրբոցն հարց գոլ զճայնս զայս, եւ Եթէ ոչ է պարտ վասն որոց չարաչարն Իմանան զբարեպաշտուԹեամբ ասացեալսն, զայսոսիկ ուրանալ զուղղափառուԹեանն բանս, վասն զի եւ Արիանոսացն բառս ինչ ի գրոց սրբոց առ իւրեանց չար մտածուԹիւնսն առեալ, եւ ի ձեռն այսոցիկ փորձեալ զառողջուԹիւն հաւատոյն որ ի սուրբ ԵրրորդուԹիւնն չարժել, ոչ ուրուք որք յետնոցայն ի բանս իւրեանց յառաջաբերելոյն զայն հրաժարեցին։ Այլ եւ կիւրեղ, որ առ նոյն Նեստորիոս պատերազմն էր յԵփեսացւոց ժողովին, յորս ջատագովն էին նմա ի հայրականսն վարդապետուԹիւնս, զմեծին Գրիգորի Աստուածաբանի եբեր բանս յառաջ, որ են այսոքիկ։ Եթէ ոք ի ներքս բերէ երկուս որդիս, առաջինն՝ զոր յԱստուծոյ եւ ի Հաւրէ։ իսկ երկրորդ՝ զոր ի Մարիամայ, եւ ոչ մի եւ զնոյն յորդեգրուԹենէն արտաքս անկցի, զոր խոստացաւ ուղիղ հաւատացելոցն։ ԲնուԹիւնք երկու, քանզի Աստուած եւ մարդ, վասն զի հոգի եւ մարմին, բայց որդիք ոչ երկուք եւ ոչ աստուածք, զի եւ ոչ աստանաւր երկու մարդք, Թէ եւ այսպէս Պաւղոս զներքին մարդոյն եւ զարտաքին անուանեաց։ Եւ ոչ այս միայն, այլ եւ առ Սեկունդոս յառաջին ԹղԹին հաւաստեաւ երկու բնուԹիւնս ի վերայ Քրիստոսի խոստովանեաց ասելով, Ապա ուրեմն որքան եկն ի մտածուԹիւն եւ է միայն տեսանել հոգւոյ ակամբ, Թէ զի՞նչ եղանակաւ մարդացաւ Միածինն։

Երկու բնուԹիւնս գոլ ասեմք միաւորեալս, բայց մի Քրիստոս եւ Որդի եւ Տէր զԲանն Աստուածոյ, մարդացեալ եւ մարմնացեալ, ոչինչ ի ձեռն այսպիսոյս բանի ուսուցեալ մեզ, բայց միայն

զոր ինչ ի հինգերորդ սուրբ ժողովն ուսաք ըստ միոյն տարբերուԹեան միաւորեցելոցն իմանալ, զայսոսիկ խոստովանել, որպէս եւ ինքն իսկ ի ԹղԹին որ առ Ղէգէոս ասաց, Եթէ Նեստորիոս յասելն երկու բնուԹիւնս, զզանազանուԹիւն նշանակելով մարմնոյն եւ աստուածուԹեանն, քանզի այլ է Բանին եւ այլ մարմնոյն բնուԹիւնն, ոչ եւս եւ զմիաւորուԹիւնն խոստովանելով ընդ մեզ, ստուգագոյնս եբեր ի վերայ, Եթէ մեք զայսոսիկ միաւորեալ մի Որդի, մի Տէր, եւ մի Քրիստոս խոստովանիմք։ եւ որպէս հարքն ուսուցին մի բնուԹիւն Բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ, քաջայայտ եւ առանց ընդդիմաբանուԹեան, Եթէ միաւորուԹիւնն զզանազանուԹիւնն ոչ ի բաց եբարձ։ վասն որոյ եւ երկուս ասեմք բնուԹիւնս, իսկ մի բնուԹիւն Բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ։ յայտ է զնորին բնուԹեան միածնին միաւորելն յինքն ըստ անճնաւորուԹեան բնուԹեան մարմնոյ, յայտ է զի հոգեւորի եւ իմանալոյ։

Արդ բազում ինչ եւ այլ բանս յաղագս այսոցիկ ունել ասելով առ ի հաւանուԹիւն մեզ ուղիղ եւ անարատ հաւատոյս, եւ յանդիմանուԹիւն առ որոց ոչ առողջապէս, եւ ոչ բարիոք անճանց իւրեանց զանջատումն եկեղեցւոյ Աստուծոյ հնարին առնել՝ այսոքիւք չատասցուք, խոյս տուեալ յերկայնուԹենէ գրոյ, եւ Սողովմոնի հաւանեալք ասելոյն, Եթէ Տո՛ւր պատճառս իմաստնոյն, եւ իմաստնագոյն լիցի։

Իսկ եւ յաղագս ներգործուԹեանց եւ կամաց կամաւորապէս արկանել ի ձեզ հոգեւորականդ սեղանաւորս զհաւատացեալն մեզ տաղանդ բանի փուԹասցուք, զի անցեալ Տէրն ի ձէնջ խնդրեսցէ հանդերձ տոկոսեաւք զիւրն, իսկ զմեզ ոչ իբրեւ

զվատ ծառայս դատապարտեսցէ։ Ասեմք այժմ ի վերայ Քրիստոսի երկուս ներգործութիւնս, նշանակելով զմինն եւ զնոյն ներգործել, եւ որպէս զմարդ, եւ որպէս զԱստուած, որպէս զԱստուած՝ զԱստուածայինսն, եւ որպէս զմարդ զմարդկայինսըն։ զերկաքանչիւրսն ընդ միւսոյն կցորդութեան եւ ոչ որոշաբար եւ անջատապէս, այլ ի ձեռն եղելոցն որ ինչ էրն հաւատարմացուցեալ։ այսինքն թէ Աստուած ճշմարիտ եւ մարդ անսուտ, եւ ոչ ըստ ցնորից ցուցեալ։ Քանզի վասն ոչ հաւատալոյն ի նա Հրէիցն եւ ասելոյ, վասն էր դու մարդ ես եւ առնես զանձն քո Աստուած, եւ զերաբուսնն աստուածային նշանս ցուցանելով ասէր, Եթէ ոչ գործեմ զգործս Հաւր իմոյ մի՛ հաւատայք յիս, իսկ եթէ գործեմ, թէ եւ ինձ ոչ հաւատայք սակայն գործոցս հաւատացէք, զի գիտասջիք եւ հաւատասջիք եթէ Հայր յիս, եւ ես ի Հայր։ Իսկ առ որս յետ այնորիկ հանդերձեալ էին երեւել հերձուածողս եւ արհամարհել զտնաւրէնութեան նորա խորհուրդ, յառաջագոյն զգուշանալով ճշմարտութեանն, թոյլ տայր մարմնոյն ներգործել զիւրսըն յորժամ եւ կամէր, որպէս եւ սուրբն Գրիգոր իոս ասաց Նիւսացւոցն եպիսկոպոս, այսինքն զանանգոսնելի գործս մարմնոյ եւ կիրս, ի հաւատարմութիւն անընդդիմանալի, ճշմարտապէս անդրանիկ լինելոյն նորա ի բազում եղբարս, եւ մերձաւորապէս հաղորդ լինել մեզ մարմնոյ եւ արեան։ Ուստի եւ յետ անապականութեամբ յարութեան մարմնոյ նորա զնորին բնութիւնն հաւատարմացուցանելով ըստ մեծին Բարսղի ի կերակուր հպել արժանաւորաց(1)։

---

(1) արժանաւորեաց, ԺԷ (էջ 593)։ ԺԸ (էջ 602)։

Արդ Աստուած յաւիտենական, որ միահամուռ ունի զծագս երկրի, որպէս Եսայիաս գոչէ, ոչ քաղցիցէ եւ ոչ ծարաւեսցի. սա եւ՝ քաղցեաւ եւ՝ ծարաւեցաւ մարմնով իւրով։ Եւ դարձեալ տեսեալ մարդ զաստուածութեանն գործէր գործս, զի այս իսկ էր ըստ իմանալոյն, եւ զայս իմաստունն կիւրեղ խըրատէ զմեզ ի Գանձին այսպիսի ինչ ասելով. մի Քրիստոս քարոզեն աստուածային գիրք. քանզի մի է Աստուած Հայր, եւ մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, քանզի ի գործոց յորքան ինչ վայել է միայնոյ Աստուծոյ ճանաչի Աստուած։ Իսկ վասն զի մարմին եղեւ Բանն, ըստ որում գրեալ է, պարտ էր եւ մարդ երեւիլ, եւ ոչ էր այլուստ տեսանելի այսպիսի, բայց միայն ի մարմնոյն անբամբասեցեալն կրից եւ բանից կարեւորապէս, եւ զմարդկան վայելուչսն գործէր եւ խաւսէր, զի արդարեւ ցուցցի եւ մարդ եղեալ եւ յետ սակաւուց. Քանզի Աստուած էր՝ ճշմարիտ մարմնով, եւ մարմին՝ ճշմարիտ Աստուածութեամբ։

Արդ՝ որովք պարտն էր ճանաչիլ Աստուած, զայնոսիկ աստուածաբար ներգործէ, եւ յորոց էրն կարեւոր արդարեւ մարդ երեւիլ, զայնոսիկ գործէ եւ խաւսի տնաւրինելով զխորհրդոյն ճշմարտութիւն։ Արդ մի ոք զմեզ, այսինքն զԱստուծոյ եկեղեցիս, ձեռնարկեսցէ բամբասել, որպէս այսպիսեաւք վարեալ ձայնիւք, ի հասարակաց խոստովանութեան հաւատոյս զմտաւ ածելով թէ ո՞րպէս ի ձեռն Արիանոսացն չարամտածութեան, եւ զուղիղ բանսն առ իւրեանց գրել հերձուած, որք ի Նիկիա ժողովեալ սուրբ հարքն մեր, որպէս մեծն ասաց Աթանասիոս, հետաքննին եղեալք զհամագոյն եդին բառ, յաղագս որոյ հնարագիւտ ինչ լինել Արիանոսացն, ոչ ուրեք եղեւ կար։ Եւ դարձեալ զհաւա-

տոյս նշանակ, որ միշտ յեկեղեցւոջ Աստուծոյ ասի· խոտորեալ մտածութեամբ առեալ Նեստորի, սքանչելին կիւրեղ զըստ անճնաւորութեանն միութիւն եմոյծ ի ներքս։ Այսպէս եւ որ ի Քաղկեդոնին, եւ Հռոմայեցւոցն առաջնորդ երանելին Լեւոն, չարախոհ ծերոյն Եւտիքեայ ի վեր երեւեալ, եւ մերոյս բնութեան գոլ զՏեառն մարմին ասել ոչ առեալ յանճն, այլ յետ միաւորութեանն մի բնութիւն մարմնոյն եւ աստուածութեանն դանդաչեալ, կարեւորապէս առ ի բաց բարձումն նորայոցն ցնորական, եւ երկուք բնութեամբք ճանաչել զմիածին Աստուծոյ Բանն՝ ուսուցին, եւ զերկաքանչիւրն բնութիւն ներգործել ընդ միւսոյն կցորդութեան, զոր ինչ իւրն ունէր՝ ընկալան, զի ի զանազանութենէ ներգործութեանցն, զանազանութիւն բնութեանցն միոյն Տեառն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի ծանիցի։ Քանզի ի ներգործելոյն բնութիւնն ճանաչի, որպէս երանելիքն կիւրղոս եւ Նիւսացոցն Գրիգորիոս ուսուցին ի բանսն իւրեանց։

Իսկ եւ վասն կամաց զճշմարտութիւնն ասել ոչ է դանդաղելի, որպէս եւ ոչ զայն պարզաբար եւ առանց քննելոյ իրաւացուցաք զերկուց կամաց ձայնն, ի ժամանակս մեր այսպիսի խնդրոյս չարժեցելոյ, յորժամ լռել առաջնորդաց եկեղեցւոյ Աստուծոյ ոչ էր կարողութիւն, այսպիսոյս ձայնի հրապարակագրութեամբ եղելոյ, յունայնավայելուչըս աւձտել զմարմինս եկեղեցւոյ Աստուծոյ կարողի։ Այլ նախ զի եւ ոչ սրբոց հարցն է անկուռ ճանապարհ երկուց կամաց ճառումն, եւ ապա վասըն որոյ ձեռնարկեցինն, մի ներգործութիւն ասել Քրիստոսի, եւ ըստ զանխլութեան նմին ի ներքըս բերեալ յառաջին եւ զգլխաւորն ներգործութիւնն մարդոյ, զիմացողականն ասեմ եւ կամեցողական, ոչ տեսանիլ ի նմա յառաջին զմերս ի Բանին Աստուծոյ առ ի բժշկութիւն եւ վերաստեղծումն, զոր պարտ էր եւ նախ քան զայլսն առնուլ նմա, որպէս յառաջադոյն ախտացեալ զմեղացն հիւանդութիւնն եւ զբոլորն մարդ ժանդացուցեալ· քանզի բնութիւն անմեղ եւ կամ անճնիչխան արար զԱդամ իսկ զբնուստն (1) Աստուած, որպէս սքանչելին Աթանասիոս ասաց։ Արդ կամեցողական զնոյն զմի Տէրն մեր ըստ երկաքանչիւրին բնութեան գոլ քարոզել ախորժելով, եւ ցուցանել թէ եւ զկամելն առեալ ըստ մարդկային մտաց, ոչ հակառակ իւր ստացաւ զայն, այլ այն բոլորն աստուածացաւ, անչեղելի գոլով առ մեղս բոլորովին, եւ աստուածանալոյն ոչ ի բաց բարձումն մուծեալ բնաւորականին կամաց, այլ զայն ի յայտնի կացուցեալ հաւաստեաւ, զոր ինչ եւ վասն նորին Փրկչին՝ մարգարէն ասէ, թէ Նախ քան զգիտել մանկանն զբարի կամ զչար՝ անհասանելին ի չարութիւնն ընդրելով զբարին վասն փրկութեան ազգիս մերոյ զմահն կամաւորութեամբ հաճեցաւ։

Բայց ունէր բնաւորապէս եւ զչկամելն մեռանել վասն հրաժարելոյ մարմնոյն, ըստ ի սկզբանէ եղելոյ ի նմա ստացողէն զբնութիւնն զահն բնաւորապէս։ Զայսպիսիս ձայն, որպէս ասացի, ի հարցն իջեալ առ մեզ ընկալաք՝ ոչ ընդդիմացումն ինչ խորհրդոյն ի ձեռն այսորիկ մուծանել ախորժեալք, մի լիցի, քանզի թէեւ տրտմեցաւ եւ անգիտացաւ, եւ առ մահն զչկամելն եցոյց ի ժամանակի չարչարանացն, այլ ըստ հաճութեան Բանին բնակեցելոյ ի մարմնին այսոքիկ կամեցողականաւ որ ի նորին մարմինն գործիւր, յորժամ ըստ որում

---

(1) ի սկզբնուստն ?։

մինչեւ կամէր տայր մարմնոյն զիւրսն ներգործել, որպէս եւ գրեալ է։ Քանզի բնութեանն բանիւ ստացեալ է զկալումն չկամելոյն զմահ բնաւորապէս, կազմեաց զնա երկիւղած ի մահուանէ, քանզի ոչ արդեւք էր ասացեալ ցնա սպառնալեաց բանիւ. եթէ ցաւուր յորում ուտիցէք ի նմանէ մահու մեռանիցիք. եթէ ոչ էր կազմեալ ի նմա զմահն ահագին գոլ։

Արդ եւ Տեառնն հոգի ըստ բնութեանն զչկամելն ունէր առ մահն. իսկ ըստ տնաւրէնութեանն Բանի ամենեւին կամեցողապէս եւ յարճակողաբար, ուստի եւ իւրոց աշակերտացն ասէ. ցանկանալով ցանկացայ ընդ ձեզ ուտել զզատիկս նախ քան զչարչարել իմ, այսինքն զվախճան խորհրդոյն։ Եւ առ չարչարանն զկամաւորութեամբն գալ յայտնելով, եւ դարձեալ եթէ, Բաժակ մի ունիմ ըմպել, եւ զի՞նչ փութամ մինչեւ արբից զնա, եւ մբկրտութիւն մի ունիմ մկրտել, եւ զի՞նչ փութամ մինչեւ կատարեցայց։ Արդ ի ձեւի այսոցիկ ուսանիմք ըստ իմաստնոյն կիւրղի թէ զբնաւորապէս չկամելն՝ աստուածավայելչաբար ըստ մեզ զբնութիւնն ի Քրիստոսի կամեցողական արար։

Արդ՝ զասացեալս ամենայն վերստին ի ձեռն առեալ, եւ համառաւտ զմերոյս ասացուածոյս յայտնումն արարեալ, ասեմք, թէ Աստուած մարդ եղեւ, ոչ մարդ էառ, որպէս Նեստորի թուեցաւ. քանզի Բանն մարմին եղեւ եւ բնակեաց ի մեզ, ոչ ցնորիւք երեւեալ եւ ոչ ստուերի տեսակաւ արարեալ զցուցումն, այլ բնութեամբ եւ ճշմարտութեամբ եղեւ մարդ, զի ի ձեռն պտղոյն բոլորն սրբեսցի մարդկանոյս ազգի զանգուած. եւ ունի զոր մատուցանէ վասն մեր, որպէս մեծ առաքեալն ասաց։ Ուստի անչարչարելի գոլով Աստուած, ոչ

անարժան համարեցաւ չարչարելի լինել մարդ. եւ անմահ գոլով ընդ մահու աւրինակաւք լինել, զի իցէ նոյն ինքն չարչարեալ եւ ոչ չարչարեալ։ Չարչարեալ, զի իւրն նորա մարմին, զոր յարգանդի սուրբ կուսին եւ Աստուածածնին էառ, զբնութեանն անանգոսնելիս եցոյց կիրս, եւ զորս ի ժամանակի փրկական չարչարանացն ի խաչահանուացն ընկալաւ տանջանս։ Իսկ ոչ չարչարեալ, զի ոչինչ յաստուածութեանն բնութիւն կրէր, եւ ի չարչարելն կամաւորութեամբ սրբոյ մարմնոյ նորա։ Արդ եւ ի խաչին էր մարմնապէս, եւ եղեալ զանճն իւր յինքենէ ըստ իշխանութեան իւրոյ, որպէս եւ ինքն Տէրն ասաց. եւ մեռեալ ելեալ մարմնոյն, եւ ոչ միով ի նոցանէն որիչ էր աստուածութիւնն, այլ եւ բոլոր էր յանչուէչ մարմնին որ կայր ի նոր գերեզմանին. եւ բոլոր էր ի հոգւոջն որ կայր ի սիրտ երկրի. որով եւ որոց ի պահեստի հոգւոցն երթեալ քարոզեաց, որպէս եւ գլխաւորն առաքեալոցն ասաց։

Արդ՝ մի՛ ոք գայթակղեսցի ի մեզ պատճառելով զպատճառս մեղաց եւ մի զեկեղեցի Աստուծոյ որ ի մեզ հեզնեսցէ, որպէս անջատումն եւ որոշումն աւանդելով Քրիստոսի խորհրդոյն, եւ բառս ինչ ի սրբոց հարցն մերոց հատանելով եւ գողանալով չարակամաբար, ժողովեսցէ որ ինչ ճշմարտութեանն բան ոչ կացուցանէ յանդիման եւ առաւելապէս որովք զերանելին Լեւոն Հռոմայեցւոցն եղեալ նախագահ, եւ զնորայսն բանս ոմանք ընդ գայթակղութեամբ առնել ի նանիր եւ ոչ իրաւացի, զկնի այսորիկ թղթոյ զնոցա վկայութիւնս կատարեալ իմացուածով յառաջ բերցուք, որով

եւ ուղղափառութիւն նորա յայտնի լիցի, եւ որովք ախորժեն Նեստորի համախոհ ցուցանել զնա՝ ամաչեսցեն։ Իսկ եթէ ինչ ի Քրիստոս սէրդ ձեր ընդդիմասցի զրեցելոցդ ի մէնջ, մի՛ դանդաղիցիք ի ձեռն թղթոյ եւ զթուեցեալսն ձեզ բարւոք գոլ ընդունել. եւ յաղագս երկբայեցելոցն խնդրել բարւոք ընդրութեամբ պատասխանատրութիւն, քանզի պատրաստ եմք առ այս ըստ առաքելականի վարդապետութեանն։ Վասն զի եւ մեծն Աթանասիոս ասէ, Որք մեկնեն զոր ինչ ասեն, ոչ ընկենուլ ի բաց, այլ եւ ընդունել արժան համարեցաւ, քանզի այսպէս ասաց ի թղթին իւրում որ առ Եւսեբիանոս եւ Ղուկիփերա, եւ առ որս ընդ նոսայն։

Արդ այսոցիկ այսպէս խոստովանելոցս աղաչեմք զձեզ, զոր այսպէս խոստովանին եւ մեկնեն զբառսն զոր ասեն մի՛ դատապարտել, եւ մի՛ առանց քննութեան ի բաց ընկենուլ, այլ յաւէտ աղաչելով եւ աղերսելով յանկուցանել։ Արդ գիտելով եթէ յահեղ ատենին Քրիստոսի, ուրանաւր ամենայն բանք եւ գործք, այլ եւ որ ինչ ի մտածութիւնս մեր են, քննեսցին բանքս մեր այսոքիկ։

ԶԶ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ԶՈՐ ԳՐԵԱՑ ՏԷՐ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՍԻՒՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, ԱՌ ՏԷՐ ԳԵՐՄԱՆՈՍ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊԱՒԼԻՍ ՀԱՑՐԱՊԵՏՆ, ՈՐՔ ԵՐԿՈՒ ԲՆՈՒԹԻՒՆՍ ԵՒ ԵՐԿՈՒՍ ՆԵՐԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՍ ԵՒ ԵՐԿՈՒՍ ԿԱՄՍ ԽՈՍՏՈՎԱՆԻՆ ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՑ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ, ԵՒ ՈՐՔ Ի ԿԵՆԴԱՆԱՐԱՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ ԶՈՒՐ ԽԱՌՆԵՆ, ՀԵՏԵՒԵԱԼՔ ԺՈՂՈՎՈՑՆ ՔԱՂԿԵԴՈՆԻ։

Ցոքնապատիւ հռչակելի փառաւորութեամբ յառաքելականդ ժամանեալ ծայրագոյն նախագահութիւն, Տէր Գերմանոս, վերատեսուչ հոգւոց մեծանուն եւ թագաւորական քաղաքիդ Կոստանդնուպաւլսի եւ տիեզերական հայրապետի։

ԶՔրիստոսի խաղաղութիւնն առաքերելով մեզ աւրինակ բարեպաշտութեան, եւ առ միմեանս կապակցութեան հոգեւոր սիրոյ եւ միաբանութեան հաւատոյ, ներգրաւաբար բացայայտութեամբ ի ձերմէդ ընկալաք մեծանձնութենէդ, որպէս մոլորելոց զհետ ընթացեալ մեզ, ըստ աւրինակի քալ հովուապետին ի վերայ լերանց զկորուսեալն խնդրելով. եւ յաւէտ յիրաւի։ Զի զսիրելոյն ի ճշմարիտ սիրողէն փոխանորդեալ զաթոռ հայրապետութեանդ, հետեւաբար զնորին աւրինակ սիրոյ հազարապետութեանդ, եւ՛ ունել ճշմարտապէս եւ՛ քարոզել

Բնագիր Ա. էջ 373 - 395։

ձեզ հաւատամք ոչ միայն նամեսական (եւ) մերձակայիցդ, այլ եւ բացականաց տարակացելոցն, նաեւ ուր ոչ անուանեցաւ Քրիստոս, զի դոյն իսկ կոչեցարուք հաշտեցուցանել Քրիստոսի զամենեսեան ընդ Աստուծոյ ի պարծանս ձեր յաւուրն Քրիստոսի, զի յերեւել ճշմարիտ հովուապետին գըտանիցիք անթառամ պսակացն հաղորդ։

Իսկ մեք նուազունք յազգ բացագոյն տարրոշեալք յոլորտս հիւսիսային ալեաց, եւ ոչ յոլով դեզերանաւք տեղեկացեալ իմաստութեանն ներանձնական կրթութեանն մակածութեամբք, եւ ոչ բարձրայաւնական վարժից գործական եւ տեսական ճարտասանութեանն ճեմարանին ներհունք, նաեւ վերջացեալք ի գործառնութենէ երկասիրութեանն, եւ զանխլացեալք կոչողին ձայնի ի հոգեւորականն այգի, զրկեալք ըստ ժամանակին եւ յառանձնական տառիցն գծագրութենէ, որով զանցեալսն մարթէաք գիտել, եւ զներկայս ապագայիցն թողուլ առ ի չիշատակ, անճաճանչ աղջամղջաւ եւ անլոյս ստուերաւ պարփակեալ նստէաք ի խաւարի դիւցազանցն տաւնից եւ ջաշանցն հեթանոսականաց, հնազանդեալ ծառայէաք արարածոց եւ ոչ արարչի, դառնաչունչ հողմովն ճմեռայնւոյ պաղեալք անհաւատութեամբ, անբաժք ի պտղոյ աստուածային արգասաւորութեանն։

Իսկ յորժամ քաղցրութիւնն եւ մարդասիրութիւնն Աստուծոյ կամեցաւ ծագեաց ի մեզ զարդարութեանն արեգակն, եւ զհարաւ քաղցրուսոյց վարդապետութեան Բանին կենաց ծաւալեցոյց։ Եւլոյծ զկարծրութիւն սառնամանեացն ի սրտից մերոց, եւ վարձկանեցոյց զմեզ թէպէտ հազիւ եւ անագան ուրեմն, սակայն մետասաներորդ ժամուն հաղորդեալք, կոչեցաք ի կոչումն սուրբ ի՛ձեռն

խոստովանողին Քրիստոսի սրբոյն Գրիգորի, որ սքանչելագործ զաւրութեամբն Աստուծոյ ընդ ամենայն երկիր ետ զբարբառ իւր, եւ մեծաւ հանդիսիւ չարչարանաց զպակասութիւն նեղութեանն Քրիստոսի ի մարմնի իւրում ելից, եւ իբրեւ զորդիս սիրելիս վերստին կոչեաց զմեզ ի մահուանէ ի կեանս, ընծայելով երկրպագուս սրբոյ Երրորդութեանն, զոր ի դէպ է ասել, եցոյց մեզ զբանն կենաց, ընդ որ հայեցաք եւ տեսաք եւ խոստովանիմք եւ երկրպագեմք։

Եւ յետ այսորիկ յաստուածարեալ մեծի ժողովին Նիկիայ, որ ի քակումն Արիոսի ՅԺԸ իցն գտեալ խոստովանակիցն մեր սուրբն Աւիստակէս, չառաւիղն ըստ մարմնոյ եւ հոգւոյ սրբոյն Գրիգորի, առեալ յԱստուծոյ զլուրն կենաց ետ մեզ զնոյն սահմանաւոր գրով, զոր ունիմք առանց յաւելման եւ պակասութեան։ Նոյնպէս եւ զժողովն որ ի Կոստանդինուպաւլիս, որ ի կործանումն Մակեդովնի, եւ զԵփեսոսին որ ի լուծումն Նեստորի, ընկալաք որպէս հիմն կենաց եւ առաջնորդ ճանապարհի առ Աստուած. եւ այսպէս ներփառական առաստութեամբ ըստ տիեզերական երիցն ժողովոց ի մի բերան փառաւոր առնեմք զԱստուած։ Իսկ զժողովն Քաղկեդովնի, վասն զի ոչ ըստ սրբոց նախեղելոց վարդապետացն տեսանեմք ասացեալ, ոչ ընդունիմք։

Եւ վասն զի ընկալաք մեղադրութիւն ի ձէնջ ի ձեռն Ստեփանոսի քահանայի բանիւ եւ գրով, եթէ ընդէ՞ր զտնաւրէնութեանդ պատառէք պատմուճան, որ է մի հաւատն ի Քրիստոս, զոր համարձակագոյն ասացուք, եղիցի գործողաց վարձն ի Տեառնէ, եւ վախճան նոցա յայրումն ո՛ոք եւ իցէ։ Եւ վասն զի երդմնեցուցէք զմեզ թէ զոր արժանի ընդունելութեան համարիմք ի գրեցելոցդ խոստո-

վանեցէք, եւ զոր հակառակ ճշմարտութեան կարծիցէք գրեցէք առ մեզ։ Արդ թէպէտ եւ ոչ գեղեցկադիր յարմարութեամբ ստորոգութեան կարացաք չարաղասել ըստ ձերում արհեստագիւտ վսեմախոհ վերտառութեան, սակայն զանտեսանելի մեր սրտի խորհուրդ մակերեւապէս ընթադրութեամբ յանդիման կացուսցուք գերագոյնդ ձեր վարդապետութեան՝ որ ունի այսպէս։

Զնախակարգեալ ի մատենիս ձերում զերկոտասան գլուխս բանի զերանելոյն Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ, ըստ սրբոց առաքելոցն հրեղէն լեզուաց աստուածխաւսութիւնն նախապատուեմք եւ խոստովանիմք։ Իսկ առ ի ձէնջ ասացեալս, վասն զի զանխլաբար յինքեան բերէ զնեստորի չար մըտածութիւնս, ասելով երկուս բնութիւնս եւ երկուս ներգործութիւնս եւ երկուս կամս, եւ զի պատճառէք եթէ Եւտիքէս մի բնութիւն ասաց չփոթեալ խառնակութեամբ, հարկաւորապէս գրեաց Լեւոն Հռոմայեցի առ ժողովն Քաղկեդովնի, ասել երկուս բնութիւնս, եւ առանձնապէս կիրս նոցին։ Զի՞նչ քան զայսոսիկ անտեղագոյն յաղթութիւն, չարիս զչար բժշկել կամելով, եւ թիւրութեամբ զթիւրութիւն ուղղել։ որ ոչ յայլ եւ ոչ յահեակ առաք հրաման խոտորել, այլ զմիջինն գնալ արքունական պողոտայ։ Եւ ոչ զի Սաբելիոս եւ Եւտիքէս չփոթաբար միաւորեն, հարկ է զի արիոսաբար եւ նեստորաւրէն բաժանեսցուք, այլ զերկոսեանն ի բաց վարել կողմանս իբր զապականիչս հաւտին Քրիստոսի, եւ զնոյն ինքն զաւանդիչս երկուց բնութեանց, եւ ընդդէմ դնել նոցա զասացեալսն ի սրբոց վարդապետացն, որ եւ զԵւտիքէսին պապանձեցուցանեն զրաբանութիւն, եւ զերկուցն ժողովումն մի բնութիւն սահմանեցին։

Քանզի սուրբն Աթանասիոս Աղեքսանդրացւոց եկեղեցւոյն վերատեսուչ յառ Ապողինար թղթին, մի բնութիւն Աստուծոյ բանին մարմնացելոյ՝ ասաց։ Զսոյն եւ հետեւող նորին մեծն Կիւրեղ, յորժամ եհարց ցնա Սուկենոս եպիսկոպոս Նիոյկեսարիայ քաղաքին, թէ պա՞րտ է երկուս բնութիւնս ասել Բանին մարմնացելոյ թէ մի. եւ նա յայտնապէս գրով պատասխանի առնէ թէ, յետ միաւորութեան ոչ անջատեմք զբնութիւնսն ի միմեանց, եւ ոչ երկուս որդիս հատանեմք զմին եւ անբաժանելին, այլ մի ասեմք, եւ որպէս հարքն ասացին, մի բնութիւն Աստուծոյ Բանին մարմնացելոյ։ Ահաւասիկ յայտնապէս, որք երկուս ասեն բնութիւնս որոշեն զբնութիւնսն եւ յերկուս որդիս հատանեն, որպէս յայտ է ի հարցմանէդ եւ ի պատասխանւոյդ։ Եւ դարձեալ յերկրորդ թղթին առ նոյն Սուկենոս։

Այլ ասեն, ասէ, հակառակորդքն թէ մի բնութիւն է մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ, հարկ է ամենայնիւ չփոթումն ընդունել եւ խառնակումն, որպէս ծախեցելոյ եւ ի ներքս գողացելոյ մարդկայնոյն բնութեան. եւ անգիտացան դարձեալ որք զուղիղսն թիւրեն, եթէ ըստ ճշմարտութեան է մի բնութիւն Բանին մարմնացելոյ։ Եւ դարձեալ նոյն կիւրեղ գրէ առ Եւղոգիոս քահանայ, Արդ եթէ ասեմք, ասէ, միաւորութիւն, խոստովանիմք թէ մարմնոյն հոգեւորի իմանալոյ եւ Բանին, սակայն զմիութիւնն խոստովանեցելոյ, ոչ եւս մեկուսին ի միմեանս միաւորեալքն, այլ մի որդի այնուհետեւ, եւ մի բնութիւն նորա։ Եւ դարձեալ գրէ առ Թէոդոս թագաւորն բարեպաշտ, Թէպէտ եւ ի զանազանից, ասէ, եւ յաննմանից եկեալ առ միմեանս բնութիւնք, մի Քրիստոս, մի Որդի, մի բնութիւն խոս-

տովանելի հանդերձ առեցելովն։ Ձնոյն գրելով եւ առ Ակակիոս եպիսկոպոս Մելիտինեայ, Հետեւելով, ասէ, ամենայն ուրեք աստուածաշնչոյն գրոց՝ ի սրբոյ կուսէն առնուլ զմարմինն հաստատեմք այսուիկ. յորոց են՝ մին եւ միայն որդի եւ Տէր Յիսուս Քրիստոս երկուս բնութիւնս միաւորեալ ասեմք. իսկ յետ միաւորութեանն որպէս ի բաց բարձելոյ յերկուս հատմանս մի գոլ հաւատամք զՈրդւոյ բնութիւն։ Ահա ցոյցք յայտնիք, թէ հակառակաբար ունին ի ձէնջ ասացեալքս առ սրբոցն հարանց դաւանութիւն։

Դարձեալ տեսցուք եւ յաղագս երկուց ներգործութեանցդ, զոր համբաւէք, թէպէտ եւ նախ զկամն ասելի է, եւ ապա զներգործելն, այլ վասն զի այս կարգեալ էր ի մատենիս ձերում ըստ այսոցիկ եւ զպատասխանիս ընկալարուք։ Ասէք սահմանել Ղեւոնի, ժողովոյն Քաղկեդոնի, զոր եւ գըրեցէքս առ մեզ, թէ եւ ներգործէ երկաքանչիւր բնութիւնն ի նոյն հաղորդութեամբ։ Եւ անուանեալն ի ձէնջ վեցերորդ ժողովն, դարձեալ հաստատեն զնոյն սահման թէ երկաքանչիւրն բնութիւն կամի եւ ներգործէ, զկամելն յաւելին յասացեալն Ղեւոնի։ Եւ այժմ դարձեալ գրէք թէ, մի եւ նոյն երբեմն որպէս մարդ ներգործէ, եւ երբեմն որպէս զԱստուած, որովք գրեթէ մարտ եղեալ ընդ միմեանս պատերազմին ասացեալքս ի ձէնջ, քանզի ա՛յլ է ըստ երկաքանչիւրոյն ներգործել, եւ ա՛յլ երկաքանչիւրի զիւրաքանչիւրսն, զի մին հակառակիցէ եւ երկուց իշխանականաց կամ դիմաց, եւ միսն միոյ, եւ ո՛րպէս կամեսցի միով իշխանութեամբ ներգործել։

Արդ տեսցուք եւ յաղագս այսորիկ զառ ի սրբոց հարանցն ասացեալ վարդապետաց։ Աս ե-

րանելին Աթանաս ի չորրորդ ճառին առ Արիանոսսըն, Եւ Բանն զմարմնոյն բարձեալ ունէր զտկարութիւնս որպէս զիւրոյ, քանզի նորա էր մարմինն, եւ մարմինն գործակից աստուածութեանն գործոց զի նովաւ լինէր, զի Աստուծոյ մարմին էր։ Եւ յետ սակաւուց. Քանզի թէ Աստուծոյ Բանին գործք ոչ ի ձեռն մարմնոյն էին եղեալ, ոչ արդեւք էր աստուածացեալ մարդ։ Եւ յետ այլոց. Քանզի ըզգործս Հաւր ի ձեռն մարմնոյն գործէր։ Եւ դարձեալ նոյն գրէ առ Դեղփոս եպիսկոպոս եւ խոստովանող. Քանզի զձեռն ձգեալ, ասէ, Բանին յարոյց զոր ի ջերմութենէն էր ըմբռնեալ. ձայն արձակեալ յարոյց զՂազարոս։ Եւ Գրիգոր Նիւսացւոցն եպիսկոպոս յերրորդ ճառին որ ընդդէմ Եւնոմիոսի, Քանզի ներգործէ, ասէ, որպէս ճշմարիտ Աստուած ի ձեռն իւրոյն մարմնոյ զամենեցունց փրկութիւնն, որպէս զի ձայնին կամ գործոյն մարդկայրէն եկելոյ յառաջ. իսկ ի ներքուստ թագուցեալն իմանի զաստուածութիւնն ցուցանել։

Գրէ եւ Ցուլիոս եպիսկոպոսապետն Հռոմայ, ասէ, Ոչ մի անջատումն Բանին եւ մարմնոյ նորա բերի յաստուածային գիրս, այլ է մի՝ անճնաւորութիւն, մի ներգործութիւն, մի ղէմ, բոլոր Աստուած եւ բոլոր մարդ։ Նոյն ինքն եւ Յովհան Ոսկեբերան ի ճառին, յորում երթէ՝ եկաց յաղաւթս ի լերինն, եւ ի կոչումն առաքելոցն ասէ. Միոյ զաւրութեամբըն ներգործութեամբ զբազմատեսակ ախտս չարութեան բժշկեաց, եւ յետ սակաւուց ասէ, Զանազան զօքանչելիսն ի ձեռն միոյ ներգործութեանն լնլով։ Եւ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի ի Մատթէոսի աւետարանին մեկնութեան այսպէս գրէ. Ընդ իւր միաւորեաց զմարմինն, որպէս ոչ է ասել ընդ Հաւր՝ եւ ի Հաւրէ Աստուած բանն, եւ յիւր կազմեալ զնա

ներգործութիւն բնաւորական, եւ մարմին պահեաց վասն ծննանելոյն ի մարմնոյ, եւ լցոյց աստուածավայելուչ ներգործութեամբ եւ յիւրն եհան փառս։ Նորին յերկուս կոյրսն. Եւ բժշկէ ձեռին մերձաւորութեամբ, եւ ներգործութեամբ լի գոլ զիւր մարմինըն ցուցանէ։ Նորին ի բժշկութիւն զոքաւչին Սիմովնի. Քանզի բժշկեաց որպէս զԱստուած, զիւրոյ ձեռինն հպումն չնորհեալ անկելոյն ի մահիճն. եւ վասն զի՛նչ պատճառի, զի զիւրոյ բնութեան աստուածութեան ասեմ միազաւր ցուցցէ զիւրն մարմին ի ներգործութիւնն։

Դարձեալ ասէ, կարող գոլ զամենայն ինչ բանիւ ներգործել, վարի եւ թքովն, զի ծանիցուք թէ եւ մարմին նորա զամենայն ունէր զներգործութիւն զկենդանարար Բանին, եւ լուսաւորութեան առիթ լինի ի ձեռն սուղ ինչ մերձաւորութեան, քանզի մարմին էր լուսոյն ճշմարտի։ Եւ նոյն կիւրեղ ասէ ի գիրս Պարապմանցն. Եւ միաւորեալ միանգամայն մի համարեալ ընդ մարմնոյ իւրացուցեալ զնորայսն միաւորեալ եւ իւր ընդ նմա զիւրոյն բնութեանն ներգործութիւն։ Եւ արդ բաւական համարիմք զասացեալսս առ ի յանդիմանութիւն, որ զերկուսդ քարոզեն ներգործութիւն հակառակ սրբոց վարդապետացն. զի ահաւասիկ զաստուածագործութիւնն եւ զմարդկաւրէնագոյնսըն միով եւ նորին Բանին Աստուծոյ ներգործութիւն ասեն հանդերձ մարմնովն։

Դարձեալ զերկրորդս առ ի ձէնջ գրեցեալ առցուք բան։ Ասէք երկուս ունել կամս Քրիստոսի՝ աստուածային եւ մարդկային, եւ դարձեալ ասէք եթէ, զբոլորն աստուածացեալ ասեմք, զմարմինն եւ զհոգին եւ զմիտսն, եւ առնուք զասացեալսն ի սրբոյն կիւրղէ, եթէ յորժամ կամէրն տայր Թոյլ

մարմնոյն զիւրսն կրել, որ անհնար է այսոցիկ՝ ի միում լինել անձին, զի եթէ հարկաւորապէս ընէք երկաքանչիւրն բնութեան, կամել եւ ներգործել զիւրաքանչիւրսն, ապա ոչ էր աստուածացեալ բոլորն, այլ տակաւին եւս թշնամութիւն ունէր ի մարմնին, զի յորժամ առնէաք զկամս մարմնոյ եւ զմտաց, էաք արդարեւ որդիք բարկութեան, որ ոչ եւ Պաւղոսի ծառայական բնութեանն հաւասարեցուցանէք զազատն, որ փոփոխմամբ զմիտս Քրիստոսի ստացաւ։ Իսկ եթէ աստուածացեալ ասէք ըզբոլորն, եւ ի մեր փրկութիւն տնաւրինաբար միով իշխանականաւ թողացուցանէր մարմնոյն զիւրսն կրել զանանգոնելի կիրս, յայտ է թէ զաստուածայինն միայն յայտ առնէք զկամս, զվեհագունութեամբ յաղթողն։

Արդ տեսցուք յաղագս այսոցիկ զասացեալսն ի սրբոց վարդապետացն։ Ասէ յաղթող սպառազէնն Քրիստոսի Աթանասիոս ի ճառին որ յաղագս Ցայտնութեան Փրկչին, վասն այսորիկ եկն Բանն՝ Աստուած գոլով, եւ առաջնոյն մարդոյ արարչագործ, լինել մարդ ի կենդանագործութիւն մարդկան, ի բաց բարձումն անիրաւի թշնամւոյն, եւ ծնաւ ի կնոջէ, յառաջին ստեղծուածն զմարդկայինս կերպարան ինքեամբ հաստատեալ ցուցմամբ մարմնոյ՝ առանց մարմնականաց կամաց եւ խորհրդոց մարդկայնոց, ի պատկեր նորոգութեան. քանզի կամքն աստուածութեանն միայնւոյ, վասն զի եւ բնութիւնն բոլոր Բանին ցուցմամբ կերպի մարդկայնւոյ մարմնոյ։ Եւ դարձեալ Ոնորիոս եպիսկոպոսապետն Հռովմայ գրէ, Քանզի թէ էր, ասէ, ծանուցեալ ոչ արդեւք զՏէր փառացն ի խաչ հանէին, որ եւ յայտ է թէ աստուածութեանն ոչ ի խաչ ելանել էր հնար, եւ ոչ զչարչարանացն

զմարդկայնւոց զփորձ առնուլ, թէ զայսոսիկ կրէր, այլ վասն անպատմելւոյն միաւորութեան, մարդկայնւոյն եւ աստուածայնւոյն բնութեան, վասն այնորիկ եւ Աստուած ասի չարչարել, եւ մարդկութիւնն յերկնից իջանել ընդ աստուածութեանն, ուստի եւ մի կամս խոստովանիմք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Նորին յետ այլոց։ Քանզի կամք այլ եւ այլ հակառակ ոչ եղեն Փրկչին։ Վասն զի ի վեր քան զաւրէնս մարդկայնւոյս բնութեան ծնաւ, թէ եւ գրեալ է, Ոչ եկի առնել զկամս իմ, այլ զառաքչին իմոյ, եւ ոչ որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու կամիս Հայր։ Ոչ են այս այլ եւ այլ կամաց, այլ ըստ առեցելոյն մարդկայնւոյն տնաւրէնութեան, այսքիկ վասն մեր ասացան, զոր ետ աւրինակ բարի վարդապետն, զի զհետ չաւղաց նորա հետեւեսցուք, եւ ոչ ընդ իւրն իւրաքանչիւր ոք, այլ յամենայնի յաւէտ Տեառն նախապատուեսցին կամք, եւ այսքիկ այսք են(1)։ Իսկ զանճառ միաւորութիւնն եւ զաստուածանալն մարմնոյն զնոյն ինքն ի ձեռն առեալ զիւրս Պարապմանց սրբոյն կիւրղի, զի առաւել նմա փոյթ եղեւ զայսոսիկ քննել ընդդէմ Նեստորի եւ նմանից նորա, եւ զիւրս Գանձուն զառաջինն եւ զերկրորդն, եւ զոր թէ մի է Քրիստոս, եւ զթուղթսն որ առ բարեպաշտ թագուհիսն, եւ ի բազում յայլ թուղթս, զոր յառաջագոյն նշանակեցաք վկայութեամբք, յորում զանխառնունսն խառնեալ անչփոթաբար ցուցանէ, եւ մի բնութիւն սահմանեալ Բանին մարմնացելոյ։

Եւ Գրիգոր Նիւսացի յերկրորդում գիրսն, որ ընդդէմ Եւնոմիոսի. Քանզի մեք, ասէ, զմարմինն

---

(1) այսք են – այսքան (Ե. Ե. Դ.)։

որով զչարարանն ընկալաւ, ընդ աստուածային բնութիւնն խառնեալ. զայս ասեմք արարեալ ի ձեռն միաւորութեանն, որ ինչ է առողն բնութիւն։ Եւ նոյն գրէ առ Թէոփիլոս եպիսկոպոսապետն Աղեքսանդրի. Թէ ամենայն որ ինչ տկար եւ մահկանացու բնութեանն էր խառնեալ ընդ աստուածութեանն, եղեւ որ ինչ է աստուածութիւնն։ Եւ Գրիգոր Աստուածաբան ի Պասեքին ճառի. Կատարեալ, ասէ, զՔրիստոս ոչ Աստուածութեամբն միայն, քան զոր ոչինչ է կատարելագոյն, այլ եւ վասն մարդկութեանն աւծելոյն աստուածութեամբն եւ եղելոյ որ ինչ էաւծն։ Եւ Բարսեղ կեսարացի զքսանեերորդ երրորդ սաղմոսն մեկնելով ասէ, կարողակից արար զմարմինն հողեղէն աստուածութեանն, ի մի զաւրութիւն միացոյց, եւ ի մի աստուածութիւն ժողովեաց։

Իսկ զի՞արդ է ծննդեանն յեղանակ, կամ ո՞րպէս ունին առ միմեանս իբր յաստուածային իրագործութենէ յաղթեալք, ոչինչ յանդգնեցան հարցափորձել, առաւել քան զոր Հոգին սուրբ ետ բարբառել, միայն զաստուածային ծնունդն խոստովանելով, եւ զորպէսն սքանչելագործին թոյլ տուեալ գիտել իբրեւ զԱստուծոյ խորհուրդ. ընդ որ եւ զարմացեալ Աստուածաբանն Գրիգոր, ասէ, Ո՛վ նոր խառնմանն, նորաձեւս առնեն բնութիւնք։ Եւ Գրիգոր Նիւսացւոց եպիսկոպոս ընդդէմ Եւնոմիոսի յերկրորդ գիրսն ասէ. Անծանաւթ բնութեան ծննուն ի վերայ ինքեան ի ձեռն կուսին նորաձեւեաց, զոր ոչ ոք յայսքան ազգս մարդկան գիտաց, քանզի ոչ ի ձեռն ծանաւթից եւ սովորական բնութեամբ ճանապարհաց երեւեցաւ ի մարդկանս կենցաղումս, այլ այլանման իմն եւ առանձնապէս։ Եւ Դիոնեսիոս Արիսպագացի, աշակերտն Պաւղոսի, զո-

րոյ աչաւք տեսեալ զՓրկիչն, ասէ պատմութիւնն, առաջին եղեալ եպիսկոպոս Աթենացոցն, գրէ առ Գայիոս սպասաւորն Պաւղոսի. Զառ ի թագնուածեն գերագոյին ի մերս երեւոյթ, մարդկաւորէն լինելով գալն. թագուն է եւ յետ երեւելոյն. կամ զի եւ աստուածայնագոյնս ասացից զերեւելն, քանզի եւ այս Յիսուսի անյայտ է, եւ ոչ մերոյ բանի կամ մտաց է հպելի խորհուրդ նորա, այլ ճառելով անճառելի մնայ, եւ գիտելով անգիտելի: Եւ դարձեալ ի չորրորդ թղթին որ առ նոյն Գայիոս գրէ, եւ զի մի անգամայն ասացից, ասէ, ոչ մարդ էր Քրիստոս, ոչ որպէս ոչ մարդ, այլ որպէս ի մարդկանէ, անդր քան զմարդիկ եւ գերագոյն մարդ, ճշմարտապէս եղեալ մարդ. եւ ապա ոչ ըստ Աստուծոյ զաստուածայինսն ներգործեալ, եւ ոչ զմարդկայինսն ըստ մարդոյ, այլ այրացելոյ Աստուծոյ. նոր իմն աստուածայրական ներգործութիւն ընդ մեզ կենցաղավարեաց:

Արդ՝ ո՛, ո՛վ նախապատուելք բնական եւ պիտախոհութեամբ առլցեալք, խոնարհեցարուք վասն Քրիստոսի եւ առ մեր նուաստութիւնս, զի եւ զանտոհմս եւ զարհամարհեալս եւ զոչինչս ընտրեաց Աստուած: Ետուք մեզ բանս, ընկալարուք ըզդարձուածս բանիս, եւ տուք տեղի պատասխանւոյ զի՞նչ արժան է. ձեզ լսե՞լ, թէ աստուածային խորհրդածուացս այսոցիկ: Եւ ո՞յք այսոքիկ. Հրեշտակապետն Գաբրիէլ որ Մարիամայն աւետարանեաց, Որ ծննանելոցն է ի քէն, ասէ, սուրբ է, եւ որդի բարձելոյն կոչեսցի, ոչ եթէ բնութիւնն որ ի նմա, այլ որ ծննանելոցն է ի քէն, նա փրկեսցէ զժողովուրդ իւր ի մեղաց իւրեանց: Առ հովիւսն, Ծնաւ, ասէ, այսաւր ձեզ Փրկիչ, ոչ եթէ բնութիւնն ի ծնիցելումն, այլ որ ծնաւն: Մեծն ի ծնունդս կա-

նանց ցովհաննէս, որ հրաժարէր ի չիշխելն մերձենալ եւ դնել զհողեղէն աչն ի վերայ ամենակատար գագաթան նորա, զոր հուրն ճանաչէր՝ անմերձենալի հրեշտակաց, յոր մատամբ ցուցանէր՝ թէ Ահա Քրիստոս գառն Աստուծոյ, որ բառնայ զմեղս աշխարհի. ոչ եթէ բնութիւնն որ ի սմա, այլ զոր տեսանէքս: Պետրոս՝ գլուխ առաքելոցն, որ հարցմանն պատասխանի, զՈրդին ես Աստուծոյ դաւանեաց, ոչ եթէ բնութիւնն՝ որ ի քեզ, այլ թէ, դու ես Որդի Աստուծոյ, որում վկայեաց փրկիչն, թէ Հայր իմ որ յերկինս է յայտնեաց քեզ զայդ, եւ երանեաց զնա:

Պաւղոս, Ըստ մարմնոյ՝ որ է ի վերայ ամենեցուն Աստուած: Աչակերտն՝ զոր սիրէրն Յիսուս տայ աւետիս աշխարհի, թէ Ընդ որ հայեցաքն եւ տեսաքն, նա՛ է ճշմարիտ Աստուած, եւ կեանք յաւիտենականք. ոչ եթէ բնութիւնն՝ որ ի սմա, այլ սա զոր շաւշափեցաք ձեռաւք մերովք: Թովմաս զկողսն շաւշափէր եւ զձեռս եւ զոտս, եւ զտեղիս բեւեռացն տեսանէր, ոչինչ միջոց արկ վիրաւորեալ մարմնոյն եւ աստուածութեանն, այլ համանգամայն Տէր եւ Աստուած խոստովանեաց զնա, ոչ բնութիւնն ի նմա, այլ զոր շաւշափէր: Եւ Փիլիպպոս՝ որ զտեսութիւն Հաւր պահանջէր ի Տեառնէ, լուաւ, թէ Որ ետես զիս՝ ետես զՀայր:

Եւ զի՞նչ ասեմք թէ մարգարէք եւ առաքեալք, որ եւ նոյն ինքն առանձնաւորութիւն դիմաց սրբոյ Երրորդութեանն ցորդանան երեւեալ՝ ցուցանեն զճշմարտութիւնն: Որդի մարմնացեալ մըկըրտի: Հոգին սուրբ իջանէ եւ հանգչի ի վերայ փառակցին իւրոյ՝ զոր մկրտէրն ցովհաննէս: Հայր ի վերուստ ճշմարտէ, թէ Դա՛ է Որդի իմ սիրելի, ոչ եթէ բնութիւնդ որ դմա, այլ թէ դա որ առա-

քեցիդ ի նմանութիւն մարմնոյ մեղաց, որ երեւեցաւդ անարգ նուազեալ, որոյ վիրաւքդ բժշկեցայք, որով ընկալայք զփրկութիւն ի ձեռն արեան դորա, եւ զթողութիւն մեղաց՝ մարմնով դորա։ Դա՛ է Միածինն իմ, զոր վասն փրկութեան աշխարհի ետու. ոչ եթէ զբնութիւնդ որ ի դմա, այլ թէ դա՝ զոր տեսանէքդ։

Եւ արդ, ո՞ւստի ձեզ այդ, եւ ո՛վ եղեւ գտակ նորոգ եւ անգիր բնութեանցդ, կամ առժամայն Աստուածոյդ. թէ պարտ իցէ ասել, զոր փորձէքդ ի ներքս մուծանել, երկրպագակից առնել համազոյի եւ սրբոյ Երրորդութեանն, զոր ոչ առնուն յանճն եկեղեցիք Քրիստոսի, որք համարձակութեամբ քարոզեմք մարմին եւ արիւն Աստուծոյ, որով եւ փրկեցաք իսկ. զի ոչ պատգամաւոր ոք եւ ոչ հրեշտակ, այլ ինքնին Տէր փրկեաց զմեզ, զոր դուք այլոյ իմն բնութեան համարիք, զհացն կենդանարար զմարմինն Քրիստոսի, զոր ետ վասն կենաց աշխարհի։ Արդ եթէ ձեզ այլ իմն յայտնեցաւ այժմ ծածկեալ խորհուրդ եւ բազմապատիկ իմաստութիւն Աստուծոյ, արարէք եւ զմեզ խելամուտ, թէ արդարեւ մոլորեալ իցեմք, զի զայսոսիկ գիտել մեզ իբր ափով զկուրս ծովու չափել, եւ թզաւ զերկինս՝ հանդիպի, եւ ափ ի բերան եղեալ ընդ արդարոյն Ցովբայ առ հարցաւղն առ նա զանճառելիսն։

Ասացէք մեզ զծննդեանն յեղանակ. զի՞արդ խառնեցան անժամանակն եւ ընդ ժամանակաւն. զի՞արդ բոլորն ընդ Հաւր եւ յորովայնի կուսին, զի՞արդ մարմինն սուրբ, որ ի Մարիամայն յօսկերաց եւ ի ջղաց կարծրացեալն չարադրեցաւ եւ միացաւ, եւ թուեցաւ ի պարզ եւ ի նուրբ եւ յանյաւդ բնութիւնն սրբոյ Երրորդութեանն, ոչինչ յարարեալ

յաւելումն կամ թիւ, յոր ոչինչ խառնի եղական բնութիւն ամենեւին. կամ զի՞արդ քանակութեամբ չափեալ մարմնովն աթոռակից Հաւր ասի եւ զերկինս եւ զերկիր լնուլ։ Զկտիցի՞ արդեւք մարմինն ընդ աստուածային անբաւութեանն, կամ թէ անփոփեսցի՞ աստուածութիւնն ընդ մարմնոյն պարունակութեամբ. կամ թէ որպէս մեք յաստուածային ճառագայթիցն մասամբ վայելեալ յաստուածային զաւրութենէն փառաւորիցի. Զայսոսիկ ստոյգ գիտակաւ յանդիման կացուցէք մեզ։

Իսկ եթէ զանգիտութիւն խոստովանիք, իբրեւ ի խորոց Աստուծոյ յաղթեալք, յայլ փոխեցայց հարցումն։ Զի՞նչ իցէ այժմ երկաքանչիւր բնութեանն, զոր ասէք, ներգործութիւն եւ կամս. զի թէ այժմ ոչ ունիցի, աւելորդ եւ զաւտարի ուրեմն ունէր, եւ այժմ եկն ի կատարելութիւն, զի ընկէց յիւրմէ, եւ կամ ըստ Մարկեղեայ Գաղատացւոյ ի յարեգակն եղ եւ կամ յաւդ ցնդեցաւ եւ լուծաւ, եւ գտաւ փոփոխելի։ Այլ ինքն իսկ Տէրն ասէ, թէ Ես նոյն եմ, եւ ոչ փոփոխեցայց, զի որով ծնաւն չարչարեցաւ, եւ նովիմբ նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, որով եւ գալոցն է։ Իսկ եթէ ունիցի եւ այժմ ըստ երկաքանչիւրումն կամել եւ ներգործել, անդանաւր եւ հակառակութիւն եւ չփոթումն, որում զհետ երթայ եւ լուծումն. ի ներքս մտանէ եւ անկարգութիւն եւ առասպելաբան աստուածաստեղծ վիպասանութիւնն հեթանոսաց. զոր յաղագս Դիոսի եւ Ապողոնեայ եւ Հերակղեայ զրաբանեն, եւ ծննդոց նոցին։ Ապա ո՞ւր տանիցիք զառ ի ձէնջ ասացեալ ա՛յլ բնութիւնն առանձնացեալ կամաւք եւ ներգործութեամբ, զի անհնար է ծառայ բնութեանն՝ համա-

պատիւ լինել ազատին ըստ բնութեան։ Եւ զայսոքիւք զանց արարեալ տեսցուք եւ ի ձերոցդ պանծալի բանաստեղծիցդ, որք ճոխաբանեն զբնութեանցդ առնել զդատողութիւն։

Ի չորից ասացին բաղկացեալ ի տարերց ըզմահկանացու կենդանին։ Իսկ յերկուց հակառակից յանդիման տեսանի խառնումս, զոր եւ աստուածային գիրք զկատարեալ բնութիւն մարդոյս ասացին առեալ Բանին։ Արդ՝ զո՞ր արդեւք ի բաց բառնայցէք ի բնութեանցն, զմարմի՞նն, թէ զհոգին, թէ զաստուածութիւնն. զի եթէ երկուս խոստովանիք բնութիւնս, ի բաց բարձ զհոգին ըստ Ապողինարի, թերակատար եղիցի ապա եւ փրկութիւնն մեր, եւ կամ ի բաց առ զմարմինն եւ հետեւեա՛ Եւտիքեայ դիւաբերանի՝ առ աչաւք եւ ցնորիւք ասել զմարմնաւորութիւնն Տեառն, կամ որոշեա՛ զաստուածութիւնն, եւ սոսկ մարդ զնա խոստովանեա ընդ Նեստորի. զի թէ զթիւ բնութեանցդ առցես ի վերայ Քրիստոսի, հարկաւորապէս մղիք յայսոսիկ, կամ երկուս ասել բնութիւնս, կամ ի ներքոյ անկանել յառաջասացելոցդ աստուածամարտից, եւ կամ փոփոխելի ասել. ապա թէ ոչ՝ հաւանել պարտիք ձերոց ճարտարաց, զի ի կենդանւոյն զայլութեամբ զանազանեալսն տարբերապէս՝ սեռս եւ տեսակս անուանեցին, եւ զսեռն հասարակ մի բնութիւն, եւ անհատքն թուով ի բազումս կոտորեալ։

Իսկ ոմն յերկուց անձնաւորեալ, մի ասացաւ բնութիւն, որպէս մեկնէ Ծիւրիպիդէս Աթենացի, զպարզսն անուանսն զսերմանեալսն յԱրիստոտելէ, ասացեալ եղջերուաքաղս, ի ստորոգութիւնսն, ոչ միայն ի վերայ պարզիցն ասէ, այլ եւ զչաղաչարաբար կապակցեալսն մի ասելի բնութիւն. զի այլ է ըստ բնութեանն միութիւն, եւ այլ ըստ անձնաւորութեանն. զի ըստ անձնաւորութեան միացեալքըն թէ բաժանին ապականի կենդանին, որպէս մարդ ի հոգւոյ եւ ի մարմնոյ, որպէս եւ ոչ տնաւրէնութիւն մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ կացցէ՝ եթէ բաժանեսցես։ Իսկ ըստ բնութեանն մի, ըստ անձնաւորութեանն բաժանել ոչինչ է արգել. որպէս միութիւն սրբոյ Երրորդութեանն՝ յերիսն կատարեալ անձինս. այսպէս եւ ըստ երկրորդ գոյացութեանն՝ տեսակն մի բնութեամբ ի բազումս կոտորեալ անհատ։

Եւ դարձեալ ասէք թէ հակառակ Նեստորի ասեմք զերկուսդ բնութիւնս. զի նա զՔրիստոս եւ զՏէրդ անուն, ըստ իրիք համանունութեան եւ արժանաւորութեան առ հաւասարութեան Բանին Աստուծոյ, ըստ անջատման կոչեաց. իսկ մեք երկու բնութեամբք մի որդի ասեմք։ Այսոցիկ պատասխանի տայցէ սուրբն Կիւրեղ, զոր յառաջագոյնն ասաց առ Սուկենոս, թէ Մի ասեմք զՈրդւոյ բնութիւն, այլ զձերդ՝ եւ ոչ Նեստոր յանդգնեցաւ ասել. զի նա թէպէտ եւ չարաչար ժողովմամբ միաւորէր զաստուածութիւնն եւ զմարմինն իւր, սակայն միակամս եւ նոյնագործս ասէր զյարակցեալսըն։

Իսկ դուք եւ ոչ այսքան ներեցէք լինել ըզմիաւորութիւնն, զի ուր երկաքանչիւր բնութիւն կամի եւ ներգործէ՝ ի բաց բարձեալ լինի նոյնախոհութեան իր։ Եւ զոր գրեցէք առ մեզ զասացեալսն ի սրբոյն Կիւրղէ, նոքին իսկ բաւական են առ ի յանդիմանութիւն ի ձէնջ ասացելոցս, մանաւանդ զոր ասեն եթէ երկուց բնութեանց, այսինքն անձնաւորութեանց, զոր յաւետարանականսն կամ յառաքելականսն գրեալ բաժանէ ձայնս, կամ ի վերայ Քրիստոսի զառ ի սրբոցն ասացեալսն, կամ ի

նմանէ յաղագս իւր, եւ է ինչ, որ մարդոյ առանց Բանին յատկապէս իմացեալ հպեցուցանեն, եւ է ինչ, զոր որպէս (մարդոյ) միայնոյ Աստուծոյ Բանին. նզովեա՛լ եղիցի։

Ահաւասիկ բաժանէք զձայնս ասացելոցն, եւ է ինչ՝ զոր Բանին հպեցուցանէք, եւ է ինչ՝ զոր մարդոյ, զի երկուց բնութեանց երկաքանչիւր կամք եւ ներգործութիւնք, հարկաւորապէս այսպէս բաժանին ըստ Թէոդորիտեայ ձերոյ խոստովանակցին. թէ ոմն բացաթայլեալ սքանչելեաւք, եւ ոմն ընդ թշնամանաւք ստորանկեալ. Քանզի թէ զնուաստացոյնսն ներգործութիւնս միայն բնութեան մարմնոյն տայցէք, զի՞նչ նուաստացոյն եւ ծառայական կիրք, քան զծնունդ ի կնոջէ, եւ զմահ խաչի։ Վասն որոյ ասացէք, եւ ոչ Աստուած ծնաւ կոյսն, եւ ոչ Տէր փառաց խաչեցաւ, որպէս Նեստորի թուի. ապա ուրեմն ոչ ետ Հայր զմիածինն փրկանս, եւ մարդասոսկ փրկել ոչ կարէ։ Թէ արդարեւ կիրք՝ կրելոցն յատուկ են, որպէս ձեզ թուեցաւ ասել, զոր մի լիցի ճշմարիտ հաւատացելոց Քրիստոսի այսպէս խոստովանել, այլ զսորին հակառակն, զի յԱստուած յուսացաք եւ ոչ ի մարդ։

Եւ դարձեալ զոր ասէքդ երկուս ներգործութիւնս՝ կամեցեալ հաւատարիմ առնել եւ խաբել զպարզամիտս, առնուք վկայութիւն ի սրբոյն Կիւրղէ, զոր յառաջին գիրս Գանձուն ասէ, թէ ոչ ուրեք մին տացուք բնաւորական ներգործութիւն Աստուծոյ եւ արարածի։ Արդ ընդէ՞ր բռնադատիք յայլ քարշել մտածութիւնս զուղղապէսն ասացեալսն։ Քանզի Եւնոմիոս ոչ ասէր զՈրդի ի բնութենէ Հաւր, իսկ սուրբն Կիւրեղ մարտնչելով ընդ չար ախոյեանին ասէ, Ապա թէ ոչ ի բնութենէ Հաւր Որդի, զիա՞րդ զոր ինչ գործէ Հայր՝ գործէ Որդի,

վասն զի ոչ է մի ներգործութիւն Աստուծոյ եւ արարածի։ Արդ նա յաղագս աստուածութեան եւ մարդկութեան հասարակաց ասաց։ Իսկ բռնաւորութիւնդ ձեր առեալ զայսոսիկ ընդ կրուկն դարձուցանէք, Բանին Աստուծոյ եւ մարմնոյն իւրոյ հրպեցուցանէք։ Ահա երկուս ասաց ներգործութիւնս սուրբն Կիւրեղ, իբր կապտեալ իմն . . . . . ութիւնս զձերդ ջանայք փայ . . . . խրութիւնս, ըստ Ուղղիանու առասպելաբանութեանն, գիչերատեսակ հաւուն (1) . . . . . նոն այլոց պերճացեալ թեւաւք, որոյ վախճան զամաւթալին ածէ ի վերայ ծաղրը, զի յանդիմանեալ այսոքիկ ի սրբոյն Կիւրղէ՝ ոչ առնու յանձն վկայ լինել ասացելոցդ ի ձէնջ երկուս ներգործութիւնս։

Եւ դարձեալ երկուց կամացդ՝ զոր ասէք, առնուք վկայութիւն ի սրբոյն Աթանասէ, զոր Ցաղագս Մարմնաւորութեան ճառին ասէ, թէ՝ Աստանաւր երկուս կամս ցուցանէ, զմին՝ աստուածայինն եւ յաւժար, եւ զմիւսն՝ ընդդէմ կացեալ, որպէս տկարութեամբ հասարակաց մարդոյ։ Արդ զայս գրէք եւ զյետ այսորիկն լուէք, զոր ի վախճանի թղթիս ասէ. Թէ՝ Զիւրն Աստուծոյ կամս ասաց, եւ զՊետրոսին հասարակաց մարդոյ, որպէս եւ Աստուածաբան Գրիգոր մեկնելով զասացեալսն, Զկամս իմ, եւ զառաքչին իմոյ. Ոչ որ ըստ Փրկչին իմանի ասէ, քանզի նորա կամելն ոչ ընդդէմ Աստուծոյ է, զի Աստուած է բովանդակն, այլ ըստ մեզս իբրեւ մարդկային ախորժակացս, որ ոչ ամենայն իրաւք զհետ երթայ աստուածայնոյն, այլ ընդդէմ կայ եւ մարտնչի. ահաւասիկ մի կամ

---

(1) Այլատառ լրացումները առնուած են Ե. Ե. Դուրեանի օրինակէն։

յայտ արարին Քրիստոսի՝ աստուածային միայն, եւ միւս զմարդկանս հասարակաց։

Եւ դարձեալ զոր գրեցէքս յաղագս տնաւրէնութեան Բանին. մասն ինչ յասացեալոցն սրբոցն Աթանասի եւ Կիւրղի եւ նմանից նոցին, եւ առ ընթեր եղիք հատակոտորս յասացեալոցն Ղեւոնի Հռովմայեցւոյ եւ ասէք, ի զուր բամբասել մեզ զՂեւոն եւ զտոմար նորա, զի յասացեալոցդ, ասէք, երեւի համաձայն Աթանասի եւ այլոցն ուղղափառացն ասացեալ։ Եւ այսոցիկ նոյն ինքն Աթանասիոս տայցէ պատասխանի։ Ոչ ասէ, յամենայնէ՝ զոր ասեն հերձուածողք փախչելի է, քանզի բազում ինչ եւ նոքա ընդ մեզ խոստովանին, զի ոչինչ ամենեւին չարն կարէ հաստատուն կալ, բայց թէ ունիցի ինչ յինքեան կարծիս բարւոյ։ Արդ՝ ոչինչ սքանչելի է թէ ունիցի Ղեւոն սուղ ինչ կարծիս ուղղութեան, զի զիւրն չինել կարասցէ առաջարկութիւն առանց հիման, իբրեւ պղնծով զխաբէութիւն չուրջ եղեալ։

Եւ դարձեալ զառաջին լինելութիւն մարդոյն յառաջ բերեալ նախատէք զմեզ անգիտութեամբ, եւ ասէք եթէ, ունէր Ադամ ի բնութեանն զկամսն եւ զերկիւղն. եւ յայտ է կամքն՝ որով մեղաւն, եւ երկիւղն՝ սպառնալովն Աստուծոյ, Թէ ուտիցէք ի պտղոյն՝ մեռանիցիք։ Արդ թէ ասէք առեալ Քրիստոսի զբոլոր բնութիւնն Ադամայ, ունէր ապա եւ զկամսն, զի կամք հոգւոյ են ծնունդ, եւ եթէ ոչ ունէր զկամսն, եւ՛ ոչ հոգի, եւ ի հարկէ ասէք հետեւել ձեզ Ապողինարի, որ մարմին առանց հոգւոյ ասէր՝ առեալ Բանին։ Արդ նոյն ինքն Բանին Հաւր, յաղագս որոյ բանս է, տացէ մեզ բան՝ ի բանալ բերանոյ մերոյ։ Ասասցուք եւ առ այս։ Քանզի իբրեւ հաստատեցաւ յարարչէն նախահայրն պատուեալ

բանաւորութեամբ՝ իմաստութեամբ, ի բնութեանն ունելով զգիտութիւն բարւոյ եւ չարի, եւ զնախանձն ի բարի, եւ զերկիւղ Տեառն՝ որ է կենաց, եւ այլ այսպիսի ինչ, զի արարածք կան ընդ իշխանութեամբ, եւ ծառայ բնութեանս հարկաւորք եղեն այսոքիկ, այլ ամենայն ինչ ի բարի եղեւ, զի արարաւ ասէ մարդն յուղղութիւն, եւ կարգեցաւ ի միջասահմանս վայրի կենաց եւ մահու, եւ ի ձեռս տուաւ անճնիչխանութեանն իբրեւ կառավարի յոր կոյս եւ միտիցի կամաւք վիճակեալ, եթէ կենաց եւ եթէ մահու։

Իսկ իբրեւ չեղեցաւ յաստուածային պատուիրանապահութեանն ըստ ախորժակաց իւրոց, յեւթնից պարունակութեանց դասուցն հոգեղինացն, հեռագոյն բացորոշութեամբ եւթնից աչտիճանաւ ի վայր կործանեալ ի փառացն զրաւեցաւ, ի հոգւոյ՝ մարմին եղեւ, եւ զպատիժ պատուհասին զուգաթիւ ըստ յանցանացն տուժեցաւ. թափուր եղեալ ի հոգւո՛յ, յիմաստութենէ, ի հանճարո՛յ, ի խորհրդո՛յ, ի զաւրութենէ, ի գիտութենէ, յաստուածպաշտութենէ, ի ներքոյ անկեալ երկիւղի աւտարին՝ ստունգանելով պատուիրանին Տեառն, ի բաց եկաց հոգւոյն չնորհն՝ կնոջն լսելով խրատու, կորոյս զտիրական վերինն իմաստութիւն՝ ոտիցն հնազանդեալ գլխոյն անհանճարաբար, իբր գեղեցկագոյն եւ քաղցրաճաշակ քան զպատուիրանն աստուծոյ, ըզմահաբերն դատեցաւ պտուղ։ Ցանմահականն վայելից տարագիր եղեւ՝ անխորհրդապէս կորուսեալ զբոցաճաճանչ լուսափայլ զարդարանսն։ Հակառակաբար հայթայթանաւքն ջանայր ծածկել զմաւթալին իւր մերկութիւն՝ պատառատուն տերեւով, անյուսացեալ ի զաւրութիւն ամենակալին կարծեաց թաքչել յամենատեսչութենէ նորա, ի ներ-

քոյ անկեալ երկիւղին մահու, ձայնելով Տեառն յապաշխարութիւն, տգիտացեալ անզղջութեամբ՝ արտաքս անկաւ ի փափկութենէն կենաց, իբրեւ անծանաւթ Աստուծոյ՝ ամպարշտութեամբ յարաբիչն դարձուցեալ զպատճառսն որպէս ի հաղորդ յանցանացն , թէ կինս զոր ետուրս ընդ իս, զանիծից եւ ցաւագին ժառանգեաց կենցաղ։

Իսկ մի եւ նոյն մարդկութեանս արարիչ, որ ի սկզբանն եւ որ յետ այնորիկ, յայնժամ առեալ հող յերկրէ զմարդն ստեղծ, դարձեալ առեալ ի կուսէն հող, ոչ պարզաբար մարդ ստեղծ, այլ զինքեամբ չրջաստեղծեաց, յայնժամ Բանն մարմին արար, իսկ յետ այնորիկ Բանն մարմին եղեւ, ընդ նոյն ճանապարհ եկեալ մարդկութեանս յսկիզբն եւ յարմատ ծննդեանս հասեալ հասարակաց, սրբոյ Երրորդութեանն լեալ ներգործութիւն։ Հայր կամակցեաց, Հոգին սուրբ հովանացաւ, եւ Որդին՝ որպէս հուր միացուցիչ նիւթոյ ի բովս, կամ իբրեւ զմակարդ ինչ կարծրացուցիչ կաթին, յորովայնի կուսին մածոյց զինքեամբ մարմին՝ ի ճըշմարիտ կուսական արենէ։ Եւ ոչ ըստ ինքեան ինչ ենթակացեալ մարմին, այլ աստուածային չարառութեամբն չարժեցաւ մարմինն ի գոլ մարմին, եւ բնութեամբ Բանին կերպացաւ բնութիւն մարմնոյն։ Եւ բնութիւն մարմնոյն եղեւ բնութիւն Աստուծոյ, զի նովաւ էառ սկիզբն եւ գոլ բնութիւն յանապականացուէն սկսեալ, եւ վասն այնորիկ անապական մարմին։ զի որպէս լոյս ընդ արեգական անընդմիջաբար հանդէս ընթացեալ անապականութիւնն, ընդ յղութեանն ի բաց փախեաւ խաւար ապականութեանն, յրմբռնել զնա լուսոյ անապականութեան ի սուրբ արգանդին։ եւ առեալն եղեւ այն՝ որ ինչ առաւղն բնութիւն, նոյնպէս եւ կամք

առեցելոյն, եւ որ ինչ զհետ երթայ բնութեանն՝ իբրեւ ճառագայթ ճրագի առ արեգականն հասեալ պայծառութիւն, առանց ի բաց բառնալոյ ոչ ուրեք մնաց յիւրոն անճնաւորութիւնս, այլ հզաւրագունին յաղթեալ յինքն փոխարկէ զաղաւտագոյն նըշոյլսն, եւ ոչինչ ընտրութիւն կամ միջոց կամ տեսութիւն ճառագայթիցն մնայ։

Այսպէս եւ ոչ ի մարմնական բնութեանն, կամ կամաց կամ ներգործութեան թիւ մնաց ի մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ, քանզի բոլորն Աստուած եւ Աստուծոյ կամք եւ ներգործութիւն ասի, զի մնասցէ Երրորդութիւնն պարզ եւ անզանազանապէս, անխառն ի նիւթականացս, որպէս Գրիգորի Նիւսացւոյ թուի ասել, հարցման պատասխանի Բասլի եղբաւր իւրում։ ասէ, Մի՛ զանազանութիւն Բանին եւ մարմնոյն իւրոյ։ պատասխանի առնէ, թէ Զանազանութիւն ասէ՝ աննմանութիւն, եթէ աննմանութիւն՝ ոչ պարզութիւն, եւ եթէ ոչ պարզութիւն՝ ի բազմաց դրութիւն։ եւ զի մի այդպիսեաւք Որդի վարկցի համբարձեալ յերկինս։ եւ այսպէս աստուածագործ խառնմամբն ճշմարտապէս մարմին առեալ յոսկերաց եւ ի ջղաց հաստատեալ, եւ հոգի մտաւոր եւ բանական կամեցողական զաւրութեամբն, եւ որ ինչ մարմնոյ՝ առանց մեղաց։

Թէպէտ եւ զապականացուէն բուռն հարեալ զգաւակէն Աբրահամու, իսկ եւ իսկ յանապականութիւն փոխեալ, զի նոյն ինքն Բանն անճնիշխանութեամբ զկամսն իւր գործ կատարեալ ունէր, զի Աստուած էր բովանդակն։ Եկն ի խնդիր նախաստեղծին ազգակցին ըստ մարմնոյ, դիմեալ յեղովմայ՝ եգիտ զնա ընդ իշխանութեամբ բանսարկուին, եւ զիւր սուրբ եւ անապական մարմինն իբրեւ զանիծից եւ զապականացու, քաղցիւ եւ ծարաւով, եւ

զմարդկայինն ոգի՝ իբրեւ զանգիտացեալ եւ զերկուցեալ առաջի արկանէր· աւրինաւոր մարտիւ թոյլ ետ յինքն ձգել զհրացեալ նետս մուխս չարին, զի չիջուսցէ յինքեան, ոչ ունելով ի նորայոցն, զոր սերմանեացն յԱդամ յուսով աստուածանալոյն, զի էր արդարութիւն ածեալ ընդ մէջ իւր, եւ ճշմարտութեամբ պատեալ զկողս իւր·

Փորձի աւուրս քառասուն պահովք, ապա քաղցնու, եւ սակայն յայտ առնէ, թէ յորժամ կամեցաւն, որպէս ասէ սուրբն Կիւրեղ ի գիրս Գանճուն, Զի ոչ եթէ բնութիւնն զնա հարկեցուցանէր, այլ ինքն չարժէր զբնութիւնն իւր։ Ասէ· Այժմ անձն իմ խռովեալ է, եւ այժմ յայտ առնէ, թէ յորժամ կամեցաւ· որպէս ասէ սուրբն Աթանասիոս առ Ապողինարիս։ Անգիտանայ զթզենւոյն անպտղութիւն եւ երկնչի ի մահուանէ, զի ի ձեռն նորին ուրկանի ըմբռնեսցի բանսարկուն, եւ հրաժարմամբ բաժակին՝ անգիտացեալ ի վերայ յարձակեսցի ժպրհութեամբ, որպէս նախաստեղծին երկուցելոյ, եւ անգիտութեամբ ի թզենին ապաւինեցելոյն, զնոյն գոցէ Աստուած անպարտելի։ Զաւրացեալ լինի ի հրեշտակէ փոքր մի խոնարհեալն քան զհրեշտակսն, ըստ տեսչութեանն տաւնակից առնել կամելով բնութեանս մերոյ զվերին բնութիւնս։ Աղաւթէ ի խաչին· Աստուած իմ, ընդէ՞ր թողեր զիս, որպէս զմի ի թողեցելոցս հաշուեալ զինքն, վասն հաղորդ լինելոյն մեզ արեան եւ մարմնոյ մեզ բան հնազանդութիւնն, եւ զինքնակատար կամացն ներդործութիւն, ի հնազանդութիւն կրթելով՝ ասէ, Ես զկամս Հաւր իմոյ կատարեմ, եւ զհաճոյսն առաջի նորա առնեմ, զի զՀաւրն լսելի մեզ խոնարհեցուսցէ, զոր ի բացն դարձոյց անհնազանդութիւնն Ադամայ։

Եւ այսպէս թագաւորն փառաց հզաւրն ի պատերազմի, եւ ի բարձունս հպարտացելոյն, կապեաց զհսկայն, աւերեաց զյափշտակեալ գանձն նորա՝ զարքունեանս պատկեր, եմոյծ ի դրախտն զԱդամ՝ ուստի անկաւն, եւ զեւթնեկին չնորհսն, զոր կորոյս եւթնեկին յանցանաւք, ի վերայ ծննդոց նորին կոչէ, ոչ ի վերայ ինքեան, զի ի նմա էր ամենայն լրումն աստուածութեանն։ Այլ չինեաց իմաստութիւնն Հաւր զտունն· զխորանն Դաւթի՝ զհասարակաց բնութիւնս, յորում բնակիլ ասի Աստուած, կանգնեալ վերստին զկործանեալ սիւնսն եւթն։ Եւ վասն լինելոյն իւր ծաղիկ յարմատոյն Ցեսսեայ, հանգչել ասի, ինքեամբ ի մեզ Հոգի Աստուծոյ, հոգի իմաստութեան եւ հանճարոյ, հոգի խորհրդոյ եւ զաւրութեան, հոգի գիտութեան եւ աստուածպաշտութեան։

Իսկ միւսն պատեալ զեւթամբն, կրկնապատկեալ զչնորհսն ըստ աւուր յարութեան իւրոյ յութերորդն կատարեաց, որ է աւուրց կատարումն· լցաւ Հոգւով երկիւղի Տեառն եւ սկիզբն յարաձգական յաւիտենի, զի ուր երկիւղ Տեառն՝ անդ պատուիրանին պահպանութիւն, եւ ուր պահպանութիւն՝ եւ՛ ոչ յանցանք։ Բարձաւ եւ միջնորմն, տեղի ետ եւ քրովբէիցն բոցեղէնն չրջապատեալ սուրըն՝ պահողացն զճանապարհ ճշմարիտ կենացն, զի ընդ մեզ գտաւ ճանապարհն եւ ճշմարտութիւնն եւ կեանք· անցոյց զմեզ ի վեր ընդ դրունս երկնից, եհան յանմահական յերկնաւորն ճոխութիւն, եւ նստոյց գեր ի վերոյ իշխանութեան եւ պետութեան եւ զաւրութեան, եւ խրախոյս տուեալ՝ քաջալերեցէք, ասէ, ես յաղթեցի մահու։ Եւ ետ իշխանութիւն հաւատացելոց իւրոց գնալ ի վերայ իժին եւ քարբին, եւ պարծելով ասել, Ո՛ւր է մահ յաղ-

թուլթիւն քո։

Արդ՝ զայսքան եւ զայսպիսի առատ մարդասիրութիւն եւ աստուածագործ զաւրութիւն, զի՞արդ ոք իչխեսցէ աւտար բնութեան եւ ոչ յաւէտ Աստուծոյ համարել, ուր մարգարէքն աղաղակեն, թէ՝ Ինքնին Տէր փրկեսցէ զմեզ, եւ առաքեալքըն, թէ՝ կեանքն յայտնեցան, եւ տեսաք եւ վկայեմք, թէ սա՛ է ճշմարիտ Աստուած, եւ հետեւողք ճշմարտութեանն նոցին դաւանեցին մեզ Հոգւովն սրբով ի Նիկիացւոց քաղաքին ժողովեալքն։ Աստուած յԱստուծոյ իջեալ, ասացին, ճշմարտապէս մարդ, իսկապէս մարմնացեալ ի սրբոյ կուսէն Հոգւով եւ մարմնով եւ մտաւք, եւ նովին մարմնով խաչեալ եւ թաղեալ եւ յարուցեալ յաւուր երրորդի, եւ նովին մարմնով վերացեալ յերկինս, նստաւ ընդ աջմէ Հաւր. նովին մարմնով գալոց է դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս. եւ ոչ ուրեք թիւ բնութեանց կամ կամաց յիշատակեցին (ուրեք), որ եւ ոչ վայել է իսկ Աստուծոյ։

Արդ՝ ցուցէք մեզ այլ մարգարէս, եւ առաքեալս եւ վարդապետս, նա եւ Աստուած մարմնացեալ, հաւատարմագոյնս քան զայսոսիկ, եւ եթէ իցէ արդեւք, զոր եւ ոչ դուք անգամ յանդգնին զայս ասել։ Զարմացան երկինք ի վերայ այսորիկ, ասէ մարգարէն, զի զգրեալսն լուէք, եւ զոչ գրեալսըն յերդ արկեալ հնչեցուցանէք, զի փրկութիւն հասարակաց մարդով եւ ոչ Աստուծով ասէք եղեալ։ Ո՛վ խորամանկութիւն չարին, անքուն ակամբ երկնեալ սերմանեաց զայս բանակռուութիւն ի կործանումն լսաւղաց, հակառակատիպն Պաւղոսի վատաչուէր Սամուսատացւոյն եւ ոռոգեաց Նեստորիոս; եւ աճեցոյց սկզբնագիւտ չարին բանսարկուն, զոր ծածկաբար ի ձեռն ժողովոյն Քաղկեդովնի գիչերային մտածութեան, ի վերայ ցորենոյն զորոմն սերմանեաց, ի ճշմարտեաց լսելիս, որոց եղաւ ժամադրութիւն ի հունձան՝ ընդունելով ի փրկչէն զհատուցումն։ Մի ոք զմեզ իբրեւ զյանդգնախաւսս պարսաւիցէ, եւ կամ իբրեւ զանհանճարաբար թըշնամանողս, զի սէրն Քրիստոսի ստիպէ զմեզ քննել զայս ամենայն, եւ խաւսել առանց ամաւթոյ ըզվկայութիւնս Տեառն առաջի թագաւորաց։

Թողում ասել, որ յաղագս հաւատոյս զինիք ընդդէմ եւ հակառակ Յիսուսի առնել եւ ուսուցանել ջանայք, այլ եւ ի վերայ այսոցիկ փոխեցէք զսահմանն յաւիտենական ի հարցն հաստատեալ, կուրացուցէք զհաւատն Տեառն՝ զոր գնեաց արեամբըն իւրով սրբով։ Ընդէ՞ր փակէք զմեղուցելոցն ապաչխարութեան դրունս, եւ ծածկեցէք զկանոն աւրինաւոր ամուսնութեանն, որ հազիւ եւ զերկրորդն թողացուցանէ մարմնասիրացն։ Ի բաց բարձէք ըզպահոցն նշմարանս՝ զոր Տէրն աւրինադրեաց։ Զի՞նչ ունիք ասել եւ առ բանսն առաքելոյ՝ Արհամարհութեանն կոչել զմարմնոյ պղծալից ցանկութեանն կատարուաղս, զոր եւ այժմ գրեթէ առ ձեզ բարբառելով Պաւղոս՝ զՀոմայեցիսն եւ զկորնթացիսն նախատէ, յաղագս պոռնկութեան խառն անկողնոց եւ պղծութեան, եւ զծածուկսն գործելոյ զանց առնէ ասելով, զոր մայր մեղացդ թեթեւագոյնս կազմէք կարճամտացդ, ի նոյն յուղարկել կորստեան խորխորատն, ընդ որոց զչրհեղեղին ընկալան արկածս, եւ զհրակիզութիւնն Սոդոմ, եւ զիսրայէղ խրատեալ յանապատին, եւ զՋամրի սատակելով զյիշատակ արդարութեանն հաստատեալ փենեհեսի, Հեղի եւ որդիքն եւ բազմահազարքն սատակեալ ժողովուրդքն, զոր եւ համարձակիմք ասել, վասն այսորիկ աչխարհ ձեր հրձիզ, քաղաք ձեր աւեր-

եալք յազգաց աւտարաց, դարձուցեալ զաւգնութիւն ի սրոյ ձերմէ, խոնարհեցուցեալ զթագաւորութիւնդ, փոխանակ զաւրացելոյ հերձուածիդ եւ անաստնական անարգել ախտաւորութեանդ։

Զի՞նչ եւս զքահանայիցդ ասասցուք զանկարգ սովորութիւնդ, զի սուրբ հարքն եւ ոչ զապաշխարեալսն ընդունէին ի քահանայութիւն կամ ի սարկաւագութիւն իբրեւ զանկեալսն ի չնորհացն Քրիստոսի. իսկ ձեր այսոցիկ եւ ոչ հետք ուրեք երեւին, այլ ըստ իւրաքանչիւր կամաց վարեցեալք բազում ամուսնութեամբք եւ յետոյ խորհրդազածք աստուածայնոյն բեմի, եւ կարգեալ խորհրդածուք այլոց։ Միայն թէ զարտաքին բաժակին եւ զկաւառակին բարիոք իցէ լուացեալ, եւ քաջազոյնս ի թափչաց ողորկեալս ազանիցեն պարեգաւտս, եւ մանաւանդ թէ զՊղատոնական պերճաբանութիւնսն վարժեցեալք հեգնեսցեն բայս, քաջ քաջ համարձակագոյնս քան սերովբիմն ունելեաւք յաւրինակն. սոքա՛ ձեռաւք ի ճչմարտութիւնն՝ առ կայծակն աստուածային հրոյն՝ յանդգնագոյնս մերձեցեալք ինքեանց ընդելլով (*), եւ զմեղուցեալսն հաղորդեցուցանեն։ Եւ զարմանք թէ զիա՞րդ ոչ աստուածային հրովն ծախիցին ընդ Նաբաղայ եւ Աբիուդայ, զորոց ամբաստան լինի Աստուած ի ձեռն մարգարէին Սոփոնիայ. թէ՝ Քահանայքն պղծեն զսրբութիւն իմ եւ ամպարշտեն յաւրէնս իմ. եւ ի ձեռն միւսոյ մարգարէին ասէ, Մի՛ մտանէք ի սրբութիւնս իմ, ասէ, եւ կոխել զգաւխթս իմ մի՛ յաճախէք։

Զի՞նչ եւ զհեթանոսական անուանեալ ամուսնութիւնդ ասասցուք, զի հարազատաց որդիք եւ դստերք միաւորին յամուսնութիւն, եւ ամուրիք

(*) Այսպէս յօրինակին.

եւ այրիք զուգաւորեալք երկրորդ ամուսնութեամբ, եւ զայլմէ ծնունդս իւրեանց առ միմեանս զուգաւորեն, եւ ոչ ուստեք երկիւղ եւ ոչ վրէժխնդրութիւն։

Զի՞նչ զանիրաւ դատաստանդ եւ զկուրացուցիչ կաշառակրծութիւնդ ասասցուք, ընդ որ եւ մարգարէն զարմանայ, թէ՝ Առաջի իմ եղեւ դատաստան, եւ դատաւորն առնոյր կաշառս։ Զի՞նչ եւ զագահութեանդ եւ ի կչիռս մեղանչելով վաճառաչահ աւգտածարաւութեանդ ասասցուք, զոր կռապաշտութիւն կոչէ խորհրդակիրն Քրիստոսի։ Զի՞նչ եւ վասն սուտ երդմնահարութեանդ՝ որոց Զաքարիաս սպառնայ թռուցեալ գերանդեաւն։ Զի՞նչ զսուտ վկայութեանդ՝ ընդ որոյ ի Դանիէլէն պատուհասեցան ծերքն։ Զի՞նչ եւ զարեանդ հեղլոյ անողորմաբար՝ ընդ որոյ պատժեցաւ կայէն նախահայրն սպանողաց։ Զի՞նչ եւ զթագաւորացդ արհամարհութիւն, որոց իբրեւ Աստուծոյ անհնազանդից դատաստան ասաց ընդունել Պաւղոս։

Եւ զայսոսիկ ասելով առ ձեզ, ոչ որպէս փարիսեցիք ոմանք զանձինս արդարացուցանեմք, զի որովք ստգտանեմք զձեզ՝ թերեւս եւ մեք ի գաղտնի զնոյն գործեմք։ Այլ նախ այս, զի ոչ ըստ հրնգից տաղանդի պահանջեմք տոկոսիս։ Քանզի պատուեցայք յարարչէն քահանայութեամբ՝ թագաւորութեամբ՝ գործական եւ տեսական իմաստութեամբ, եւ նախկին զբանն ընկալեալ քարոզութեան իբրեւ զանձրեւ՝ բազում անգամ խրատեալ յաւրինաց եւ ի մարգարէից, վարդապետ կարգեալ տըղայոց, լոյս եւ աղ աշխարհի լինել։ Եւ դէտ կարգեալք, եւ ոչ ստուգապէս պահողացդ զարիւնն՝ ի ձեռաց ձերոց խնդրել ասաց մարգարէն Եզեկիէլ, սպառնալով Աստուծոյ։ Իսկ ըստ մերում աղքատու-

թեանս ի վեր երեւեալ մեղք ուրուք՝ յանդիմանեմք, սաստեմք, եւ մխիթարեմք, արտաքոյ եկեղեցւոյ եւ սրբոյ խորհրդոյն կացուցանեմք, նշաւակեալ զայնպիսին ըստ Պաւղոսի եւ այլ սրբոցն կանոնի, զոր դուք եւ ոչ ի լսելիս անգամ ձեր յանձըն առնուք։

Եւ զիա՞րդ ոչ պատկառէք ի մտանել ձեր ի հրաշագործդ սրբարան անուանեալդ Սուրբ Սոփի, որ արդարեւ իսկ հիմնեցաւ վերին իմաստութեամբըն խորհրդաբար յինքեան բերելով զլինելոցդ ձեր անզեղջ յանդգնութիւն, եւ զմոռացումն Աստուծոյ պատուիրանացն, իբրեւ զմեղսն Ցուդայ դրեալ անչարժ զյանդիմանութեանդ կանոն՝ առաջի աչաց ձերոց սահմանաւ տպացուցեալ։ Ջանզի յարեւելից կրկին սրահիւքդ, եւ արծաթապատ դրամբքդ, եւ երեքկին գաւթաւքդ, կապուտակեայ քարամբք պատուականաւք յատակի եկեղեցւոյդ անչինչ գծագրութեամբ, եւ ինեկին աչտիճանաւք մինչեւ ի մուտս քահանայարանիդ, զապաչխարողսըն ըստ ժամանակի արժանաւորեալ հաղորդութեան երեւեցուցանէ, զոր դուք այժմ իբրեւ զծաղրու արժանի առասպելս եւ ցնորս համարիք անիրաւաբար կոխելով։ զոր եւ ոչ Մովսէս թողացուցանէր յատուերի պաշտամանն մտանել յեկեղեցի Աստուծոյ, զպտղակն ճայրոտեալ՝ առ արդարութեանն արեգակն ոչ կարացեալ հայել ուղիղ հաւատով, եւ կարճունչն՝ ոչ արժանաւորեալ ընդունակ լինել անուշահոտութեան Հոգւոյն սրբոյ հաւատով։

Զորձս երկդիմիս արկեալ, զգեցեալ զՔրիստոս մկրտութեամբըն, եւ զաւտարին կերպարանս ըստ հեթանոսացն ի վերայ արկեալ, զարիւն ոչ զոհել ի վերայ խմորոյ զնորոյ ուխտիս արիւն ըստ մարդաշաւանն փարիսեցւոց հին խմորոյն

խոստովանել։ Եզն եւ էշ ի միասին վարեցեալ, անուանեալ ուղիղ վարդապետութեամբ ընդ հեթանոսականն խառնակ գնացիւք անյուսութեամբն լծակցեալ. մալեալն յերկոցունց զաւրութենէ, ի բաց անկեալն ի հոգւոյն ուղղութենէ եւ ի մարմնոյն սրբութենէ. սապատողն՝ ոչ ուղղական տեսակաւ հայեցեալ ի վերկոյս յաստուածայինն պատուիրանըս եւ յերկնից բարութիւնն, այլ ըստ անասնոցն ի վայր խոնարհեալ զերկրաւորս միայն, որ ինչ որովայնի եւ ընդ որովայնիւ է հոգայեալ։ մատնեալ զծառայ տեառն իւրոյ զփախուցեալն յիշխանութենէ խաւարի առ կարծեցեալ լոյսն, իբրեւ զեկամուտն՝ արարեալ որդի գեհենին՝ կրկին եւս քան զինքեանս, մատնեալ անդէն մեղաց իւրոց։

Այսոքիկ Մովաբացիք եւ Ամոնացիք, պիղծք եւ արատաւորք, մտանեն ի տուն Աստուծոյ, եւ ձեր թողացուցեալ այսոցիկ գնալ իւրաքանչիւր ումեք զհետ սրտի իւրոյ չարի։ Ի բաց բարձէք զկարգ եւ զխտրութիւն հովուի եւ հաւտի, բժշկի եւ վիրաւորեցելոյ, ծառայելոյ Տեառն եւ Բահաղիմանցն, որոց այսպէս գործողացն՝ զորդն ոչ մեռանել եւ հուրն ոչ չիջանել, Եսայի սպառնայ։

Վասն որոյ երկնչիմք աւտարաճայն եւ պէս պէս ուսմանցդ ձերոց հաղորդել, յորմէ եւ Պաւղոս հրաժարեցուցանէ, զի մի՛ խոնարհիցիմք ի տեղի չարչարանաց եւ ծածկեսցեն զմեզ ստուերք մահու։ Այլ զհետ սրբոց հարցն հետեւեսցուք խոստովանելով ընդ նոսին զԱստուածն Բան մարմնացեալ ամենայնիւ՝ որ ինչ մարդոյ բայց ի մեղաց, եւ ընդ ամենայնս ուղեւորեալ կենցաղոյս անարատապէս, եւ աստուածային խառնումն, անմեկնելի է մար-

մնոյն իւրոյ, յարգանդէ կուսին մինչեւ ցյաւիտեան։ Եւ ասի բոլորն Աստուած անմահ։ Տէր փառաց խաչեալ, եւ որով ծնաւն, նովին մարմնով եւ հոգւով, կամաւք եւ ներգործութեամբ ունի զփառսն զոր ունէր ընդ Հաւր, յառաջ քան զլինելն աշխարհի յերրորդութեանն երկրպագեալ որպէս նմին Տեառն, եւ այժմ հանդերձ առեցեալովն։ Եւ մնաց երրորդութիւնն՝ երրորդութիւն առանց յաւելման եւ պակասութեան, եւ նովին բնութեամբ, մի եւ նոյնն գայ հատուցանել ըստ իւրաքանչիւրոցն։

Ուստի ուղղելով զգնացս մեր ի հաճոյս նորա այսու խոստովանութեամբ յանգելով զաստիս խաղաղութեամբ, հաւատամք եւ յաւիտենից հասանել կենաց Քրիստոսիւ Յիսուսիւ Տերամբ մերով, որ կոչեացն զմեզ ի մասն վիճակի սրբոցն ի լոյս, որում՝ փառք պատիւ եւ զաւրութիւն եւ իշխանութիւն, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն։

Ձմեղապարտ գրողս զթումաս եւ զծնաւղսն իմ յիշեցէք։

ԶԼ

ՆՈՐԻՆ ՏԵԱՌՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ԸՆԴԴԷՄ ԱՑՆՈՑԻԿ ՈՐ ԱՊԱԿԱՆԵՆ ՋՍՈՒՐԲ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ Ի ՁԵՌՆ ԽՄՈՐՈՑ ԵՒ ՋՐՈՑ։

Ահա յառաջագոյն ծանուցեալ առաքելոցն զապստամբութիւն հերձուածոյն ի ճշմարիտ հաւատոյն, եթէ այլայլեն զխորհուրդ տնաւրէնութեանն Քրիստոսի, յառաջագոյն հաստատեցին զդեղ բժշկութեան ի գիրս եւ ի գլուխս ընթերցարանաց, զի որք հակառակին ոչ գոլ Աստուածածին զկոյսն, գտանեն ի գիրս Ծննդեան եւ Ցայտնութեանն, որ նոյն ինքն է Մկրտութեանն, եթէ Ահա կոյս յղասցի եւ ծնցի որդի, եւ ծնեալն Սքանչելի՝ Աստուած՝ Հզաւր՝ Իշխան եւ Հայր։ Իսկ ի գիրս չարչարանաց գտանես, եթէ Աստուած էր որ չարչարեցաւ վասն փրկութեան մարդկան, զոր յայտնէ Եսայի, թէ Նա զմեղս մեր վերացոյց եւ վասն մեր չարչարի։ Եւ եթէ մարդոյ համարի եւ ոչ Աստուծոյ, որպէս սովոր են գնալ ի ճշմարտութենէն, այլ ոմն քեզ վկայէ ի գիրս չարչարանացն, եթէ՝ Եկեսցէ հասցէ Տէր Աստուած մեր, եւ ամենայն սուրբք ընդ նմա։ Ցաղագս այնորիկ անխտիր մերձենան ի մարմին եւ յարիւնն Տեառն, զի սոսկ մարդոյ համարեցան, եւ ոչ Աստուծոյ միաւորելոյ ընդ մարմնոյ, եւ ոչ

Բնագիր Ա. էջ 234 – 238։ Համմտ. ԺԷ. էջ 459 – 465։

պատկառեցան ի հրամանացն, որ Պաւղոսիւն խաւսէր ընդ հաւատացեալս թէ՝ Որ ուտէ եւ ըմպէ անարժանութեամբ, եւ որ այլն։

Գտանես յակզբումն ընթերցականացն ճառ հոգեպատումն, որք արմատաքի խլեն զհերձուածն, որ ապականացու խոստովանին զնապական մարմինն Քրիստոսի, եւ յաղագս այնորիկ արկանեն խմոր եւ ջուր պղծել եւ ապականել զնապական խորհուրդն, անհետ առնել հրամայեաց նոցա. յաղագս անխմոր աւրինաց նշանակէ եւ զեւթն աւր ճաշակել առանց խմորոյ զբաղարջն՝ զնոյն բերէր աւրինակ, զի խմորեալն ոչ լինի կենդանի հաց, որպէս ասաց Աստուածաբան ի Զատկին ճառի։ Իսկ յետ ելիցն յԵգիպտոսէ, յորժամ վասն այսորիկ աւրինադրէր Մովսէսի Աստուած, ոչ ապաքէն յերկնից գայր մանանայն, ուստի հրամայէր առնել զչաւթս եւ զնաչիհս զոհիցն եւ զհացն զառաջաւորութեան, որ բերէին զաւրինակս մարմնոյն Քրիստոսի, զի իւրեանց արմտիք ոչ գոյր եւ յաւտար ազգաց ոչ առնուին զի պիղծ էր. եւ միւս վասն այնորիկ, զի աւրինակ էր մարմնոյն Քրիստոսի, ոչ կամէր Աստուած թէ ուտիցեն միս ընդ սուրբ հացին, մինչեւ երթիցեն յերկիրն աւետեաց։ Եւ այս անտի յայտ է զոր ասաց Աստուած, եթէ յորժամ մտանիցէք յերկիրն, եթէ ցանկանայցէք մսոյ յայնժամ կերիջիք միս. եւ վասն այսորիկ ասէ Դաւիթ թէ՝ Ոչ անսացին խորհրդոց նորա, այլ ցանկացան զցանկութիւն յանապատի, եւ բարկութիւն Աստուծոյ էջ ի վերայ նոցա, այլ զխմոր ոչ էր պարտ գտանել։ Իսկ անաւրէնք ասեն թէ յերկնից իջանէր խմորն ընդ երկնային հացին, եւ կամ (ե)թէ զոր ասէ Տէրն, եթէ՝ Ես եմ հացն կենաց՝ որ ի յերկնից իջի։ Արդեւք խմորեալ են կեանքս մեր։

Բայց մի՛ լիցի ուսումնասիրաց զմտաւ ածել զաղծապիղծ կրաւնս նոցա, թո՛ղ թէ գործով ի կիր արկանել։ Բայց այսու հաւանեցուցանեն զպարզամիտսըն, մանաւանդ եթէ զանմիտսն, այսպէս ասելով. եթէ Տէր ասաց, եթէ՝ Որ ուտիցէ ի հացէս յայսմանէ, մի ճաշակեսցէ զմահ։

Եւ ասեն թէ հաց կատարեալ խմորեալն է, զայս ի մտաց ասեն եւ ոչ ի գրոց։ Եւ եթէ չեն սուտ եւ սնոտի, ցուցցեն յաւրինաց կամ ի մարգարէից զաւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի, եթէ արժան է ածել զապականեալ խմորն. այլ ոչ զգիրս գիտեն, եւ ոչ զզաւրութիւն գրոց, կամ թէ զոր ասաց Մովսէսիւ Աստուած, Որ ուտիցէ խմորեալ սատակեսցի, նշանակէ զյաւիտենական սատակումն, որ ճաշակեն ի սուրբ խորհրդոյն զխմորն։ Նա թէ եւ կամէր ոք գտանել զխմորեալն յաւուրս զատկին յիսրայէլի՝ ո՛չ գտանէր, բայց միայն ի տունս հեթանոսաց։ Բայց դու նայե՛ա եւ քննեա՛ զխորհուրդ հինգշաբաթին, զի ի նմա կատարեաց Քրիստոս, պատառելով զխմոր եւ զջուր, զոր վասն ապականութեան խառնեն՝ թէ ապականացու է մարմինն Քրիստոսի. եւ ոչ լուան մարգարէին, եթէ՝ Մարմին նորա ոչ ետես զապականութիւն, եւ կամ Պետրոսի եթէ՝ Զոր Աստուածն յարոյց, ո՛չ ետես զապականութիւն։ Այլ ոչ գիտեն մոլորեալքն եթէ զինչ է ապականութիւն։ Այլ մեք ճշմարտապէս յաղագս այսորիկ ի-մաստասիրեսցուք յԱստուածաշունչ գրոց։

Կոչեն Աստուածաշունչ գիրք ապականացու գծառայն մեղաց. իսկ ո՛վ կարէ ասել զնմանէ թէ մեղս գործէր, որ յառաջ քան զտնաւրէնութիւնն քարոզեաց մարգարէն թէ՝ Առանց մեղաց ընթացայ, եւ ուղիղ է. եւ այլ ոմն եթէ՝ Անաւրէնութիւն ոչ գործեաց, եւ ոչ գտաւ նենգութիւն ի բերան նո-

րա. եւ Պաւղոս ասէ զնմանէն՝ Սուրբ, անմեղ, զատեալ ի մեղաւորաց, առեալ զխորհուրդս զայս եւ ասաց, թէ Զա՛յս արարէք առ իմոյ յիշատակի։ Աղէ՛ ցուցցեն թէ խմորեալ էր հացն կամ ջրով խառնեալ բաժակն, այլ ոչ կարեն ցուցանել ի գրոց այլ անճնահանճար իմաստիւք իրակերպին ընդդէմ ճշմարտութեանն։ Զի փրկիչն ասէ, յետ աւրհնելոյն զբաժակն. Ոչ եւս արբից ի բերոյ որթոյ. ուստի յայտ է, թէ որթն գինի եւ ոչ ջուր ծնանի, եւ ա՛յս ոչ յաւրինաց եւ ի մարգարէից այլ աստուածային բերանոյն աւրէնք են։ Եւ զայս ամենայն գեղեցիկ իմն յեղյեղուն, Գրիգոր Աստուածաբան եւ Ցովհան Ոսկիբերան, որք համառատ բանիւք պատմեցին մեզ զառաքելական եւ զաւետարանական տուիցն միտս, եւ զայս ամենայն հաստատուն եկեղեցական կարգաց, եւս առաւել ընթերցականաց ծագեն պատմութիւնք։ Արդ՝ եթէ հազար ինչ ճարտարեն երկաբնակ աղանդոյն պաշտաւնեայքն, եւ բարձրացեալ քան զերկինս ամբարտաւանութեամբ. Արդ՝ եթէ ի սերմանէ էր ծնեալ Քրիստոս, ապականացու էր մարմինն. իսկ եթէ ի Հոգւոյն սրբոյ՝ ապա մի՛ ոք իշխեսցէ ասել ապականացու։ Բայց հացին անուամբ զարհուրեցուցանեն զպարզամիտսն, եւ ասեն հաց կատարեալ խմորեալն է։ Սուղ ինչ եւ յաղագս այսորիկ ասասցուք։

Հաց անուն՝ սովորական ի խաւսից է, եւ հասարակ անուն ի բերանս բազմաց, այլ ոչ յատուկ ձայնի նշանակ, եւ զայսքան զհացարարութեան արուեստն հասկացն եւ չեղջիցն ի վերայ ասեմք։ Ա՛յս անուն, ասեն, հաց չատ ժողովեաց, աղէ՛ ասիցեն անաւրէնքն, եթէ հասկք եւ չեղջք խմորեալ է՞։ Իսկ մեք ի գրոց ցուցանեմք, եթէ զբաղարջն հաց կոչեն աստուածային գիրք։ Ցորժամ քաղցեաւն

Դաւիթ, որպէս կայ ի թագաւորական մատենին, եթէ ի պահանջելն ի քահանայիցն հաց՝ պատասխանի տուեալ ասեն, Չիք աստ հաց, բայց առաջաւորութեան հաց. ահա զբաղարջն հաց կոչեն աստուածային գիրք որպէս ասացաք։ Եւ սուրբն Գրիգոր զնոյն ուսուցանէ մեզ, զի ասէ նա ուրեմն ի հոգեպատումն վարդապետութեանն, եթէ Հացն առաջաւորութեան բերէր զաւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի։ Տե՛ս դու եւ զմի պատկառելի աւրինակն. զի ի ճաշակելն նոցա ասէ քահանայն. եթէ սուրբ իցեն ի կանանց մանկունքդ՝ մարթ է ճաշակել ի սուրբ հացէն. իսկ ի պատասխանելն եթէ ցերեկ եւ յեռանդէ, ապա համարձակեցոյց սուրբ հացին։ Արդ եթէ ի հնումն, որ ստուերն էր հանդերձելոց բարեացս Քրիստոսի, պատկառանաւք եւ երկիւղիւ էր ճաշակելն, որ աւրինակ բերէր զայժմուս, եթէ արժանաւորս պարտ է կալ յահաւոր խորհրդեանն, զի՛րդ երկաբնակ աղանդոյն պաշտաւնեայքն անխիտիր մերձենան, եւ զՈրդին Աստուծոյ առ ոտն հարկանեն, եւ զարիւն նորոյ ուխտին խառնակ համարելով, որով սրբեցաքն, եւ թշնամանեցին ըզշնորհաց հոգին։ Այլ ես պատկառեմ յայնմանէ որ ասացն, իմ են վրէժխնդրութիւնք եւ ես հատուցից։ Վասն որոյ պատկառեսցուք, աղաչեմ, եւ մի՛ յանարժան անճինս մատչիցիմք ճաշակել, այլ ապաշխարութեամբ մերձեսցուք ի կենդանութիւն ի Քրիստոս Ցիսուս Աստուած մեր, որում փառք յաւիտեանս։

Ի տասներորդն նիսան արարին որդիքն Իսրայէլի զԶատիկն յԵգիպտոս, եւ ապա ելին յերկրէն Եգիպտացւոց, եւ յաւրն չորրորդ ընդ ծովն անցին, զոր առաքեալն մկրտութիւն կոչէ, աւրն միաշաբաթ, եւ մանանայիւն աւրն միաշաբաթ, որ

զառաջին պատարագն որթս մատուցին երիտասարդքն Իսրայէլի Տեառն Աստուծոյ, զի ցայնժամ չեւ էր աւծեալ քահանայ։ Եւ նախանձեալ ընդ այն սատանայի՝ որթուն ետ երկիր պագանել եւ ոչ եգիտ Ահարոն եթէ զո՞ր նման արասցէ զկուռսն, ի տագնապել զնա ժողովուրդն։ Եւ իբրեւ ել ոսկին ի հրոյն չունէր ինչ նմանութիւն որթու. ապա կոչեաց Ահարոն քանդակիչս եւ ետ մաքրել զնա ճըշմարիտ որթ։ Արջառ եւ ոչխար բազում ունէր ժողովուրդն յանապատին, բայց միս ոչ ուտէին, զի այնպէս աւրինադրեալ էր Աստուծոյ։ Եւ պատարագ զոր առնէին՝ հուրն ճարակէր. եւ յայտ անտի է զի ասաց Աստուած. Ցորժամ մտանիցես յերկիրն ժառանգել, եթէ ցանկաս մսոյ, յայնժամ ուտիցես միս, եւ զարիւն մի ուտիցես, այլ յերկիր հեղցես։ Որով յայտ է թէ յԵգիպտոս զանսուրբն անխտիր ուտէին, իսկ յանապատին աւրէնս ընկալան չուտել միս, վասն որոյ եւ մարգարէն ասէ, Ցանկացան զցանկութիւն յանապատին։ Բայց առաջաւորութեանն բաղարջ էր, որ բերէր զաւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի, եւ չաւթ էր նաշիհ զոհիցն։ Խնդրելի է մեզ եթէ ցորեա՞ն է, եթէ մանանայ, զի իւրեանց արմտիս ոչ գոյր, եւ յաւտար ազգաց չառնուին զի պիղծ էր. եւ զմանանայն յերկանի աղային եւ ի թոնրի եփէին, որ բերէր զաւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի. զի թէ աւրինակն անխմոր էր, զի՛արդ ճշմարտութիւնն խմորեալ լինի։ Փառք Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ յաւիտեանս։

Ջմեղապարտ գրողս զթումաս եւ զծնաւղսն իմ յիշեցէք ի Քրիստոս։

ԶԸ

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՍԱԿՍ ԺՈՂՈՎՈՑ ՈՐ ԵՂԵՆ Ի ՀԱՑՔ

Առաջին ժողով արար երանելի հայրապետն մեր սուրբն Գրիգոր, ի քսաներորդ ամի կաթուղիկոսութեանն իւրում, եւ յերեսուն եւ եւթն ամի թագաւորութեանն Տրդատայ, ի թագաւորաբնակ քաղաքին յարքայութեանն Հայոց, յորժամ եկն Ռստակէս ի Նիկիոյ սուրբ ժողովոյն, բերելով ընդ ինքեան զգիր կանոնաց թուեալ միահամար կարգաւ տունս ի(1), յորս նայեցեալ սրբոյն Գրիգորի սուղ ինչ յաւելումն արարեալ յեղեալ կանոնսն սուրբ հայրապետացն՝ որք ի Նիկիայն ժամանեալ ժողով։

Երկրորդ ժողով արար սուրբն Ներսէս, յորժամ դարձաւ ի Կոստանդնուպաւլսի ժողովոյն ՃՇ սուրբ հարցն, որք անդ գումարեցան ի կործանումն Մակեդովնի։

Երրորդ ժողով արար սուրբն Սահակ եւ երանելին Մեսրոպ յԱշտիշատ, յորժամ հասին թուղթքն ի Կիւրղէ եւ ի Պրոկղէ, որ յԵփեսոս երկու հարիւրքն հաւանեալ եղեն, յորժամ զփառք ի բարձունսն կարգեցին, յաճախելով ի բանս հովուացն, պարսպելով ընդդէմ Նեստորի անիծելոյ։

Բնագիր Ա. էջ 220 - 233։ Լրացում Ժէ. էջ 449 - 451։
(1) Տպ. ՃԱ։

Զորրորդ ժողով արար Յովսէփ, աշակերտ Մաշտոցի եւ սրբոյն Սահակայ նորին տեղապահի, ի Շահապուհանի, ի Զ ամի իշխանութեանն Յազկերտի, վասն կարգաւորութեան եկեղեցւոյ, ուր ժողովեցան եպիսկոպոսք Ի եւ երիցունք բազումք, եւ կանոնս յաւրինեցին սահմանեալ կարգաւ բանս քսան։

Հինգերորդ ժողով արար Բաբգէն ի Քաղաքուղաչտի, ի յԼԺ երորդ ամի թագաւորութեանն Կաւատայ արքայի, յաղագս չար հերձուածոյն Ակակայ եւ Բարսումայի, որք պիղծ աղանդաւն վարժեալ անիծեալ ախտիւն Նեստորի, ջանային չիջուցանել զուղղափառ հաւատս կողմանց արեւելից, եւ տնկել զժանդացեալ որոմն գաղճին վնասակարի Նեստորի անիծելոյ։ Վասն որոյ գիր արարեալ Տէր Բաբգէն, սահման կապելով, թէ իւ պատրեալ խաբեսցեն զձեզ բանք դոցա, քանզի մեք Հայք եւ Հոռոմք, Վիրք եւ Աղուանք, մի խոստովանութեամբ եմք հաստատեալ ճշմարիտ հաւատով ի լաւ անդր, զոր աւանդեցին մեզ սուրբ Հարքն յերիս ժողովան, ոչ ընդունիմք զայդպիսի բանս հայհոյութեան. այլ նզովեմք միաբան զնմանիս նորա. եւ եւս մանաւանդ, որք կցորդին զկնի պիղծ աղանդոյն նոցա. նզովեալ եղիցին, եւ ի սուրբ եկեղեցւոյ արտաքս մերժեսցին։

Ի սկզբան թուականութեանս Հայոց, վեցերորդ ժողով արար Տէր Ներսէս ի Դունի, ի չորրորդ ամի կաթուղիկոսութեան իւրոյ, եւ ի ԻԴ. ամի թագաւորութեանն Խոսրովու արքային Պարսից, եւ ի ԺԴ ամի Ցուստիանոսի կայսեր։ Զայս ժողով արար Տէր Ներսէս, հակառակ ժողովոյն Քաղկեդովնի. վասն զի էր ախտ պղտորման խոստովանութեան Քաղկեդովնի յաճախ՝ապէս յաւելեալ

եւս քան զեւս յոյժ յոյժ երկաբնակ հաւատն, եւ սկզբնաւորեալ Տէր Ներսէս սահմանադրութիւնս վճիռ տալով, եւ եդեալ միաւորութիւն խոստովանութեան. հաստատելով, նախ եւ առաջին զծննդեան եւ զմկրտութեանն միաւորելով յոյժ ստիպմամբ հաստատութեամբ անխզելի, եւ անորոշաբար կանոնաւ վասն երկուց բնութեանցն միաւորելով զմիութիւն ունելով սրբեցին դարձեալ զխաչեցարն յերիս սրբասացութիւնս, ընդդէմ բաժանման նոցա, վասն Քրիստոսի միաւորեալ բնութեանցն. զի թէպէտ եւ տեսաք զնա մարդ(ացեալ), այլ Աստուած էր, թէպէտ եւ ի տկարութիւն կամաւորաբար խոնարհեցաւ, այլ հզաւր էր. թէպէտ զմահ ճաշակեաց կամաւորաբար այլ անմահ էր։

Իսկ յետ ժամանակաց ինչ առ թագաւորութեամբ Հերակլի, որ թագաւորեաց Հոռոմոց ամս ԼԱ, առ սովաւ առաւ աստուածաչէն քաղաքն Երուսաղէմ, եւ սուրբ Խաչն գերեցաւ ի Պարսից թագաւորէն։ Սա ի ԺԵ ամի թագաւորութեանն իւրոյ սպան զԽոսրով արքայն Պարսից, եւ դարձոյց զսուրբ Խաչն։ Իսկ ապա զկնի ԸԺ ամի արար ժողով ի կարնոյ քաղաքի, յաճախագոյն իմաստասիրաւքն Ցունաց. ածէ եւ զբազումս ի հայրապետացն Հայոց հաւանել երկաբնակ խոստովանութեանն նոցա, եւ զեզր՝ Հայոց կաթուղիկոս հաստատեն, եւ զսուրբ ժողովն որ ի Դունի, նզովիւք չափ ի բաց մերժեն, եւ զմիաւորութիւն Ծննդեանն եւ զմկրտութեանն, եւ զխաչեցարն յերիս սրբասացութեանցն ի բաց մերժեցին. եւ հաւանեալ լինէր Եզր կաթուղիկոս, վասն նորընկալ իշխանութեանն իւրոյ, եւ ժառանգելոյ զաթոռ հայրապետութեանն մինչեւ ցեղիայ, որ եկաց ամս ԺԴ։ Սոքա հնազանդեալք խոստովանութեանն Քաղկեդովնի անիծելոյ, եւ ոչ ընկալան

զսուրբ ժողովն Դունի, զաւանդեալն ի Տէր Ներսէսէ եւ ի Պետրոսէ Քերդողէ Սիւնեաց եպիսկոպոսէ, որ զմիաւորութիւն ճառեալ աւանդեցին Հայաստանեայցս ամենեցուն, զոր ընկալան Հայրապետքն, որ զկնի յառաջ քան զսոսա յաջորդեալ էին յաթոռ հայրապետութեան սրբոյն Գրիգորի, որ են այսքիկ. Առաջինն Տէր Ներսէս՝ ամս Թ. առ որով ժողովն Դունի եղեւ. եւ Տէր Յովհաննէս ամս ԺԵ, եւ Տէր Մովսէս՝ ամս Լ. եւ Տէր Աբրահամ՝ ամս ԻԳ, եւ Տէր Կոմիտաս՝ ամս Ը. եւ Տէր Քրիստափոր՝ ամս Բ։

Այսոքիկ են կաթուղիկոսք Հայոց, խոստովանութեամբ սուրբ ժողովոյն Դունի. որք են կարգեալ մինչեւ ցեզր կաթուղիկոս քաղկեդոնիկ, զոր ոչ ընդունի սուրբ եկեղեցի. վասն զի այս Եզր ընկալաւ զհայրապետութիւնն հրամանաւ Հերակղի թագաւորին Հռոմոց, եւ ընդդէմ եղեւ սուրբ ժողովոյն Հայոց, վասն զի հաւանեալ ընկալաւ զժողովն Քաղկեդոնի, եւ բաժանեաց ի միմեանց զմիաւորեալ Ծնունդն եւ զմկրտութիւնն, եւ զխաչեցարն յերիս սրբասացութեանցն որոշեաց, եւ զկնի նորա կաթուղիկոսք Զ կարգեալք մինչեւ ցեղիայ՝ որ էր աւանդութեամբ նոցա։

Արդ՝ զկնի Տեառն Եղիայի, ի տուչութենէ ամենախնամ չնորհաց սուրբ Հոգւոյն, պարգեւեալ ընձեռեցաւ աթոռ հայրապետութեան Սրբոյն Գրիգորի, ինձ Յովհաննիսի ներգեւեալ տարապատկան փանաքէի, մեղաւոր եւ անարժան ծառայի Քրիստոսի Աստուծոյ, եւ ձեռնտու եղեւ ինձ չնորհք կամաց բարձրելոյն, ոչ ըստ իմոյ անարժան տկարութեանս, ըստ դուզնաքեայ մեղսամակարդութեանս, ի յաստեաց ախտից երիկեան վայրահայեաց բնութեանս, այլ ըստ իւր ամենակարող զաւրութեանն, առաջնորդ եղեւ մեզ ամենատէրն մեր Քրիստոս,

ըստ չնորհի սուրբ կամաց իւրոց, եւ գայր հասանէր մեզ ի թիկունս հանդերձ Հարբ եւ Հոգւով սրբով, առ ի զաւրացուցանել զմեզ առնել սիւնհոդոս հաւատոյ, ճշմարիտ ուղղափառութեամբ խոստովանել մեզ զսուրբ աւանդ միացեալ բնութեան Բանին Աստուծոյ, միութիւն խոստովանելով, եւ ոչ երկու բնութիւնս, լինել մեզ վրէժխնդիր առաջնոցն, որ նախ քան զմեզ հաստատեալ էին ի սուրբ հաւատ միութեան անապականաբար, ի ձեռն Տեառն Ներսէսի, որ ի Դուին հաւաքեալք ընդ ձեռամբ նորա, եւ ջատագով լինել իմոյ անարժանութեանս, առ ի խնդրել զվրէժ պարտուց հատուցման երկաբնակ խոստովանութեանն Եզրի, որ քաղկեդոնական ախտիւն զմայլեալ կործանեցաւ յուղղափառ հաւատոյ սուրբ ժողովոյն Դունի, եւ վասն աթոռընկալ տէրութեան իւրոյ հրապուրեաց զբազումս զկնի իւր։ Եւ ա՛ռ զաթոռ տէրութեան իւրոյ ի ժողովոյն կարնոյ, ի թագաւորէն Հերակղէ, որ տիրելով թագաւորեաց Հայոց եւ Հոռոմոց. վասն զի սպան ըզԽոսրով արքայն Պարսից եւ եբարձ զթագաւորութիւն նորա, քանզի ցայն վայր հնազանդեալ էին Հայք ընդ ձեռամբ Խոսրովու արքային Պարսից։

Իսկ նորա հաստատեալ զաթոռ հայրապետութեան Եզրի զՀայք քաղկեդոնիկ արար, վասն զի կաթուղիկոսք յԵզրէ նստեալք մինչեւ ցայժմ, նոյն խոստովանութեամբ քաղկեդոնի վարեալ լինէին առ ի յաստեացս, որ էր չար պատառումն հերձուածոց, զորս ոչ ընդունի սուրբ եկեղեցի, այլ նզովելով արտաքս մերժէ զչփոթ եւ զերկաբնակ հաւատ նոցա։ Վասն որոյ հրամայեցաք ժողով լինել ի քաղկումն եւ ի խլումն աղանդոյն քաղկեդոնի եւ Եզրի, եւ ի նորոգումն հաստատման սուրբ ժողովոյն Դունայ, որ աւանդեցաւ մեզ սուրբ եւ ճշմարիտ

հաւատ ի ձեռն սուրբ խոստովանողացն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։

Արդ՝ չնորհիւ կամաց բարձրելոյն եւ ամենաջողակ սիրոյ Հոգւոյն սրբոյ չնորհեցաւ ինձ Յովհաննէսի կաթուղիկոսի առնել ի րորդ ժողով ի Մանազկերտ գեաւղ ի սահմանագլուխ վիճակին Հարքայ՝ բազմաւրեայ ժամանակաւ միաբերաւյք համաժողովք։ Այս եղեւ ի ՃՀԵ թուականիս հայոց։ յ ի Տրէ ամսոյ, որոյ ժողովեալ ի մի վայր յԱպահունեաց գաւառ ի գեղն Մանազկերտ, ամենայն եպիսկոպոսաց համաբնակ խոստովանութեամբ աչխարհիս Հայոց, եւ առաջնորդութեամբ քաջին եւ իմաստասիրի առն փիլիսոփայի Գրիգորիսի Արշարունեաց քորեպիսկոպոսի, ժողովեալ Քրիստոսասէր տեարք եպիսկոպոսք, որք են այսքիկ։ Աղբէոս Հարքայ, Թադէոս Ոստան, Սահակ Մամիկոնենից, Յեսու Բասենոյ, Սարգիս Տայոց, Թէոդորոս Բզնունեաց, (Գրիգորէս քորեպիկոպոս Արշարունեաց), հանդերձ ամենայն եպիսկոպոսաւք Հայոց, քահանայք եւ սարկաւագունք, եւ ուխտի մանկունք սուրբ եկեղեցւոյ, որք աւգնականութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, ի մի վայր գումարեալք, հաստատեալով զհաւատս ուղղութեան տնաւրինական Բանին Աստուծոյ։

Եկին ընդ մեզ դարձեալ արք ոմանք եպիսկոպոսք Զ ի Յակոբիկ տանէ, վասն միաբանութեան խոստովանութեան ընդ մեզ լինելոյ, որոց անուանքն են այսոքիկ. Առաջինն Կոստանդին եպիսկոպոս, Երկրորդն Բասիլ Մետրապաւլիտ Ուռհայ քաղաքի, Երրորդն Շմաւոն Խառանու եպիսկոպոս, չորրորդն Թէոդոս Գարդմանից եպիսկոպոս, հինգերորդն Տէր Աթանաս Նփրկերտոյ եպիսկոպոս, վեցերորդն Թէոդորոս

Ամասիա(*) եպիսկոպոս։ Սոքա ամենեքին հրամանաւ արքեպիսկոպոսին Անտիոքայ եկաւորեալ եղեն առ մեզ ի միաբանեալ ժողովն, եւ միաբանեալք ընդ միմեանս հաւատով զմիութիւն խոստովանելով, կարգեցաք ճառս բազումս հակառակ երկաբնակացն Քաղկեդոնի, եւ խլեցաք զորոմն ապականութեան, որ սփռեալ էր յեզերայ ցայս վայր տարածեալ, վասն որոյ բազումք կործանեցան յերկաբնակ հաւատն, եւ մերժեցաք զախտ ժողովոյն Քաղկեդոնի, եւ որք անկեալն էին ընդ խոստովանութեամբ նոցա, զայնս եւս յուղղութիւն ածելով, չինելով յայսմհետէ եւ յաւիտեանս ժամանակաց, զի այլ մի եւս կարասցեն հակառակել խախտել զուղղութեան զիր խոստովանութեանն որ ի Քրիստոս։

Վասն զի խոստովանիմք մի բնութիւն Բանին եւ մարմնոյն, Աստուած կատարեալ եւ մարդ կատարեալ, եւ միաւորեալ անբաժանաբար յստակ միացեալ բնութեամբ եւ անչփոթ միութեամբ, անսկզբանն ընդ սկզբանն, Բանն ընդ մարմինն, ըստ այնմ ետէ՝ ի սկզբանէ էր Բանն, եւ Բանն էր առ Աստուած. եւ Աստուած էր Բանն։ Բանն մարմին եղեւ, եւ բնակեաց ի մեզ, եւ ինքն Որդին ասէ, Ոչ ոք ել յերկինս, եթէ ոչ որ էջն յերկինից որդին մարդոյ որ էն յերկինս։ Եւ Լուսաւորիչն մեր մեկնէ ասելով. Տեսանեմ իջեալն յերկիրս, եւ էն յերկինս, ա՛յս է առ ի զմարդն աստուածացուցանելոյ, զոր եւ ասէ իսկ դարձեալ, եթէ՝ Տեսանիցէք զՈրդի մարդոյ զի ելանիցէ, ուր էր զառաջինն, այսինքն զմարդն աստուածացուցանել կոչէ, եւ մի բնութեամբ հանդոյն Հաւր, ի ծոց էութեանն գե-

---

(*) Այսպէս յօր.

րազանցէ զմարդկային բնութիւնս։ Ահա ճշմարիտ մի բնութիւն աստուածութեան եւ մարդկութեանն, զոր եւ ասէ Յովհաննէս. եթէ՝ ԶԱստուած ոչ ոք ետես երբեք, բայց Միածին Որդին՝ որ ի ծոց Հաւր, նա պատմեաց մեզ։ Այս է ելանելն ուր էր զառաջինն, եւ յառաջ քան զարեւ անուն նորա. վասն զի արգանդ եւ ծոց ասի ինքնին էութիւն Հաւր, զոր եւ Տէր, Աստուածորդին մեկնեալ ուսուցանէ մեզ, վասն երկուց բնութեանց միաւորութեան, որով յոյժ վստահացեալ առաւելապէս խոստովանիմք՝ անորոշաբար միութիւն աստուածութեանն եւ մարդկութեանն ըստ վարդապետութեանն իւրում։ Իսկ Աստուած Բանն յասելն՝ Ոչ ոք եւ յերկինս եթէ ոչ որ էջն յերկնից որդի մարդոյ որ էն յերկինս, եւ Որպէս Մովսէս բարձրացոյց զաւձըն յանապատին, նոյնպէս բարձրանալ պարտ է որդւոյ մարդոյ. ահա որդին մարդոյ այս է. աղէ՛ նայեա թէ զի՞նչ մեկնեալ դաստիարակէ ի մեզ որդին մարդոյ։ Վերագոյն որդի մարդոյ ասէ, իսկ ի ներքսագոյն ճառեալ՝ Աստուած միացեալ ի մարմնի եւ որդի Աստուծոյ։ Քանզի ասէ թէ, Այնչափ սիրեաց Աստուած զաշխարհս մինչեւ զՈրդին իւր Միածին ետ. ահա մեկնեաց զորդին մարդոյ՝ Որդի Աստուծոյ, որ է մարդ եւ Աստուած ճշմարիտ, մի բնութեամբ, եւ՝ Որ հաւատայ ի նա՝ ընդունի զկեանսն յաւիտենից։

Արդ՝ աղէ՛ նայեա՛ եւ միտ դիր, վերագոյնն ասէ, Ոչ ոք եւ յերկինս՝ եթէ ոչ որ էջն յերկնից որդին մարդոյ որ էն յերկինս, եւ ի բացուստ ի ներքսագոյն ասէ՝ տեսանիցէք զորդի մարդոյ զի ելանիցէ, ուր էր զառաջինն։ Ահա ամփոփեաց միացոյց զԱստուածութիւնն եւ զմարդկութիւնն, եւ ընկղմեաց զմերայինս, խառնեաց յիւր Աստուածութիւնն, վասն զի անքակեցաւ ի մարմնի բնութեամբ եւ մեկնեալ պարզեաց ի մեզ զյստակութիւն միացեալ բնութեանն։ Քանզի միութեամբ աստուածացոյց յասելն այսպէս, եթէ Հոգին է կենդանարար, մարմին ինչ ոչ աւգնէ. եւ դարձեալ թէ՝ Բանն զոր խաւսեցայ ընդ ձեզ հոգի է եւ կեանք. եւ այլ վերագոյն ասէ. Հոգի է Աստուած, եւ երկրպագուաց նորա պարտ է հոգւով եւ ճշմարտութեամբ երկիր պագանել։ Ահաւասիկ բան, եւ հոգի, եւ կեանք, եւ մարդ, եւ որդի մարդոյ միացեալ՝ Աստուած ճշմարիտ ուսուցանելով մեզ։ Քանզի ասէ դարձեալ, եթէ՝ Ոչ կարէ որդի մարդոյ առնել յանձնէ եւ ոչինչ, եթէ ոչ տեսանիցէ զՀայրն զի առնէ, զի զոր նայն առնէ, զնոյն եւ Որդի նմին նման գործէ։ Եւ դարձեալ թէ՝ Որպէս Հայր յարուցանէ զմեռեալս եւ կենդանի առնէ, նոյնպէս եւ Որդին զորս կամի կենդանի առնէ. եւ Որ զբանն իմ լսէ եւ հաւատայ այնմ որ առաքեացն զիս, եւ որ ի կարգին է։ Եւ դարձեալ թէ, արդարեւ ասեմ ձեզ, զի գայ ժամանակ եւ արդէն իսկ է, յորժամ մեռեալք լուիցեն ձայնի Որդւոյն Աստուծոյ, եւ որ ի կարգին է, եւ որոշէ ի կողմանս երկուս, յարութիւն կենաց եւ տանջանս դատաստանի։

Ահա պատշաճապէս դաստիարակեալ ճշմարտեաց զմիութիւն բնութեանցն, ասելով որդի մարդոյ վերագոյնն, եւ ընդ Հաւր համեմատեալ միաւորէ յասելն, Տեսանիցէ զՀայրն զի առնէ եւ ի ներքսագոյն դարձեալ թէ՝ Յորժամ մեռեալք լուիցեն ձայնի Որդւոյն Աստուածոյ, մեկնեաց ճշմարիտ զորդի մարդոյ, Որդի Աստուծոյ կատարեալ։ Եւ դարձեալ անդրէն վերստին հաստատեաց միա-

ւորելով զաստուածութիւնն եւ զմարդկութիւնն. քանզի ասաց դարձեալ, թէ՝ Որդի մարդոյ է, ընդ այն զի՞ զարմանայք: Ասաց եթէ Որդի Աստուծոյ է եւ Աստուած բովանդակ եւ ամենայնի ստացող եւ արարիչ, քանզի ինքն իսկ ասաց եթէ՝ Ես եմ յարութիւն եւ կեանք. եւ Յովհաննէս ասէ, թէ՝ Սա՛ է Աստուած ճշմարիտ եւ կեանք յաւիտենականք: Եւ ի կաթուղիկէական ի Յուդայեան թղթին ասէ. Միայն Աստուծոյ եւ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի վայելէ փառք յաւիտեանս ամէն: Եւ Պաւղոս ի Գաղատացւոց թղթին ասէ ի սկզբանն թէ՝ Պաւղոս՝ առաքեալ ոչ ի մարդկանէ, եւ ոչ ի ձեռն մարդոյ, այլ ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի, եւ ի ներքսագոյն ասէ, Յուցանեմ ձեզ եղբարք զաւետարանն, զի ես ոչ ի մարդոյ առի եւ ոչ ուսայ յումեքէ, այլ ի Քրիստոսէ Յիսուսէ. եւ ի Հռովմայական թղթին ասէ, Ըստ մարմնոյ՝ որ է ի վերայ ամենայնի Աստուած աւրհնեալ յաւիտեանս:

Այս է ճշմարիտ միութիւն Աստուածութեան եւ մարդկութեան անբարժանաբար, եւ ոչ երկուութիւն բարժանաբար հակառակ միմեանց, որոշելով զախտականն յանախտականէն՝ ըստ անջատման ի միմեանց չար աղանդոյն Քաղկեդոնի, որ զերծրորդութիւնն դաւանեալ չորրորդութիւն խոստովանին ըստ անիծեալ տումարին Լեւոնի, եւ Բ բնութիւնս խոստովանեալ ասեն, ա՛յլ որ յԱստուծոյ, եւ ա՛յլ որ ի Մարիամայ, ա՛յլ աստուածութիւնն, եւ ա՛յլ մարդկութիւնն, յատուկք եւ զանազանք ի միմեանց: Վասն որոյ նզովեալ խոստովանութիւնն ինքեամբք հանդերձ:

Իսկ մեք խոստովանիմք զմարմինն զախտական եւ զցանկական զմեռոտ եւ զմաշական բնութիւնս մեր, խառնեալ զանախտականն ընդ ախտա-

կանիս եւ արարեալ անախտական, անմեռն ընդ մեռոտս եւ արարեալ զմեռոտն՝ անմեռ. միաւորեալ Աստուած Բանն ընդ մարդկութեանս անախտաբար, եւ անորիւ՝ միշտ Աստուած եւ մարդ, եւ ոչ երկուութիւն, այլ միութիւն հանապազորդ: Այսպէս գըրաւեալք եղիցուք խոստովանութեամբ, եւ կարգեալ ղիցուք ճառս յաճախս եւ առաւելս ըստ կարգի խոստովանութեանս մերում, զոր ես Յովհաննէս Հայոց հայրապետս կարգեցի ձեզ կէտ սահմանադրութեան, միութիւն խոստովանելով աստուածութեանն եւ մարդկութեանն անապականաբար, վասն որոյ բարիընկալ հաճութեամբ զայս խոստովանութիւն ընկալեալ հաճեցան հայրապետքըն Ասորոց, եւ ընկալեալ ողջոյն զնացին խաղաղութեամբ յաշխարհն իւրեանց, փառաւորելով զԱստուած յաւիտեանս, ամէն:

Արդ կէտ եղեալ սահման կարգեցուք մերովք հաւատովքս, սկիզբն առեալ քակելով զապականութիւն խորհրդոյ բնութեանց, որով փրկագործութիւնս կատարի, այսինքն է մարմնոյ եւ արեան Տեառն, եւ քակեցուք այսպէս զապականացուն յանապականէն, զխմոր եւ զջուր յայսմհետէ արտաքս ընկեցուք ի սուրբ եւ ի կենսատու խորհրդոյն, զի մի յայս նայելով առաջնորդացն, որք գայցեն զկնի մեր, դարձեալ ապականութեամբքն խոտորեցին անկանել յերկաբնակն Քաղկեդոնի, եւ այսու խոտորեցուսցեն զվիճակս Հայոց, որպէս երբեմն ի ձեռն եզրի սփռեալ տարածեցաւ, զոր Տէր հրամայեաց մեզ քակել զորոմն բարկութեան նորին:

Զոր ի սաստկանալ ամբարշտութեան հերձուածոյն, որ յեզրէ տարածեցաւ ընդ բոլոր աշխարհս Հայոց արուեստ կործանման աղանդոյն նորա, զխմոր եւ զջուր յաստուածային խորհրդոյն ո-

րոշեսցուք, զպատճառս ապականութեան մարմնոյն Քրիստոսի եւ զանջատման ի Բանէն Աստուծոյ. լիցուք վրիժառուք յաստուածային պէտս յանապականութեան։ Յայսմհետէ կէտ եղեալ մի ոք իշխեսցէ խառնել խմոր եւ ջուր յանապական խորհուրդ մարմնոյ եւ արեան Տեառն. զի նոյն ինքն անապական հացիւն ամրացեալ լինի Սուրբ Խորհուրդն, զի մի եւս բազմացեալ լիցի աղանդ երկաբնակ խոստովանութեանն։

Աստանօր ծածկեալ կորուսցուք անյիշատակ զխմոր եւ զջուր բառնալով յաչխարհէս Հայոց, զի թերեւս կործանեսցի աղանդ ապականութեան հերձուածոյն Քաղկեդոնի, եւ անապականութեամբ կատարեսցի Սուրբ Խորհուրդն Տէրունական։

Այս կանոն եւ գիր եղիցի խոստովանութեան հաւատոյս մերոյ, եւ այս եղիցի աւանդ ամենեցուն մեզ Հայաստանեայցս։ Եթէ եպիսկոպոս, կամ երէց կամ կրօնաւոր, խմորով խորհուրդ կատարեսցէ, այնպիսին ի մեզէ նզովս ընկալցի, եւ կրեսցէ պատուհաս սաստիկ եւ անհնարին։

Արդ զայս հնարեսցուք հիմն եւ պարիսպ ամրութեան ընդդէմ հերձուածոյն Քաղկեդոնի։

Իսկ այժմ կէտ եղեալ ի բաց խզեսցուք ընդ խորհուրդ երկաբնակացն, որք ապականեալ գոլ ասեն զանապական մարմինն տէրունական։ Եւ արդ անապական հացիւն հրամայեմք կատարել զփրկագործ մեղսաքաւիչ խորհուրդն, եւ հիմն արկեալ ճառս յօրինեսցուք, եւ հնարեսցուք վկայս հաստատս պատճառս եւ բազմաբանս, բնադիւր բաղդատութեամբ, եւ մարգարէափակ ամրապնդեալ գրեսցուք պատճէնս հաւատոյ յաւանդութիւն խոստովանութեան վիճակիս մերոյ, եւ ծածկեալ ի բաց կորուսցուք զբնութիւն խառնուածոյն ապականութեանց, եւ ճառաբանեալ անապականաբար խօսեսցուք ընդդէմ այնոցիկ, առ ի մոռանալ զխառնուման ապականութեան, անյիշատակաբար որոշեալ, եւ սեպհականեսցի կրօնս Հայոց, եւ կործանեսցի չար աղանդն նոցա։

Նաեւ զՊահս Առաջաւորացն ի սուրբ Պահս Քառասնորդացն կարգեսցուք, եւ զՇաբաթ եւ զԿիւրակէ Քառասնորդաց Պահոցն ի պայծառութիւն ուրախութեան կարգեսցուք, ի ճաշակումն պարարտութեան կերակրոց որովայնամոլից արտաքնոցն եւ նոցին նմանիցն, եւ ոչ կարգեալ ուխտաւորաց եկեղեցւոյ։

Զի թէպէտեւ ցայս վայր ծոմացեալ մխապէս յարաճգաբար ասի աւարտումն Սուրբ Պահոցն, զոր հաստատեալ եղեալ Սուրբ Առաքելոցն յոբելինիւ հիմնացուցեալ, ՃԺԸ հարցն, աւուրս ԽԹ օր պահոցն. սակայն յաճախեալ քաղկեդոնական աղանդն այսպէս հնարեսցուք, կապեալ կնքեսցուք զառաջաւորս պահոցն, ե օրեայ աւուրբք ընդ պահս Սուրբ Պասեքին, անբաժանելի եւ անորիչ յօրինելով, ցանկ հաստատելով, եւ խորահիմն, հաստայատակ, լայնապարիսպ ամրափակեալ քառասնօրեայ պահօք, ե աւրեայ առաջաւորաւքն։ Եւ զչաբաթ, եւ զկիրակէ որոշեսցուք յուրախութիւն ճաշակման զաւշոտացն, զի թերեւս հնարեսցին ի հնազանդութիւն խոստովանութեան մերոյ, զի այսու ածցուք զբռամբ զարտաքինսն եւ զանհաւան ազգս մեր։

Դարձեալ յաւրինաւոր սուրբ Զատկին ի մեծի Հինգշաբաթոյն, ո՛չ հրամայեմք հաղորդել ժողովրդեան մարմնոյն եւ արեան Տեառն, զի մի քաղկեդոնական ախտիւն չաղախեալ կործանեսցին յուղիղ հաւատոց անտի, զի պէս պէս ախտիւք խայծեալք յայսոյն չարէ, եւ մի՛ անմաքրապէս հպեալք

մերձեսցին ի մարմինն Տեառն, ոչ խոստովանեալք զյանցանս անձանց իւրեանց, երախայապէս առեալ զմարմին որդւոյն Աստուծոյ հաղորդիցին անմաքուր, սատանայապատիր եւ որովայնամոլ ըստ քաղկեդոնական հաւատոյ, որք ասեն, սուրբ մարմինն մերձենալով ի չրթունս մեր, մերժէ զանաւրէնութիւնս մեր։ Եւ մանաւանդ զճաշակումն կերակրոց անխտրապէս զկնի հաղորդելոյ նոցա ի մարմնոյ եւ յարենէ Տեառն, եւ ապականեցին գըլխովին զամենայն պահս քառասնորդացն։ Եւ դարձեալ զի մի խափան լիցի ազատութեան Զատկին, այսինքն աւր աւետաբեր յարութեանն, յորում պատմի զենումն գառինն անարատի եռաւրեայ յարութեամբն, զի ի մեծ հինգշաբաթին նուիրի մարմին եւ արիւն Որդւոյն Աստուծոյ մեզ ի փրկագործութիւն, եւ տպաւորէ զպատկեր հացին ինքեամբ, եւ անուանէ զնա հաց կենաց, եւ կոչէ մարմին իւր եւ արիւն, եւ իւր ընտրելոցն տայ զինքն կերակուր, եւ աշակերտաւքն մեզ պատմիչ լինի, եւ առ յապա աւրինակ, եւ հնոյն կատարումն, եւ նորոյս սկիզբն, պատուիրէ երկոտասանիցն ասելով. զա՛յս արարէք առ իմոյ յիշատակի. Եւ յաւրհնելն ճաշակէ ինքն Աստուածորդին, եւ ինքեամբ կերակրէ զերջանիկ աշակերտսն, եւ մատնչին առեալ արտաքս ելանէ։

Ի դարձողաց հաւատացեալ ժողովրդոց, որ ի Տէր Յիսուս Քրիստոս, ոչ հպեալ յայս խորհուրդ կենաց առ ի ճաշակել, եւ ո՛չ ի լուր պատմութեան երախայիցն խորհրդոյ ուրուք ի գռեհկականացն հասեալ եւ հասու եղեալ այսմ խորհրդոյ մեծի Զատկին։ Ցայս աւրինակ եւ մեք տրտհեալ որոշեմք զժողովուրդն ի սուրբ խորհրդոյ մեծի հինգշաբաթին, զի թէպէտ եւ փրկագործութեան կատարի

խորհուրդն, այլ ազատութիւն երախայիցն չեւ եւս է կատարեալ. բայց ի թարգմանութեան նստելով քահանայիցն պատմիչ լինելով ժողովրդեանն, եւ հրաւիրելոցն զազատութիւն խոստանալով, իբրեւ Աստուածորդին իւրայոցն, նոյնպէս եւ քահանայն իւրոյ հաւատին։ Եւ դարձեալ եւս, զի թիւ պահոց պասեքին չեւ եւս կատարեալ, եւ լուծումն ազատութեան չեւ եւս եղեալ է ի ծառայութենէ մեղսածին ախտիցն, յորում լինի թողութիւն ծառայից, գեղից եւ պարտուց, զի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս չեւ եւս խաչեալ եւ զմահ լուծեալ եւ անարգեալ, եւ ոչ ի գերեզմանի եղեալ, եւ ոչ եռաւրեայ զյարութիւնն ի մեզ ցուցեալ, եւ ոչ զաւետիս յարութեանն ընկալեալ ուրուք յումեքէ. զայս ամենայն ի հինգշաբաթիցն. ոչ գտանեմք այսպէս եղեալ, այլ ասեմք ի Տեառնէ պատմիչ լինելով դեռ զկնի այնր ամենայնիւ, եւ ի հին Զատկին զփրկագործ խորհուրդն կատարեմք, եւ մեք Քրիստոսի մարմնովն սպասաւորեալք յաւրինակ Տեառն մերոյ Փրկչին իւրով աշակերտաւքն, որպէս եւ այժմ վերադիտողին միայն հրամայեմք քահանայիւք հաղորդել ահաւոր խորհրդոյն եւ զգռեհիկան արտաքս ելանել։

Նա եւ ոչ զոք ի դպրաց կամ ի մանկանց ուսումնասիրաց հրամայեմք կալ յեկեղեցւոջ սակս վկայութիւն տալոյ, զի գտեալ որոշեսցուք ամենայն կարգաւք յերկաբնակ աղանդոյն Քաղկեդոնի։ Քանզի նոքա անխտրապէս եւ անխոստովանաբար ոչ լեալ մաքուր, մերձենան յահաւոր խորհուրդն, իբրեւ ոչինչ համարելով, համարձակութիւն ետուն եւ մերոյ վիճակիս յոր սոսկալի եւ ահաւոր է մատչել երախայից, զի այսպէսն ոչ է բաժակ անմահութեան, այլ բաժակ այրման։ Իսկ մեք նախ

քան զսոսկալի խորհուրդն, երախայիցն պարգեւս չնորհեմք, եւ զազատութիւն խոստանամք, մուծանեմք ընդ դուռն արքունական պողոտային, եւ հրաւիրեմք յառագաստն լուսոյ ասելով, Այս դուռն Տեառն է, եւ արդարք մտանեն ընդ սա. եւ յայնմ աւուր խորհրդոյ մարմնոյ արեան Տեառն սքողեալ պատրուակեմք զնոսա, եւ զերախայս զգուշացուցանեմք հրաժարելով ի նոցանէ, եւ ի խոստովանութիւն ուղղութեանց մերոց վերաբերիլ վարժեմք, եւ զերախայս եւ զպատքեալ սիրտս նոցա զովացուցեալ սփոփեմք. եւ նուիրեալ հրաւիրեմք զնոսա յուրախութեանն աւր աւետեաց, եւ զազատութիւն կենացն անվախճանից, որ է նոր արքայութեան սկիզբն, եւ տեսչութիւն էական փառացն եւ նկարագիր լուսոյն յաւիտենից, յորում ազատեալքն փրկագործեալ ցնծան։ Անդանաւր աւարտումըն յոբեղինին, եւ ազատութիւն ծառայից, գիւղից, եւ պարտուց. իսկ աստ ազատութիւն երախայից, մերձումն ի սուրբ առագաստ, եւ հաղորդել ճաշակման ահաւոր խորհրդոյն, եւ բազմել յերկնաւոր փեսային հարսանիսն, եւ երանաւետեալք ի փառս Աստուծոյ։

Արդ՝ այս աւուր յարութեան ճաշակի գառն զննեալ, որ է նոր զատիկ աւետեաց յարութեան համաստփառական, տիեզերատարած եւ լուսաստիւռ, հրեշտակաքարոզ եւ առաքելաբարբառ պատմի աւետաբեր երրաւրեայ յարութիւնն։ Աստանաւր արձակումն կապելոց ոգւոց ի յանդընդական բանդէն, եւ ուրախացեալք անմահական ճաշակաւն հոգեւոր կերակրոց հանդերձ մարմնովն, Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ինքեամբ ճաշակէ զմաքրեալսն՝ հանդիպմամբ ի մարմնի. եւ արբեալք լինէին յուրախութեան լուսոյ անմահ բաժակին եւ լցեալ լինէին

անսպառ փառաւք կենաց անմահ անեղին, զի ի հանդէպ արարչին սուրբ ոգւոցն, որք յԱդամայն ի փառս Աստուածորդւոյն ճաշակեալք լինէին, եւ անզրաւական կենացն հանդիպեալք մնային, դասագրեալք ընդ անմարմնոցն երամս, եւ ազատեալք ի վերինն Երուսաղէմ։ Սոյնպէս եւ երախայիցն զայս աւրինակ դնելով, զի որպէս ոգւոցն հանդիպեալ մարմնացեալ Բանին անճառ փառաւքն ճաշակեալ եղեն եւ ազատեալք ի բանդէն կապանաց։

Ըստ նմին աւրինակի եւ երախայիցն յաւուր սուրբ յարութեանն, հանդէպ սուրբ աւետեաց հրեշտակին քարոզման եւ լուծման դառն դժոխոց, ի կապանաց լուծումն հրամայեմք, եւ ի Քրիստոս ճաշակումն հաղորդելոյ մարմնոյ եւ արեան փրկչին մերոյ. զի աստանաւր հանդիպելովն ի Քրիստոս բոլորովիմբ հոգիացեալ՝ ոչ եւս կոչին երախայք, այլ հոյլք աստուածաբոյլք, եւ տունկք աստուածածաղիկք, եւ ճրագունք յարալուցեալք, յորս Հոգին սուրբ հանապազ բուրէ ի նոսա։ Զի աստանաւր լուծումն երախայութեան, եւ մուծանիլ յերկնաւետեալ առագաստն, եւ երկնաւոր փեսային փեսաւէրք, իբր տղայացեալք արդարութեամբ ի կատարեալ գուէթ եկեալք։ Եւ մանկունք հարսանեաց լցեալք պայծառ խորհրդով հոգիացեալք, եւ ի ճաշ մտեալ ընդ անմահ փեսային, ճաշակեն ի լուսոյ հարսանեացն, եւ լինին անմահացեալք. զի այսուհետեւ ոչ եւս երախայացեալք, այլ քրիստոսաւետեալք, եւ աստուածաբարբառ կրթեալք յաւետաբեր քարոզութիւնն՝ աւրհնել զեկեալ փեսայն, եւ առագաստի երգել երգս, եւ յերգելն, աղաղակելն է ա՛յս. Աւրհնեալ որ եկիր յանուն Տեառն, աւրհնեալ որ գալոցդ ես, եւ Այսաւր է զոր արար Տէր, եկայք ցնծասցուք եւ ուրախասցուք ի սմա,

զի եւ նոր արարած ի Քրիստոս կոչեցաւ։ Վասն այսորիկ ոչ հրամայեմք երախայացեալ ժողովրդոցըն յաւուր մեծի հինգշաբաթոյ հաղորդել մարմնոյ եւ արեան Որդւոյն Աստուծոյ, զի կարկեալ փակեսցի աղանդ երկաբնակացն, եւ կազմիչ հաղորդելոյ ի սուրբ խորհուրդն եղիցի յաւուր յարուԹեանն, եւ աւետիք հրեշտակին, եւ ընԹացումն կանանցն ի ցնծուԹիւն։

Իսկ զնուիրական աւուրսն ի սուրբ քառասնորդն կատարեալ յոբեղինին, այսինքն զչաբաթ եւ զկիրակէ, յուրախուԹիւն պայծառուԹեան ի կըԹոց կերակուրս հրամայեմք լուծանել զաւշոտացն եւ որովայնամոլիցն, եւ այդու ընդդէմ հերձուածողացն ցանկս պարսպեմք եւ չրջափակեմք զպարսպեալ առագաստն, զի մի սպրդեալ մուծցի ի ներքս չար աղանդն հերձուածոյն Քաղկեդոնի, որ սփռեալ տարածեալ էր ընդ բոլոր Հայք, եւ կանոն կարգեմք այսպէս. Ձճու եւ զճուկն եւ զձէԹ եւ զԹան եւ զեւղ եւ զպանիր եւ զգինի միաճաչակ կերակուր կարգեսցուք։ Արդ՝ եԹէ ոք յայս աւրէ հետէ եւ առ յապա ժամանակ զայս ամենայն բաժանէ ի միմեանց, նզովեալ եղիցի։

Ահաւասիկ զայս գրեցաք կանոնս, ես Յովհաննէս Հայոց կաԹուղիկոս(*), ամենայն եպիսկոպոսաւք եւ քահանայիւք, եւ ուխտի մանկամբք եկեղեցւոյ սրբոյ(*)։

Ո՛վ անհեԹեԹ զգայարան. այդ իսկ Նեստորի անիծելոյ աղանդն է, զի Բարսեղ կեսարացին զճուկըն գազան ասէ, եւ առաքեալն վկայէ այլ մարմին է ճկանց։ Արդ առաքեալ մարմին ասէ, եւ հերձուածողն ջուր։ Արդ՝ ի՛ւ իցէ ջուր, զի կենդանի է, եւ

(*) ՚Ի լուսանցսն.

ահա յաւդք եւ ոսկերք, սիրտ եւ աղիք եւ ամենայն որ ինչ կենդանւոյ է։ Ա՛ղէ քննեա՛ խորհրդիւ ի ճկունս եւ ի գազանս որ ի ցամաքի են, առիւծ, ինձ, արջ, վիշապ, որ է աւճ. գիրք ասեն սիկղ եւ հիդրայն՝ ծովայինք, սիկղն՝ չուն ասի երեքգլխի, եւ հիդրայն չար քան զնա, եւ զիւրեանց որդիսն ոչ ուտեն, իսկ ճուկն զմերճաւորս իւր ուտէ. եւ զի՞արդ իցէ ջուր։ Կան եւ հաւք ջրայինք եւ անասունք, եւ ո՛վ իցէ որ առանց ջրոյ սնանի։ Եկ առ ձէԹ. գիրք զեւղ եւ զձէԹ մի ասեն. Եսայի ասէ՝ փայտ եւղոյն, եւ ԴաւիԹ՝ ծերուԹիւն իմ ի ձէԹ պարարտուԹեան։ Ե՛րԹ առ աւետարանագիրն որ ասէ վասն կուսանացդ, ԹէՀ՝ ՁէԹ ոչ առին, եւ դարձեալ ԹէՀ՝ Տո՛ւք մեզ յեւղոյդ ձերմէ, եւ ահա յայտ է ԹէՀ եւղ եւ ձէԹ մի են։ Եւ Ադամ ոչ եԹէ պանիր եկեր եւ ել ի դրախտէն։

Գիրք ասեն ԹէՀ՝ Արբեցողն չա՛ր է քան զդիւահար, եւ առաքեալ ասէ, Մի՛ արբենայք գինւով, յորում զեղխուԹիւն է։ Զի յորժամ կերակուր ուտեմք եւ լնումք, ի նմին կամք, իսկ իբրեւ գինւով լնումք, զայլ խորհուրդ խորհիմք։ Եւ եԹէ ոք ըզկիրակէ իբրեւ զուրբաթ պահէ անհնարին մեղք են, եւ որք յուրբաթու եւ ի չորեքշաբաթոջ յիշատակ առնեն մարտիրոսաց՝ մեղք են։ Զի եԹէ կարդ էր, ապա Զատիկ յուրբաթուն պարտ էր առնել, զի Քրիստոս Աստուած մեր յուրբաթուն խաչեցաւ եւ ընԹերցուածք եւ սաղմոսք եւ աւետարանք՝ այն աւուրն չա՛տ են, եւ ամենայն մարդիկ յայնմ աւուր ազատեցան ի ծառայուԹենէ մեղաց. եւ դրախտն յայնմ աւուր բացաւ աւազակին, եւ ամենայն կարդ եկեղեցւոյ զայն ուրբաթ պահել հրամայեն, եւ զայլ ուրբաթան ի Զատկէն մինչեւ ՅՊենտեկոստն ուտել։ Եւ որ զծնունդն յառաջ քան զՁայտնուԹիւնն առ-

նեն, մեծ մեղք են. եւ յայտ յԱւետարանէ անտի է, որ ասէ. եւ Յիսուսի Քրիստոսի ծնունդն էր ա՛յսպէս. եւ ի սոյն դէմս աւրինակի փակեալ կայ գիր ընթերցուածովն, զորս կարգեալ են ուղղափառացն սրբոց: Մի՛ա դիր խոստովանութեանն՝ որ նախ քան զմեզ հայրապետք: Այս աւանդ կացցէ ի վիճակիս մերում, եւ այս մատենագիր եղիցի ամենայն Հայաստանեայց, որք ընդ ձեռամբ մերով հաւանեալ կան ի պահեստի:

Ահաւասիկ ես Յովհաննէս Հայոց կաթուղիկոս, գրեցի իմով ձեռամբ զայս կանոնս, հաստատութեամբ սուրբ հաւատոյ, յընդունելութիւն ուղղափառաց, ի պայծառութիւն ուղղակարգ եկեղեցւոյ, յընդունելութիւն հաւատացելոց, եւ ի գովութիւն բարեբանութեան համագոյ Երրորդութեանն՝ ամէն:

Դարձեալ հաստատութեամբ հիմնարկելով հրամանաւ տամ մեծի փիլիսոփայիս Արշարունեաց քորեպիսկոպոսի, զի զառաջաւորսն, ընդ սուրբ պահրս քառասնեկին, մեկնումն արասցէ, որ ախեալ կնքեցաւ ի մէնջ Ե աւրեայ առաջաւոր պահոցն, եւ պասեքին Բ չաբաթս լուծեալ բարեկենդան կոչին, եւ անխտրաբար յամենայն կերակրոց: Արդ՝ ձեռնարկու լեր, սիրելիդ Աստուծոյ, քաջդ յիմաստակս, եւ նախընտիրդ ի վարդապետս Հայոց, կարկիչդ Յունաց, եւ դաղարեցուցիչդ աղանդոյն Քաղկեդոնի, եւ կորուսիչ ապականաբնակ հերձուածոյն Նեստորի անիծելոյ. բռնահարեա՛ զկամացն Աստուծոյ իբրեւ հանդիսի նահատակ, կոչեա՛ քեզ ի թիկունս աւգնականութեան զմարմնացեալն. ի մէնջ ճշմարիտ Աստուած Յիսուս Քրիստոս, առաջնորդ ունելով զՀայր արարիչ եւ անեղ անքնին յարարածոց, որպէս զի Հոգւովն սրբով, որ է ուղեկից, սկզբնեալ ընթերցուածոց մեկնումն արարեալ բանաստեղծես-

ցես, որպէս զի թարգմանեսցես զամենայն կարգ ընթերցարանիս մերոյ, մանաւանդ զխորհրդածութեան ընթերցուածոն չորից յարմարմանցն, որ զանց առնէ զպասեքիւն եւ սկզբնեալ առաջաւորացն հանդերձ:

Իսկ դու ինքնին աշխատելով մատենագրեսցես, եւ ի լուր ականջաց բերելով տգիտաց ծանուսցես զայս իր խորհրդոյ, որ զանազանեալ աստուածասքանչ խորհուրդ Տեառն բարձրելոյ. եւ ընդ միոյ սակաւուդ վարձս ընկալցիս յԱստուծոյ մերմէ, բիւրապատիկ հազարաւորեալ, բիւրաբաշխ եւ մշտալցոյց. եւ յանզրաւ ուրախութեան երախտաւորեալ, ծաղկաւէտ շահաւորեալ, փառաւք վայելելով բերկրեսջիր ի Քրիստոս Յիսուս, յահեղ փառաց յայտնութեան նորա, որում փառք յաւիտեանս ամէն:

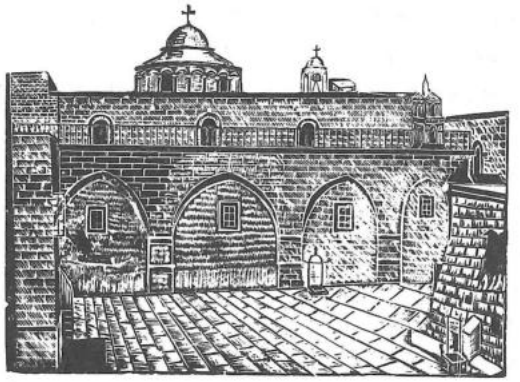

ԶԹ

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՍԻՒՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ, ՄԵԾԻ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ, ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ԱՆՏԻՈՔՈՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ, ԶՈՐ ՎԱՄՆ ՀԱՒԱՏՈՑ ԳՐԵԱԼՆ ԷՐ

Գերաբունուոյ, առաւել իմաստուԹեամբ Աստուածային գիտուԹեանն, որ իւրով աստուածային արարչական ողորմուԹեամբն զամենայն անճն կամի զի կեցցեն, եւ ի գիտուԹիւն ճշմարտուԹեան եկեսցեն։ Ուսեալ է ձեր ի Տեառնէ սիրել զՏէր եւ զընկերն իբրեւ զանձն, զոր մանաւանդ հոգ տարեալ էիք վասն Աբեթեան բնակչաց Հայաստան աշխարհիս, որ ի վերայ մեր եղեւ հեղումն արեան առաքելոցն Բարթողոմէոսի եւ Թադէոսի, որ վասն այսմ աշխարհի լուսաւորուԹեան աղաւԹս արարին գալ ի հաւատս ճշմարիտս, որ եւ զնոյն Սուկաւեանքն, որ են վկայք Քրիստոսի երեք հարիւր եւ վաթսուն եւ հինգ, ամաւք յառաջ, ըստ Հոգւոյն սրբոյ ազգմանն ասէին. Աստուած տեսցէ իւր մշակ զաւրագոյն քան զմեզ, որպէս եղեւ իսկ։

Որպէս ի գալն Անակայ ի Հայք, աւԹեւան եղեւ ի վկայարանի սրբոյ առաքելոյն Թադէոսի, եւ ի ննջելն ընդ կնոջն իւրում եղեւ ընծայումն յղուԹեան մերոյ Լուսաւորչին, եւ ըստ չնորհաց Հոգ-

---

Բնագիր Ա. էջ 323 - 334։ Ձմմտ. եւ լրացում ԺԹ. էջ 673 - 675։ Ի. թղ. 250բ – 267ա։

ւոյն սրբոյ որդի սուրբ առաքելոյն Թադէոսի, եւ փոխանորդեաց զնորին առաքելական աԹոռն երիցս երանելին Գրիգորիոս, մեծն պարԹեւ(ա) Պալհաւ՝ Արշակունի յազգէ, գերատեսակ փառաւք զարդարեալ, որ եւ եղեւ ծնաւղ մեր ըստ Աւետարանին եւ եբաց մեզ զդուռն լուսոյ ճշմարիտ ԱստուածգիտուԹեան, որ եւ նորին ճգնողական աղաւԹիւքն անարատ եւ ուղիղ մնաց հաւատս մեր, եւ ոչ ուստեք յաղԹեաց բռնուԹիւն հերձուածողացն, ոչ հայրապետ ոք կարաց դնել նոր կարգ ինչ եւ ոչ Թագաւոր, եւ ոչ յայլ ումեքէ լուաք աւտար ձայն ի սակաւ հաւտիկս եւ փոքր փարախիկս, անկոխելի եղեալ ի գայլոց ըստ երանելոյ Աստուածաբանի, զի մեք զոր ինչ լուաք եւ ուսաք ի մերոյ Լուսաւորչէն, զնոյն պահեցաք եւ պահեմք հաստատուն եւ ուղղափառ հաւատով, եւ այր զարամբ ելանելով ի յանճանց ոչինչ յաւելաք, զոր եւ լսեմք զճէնչ եԹէ բազում ինչ ասէք զմէնչ ոչ լինել ի հաւատս ուղիղս։

Ըստ գրոց սակաւ բանիւք ցուցից քեզ ըստ գրեցեալումն Թէ իմաստնոյն մի բան բաւական է, եւ որ հակառակելն կամի մեք զԴաւԹայն ածեմք ըզմտաւ Թէՙ ի հակառակելն անզգամին լո՛ւռ եղէ, եւՙ Ոչ բացցէ զբերան իւր։ Նա եւ առաջին սուրբ հաւատոյս մերոյ խոստովանուԹիւն, որ ի Հայր եւ յՈրդի եւ ի սուրբ Հոգին, ա՛յս է։

Խոստովանիմք զՀայր անսկիզբն եւ անժամանակ, եւ զՈրդին Բան եւ ծնունդ Հաւր անժամանակ եւ անսկիզբն ծնունդ։ եւ զՀոգին սուրբ ելողուԹիւն ի Հաւրէ, եւ ընդ Հաւր անսկիզբն երրեակ ՄիուԹիւն, Թուով եւ անճամբ եւ անուամբ որիչ, իսկ աստուածուԹեամբ եւ փառաւք մի, հարԹ հաւասար, անբաժանելի միուԹիւն, մինն ի յերիան

եւ երեքն ի մի Աստուածութիւն. եւ մինն ի յերիցըն Բանն Հաւր, որ յառաջ քան զյաւիտեանսն ծնեալն ի Հաւրէ, վասն հաշտեցուցանելոյ զարարածս ընդ Հաւր, իջեալ յերկնից աւետեաւք հրեշտակապետին, եկեալ ի սուրբ եւ յանարատ կոյսն՝ մարմնանայ ճշմարտապէս եւ եղանի Աստուած եւ մարդ, եւ որպէս էր ճշմարիտ Աստուած նոյնպէս եղեւ եւ ճշմարտապէս մարդ, մինն յերկուց բնութեանց՝ անչփոթ եւ անբաժանելի, թէպէտեւ մարմնացեալ, այլ ի Հաւրէ անմեկնելի, զամենայն մարդկային կիրս կրեալ բաց ի մեղաց, քաղցեալ, այլ զհինգ հազարսն կերակրեալ, այլ եւ յագեցուցիչ է տիեզերաց։ Ծարաւեալ, այլ ասէր. Եթէ ոք ծարաւի իցէ՝ եկեսցէ առ իս եւ արբցէ։ Վաստակեալ, այլ ասէ, Եկայք առ իս ամենայն աշխատեալք եւ բեռնաւորք. եւ ես հանգուցից զձեզ։

Եւ զի՞նչ ասացից. ընդ նմին զբարձրութիւն աստուածութեանն ախտակիր եղեալ անչարչարելի Աստուածութեամբն։ Ջարչարեալ չարչարելի մարդկութեամբն, առեալ չարչարելի մարմին, եւ ի չարչարելոյն չարչարեալ անչարչարելին. ինքն չարչարելի, եւ ինքն անչարչարելի. զի իւր ինքեան էր մարմինն որ չարչարէր. եւ այսպէս բնութիւն աստուածութեանն անչարչարելի, բայց ինքն Աստուած միացեալ էր ընդ չարչարական մարմինն իւր, ոչ չարչարելի աստուածութիւնն, բայց չարչարակից լինի մարդկութեան եւ զչարչարանսն իւր համարի, եւ ինքն մնայ առանց չարչարանաց անմահ՝ զի ինքն է կենդանութիւն, եւ կենդանութիւն ոչ մեռանի ըստ Պետրոսի(1). եթէ Քրիստոսի չարչարելն մարմնով։ Արդ ըստ այսմ բանի Ծուղա՝

---

(1) Տե՛ս Պաւղոսի։

աստուածավաճառ, եւ Հրեայք՝ աստուածասպանք, եւ խաչն՝ Աստուծոյ խաչ, եւ մեք՝ Աստուծոյ արեամբն փրկեալք։ Եւ առ սուրբ սեղանն զհացն եւ զբաժակն ճշմարտապէս խոստովանիմք մարմին եւ արիւն Որդւոյն Աստուծոյ։ Այսքան առ այս բաւական լիցի։

Դարձեալ ասէք եթէ զԱւետիսն ի մարտի ի քսան եւ հինգն ոչ կատարէք, եւ ոչ զԾնունդն ի դեկտեմբերի ի քսան եւ հինգն։ Աղաչեմ զի ուսուսցես մեզ, թէ յո՞ր գիրս կայ, յառաքելո՞ց, թէ յուղղափառ վարդապետա՞ց. կամ ո՞րով պատճառանաւք եղեալ էք զայդոսիկ յայդմ տեղւոջ։ Եթէ զԱրտեմոնին ասէք՝ ո՛չ ընդունիմք. զի մեք յԵրուսաղէմ գիտեմք զսկիզբն հաւատոյ, եւ առաքեալքն յԵրուսաղէմ կարգեցին զկանոնսն, եւ Յակոբոս Տեառն եղբայրն յԵրուսաղէմ կարգեաց զընթերցուածն, եւ կիւրեղ հայրապետն զնոյն դաւանեաց։ Բայց որպէս ասացի ձեզ մտերմաբար սիրով, ցուցէ՛ք մեզ ի գրոց, եւ մի իշխանաբար հպարտութեամբ։ Այլ մեք ի ձեր գրոց գիտեմք զի զկնի Լուսաւորչին վերանալոյն Քրիստոսի, ապա աշակերտեցաւ Արտեմոն Յովհաննու ամիսս եւթն, եւ ելեալ ի նմանէ նորաձեւ կարգս դնէր ընդ հակառակս ինչ Աւետարանչին։ Վասն որոյ եւ ասէր իսկ յիւրում առաքելական թղթին, թէ առ ի մէնջ ելին, այլ ոչ էին նոքա ի մէնջ, զի թէ ի մէնջ էին՝ առ մեզ էին մնացեալ։ Եւ դարձեալ թէ՝ Արդէն իսկ նեռինք բազումք եկեալ են. զայս զԱրտեմոնէ ասէր եւ զնորին նմանեացս։

Արդ մի՛թէ կարէ՞ք ասել, եթէ Յակոբոս տգէտ էր ծննդեանն Քրիստոսի, որ առաջին եպիսկոպոս

նա էր յԵրուսաղէմ, եւ ոչ մեկնէր ի տաճարէն, որոյ ծունկքն իբրեւ զուղտու էին խստացեալ յանդադար աղաւթիցն եւ ի տքնութենէն։ Եւ նա Տիբէթ ամսեանն՝ ի քսան եւ մինն տաւնէր, որ ըստ Հռոմին ի յունուարի (ի) վեցն, եւ այլ առաքեալքըն ի նմանէ ուսեալք տաւնէին զաւր ծննդեանն եւ զմկրտութեանն ի միում աւուր , որ է վեց Յունուարի, որպէս եւ ի կանոնսն իւրեանց իսկ գրեալ կայ։ Եւ զի ինքն Յակոբոս ընդ Յովսեփայ էր ի մտանելն յաչխարհագիրն, եւ ինքն էր սպասաւոր ծննդեանն Քրիստոսի յայրին, որ եւ ընդ նմա իսկ փախչէր յԵգիպտոս, եւ ընդ նմա դառնայր, եւ ընդ նմին չրջէր զամենայն աւուրս որչափ եւ եկաց Փրկիչն յաչխարհի, եւ գիտէր ստուգապէս զաւրն եւ զամիս ծննդեան նորա, եւ զմկրտութեանն, եւ կարգէր եւ հաստատէր զընթերցուածն ի միում աւուր, եւ ինքն տաւնէր ի վեցն յունուարի։ Իսկ անիծեալն Արտեմոն, որ ոչ ծննդեանն էր սպասաւոր եւ ոչ մկրտութեանն եւ ոչ խաչելութեանն, եւ ոչ ինքն ծնեալ իսկ էր յայնմ ժամանակի, նա ո՞ստի գիտէր զաւր ծննդեանն Տեառն կամ զմկրտութեանն։

Արդ եթէ առաքելոցն հրամանաւ էր գրեալ, ցուցէք մեզ. եւ եթէ յանձնէ, ոչ ընդունիմք, զի ոչ է հաճոյ Աստուծոյ։ Ձի՞նչ կարդ է այն զառաքելոցն եւ զՅակոբայն թողուլ, եւ զձերդ, որ յԱրտեմոնայ է սահմանեալ եւ յամպարշտէն Յուստիանոսէ՝ զայդ ընդունել, եւ զհաւատոյ հիմն, որ ի սրբոցն է հաստատեալ, զայն ընկեցիկ առնել։ Աւ այսոքիկ դուք գիտասջիք։ Թէ Արտեմոն ընդունելի է, տաւն ընդէ՞ր ոչ կատարէք նմա՝ որպէս եւ Յակոբայ, եւ ընդէ՞ր զամենայն սրբոց անուանս դնեն քրիստոնեայք զաւակաց իւրեանց, բայց յաղագս նորա չա-

րափառութեանն՝ ոչ ոք Արտեմոն անուն դնէ որդւոյ իւրում. մանաւանդ զի ընդ հակառակս գնաց առաքելոյն Յակոբայ եւ աւետարանչին Յովհաննու։

Դարձեալ՝ յաւուրս մեծի թագաւորին Կոստանդիանոսի նուաղեցան հերձուածք յերկրէ, բայց յաւուրս որդւոյ նորա դարձեալ զօրացան, եւ ըստկան արտեմոնականքն վերստին նորոգել զաղանդն իւրեանց, որպէս երանելին Կիւրեղ գրեալ է՝ թէ յայլ քաղաք ծնունդ առնեն։ Վասնզի երանելին Կիւրեղ յիւրում ժամանակին անչարժ պահեաց յերուսաղէմ զկարգն, զոր եդեալ էր Յակովբ եղբայր Տեառն։ Քանզի ոչ որպէս ոմանք կարծեն եթէ Կիւրեղ հաստատեաց զգիր ընթերցուածոցն, եւ ի նմանէ են սկզբմունք տաւնից, այլ անցեալ էին ժամանակ ի ծննդենէն Քրիստոսի մինչեւ ցԿիւրեղ ամք ՄԻԴ[?] այլ այնչափ ժամանակք առանց աստուածավայելուչ տօնից եւ յիշատակաց էին եկեղեցիք, քաւ լիցի, ոչ այնպէս անարգէին եկեղեցիք. այլ նախ ի Յակովբայ եւ յայլ առաքելոցն կարգեցան. բայց Կիւրեղ զերեխայից ընթերցուածն զուրթուտան մեկնութեամբ գրեաց եւ յաւելեաց։ Եւ զյիշատակս մարտիրոսաց զանազանեաց, այլ ոչ ի Կիւրեղ[է] էին սկզբմունք ընթերցուածոյս, եւ ոչ յՈրոգինէ, որպէս ոմանք կարծեն. այլ ի Յակովբայ եղբօր Տեառն։ Իսկ երանելին Կիւրեղ գտեալ հաստատուն զՅակովբայն, նորոգեաց յիւրում վիճակին, եւ Երուսաղէմացիքն անչարժ կացին մինչեւ յաւուրս Յուստիանոսի կայսեր, որպէս գրեալ է յԵրուսաղէմացւոց թղթին. զոր փոքր ի չատէ նշանակեացուք մեք ասէ, որ յԵրուսաղէմ բնակեալ եմք, զոր տեսաք զսքանչելիս պատմեմք ձեզ, որ ի Հայսդ էք։

Ձի յերեք հարիւր եւ յերեսուն եւ չորս ամին,

[ի] թագաւորութեան Ցուստիանոսի կայսերն, ըսկսաւ սատանայ մարտնչել ընդ ճշմարտութեան. փոփոխեցին զհաւատս եւ այլայլեցին զկարգ տօնից, զոր եղեալ էր Յակովբոս եղբայր Տեառն: Քանզի մտեալ առաջի թագաւորին հրէայ ոմն հերետիկոս, գրգռէր զթագաւորն վասն աւուրն Տեառնընդառաջին. թէ չէ՛ պարտ թոյլ տալ Երուսաղէմացւոցն, արտաքոյ եկեղեցական կարգի զօր ծննդեանն եւ զքառասնորդացն կատարել, այլ որպէս ամենայն երկիրս Հ[ո]ռովմոց տօնէ, պարտ է եւ նոցա նոյնպէս կատարել:

Յայնժամ թագաւորն ունկնդիր եղեւ նմա, վաղվաղակի գրեաց թագաւորասաստ հրամանաւ թուղթ յԵրուսաղէմ, առ Յոստոս հայրապետ քաղաքին, եւ առ կղերիկոս եկեղեցւոյն, եթէ զՏեառնընդառաջն ըստ ծննդեանն արարէք ի փետրուարի ամսոյ յերկուսն, եւ մի՛ ըստ յայտնութեան ի ԺԴ:

Յայնժամ հայրապետ քաղաքին հանդերձ քահանայիւքն եւ ժողովրդովքն գոչէին առ Աստուած. եւ յանկարծակի նշան յերկնից երեւեալ առաջի զօրականաց թագաւորին, եւ ի սիւնն որ ի սուրբն Սիովն, ուր բազմութիւնք էին ժողովեալ, ջուր սաստիկ բղխեալ առ ի յանդիմանել զհրամանս անօրէնն թագաւորին. եւ ամենեցուն տեսեալ՝ փառաւոր առնէին զԱստուած: Այս առ Յոստոսիւ հայրապետիւ եղեւ:

Ապա դարձեալ առ Մակարու հայրապետիւ՝ ի միւս ամին զօրս սաստիկս առաքեաց թագաւորն առ ի կատարել զչար խորհուրդս իւր, եւ սատակել հրամայէր զայնոսիկ, որք ոչ հնազանդէին հրամանաց նորա:

Յայնժամ միաբանեալ բազմութիւն քաղաքին, (եւ) հոգւով սրբով եռաւն ի մահ զանձինս, եւ զօրացըն կամեցեալ կատարել զհրամանս թագաւորին արկանել ի սուր զքաղաքն, եւ յանդէն յանկարծակի երեւեալ ահեղակերպ եւ հրաշալի նշան: Սուրբ կոյսն Մարիամ երեւեալ, ունելով ի գիրկս իւր զմանուկն Ցիսուս, տպաւորեցաւ ի նմին սեանն ուստի ջուրն բղխեաց, եւ ի վերայ աջոյ ձեռին իւրոյ ունէր խաչ մի ծիրանաթեւ: Եւ տեսին առ հասարակ արդարք եւ մեղաւորք, եւ բժշկեցան բազում ախտաժէտք:

Բայց առաջին նշան սքանչելեացն ի վերայ Հայոց է երեւեալ: Կին մի անդամալոյծ ի Մոկաց երկրէն Սողոմի անուն, քանեւէորս ամ էր զի կարկամեալ կեար, եւ ի լինել հրաշիցն նախ նա առաջի բազմութեան յարուցեալ գնայր, եւ կաքաւէր ոտիւքն եւ աւրհնէր զԱստուած: Եւ զօրացն տեսեալ սքանչացան, եւ դարձան անդրէն եւ պատմեցին թագաւորին զեղեալ սքանչելիսն Աստուծոյ:

Եւ լուեալ թագաւորին լռեաց ի չար խորհրդոցն. եւ ի միւսում ամին սուրբն Սիմէովն երեւեցաւ ի նմին սեանն, ունելով զՑիսուս ի գիրկն, ի փետրուարի ԺԴ: Զայս յԵրուսաղէմացւոց թղթին գտաք: Այս ամենայն եղեւ ի ժամանակս Ցուստիանոսի, որ էր յետոյ ուղղափառ թագաւորացն՝ Զենոնի եւ Անաստասայ:

Դարձեալ կիւրեղ Երուսաղեմացի տրտունջ բառնայ եւ ասէ. թէ յայլ քաղաքս ծնունդ առնեն. յայտ առնէ եթէ Երուսաղեմացիքն յայսմ կարգի էին, որ Յակոբայ առաքելոյ էր եղեալ, եւ զայս ասէր կիւրեղ զգուշացուցանելով, այլ ինքն ոչ ընկալաւ: Եւ եթէ ծնունդն յայնմ աւուր էր, նա զիարդ իշխէր զԴաւթի եւ զՅակովբայ տաւնն կատարել:

Դարձեալ ոմանք ի ձէնջ ասեն ցմեզ թէ, զի՞նչ

է որ երեսնամեայ այր մկրտէք, եւ դարձեալ զկնի ութ աւուր թլփատութեան տաւն կատարէք նմա։ Ծաղու եւ կատականաց արժանի են բանքդ, զի թէ մեք զծնեալն եւ զմկրտեալն ի միում աւուր տաւն կատարեմք, եւ թլփատեմք զծնեալն զկնի ութ աւուր, դուք ընդէ՞ր ի վեցն յունուարի մկրտէք, եւ յետ ի եւ է աւուր ի փետրուարի Բ ի տաճարն ածէք, եւ զերեխայի կարգս տայք նմա ի գիրկան Սիմէոնի։ Արդ մեք կատարեմք զծնունդն եւ զմկրտութիւնն ի միում աւուր, զի ըստ երեսուն ամի չրջաբերութեանն դարձեալ ի յունուարի ի վեցն հանդիպեցաւ մկրտութիւնն, եւ ըստ ծննդեանն համարեմք, եւ ութաւրեայ զթլփատութիւնն առնեմք, որպէս եւ զքառասնաւրեայ գալն ի տաճարն։ Վասն զի զբովանդակ զաւրինացն զամենայն կատարեալ ասեմք Քրիստոսի, քանզի ինքն է տուիչ աւրինացըն, որպէս Լուսաւորիչն մեր սուրբն Գրիգոր ասէ, թէ Աւուրք ութ համարեալ թլփատի՝ յառաջ քան զարուսեակ որդին՝ աւետեաւք խոստացեալ զաւակն Աբրահամու, զոր եւ մեծն Պաւղոս ասէր. թէ Քրիստոսի սպասաւոր թլփատութեանն լինել, առ ի հաստատուն առնելոյ զաւետիս հարցն։ Եւ եթէ այդպէս է, որ մեք զերեսնամեայ մկրտեալն թլփատեմք, դուք զերկոտասանաւրեայ տղայ ըստ ձերոյ աւրինաց ծննդոց ընդէ՞ր մկրտէք. զի աւետարանիչն յետ երեսուն ամի ասէ։

Արդ եթէ ըստ գրոց կամիք առնել, լուռ լերուք մինչեւ ցերեսուն ամն, եւ ապա տաւնեցէք զմկրտութիւն, կամ արարէք ըստ կարգի այսպիսի։ Ի քսանեւհինգն դեկտեմբերի զծնունդն ձերով Արտեմոնադիր կանոնովդ, եւ զկնի ութ աւուր զթլփատութիւնն, եւ ի փետրուարի յերկուքն զքառասնաւրեայ գալն ի տաճարն, եւ յետ երեսուն ամի

զմկրտութիւնն. եւ ապա յետ երից ամաց զգալուստըն յերուսաղէմ ի կամաւոր չարչարանսն, ապա զթաղումն եւ զյարութիւնն, եւ այսպէս մոռացեալ ձեր զերախտիսն Աստուծոյ ի վայր հոսեալ յուղիղ հաւատոյս։ Բայց մեք զտէրունական տաւնս ի միում աւուր տաւնեմք, որպէս զծնունդն եւ զմկրտութիւնն. եւ եթէ ի կիւրակէ դիպի, ապա եւ զյարութիւնն. եւ չէ ինչ հակառակ միմեանց. զի տէրունական տաւնք են, որպէս եւ այլակերպութիւն փրկչին յարութեանն հանդիպեցաւ, եւ ի նմին միում աւուր տաւնեմք։

Դարձեալ ասէք եւ վասն կուսական աւետեացն, եթէ մեք ոչ տաւնեմք, այո՛, տաւնեմք եւ կարի քաջ. որպէս զծնունդն եւ զմկրտութիւնն ի միում աւուր, նոյնպէս զյարութիւնն եւ զաւետիսն, եւ եղեւ այսպէս։ Զի յապրիելի յերեքն լրումն է տէրունական չարչարանացն, եւ ի չորսն խաչելութիւն, եւ ի հինգն թաղումն, եւ ի վեցն յարութիւն։

Արդ նոյն հրեշտակն, որ յապրիելի ի վեցն, զաւետիսն ետ կուսին, նոյն դարձեալ յապրիելի ի վեցն զաւետիս յարութեանն։ Ցաղագս որոյ ի փառըս Աստուածածնին զմեծացուսցէքն ի յարութեան աւուր խորհրդաբար ասեմք։ Այլ թէ ընդէ՞ր ոչ կարգեաց Ցակոբոս յընթերցուածին տաւն աւետեացն, նաեւ ոչ կիւրղի փոյթ եղեալ։ Զի բազում անգամ դիպէր ի սուրբ պասեք չարչարանացն յապրիելի ի վեցն, վասն այսորիկ բազում անգամ յամենայն կիւրակէի հրամայեցին ընդ յարութեան տաւնել զաւետիսն։ Բայց եթէ եւ տաւնէաք յաղուհացան, ոչինչ վնաս էր, զի տէրունական տաւն է, այլ զի սրբոցն երկուցեալ ի լուծանելոյ զպահն, ո՛չ կարգեցին. եւ որ յետոյ կարգեցաւ յԱրտեմոնէ եւ ի Ցոբնաղէ եւ ի Մարկիանոսէ եւ Ցուստիանոսէ, զայն

ոչ ընկալաք, զի մեք զոր ինչ լուաք ի սուրբ հարցըն եւ յուղղափառ վարդապետացն զնոյն պահեցաք եւ պահեմք ճշմարիտ հաւատովք։ Եւ այր զրամբ ելանելով յանճանց ոչինչ յաւելաք որպէս թագաւորքն ձեր եւ հայրապետքն, որք վասն իւրեանց յիշատակի սնափառութեամբ իրս իրս ջանացան յանճանց կարգել հակառակ սուրբ հաւատոյս։ որպէս Մարկիանոս նախանձեալ ընդ սրբոյն կոստանդիանոսի եւ երկուց Թէոդոսացն, եւ ընդ Զենոնի եւ Անաստասայ բարեպաշտ թագաւորացն, զորս ընդունիմք եւ տաւն կատարեմք նոցա, նոյնպէս եւ դուք, որ վասն աւգտի եկեղեցւոյ եւ ուղղափառ հաւատոյ արարին ժողով։ Բայց որք զանազան փառաց զհետ ընթացան, զնոսա ոչ դուք ընդունիք, եւ ոչ մեք։ Արդ կոստանդիանոս վասն Արիոսի արար զժողովն. որ արարած ասէր զՈրդի եւ ոչ ի բնութենէ Հաւր, այլ ստացական եւ ի ներքոյս ածական։ Եւ մեծն Թէոդոս վասն Մակեդոնի, որ զՀոգին սուրբ նուաստ ասէր քան զՀայր եւ զՈրդի։ Եւ միւս Թէոդոսն վասն Նեստորի, որ ըզՄարիամ՝ Աստուածածին ոչ ասէր, եւ առ ծննդեանն երկուս բնութիւնս եւ երկուս որդիս ասելով, զմինն յԱստուծոյ Հաւրէ, եւ զմինն ի Մարիամայ։

Արդ սոքա վասն այսր հերձուածողաց արարին ժողովս, եւ բազում կարգս ուղղափառս եւ կանոնս կարգեալ յաւրինեցին։ Իսկ Մարկիանոս վասն ո՞յր հերձուածողի արար ժողովս, եւ զո՞ր կանոնս գրեաց, եթէ ոչ վասն հակառակի եւ յիշատակի (վասն) իւրոյ անուանն, եւ գեր ի վերոյ կամեցաւ լինել սրբոյն կոստանդիանոսի եւ Թէոդոսացն, վասըն որոյ եւ կրկին քան զնոսայն արար ժողով, որ զ Ո եւ զ Լ եւ Զ (է)պիսկոպոսաց երեսպաշտից եւ ոչ Քրիստոսասիրաց, եւ չփոթումն մեծ արար

յեկեղեցի Աստուծոյ։ Վասն որոյ եւ զառաջին սուրբ հարսն եւ զքաջաւորս սուրբ ժողովոյն խոտեաց եւ զյոռիսն մեծարեաց, եւ նոքա վասն պատուի թագաւորին նզովեցին զմեծն Դիոսկորոս, որ (յառաջին) յերկրորդ սուրբ ժողովն ամենեցուն գլխաւոր էր, եւ զՄարկոսի աւետարանչի ունէր զաթոռն, եւ զսուրբն Պետրոս Անտիոքացի հանդերձ նորին սարկաւագաւքն սպանին սրով, եւ այլ բազում սուրբք փախստականք եղեն ի ժողովոյն, որք միաբան աղաղակէին թէ այդ Նեստորի աղանդն է, զի նա զկոյսն՝ Աստուածածին ոչ ասէր, զերկուս որդիս ի ներքս ածելով. զոր եւ ճարտարիմացութեամբ Ցոբնաղի ի մէջ կացեալ զդառն դեղ խաբէութեանն ծածկեաց. երկուս բնութիւնս ասելով ի խաչին. զմինն Աստուածութեանն տալով եւ զմինն մարդկութեանն։ Զնեստոր նզովեաց, եւ ինքն զնոյն դաւանեաց՝ զփառաց զհետ ընթացեալ։ Եւ զսուրբն Ցուլիոս Աղիկառնացին, եւ զԱնատոլիս, եւ զՄեփանոս, եւ զՏիմոթէոս, հանդերձ այլ հայրապետաւքն նզովեաց։

Այս ամենայն ի չարափառ հայրապետացն եւ ի սնոտի փառասէր թագաւորացն եղեւ, որ մինչեւ ցդահեկանս եւ ցլումայսն զիւրեանց պատկերսն եւ զանունսն կարգէին, զոր եւ թշուառականն այն կաղանդէոս, զմահն իւր անփոյթ արարեալ, ի տարեգլուխս եւ ի խաղս տայր դնել զանունն իւր։ Արդ վասն այս սնոտի պարծանացս նախանձեալ ընդ միմեանս, եւ առ սակաւ սակաւ համարձակեցան ձեռն արկանել ի սուրբ հաւատս, եւ զառաջին սրբոցն եղծանել զսահմանս ճշմարիտս եւ զիւրեանցն հաստատել։ Վասն որոյ զայս ամենայն տեսեալ մեր, եւ յարեցեալ յամենաթագաւորն Քրիստոս, եւ յառաջին սուրբ կանոնսն, (եւ) ի բաց կացաք ի

բազմադիր կանոնացդ։

Արդ նախ եւ առաջին մեծն Կոստանդիանոս փոյթ յանձին կալաւ ի սուրբ ժողովն Նիկիա. նախ յառաջին գլուխ կանոնացն գրել հրամայեաց բառնալ զներքինիսն յեկեղեցւոյն Քրիստոսի, զոր առաջին անաստուած թագաւորքն, վասն իւրեանց գարշելի ախտիցն, որ ի պատերազմունս ոչ ժուժէին պիղծ ցանկութեանն, զնոսա հնարեցան առնել, վասն զի քուրմքն, որ զկուռսն պաշտէին, ոչ տային զազրանալ յարուամոլութիւն զոր սոքա առնեն, զի եղծումն լինէր ի բնութիւն մարդկութեանս. զախտս զայս առաւել խոտեցին եւ անարգեցին հեթանոսք։ Իսկ սատանայի ի մէջ արկեալ, ուսոյց կրտել(2), որպէս եւ առ սկայիւքն զարուագիտութիւնն եւ ի Սոդոմ եւ Գոմոր, նոյնպէս եւ աստ ուսոյց կտրել եւ չէզոք առնել ասելով, թէ դա չէ ոք, այս ոչ այր է եւ ոչ կին, եւ զախտ ցանկութեան իւրեանց անխտիր կատարեալ անցուցին ընդ նոսա իբրեւ ընդ կանայս, զոր ի սուրբ ժողովն Նիկիա յառաջին գլուխ կանովնացն նախ գրեցին զայս. եթէ ոք կրճատեսցի կամայ կամ ակամայ, կամ յաւագաց կամ ի բժշկաց կամ յայլ դիպուածոյ իմեքէ, մի՛ իշխեսցէ գալ ի կարգ քահանայութեան, եւ եթէ յանդգնեսցի, նզովեալ եղիցի։

Եւ զայս ոչ ի յանձանց սահման եղեալ, այլ ուսեալ ի մեծ մարգարէէն եւ յօրինադրէն Մովսիսէ, որ յԱստուծոյ աւրէնսդրեալ գրեաց. թէ Մի մատուսցես Աստուծոյ զմալեկանն, եւ մի զկրճատականն, եւ մի՛ զմիորճին եւ մի որ բնաւ սուքն է։ Եւ դարձեալ ասէ, թէ մի եղիցի ի ձեզ ամլութիւն եւ մի անսերմնութիւն, զի ի նզովս կարգեալ

---

(2) Տպ. կտրել։

է այն զոր եւ դուք քալ գիտէք, եւ ի մէնջ չէ ի ծածուկ եթէ կուրտք յախտ ցանկութեան քան զուղտս առաւել մոլեկանք են։ Զի ջերմութիւն ախտին ի բնութենէ եռայ եւ ոչ կարէ ելանել, եւ նա զաւրէն աւձի ունի, որ մինչեւ ի ջերմանալ աւուրն յար ի զազանութեանն կայ. եւ ի ցրտին աւուրսն կղուեալ իբրեւ զմեռեալ լինի։ Սոյնպէս եւ սոքա զցայգ եւ զցերեկ այրեցեալք ի պիղծ ախտէն անհանգիստ կան։ Եւ դուք ընդդէմ դարձեալ աւրինադրին Մովսիսի եւ մեծին Կոստանդիանոսի եւ սուրբ ժողովոյն Նիկիա, դարձեալ զայսպիսի պիղծս յեկեղեցի մուծանէք, զոր եթէ նոքա չեն արժանի հաղորդութեան, զոսոսա պատրիարգունս եւ քահանայս կացուցանէք, մանաւանդ եթէ բնաւ ժառանգաւորս եկեղեցւոյ կարգէք զնոսա, զոր եթէ բնաւ չեն արժանի կոխել զսեամս եկեղեցւոյ Քրիստոսի։

Արդ մեք զայսպիսի չարիք եւ զյանդգնութիւնս տեսանելով ի ձեզ, ասացաք եթէ բնաւ չունիք առաջնորդ, եւ ամենայն ինչ ձեր ի հիմանէ խախուտ թուեցան, զի հիմն հաւատոյ քահանայութիւնն է, եւ մինչ հիմն չլինի, չինուածն յո՞ր վերայ հաստատի։ Արդ մեր հիմունք առաքեալքն են, եւ ի նոսա կուրտ ոչ գոյր։ Ցայսմ ամենայնէ սրբոտաբեկ եղաք ի ձէնջ, եւ ձեզ այլ ոչ դիցուք միտ, այլ զկարգս եւ զկանոնս զոր ուսաք, բնաւ այլ ոչ յաւելաք։

Լսեմք դարձեալ եթէ ասէք զմէնջ եթէ մեք զխաչեցարն Որդւոյ վասն անարգանաց ասեմք. (եթէ մեք զխաչեցարն Որդւոյ՝ վասն անարգանաց ասեմք), եւ դուք զուրանալն գովե՞ստ համարիք։ Արդ մեք ոչ ասեմք վասն անարգանաց, այլ վասն առաւել պատուոյ եւ պարծանաց։ Եւ ասէք դարձեալ

ցմեզ եթէ յումմէ՞ ուսայք, զոր բազում ինչ ունէի ասել, եթէ բերան ի բերան էր, բայց արդ սակաւուք ցուցից ձեզ ըստ գրեցելումն. նախ առէք ընթերցիք զձեր ժամանակագիրն, զոր Սոկրատն կոչէք, եթէ յառաջնումն ձայնիւ ո՞չ նուագէին ըզՍուրբ Աստուածն խաչեցարիւն յեկեղեցւոյ եկեղեցի երթալով՝ զոր երանելոյն Ոսկեբերանի, ընթերցեալ զգիրս Որոգինէի, կարգէր յիւրում ժամանակին։ Եւ Թէոփիլեանքն արգելուին զնա ասելով, եթէ զՈրոգինէին խորհի։ Եւ ի ժողովն Եփեսոսի Կիւրեղ Աղեքսանդրացի ընդդէմ Նոցա ասաց ձայնիւ. Միածին Որդի եւ Բանդ Աստուած, եւ անմահ էութիւն, որ յանձն առեր մարմնանալ ի սուրբ Աստուածածնէն եւ ի միշտ կուսէն, անփոփոխելիդ մարդ եղեալ եւ խաչեցար Քրիստոս Աստուած. եւ որ ի կարգին է ասացեալն։ Վասն զի զՍուրբ Աստուած խաչեցարիւն ի Հոգւոյն ազդմանէ կատարեցին. զսրբասացութիւնս զայս եւ Աստրիք ստոյգ ունին ընդ մեզ մինչեւ ցայսաւր։

Զայս Դէոսկորոս ասաց, որ էր գլուխ յերկրորդ ժողովին Եփեսոսի. եւ զՓղաբիանոս եւ զԵւտիքէս արտաքսեաց նզովիւք։ Դարձեալ յառաջինսն երթիցուք։ Գրեալ է Նեքտաւիոս Հռովմայեցի, թէ չեղեւ հնար Ցովսեփայ իջուցանել զՏէրն ի խաչէն, զի ի փորուածոյ ձեռաց փրկչին փայլատակունք հատանէին, եւ նորա ոչ ժուժկալեալ ճառագայթիցըն, զձեռս ի վեր տարածելով ասէր աղաւթիւք արտասուելով, Սուրբ Աստուած, սուրբ եւ հզաւր, սուրբ եւ անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ։ Եւ ի ձեռն այսր ճշմարիտ խոստովանութեան համարձակեալ, եւ առեալ ջուր ցանեալ իջուցանէր, եւ պատեալ սուրբ կտաւովք թաղեաց։

Իսկ ի ժամանակս առաքելոցն յաւուր չորեք-

չաբաթու եւ ուրբաթի սկսեալ ի ժամ պատարագին նախ զայս ասէին։ Եւ ապա ի փոխման Աստուածածնին ազդ եղեւ առաքելոյն Թովմայի ի Հոգւոյն սրբոյ, եւ ասացեալ զՓառաւորեալն զաղաւթսն, զոր եւ այլ առաքեալքն միաբանեալ եւ զկնի Սուրբ Աստուածին եղեալ՝ զՓառաւորեալն զմիշտ կոյսն, որ է ստոյգ վկայ խաչեցարին, Որդւոյ առընթեր բարեխաւս կալով մայր նորին։ Դարձեալ քննեցուք եթէ այսմ չհաւանիք, եւ տեսցուք թէ զերեք սուրբ եւ զմի Տէրն՝ Երրորդութեա՞ն ասացին Սերովբէքն, թէ Որդւոյ միայն։ Ասէ մարգարէն, տեսի զՏէր նստեալ յաթոռ բարձր եւ սերովբէքն ասէին զերեք սուրբն եւ զմի Տէր։ Մի տէր ասացին, իբրեւ ի մի երեսաց եւ ոչ Տեարք։ Եւ դարձեալ իբրեւ ի միոջէ բերանոյ. Ով երթիցէ առ այն ժողովուրդն, եւ դարձեալ. Լի են երկինք եւ երկիր փառաւք նորա. եւ այս միոյ երեսաց է, եւ զայս որդւոյ ետես Եսայիաս։ Վկայէ մեզ աւետարանիչն Յովհաննէս, զի ասէ. եթէ՝ Ետես զփառս նորա եւ խաւսեցաւ վասն նորա։ Արդ՝ աթոռ բարձր եւ վերացեալ խաչն է, նոր սեղան, եւ սերովբէքն սրբասացք, զոր եւ այժմ պարեն չուրջ զսեղանովն յաներեւոյթս՝ աղաղակեն եւ ասեն. Սո՛ւրբ, սո՛ւրբ, սո՛ւրբ, Տէր զաւրութեանց, լի են երկինք եւ երկիր փառաւք քո, աւրհնութիւն ի բարձունս, աւրհնեալ որ երկիր եւ գալոց ես անուամբ Տեառն, աւրհնութիւն ի բարձունս։ Տե՛ս թէ ո՛յր ասացին զերեք սուրբն կամ զերեք աւրհնութիւնն, երրորդութե՞ան, թէ որ եկն եւ գալոց է։ Արդ դուք եւ մեք զերեք սուրբն եւ զերեք աւրհնութիւնն՝ Որդւոյ միայն ասեմք։ Եւ դարձեալ ի փառք ի բարձունսն, երեք անգամ որդւոյ ասաց ժողովն Եփեսոսի, զԱւրհնեալ Տէր, ուստ՛ ինձ զարդարութիւնս քո.

եւ ի կիւրակէ զկնի աւետարանին երեք անգամ ասելով, Ոչ դադարեցից Քրիստոս աւրհնել զքեզ, եւ այս որդւոյ միայն է։

Արդ եթէ կամիցիս ցուցից քեզ զԱստուածն եւ զհզաւրն։ Եւ եթէ երեք են սրբասացութիւնն վասն էր յաւելումք, Սուրբ Աստուած, որ յառաջ քան զյաւիտեանն ի Հաւրէն, եւ ի կուսէն ծնեալ եւ խաչեալ եւ թաղեալ անքակ աստուածութեամբն եւ անբարժանելի մարմնաւորութեամբն. մինչեւ ի մտածութիւնս անգամ. սուրբ եւ հզաւր. զի թէպէտ եւ տեսաք ի տկարութիւնս մեր խոնարհեալ, այլ հզաւրեղապէս մեղաց յաղթեալ եւ զդժոխս աւերեալ. սուրբ եւ անմահ. զի թէպէտ եւ կամաւորաբար կրեաց զմահ, այլ անմահ էր։ Եւ եթէ խաչեցարն դժուար թուի ումեք, մեք գիտեմք որ անդունդք սարսեն յորժամ ոք զխաչեցարն յիշէ, եւ եթէ դուք ոչ կամիք հաւանիլ այսմ, մեք այլապէս ասեմք, Սուրբ Աստուած, որ ապտակեցար, եւ թուք ընկալար, եւ գանեցար, եւ գեղարդեամբքն խոցեցար, եւ վասն մեր հեղեր զարիւն քո սուրբ, եւ մեք քո արեամբդ ազատեցաք, ողորմեա՛ մեզ։ Եւ չէ ինչ պարսաւանք զաւրհնապազ զայս ասել։ Զոր աւրինակ որդի թագաւորի երթայ ի վերայ ապստամբ ծառայի իւրոյ, որ զիշխանութիւն նորա գերեալ էր, եւ զնախարարսն բանդարգել արարեալ, եւ նա երթեալ ի վերայ նորա յաղթեաց նմա, եւ զորս ընդ ձեռամբ նորա էին եհան, եւ զնա սպան, եւ ինքն վէրս առեալ եւ արեամբ թաթաւեալ, եւ գերիքն առաջի կացեալ ամենայն աւուր աղաղակէին, եւ ասէին՝ թէ Մեք քո արեամբդ եմք ազատեալք, որ վասն մեր խոցեցար, ողորմեա՛ մեզ։ Արդ ասա ինձ նախատի՞նս համարէր թագաւորն որդւոյ իւրում թէ պարծանս։

Արդ զի՛արդ ամաւթ համարիմք զկամաւոր խոցումն նորա, որ վասն մեր զսպիան ա՛ռ, եւ դեռ եւս ունի առ Հաւր, առ ի յանդիմանութիւն Հրէից եւ յերախտիս հաւատացելոց, զի թէ Աստուծոյ արեամբն եմք գնեալք, մեք զնորա խաչելութիւնն մեզ պարծանս համարիմք։ Իսկ այդ ո՛չ է ճշմարիտ յայտնապէս։ Գիտեմք զի Նեստոր կազմէ ձերոյ խոստովանութեամբդ, զոր նա ի կոյսն Թերահաւատէր, եւ ուրանայր զՄարիամ՝ Աստուածածին ոչ ասելով. Թուի մեզ ասել ձեզ՝ եթէ չէր խաչըն Աստուծոյ այլ սոսկ մարդոյ, արդ եթէ այդ այդպէս է, ապա եւ Նեստոր չէ ինչ աւելի մեղուցեալ քան զձեզ. եւ վասն այսորիկ զԴէոսկորոս եւ զՊետրոս արտաքսեաց Մարկիանոս, որ զխաչեցարն ասէին։ Եւ մեք ի Սարակինոսացն(3) վասն խաչեցարիդ եմք զատեալք, զի նոքա Բան Աստուծոյ եւ հոգի կոչեն զՔրիստոս, եւ զտիեզերական դատաստան նորա ասեն առնել, եւ զՄարիամ լուսոյ մայր խոստովանին եւ կոյս անարատ, բայց Աստուածածին ոչ. եւ յաղագս այնորիկ գերիմք եւ սրախողխողք լինիմք ի նոցանէ, զի ասեն ցմեզ, թէ Աստուած ասէք զայն, որ ի Հրէից խաչեցաւ, եւ նորա փայտին երկիր պագանէք, վասն որոյ եւ փայտապաշտ կոչեն զմեզ։

Դարձեալ ասէք ցմեզ եթէ Երրորդութեանն ասէք դուք զխաչեցարն. զի՞արդ ոչ գիտեմք եթէ զամենայն փառաբանութիւն՝ զոր ինչ որդւոյ ասեմք, զայն Հաւր եւ Հոգւոյն արժան է ասել, բաց ի խաչեցարէն, զսուրբն եւ զհզաւրն եւ զանմահն եւ զփառսն եւ զերիս երկրպագութիւնս Հաւր եւ

---

(3) չառաժինոսացն որ են տաճիկք (ԺԹ. էջ 683բ։ ի, թղ. 265ա)։

Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ բաց ի խաչէն։ Իսկ եթէ Որդւոյ միայն ասեմք եւ նորա խաչին՝ զերիս սըրբասացութիւնս եւ զերիս երկրպագութիւնն, ասա՛ ինձ վնա՞ս է թէ ոչ։ եւ այսպէս։ Սուրբ Աստուած որ ծնար ի կուսէն որպէս զԱստուած, Սուրբ եւ հզաւր որ զդժոխս աւերեցեր, Սուրբ եւ անմահ որ ի մահու անմահ մնացեր, եւ զմեզ քո խաչիւդ եւ արեամբդ ազատեցեր, ողորմեա՛ մեզ։ Արդ՝ եթէ վնաս է զայդ ասել, դուք ձեզէն տեսէք։

Այլ վասն Առաջաւորի պահոցն զմեզ զի՞ հայհոյէք(4)։ Առէք զդիրս մերոյ Լուսաւորչին եւ ընթերցէք։ զի նա է մեր լուսաւորութեան աւուրք առաջինք, զնա եմք պահել ծոմաջան եւ անսուաղ մինչեւ ցանասունս անգամ։ Զի յորժամ եւ նա ի վիրապէն, ետես զաշխարհս մեր զամենայն դիւամոլեալ։ եւ ամենեքեան անկեալ առ ոտս նորա լային, մինչեւ ինքն ընդ նոսին յարտասուս եղեալ, եւ զհինգ աւրն անսուաղ պահեաց ինքն հանդերձ թագաւորաւն եւ ամենեքումբք, եւ ապա սկսաւ ի վարդապետութիւն աւուրս վաթսուն։ եւ դեռ չէին մկրտեալք, եւ իբրեւ մկրտեցան ամենեքեան ի միասին, վասն յիշատակի մերոյ լուսաւորութեանն կրկին անգամ պահեցաք եւ պահեմք մինչեւ ցայժմ։ Եւ ապա զկնի զքառասներորդ զպահոն հրամայեաց պահել, որպէս Իսրայէղեանքն այն, զելիւն զփրկութիւնն ի փարաւոնէ, կամ զնինուէացւոցն՝ որ դարձան եւ ապրեցան։

Արդ մինչ առաջին մեք զայս պահեցաք, դուք Սեղբեստրոսի եւ Կոստանդիանոսի տաւն կատարէիք, եւ Կոստանդիանոս զիւր լուսաւորութեան աւուրսն պահէր, եւ տաւն Գրիգորի եւ Տրդատայ

---

(4) հարցանէք (ԺԹ, էջ 684ա)։

տաւնէր։ քառասուս աւ չորս ամ Հռովմ եւ Եգիպտոս պահեցին ընդ մեզ եւ ընդ ձեզ, եւ մինչեւ ցայժմ Ասորիք պինդ պահեն։ Իսկ անաւրէնն Մարկիանոս զսրբոյն Կոստանդիանոսի զլուսաւորութեան աւուրցն զպահոն երարձ, եւ պանրուտոյս կարգեաց հակառակ այնմ, եւ փոխանակ յայնմ չաբաթու պանիր ուտելոյ, զքառասներորդ պահոն զամենայն ապականեաց, ձուկն եւ ձէթ եւ գինի անխտիր ուտելոյ եւ ըմպելոյ։ զոր մեք եւ ամենայն սուրբք գիրք ա՛ղ եւ հաց կոչեն, եւ Պաւղոս զձուկն՝ միս ասէ, եւ մարգարէն զգինին՝ արիւն, եւ աւետարանիչն զձէթըն՝ իւղ։ Միւսն ասէ, Իւղ ի լապտերս նոցա։ եւ դարձեալ ասէ։ Ձէթ ամանաւք ընդ ինքեանս ոչ բարձին։ եւ Ղուկաս(*) ասէ, թէ Տուք մեզ յիւղոյդ ձերմէ։ Ցայտ է յայսցանէ, թէ ձէթ եւ իւղ մի են։ եւ վասն ձկան Պաւղոս ասէ, Միս մարդկան եւ միս ձկան, եւ միս անասնոյ, եւ միս թռչնոյ։ եւ մարգարէն ասէ վասն գինւոյ, եթէ Զարիւն խաղողոյ արբ գինի։ եւ դարձեալ, թէ Լուսացէ յարեան խաղողոյ զպատմուճան իւր։ Եւ վասն ձկան ջուր զի՞ ասէք, մի՛թէ ոսկր մեծ եւ արիւն չունի՞ քան զամենայն կենդանի։ կամ ո՞ր գազան է քան զնա ապականիչ, վասն զի սիգղն չուն է երեքգլխեան ի ծովու գազան, եւ զիւր ծնունդն ոչ ուտէ, բայց ձուկըն ուտէ։ Եւ մեծն Բարսեղ գազան ասէ զձուկն եւ զմարդ կլանէ։

Եւ արդ զայս չփոթումն եւ զպղտորմունս Մարկիանոս արար։ (Իսկ մեր պահք աղ եւ հաց միայն է, այլ ոչ լուր ընկոյզ, ո՛չ չամիչ, ո՛չ գինի, ո՛չ

(*) Այսպէս յօր։

քացախ, եւ զամենայն ինչ ի բերոյ որթոյ մինչեւ ցքին անգամ ոչ ճաշակել։ Արդ դուք ձեզէն ընտրեցէք զարժանն, եւ մի՛ ակն առնոյք ի Քաղկեդոնէ, զի մի ընդ նոսին ժառանգիցէք զանվախճան տանջանսն։

Ջմեղապարտ գրողս եւ ստացող լուսաւոր տառիս զթումաս, եւ զծնաւղսն իմ, յիշեցէք աղաւթիւք ի Քրիստոս Աստուած, ո՛վ դասք ուղղափառաց։

Ղ

ՊԱՏՃԷՆ ԹՂԹՈՑՆ ՄԵԾԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ԿՈՍՏԱՆԴԻՆՈՒՊՕԼԻՍ ՓՈՏԱՑ ԱՌ ԱՇՈՏ ԻՇԽԱՆԱՑ ԻՇԽԱՆ

[Ք]աջայայտ բարեպաշտութեամբ, հզօրագոյնդ ճոխութեամբ, բարձրագոյնդ ի համասեռս, Աչոտ իշխանդ Հայոց Մեծաց, չնորհիւ Աստուծոյ փոտ գլուխ եպիսկոպոսաց նոր Հռոմայ եւ պատրիարգ հանուրց։

Սիրելի, եւ քաղցր, եւ վեհագոյն ես սիրողութեանցն չաղկապ, եւ վայելչագոյն պայծառացեալ միշտ վայելչանայ յորս ունակացեալ գտանի։ Վասնորոյ եւ բնաւորեցաւ յազգս մարդկան առ յարդարել զկենցաղավարութիւնս նոցա ըստ իւրաքանչիւր պիտոյից։ Սա բազում անգամ զանջատեալսն ի մարդկանէս վերստին ի միասին հաւաքէ, եւ որ մարմնական խորհրդածութեամբ բաժանեալք էին՝ վերստին կապէ ի միասին (հաւաքէ, եւ որ մարմնական խորհրդածութեամբ բաժանեալք էին՝ վերստին կապէ ի միասին) պատկանաւորաբար։ Այլ եւ զտարաբնական բազում անգամ եւ զանծանօթագոյնն ի բացէ, ի ձեռն գրոյ եւ բանի այնքան առատացուցանէ ի նա զսիրոյն խորհուրդ, մինչ զի առաւելագոյն քան զորս հանդիպութեամբ պատկերացն եւ հակասութեանց հաստատեն զսիրոյն կա-

---

Բնագիր ԻԲ, էջ 521բ – 525ա։ Հմմտ. Ա, էջ 279 – 282։

պակցութիւն։ Նաեւ աստուածային եւ բարձրագոյն սիրոյն կացուցանէ հաղորդս։ Ուստի եւ բղխումն ամենայն բարութեանցն հոյլ ի նորայոց ստացեալ ունի զհանճար եւ զգիտութիւն։

Զայսոսիկ եւ մեր խոկացեալ ըստ աստուածային դրութեանցն, որ մեզ աւանդեցաւն, ի սոյն զմիտս մեր ճեպելով յաճախագոյն եւ ընդարձակագոյն սիրելութեան կապակցութիւն ի ձեռն թղթոյս մեր ծանուսցի խորհրդականութեանդ քո. յորմէ թուի ինձ ոչ ումեք գոլ պատշաճագոյն առ ի վերջանալ, որք միտս ունին յայսպիսի զանազան չահաւորութիւնս, զոր սիրոյն գոյացուցանէ ներգործութիւն, զոր եւ առ յոգնաճոխութիւնդ քո բանս մեր յեղանակի։ Վասնզի չիք ինչ չահաւորագոյն եւ քաղցրագոյն էիցս՝ քան զսիրոյն հաստատութիւն։ Ըստ որում երբեմն եւ ի քո թուղթսն, որ առ մեզ սէր բացատրեցեր ի բարձրագոյն որ ի քեզ խորհրդոց, ճչմարիտ սիրոյդ զոր ունիս առ մեզ յերկուց ներգործեալ, ի հանճարեղ մտաց, եւ քաջատոհմ մարմնոյդ, յոր խորհեալ ըստ իւրաքանչիւրոցդ, եւ որ ի սոյն պատկանի խորհուրդ։ Ճեպեցի զմիտս իմ հաստատուն արճանացուցանելով, որ ի մեզ սիրոյն կապակցութիւն, առ ի նչանակ որոց լաւագոյն խորհրդոց չինքեանս կրեն զբարուք նախանձն, ոչ ըստ իմոյ այժմ ունակացեալս բանի, այլ եւ որք զկնի մեր կամին պայծառանալ աստուածային եւ մարդկային սիրոյ կապակցութեամբ՝ տպաւորելով զսոյն օրինակ եւ նոցա բարձրագոյն եւ մնացաւորականագոյն, որոց միտս ունին։

Այլ վասն տրտմութեանն, որ ի ձեզ կրեցաւ ըստ վտանգաւոր մերոց պատահմանցն, եւ դարձեալ ուրախութեանցն, եւ վերստին դառնալն մեր

յարքայական քաղաքս, որպէս ինչ թերեւս առ պատահմունսն մեր է իմանալ, քան թէ Աստուծոյ տեսչութիւնք անհետազօտելիք մեզ։ Երբեմն խրատել, եւ երբեմն մխիթարել, զի մի ոք վհատեալ ի մարդկանէ երկմտիցէ ի հատուցմանց արդարադատն Աստուծոյ, բարւոյն ասեմ եւ չարին։ Եւ վասն զի թուղթն երբեմն ժամանեալ առ մեզ զնոյն վասըն մեր ունէր հոգաբարձութիւն, ուստի եւ զմտաց քոց ծանեաք զբարեխոհութիւն, եւ զպատուիրանին որ ի քեզ պահպանութիւն, խնդալ ընդ խնդացողս, եւ տրտմիլ ընդ տրտմեալսն։ Այլ զմեզ պահպանեաց զօրութիւն բարձրելոյն՝ ի վտանգաւոր տաժանմանց անփորձ մնալով, որպէս եւ ինքն կամեցաւ։ Նաեւ վտանգքն մեր նուազագոյնք էին քան զպարտուցն առաւելութիւն զոր ունէաք։ Ըստ որում ոչ վայելչաբար ըստ Աստուծոյ տնօրինեցաք ի ցնդելի, եւ ի լքանոտ յայսց զբաղելով առօրեայ կենցաղս։

Իսկ զարդեան զհոգեւորական քաղաքավարութիւն ըստ վերադարձութեանս, որ ի վերին տեսչութենէն առատապարգեւք յամենայնի եւ անարգելք ըստ վերնական հպատակութեանն, որ մեզ հաւատացաւ աստուածապարգեւ սուրբ թագաւորացն խնամակալութեանցն, զոր ծանուցեալ քոյդ մեծութեանդ խոկացայ, զքոյդ ճոխութիւնդ եւ հանճարեղութիւնսդ, յիւրաքանչիւրսն գոլ տեղի, յուրախութիւնսն ասեմ եւ ի տրտմութիւնսն։ Եւ արդ վայել է զբարձրագոյն եւ զօգտա[կա]րագոյն խորհրդոցն բուռն հարկանել, այսինքն զհաւատոցն ստորոգել զհաստատութիւն, առ ի նախախնամել զեկեղեցի ձեր սուրբ, եւ ուղղել որ ի դմա սղալանք, վարդապետական ուղիղ դաստիարակութեամբ։

Եւ արդ, ով արմատ բարի, եւ վեհագոյն յա-

մենայնի, ծանուցեալ մեր զճշմարտութիւն հաւատոյն, քարոզել հարկ ի վերա կա մեզ ընդհանուր, եւ ոչ կալ մնալ հարցողացն։ Այսպէս եւ ոչ քոյդ մեծութիւն ազատ եւ արտաքոյ հարկաւորութեան մնայ, առինքնութեան հաւատոյն ճշմարտութեան, մինչ զի հասարակաց աչակերտեալք ճշմարտութեանն՝ զվայելչականն Աստուծոյ մատուսցուք ըզփառաբանութիւն, մի գոլով մարմին եկեղեցւոյ Աստուծոյ։

Եւ վասն զի թուղթք մեր նախ վաղ ուրեմն գրեցան յաչխարհն ձեր, ոչ ի մարդկանէ յայնոսիկ հարկաւորեալք, կամ հարկաւ սնափառական խորհրդոց գնաց զկնի, այլ ի նոյն ինքն ի Քրիստոսէ Աստուծոյ ընկալեալ հրաման՝ առ ի միաւորութիւն անբիծ հաւատոցն խոստովանութեամբ. ոչ ըստ մտաց մերոց ինչ վարդապետեալ զնորաճայնութիւնն, քան եթէ զսրբոց առաքելոցն վարդապետութիւն, միջնորդութեամբ ճշմարիտ վարդապետացն, եւ սրբոց ժողովոցն մեծարելոց։

Ուստի եւ մեք փոյթ յանձին ունիմք վարդապետելով ձեզ զճշմարտութիւնն, մանաւանդ իմացեալ զաչխարհդ ձեր ի վերնական չնորհացն պահպանեալ, եւ լծակից եղեալ հանրական սբ. եկեղեցւոյ [յ]ամենայնի, բայց ի միոյն որ է այս։ Քանզի ընդդէմ Աստուծոյ եւ հակառակ ճշմարտութեան զչորրորդ ժողովն սահմանեցէք, որ հաստատեաց զանկումն եւ զտարամերժումն Նեստորի, եւ զբարձումն գարշելի նորա խոստովանութեանն։ Ով ոք արդեաւք ոչ իմասցի եթէ ոչ ընդունողքն զժողովն Քաղկեդոնի անզգամք են, միտս ունելով հանգոյն այնոցիկ, որք զՏէրն մեր եւ զՓրկիչն պախարակէին հայհոյելովն, զի հալածականն առնէր զդեւսն. զի չիք ինչ որոշումն ընդ գլխաւորսն դիւաց եւ

ընդ այնոսիկ՝ որք հայհոյեն, զորս հալածական զդեւսն առնէր ի մարդկանէ։ Արդ վասնզի սուրբ ժողովս այս նզովեաց զՆեստոր եւ արտաքս ընկեց հանդերձ հետեւողօքն իւրովք, ով ոք թերեւս անգիտասցի սատանայի գոլ զՆեստոր սպասաւոր, որ թշնամանեաց զժողովն Սուրբ, որ յԵփեսոս գումարեցան, որ եւ զոմանս մոլորեցոյց ի նոցանէ զկնի իւր։

Արդ քանզի չորրորդ ժողովս երրորդիս միաբանեաց, զիա՞րդ յանձին ունիք հայհոյել եւ չարհամբաւել։ Եւ արդ վասնզի հաստատագոյն ունիմք զգիտութիւնն Աստուծոյ գոլ մեծութեանդ ձեր ի վերնական զօրութեանցն պահպանեալք, եւ ժողովուրդ Աստուծոյ ազգդ ձեր, եւ արտաքոյ անվայելուչ կարծեաց. արդ՝ վասնզի ժամանեցին առ մեզ վասն ասացելոյս ի մէնջ անընդունակ պատճառք ի ձէնջ ի ձեռն գրոյ, եւ արդ յորժամ ի միջոյ բարձցի կարծիքս այս, եւ չորրորդ սիւնհոդոսն ի թիւ երից ժողովոցն ի ձէնջ խոստովանեալ փառաւորեսցի, այնուհետեւ բարձեալ գտանի ամենայն որ ըստ ձեզ անուղղայ կարծիք։

Վասն զի Հռոմն առաջին այսպէս պատուէ ըզժողովն չորրորդ, ըստ որում եւ մեք զերիս ժողովն յառաջագոյն քան զսա եղեալ։ Սապէս պատուակցութեամբ ընդունի եւ մեծ Աթոռն Աղեկսանդրի, եւ Աթոռն Երուսաղէմի, եւ ոչ կրեն հակառակութիւն վասն ժողով[ոյ]ս այսմիկ սրբոյ։ Այլ եւ ժողովք հետեւեալք սմին, այսինքն չորրորդին, հինգերորդ եւ վեցերորդ եւ եւթներորդ։ Արդ ով ոք իչխեսցէ ընդդէմ կալ հաւատոյն, որ սփռեալն եւ տարածեալն է ընդ ոլորտս երկրի, վասն որոյ Տէրն այսպէս ասէ, թէ դրունք դժոխոց զնա մի յաղթահարեսցեն։ Ապա ուրեմն ոչ է պարտ հետե-

ւել զուր բանից, որք անուամբ միայն են որիչ ի դերաքրիստոսէն, որք արբուցանեն զդեղն մահացու եւ ապականիչ հոգւոցն, որոչելով ի վարդապետութենէն Սուրբ Հոգւոյն եւ ի նշանաց տուելոց։ Եւ կամ զիա՞րդ ոչ ասի դարձեալ եթէ որք հիւանդութեամբ մտաց իւրեանց պատարագեն զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս զԱստուածն եւ զմարդն, այսինքն յաստուածային եւ ի մարդկային բնութենէն, եւ զկնի Տեառն տնտեսութեանն մի ասեն բնութիւն, զի որք զայսն բարբանջեն, այնպիսիքն ուրացան զերկաքանչիւր զբնութիւնսն։ Զի եթէ միոյն զայն զբնութիւնն զոր ասեն՝ սոսկ ասեն, ապաքէն զմիւսն ուրացան։ Եւ եթէ յերկուց պարզագունից խառնեալ, յայտ է եթէ ոչ միոյն եկաց մնաց յիւրայութեանն, այլ իւրաքանչիւրքն դատարկացան։

Արդ զիարդ թերեւս ասիցեն, եթէ այս խառնեալ որ ինքն բնութիւնս, որ ի Հայր եւ ի Հոգին Սուրբ յատկացեալ է, եթէ նորին հակառակն է։ Արդ եթէ ասիցեն եթէ ոչ է յատկացեալ, հայհոյութիւն նոցա եղիցի ի վերայ գլխոց իւրեանց, զի բնութիւն Հօր իմանի խառնեալ։ Իսկ եթէ յատկացեալ ասիցեն, իմանի Որդի ոչ ունել զբնութիւն Հօր։ Արդ որ զայդ համարձակին ասել, քաջայայտ է թէ յորպիսի հրաւիրին տեղի։ Եւ ով ոք բաւականասցի առ ի զբաւանդակն պատմել զորքանութիւն այսպիսեաց բանից զհանդէսս ի ձեռն գրոց· զոր եւ Հոգին Սուրբ ի ձեռն չորրորդ ժողովոյն բացայայտեաց, որոց հետեւիցին, իսկ նշանակք հաւատարմագոյնք առ ի հաստատութիւն հաւատոյն, եւ ի խորտակումն հակառակորդաց, եւ յեղծումն խաւարային նոցա խորհրդոցն։

Դարձեալ զի թէ թուղթս մեր առ ոմն, ի հասարակականաց մարդկան էր, թերեւս յոլովագու-

նից էր պէտք բանից առ ի բացայայտել զճշմարտութիւնն։ Այլ քոյդ մեծութեան եւ հանճարեղ իմաստիցդ, եւ ցանկացողիդ ճշմարտութեանն, եւ սիրոյն կապակցութեանն ախորժողի, բաւական ուրեմն են ասացեալքս, մանաւանդ զի բազում անգամ գրեցաք յառաջնորդդ ձեր եւ քահանայապետդ յոլովակի բանիւք, զոր եւ այժմ դարձեալ աղաչեմք զքոյդ մեծութիւն հաստատել ի ձեռն սրբոց ժողովոցն յամբիծ հաւատն, եւ ոչ խոտորիլ ի թագաւորական շաւղացն, այլ ընդ նոցայն գնալ ուղիղ ճանապարհ։ Զի որ(ք) համարձակի(ն) ասել ի Քրիստոս մի բնութիւն, ածէ ի վերայ անձին իւրոյ զնեւտիքեայ դատապարտութիւնն, եւ զհաւատն զոր ունին Սալսահիկք, բազմագլուխ գոլ եւ ոչ մի ունել գլուխ։ Նաեւ Մանեա եւս լինի ձայնակից։ Դարձեալ եթէ այլ ոք խոստովանեսցի ոչ որոշեալս եւ ոչ յատկացեալս երկուս բնութիւնս, այլ յերկուս անձնաւորութիւնս, այնպիսին Նեստորին է արժանաւոր պատժոց։ Վասն որոյ եկեղեցի Աստուծոյ հերքեալ զերկաքանչիւրսն մերժեաց, լուծանելով զնոցա չարափառութիւնն յիւրոց աստուածային յարկաց, եւ խոստովանելով մի դէմ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ երկուս անուանելով բնութիւնս յատուկս անշփոթս, հակառակս սահմանելով ընդդէմ որոց զկիւրեան եւ զչարչարանսն աստուածութեանն դնեն։

Արդ մի հեղգասցիս, ով վսեմագոյնդ, ուսուցանել զժողովուրդդ Քրիստոսի եւ ածել ի ճշմարիտ խոստովանութիւն հաւատոյ, զի չիք ինչ հաճոյագոյն Աստուծոյ քան զճշմարտութեամբ ճանաչել զնա, եւ ուղղակի խոստովանութեամբ փառաւորել։ Այսոքիկ ի մէնջ գծագրեցան առ քոյդ աստուածապարգեւ պետութիւն։ ոչ յաճախագոյն բա-

նից կարօտացեալ քոյդ հանճարեղութիւնդ, այլ միայն զի առ հանուրսն ծանուցանել զիրին ճըշմարտութիւնն։ Իսկ թէ պէտք իցեն յոլովութեան բանից, եւ ոչ յայնոսիկ հեղգամք, յայլ վասնորոյ քոյդ դարձեալ գրեաց առ մեծ ճոխութիւնդ հոգ յանձին բերեալ։ Վասնորոյ յաչխարհէդ քո ուղեւորին արքայական քաղաքս, եւ առ սուրբ թագաւորութիւնս խնամել ըստ պատահման պիտոյից, ոչ երբեք անփոյթ առնեմ։ Զայսոսիկ բնաւորական եւ ազգակից հասարակաց, զոր ունիմք զբնութիւնն, ըստ որում ստեղծագործեցաք յարարչէն։ Եւ զմեծութիւնդ քո հարկաւորաբար կրելով ի միասին զխնդիր· այլ եւ թագաւորութիւնս ըստ իւրում բարեկարգութեանս յաւէտ եւս ունի զնախախնամութիւնս· վասնորոյ բանս է։

Արդ այս ամենայն սուգապէս բանիւ, եւ աներկբայ խորհրդով ի մէ[ն]ջ գրեցաւ առ քոյդ պատուականութիւնդ։ Ըստ որում եւ ի քէն յուսամք ստուգապէս, եւ ճշմարիտ խորհրդածութեամբ հանդիպիլ հաւատով, եւ սիրով ծառայել յամենակալի, եւ մտերմաբար սիրոյն կապակցութեամբ ըստ հանճարեղ քո մտացդ պայծառաբար միշտ վայելչացուցանել առ մեզ։ Իսկ զխնամակալութիւնն իբրեւ զհայր եւս առաւել բարձրագոյն մնալ, առ որ սիրելի է քոյդ մեծութիւնն, որ եւ զնուաճեալդ ընդ ձեռամբ քո խնամէ մեծ թագաւորութիւնս, անմոռաց կրելով ի միտս զքո հնազանդութեան սպասաւորութիւնն, որ մերձ կացուցանեն զքեզ սուրբ թագաւորութեանս, եւ բարձրագոյն իշխանութեանս Աստուծոյ տուեցելոյ, անխախտաբար, եւ անդրդուելի գոլով, ոչ երբեք կրելով ի միտս քո յանվայելչական կարծեացն, այլ եւ սիրով առաւելեալ եւ հաստատեալ. եւ ոչ երբեք

խոտորեալ, որով եւս քան [զ]եւս հանդիպիս ճոխութեան, նախ յԱստուծոյ, պահպանական չնորհիւն ամրացեալ ի թշնամեաց, եւ յորոգայթից պահպանեալ պատահմանցն, զկնի եւ յորթոտոքսաց սուրբ թագաւորացն, զերկաքանչիւրսն ժառանգելով, զայժմուս եւ զհանդերձեալն, ի ներկայումդ ասեմ եւ յապառնիսն, բարեխօսութեամբ փառաւորելոյ Տիրուհւոյն եւ Աստուածածնին, հանդերձ ամենայն սրբովք։

Առաքեցաք քաջատոհմութեան եւ մեծանձնութեանդ քո յիշատակ օրհնութեան ի պաշտպանեալ աստուածընկալ պատուական խաչէս։

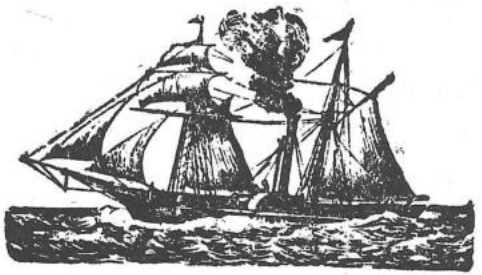

ՂԱ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ՓՈՏԱՑ· ԳՐԵԱԼ ՍԱ-ՀԱԿԱՑ ՀԱՑՈՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ, ՀՐԱՄԱՆԱՒ ԱՇՈՏԱՑ ՀԱՑՈՑ ԻՇԽԱՆԱՑ ԻՇԽԱՆԻ

Քահանայապետ զգաւնացեալ պարկեշտ եւ առաքինասէր, որ ի Քրիստոս վարուք , փոտ, վերադիտող թագաւորական մեծ քաղաքիդ, Նոր Հռոմայ պատրիարգ, Աչոտ իշխանաց իշխան Հայոց Մեծաց։

Զգիր հանճարեղ խոհականութեանդ ձերոյ, ո՛վ Աստուածարեալդ, ընթերցայ, եւ յոյժ ուրախութեամբ բարեբանեցի զերկնաւորն զՔրիստոս, զփրկիչն մեր եւ զկեցուցիչ յաւէտ կենդանութեամբ, զսրբութիւնդ ձեր տեսանելով պաշտպանեալ, այլ եւ զնախանձանդ առ միմեանս զսիրոյն կապակցութիւնս, զորս ներբողական բանիւ յիշատակեալ էիք։ Շնորհ բազում ունիմ եւ կալայք ձերում սրբութեանդ, այլ ես ստորերկրայս, որ միշտ ի խոնարհ ունիմ աչխարհական խորհրդածութեամբ ըմբռնեալ եւ ի նիւթականիս ցանկ, անվարժ գոլով առ տեսութիւն երկնային գեղեցկութեանն եւ պայծառութեան արուսեկին, վասն բնաբար ունելով զ՚ի վայր նկատումն այլ քոյդ մաքրատեսակ առաքինասէր անճն, հետեւեալ քննութեանց աստուածային գրութեանցն, եւ պատուի-

---

Բնագիր Ա. էջ 283 - 294։ Հմմտ. Ժէ. էջ 530 - 545։ ԻԱ. էջ 704ա - 717բ։

րանին որ մեզն աւանդեցաւ, եթէ՝ ցայսմ ծանիցեն իմ գոլ աչակերտք եթէ զմիմեանս սիրեսջիք։ Ցիրաւի այսքան յորդորական եւ հանճարեղ բանիւք առ սիրոյն դաստիարակես կապակցութիւն, զոր եթէ ոչ ունիցիմք, ամենայն ձեւ պատկերին չրջեալ վոխեցաւ, նաեւ առանց աչխատութեան ամբարին սորայս առաքինութեան մասունք, որոյ դրուատիքն ոչ ի մարդկանէ, եւ ոչ ի ձեռն մարդոյ, այլ ի նոյն ինքն ահաւոր զաւրութեանցն։ Սէր զԱստուած իմացեալ, որում ոչինչ չէիցս համեմատի, այնմ բարձրութեան, եւ անզուգական չնորհացըն գոլ հաղորդ սիրոյն ունակութեամբ։ եւ երանի թէ հաւատով եւս գոյր կապել զկապակցութիւն խոստովանութեան սուրբ եւ ճշմարիտ հաւատոյս, եւ ի միասին պայծառանալ, եւ միակրաւն ի տան Աստուծոյ բնակել։

Այլ վասն զի ոմանք հետեցին սուրբ եւ ճշմարիտ ուղիղ խոստովանութեանն, աւանդեալ ի սրբոց առաքելոցն եւ զարգացեալ յերից սրբոց ժողովոցն, զոր գումարեցին երջանիկ եւ սուրբ թագաւորքն ի լուծումն Արիոսի եւ Մակեդոնի եւ Նեստորիանոսի աղանդոյն, աստուածային ամբիծ հաւատոյն լինել վրէժխնդիր, զոր ոչ հանգոյն նոցա Մարկիանոս խորհեցաւ։ այլ թագաւորասաստ հրամանաւ գումարեաց զչորրորդ ժողովն ի կնոջէն իւրմէ Պողքերէ հրապուրեալ, որ երբեմն ջատագովն էր Նեստորի։ յորոց ոմանք յերկիւղէ եւ այլք ակնառութեամբ թագաւորին հաւաքեցան, զոր ոչ է այժմ ըստ երկայնութեան բանից ասել, մանաւանդ թէ մասն ինչ ծանուցանել քոյդ սրբութեան՝ ոչ զանխուլ ի մէնջ գոլ զպատճառս ժողովոյն։ Եւ վասըն զի ի թղթի աստ նախակարգեալ էր քոյդ սրբութեան զչորրորդ ժողովոյն յիշատակ, եւ ի թիւ

երից սրբոց ժողովոցն կարգեալ, եւ զնոյն եւ ի մէնջ խնդրեալ զընդունելութիւն, զոր ոչ ընկալան հարքն մեր եւ վարդապետքն, ծանուցեալք զնոցա աւտարաճայնութիւնս, եւ զլուծումն սահմանաց ժողովոցն, զոր աւանդեցին ընդհանուր մի Տէր եւ Որդի զՔրիստոս քարոզելով աշխարհի, միացեալ յերկուց բնութեանցն անշփոթ եւ անքակ միաւորութեամբ, զոր սոքա յերկուս բաժանեցին բնութիւնս եւ ներգործութիւնս եւ կամս, նեստորական մոլորութեանցն հետեւեալք։ Բայց զոր միաւորեալ ասացին, եւ այնու զպարզամիտսն հրապուրելով ի բաց լինել ինքեանց ի նեստորական աւանդից, զոր եւ առընթեր բանիս կարգեսցուք զսահմանս երկաքանչիւր դաւանութեանցն, զնեստորին ասեմ եւ զՔաղկեդոնին հանդերձ Լեւոնական տումարիւն, յորոյ վերայ կառոյցն իսկ ժողովն Քաղկեդոնի զսահմանս աւտարոտիս եւ խորթաբարոյս իւրոյ խոստովանութեանն։

Գրէ Նեստոր յիւրում գլխաւորագոյն տրամաբանութեան հաւատոյն բանի այսպէս. Ես անփոփոխելի եւ անայլայլելի բանին Աստուծոյ երկու բնութիւնս խոստովանիմ. Աստուած ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ, եւ մարդ կատարեալ ի զաւակէ Դաւթի եւ Աբրահամու։ Գրէ Լեւոն յիւրում տումարին. Աստուած խոստովանիմ ըստ այնմ ըստ որում ի սկզբանէ էր Բանն, եւ Բանն էր առ Աստուած եւ Աստուած էր Բանն. եւ մարդ խոստովանիմ ըստ այնմ ըստ որում՝ Մարմին եղեւ եւ տաղաւարեաց ի մեզ։

Գրէ Նեստոր. Ոչ բանն Աստուած հանդերձեցաւ պատանւոք ի Յովսեփայ, այլ մարմինն ի Յովսեփայ։ Գրէ Լեւոն Մինն փայլէր նշանագործութեամբ, եւ միւսն ընդ չարչարանսն ստորանկեալ։

Գրէ Նեստոր. Բանն մարմին եղեւ եւ տաղաւարեցաւ ի մեզ։ Գրէ Լեւոն, Իմաստուն չինողին իւր տուն. զի Բանն մարմին եղեւ եւ տաղաւարեաց ի մեզ։

Գրէ Նեստոր. Զերկական առ Քրիստոս որոշեմ բնութիւն, զի կրկնակ ահա բնութեամբ, իսկ արժանաւորութեամբ մի։ Գրէ Լեւոն, քաղցնուլն, (եւ) ծարաւեալն, վաստակելն, ննջելն, խոստովանաբար է մարդոյ, այլ ի հինգ հացէ զհինգ հազարսն կերակրեալ եւ յագեցուցեալ, եւ Սամարուհւոյն զկենդանական ջուրն շնորհեալ, եւ ի վերայ մկանանց ծովուն ճեմելն, եւ զկոհակս այտմանց ծովուն վերաստատելով մրրկին խաղաղացուցանել, աներկբայապէս է Աստուծոյ։

Տեսեր, ո՛վ սիրելութիւն, զհամաձայնութիւնդ Նեստորի ընդ Լեւոնի, առ բնութեանցն զանազանութիւն եւ ներգործութեանցն յատկութիւնս։ Արդ՝ զի՞նչ աստանաւր իմասցուք, որ ստիպիմ ի քոյդ սրբութենէդ ընդունել զժողովն Քաղկեդոնի։ Տեառն մերոյ ասացեալ է, Որ սիրէ զհայր կամ զմայր առաւել քան զիս, չէ ինձ արժանի։ Արդ ո՛չ կարեմք զՔաղկեդոն սիրել զբաժանողն յերկուս զմի Քրիստոսն, եւ զՔրիստոս ատել, որ իւրովն փրկեաց զմեզ պատուական արեամբն։

Ցիշատակեցից դարձեալ նոյն ինչ եւ ի Քաղկեդոնական սահմանացն հաւատոյ, եւ առընթեր զսրբոյն կիւրղի, եւ տեսցուք թէ ունի՞ն ինչ առ միմեանս զհամեմատութիւնս։ Գրէ ժողովն Քաղկեդոնի, եթէ՝ Ոչ եբարձ զբնութեանցն զանազանութիւնս վասն միանալոյն. այլ առաւել ողջ պահեաց զյատկութիւն երկաքանչիւրոցն բնութեան։ Գրէ սուրբն կիւրեղ յառաջնում թղթոյն Սիւնկի-

սոսի. Մի ասեմք Որդի որպէս եւ հարքն ասացին, մի (է) բնութիւն բանին մարմնացելոյ։ Արդ՝ զի՞նչ հաղորդութիւն կայցէ Քաղկեդոնի ընդ Կիւրղի, զի զոր նա մի բնութիւն միաւորեալ յերկուցն սահմանեաց ըստ սուրբ ժողովոյն Եփեսոսի, Քաղկեդոն յերկուս բնութիւնս որոշեալ սահմանեաց։ Եւ վասըն զի ոչ ի թղթի աստ փոյթ զսրբոց վարդապետացն եւ զհարցն ընթերցաք զպիտառութիւնս, եւ ոչ մեք կարգեցաք՝ յորոց ունէաք զբազումս. այլ միայն ըստ քոյին խընդրոյս, ո՛վ սիրելութիւն, կարգեմք զպատասխանիս։

Արդ՝ վասն զի գրեցաւ ի քոյդ սրբութենէդ առ մեզ, եթէ՝ Որք մի ասեն ի Քրիստոս բնութիւն՝ Եւտիքեանք են, եւ զնորայն ընկալցին զհատուցումըն. աստանաւր ո՛չ ուղիղ դատեցար, վասն զի ամպարիշտն այն Եւտիքէս մի բնութիւն ի Քրիստոս ըստ փոփոխմանն ասաց, տալով աւրինակ այսպիսի ինչ. Որպէս անգործ ոսկի ի պատկեր ի ձեռն գործաւորութեանն երկաթեայ ձեւացեալ, եւ զնկարագրութիւնն միայն յերկաթոյն ընկալեալ չինքն, այլ ոչ ի նիւթոյ երկաթոյն ընկալեալ չինքն, այսպէս եւ ոչ Տեառն մերոյ յԱստուածածին կուսէն Մարիամայ բնութիւն մարդկային ինչ ընկալեալ, այլ մնալով յորովայնի կուսին փոփոխումն միայն աստուածային բնութեանն ի մարդկութիւն գործեաց։ Տեսե՛ր զամպարիշտ մտացն զչարաչար խորհուրդն եւ զդաւաճանող խորամանկութիւնն, թէ յո՛րպիսի հայհոյութեան յանդունդս գլորեցաւ։ Արդ զի՞արդ հաւանեալ քո ամենակատար գիտութիւնդ ի մեզ յարել զայդպիսի աւտարոտի խորհուրդ զրաբանութեան առ ի չարահամբաւել զմեզ, որ ոչ վայել է քո սրբութեանդ, զոմն նզովեալ եւ յաստուածային ընկեցեալ յարկացն ի մեզ յա-

րելով։ Վասնորոյ եւ ասեմք, եթէ որք այդպիսի խորհրդածութեամբ ասեն ի Քրիստոս մի բնութիւն, եւ կամ ընդունին զնորա վարդապետութիւնըն, ընդ նովին նզովիւք փակեալ մնասցեն յաւիտեանս ժամանակաց։

Եւ արդ՝ ընդարձակագոյն բանիւ ասասցուք զմեր դաւանութիւն, ըստ որում Մի ասեմք ի Քրիստոս բնութիւն, որ եւ ամենեցուն քաջայայտ է։ Ապաքէն մի բնութիւն յերկուս դէմս իմանի եւ ասի. քանզի է՛ որ ըստ պարզութեան է մի՛ որ ոչն է յաւդական, որպէս Գաբրիէլ եւ Միքայէլ. եւ է՛ որ ըստ յաւդաւորութեանն է մի, որպէս Ադամ եւ Նոյ։ Արդ եթէ ըստ այնմ ասէաք ի Քրիստոս մի բնութիւն ըստ որում պարզն է, ոչ էր ի դէպ ասել նմա Աստուած մարդացեալ։ Իսկ եթէ ըստ այնմ ասասցուք, ըստ որում յաւդականն մի բնութիւն, ոչ լինի բարձումն Աստուածային կամ մարդկային բըննութեանն։ Արդ եղիցի մեզ աւրինակ մարդս. որպէս ի վերայ սորա ասի որ ինչ անկ է մարմնոյ, եւ որ ինչ մարթ է հոգւոյ։ Բայց մարդն ոչ ասի երկու բնութիւնք՝ այլ մի։ Իսկ եթէ ոք ընդդէմ եկեալ երկուս ասիցէ բնութիւն Քրիստոսի, երիս լինի հաստատեալ. երկուք մարդկային եւ մի աստուածային։ Արդ զո՞ր յերիցն զմինն կամին բառնալ՝ երկուսն ասելով ըստ այմ բնութեան, զի եթէ զմարմինն, այնպիսին Եւտիքեան է։ Իսկ եթէ զհոգին մարդկային, Ապողինարիտ է։ Իսկ եթէ զԱստուածայինն, նման է Հրէիցն որք ասէին՝ դու մարդ ես, եւ զանձն քո Աստուած առնես։

Եւ արդ ի հանդիսի անցուցաք զոր ասեմքս մի բնութիւն ըստ միաւորութեանն երկուց ան-

չփոթ բնութեանցն։ Եւ վասն զի յորժամ զմարդոյն զգոյացութիւնն ի կիր առնու աստուածային պատմութիւնն, երբեմն զհոգին յիշէ միայն՝ ասելովն՝ ի պատկեր Աստուծոյ արար զմարդն, եւ երբեմն զմարմինն միայն՝ ասելովն, Հող էիր եւ ի հող դարձցիս։ եւ այն՝ վասն երկուց բնութեանցն ըզմիաւորութիւն ունելոյ։ Դարձեալ զի երբեմն զհոգին յիշելով, զմարմինն նշանակէ, եւ զմարմինն յիշելով զհոգին նշանակէ։ որպէս յորժամ ասէ, Մի հոգայք վասն հոգւոց ձերոց թէ զինչ ուտիցեն կամ զի՞նչ զգեցցին։ զհոգիսն յիշելով, զմարմինն նշանակեաց։ Եւ դարձեալ ասէ։ Ո՞չ գիտէք թէ մարմինք ձեր տաճար են Աստուծոյ։ զմարմինսն յիշելով զհոգիսն նշանակէ։ զի ի հոգիսն բնակէ Աստուած։ Դարձեալ ասէ։ Եւթանասուն եւ հինգ ոգի մտին յԵգիպտոս։ զհոգիսն յիշելով զբոլոր մարդիկսն նշանակեաց։ Եւ դարձեալ թէ, Առ քեզ ամենայն մարմին եկեսցէ։ զմարմինսն յիշելով, զբոլոր մարդիկն նշանակեաց։

Այսպիսի աւրինակաւ գիրք սուրբք եւ ի վերայ Քրիստոսի Աստուծոյ միաւորեալ բնութեանցն ասեն, որպէս յորժամ գրէ առաքեալն, Քրիստոսիւ եղեւ ամենայն որ ինչ յերկինս, եւ որ ինչ յերկրի, զաստուածութիւնն միայն նշանակելով։ Դարձեալ գրէ ասելով։ Մի է միջնորդ Աստուծոյ եւ մարդկան, մարդ Յիսուս Քրիստոս, զմարդկութիւնն նշանակելով։ Եւ այսոքիկ եւ վասն յերկուց բնութեանցն անորիւ զմիաւորութիւնն ունելոյ։ Դարձեալ զի զաստուածութիւնն յիշելով՝ զմարդկութիւնն նշանակէ, եւ զմարդկութիւնն յիշելով՝ զԱստուածութիւնն նշանակէ, որպէս Յովհաննէս ասէ։ Որ էրն ի սկզբանէ զորմէ լուաքն, որում ականատեսն իսկ եղաք, եւ ձեռք մեր չաւշափեցին

ի վերայ Բանին կենաց։ զտեսեալն եւ զչաւշափեալն ասելով, զաստուածութիւնն նշանակեաց, զի առ Հաւր, եւ ընդ Հաւր Բանն էր։ եւ չաւշափեալն մարմինն։ Դարձեալ ասէ, Ոչ ոք ել յերկինս՝ եթէ ոչ որ էջն յերկնից որդին մարդոյ որ էն յերկինս։ զորդին մարդոյ յիշելով՝ զՈրդին Աստուծոյ նշանակեաց։ Զայս ամենայն գործէ անճառ միաւորութիւնն։

Արդ՝ ոչ ի վերայ սոսկ մարդոյ ասեմք, որ ինչ ի ծննդենէն մինչեւ ցհամբարձումն, եւ ոչ ի վերայ մերկ աստուածութեանն, զի մերկ Աստուած ոչ տեսանի, եւ ոչ չաւշափի, եւ սոսկ մարդ ոչ կարէ ասել թէ՝ Յառաջ քան զլինելն Աբրահամու եմ ես։ Եւ ոչ եթէ զփառսն՝ զոր ունէի յառաջ քան զլինելն աշխարհի։ Այլ ասեմ զայսոսիկ ի վերայ Բանին մարմնացելոյ, որովք հետեւին նմա երկուք նշանակութիւնքն, այլ ոչ որոշին կիրքն եւ ներգործութիւնքն երկուց բնութեանցն, զի յորժամ որոշեմք զբնութիւնսն, գան ընդ նոսա եւ երկաքանչիւրքն յատուկքն բնաւորաբարք ըստ Նեստորի մոլորութեանն։

Դարձեալ վասն որոյ գրեաց սրբութիւնդ քո թէ՝ Հիւանդամիտք են, որ զկնի պատարագելոյն զփրկիչն մեր Յիսուս Քրիստոս եւ ականատեսք լինելոյ, մի ասեն բնութիւն։ Մեք յորժամ մատուցանեմք զպատարագն կենսաբեր, ոչ իբրեւ լոկոյ իմն մարդոյ մարմին եւ արիւն գոլ ասեմք, զի լոկ մարմինն կենդանութիւն տալ ոչ կարէ, որպէս ասաց Փրկիչն թէ՝ Մարմին ինչ ոչ աւգնէ, հոգին է կենդանարար։ Այսու իմանի թէ է կենդանարար, որպէս փրկիչն ասաց, թէ՝ Որպէս առաքեաց զիս կենդանին Հայր, կենդանի եմ ես վասն Հաւր, եւ Որ ուտէն զիս եւ նա կեցցէ վասն իմ։ Իմաստու-

թեամբ նայեսցուք ի խորհուրդ բանիս, վասն զի ի Հաւրէ առաքեալ Բա՛ննն է, եւ կերեալ յերկրի մարմինն։ Արդ եթէ բաժանեալ են բնութիւնքն որպէս ասէք, յայտ է եթէ ճաշակողքն զԲանն ուտեն, զկենդանի զառաքեալն ի Հաւրէ, ըստ որում ասացն թէ՝ Որ ուտեն զիս, զոր սարսափելի է իմանալ. իսկ եթէ զմարմինն ուտեն, եւ մարմինն կենդանարար է, յայտ է թէ միաւորեալ է ընդ առաքեցեալոյն ի Հաւրէ, եւ ոչ ունի բաժանումն։

Դարձեալ ոչ փոքր ինչ հիացայ վասն որոյ գրեցէք ի թղթի աստ, եթէ յորժամ խառնումն ասիցէք ի վերայ Քրիստոսի երկուց բնութեանցն, յայտ է թէ եւ ոչ մինն եկաց մնաց յիւրութեանն, այլ լուծեալք ի միմեանց դատարկացան. զի եթէ այս խառնեալ բնութիւնս ի Քրիստոս, որ ի Հաւրէ եւ ի Հոգւոյն սրբոյ է, յայտ է թէ Հաւր եւ Հոգւոյն բնութիւնն զխառնումն ունի ընկալեալ։ Իսկ եթէ յատկացեալ է Որդւոյ բնութիւնն առանձնաւորութեամբ եւ խառնեալ, յայտ է թէ ոչ ունի Որդի զՀաւր բնութիւն։ Լի են բանքս աղտեղութեամբ, զի եթէ ապականութեան խառնումն ասէք ի վերայ Քրիստոսի բնութեանցն, որպէս ջուր ընդ գինի խառնեալ եւ երկոքին ի միմեանց լուծեալ, եւ կամ որպէս այլասեռ հրահալքն, զոսկին ասեմ եւ զարծաթն, եւ ի միմեանց ապականեալք, թե՛ րեւս ի դէպ էր զոր ասէիրդ։ Իսկ եթէ արտաքոյ սորին է զոր ասեմք, զի խառնումն Բանին Աստուծոյ ընդ իւրոյ մարմնոյն, որպէս լոյս ընդ աւդ՝ կամ հուր ընդ ոսկի՝ կամ հոգի ընդ մարմին, անփոփոխք եւ աննւազատք գոլով, ուրեմն ի զուր չարահամբաւէք զմեզ՝ պախարակելով զճշմարտութիւնն։ Սմին եւ մեծ եւ հռչակաւոր հռետորն Աստուածաբան վկայէ ասելով. Ո՛վ նոր խառնմանս, ո՛վ սքանչելի խառնուածոյս, արդարեւ նոր իսկ է աստուածութեանն ընդ մարդկութեանն խառնումն եւ սքանչելի խառնուած անեղի ընդ եղականի։

Դարձեալ նոր իմն գրէ երանելիս. քանզի մաքուր զնորա զաստուածութիւնն բերել ոչ է հնար, որ ի լինելութեան եւ յապականութեան է բնութիւնս, վասն այնորիկ եւ զանխառնելիսն խառնէ։ Գրէ եւ սքանչելագործ այրն Աստուծոյ եւ հաւատարիմ ծառայն սուրբն Գրիգոր՝ Լուսաւորիչն Հայոց. Ա՛յս է ճշմարիտ խոստովանութիւն, խոնարհեցաւ եւ խառնեաց զաստուածութիւնն ընդ մարդկութեանս, եւ զանմեռն ընդ մեռուտս։ Եւ դարձեալ ասէ. Կորոյս զչարն եւ պարտաւորեաց զմեղս աստուածախառն մարմնովն։ Եւ դարձեալ ասէ, Խառնեաց միացոյց զմարմինն ընդ աստուածութեանն։

Տեսե՞ր, ո՛վ պատուական գլուխ, ո՛րպէս վկայեաց յաստուածազանիցն խառնումն եւ անչփոթ միաւորութեանն բնութեանցն որ ի Քրիստոս, ըստ որում եւ բազումս ունէի առ այս գրել, այլ քոյոյդ կատարելութեանդ բաւական համարեցաք ըստ իմաստնոյն խրատու՝ թէ տրամամիտն պատճառաւն բաւականասցի։

Դարձեալ խնդրելի է, թէ ընդէ՛ր սուրբ հարքն, երկուք այսմ վարեցան ձայնիւք, երբեմն խառնումն ասելով, եւ երբեմն միաւորութիւն։ Այլ վասն զի խառնումն ոչ ունի բաժանումն, եւ միաւորութիւնն ոչ ունի քակտումն, վասն այսորիկ երկոքումբքս այսոքիւք վարեցան բանիւք։ Քանզի որպէս որոշմունքն ոչ ունին խառնումն, այսպէս եւ ոչ խառնումն՝ ասի բաժանումն։ Եւ որպէս երկուութիւնն զմիութիւնն բառնայ, այսպէս եւ միաւորութիւնն բառնայ զերկուութիւնն. զի եթէ ոչ էր խառնեալ անչփոթաբար ընդ մարմնոյն, ընդէ՛ր

ասեն՝ Մարմնացաւ։ Եւ եթէ ոչ էր միաւորեալ ընդ մարդկութեանն, զի՛արդ ասեն՝ Մարդացաւ, զի մարմնանալ եւ մարդանալ անմարմին էութեանն ասի, զի մարդն ոչ (եւս) կարէ այլազգ լինել, քան եթէ մարմնով։

Նաեւ այլ եւս իմն հրաշալի ընթերցաք ի թղթի աստ, եթէ ժողովն Քաղկեդոնի մի ղէմս եւ երկուս բնութիւնս վասն այսորիկ ասաց ի Քրիստոս, զի մի ի բանն Աստուած ընթասցին չարչարանքն։ Ծաղու ուրեմն արժանաւոր են բանք նոցա թերահաւատութեանցն։ Վասն զի զնոյն զայս բան եւ պիղծն Նեստոր ախտացաւ, այսպէս ասելով ընդդէմ մեծին Կիւրղի։ Եթէ յորժամ ասիցես բնութեամբ զմիութիւնն՝ ապա ի բանն իսկ ընթանան վիշտքն։ Իսկ երանելին Կիւրեղ այսպէս պատասխանեաց. Եթէ վնասեսցի ուրեք բնութիւն մարդոյ կամ անդամ ինչ յանդամոց, կամ կուրասցի ակն, կամ հարցի այլ ինչ անդամ երկաթով, կամ ժանեաւք գազանի, խեղեսցի՛ն արդե՛ք եւ ոգիքն։ Եւ ո՛չ, ասէ, երբեք։ Արդ՝ եթէ զսա միացոյց Աստուած ի մարմնի միաւորութեամբ բնութեանն, եւ առանց վշտանալոյ եւ խեղութեան եկաց մնաց յիւրում բնութեանն, վշտանա՛յր արդեւք Բանն Աստուած յիւրում բնութեանն, զխաչէն ասեմ եւ զամենայն վշտացն։

Գրէ դարձեալ եւ նոյն ինքն Կիւրեղ՝ Որպէս հրացեալ ոսկին եւ կռանահարեալ նիւթ ոսկւոյն ընդունի զկռանահարութիւնն, այլ ոչ եւ ընդ նմա միաւորեալ հուրն, սակայն ոչ որոշի եւ ոչ բաժանի յիւրում նիւթոյն. այլ յերեւել ոսկւոյն երեւի եւ հուրն, եւ յազդել հրոյն, ազդէ եւ ոսկին, եւ գտանին ամենեւիմբ մի, թէպէտ եւ ժամանակաւք զերտանին յարեալ ի միմեանս։ Այսպէս եւ աստուածութիւնն ընդ մարմնոյն իւրոյ, մանաւանդ թէ առաւել քան զայս։ Այլ եւ զայս եւս ծանիցէ քոյդ խոհականութիւն. վասն զի աւրինակն մասն ինչ նմանէ զճշմարտութիւնն։ Զի եթէ բովանդակ ճշմարտութիւնն յաւրինակին գտանէր, նաեւ ոչ էր այնուհետեւ աւրինակն, այլ նոյն ինքն ճշմարտութիւնն վասն որոյ աւրինակն։

Ասասցուք դարձեալ ընդդէմ միւս եւս անընդդրող բանիցն զոր ասեն, որպէս ընթերցաք, զբնութիւնսն բաժանեալ եւ զդէմսն միաւորեալ անտեղի խորհրդով։ Զի եթէ բնութեանցն միաւորութիւն խառնակումն է, որպէս ասեն, ուրեմն(1) եւ դիմացն պարտի լինել, զոր մինն ասեն. վասն զի Առաքեալն երկուս դէմս գրէ, Որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր, զկերպարանս ծառայի առ, կերպ եւ կերպ ասաց։ Արդ զո՞ր յերկուցն ախորժեն բառնալ դիմաց, ըստ որում մինն ասեն. զի թէ զաստուածութեանն, զՍաբելի ախտն ախտանան, իսկ եթէ զմարդկութեանն, զի՞նչ այն որ ի ճշմարիտ կերպարանս մարդոյ զՏէրն տեսանէին։ Արդ՝ կամ եղիցի դէմն ըստ միաւորութեանն մի՝ արտաքոյ չփոթման, որպէս էն ճշմարտութեամբ, այսպէս եւ բնութեանն միաւորութիւն մի՝ անչփոթաբար, եւ կամ բաժանելով զբնութիւնսն, բաժանեալ իմասցի եւ դէմքն, զի եւ ոչ ուրեք երբեք իմացողացն իմանի եւ ասի երկուք կատարեալ անճնաւորութիւնք ի մի դէմ. այլ իմացեալք թէ աստ երկուսն ասելով բնութիւնս եւ ներգործութիւնս եւ կամս, երկուս եւ զդէմսն եւս ասելով, երկու որդիք իմանին կատարեալք զանազանեալք ըստ Նեստորի չարափառութեանն. մինն ի Հաւրէ բնութեամբ Որդի,

---

(1) Տպ. որումն։

եւ միւսն ի մաւրէ, չնորհիւ յարելութիւն եւ ճոխութիւն պատուոյ միայն ընկալեալ մարմնոյն ի Բանէն Աստուծոյ. որով իմանի Քրիստոս ինքն իւր Տէր եւ իւր Ծառայ, այսինքն աստուածութեամբն՝ Տէր, եւ մարդկութեամբն՝ Ծառայ։

Արդ զիա՞րդ կամ ո՞րպէս երկրպագեն Ծառային ընդ Տեառնն, եւ պաշտեն զարարածն ընդ արարչին, լուծանելով զսահմանս հաւատոյ սուրբ երրորդութեանն՝ յոր մկրտեցանն, եւ կամ պախարակեն զայն, որ գնեաց զնոսա իւրով պատուական արեամբն։ Եւ վասն զի ընդ հմտագոյն եւ կատարելագոյն սրբութեանդ քո է բանս, բաւական զասացեալս վարկանիմք, եւ զայս միայն կամիմք ծանուցանել հեզահայեաց քոյդ տեսողութեան, եթէ յիսկզբան մերոյ սքանչելագործ Հաւրն եւ նախաշար վարդապետին Լուսաւորչին մերոյ սրբոյն Գրիգորի ուղղակի սահմանադրութեան ամբիծ հաւատոյն, որով աշակերտեացն զՀայաստան աշխարհս, հանելով յաղջամղջին խաւարէ կռապաշտութեանն ի լոյս Աստուածգիտութեան, նշանագործ եւ հրաշալի զաւրութեամբքն, զոր կատարէր բազմաւրինակ հրաշագործութեամբքն, որ ոչ անհմուտ զքոյդ վարկանիմ ճոխութիւն, ոչ կարաց երբեք ուրեք մտանել հերձուած յաշխարհս Հայոց, այլ ի նմին ամբիծ հաւատս հաստատեալք անշարժ եւ անփոփոխ կացին մնացին, զոր չինեաց սուրբն այն ի վերայ առաքելական վիմին, զոր ոչ կարաց երբեք դրունք դժոխոց յաղթահարել՝ ըստ բանին Տեառն, մինչեւ ցայսաւր ժամանակիս, ոչ խոտորեալ յաջ կամ յահեակ, ուստի եւ ոչ պէտք եղեն նորաճայն վարդապետութեանց եւ ժողովոց՝ ի տեղիս տեղիս գունակ գունակ, որոց գիտեմք առ ի նորաճեւութեան կարգաց եւ սահմանաց հաւատոյ, որ կարգեցաւ ազդեցութեամբ սուրբ Հոգւոյն, ընդ որ այժմ առաջի կայ անցանել դուզնաքեայ բանիւ՝ առ ի բացայայտել զոր ուսաք ի Քրիստոս փրկողն մեր զբարիոք դաւանութիւնն։

Եղիցի յԵւտիքիանոսացն յաւէտ բացակայութեամբ պիղծ յաղանդոյն լինել հեռաւորագոյն, որով կարծէք զմեզ չարահամբաւել։

Խոստովանիմք զՈրդին Աստուծոյ զբանն Աստուած զէակից Հաւր եւ փառակից սուրբ Հոգւոյն, խոնարհեալ կամաւ Հաւր եւ սուրբ Հոգւոյն, բնակելով յորովայնի Աստուածածնին եւ միշտ կուսին, առեալ կատարելապէս զմերս բնութիւն, զհոգի եւ զմարմին եւ զմիտս, ոչ փոփոխելով զմարմինն յանմարմնութիւն, եւ ոչ բանն Աստուած փոփոխեալ յանփոփոխելի յիւրմէ բնութենէն, այլ միաւորեալ ի մարմնի անչփոթապէս եւ անբաժանաբար, կրելով կամաւորաբար զամենայն կիրս մարդկայինս՝ բայց ի մեղաց, սուրբ եւ միաւորեալ իւրով մարմնովն, ըստ որում աւետարանականքն պատմեն ճչմարտապատում ճառքն. նորա իւր գոլով բարձրագոյնք կրիցն եւ խոնարհագոյնքն, իւրացուցանելով զմարմինն եւ որ ինչ մարմնոյն, սովիմբ անչփոթ եւ անքակ մարմնով, խոստովանիմք զՈրդին Աստուծոյ զՔրիստոս կամաւորաբար չարչարեալ եւ մեռեալ, եւ իշխանաբար յերիր աւուր յարուցեալ։ Քրիստոս մեռաւ, ասէ, ըստ մեղաց մերոց, ըստ գրոց, եւ դարձեալ եթէ՝ Միայն ունի զանմահութիւն բնակեալ ի լոյս անմատոյց։ Մի Քրիստոս քարոզեաց աշխարհի եւ ոչ երկու, մինն մեռեալ եւ միւսն անմահ մնացեալ։ Զայս ինքն իսկ առաքեալն բացայայտեալ կնքէ. Մի է Տէր Յիսուս Քրիստոս որով ամենայն։ Եւ՝ Յանուն Յիսուսի Քրիստոսի ամենայն ծունր կրկնեսցի

երկնաւորաց եւ երկրաւորաց եւ սանդարամետականաց։

Եւ եթէ՝ Յիսուս Քրիստոս երէկ եւ այսաւր նոյն ինքն է եւ յաւիտեանս։ Եւ՝ ոչ երկու բնութեանց բաժանեցելոց եւ չարընթացելոց, եւ զուգաճանապարհացելոց, իբրեւ հանգանակաւ բաշխել զբարձրագոյնն։ Այլ միով Տեառն եւ փրկողի զմեզ Յիսուսի Քրիստոսի, իւրով անզուգական արեամբն զմերս դաւանելով փրկութիւն, զի մի՛ այլոյ պաշտաւնեայք լինիցիմք, եւ մի ասիցեմք թէ՝ ի բաց լեր ի մարմնոյդ, Բանդ Աստուած, զի երկրպագեցից քեզ։ այլ ճշմարիտ աստուածապաշտք, ըստ որում միաւորեաց զհոգի եւ զմարմին եւ զմիտս, եւ եղեւ ճշմարիտ մարդ առանց փոփոխման եւ այլայլման, եւ ոչ զբեւեռումն որոշակի սոսկ մարդոյն ասացեալ ասեմ, ըստ բաժանմանն Նեստորի, եւ ոչ զդրախտն բանալ մերկ աստուածութեանն, զի եւ ոչ այլ ոմն կախեալ զփայտէն, եւ այլոյ լեզուն որ զդրախտն աւազակին խոստանայ, այլ մի եւ նոյն ինքն մարմնացեալ եւ մարդացեալ Աստուածըն Բան, որպէս յորժամ ասաց, Որ տեսս զիս՝ տեսս զՀայր։ եւ յայտ է թէ մարմնովն տեսաւորեցաւ աչխարհի, այլ ոչ յատուկ աստուածութեամբն։ Արդ՝ յայտ է թէ ոչ Հայր մարմին ունի, եւ ոչ զՈրդի մերկ աստուածութեամբն տեսին, այլ զհայրենի բնութիւնն, ի մայրենի բնութեանն միաւորեալ ցուցանէր աչխարհի։ Ըստ որում եւ Յովհաննէս վկայէ թէ՝ Որ էն առ Հաւր՝ երեւեցաւ մեզ։ ըստ որում եւ Թումայի չաւչափեալ եւ զգինահարեալ կողն՝ անորոշաբար Տէ՛ր եւ Աստուած վերակոչեաց։ Որում եւ մեք հետեւեալք առաքելական ճշմարիտ վարդապետութեանն, խոստովանելով զՔրիստոս անչփոթ եւ անբաժանելի մարմնով, մի

Որդի եւ Տէ՛ր եւ փրկի՛չ եւ կեցուցիչ եւ ազատիչ զմեզ իւրով անապական մարմնով եւ արեամբն. փառաւորեալ ընդ Հաւր եւ ընդ Հոգւոյն սրբոյ, յամենայն յանսպառ յաւիտեանս։

Ցաւէտ հեչտութեամբ ընկալայ, ո՛վ պատուական գլուխ եւ հայր սուրբ, զառ ի քէն գրեալսդ, անխախտելի կալ մնալ մեզ ի սպասաւորական հնազանդութեան, սուրբ եւ աստուածապարգեւ թագաւորութեանդ, ըստ աստուածային գրութեանցն որ մեզ աւանդեցաւ, յորմէ ոչ երբեք խոտորեալ, քան եթէ միշտ ի նոյն խոկալով հնազանդութեան եւ սպասաւորութեան խորհուրդս, ցանկ սպասելով ազդեցեալ ինչ ի մեզ հրամանի ինքնակալ թագաւորութեանդ, զորս անսայթաք եւ առանց հեղգալոյ զփոյթ յաւժարութեանն արդիւնաւորիմք խորհըրդով եւ իւր վերնական չնորհացն ազդեցութեամբ։ Այլ եւ զքոյդ պատուական սիրելութիւնդ անընդմիջաբար ի խորհուրդս իմ յաւէտաբար կրեմ, զսիրոյն կապակցութիւն ըստ արժանաւոր քոյդ մեծութեան, եւ պարկեշտ եւ նազելի եւ մաքուր վարուց, ըստ որում հայցեմ ի նուիրական եւ մշտահայց յղդունակ քո աղաւթս եւ զմեզ յիշատակել՝ հայցելով յապենիազն Աստուծոյ, զի եւ ի մեզ կանխեսցէ զառատապարգեւ չնորհացն իւրոց զօրմութիւն։ Եւ խաղաղութիւնն Աստուծոյ վերահովանասցի ձերում սրբութեանդ, պահպանելով անվրդով յամենայնի զքոյդ արժանաւոր եւ պարկեշտ գլխաւորութիւնդ։

Աւրհնութեանս զոր առաքեալ էիք յաստուածընկալ եւ յամենայաղթ նշանէդ, խոնարհ երկրպագութիւն մատուցի, եւ չնորհակալութիւն յաւէտ մտաւս եւ վայելչական ողջունիս։

ՂԲ

ԹՈՒՂԹ ԳԱԳԿԱՑ, ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՑՈՑ ԹԱԳԱՒՈՐԻ, ԱՌ ԿԱՑՍՐՆ ՑՈՒՆԱՑ ՌՈՄԱՆՈՍ, ՎԱՄՆ ՀԱՒԱՏՈՑ

Հովուապետի հանդարտի եւ զգաւնացելոյ, ցածուն եւ պատուական վարուք ի Տէր, գլուխ եպիսկոպոսաց Նոր Հռոմայ, պատրիարգի յընթանուրս, Գագիկ ի ծննդաբանութենէ Սենեքերիմայ, երկրպագող սուրբ խաչիդ, եւ ծառայ սուրբ հայրապետիդ, ի Տէր խնդալ։

Գրել առ սրբութիւնդ ձեր դանդաղելի է, եւ չգրելն զրկանք մեծ, այլ յաւժարութիւնս ստիպեաց զերկոսեանն ի բաց բառնալ՝ զդանդաղումն եւ զզրկանս, զի չէ փոքր զրկանք մերժել հեռանալ ի սուրբ հայրապետական խնամարկութենէդ, եւ յարդիւնաւոր աւրհնութեանց եւ սրբամատոյց աղաւթից։ Զնոյն համարձակութիւն առ ի գրել առ սուրբ եւ քրիստոսապսակեալ թագաւորն եւ զընդունելութիւնն առ սուրբ հայրապետդ ապաստան արարի, զոր յակն առեալ ձեր հեզաբար՝ զիս ծառայ սուրբ եւ բարձրագահ արքեպիսկոպոսիդ, եւ առաքելաժառանգ պատրիարգիդ, եւ սուրբ թագաւորիդ քրիստոսեան աթոռաժառանգ աւանդապահի, զի բնաբար ունէաք, աչխարհս Հայոց զհնազանդու-

---

Բնագիր Ա. էջ 295 - 301։ Համմտ. ԺԷ. էջ 547 - 555։ ԻԱ. 717բ – 725բ։

թիւն կայսերական աթոռոյդ, եւ հայրապետական գահակալութեանդ, որպէս ցուցանեն գիրք պատմագրացն։ Զի ոչ միայն սիրողաբար հարկս հարկանէաք կայսեր, այլ եւ առ սուրբ հաւատոյն միաւորութիւն խոստովանութեան հաղորդս եւ հաւասարս գտանէաք։

Որպէս եւ մեծն Աւխստակէս, որդի մեծի սրբոյն Գրիգորի, ի սուրբ ժողովին ԾԺԸ սուրբ հայրապետացն, որ ի Նիկիա Բիւթանացւոց ժողովեալք առ ի կործանումն Արիոսի մոլորութեանն։ Նոյնպէս եւ մեծն Ներսէս յերկրորդ ժողովին ՃՇ սուրբ հարցն որ ի Նոր Հռոմ, աճապարեալ փութացան վասն պիղծ կատաղեալ Մակեդոնի յամառութեանն։ Դարձեալ որք յԵփեսոս Ասիա ժողովեցան Մ սուրբ հարքն վասն Նեստորի յիմարութեանն, որ թէպէտ ոչ ոք էր ի մերմէ աչխարհէս անդր հասեալ, սակայն երանելոյն Կիւրղի եւ Պրոկղի եւ Ականայ զգուշացուցանող թղթովք փութացան հասին առ մեծն Սահակ եւ երանելին Մաշտոց, եւ միաձայնութեամբ ի մի ուղղափառ խոստովանութիւն վերադրեցան ընդ սուրբ հայրապետսն՝ ժողովեալք յԵփեսոս ծովահայեաց։

Իսկ վասն չորրորդ ժողովոյն, որ ոչ զմիաձայնութիւն յանձին ունին վարդապետքս Հայոց՝ հաղորդել ընդ ժողովոյն ՈՀԶ եպիսկոպոսացն, հարցի յառաջնորդաց մերոց, թէ ընդէ՞ր, եւ վասն որո՞յ պատճառանաց, մեկուսի գոլով ի նոցանէ, եւ այնու պատճառանաւ ի հայրապետական եւ ի թագաւորական խնամարկութենէն եւ յընտանեբար գթասիրութենէն աւտարացեղութիւն ի մէջ արկեալ լինի, եւ այդր աղագաւ ոչ ուղղակի սուրբ հայրապետքն եւ սուրբ թագաւորքն զնայեցածն առ աչխարհս Հայոց բացակարգեալ գլխաւորեն։

Պատասխանի տուեալ ասեն, վասն զի ընդդէմ երից ժողովոցն գտաք զվարդապետութիւնն նոցա. եւ բացեալ զգիրս ամբաստան լինէին, ասելով թէ Նեստորաբար իմացմամբ սահմանեցին յետ անճառ միաւորութեան Բանին եւ մարմնոյն՝ երկու բնութիւնս բաժանաբար ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս խոստովանեցին, եւ երկուս կամս, եւ երկուս ներգործութիւնս, եւ զխաչն եւ զմահն մարդոյն միայնոյ սահմանեցին, եւ ոչ Աստուծոյ մարդ եղելոյ ի սուրբ կուսէն Աստուածածնէն, զոր ոչ աւանդեաց մեզ Լուսաւորիչն մեր սուրբն Գրիգոր հանդերձ այլաւք վարդապետաւք, զորս եդ Աստուած յեկեղեցւոջ, զոր սակաւ ինչ ի բազմաց գրեմ զասացեալս վարդապետաց մերոց ի գրոց սրբոց, նախ՝ վասն բնութեանցն միաւորութեանց, եւ ապա՝ վասն խաչի խորհրդոյ։

Գրէ Յուլիոս Հռոմայ հայրապետն առ Դիոնէսիոս այսպէս. Քանզի հարկ է զնոսա, որ երկուսըն ասեն բնութիւնս, զմին երկրպագելի, իսկ ըզմիւսն ո՛չ, յաստուածայինսն մկրտիլ, իսկ ի մարդկայինն ոչ մկրտիլ. իսկ եթէ ի մահ Տեառն մկրտեցաք, մի խոստովանիմք բնութիւն զանախտակիր աստուածութեանն եւ զախտակիր մարմնոյն, քանզի ի մահ նորա մկրտութիւն եւ ի մարմնոյն յարութիւն՝ (եւ) թողութիւն մեղաց տուեալ լինի։ Ասէ եւ Երինոս՝ հետեւողն առաքելոց. Որ եկն եւ մի բնութիւն Աստուծոյ եւ մարդոյն գործեաց, մեր ոչ կարացելոյ այլաւրինակաբար ինչ կցորդութիւն ընդունել զանապականութեանն, եթէ ոչ նորա էր եկեալ առ մեզ։ Ասէ եւ սուրբն Մելիտոս Անտիոքու եպիսկոպոս. Մի բնութիւն խոստովանիմք եւ երկու գոյացութիւնք, քանզի իմացեալ, եւ որպէս ճառեմք, զԱստուած Բանն, որ խաչեցեալ, որ Հաւրն

անապական Որդին՝ ի ձեռն անապական մահուանն իւրոյ, զառ ի մեզ զմահն խափանեաց։ Ուսուցանէ եւ Լուսաւորիչն մեր սուրբն Գրիգոր. Հաւատաք ճշմարիտ այս են. խոնարհեցաւ աստուածութիւնն, եւ խառնեաց զմարդկութիւնն ընդ իւր աստուածութիւնն։ Եւ դարձեալ ասէ. Խառնեաց միացոյց ընկղմեաց զմարմինն յաստուածութիւնն։ Եւ դարձեալ ասէ. Քանզի միացաւ ի մարմնի բնութեամբ, եւ խառնեաց զմարմինն ընդ իւր աստուածութեանն։ Եւ այլ յոլովագոյնս դնեն առաջի իմ ճառս վարդապետականս Յունաց եւ յԱղեքսանդրացւոց վարդապետաց։

Հարցի դարձեալ վարդապետացս մեր. եթէ ընդէ՞ր դուք զԽաչեցարդ յերիս սրբասացութիւնսն սահմանէք. Թերեւս սուրբ Երրորդութեանն ախորժէք զխաչն կազմել, որով յիրաւի խորշին եւ մերժին ի մէնջ իմաստունքն Յունաց։ Պատասխանի ետուն եւ ասեն. Քա՛, մի լիցի. ոչ Երրորդութեանն զփառաբանութիւնս զայս վերաճայնեմք, այլ Որդւոյ միայնոյ. որպէս զմարդանալն ի կուսէն Որդւոյ միայնոյ հաւատամք, ա՛յսպէս զխաչն եւ զմահն Որդւոյ խոստովանիմք։ Քանզի մեծն Եսայի՝ զՈրդի ետես նստեալ ի վերայ աթոռոյ բարձրացելոյ, եւ նմա սերովբէքն աղաղակէին զերիս սրբասացութիւնսն, որպէս աւետարանիչն Յովհաննէս վկայէ. վասն այսորիկ, ասէ, Ոչ կարէին հաւատալ ի Յիսուս, զի գրեալ է, կուրացոյց զաչս նոցա եւ ապչեցոյց զմիտս նոցա. զայս ասաց Եսայի զի ետես զփառս նորա եւ խաւսեցաւ վասն նորա։ Եւ այսր աղագաւ երիս սրբասացութեամբ զՈրդի փառաւորեմք խաչին խորհրդով։

Եւ ասեն եթէ վարդապետքն Յունաց, վասն զի ոչ ախորժեն զմարմինն Քրիստոսի ի փառս Եր-

րորդուԹեանն բարձրացուցանել, եւ ոչ զԱստուած ասեն խաչեալ վասն աչխարհի, այլ մարդ սոսկ, եւ յարելուԹեամբ առ Բանն մերձեցուցեալ, որպէս Նեստորի եւ Թէոդորիտի եւ Պաւղէ Սամուստացւոյ եւ այլոց հաճոյ Թուի։ Վասն այսորիկ մերձեցուցանել հաճոյ համարին առ հերձուած, զոր ոչ ծանուցեալ մեր, եւ ցուցանեն ի գրոց սրբոց այսպէս, առ բնուԹեանցն միաւորուԹիւն, որով ոչ սոսկ մարդ զխաչեալն խոստովանիմք, այլ Աստուած մարդ լեալ։ Եւ մատուցին առաջի իմ գիրս Սոկրատայ պատմագրի եկեղեցական չարածի, եւ ունէր յիշատակարան այսպէս. եԹէ Յովհան Ոսկեբերան ընդդէմ Արիանոսացն կարգէ դասս պաշտաւնէից մի փառաբանուԹիւն եւ պատիւ տալով Հաւր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ։ Իսկ յերեկոյս եւ ի վաղորդեան զերիս սրբասացուԹիւնսն միոյ անձնաւորուԹեանն սահմանեալ ի վերայ Որդւոյ ի կուսէ մարդ եղելոյ, որ խաչեցաւն վասն մեր, եւ երգէին Սո՛ւրբ Աստուած, սո՛ւրբ եւ հզաւր, սո՛ւրբ եւ անմահ, որ խաչեցա՛ր վասն մեր, ողորմեա՛ մեզ։ Եւ ասէ կարգեալ զայս յիգնատիէ Անտիոքացւոյ. որ ասի լինել յեւԹանասուն առաքելոցն։ Տեսանէ, ասէ, սուրբն Իգնատիոս զզաւրս երկնայինս՝ որ երիս սրբասացուԹեամբ զսուրբ ԵրրորդուԹիւնն փառաբանէին։ Զնոյն դարձեալ եւ ի վերայ Որդւոյ զերիս սրբասացուԹիւնսն ընծայեցուցանէին։ Եւ սուրբ Լուսաւորիչն մեր ի կարգադրուԹեան սուրբ պատարագին զերիս սրբասացուԹիւնսն ի վերայ Որդւոյ կանոնեաց։

Զնոյն յարեն, եւ զառ ի վարդապետաց առաջնոց բանս առ ի հաւատարմուԹիւն իւրեանց աւանդեն մեզ։ Գրէ Ցուլիոս Հռոմայ հայրապետն ի Պռոսդոկիոն ԹղԹին. Որ միւս փառաբանուԹիւն ի

ներքս ածէ քան զՀայր եւ զՈրդի եւ զսուրբ Հոգին, եւ որ յաւելու միւս փառաբանուԹիւն քան զձայն սերովբէիցն, եւ որ զի՝ Մարիամայ մարմինըն ոչ խոստովանեսցին ներմարմին, Աստուած համազոյ Հաւր, եւ անախտակրին ախտակրուԹիւն. նզովեա՛լ եղիցի։ Գրէ եւ Երինիոս՝ հետեւողն առաքելոց այսպէս. Որ ոք զատանէ զՔրիստոսէ, զոր եւ անչարչարելին ասեն, Բ անճինս յայտնեն, քանզի ումն չարչարեցաւ, եւ ումն անչարչարելի մնաց. ո՛չ մի, այլ երկու. բայց մի է ծնունդըն եւ չարչարեալն, եւ նոյն միածին Որդին Աստուծոյ, զոր ետ Հայր վասն անբաւ մարդասիրուԹեան իւրոյ աչխարհի։ Եւ դարձեալ Պաւղոս զայլ ոք ոչ գիտէ բայց զխաչեցեալն եւ զչարչարեալն եւ զմեռեալն եւ զյարուցեալն, զոր եւ մարդ իսկ ասէ։ Եւ Կիւրեղ Երուսաղէմի այսպէս ասէ. Ոչ եԹէ մարդ ոք էր դուզնաքեայ որ չարչարեցաւն, այլ Աստուած որ մարմին զգեցաւ։

Արդ՝ եԹէ մի է Քրիստոս, եւ ոչ երկու, ապա Աստուած է որ խաչեցաւն, եւ ոչ մարդ սոսկ. յաւէտ յիրաւի՛ փառաբանեմք երիս սրբասացուԹեամբն որ խաչեցաւն վասն մեր։ Եւ Գրիգոր սքանչելագործ այսպէս ասէ. Ոչ եԹէ այլ ոք է որ խաչեցաւն եւ այլ որ ոչ խաչեցաւն. եւ որ ոչ խոստովանի զառանց չարչարանաց Բանն իւրով մարմնովն չարչարեալ. նզովեա՛լ եղիցի։ Եւ Գրիգոր Նազազացի Աստուածաբան ասէ. Որ ոչ խոստովանեսցի զխաչելեալն գոլ Աստուած, նզովեսցի, եւ կարգեսցի ընդ աստուածասպանսն։ Ի վերայ բերէ նոյն եւ ասէ. Ցի՞մ մերժէք ի լինելոյ Աստուած ճչմարիտ զայն, որ ի կուսէն՝ Աստուած ճչմարիտ եւ չարչար-

եալ. զի եթէ ոչ է Աստուած, որ ի կուսէն, եւ այլ ոմն է եւ այլ, ապա մինն միւսումն տէր հանդիպանայ եւ միւսն ծառայ, եւ արդ տեսցուք թէ ո՞վ է տէր եւ ո՛վ ծառայ։

Գրեալ է թէ՝ Հանէր Յիսուս զգիչերն ի գլուխ յաղաւթսն Աստուծոյ, որ մերձ ի խաչելն արդեւք մարմին Բանին առ ինքն Բանն աղաւթէր ի միում դիմի եւ անձնաւորութեան, զի մի՛ մատնեցի խաչին, եւ մի դէմն՝ նոյն դէմի ծառայ եւ Տէր յարմարի, եւ ինքն զինքն աղաչեսցէ, քանզի ահա խոստովանութիւն ժողովոյն յայտ է, մի դէմ եւ մի անձն եւ Բ բնութիւն, բաժանաբար անհաղորդս ի միմեանց ունել Քրիստոսի։ Բայց արդ՝ զի՞արդ մի դէմ եւ մի անձն ապտակի եւ խաչի եւ Բ բնութիւն։ Արդ՝ զանձն եւ զդէմն, որո՞ւմ բնութեան պարտ է խոստովանել, աստուածութեա՞ն, եթէ մարդկութեա՞ն։ Զայս հարցեալ վարդապետքս մեր ի տարակոյս արկին զիս։

Դարձեալ ասէ Գրիգոր Աստուածաբան. Աստուած խաչեալ եւ երկիր չարժեալ, եւ դարձեալ պարտ էր արարչին չարչարակից լինել արարածոցըս։ Դարձեալ ասէ. կարաւտացաք Աստուծոյ մարդանալոյ եւ մեռանելոյ։ Եւ դարձեալ ասէ, Արիւն Աստուծոյ եւ չարչարանս եւ մահ։ Այսպէս եւ Աթանաս Աղեքսանդրացի ասէ ի խաչին բանի այսպէս, Զի՞ղատոս այպանելոյ ինչ էր, այլ հաւատալոյ, եթէ ոչ զդատեալն գոլ Աստուած։ Եւ այլ անթիւ յոլով գրոց եղին առաջի իմ, զոր աւելորդ համարեցայ երկարաբանել ի թղթի աստ, զի ոչ յուսուցանել կամ ի վարդապետել ձեզ առաջի արկի, զոր ինչ գրեցիդ, այլ քննել եւ ի միտ առնուլ զերկպառակութիւն՝ որ ի մէջ երկոցունց ազգացս հաստատեալ կայ։

Ասեն դարձեալ. թէ նոքա ասեն, թէ երից սրբասացութեամբ ո՛չ վայել է փառս տալ միոյ անձնաւորութեան, բայց միայն սուրբ Երրորդութեանն, եւ Քրիստոս մի է յԵրրորդութենէն, եւ Երրորդութեանն միայն յարմարական գոլ սրբասացութիւնքն։ Ապա ուրեմն այլ է Քրիստոս եւ այլ Բանն Աստուած, եթէ այդպէս է, ապա ո՛չ՝ Մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայն արարած, եւ ո՛չ Բանն մարմին եղեւ, եւ ո՛չ ԶՏէրն փառաց ի խաչ հանին, այլ զմարմինն Տեառն փառաց, եւ ո՛չ փառացն եւ զաւրութեանն անուն Քրիստոս, այլ կամ յատուկ Բանն Տէր փառաց, եւ ըստ բնութեանն սոսկ Աստուածութիւնն խաչեալ եւ չարչարեալ, եւ կամ սոսկ մարդն Տէր փառաց եւ Քրիստոս որ խաչեցաւն վասն մեր, եւ նմա կրկնեսցի ամենայն ծունր երկնաւորաց եւ երկրաւորաց, ապա եւ ամենայն մարդիկ երկրպագեալ եղիցին, եւ յաւելցի ա՛յլ փառաբանութիւն, որով փառաբանի խաչելեալն, եւ ա՛յլ որով փառաբանի Բանն յԵրրորդութենէն, որ ոչ ունի հաղորդութիւն բնութեամբ առ Բանն։

Դարձեալ համառաւտեն զբանն ասելով, թէ ոչ միայն մեք Հայք ոչ ընկալաք զսահման չորրորդ ժողովոյն, այլ նախ ինքեանք յինքեանս բաժանեալ այպանեցին զխոստովանութիւնն։ Աղեքսանդրացիքըն յինքեանս բաժանեցան եւ ընդդէմ կացին ժողովոյն. Դիոսկորոս եւ Պետրոս եւ Տիմոթէոս եւ Անատոլիս, եւ այլք յոլովագոյնք, եւ Երուսաղէմացիքն՝ թէպէտ եւ առ փոքր մի ունկնդիր եղեն Յուբնաղի, այլ յետոյ եւ նոքա քամահեալ յետս ընկեցին զսահման ժողովոյն, մինչեւ յաւուրս Յուստինիանոսի կայսեր, որ թագաւորասատ հրամանաւ հաւանեալ հնազանդեցոյց։ Անտիոք Ասորւոց

եւ որք ընդ նոքաւք՝ նոյնպէս եւ նոքա մերժեալ յետս ընկեցին զժողովն, մինչեւ ցայսաւր ժամանակի։

Հայք եւ Վիրք եւ Աղուանք միաձայն խոստովանութեամբ, ի ժամանակս Բաբգէնի Հայոց կաթուղիկոսի, ժողովեալ ի սուրբ կաթուղիկէն Հայոց, ընդ որս Գաբրիէլ Վրաց կաթուղիկոս, եւ ընդդէմ ժողովոյն միախորհ եդին ընդդիմակս, մինչեւ ցկիւրիոն Վրաց կաթուղիկոս։ Զենոն կայսր Ցունաց քամահեալ զժողովն Հենոտիկոն թղթովն, յաւժարագոյն զբոլոր թագաւորութիւնն Հռովմայեցւոց միաւորեաց ի բաց կալ ի սահմանէ ժողովոյն, եւ սահմանեալ չինեաց ի վերայ Բժ գլխոցն կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ վարդապետութեանն, յորոյ աւուրս Ակակ կոստանդնուպաւլսի հայրապետն խնդրեաց ի Պետրոսէ Աղեքսանդրացւոյ զուսումն ուղղափառութեան, որ եւ ընկալեալ ի նմանէ, զոր ինչ եւ խնդրեաց՝ ժ թղթովք եւ ժ պատասխանաւք։ Անաստաս եւ Ցուստիանոս եւ Ցուստինոս կայսերք, եւ նոքա ի բաց բարձին զաւանդութիւն տումարին Լեւոնի եւ զկանոն ժողովոյն։ Ագաթոն Հռոմայ հայրապետ եւ Մաքսիմոս կոստանդնուպաւլսի մոնազն, որ ծայրատեալ ի ճեռս եւ յոտս լուծին զնա ի կենաց որպէս զընդդիմակ ժողովոյն, զի հակառակս լեալ միմեանց յաւելին ի սահման հաւատոյն ըստ իւրեանց մտացն հաճութեան, եւ ապա ի վերայ սպանմանն Մաքսիմոսի ընկալան զյաւելադրութիւնն։ Արդ եթէ ուղղակի խորհեցաւ Մաքսիմոս, ի զուր եղեւ ի մահ դատապարտեալ, եւ գտանին պարտականք արեան սպանելոյն. եւ եթէ ոչ բարիոք իմացաւ, ընդէ՞ր ապա զոչ ուղղագոյնսն յետոյ ի զղջումն եկեալ յանձն առին եւ տեղի ետուն քաջ ախորժելով։

Արդ բազում անգամ գրեալ է իմ ի թղթի աստ, ոչ փորձողականս կամ վիճողականս, այլ պատմողական, եւ ցանկացող կապակցութեան սիրոյ, եւ ծառայական հարկատրութեան առ բարեպաշտ թագաւորդ եւ առ սուրբ հայրապետսդ հաւատարմացուցանել, եթէ արդե՞ք հնարաւորել ի բաց բառնալ զկրճիմն որ կայ ի միջի ըստ առաքելոյն Պաւղոսի, զցանկն քակել եւ զմիջնորմն յատակել, եւ զերկոսինն հաստատել ի մի նոր մարդ, յոր կոչեցաք ծննդեամբ սուրբ աւազանին։ Եւ յայնժամ կատարեսցին ասացեալք փրկչին ի կտակի աւուր նորոյ ուխտի, յորժամ տնտեսաբար ընդ Հաւր միակամութեամբ աղերսէր. Որպէս ես ի քեզ Հայր եւ դու յիս, կամիմ զի եւ սոքա ի մեզ եղիցին։ Ես ի սոսա եւ դու յիս, կամիմ զի եւ սոքա ի մեզ եղիցին։ Ես ի սոսա եւ դու յիս, զի եղիցին կատարեալք ի մի. եւ ոչ վասն սոցա միայն աղաչեմ, այլ եւ վասն ամենայն հաւատացելոց բանիւ սոցա յիս։

ՂԴ

ՏԵԱՌՆ ԽԱՉԿԱՑ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ, ԲԱՆ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԵԱՆ, ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ՅՈՒՆԱՑ ԳՐՈՑՆ՝ ԶՈՐ ԱՐՁԱԿԵԱԼ ԷՐ ԱՌ ՆԱ ՄԵՏՐՈՊՈԼԻՏՆ ՄԵԼԻՏԻՆՈՑ։

Ի ԼՈՒՍԱՆՑՍՆ՝ ԹՈՒՂԹ ՍԱՄՈՒԷԼԻ ԿԱՄԲՐՋԱՁՈՐԵՑՈՑ ՀԱՑՈՑ ՓԻԼԻՍՈՓԱՑԻ, ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ԹԷՈԴՈՐՈՍԻ ՄԵՏՐՈՊՈԼՏԻ ՄԵԼԻՏԻՆՈՑ, ԳՐԵԱԼ ՀՐԱՄԱՆԱԻ ԽԱՉԿԱՑ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ

Բերաւ գիր ողջունաբեր առլցեալ իմաստայեղձ քննութեամբ, եւ բազմահանճար խոհականութեամբ։ Գիր մեղադրական եւ հաւատաբանութեան եւ հրաւիրականի ի ձերմէ Սրբութենէդ։ Սիրելի եղբայր եւ պատուական գլուխ եպիսկոպոսաց, Տէր Թէոդորոս մետրոպոլիտ մայրաքաղաքիդ Մելիտինոյ, առ մեզ Հայաստանեայս՝ ի հայրապետական Աթոռ սրբոյն Գրիգորի, եւ սրբոց առաքելոցն Բարդողիմէոսի եւ Թադէոսի, առ իմ նուաստութիւնս, որ չնորհաւքն Աստուծոյ եմ տեղապահ առաքելական աթոռոյս, նոցին աշակերտ եւ որդի կրտսեր, ողորմութեամբն Աստուծոյ կաթուղիկոս Հայոց Մեծաց։

Ընթերցեալ վերահասու եղաք բովանդակ գրելոցս ի սմա եւ յո՛յժ ուրախացաք ընդ ձեր բա-

---

Բնագիր Ա. էջ 302 - 322։

րեմտութիւնդ, որ տիրաբար մտաւք կամիք, զի ամենեքեան կեցցեն, եւ ի գիտութիւն ճշմարտութեան եկեսցեն. զի իբրեւ զքաջ հովիւ զհետ ընթացեալ որպէս մոլորելոց, հրաւիրեալ էք զմեզ թըղթով ընդ այլ հեթանոսս ի կաթուղիկէ եկեղեցի՝ ի հաւատս ճշմարիտս՝ եւ առ ի գաւազանն երկաթի որ մանրէ զաչխարհս։ Բարի է հրաւէրդ, եղբայր սիրելի, բայց անագան է յոյժ. այլք նախ քան զքեզ եւ քան զբազումս հասին առ մեզ հրաւիրակք ի սուրբ Հոգւոյն, առաքեալք եւ մարգարէք եւ աւետարանիչք, եւ նոցուն աշակերտք հրաւիրեցին զմեզ կանխաւ, եւ մուծին ի հարսանիսն երկնաւոր առ փեսայն Քրիստոս՝ յեկեղեցիս Աստուծոյ կենդանւոյ, ի հաւատս ամբիծս եւ անարատս, եւ ի գաւազանն, որ յառաջ քան զարեւ բուսաւ յանեղ լուսոյն, եւ յարմատոյն Դաւթի դարձեալ չառաւիղեաց ի վեր քան զբնութիւնս Քրիստոս թագաւորն, նա հովուէ զմեզ յեկեղեցւոջն իւրում, եւ հովուեցէ մինչեւ յաւիտեան։

Այլ եւ յերկաթի գաւազանէն մեք ոչ եմք ապստամբք, այլ ընդ նովաւ եմք նուաճեալք, եւ զաւրութիւն մեծ գաւազանին, զոր կոչես երկաթի, է՛ ազգս Հայոց, եւ սովաւ վանէ զաչխարհս։ Բայց դու ոչ բարիոք գործես, զի ոչ միայն ի մետասաներորդ ժամուն, ըստ աւետարանին, այլ ընդ երեկըս կամ թէ ի մէջ գիշերի տաս զհրաւէրդ, որ թէ եւ փութասցուք ի կոչդ քո հասանել, ոչ ժամանեմք յաւթեւանսն. զի մերձեալ է ժամանակ դատաստանին, եւ դատաւորն առ դուրս հասեալ կայ, այսուհետեւ հանդիսից եւ քրտանց, եւ ոչ հրաւիրման է ժամանակ։ Դադարեա՛, ո՛վ սիրելի, յայդմ խնդրոյ, թո՛ղ զմեզ եւ երթ լե՛ր աւետարանիչ քարոզ եւ հրաւիրակ այնոցիկ, որ ոչ ճանաչեն զԱստուած, եւ

ոչ հնազանդին աւետարանին փառաց Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զի զբարեացն առցես զհատուցումն, եւ մի՛ ջանար չինել ի վերայ այլոյ հիման, զի մի՛ անվարձ մնասցես։

Վասն զի մեք վաղ ուրեմն ընկալաք զլոյս գիտութեան սրբոյ Երրորդութեանն, եւ հաւատով Որդւոյն Աստուծոյ կնքեցաք ի մի յոյս կոչման մերոյ, միով հոգւով ի Քրիստոս միացեալ, միոյ Աստուծոյ ընծայեցաք յորդեգրութիւն ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի, որ իբրեւ զարեգակն ծագեալ յարեւմտից, առաքելական հանդիսիւ լուսաւորեաց զարեւելեայս Երրորդութեանն ճառագայթիւք. յինքն լցեալ զպակասութիւնն նեղութեանցըն Քրիստոսի։ Երկնաւոր նահատակութեամբն ետ զճայն իւր ընդ ծագս երկրի. եւ զորոտումն բանին կենաց ի մեզ հնչեցուցեալ՝ տեղալով զանձրեւ քաղցրութեան Հոգւոյն սրբոյ, եւլոյծ զամպարշտութեանն կռապաշտութիւն՝ զչար ճմեռն, եւ փարատեաց զխաւարն մեղացն, ծագեաց ի մեզ զքաղցր ճառագայթ տիեզերածաւալն լուսոյ աւետարանին, եւ ետ մեզ պարգեւ զպաշար ճանապարհին կենաց, զքաղցրուսոյց վարդապետութեանն իւրոյ զբանսն, որ միաբանի առաքելոց եւ մարգարէից եւ ամենայն տիեզերախաւս վարդապետաց եկեղեցւոյ սրբոյ. նա չինեաց զեկեղեցի Հայաստանեաց ի վերայ հիման առաքելոց եւ մարգարէից, եւ լցոյց աստուածեղէն կրաւնիւք առաւել եւս քան զայլոց ազգաց հաւատացելոց։ Բազում ինչ աւանդութիւնս եւ կրաւնս աստուածայինս առաքելաբար հրամանն ետ պահել իւրում եկեղեցւոյ, ինքն գոլով վկայ ճշմարիտ՝ խոստովանող, եւ առաքեալ եւ աւետարանիչ Միածնին, առ ի նմանէ՝ լուսաւորեալ մեք։ Ընկալաք դարձեալ զնոյն հաւատ առաքելական ի

սուրբք հարցն երեք հարիւր եւ տասն եւ ութիցն որ ի Նիկիա, ի ձեռն սրբոյն Աւիստակէսի նորին որդւոյ, զոր ունիմք առանց յաւելման եւ պակասութեան։ Նոյնպէս եւ զձ եւ Մ սրբոց հարցն, որ ի Կոստանդնուպաւլիս, ի ձեռն սրբոյն Ներսէսի, եւ զերկու հարիւրոցն որ յԵփեսոս՝ ի ձեռն աշակերտացն սրբոյն Սահակայ եւ Մեսրոպայ։ Զայս երից սրբոց ժողովոց խոստովանութիւն եւ զհաւատ ընդունիմք եւ քարոզեմք, հաւասար սրբոյն Գրիգորի եւ սրբոց առաքելոցն հրեղէն լեզուացն աստուածախաւսութեան։ Եւ աւելի քան զայս, որ առաքս, թէ եւ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ, նզովե՛մք եւ ի բաց բառնամք։

Դուք եղբայրասէր մտաւք ջանայք վասն միութեան եկեղեցւոյ եւ կապակցութեան հոգեւոր սիրոյ եւ միաբանութեան առ միմեանս. վասն այնորիկ շատ ջանիւ եւ մեղադրութեամբ յայտնեալ էիք ի թղթի աստ զամենայն սրտից ձերոց զծածուկս։ Ուսուցանելով զմեզ մի ըստ միոջէ, թէ որպէս հովիւքն առաջինք եղեն քարոզք եւ աւետարանիչք, մշակք քաջք, որ սերմանեցին ընդ տիեզերս զբանն կենաց եւ լցին անուշահոտ պըտղովք զտիեզերս ամենայն՝ ջնջելով զգայթակղութիւն թշնամւոյն յերկրէ, հաստատեցին զտիեզերս ի հաւատս ճշմարիտս։ Թուեալ էիք ի թղթի աստ եւ զպգս հեթանոսաց, ըզԹուրքս, զԱլանս, զՁիկս, զԼախուարտս եւ զայլս նման սոցա, եւ վկայեալ էիք թէ ամենեքեան սոքա ի մի բերան փառաւոր առնեն զԱստուած յեկեղեցւոջ, հնազանդեալք ընդ երկաթի գաւազանաւն, որ է տէրութիւն Հոռոմոց, եւ ոչ ոք հերձաւ ի կաթուղիկէ եկեղեցւոյ։ Հոգացեալ էիք եւ զմեզ զՀայաստանեայսս, որպէս աւետարս գոլով յեկեղեցւոյ Աստուծոյ, ախմարս եւ

տգէտս բանիւ եւ իմաստութեամբ, եւ մեղադրեալ՝ թէ զարատաւուրն ոչ ճանաչէիք, զի ոմանք յառաջնոցն անտի սերմանեցին ի ձեզ զորոմն չարին, զրպարտելով զհարան մեր ի բանս սուտս՝ զոր ոչ նոցա. եւ վասն այնր ոչ ընդունիք զժողովն Քաղկեդոնի, հաւանեալք Դիոսկորոսի, որ մի բնութիւն ասաց զՔրիստոս: Եւ յայտնի աստուածաբանական արտաճառութեամբ իմաստասիրեալ էիք մեզ ըզխորհուրդ բոլոր անաւրէնութեան Աստուածն Բանի, թէ ո՞րպէս անմարմին Բանն մարմնացաւ առանց սերման ի կուսէն եւ ի Հոգւոյն սրբոյ, եւ ընդ ամենայն կիրս բնութեանս մերոյ անցանելով իւրով մարմնովն, յանձն էառ կամաւորութեամբ ըզխաչն. եւ թաղեցաւ, յարեաւ եւ համբարձաւ, նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, գալոց է միւսանգամ դատել զաշխարհս. եւ թէ կերպարանակից լինելոց է մարմին խոնարհութեանս մերոյ նմանութեան մարմնոյ փառաց նորա՝ ըստ Պաւղոսի ձայնին: Զի զայս եկն ցուցանել, առեալ յապականացու մարմնոյս, զգեցուցեալ աստուածութեանն եւ ցուցեալ զսա անապական եւ անմահ: Զայսոսիկ յայտնապէս մեզ առենաբանեալ:

Գրեալ էիք դարձեալ, եթէ երկու բնութիւն խոստովանիմք ի վերայ միոյ Քրիստոսի, որպէս ասաց ժողովն Քաղկեդոնի, եւ հաստատեաց զհաւատսն առաքելական, եւ մեզ մեղադրեալ էիք թէ, Դիոսկորոս որ ընկեցիկ եղեւ ի ժողովոյն Քաղկեդոնի, մոլորեցոյց զձեզ ի բանս սուտս, զրպարտելով զժողովն Քաղկեդոնի, այլ նոքա ուղղապէս խորհեցան ի վերայ այսր ամենայնի: Ա՛ռ իս գրեալ էիք ցաւակցաբար, թէ ի բա՛ց կաց ի Հայաստանեայց գրոց եւ ի ձայնից, ապաշխարութեամբ եւ զղջմամբ գրէ՛ առ կայսր եւ պատրիարգն ի թագաւորեալ քաղաքն, եւ միացի՛ր ի սուրբ հաւատս, եւ կեցցես: Արդ ըստ ամենայն գրելոց առ ի քէն, եղբա՛յր սիրելի, հարկաւորիմ պատասխանի առնել քեզ կարճ ի կարճոյ համառաւտ բանիւ, ոչ ճարտարութեամբ եւ սնոտի փիլիսոփայութեամբ, զի մի՛ ընդունայն լիցի խաչին խորհուրդն, որ խափանեաց զիմաստութիւն աշխարհիս, եւ յիմարութեամբ քարոզութեանն ապրեցուցանել զհաւատացեալս. զի հաւատ քրիստոնէից ոչ իմաստութեամբ մարդկան է, այլ աստուածային հոգւովն չնորհիւ վերաճայնաբար քարոզի ընդ տիեզերս աշխարհալուր աւետիք:

Արդ թէպէտ եւ ոչ իցեմք հմուտ եւ տեղեակ պղատոնական պերճաբանութեամբ բարձրայունակ վարժից եւ կրթութեանց, սակս ոչ ունելոյ նմա հաղորդութիւն ընդ աւետարանին, մեք Հայաստանեայքս, նուազ եւ փոքունք, աղքատք եւ տգէտք արհեստից եւ մակացութեանց, այլ սակայն չնորհիւ զաւրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ լիով ունիմք յանձինս զվարդապետութիւն սրբոց առաքելոցն եւ մարգարէից, հանդերձ կենսաբեր աւետարանաւն Քրիստոսի, զսուրբ եւ զտիեզերական երից ժողովոցն զխոստովանութիւն եւ զհաւատս, զվարդապետութիւն սրբոյն Գրիգորի, որ է սիւն եւ հաստատութիւն ճշմարտութեան. զաստուածաբանութիւն տիեզերախաւս երից երանեալ պայծառ եւ մեծ սրբոց հայրապետացն դասուց, զԴիոնէսիոսի եւ զԵրինիոսի հետեւողի առաքելոցն, զկղեմայ եւ զմիւս Դիոնէսիոսի, զՊետրոսի վկայի, զԱթանասի սրբոյ եւ զկիւրղի Աղեքսանդրացւոց հայրապետաց, զմակարայ երանելոյ եւ զկիւրղի եւ զՅովհաննու որ յԵրուսաղէմ, զսրբոյն Սեղբեստրոսի եւ զՈւլիայ երանելոյ, զԴամասոսի եւ զկղէմէնտիանոսի

որք ի Հռոմ. զԵւսեբի ժամանակագրի որ ի կեսարիա Պաղեստինացւոց, զԵւսեբի Եմեսու, զԱեբերիանոսի, եւ զԵփրեմի խորին ասորւոց, զԳրիգորի զաքանչելագործի որ ի Նիւկեսարու, զԳրիգորի աստուածաբանի Նազազացւոց, զսրբոյն Բարսղի եւ զԳրիգորի նորին եղբաւր, եւ սրբոյն Եպիփանու կիպրացւոյ, զԱղեքսանդրի եւ զՅովհաննու ոսկեբերանի, զՆեքտարեայ եւ զՊրոկղի երանելոյ որ ի Կոստանդնուպաւլիս։

Սոքա են սիւնք հաւատոյ եւ լուսատուք տիեզերաց, աշտանակք կենդանիք՝ վերամբարձեալ ունելով զլոյս եւթնարփի չնորհացն ի պայծառութիւն եւ ի փառս սրբոյ եկեղեցւոյ, որք են կնիք հաւատոյ մերոյ եւ ճանապարհ խոստովանութեան մերոյ, ի Հայր եւ յՈրդի եւ ի Հոգին սուրբ, որք յայտ յանդիմանութեամբ վարդապետեալք ուսուցին մեզ սուրբ Հոգւովն վասն մշտնջենաւոր աստուածութեան Երրորդականութեանն, եւ զծածկեալ խորհուրդ տնաւրէնութեան Աստուածորդւոյն ընթանուր մեզ քարոզեալ, լուսաւորեցին զմեզ լուսով ճշմարտութեանն, եւ արտաքոյ աւանդութեան սոցա ո՛չ հարքն մեր եւ ոչ մեք ուսաք այլ ինչ նորաճայնութիւն հաւատոյ եւ կրաւնից, ո՛չ դու եւ ո՛չ այլ ոք ի մարդկանէ կարէ յայտնել, այլ որպէս ընկալաք զլոյս ուղղափառութեան հաւատոյ սոցա եւ կրաւնից՝ պահեմք հաւատով յանձինս մեր, աներկմիտ եւ անվրդով յեցեալ եւ հաստատեալ ի վէմն կենդանի, որ է գլուխ անկեան Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս։ Թէպէտ եւ հալածեալք յամենայն ազգաց, այլ ոչ երբեք լքեալք ի հաւատս, միշտ պատերազմ ունելով ընդ հեթանոսաց, Պարսից, Տաճկաց եւ բարբարոսաց, գերեալք, կողոպտեալք, նեղեալք, ձանձրացեալք յանաւրինաց յարուցելոց

ի վերայ մեր, այլ զաւրութեամբն Աստուծոյ հաստատուն է յոյս մեր կենդանի, եւ սիւն հաւատոց մերոց, որ ոչ երբեք չարժեցաւ ի հիմանէ նախաճառեալ սրբոց աստուածազգեստից հարցն, զորոց վերագրեցի զանուանսն, այլ վարդապետութեամբ նոցա, որ ի միջի մերում հաստատեալք ի հաւատս ճշմարիտս, փառաւորեմք զսուրբ Երրորդութիւնն յեկեղեցիս սրբոցն, ակն ունելով յուսոյն յաւիտենից։ Արդ, դու, եթէ աւտար ասես զմեզ յԱստուծոյ եկեղեցւոյ, նախ ասա՛ աւտար զսոսա զամենեսեան, զի սոքա են վարդապետք մեր եւ ուսուցիչք, եւ զայլ ոք բնաւ ոչ գիտեմք, եւ աւտար զսոսա ասելով, աւտարանաս եւ դու ի յուսոյն քումմէ։ Տե՛ս քալ, մի՛ գուցէ զուր նախատես զժողովուրդ Աստուծոյ՝ զոր գնեաց արեամբ իւրով։

Գրեալ էիք, թէ Ուր քարոզեացն Պետրոս եւ այլ առաքեալքն, ոչ ոք երեւեցաւ անդ հերձուածող, եւ եթէ՝ դուք առ անգիտութեան մոլորեալք զարատաւորն ոչ ճանաչէք, որ զհաւատս պղտորեցին, եւ զրպարտէք զժողովն Քաղկեդոնի՝ հաւանեալք Դիոսկորոսի։ Սիրելի հաւատարիմ. ո՞ւր քարոզեաց Պետրոս եւ այլ առաքեալքն, ո՞չ ապաքէն ի Հրէաստանի, ի Սամարիա, յԵգիպտոս, յԱսորեստան, ի Միջագետս, յԱսիա, ի Ցոյնս, եւ ի Հռոմ։ Արդ եթէ ոչ ոք գտաւ անդ հերձուածող, ասա ինձ, ո՞ւստի էիք սոքա։ Նախ եւ առաջին Սիմոն Սամարացի, Մենանդրոս, կարպոկրատէս, Սատուռնիւղոս, կերինթոս, Դովսիթէոս, Վաղէնտիանոս, Մարկիոն, պիղծն Արտեմոն, կարդոն, Մանի անիծեալ, Մոնտանոս պիղծ, (Արտեմոն), Փոտինոս, Պաւղոս Սամոսատացի, Սաբել Լիբէացի, Ապաւղինարէս Լաւոդիկեցի, Արիոս Աղեքսանդրացի, Եւնոմիոս, Ղուկիանոս, Նաւատիանոս Հռոմայեցի, Մակեդոն, Նեստորիոս,

Եւտիքէս Բիւզանդացի, ամենեքեան սոքա ո՞չ ապաքէն յառաջասացեալ աչխարհացդ էին՝ ուր քարոզեցին առաքեալքն։ Դու զի՞ ասես թէ ո՛չ ոք երեւեցաւ անդ հերձուածող։ Ոմանք ի սոցանէ եւ թագաւորեալ քաղաքիդ առաջնորդք իսկ էին եւ այլոց մայրաքաղաքաց ձերոց, որպէս Մակեդոն եւ Նեստոր եւ Պաւղոս Սամուստացի որ յԱնտիոք, որք յայտնապէս երեւեցան սերմն ժանդ, որդիք անաւրէնք, չառաւիղք չարին, եւ արմատ անիծից, զոր թոյնք մահաբեր աւձին բուսուցին, զի ոչ ասեմ եթէ առաքեալքն եղեն պատճառք կորստեան նոցա, այլ ի սերմանէ չարին ի մէջ ցորենոյն բուսաւ որոմն ընդ ամենայն աչխարհս, որք անչէջ հրոյն յաւիտենից գանձեալ կան, զորս երանելի հարքն մեծաւ աչխատութեամբ եւ քրտամբք վանեալ հերքեցին ի դարս իւրաքանչիւր։

Արդ թէպէտ եւ դուք ոչ զոք ընդունիք ի սոցանէ այլ նզովէք, բայց ի վիճակի ժառանգութեան սրբոյն Գրիգորի եւ ոչ երբեք երեւեցաւ յայլ աղանդից անտի, վասն զի փոքր իսկ է փարախս, սակայն ի գայլոց անկոխելի է զաւրութեամբ յուսոյն մերոյ Քրիստոսի Աստուածոյ։ Այլ դու որ ասես թէ՝ զարատաւորն ոչ ճանաչել, արատաւորք ո՛չ ապաքէն սոքա են զորոց գրեցի զանուանս։ Ճանաչեմք եւ նզովեմք զամենայն հերետիկոսս, զառաջինսն եւ զմիջինսն եւ զվերջինսն, զորոց զիւրաքանչիւր աղանդոց եւ զհայհոյութեանց ասել մի ըստ միոջէ, ոչ է ժամ։ Թողից քեզ որպէս գիտողի զամենայն, զի աւելորդ է զայսոսիկ գրել առ քո աստուածսիրութիւնդ։

Այլ որ Դիոսկորոսիւ ստէպ ստէպ թշնամանես զմեզ իրաւաբանելով, հարցանեմ զքեզ, ա՛սա՛ ինձ, ո՛վ է Դիոսկորոսն այն, ո՞չ ապաքէն հայրապետ քո

է, գլուխ եւ առաջնորդ երկրորդ ժողովոյն որ յԵփեսոս, զորոյ ոչ գիր խոստովանութեան, եւ ոչ սահման հաւատոց եւ ոչ այլ ինչ աւանդութիւն ունի աչխարհս Հայոց. միայն լսեմք թէ ոչ հաղորդեցաւ համախոհից անիծելոյն Նեստորի, եւ փղաբիանոսի ասեմ եւ Թէոդորիտեանց եւ Ցովհաննու Եգուացւոյ. եւ վասն այնորիկ աքսորեալ ընկեցին զնա Մարկիանոս եւ ժողովն. այնր աղագաւ ոչ նըզովեմք զնա, այլ ընդունիմք զի չար ինչ զնա մեք ոչ գիտեմք։ Արդ նա եթէ արժանի հաւատարմութեան է, ընկալեալ լիցի. եւ եթէ աւտար ինչ խորհի, մեզ չէ ինչ փոյթ, վասն զի քո է։ Բայց վասն ոչ ընդունելոյ մեր զժողովն Քաղկեդոնի, զոր ասես դու սուրբ, եւ հաւասար երից ժողովոցն, զայդ ոչ ի Դիոսկորոսէ ուսաք մեք, այլ ի նոցունց սահմանադրութեանցն, եւ ի տոմարէն Լեւոնի Հռոմայեցւոյ, որ էր առիթ եւ պատճառ ժողովոյն Քաղկեդոնի, որք ոչ միաբանին խոստովանութեան առաջին սրբոց հարցն, զոր ընկալաք մեք։ Վասն զի իշխեցին ասել յետ անճառ միաւորութեան Աստուծոյ Բանին՝ երկու բնութիւնս եւ երկու ներգործութիւնս, եւ երկուս կամս, չինելով չարապէս ի վերայ հիման Նեստորի։ Գողանալով զպարզամիտսըն, ասացին մի անճն եւ մի դէմ եւ երկու բնութիւնս, եւ առանձնապէս զկիրս նոցա, պատճառելով զանիծեալն Եւտիքէս, թէ նա ասաց մի բնութիւն. չփոթեալ խառնակութեամբ, յեղաչրջեալ ըզբանն ի մարմին, եւ Աստուածային բնութեամբն իւրով ախտակրեալ եւ մեռեալ, այնր աղագաւ հաստատեալ աւրինադրեցին ի Քաղկեդոնի հաւաքեալքն, երկու բնութեանց յայտարարութիւնք առ ի զԵւտիքէսն պապանձեցուցանել։

Ո՛վ վատթար յաղթութեանն, չարիւ զչար

բժշկել կամելով, եւ թիւրութեամբ զթիւրութիւն ուղղել, զի ասացին այսպէս, թէ Խոստովանիմք մի Տէր զՅիսուս Քրիստոս զՈրդին Միածին երկու բնութիւնս անշփոթելիս, անխառնակելիս, անորոշելիս, անմեկնելիս ծանուցեալ։ Ոչ երբեք ի բաց բառնալով զբնութեանցն զանազանութիւնսն յաղագս միաւորութեանն, այլ առաւել ամբողջ պահելով զիւրութիւնն երկաքանչիւրոց բնութեանցն, ի մի դէմ եւ յանձնաւորութիւն ենթակացեալ։ Համաձայնաբար այսոցիկ գրէ Լեւոն յիւրում տոմարին ասելով, Ապրելոց այսուհետեւ, եւ յատկութեամբ երկաքանչիւրոցն բնութեանց եւ ի մի դէմ էակցելոց, ամբարձաւ յաստուածութենէն նուաստութիւնն, նոյնպէս եւ ի նուաստութենէնէ աստուածայինն։ Եւ դարձեալ թէ ներգործէ իւրաքանչիւր բնութիւնն միւսոյն հաղորդութեամբ, եւ որպէս ոչ ի բաց բառնայ զծառային կերպ՝ Աստուծոյն կերպ, այսպէս եւ ծառային կերպ՝ զԱստուծոյն կերպարան ոչ բացաբառնայ· զներգործութիւն եւ զկերպն յաւել ի սահման ժողովոյն։ Այսոքիկ ոչինչ ընդհատ երեւին մեզ ի Նեստորի չար իմացմանցն, զի եւ նա զբնութիւնսն խոստովանի անորոշելիս եւ անխառնելիս ասելով· մի զանգցես զբնութիւնն եւ մի դարձեալ զարժանաւորութիւնն այսր անդր կորզիցես, զի անորիշ է չարաչարութիւնն եւ անխառն։ Ահա ասաց Նեստոր յայտնապէս բնութիւնս անորոշելիս եւ չարաչարութիւնս անխառն, որպէս ասաց ժողովն եւ Լեւոն, եւ գտաւ համախորհ նոցա։

Արդ՝ զի՞ հարկաւորես զիս հաղորդել Նեստորի անիծելոյ, զի եւ ես ոչ ուրանամ զբնութիւնն, որպէս Եւտիքէս, եւ ոչ բարժանեմ՝ որպէս Նեստորիոս, այլ մի բնութիւն ասեմ անշփոթելի։ Բայց միութիւն յորժամ ասեմ, ոչ փոփոխումն այնր բնու-

թեան յայս, եւ ոչ այսր յայն, այլ միացեալ, մի՛ լեալ անճառապէս եւ ի վեր քան զբան, որպէս ասաց սուրբն Յովհան Ոսկեբերան ի Մեկնութեան Թղթին Փիլիպպեցւոց· Քանզի ըստ ճշմարտութեանն մարդ եղեւ եւ տնաւրինաբար Աստուծոյ Բանն, եւ անտեսանելին եղեւ տեսանելի՝ մնացեալ անյեղլի բնութեանն։ Արդ որք բարժանեն զբնութիւնսն յետ միաւորութեանն յայտնապէս երկուս որդիս քարոզեն ըստ Նեստորի, եւ ոչ կարեն մերկրտել ի մահն Տեառն, որպէս ասաց երջանիկն Կիւրեղ հայրապետն Աղեքսանդրացւոց առ Սեկունդոս, թէ յետ միաւորութեանն ոչ ի բաց հատանեմք զբնութիւնսն եւ ոչ որոշեմք յերկուս, զի մի՛ երկուս որդիս ի ներքս ածցուք։ Եւ մեծն Յուլիոս հայրապետն Հռոմայ վկայէ թէ, Հարկ է զնոսա որք երկուս ասեն բնութիւնս, զմինն երկրպագելի, եւ զմինն ոչ, զմինն մարդկային, իսկ զմիսն աստուածային, եւ յաստուածայինսն մկրտել, իսկ ՚ի մարդկայինսն ոչ մկրտել։ Իսկ եթէ ի մահն Տեառն մկրտեցաք, որպէս ասաց առաքեալն, մի խոստովանիմք բնութիւն անախտակիր աստուածութեանն եւ ախտակիր մարմնոյն, զի այսպէս յԱստուած ի ցէ մկրտութիւնն մեր եւ ի մահն Տեառն կատարեալ։ Վասն այնորիկ ոչ հաւանիմք նորաճայնութեան ժողովոյն Քաղկեդոնի եւ տումարին Լեւոնի ասելովն՝ երկու բնութիւնս ի մարմնացեալն Աստուածն Բանն· այլ խոստովանիմք զՔրիստոս ոչ Աստուած մերկ, եւ ոչ մարդ սոսկ, եւ ոչ Աստուած եւ մարդ որոշեալ հակառակ, այլ Աստուած մարդացեալ, եւ որպէս Միածին ի Հաւրէ, նոյնպէս միածին ի մաւրէ, մի որդի· եւ որպէս մի որդի՝ մի

Քրիստոս, եւ որպէս մի Քրիստոս՝ մի անձն, եւ որպէս մի անձն՝ մի դէմ, եւ որպէս մի դէմ՝ մի կամք, եւ որպէս մի կամք՝ մի ներգործութիւն, եւ որպէս մի ներգործութիւն՝ մի բնութիւն, որպէս եւ է մի բնութիւն։

Արդ եթէ բարժանես զբնութիւնն, բարժանին ընդ նմին եւ երկաքանչիւրքն, զի ոչ այլ ինչ է բնութիւն մարդկային, այլ կամք եւ ներգործութիւն, անձն եւ դէմ, որ է մարդ կատարեալ։ Իսկ եթէ այլ է բնութիւն մարմնոյն, եւ այլ է բնութիւն Բանին, այլ է կատարեալ մարդն, եւ այլ Աստուածն Բան, որպէս ասաց Նեստոր, զոր նզովեցին սուրբք հարքն ասելով, եթէ ասասցէ ոք մարդ կատարեալ զՔրիստոս բարժանելով, եւ զԱստուածն Բան բարժանելով, եւ ոչ խոստովանեսցի մի Տէր զՅիսուս Քրիստոս, նզովեա՛լ եղիցի։ Եթէ այլ բնութիւն է մարմնոյն անխառնելի ի Բանն, ապա այլ է եւ կամք բնութեանն, ա՛յլ եւ ներգործութիւն կամացն, ա՛յլ է եւ անձնիշխանականն, որ իշխէ կամացն եւ ներգործէ, ա՛յլ է եւ դէմք իշխանական անձինն, որ է մարդ կատարեալ, արտաքոյ Բանին զաւրացեալ ի Բանէն, եւ զայս Նեստոր ասաց, զոր նզովեցին դարձեալ սուրբք հարքն ասելով. Եթէ ոք ասասցէ մարդ զաւրացեալ յԱստուածոյ Բանէն զՅիսուս, եւ ի Միածինն՝ փառս մերձեցեալ, որ արտաքս քան զնա իցէ, նզովեա՛լ եղիցի։

Ասէք, երկու բնութիւն ի Քրիստոս եւ անձն եւ դէմ մի. ասեմք եւ մեք, մի բնութիւն ի Քրիստոս. նոյնպէս եւ անձն, եւ դէմ մի։ Արդ եթէ չփոթես զբնութիւնն վասն միանալոյն, զի՛նչ արասցես եւ զդիմացն միութիւն, զի եւ դու ասես դէմ եւ անձն մի, եւ բնութիւնս երկու, զի մի չփոթեսցի, եւ թէ չփոթեալ է բնութիւնքն վասն միութեանն, չփոթեալ է ըստ քեզ եւ կերպարանն վասն միութեանն, զի ճշմարտապէս կերպարանն Աստուծոյ, կերպարան ծառայի եղեւ ըստ գրոց։ Եթէ բարժանես զբնութիւնսն զի մի չփոթեսցին, բարժանեա՛ դարձեալ եւ զդէմսն, զի մի ի բաց բարձցէ զծառային կերպ՝ Աստուծոյն կերպ ըստ Լեւոնի ասելոյն, եւ որ ասաց յայտնապէս երկուս դէմս, որպէս ասաց Նեստոր, զոր նզովեցին դարձեալ սուրբք հարքն ասելով, եթէ ոք զմի Տէր Յիսուս Քրիստոս բարժանեսցէ յերկուս դէմս յետ միանալոյն, եւ միայն մերձաւորութիւն եւ պատիւ եւ ճոխութիւն տացէ նմա, եւ ոչ միութիւն բնութեամբ, նզովեա՛լ եղիցի։ Եթէ ոչ ի բաց բառնայ բնութեանցն զանազանութիւն վասն միանալոյն, այլ առաւել ամբողջ պահի իւրութիւն երկաքանչիւր բնութեանցն ըստ Քաղկեդոնի սահմանին, եւ ըստ Լեւոնի տումարին ասելոյն, ապրի իւրաքանչիւր բնութեանն յատկութիւն. ապա իւր առանձինն է մարդկային բնութեան յատկութիւն՝ յղանալ եւ ծնանել, սնանել եւ զարգանալ, ներգործել եւ կրել, չարչարել եւ մեռանել։ Արդ՝ եթէ ոչինչ յայսցանէ կրեաց Բանն զի ամբողջ պահեսցէ զիւրութիւն իւրոյ բնութեանն, ապա զի՛րդ ասէք՝ յղանալ եւ ծնանիլ Աստուածոյ Բանին, սնանիլ եւ զարգանալ, ներգործել եւ կրել, չարչարել եւ մեռանել իւրով մարմնովն, զի այսքիկ առանձին իւրութիւնք են մարդկային բնութեան, արտաքոյ Բանին բնութեան, զի բնութիւն Բանին առանձին՝ է անմարմնութիւն, անփոփոխութիւն, անայլայլութիւն, անախտութիւն, անմահութիւն։ Եւ եթէ պահեաց զիւրութիւն իւրոյ բնութեանն, ապա ոչինչ յայսցանէ կրեաց Բանն, այլ մարդ սոսկ ըստ ասացելոյդ կրեաց զայս ամենայն, եւ փրկեաց զմեզ. զայդ եւ ոչ Նեստոր իշ-

խեաց յանդգնել։

Արդ տես, սիրելի, զասացողսն երկու բնութիւնս այլ եւ այլս, եթէ ո՛րպէս ի հարկէ հաղորդին Նեստորի։ Վասն զի ասաց Լեւոն յայտնապէս յիւրում հաւատաբանութեանն այսպէս. Եւ է՛ իմաստութիւն չինողին իւր տանն, Բանն մարմին եղեւ, եւ տաղաւարեաց ի մեզ. ա՛յս է յայսմ ի մարմնի զոր էառ ի մարդոյ, եւ զոր հոգւով կենդանութեան բանականի անճնաւորեաց։ Տաղաւարիլ ասաց Լեւոն ի Մարիամայն մարդ զԱստուածն Բան, ա՛յլ գոլով քան զ՚ի կուսէն ծնիցեալ Փրկիչն Քրիստոս Տէր։ Գրէ եւ Նեստոր նման սմին ասելով. Խոստովանեա՛, ասէ, զբագինն ա՛յլ ներբնակեցելումն չարաչարել։ Թո՛ղ Աստուծոյ Բանին չարաչարել ի բագին յընտանի, մի՛ զբնակեալն Աստուած յիւրմէն մերկացուցանես բագնէ, եւ մի՛ զբագինն ի բնակեցելոյն աւտարացուցանես յաստուածութենէն։ Եւ դարձեալ գրէ՝ Բանն մարմին եղեւ, եւ տաղաւարեաց ի մեզ. քանզի տաղաւար ընկալաւ Բանն զմարդկութիւնս։

Գրէ եւ Պաւղոս Սամոսատացի հանգոյն սմին ասելով Բնակեաց իմաստութիւնն ի մարդն որպէս հնար գոյ բնակել անմարմին ի մարմնի։ Այսպէս բնակէ, որպէս զի մի ի Դաւթայն աւծեալ աւտար իցէ իմաստութիւնն. եւ մի իմաստութիւնն ի յայլում այսպէս բնակեսցէ։ Եւ դարձեալ թէ՝ ի միում տան իշխանապէս բնակէ, քանզի եւ ի մարգարէսն էր, այլ առաւելապէս ի Քրիստոսի՝ որպէս ի բագնի Աստուծոյ։ Ահա ասացին Նեստոր եւ Պաւղոսն Սամոսատացի բագին եւ բնակիչ, տուն, եւ զիմաստութիւնն չինող, եւ զԲանն տաղաւարեալ յիւրում մարմնին, որպէս ասացն Լեւոն, եւ գտաւ համախորհ եւ միաձայն Նեստորի եւ Պաւղոսի Սա-

մոսատացւոյ. քանզի տուն ասաց զ՚ի Մարիամայ առեալն, բնակել զԱստուած Բանն ի տանն աւրինադրէ, որպէս թուեցաւ հերձուածողացն առաջնոց, զի մի Աստուած բանն զոր կոչեաց իմաստութիւն, թափեալ զինքն գտանիցի վասն մեր, ըստ առաքելոյ ասելոյն, եւ մի տուեալ վասն մեր ի Հաւրէ ըստ գերազանցութեանն սիրոյ. Զի այնպէս սիրեաց Աստուած զաշխարհս, ասէ աւետարանիչն, մինչեւ զորդին իւր միածին ետ, այլ եւ զի մի Տէրն փառաց, այլ Տեառն փառաց տուն ասասցի ի խաչ ելեալ։ Քանզի եթէ տուն իւր չինեաց ըստ Լեւոնի ասելոյն, եւ յայնժամ բնակեաց ի մարմնի, ամենայն ի Մարիամայ մարդ՝ Աստուծոյ բանն՝ արտաքոյ ի չինեցելոյ տանէ, մինչ զի իննամսեայ ժամանակաւ զնա չինեսցէ, ա՛յլ գոլով քան զ՚ի կուսէ ծնեալն։ Ապա ուրեմն ոչ յղացաւ անճառաբար յարգանդի Աստուածն Բան, եւ ոչ մնաց Աստուածածինն կոյս։ Քանզի ո՛չ Բանն բնութեամբ ծնաւ, այլ զտաղաւար բանին, եւ ըստ այսմ (զ)իմանի Քրիստոս ինքն իւր տէր, եւ իւր ծառայ. բագին եւ բնակարան, տուն եւ որ չինէ զտունն, տաղաւար եւ որ բնակէ ի տաղաւարին։

Բայց ոչ այսպէս ուսուցին մեզ աստուածային գրութիւնքն, այլ զինքն զԲանն մարմին եղեալ քարոզեն, մնալով Աստուած անփոփոխելի, տաղաւարեալ կամ բնակեալ ի մեզ ի մարդկութեան։ Քանզի բնակեցայց, ասէ, ի նոսա, եւ գնացից. եւ Բնակել զՔրիստոս ի սիրտս մեր, աղաւթէ երանելին Պաւղոս. եւ Աստուծոյ միայն բնակել ի մարդկան։ Իսկ Քրիստոս՝ իւր ոչ տուն եւ ոչ բնակիչ ասի յաստուածային գիրս։ Թէպէտ եւ ուրեք մարդկային վարի ձայնիւ վասն հաւատարմութեան, զի մի երեւոյթ կարծիցի մարմնաւորութեան իւրոյ խոր-

հուրդ։ Քանզի մնալով Աստուած եղեւ անյեղապէս
եւ անխառնակաբար մարդ, եւ նոյնազոյգ Հաւր եւ
Հոգւոյն սրբոյ՝ եւ յորժամ եղեւն ըստ մեզ։ Իսկ
մարմնաւորութեան եւ ծնելութեան նորա խոր-
հուրդ անճառելի է եւ անիմանալի ամենեցուն,
որպէս միայն գիտէ ինքն միածինն Աստուած ըստ
իւրումն Հաւր եւ Հոգւոյն սրբոյ. զի թէպէտ եւ
զմարմին իւր ասաց տաճար յաւետարանին իւր,
իբրեւ աւծեալ տնաւրինաբար Հոգւով սրբով՝ ու-
նելով յանձին զՀայր եւ զՀոգին սուրբ, զի եւ մեք
զնա ընդունելով՝ մարմին նորա լիցուք, ի մեզ
բնակեցուցանելով զՀայր եւ զՀոգին սուրբ. զի
Անդամք եմք մարմնոյ նորա, եւ ի լրութենէ նո-
րա մեք ամենեքեան առաք, եւ բնակութիւն նորա
եղեաք։ Այլ ոչ եթէ ուրոյն առանձնապէս արտա-
քոյ աստուածայինն էութեանն ասաց տաճար գոլ
զմարմինն, իբր զի բնակից է ինքն ա՛յլ յայլում,
որ զմարմինն իւր, ասէր, հաց կենաց յերկնից իջ-
եալ եւ աշխարհի կեանս տայ։ Այլ ինքն Աստուած
Բանն մարմնացեալ, որպէս մեղք կոչեցաւ վասն
մեր՝ որ զիմն եբարձ զմեղս, եւ անէծք՝ որ զիմն
ելոյծ զանէծսն. եւ ծառայ՝ որ զիսն ազատեաց.
նաեւ տաճար զինքն ասաց տնաւրինաբար վասն իմ,
միաւրեա քակեալ, եւ երեք աւրեա յարուցեալ, եւ
մնացեալ յաւիտեան, զի եւ ես զնա առընկալայց,
եւ տաճարացայց նովաւ Հաւր եւ Հոգւոյն սրբոյ,
զի ոչ այլ էր զոր քակեցին, եւ ոչ այլ որ յարոյց
զքակեալն, այլ ինքն Աստուած Բանն մարմնով
իւրով կատարեաց զամենայն, զի որ խաչեցաւն եւ
թաղեցաւ, այն է որ յարեաւն։ Ոչ այլ ոք եւ այլ՝
ինքն Աստուած եւ ինքն մարդ. նոյն ինքն ճշմար-
տապէս մեռեալ որպէս մարդ, եւ միշտ կենդանի
որպէս Աստուած, որպէս ասաց սուրբն Եպիփան

եպիսկոպոս Կիպրացւոցն ի գիրն հաւատոյ. եթէ
ինքն Աստուած եւ ինքն մարդ, ոչ չփոթութիւն
գործելով՝ զերկոսինն ի միասին խառնելովն, ոչ
գոյութեամբ, այլ ի մի զաւրացուցեալ զերկրայի-
նըն ընդ Աստուածութեանն, եւ ի մի աստուածու-
թիւն զաւրացեալ. եւ մի աստուածմիութիւն ժո-
ղովեաց։ Ոչ երկու քրիստոսք եւ ոչ երկու որդիք,
ոչ այլ ոք եւ այլ, ի նոյն մարմին հոգեւորական,
ի նոյն աստուածութիւն անհասանելի, չարչարեալն
ոչ ապականեալ, անապականելին՝ անապականելի,
անապականութիւն ամենայն։ Աստուած Տէր նըստ-
եալ ընդ աջմէ Հաւր։

Արդ ըստ այսմ ամենայնի, իմաստութիւնն
Աստուծոյ, որ չինեաց իւր տուն, եւ բնակեաց ի
նմա, ո՛չ ըստ ասելոյն Լեւոնի, Բանն չինեաց տուն
զմարմինն եւ տաղաւարեաց ի նմա, այլ ինքնին
մարմնացեալն Աստուած չինեաց իւր տուն հոգե-
կան զմեզ՝ ի նա հաւատացեալքս, եւ բնակեաց ի
մեզ, վասն այսորիկ եւ զկամաւորն համբերեաց
թափումն, անթափին զբնութիւն իբրեւ զԱստուած,
եւ զաղքատութիւնս մեր զամենայն իւր արարեալ,
զի մեք փարթամասցուք ի ձեռն ի նա հաւատո-
ցըն, եւ բնակութիւն նմա եղիցուք սրբով մկրտու-
թեամբն. սակս որոյ եւ ընդ մեզ է մինչեւ ի սպա-
ռել յաւիտենից։ Զի նա է ճշմարիտ Աստուած եւ
կեանք յաւիտենականք, որ եւ ի սիրտս հաւատա-
ցելոց բնակէ հանդերձ Հարբն եւ սուրբ Հոգւովն։
Քանզի մի է Միածինն Աստուծոյ, որպէս Աստուած,
եւ անդրանիկ ի մէջ եղբարց բազմաց. ըստ որում
եղեւ մարդ տնաւրինաբար գոլով, եւ այսպէս ըստ
բնութեան Աստուած՝ եւ մարդովն մարդ։

Արդ թէպէտ եւ հարքն առաջինք ի մարտս
հերձուածողացն յիշեցին ուրեք բնութեան հետս,

միայն վասն հաստատելոյ զտնաւրէնութիւնն, եթէ ճշմարտապէս մարդ եղեւ Աստուածոյ Բանն եւ մարմնով իւրով կրեաց զամենայն. այլ ոչ ուրեք սահման հաւատոյ զբնութիւնսն կարգեցին երբեք. իսկ ժողովն Քաղկեդոնի, հաւանեալք Լեւոնի, յայտնապէս կարգեցին սահման հաւատոյ երկուս բնութիւնս առանձնացեալս, եւ չփոթեցին եւ բարժանեցին զեկեղեցիս տիեզերաց: Ինքեանք իսկ պարտաւորեցին զանձինս, զի ասացին յԵփեսոսի երկրորդ ժողովն. Եթէ ոք ասէ ի վերայ միոյ Քրիստոսի երկուս բնութիւնս, նզովեա՛լ եղիցի: Եւ նոքին, դարձեալ ի Քաղկեդոնի, նզովեցին զայնսոսիկ, որք ոչ ասեն ի վերայ Քրիստոսի երկուս բնութիւնս, զոր ոչ ընդունիմք զսահմանադրութիւն հաւատոյ նոցա, եւ ոչ ասեմք երկուս բնութիւնս զանազանաբարս ի Քրիստոս. այլ մի խոստովանիմք բնութիւն Բանին մարմնացելոյ, ոչ չփոթեալ եւ ոչ անխառն մնացեալ, այլ եւ խառնեալ եւ միացեալ բնութեամբ, անչփոթաբար եւ անբաժանաբար, որ ի վեր է քան զմիտս: Ոչ երկուս բնութիւնս աստուածութեանն եւ մարդկութեանն, եւ ոչ չփոթումն, այլ միութիւն անչփոթաբար: Վասն զի առ Աստուածն Բան միացաւ, եւ նորին փառաց եւ բնութեան գտաւ հաղորդ, որպէս անձինն եւ կերպարանին: Ոչ իբր ոմն առ ոմն համապատուաբար լծակցեալ, այլ իբրեւ քնար իմն ընդ քնարահարաւ եղեալ առ նորայն յարմարեցաւ չարժութիւն կամաց. եւ կամ որպէս լոյս ճրագի յարեգական միացեալ ճառագայթից, առանց ի բաց բառնալոյ ոչինչ կարէ զիւրն ներգործել ճառագայթիցն զանազանութիւն. այսպէս եւ մարդկային էութիւնն ընդ աստուածայնոյն միացեալ անիբացբառնալի, ոչինչ առանձնապէս զիւրն ներգործէ զաւրութիւն:

Քանզի յաղթէ զաւրաւորագոյնն տկարագունին, ընդ ինքեան զնա միաւորելով եւ աստուածացուցանելով, որպէս ասաց Գրիգոր Աստուածաբան ի ճառին որ յաղագս Որդւոյ. եթէ՝ խառնեցաւ ընդ Աստուածութեանն եւ եղեւ մի, վեհագունին յաղթելով: Եւ դարձեալ ի Ջատկի ճառին ասէ, Որպէս աւծելոյ Աստուածութեամբն, եւ եղելոյ որպէս որ էաւծն, եւ համարձակիմ ասել զոյգ Աստուած:

Ցետ այսպիսի անճառ եւ անհաս միաւորութեան, ո՛չ ոք իշխէ երկու բնութիւն ի ներքս խառնել իմաստս, զի մի որոշիցէ յերկուս դէմս եւ յերկուս որդիս ըստ Նեստորի, այլ միայն զի մարմին յառաջն եւ մարմնացեալ յերկրորդումս կատարեալ ի կատարելումն, եւ ի մի կատարեալ կենդանի, որպէս ասաց սուրբն Բարսեղ առ Ապողինարէս: Քանզի Բանն մարմնացեալ եւ միացեալ, նոյնպէս մարմինն աստուածացեալ եւ ոչ փոփոխեալ յանմարմնութիւն, որպէս ասաց սուրբն Սեբերիանոս. զի թէպէտ եւ ծածկեցաւ, ասէ, մարմինն աստուածութեամբն եւ ներկաւ անմահ արմատովն, եւ եղեւ ամենեւին անմահութիւն, չկորոյս զնկարագիր մարմնոյն, այլ կայ եւ մնայ նկարագիր մարմնոյն, ներկեալ եւ ընկղմեալ ի կենաց անտի: Քանզի յորովայնի կուսին, զանփոփոխելի լուսոյն ճառագայթ, զփոփոխականաւն փայլատակեաց զնիւթով, եւ կայծակ իմն անշուշտ նոյնակերպ հրաշաբուսեալ գլխաւորիւր ըմբռնել զնա լուսոյն անապականութեան յանհարսնացեալ յարգանդին: Սակս որոյ մի դէմ եւ անճնաւորութիւն միով էականութեամբ, եւ մի է նորա բնութիւն, ըստ որում Աստուածածին ծնաւղն, եւ ծնեալն ի նմանէ Աստուած մարմնացեալ, եւ նոյն բնութիւն Հայր եւ մարմնացելոյ Որդւոյն: Քանզի բնութիւն Բանին

կերպացաւ բնութիւն մարմնոյն, եւ եղեւ բնութիւն Աստուածոյ՝ մնալով մարմին անապական, եւ մնաց երրորդութիւնն պարզ եւ անչարադիր, զի մի է յերրորդութենէն մարմնացեալ Բանն, եւ մի է նորա բնութիւն. զի երրորդութիւնն պարզ է, եւ առանց ի բազմաց գոյացեալ, եւ ոչ ոք յերրորդութենէն ծառայ եւ աւտար, որպէս ասէ Աստուածաբանն, եւ մարմնացեալ Բանն ընդ Հաւր եւ ընդ Հոգւոյ թուեալ երեք անճինս ասի եւ մի բնութիւն, ապա ոչ ուրեմն ի Քրիստոս բնութեանց զանազանութիւնք, այլ մի է բնութիւն Բանին մարմնացելոյ, որպէս եւ խոստովանիմք մեք, ուսեալք ի սուրբ գրոց եւ ի վարդապետաց եկեղեցւոյ։

Քանզի երանելի առաքեալն Պաւղոս, զմարմնացեալն Աստուածն Բան հանդերձ իւրովն մարմնով Քրիստոս անուանեաց, եւ Աստուծոյ զաւրութիւն եւ իմաստութիւն զնա քարոզեաց ընդ երկնաւս, եւ զնա ասաց ի խաչ ելեալն։ Մեք քարոզեցաք, ասէ, զխաչելեալն Քրիստոս. զնա, ասաց, ի Հրէից ըստ մարմնոյ՝ Քրիստոս՝ ի վերայ ամենայնի Աստուած աւրհնեալ յաւիտեանս, եւ զնոյն՝ մեռեալ վասն մեր, Քրիստոս մեռաւ վասն մեղաց մերոց. զնա ասաց մեծատուն երկնաւոր, եւ զնոյն աղքատ վասն մեր։ Վասն ձեր աղքատացաւ ասէ, մեծատունն երկնաւոր։ Զնա, ասաց, Որդի Աստուծոյ, եւ զնոյն եղեալ ի կնոջէ։ Առաքեաց, ասէ, Աստուած զՈրդին իւր որ եղեւ ի կնոջէ։ Զնա, ասաց, իջեալ ի ստորինս, եւ զնոյն ելեալ գեր ի վերոյ երկնի. Որ էջն, ասէ, նոյն է, եւ որ ելն ի վերոյ քան զերկինս։ Զնա, ասաց, անդրանիկ արարածոց, եւ զնոյն հաստիչ բոլորից։ Նովաւ, ասէ, հաստատեցան որ ինչ յերկինս եւ որ ինչ յերկրի։ Զնա, ասաց, կերպարան Աստուծոյ եւ զինքն թափեալ ի կերպ ծառայի.

Հնազանդեալ մահու խաչի, եւ զնոյն բարձրացեալ, Առեալ անուն, որ ի վեր է քան զամենայն անուն, որ է Աստուած, եւ Ամենայն ծունր կրկնեսցի թափեցելումն վասն մեր, եւ Ամենայն լեզու խոստովանի, թէ Տէր է Յիսուս Քրիստոս ի փառս Աստուծոյ Հաւր։ Զնա, ասաց, Որդի, որով Հայր խաւսեցաւ ժառանգ ամենայնի եւ զյաւիտեանս արարող. եւ նորա մահուամբն, ասաց, հաշտել մեզ ընդ Աստուծոյ. Հաշտեցարուք, ասէ, ընդ Աստուծոյ՝ մահուամբ Որդւոյ նորա։ Զնա, ասաց ճառագայթ փառաց եւ նկարագիր էութեան նորա, եւ զնոյն Անդրանիկ ի մէջ եղբարց բազմաց։ Զնա, ասաց, Աստուած՝ աթոռ ունելով ընդ Հաւր յաւիտեան, եւ զնոյն Աւծեալ ի Հաւրէ. Աւծ զքեզ, ասէ, Աստուած քո իւղով ուրախութեան։ Զնա, ասաց, Ամենայնի Տէր, իբրեւ Որդի երկրպագեալ ի հրեշտակաց, եւ զնոյն Բուռն հարեալ զզաւակէն Աբրահամու, եւ հաւասարեալ մեզ արեան եւ մարմնոյ։ Զնա, ասաց, կրող զամենայն բանիւ զաւրութեան իւրոյ՝ սրբութիւն մեղաց մերոց արարեալ, եւ զնոյն՝ Առաքեալ եւ քահանայապետ խոստովանութեան մերոյ, եւ զինքն մատուցեալ պատարագ։ Զնա, ասաց, Ցարուցեալ ի Հաւրէ եւ ամբարձեալ, եւ զնոյն զինքն յարուցանէ եւ համբառնայ, Ցարեաւ, ասէ, Քրիստոս ի մեռելոց փառաւք Հաւր, եւ թէ՝ Համբարձաւ փառաւք։ Զնա, ասաց, Միշնորդ Աստուծոյ եւ մարդկան, մարդ ասաց զնա, եւ զնոյն Ցայտնեալ փառաւք Աստուած եւ փրկիչ. Ցայտնութեան, ասէ, փառաց մեծին Աստուծոյ եւ փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի։

Արդ՝ ո՞ւր են բնութեանցն զանազանութիւնքն ըստ սահմանի Ժողովոյն Քաղկեդոնի եւ Լեւոնի, զի ահա մի է եւ նոյն, եւ ոչ այլ ոք եւ այլ՝

որ կրեաց զայս, այլ ինքն մարդացեալ Բանն Աստուած որ է Քրիստոս։ Ինքն զաւրութիւն ասի Աստուծոյ եւ իմաստութիւն, եւ ի խաչ ելեալ, եւ ոչինչ յայտնի բնութեանց զանազանութիւնք, այլ ինքն ի վերայ ամենայնի Աստուած ասի, եւ մեռեալ վասն մեղաց մերոց։ Ինքն մեծատուն եւ վասն մեր աղքատացեալ, Որդի Աստուծոյ, եւ եղեալ ի կնոջէ, անդրանիկ արարածոց եւ հաստիչ բոլորից, ի կերպարանի Աստուծոյ, եւ թափեալ ի կերպ ծառայի։ Որդի եւ ժառանգ, եւ յաւիտեանցն արարող. եւ իւրով մահուամբն զմեզ հաշտեցուցեալ, բացածագուման էութեանն Հաւր, եւ անդրանիկ ի մէջ եղբարց բազմաց։ Ընդ Հաւր յաթոռ Աստուած յաւիտենական եւ աւծեալ ի Հաւրէ, կրող զամենայն բանիւ զաւրութեամբ, եւ առաքեալ եւ քահանայապետ եւ պատարագ։ Ամենայնի Տէր, իբրեւ Որդի, եւ երկրպագեալ ի հրեշտակաց, եւ հաւասարեալ մեզ արեան եւ մարմնոյ, միշնորդ Աստուծոյ եւ մարդկան մարդ, եւ յայտնեալ փառաւք Աստուած մեծ եւ փրկիչ։ Ապա ուրեմն մի է բնութիւն Բանին մարմնացելոյ, եւ իւրոյ Աստուծոյ Բանին են աստուածավայելուչքն եւ մարդկայինքն, որպէս առաքեալ յայտնեաց, եւ ստուգագոյնս գիտէ Պաւղոս քան զԼեւոն։ Պաւղոս զՔրիստոս զոր յինքեան ունէր խաւսող. այլ եւ աւետարանիչն Յովհաննէս զի սկզբանէ Աստուած Բանն, առ Աստուած՝ որով ամենայն, մարմին լեալ քարոզեաց՝ մնալով Աստուած անփոփոխելի։ Քանզի եղեալ անդրանիկ ի մէջ եղբարց, եւ տեսեալ յաստացելոցն վկայէ, փառս ունելով իբրեւ զմիածնի առ ի Հաւրէ, լի չնորհաւք եւ ճշմարտութեամբ. եւ զնա ի սկզբանէ Աստուած Բանն կենաց՝ տեսաք, ասէ, աչաւք, եւ վկայէ զտեսեալն եւ զչաւշափեալն ձեռաւք՝ ճշմա-

րիտ Աստուած եւ կեանք յաւիտենականք։

Ըստ ասացելոցս մի է բնութիւն Բանին մարմնացելոյ, եւ ինքն Աստուած Բանն մարմնով իւրով կրեաց զամենայն, եւ ոչ բարժանեցաւ ի բնութիւնս այլ եւ այլս, որպէս ասաց Ժողովն եւ Լեւոն. այլ եւ աստուածափառ նախամարգարէն, զի փայտէ կախեալն, կեանս կոչեաց. Տեսանիցէք ասէ ըզկեանս ձեր կախեալ առաջի աչաց ձերոց։ Սերովբէից տեսանող մարգարէն Եսայի, Աստուած, ասաց, զի կուսէ յղացեալն եւ ծնեալն եւ յերկրի երեւեալն, եւ ոչ յայտնեաց բնութիւնս, այլ թէ՝ Ահա Աստուած մեր հատուցանէ զպատաստան, ինքնին եկեսցէ եւ փրկեսցէ. եւ թէ՝ Ահա Աստուած, ահա Տէր գայ զաւրութեամբ, եւ բազուկն տէրութեամբըն։ Եւ զնոյն ասաց, Այր մի ի հարուածս, վիրաւորեցաւ վասն մեղաց մերոց, եւ թէ՝ Ահա կոյս յղասցի եւ ծնցի որդի, եւ կոչեսցեն զանուն նորա ընդ մեզ Աստուած. եւ թէ՝ կոչեսցի անուն նորա մեծի խորհրդոյ հրեշտակ, Աստուած հզաւր։ Եւ Երեմիա մարգարէ. զԱստուած ընդ որում ոչ համարիցի այլ, որ եգիտ զճանապարհս իմաստութեան, զնա յերկրի երեւեալ, ասէ, եւ ընդ մարդկան չրջեալ։ Եւ Դաւիթ զերեւեալն մեզ Աստուած խոստովանի եւ Տէր, ասելով. Տէր Աստուած մեր երեւեցաւ մեզ։ Ահա առաքեալք եւ մարգարէք եւ աւետարանիչք մի ասացին զմարմնացեալ Բանն Աստուած, միով բնութեամբ, կամաւք եւ զաւրութեամբ, եւ նմա ետուն զբարձրագոյն եւ զխոնարհագոյն զճայնսն, որպէս միոյ Աստուծոյ մարմնացելոյ, եւ հետս բնութեանց ոչ յայտնեցին, զի մի է բնութիւն Բանին մարմնացելոյ։ Եւ ահա անոտի երեւեցաւ Լեւոնի աստուածաբանութիւնն, որ այլ եւ այլ զոմն իմաստաբանէ։

Այլ եւ երանելի հարքն, որք ի Նիկիա, զի գոյութենէ Հաւր Աստուածն յԱստուծոյ, զլոյսն ի լուսոյ, որով արար զամենայն, զնա՝ վասն մեր մարդկան, ստորիկեալ եւ մարմնացեալ եւ մարդացեալ եւ ախտակրեալ եւ յարուցեալ ասացին, որպէս առաքեալք եւ մարգարէք եւ աւետարանիչք ասացին. եւ ոչ ետուն երկաքանչիւր բնութեանցն զայն ինչ, զոր Ժողովն եւ Լեւոն ասացին. այլ յայտնապէս զլոյսն ի լուսոյ, զԱստուածն ճշմարիտ՝ յԱստուծոյ ճշմարտէ, մարդացեալ եւ մարմնացեալ, խաչեալ եւ թաղեալ եւ յարուցեալ ասացին. եւ զնոյն Աստուած անփոփոխելի եւ անայլայլելի ընդ Հաւր եւ ընդ սուրբ Հոգւոյն իւրով մարմնովն։ Եւ արդ՝ ըստ այսմ ամենայնի հետեւելով մեր աստուածային գրոց, Աստուած մարմնացեալ՝ զծնեալն յԱստուածածնէ կուսէ խոստովանիմք, զնոյն ներգործաւղ եւ զնոյն կրաւղ՝ ըստ մեզ կենցաղավարութեամբ՝ զաւետարանական զճայնս, վասըն զի ներգործէ Աստուած որպէս եւ կրէ տնաւրինաբար, եւ սակայն յաստուածայինսն մարդկայնովն, վասն զի աստուածացաւ, եւ ի մարդկայինսըն աստուածայնովն, զի ո՛չ ըստ բնութեան կամ յախտից։ Ճշմարտապէս մարդկայնովն աստուածայինքն, վասն զի տեսաք ճշմարտապէս աստուածայնովն մարդկայինք, վասն զի փրկեցաք. որպէս մարդկայնովն հրաշագործեալ Աստուածն Բանի, աստուածայնովն տնաւրինեալ հրաշագործի, ըստ այսմիկ եւ աստուածայինքն մարդկայնովն, եւ մարդկայինքն աստուածայնով անխտրապէս առգրեցան։ Վասն զի զնոյն զմերս չողացուցեալ Աստուածութեամբն սպեղանի վիրաց մերոց առնէր։

Արդ այսպէս իմանամք ի վերայ ամենայնի կրից, ճշմարտապէս զիւրաքանչիւր ոք ի մերոցս

կրեաց, զքաղցն, զծարաւն, զվաստակն, զտքնութիւնն, զերկիւղն, զանգիտութիւնն, զտրտմութիւնն, զարտասուսն, զհոգսն, ճշմարտապէս եւ ոչ կարծեաւք, անապական եւ աստուածախառն մարմնովն. ո՛չ զճշմարտութիւնն ստուեր համարիմք ի մերմէս երկնչելով ապականելի կրից, զի ոչ հարկաւորաբար, այլ ինքնիշխան կամաւորութեամբ կրեաց։ Քանզի Աստուած էր բովանդակն ի խնդիր ելեալ մեզ մահացելոցս, եւ որ զմեզն ապականէին, ի ձեռն առեալ այլանմանս սոքաւք վարեցաւ, վասն զի աճեաց կատարեալս զմեզ առնելով։ Կարաւտացաւ, զկարաւտութիւն ի մէնջ ի բաց բառնալով. արտասուեաց, եւ եհատ զարտասուս յամենայն երեսաց. անգիտացաւ, զի ի մեզ դարձուսցէ զյառաջգիտութեան զչնորհսն. երկեաւ, աներկիւղս զմեզ առ ի կոխել զաւձս եւ զկարիճս յորդորելով. մեռաւ, եւ մահուամբն զմահ մեռոյց։ Քանզի մեռաւ անմահականն, եւ տակաւին անմահ ի նմին մեռելութեանն մնաց։ Վասն այսորիկ զխորհուրդ խաչին, Հրէից գայթակղութիւն եւ հեթանոսաց յիմարութիւն, ասաց Պաւղոս։ Զի թէ երեւեալն ի վերայ երկրի Աստուած ո՛չ է, ոչ եւս գայթակղեցաւ Հրէայն, եւ եթէ մեռեալն անմահ ի նմին մեռելութեանն ոչ մնաց, ապա ոչ յիմարի հեթանոսն։

Արդ՝ ասեմք կրեալ հաստատապէս, ոչ զայլոյ ուրուք զկիրս, այլ զմերս. վասն զի ճշմարտապէս մարդ եղեւ ասեմք։ Դարձեալ գեր ի վերոյ մնացեալ կրից վասն զի Աստուած էր։ Ոչ զանգիտեմք յայտցանէ, վասն զի ոչ յաղթահարի ի կրից անապական եւ աստուածախառն մարմինն, այլ յաղթութեան զէնս զնոսա մեզ յաւրինէ, ոչ յիմս հայելով ճշգրտեմ զնորայն, քանզի ես ոչ ի կուսէ եւ ի Հոգւոյն սրբոյ ծնայ, այլ ի սերմանէ առն եւ ի

ցանկութենէ կնոջ, եւ ոչ միացեալ ի Բանն եղէ մարմին Աստուծոյ, եւ ոչ անպարտական մահու, որպէս նորայն, այլ մարմին եմ մեղաց ընդ մահուամբ գրաւեալ. այնր աղագաւ յապականութիւն ի վայր քարշեալ հարկաւորապէս զիմն կրեմ կիրս, եւ պատժապարտ լեալ մահու մեռանիմ։

Այլ Նա ի Հոգւոյն սրբոյ եւ ի զաւրութենէ բարձրելոյն անապականաբար յարգանդի Կուսին յղացաւ, ուր նախ տիրեաց մեզ ապականութիւն, անդր կանխաւ ժամանեալ զապականութեանն քակեաց զհիմն, սկիզբն ծննդեան ունելով ոչ սերմն ապականացու այլ զՀոգին սուրբ, եւ զզաւրութիւն բարձրելոյն, զդատապարտեալ եւ զապականացուն ի կուսէն առեալ մարմին մարդկային՝ ճշմարտապէս անընդմիջաբար ինքեան միացոյց, որպէս լոյս ընդ արեգակն. եղեալ երկնաւոր հաց, առիթ անապականութեան աշխարհի, եւ աղբիւր անմահութեան, լուծեալ զապականութեան բնութիւն, ծնաւ ի կուսէ, ոչ ըստ ապականեալ բնութեան ծնաւղին, այլ ըստ զաւրութեան ծնեցելոյն բնութեան, եւ քակտեցան աւրէնքն բնութեան։ Վասն զի . . . . . առմանզ անտեսեալ, եւ Աստուածածին կոյս բարեբանեալ, մանուկ ընդ մաւր եղեալ, եւ Աստուած ընդ մեզ քարոզեալ։ Եւ ըստ այսմ ստուգապէս Աստուածածին ծնաւղն, եւ ծնեալն անապական եւ անմահ, որ ելոյծ զապականութեան բնութիւն, եւ չիջոյց զխայթոց մահու։ Վասն որոյ եւ զմարմինն իւր ասաց Հաց կենաց իջեալ յերկնից, մի՝ զինքն ցուցանելով իւրով մարմնովն յերկնից՝ որպէս Աստուած, եւ ի կուսէն՝ որպէս որդի մարդոյ։ Երկրորդ Ադամ, եւ տէր երկնից, որ զսուրբ եւ զանմեղ մարմինն իւր, զոր ասաց հաց կենաց երկնաւոր, եւ աշխարհի կենաց պատճառ, զա՛յն որպէս

անիծից եւ մեղաց պատժապարտ եւ մահու պարտական, կամաւորապէս եւ տնաւրինաբար ընդ ապականութեան արկեալ կրիւք, թո՛յլ ետ յինքն ձգել զհրացեալ նետս չարին, զի չիջուսցէ իւրով ապականալոյծ կրաւորութեամբն, եւ ընդ ամենայնս մեր ճանապարհորդեալ հոգեկան եւ մարմնական, յամենայն խրամս չարին ընթացեալ՝ ցանկ արկեաց, իւրով մարմնովն սպանեալ զթշնամութիւն, եւ դատապարտեալ զմեզս ի մարմնի։ Ելոյծ զբռնութիւն մահու, անպարտական իւրով մահուամբն մարմնովն ազատ ի մեղաց. եղեալ անդրանիկ ի մեռելոց, առաջին պտուղ ննջեցելոց, նստաւ ընդ աջմէ զաւրութեան ի բարձունս։ Այսպէս ըստ բնութեանն Աստուած գոլով եւ մարմնովն։ Ա՛յս են կիրք մարմնացելոյ Բանին, զոր կրեաց ոչ այլ ոք եւ այլ բնութիւն, այլ ինքն մարմնացեալ Բանն Աստուած մարմնով իւրով կրեաց զամենայն կամաւորութեամբ, եւ ազատեաց զմեզ յապականութենէ մահու եւ մեղաց, որպէս Աստուած սուրբ, հզաւր եւ անմահ, զոր միշտ խոստովանեալ փառաւորէ եկեղեցի Աստուծոյ, զի Աստուծով լիցի մեզ փրկութիւն, եւ մի՛ յուսասցուք ի մարդ, այլ յԱստուած՝ որ կենդանի առնէ զամենայն։

Վասն զի սրբութիւն մեղաց մերոց արարեալ, եւ պատուական արեամբն իւրով զմեզ փրկեալ, մշտնջենաւոր նստաւ ընդ աջմէ Աստուծոյ. Աստուած մարմնացեալ մերով բնութեամբս, կամաւք եւ զաւրութեամբ եւ էականութեամբ, եւ միշտ նոյնագոյ Հաւր եւ Հոգւոյն սրբոյ, վասն զի մի՛ է բնութիւն սուրբ Երրորդութեանն երից անճնա-

ւորութեանց ցոյցք, եւ մի յերից անճնաւորութեանցն մարմնացեալ Բանն Աստուած՝ որ է Քրիստոս, եւ մի՛ է նորա բնութիւն: Այս է մեր հաւատ: Զայս վարդապետեալ ուսուցին մեզ գիրք սուրբք՝ սուրբ Հոգւովն, եւ ունիմք, եւ պահեմք յանճինս մեր, մինչեւ հասցուք առ այն՝ յոր հաւատացաքն:

Դո՛ւ, եղբայր սիրելի եւ պատուական, զբարեկամութիւն սիրոյ խաղաղութեան, եւ զգութ եղբայրական խնամոց կալցիս ընդ մեզ, որպէս մեք ընդ քեզ, եւ այլ ինչ աւելի ի մէնջ մի՛ պահանջեր, զի աւելի ինչ քան զոր գրեցաքդ, այլ ինչ ոչ կարեմք առնել, որպէս Աստուած վկայէ, զի ոչ եթէ միայն մեք ոչ հաղորդիմք ժողովոյն Քաղկեդոնի, այլ առաւել եւս քան զազգն, զոր քո ի թղթի աստ գրեալ էիր, են եւ այլ եւս բազմութիւնք ազգաց, որք ոչ ընդունին զժողովն Քաղկեդոնի, որպիսիք ամենայն Հայք, Աղուանք, Լփինք, Կաղփք, Ճիղբք, Ասորեստանեայք՝ որք են Յակոբիկ, ամենայն Եգիպտոս, Եթիոպա մեծ, Արաբիա, Արապինար, եւ ամենայն աշխարհն Հնդկաց, ամենեքեան սոքա ոչ ընդունին զժողովն Քաղկեդոնի, այլ ընդ մեզ մի բնութիւն ասեն Բանին մարմնացելոյ. թէպէտ եւ ունին ինչ բաժանմունս եւ կրաւնս իւրաքանչիւր:

Այլ մեք ոչ եթէ ապաստամբ ինչ եմք կամ անհնազանդ առ կայսր եւ պատրիարգ, այլ սիրով հնազանդութեամբ մտերմաբար ծառայեմք, մեք եւ թագաւորք եւ իշխանք աշխարհիս մերոյ: Եւ նոքա ի մէնջ չեն երբեք պահանջել զայն ինչ, զոր չեմք ձեռնահաս առնել: Վասն զի ո՛վ ոք ոչ գիտէ թէ այս Շ ամ է բարժանմանս մերոյ, աւելի կամ պակաս, եւ բազում անգամ թագաւորքն առաջինք,

հայրապետք եւ իմաստասէրք եւ վարդապետք ջան եդեալ մեծաւ պնդութեամբ հոգ տարան եւ ոչ կարացին զմիանգամ քակեալն վերստին չինել: Մեք զի՞նչ կարասցուք առնել, փոքունքս եւ նուազքս եւ երեկոյացեալքս եւ տգէտքս, հասեալքս ի դուռն դատաստանի: Եւ եթէ վասն է՞ր այս այսպէս գործեցաւ, եւ կամ է՞ր ետ Աստուած թոյլ այսմ մեծի բարժանմանս լինել, այլ թողլի է գիտողին զամենայն, որպէս եւ զայլսն անքննելեաց նորա դատաստանաց, եւ միայն զայս ասել ըստ առաքելոյ. Ո՛վ խորք մեծութեան եւ իմաստութեան եւ գաւրութեանն Աստուծոյ, զի առանց քննելոյ են դատաստանք նորա, եւ առանց զննելոյ են ճանապարհք նորա: Քանզի ո՛ գիտաց զմիտս Տեառն, կամ ո՛ եղեւ նմա խորհրդակից. զի ի նմանէ եւ նովաւ, ի նոյն ամենայն, նմա փառք յաւիտեանս ամէն:

Ձմեղապարտ գրողս զԹումաս եւ զձնաւղսն իմ յիշեցէք աղաւթիւք ի Քրիստոս Աստուած, ո՛վ դասք ուղղափառաց:

ՂԴ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ՄԵՏՐՈՊՈԼԻՏԻՆ ՍԵԲԱՍՏԻՈՑ, ԳՐԵԱԼ ՀՐԱՄԱՆԱԻ ՏԵԱՌՆ ԽԱՉԿԱՑ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ։

Աստուածային, վեհագոյն քան զմիտս, երկնաձիր եւ անբաղդատելի խաղաղութեանն արժանացեալ բանականքս ի ծագման Բանին Աստուծոյ, եւ նմին յարահետեւեալքս յոյժ դժուարիմք ընդ խըռովութիւն, ո՛չ միայն ընդ մեծագոյն իրի՝ այլ եւ ընդ դուզնաքեայ ինչ խնդիր, մանաւանդ որ առաւել ի թշնամութիւն ածէ ըստ հաւատոցն բաժանման բան, որ այժմ ի գրեալս ձեր ծանեաք, ո՛վ պատուական գլուխ եպիսկոպոսաց եւ մետրոպոլիտ մեծ վիճակիդ Սեբաստիոյ։ Բայց քանզի սաստելն ոչ է մեծ, դիւրին է յոյժ վատթարագունացըն, որպէս ասէ Գրիգոր Նաճիանձու, բայց ցածութեան եւ զգաստութեան բանս բարբառել՝ է առանց իմաստասիրաց եւ կատարելոց՝ վասն այսորիկ եւ մեք ո՛չ թշնամութեան բանս հակառակ թշնամանացն ձերոց գրեմք, զի ո՛չ մեք եւ ո՛չ եկեղեցիքն Աստուծոյ ունիմք այնպիսի սովորութիւն, որպէս ասէ Պօղոս երանելին։

Արդ քանզի ի սկիզբն թղթոյս ձերոյ եւ զկնի բազում անգամ՝ եռեւիկոս զմեզ յեղանակեալ էիք,

---

Բնագիր ԺԲ, էջ 202 - 243։

եւ իսկ եւ իսկ երկուց բնութեանց զանազանութիւնս, զկնի որոյ երկու կամս եւ երկու ներգործութիւնս խոստովանեալ էիք Քրիստոսի, եւ որ սարսափելին է՝ քարոզութեամբ առաքելոցն եւ առաջին վարդապետաց ասացեալ, իբրեւ պղնձոյ չուրջ եղեալ զխաբէութիւն արծաթոյ՝ յա՛յտ արարէք ի նոցունց յառաքելոցն քարոզութենէ եւ յաւետարանչացն աւետարանութենէ եւ ի հարցն վարդապետութենէ՝ մարմնացեալ Բանին երկու բնութիւնս եւ երկու կամս՝ եւ հնազանդիմք իբրեւ ուղիղ բանի ։ Ապա թէ պաճուճանս միայն դնէք զանուանս նոցա, զօրէն ռամկի թագաւոր կերպարանեալ, (զի մի ասացից առիւծենեաւն կերպարանեալ զկենդանին զայն , կամ զարծուովն զանց արարեալ զճային առասպել առ այլոց հաւուցն գեղեցկութեամբ) ո՛չ ապաքէն խաբէութիւն է առ տգէտս, ո՛վ իմաստունդ յայսոսիկ։ Իսկ որոց աչք ի գլուխ, եւ միտք յիմաստութեան, եւ կատարեալ հասակաւ, եւ կիրթ ճաշակելեօք՝ նոցա կարողութիւն է ընտրութիւն առնել ի մէջ բարւոյ եւ չարի։ Սակս այսորիկ եւ մեք զհաւատոյս մերոյ ըզբարեպաշտութիւն յայտնի քարոզեմք եւ գրեմք ի նամակի աստ։ Զի ի վերայ լերին բարձու հրամայեցաւ բարձրացուցանել զբարբառն հաւատոց, եւ ի Ֆեառնէ հրամայեցաւ՝ զի յունկանէ լուեալն ի վերայ տանեաց բարձրութեան ասել եւ քարոզել։

Արդ թէպէտ եւ յոլորտս հիւսիսական աշխարհիս բնակեալ եմք, ուր սառնասառոյց ցրտութեան օդոցն չնչմունք, եւ ըստ մասին սառուցեալ յառաջագոյն անգիտութեան խաւարաւն ոգւոց մերոց՝ անճառանչ ի ծագմանէ աւետարանական լուսոյն մնացաք հարուստ ամս եւ ժամանակս՝ սակայն յորժամ այց արար մեզ ի բարձանց Արեգակն ար-

դարուբեան ի ձեռն քաջաձայն առաքինութեան եւ չարչարանաց ամեներջանկին Գրիգորի, Լուսաւորչին սրբոյ, եւ խոստովանողին Քրիստոսի, որ աստուածասաստ հարուածովք եւ աստուածահրաշ ըսքանչելեօք դարձոյց յանգիտութենէ յաստուածգիտութիւն ճշմարտութեան զազգս եւ զթագաւորութիւնս Հայաստանեայց։ Ցորմէ ուսաք զերրորդութիւնն սուրբ խոստովանել եռանձնեայ դիմօք եւ մի զօրութեամբ եւ փառօք եւ աստուածութեամբ երկրպագեալ, համագոյական Հօր՝ զՈրդին եւ զՀոգին սուրբ խոստովանեալ, եւ զնոյն միանն յերրորդութենէն, միածին Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, որ է պատկեր աներեւութին Աստուծոյ, լոյս փառաց եւ նկարագիր էութեան Հօր, իջեալ յորովայն սրբոյ կուսին Մարիամու կամօք Հօր եւ հովանաւորութեամբ սուրբ Հոգւոյն՝ չրջաստեղծեաց զինքեան մարմին միաւորութեամբ Աստուածութեանն, ծնեալ ի կուսէն աստուածախառն մարմնով, յառաջ եկեալ անճառաբար եւ առանց աղտոյ, ի փրկութիւն մեզ եւ ամենեցուն, որք կարդան զանուն նորա։

Զոր եւ սուրբ Սիւնհոդոսն Նիկիոյ, որ ի ձեռն կոստանդիանոսի՝ ՅԺԸ հարանցն սակս Արիոսի չարափառութեանն ժողովեալք, ընդ որս եւ մերն Ռստակէս, որդի սրբոյն Գրիգորի, զնոյն ասացեալ եւ քարոզեալ ծագաց տիեզերաց, նոցին դաւանութեանն ձայնակցեալ։ Եւ երկրորդ ժողովն ՃՄ հարցըն, որ ի կոստանդնուպոլիս, ի ձեռն բարեպաշտ թագաւորին Թէոդոսի, ընդդէմ Մակեդոնի հոգեմարտ հայհոյչին. ընդ որս եւ սուրբ հայրապետն Հայոց Ներսէս։ Սոցա սակի եւ միաբարբառ է եւ երրորդ ժողովն յԵփեսոս Մ հարանցն, ի ձեռն Թէոդոսի Փոքուն բարեյաղթ թագաւորի ժողովեալ,

ի յանդիմանութիւն եւ յեղծումն մարդաւաւան աղանդիցն Նեստորի. ընդ որս միաբանեաց թղթովք եւ սուրբն Սահակ հայրապետն Հայոց եւ Մեսրոբ երանելի վարդապետն մեր։

Ի սոցանէ ուսեալք՝ զսոցայն խոստովանիմք հաւատ, յոր դաւանէաքն, եւ ուսաք եւ մկրտեցաք. եւ պահեմք զգեղեցիկ աւանդութիւն հայրենատուր ժառանգութեանցն. եւ իբրեւ զգոյն ի մարմնի՝ անչըրջելի մնայ ի սիրտս եւ յոգիս մեր։

Այլ զի մի՛ երկայնագոյն բանիւ ցնդեսցուք իբրեւ զջուրս ընդ դաշտս տարածեալ եւ ոչ պընդեալ խողովակաւ՝ հարցանեմք իբրեւ ընդ աչակերտս Առաքելոցն եւ սուրբ հարանցն։ Ո՞ւր արդեօք ի սոցանէ գրեցաւ կամ քարոզեցաւ՝ բաժանեալ բնութեամբ եւ բաժանեալ կամօք Քրիստոս. զի՞րդ ասէք բաժանեալ բնութիւն աստուածախառն մարմնոյն, որ ո՛չ ի սերմանէ, այլ ի սրբոյ Հոգւոյն նիւթեցաւ եւ ի բարձանցն ծագմանէն, եւ ի ծնանելն, որպէս ասաց Գաբրիէլ՝ սուրբ կոչեցեալ եւ Որդի Բարձրելոյն։

Ո՞ր բնութիւն է Որդի Բարձրելոյն, կամ զո՞ր բնութիւն ասէք Փրկիչ եւ Օծեալ եւ Տէր, որպէս ասաց հրեշտակն առ հովիւսն. ո՛չ երկու բնութեամբ, զորոյ զփառսն, ասէ, տեսաք, իբրեւ զմիածնի առ ի Հօրէ։ Ո՛մ արդեօք զփառսն հայրենի ասէք, մարմնո՞յն եթէ Աստուածութեանն։ Եւ յերեւել Երրորդութեանն ի Յորդանան գետ ի մկրտութիւն Որդւոյ, յորում Հոգին սուրբ ի նմանութիւն աղաւնւոյ գայ ի վերայ նորա, եւ ձայն հայրենի ի յայտնութիւն տիեզերաց եկեալ, «Դա է Որդի իմ սիրելի», յանդգնեսցի՞ս արդեօք եւ ըստ բնութեանցն բաժանել զբարբառն հայրենի։ Եւ նոյն ձայն ի լերինն, ի ծագման փառացն Տեառն՝ որո՞յ

բնութեան արդեօք ասաց Որդի եւ Սիրելի։ Եւ յորժամ զսահման սիրոյն Աստուծոյ առ աչխարհս յայտնէ աստուածաբան Աւետարանիչն, ո՛չ ապաքէն ասէ, թէ «զմիածինն ետ»։ եւ ո՞ւր արդեօք ետ՝ եթէ ոչ ի խաչն եւ ի մահ։ Արդ բաժանեա՛ զմիածինն, թէ ո՞ր արդեօք բնութիւն էր, ով քաջ, որ տուաւ ի Հօրէ։

Զոր բացափայլ լուսաւորութեամբ նոյն ինքն Աւետարանիչն, վասն անբաժանելի եւ անճառ միաւորութեանն, երբեմն զմարդկութիւնն աստուածութիւն անուանէ, եւ երբեմն զաստուածութիւնն մարդ եւ որդի մարդոյ կոչէ։ քանզի «Ցերկինս, ասէ, ո՛չ ոք ել, եթէ ոչ՝ որ էջն յերկնից Որդի մարդոյ, որ էն յերկինս»։ Եւ յորժամ զայս ասաց Տէրն՝ ո՛չ յերկինս էր մարմնովն, եւ ո՛չ կանխաւ յերկնէ իջեալ մարմին, որպէս Եւտիքեայ թուեցաւ, այլ զաստուածութիւնն կոչեաց որդի մարդոյ՝ «Եւ տեսանիցէք զորդի մարդոյ, զի ելանիցէ ուր էր զառաջինն»։ եւ զիա՞րդ նախ քան զմարդանալն զորդին մարդոյ յերկինս ասիցէ։ Բաժանեա՛ աստանօր զբնութիւնն, ո՛վ նոր աւետարանիչդ։ ո՞չ ապաքէն նոյն ինքն միածինն ի Հօրէ եւ կուսածինն ի մօրէ անորոշաբար ասաց, եթէ «Խնդրէք զիս սպանանել, մարդ՝ որ զճշմարտութիւն ընդ ձեզ խօսեցայ, զոր ուսայ ի Հօրէ իմմէ»։ Եւ յորժամ ինքն զաստուածութենէն իւրմէ հարցանէր՝ «Զորդւոյ մարդոյ զի՞նչ ասէք» եւ յայտ առնէ խոստովանութեամբ պատասխանին Պետրոսի, զի Որդի Աստուծոյ դաւանեաց։ Եւ մեկնէ բերան ոսկի Յովհան, եթէ զաստուածութիւնն կոչէ որդի մարդոյ, եւ զվերագոյն գրեալսդ ի վկայութիւն բերէ, եթէ ո՛րպէս բազում անգամ ասէ զաստուածութիւնն որդի մարդոյ։

Զայսքան բազմապատիկ եւ հզօրագոյն բացերեւութեամբ զխորհուրդ միաւորութեան մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ թողեալ՝ յերկուս պատառէք զմիաւորութեան պատմուճանն, զանազանեալ բնութեամբ եւ կամօք, զոր ոչ գրեցին եւ ոչ քարոզեցին Առաքեալքն։

Որո՞վ բնութեամբ ըստ մարմնոյ զՔրիստոսն Պօղոս Աստուած ի վերայ ամենայնի ասէ, կամ ո՞ր կերպարանի եւ բնութեան ամենայն ծունր կըրկնի. մարմնո՞յն եթէ աստուածութեանն։ Բաժանեա՛ երկու բնութեանն եւ երկուս երկրպագութիւնս. (քանզի ոչ իշխէք ասել երկուս երկրպագութիւնս, թէպէտ եւ յոյժ էք բաժանասէրք, եւ եթէ ասէք զմի եւ զնոյն զերկրպագութեանն՝ զերկրպագութիւնն բաժանէք, եւ օտար ոմն Աստուած ի ներս ածէք)։ Այլ որպէս մի երկրպագութիւն խոստովանիք՝ հարկ է ձեզ եւ ակամայ, թէպէտեւ ոչ կամիք՝ միութիւն խոստովանել Տնօրինեցելոյն. քանզի ոչ երկրպագի մարդկային բնութիւն ըստ աստուածութեան, եւ ոչ իսկ վայել է երկնաւորացն երկիր պագանել երկրային բնութեան. ընդ որս եւ հասարակաց բնութիւն ամենայն մարդկութեանս երկրպագի յաղագս մեզ բնութենակից լինելոյ։

Ո՛վ անբանութեանս, մանաւանդ եթէ անգիւտ մոլորութեանս. պարտ է ձեզ ի մէջ երկուցն բնութեանց ա՛յլ եւս բնութիւն խնդրել՝ զի ճողոպրիցիք ի հայհոյութենէ, (կամ յե՛ւս մեծագոյն հայհոյութիւն անկանիցիք)։ Արդ զայս կնքէ մեծն Կիւրեղ յեօթներորդ գլուխ երկոտասան գլխոցն. «Եթէ ոք ոչ, ասէ, միով երկրպագութեամբ եւ փառաւորութեամբ պատուեսցէ զէմմանուէլն՝ նզովեա՛լ եղիցի»։ «Բարձրացուցանել, ասէ Պօղոս, եւ անուն չընորհել գեր ի վերոյ քան զամենայն անուն մար-

մնոյ». եւ զի՞նչ իցէ գեր ի վերոյ անունն, եթէ ոչ՝ Աստուած: Եւ զիա՞րդ ոք յանդգնի ասել երկուս Աստուածս: Քանզի Բանն եւ յառաջ իսկ ունէր զաստուածութեանն անուն, եւ զի զկնի անճառ միաւորութեանն եւ խառնելոյ զանխառնելի բնութիւնն՝ եւ զառեալ մարմինն աստուածացոյց եւ եղեւ ըստ բնութեան առողին եւ ըստ զօրութեան, որպէս Գրիգոր աստուածաբան ասէ. եւ դարձեալ յայլում ճառի՝ եթէ «Զաստուածային պատկերն ընդ մարդկային կերպարանն խառնեաց, եւ ծանեաւ տունն Իսրայէլի, թէ Տէր եւ օծեալ զնա Աստուած արար». զոր մեկնեալ իւր նոյն ինքն Աստուածաբանն, յոր դուքն պարծիք – ի մերն պարծանք՝ եթէ Օծեալ եւ Քրիստոս կոչեցաւ, ո՛չ զօրութեամբ ըստ այլոց օծելոց, այլ մերձաւորութեամբ բովանդակ Օծողին, որոյ գո՛րծ էր՝ մարդոյն լինել օծեալ եւ առնել Աստուած զօծեալն:

Բաժանեա՛ արդ զօծեալդ անուն յերկուս բնութիւնս, եւ ցո՛յց զմիոյց երկուց Աստուծոց ըստ երկու բնութեանց: Եւ զի ոչ կարես՝ պարտ է քեզ խոստովանել՝ մի Տէր, մի Քրիստոս, մի Աստուած, եւ մի բնութիւն:

Եկ չրջեցուցից զքեզ եւ ընդ այլ բանսն Աստուածաբանին: Ցորժամ ասէ, թէ «Ոչ միայն զաստուածութիւնն ասեմ կատարեալ, այլ եւ զմարմինն օծեալ յաստուածութենէն եւ եղեալ՝ որպէս որ էօծն. եւ համարձակիմ ասել մի Աստուած»՝ զի՞նչ զայս իմանաս, ո՛վ բնութիւնասէրդ, եւ զիա՞րդ ըզմի Աստուածն յերկուս բնութիւնս բաժանես: «Եկեալ՝ Աստուած հանդերձ առեցելովն, մի յերկուց ընդդիմակացաւ, ի մարմնոյ ասեմ եւ հոգւոյ, յորոց մին աստուածացոյց եւ միւսն աստուածացաւ». զաստուածացեալն զիա՞րդ իշխես օտար բնութիւն ասել: Զի՞նչ իցէ նորաձեւութիւն բնութեանցն ըստ աստուածաբանին, եթէ ոչ՝ միութիւն. քանզի Աստուած մարդ լինի. ո՛չ որ ինչ էրն՝ փոխեցաւ, այլ զոր ինչ ոչն էր՝ էառ. զի տարեալ լիցի անտանելին միջնորդաւ հոգւոյն օծութեանն, միջնորդելով եւ մարմնոյն թանձրագունի:

Աստանօր պարտ է զարմանալ. միոց ասաց զմարդկային հոգին՝ մարմնոյն եւ աստուածութեանն խառնման: Ո՛չ ահա յայտ է, եթէ բաժանումն առնես բնութեանցն՝ ո՛չ միայն երկու, այլ եւ երիս բնութիւնս հարկ լինի քեզ խոստովանել, միոցն յաւելլովն. եւ եթէ բառնաս՝ ոչ լինի խառնումն երկուցն եւ ոչ Աստուած մարդ լինի. եւ ամենեքեան զրկեալք ի փրկութենէն: Տեսանե՞ս ո՛ւր արդեօք բաժանումն զքո վարէ զքեզ: Նա ի նոյն ճառի ոչ միայն խառնմամբ զաստուածային բնութիւնն ընդ մարդկային բնութեան ասէ, այլ եւ ընդ մահկանացուին զանմահն, եւ ընդ չարչարելին զանչարչարելին եւ ընդ անպատուութեանն՝ որ քան զամենայն պատիւս գերազոյն է:

Եւ Աթանաս ի թղթին Ապողինարի մի բնութիւն ասաց Աստուծոյ Բանին մարմնացելոյ: Զնոյն եւ հետեւող նորին կիւրեղ, յորժամ եհարց զնա Սեկունդոս եպիսկոպոս, եթէ պարտ է երկո՞ս բըննութիւնս իմանալ Բանին մարմնացելոյ եթէ մի՝ եւ նա գրով պատասխանի առնէ, եթէ «Ցետ միաւորութեանն ոչ անջատեմք զբնութիւնս ի միմեանց, ո՛չ յերկուս որդիս հատանեմք զմինն եւ զանբաժանելին, այլ միաւորեմք. որպէս եւ սուրբ հարքն ասացին մի բնութիւն մարմնացելոյ Աստուծոյ Բանին»: Եւ դարձեալ յերկրորդ թղթին, ոլառ Սեկունդոս՝ «Այլ ասեն, ասէ, հակառակորդքն եթէ մի բնութիւն է մարմնացելոյ Բանին Աստու

ծոյ՝ հարկ է ամենայնի չփոթումն ընդունիլ եւ խառնակումն, որպէս ծախեցելոյ եւ ի ներքս գողացելոյ մարդկայնոյ բնութեանն. եւ անգիտացան զուղիղն թիւրել, թէ ըստ ճշմարտութեան ասէ մի բնութիւն մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ»: Դարձեալ սուրբն Կիւրեղ առ Լէգէոս քահանայ «եթէ ասեմք, ասէ, մի բնութիւն խոստովանել եթէ մարմնոյ հոգեւորի եւ իմանալւոյ՝ եւ ոչ մեկուսին ի միմեանց միաւորեալքն. այլ է մի որդի այնուհետեւ եւ մի բնութիւն նորա»: Եւ դարձեալ գրէ առ Թէոդոս թագաւորն. «Թէպէտ ի զանազանից եւ յանմանից եկեալ առ միմեանս բնութիւնքն՝ մի Քրիստոս, եւ մի Որդի, եւ մի բնութիւն հանդերձ առեցելովն»: Ջնոյն գրէ եւ առ Ակակ Մելտինոյ եպիսկոպոսն, հետեւող սուրբ հարանցն. «Ամենայն ուստեք աստուածայնոց ի սուրբ կուսէն ասեն առնուլ զմարմին Աստուծոյ Բանին, որ է մի եւ միայն Որդի եւ մի Տէր Յիսուս Քրիստոս. յերկուց բնութեանց ասեմք միաւորեալ յետ միաւորութեանն՝ որպէս ի բաց բարձելոյ յերկուս հատման. եւ մի գոլ հաւատամք զՈրդւոյ բնութիւնն»:

Եւ սուրբն Բարսեղ ի ճառի ծննդեանն Քրիստոսի ասէ. «Աստուած ի մարմնում ո՛չ առածոյ գործովք, որպէս ի ձեռն մարգարէից, այլ բուսակից ինքեան եւ միաւորեալ ներկայացուցանելով զմարդն: Եւ զի՛նչ օրինակ ի մարմնումն աստուածութեան. – որպէս հուր յերկաթում, ո՛չ փոխարկաբար այլ փոխատրաբար. քանզի ո՛չ եթէ արտաքըս ինչ յիւրմէ ընթանայ հուր առ երկաթ, այլ մնալով ըստ բնութեանն ի տեղւոջ՝ փոխատրէ ի նմա յիւրմէ զօրութենէն, որ ոչ նուազէ փոխատրութեամբ. եւ զբոլորն լնու զընդունողն: Ըստ այսմ եւ աստուածային Բանն ոչ չարժի յիւրմէ եւ

բնակեաց ի մեզ, եւ ոչ յեղումն ինչ կրեաց, եւ Բանըն մարմին եղեւ: Եւ զի՞րդ, ասեն, ի մարմնական տկարութենէ ոչ լցաւ Աստուածն Բան. ասեմ՝ եթէ ոչ հուրն ի յատկութենէ երկաթոյն առնու ինչ. սեաւ է երկաթ եւ ցուրտ. բայց սակայն հրացեալ՝ զհրոյ կերպարան զգենու. եւ ինքն պայծառանալով՝ ոչ սեւացուցանէ զհուր. քանզի եւ ոչ ստեղծականիս այս հրոյ հանգիտաբար տայցես ազդել Աստուածութեանն»:

Ջնոյն եւ Աթանաս ի ծննդեան ճառին. «Ուղղորդապէս եւ մեք խոստովանեսցուք՝ յանապական մարմնի զտնօրէնութիւնն. քանզի մարմին եղեւ Բանն բնութեամբ եւ միացաւ ի նմա անորոշաբար ի մի. եւ Տէր մեր եւ Փրկիչ Յիսուս Քրիստոս միով բնութեամբ եղեւ մարդ ի յարգանդի Կուսին: Մարգարէից տառիցն ունկն դիցուք. զի անապական ցուցին միով բնութեամբ: Ոչ ուրանամ զբնութիւնն եւ ոչ բաժանեմ. այլ միութիւն ասեմ անշփոթաբար ըստ Պրոկղի յայնմ ճառի, որոյ սկիզբն է «Կուսական է տօնս, ասէ, կոչեաց զմեզ ի միասին այսր սուրբ եւ Աստուածածին կոյսն Մարիամ անաղտ կուսութեան բաժակն, բանաւոր դրախտն երկրորդ Ադամայ, գործարան միաւորութեան բըննութեանցն, սարսափելի տնօրէնութեանն ոստայն, յորում անճառաբար անկաւ միաւորութեանն պատմուճան: Նա անապականաբար ծնաւ, եւ դրօքն փակելովք անխափան ի ներքս եմուտ. զորոյ զմիութիւն բնութեանցն Թովմաս աղաղակեաց՝ «Տէր իմ եւ Աստուած իմ»: Եւ յետ այլոց ասէ, եթէ «Բնութեամբ անչարչարելին եղեւ գթութեամբ բազմաչարչարելի»: Եւ դարձեալ ասէ. «Գթասէրն Աստուած եկն, որ միշտ մերձն էր, եւ ետ փրկանս զիւր արիւնն եւ գնեաց զաշխարհս ի նզովից օրի-

նացն. որ գնեաց զմեզ՝ ո՛չ է սոսկ մարդ, ո՛վ Հրէայդ»։ Եւ դարձեալ՝ «Եթէ այլ ոք է Քրիստոս եւ այլ ոք Աստուած Բանն՝ ո՛չ եւս երրորդութիւն»։ Մի՛ պատառեր զտնօրէնութեանն պատմուճան զի՛ վերուստ անկեալն, մի՛ աշակերտիր Արիոսի, վասն զի նա ամբարշտելովն զբնութիւնն հատանէ։ Դու զմիաւորութիւնն մի՛ բաժաներ, զի մի՛ բաժանեցիս յԱստուծոյ։

Եւ Եպիփան յեօթն եւ տասներորդ սաղմոսին ասէ. «Քանզի միածին Որդին Աստուծոյ մարդացաւ, եւ եղեւ որդի Դաւթի ճշմարիտ, եւ անչփոթ մնացեալ բնութեանցն եւ անքակ լեալ միաւորութեանն»։ Եւ դարձեալ նոյն Եպիփան ի Պարունակախօսն ասէ. «Ինքն Աստուած՝ ինքն մարդ. ոչ չըփոթեալ միութեամբն, այլ զերկոսին ի միասին խառնեալ, զերկրայինն ընդ Աստուածութեան»։

Տե՛ս, զանճառ միաւորութիւն Բանին եւ մարմնոյն ի մի զօրութիւն զօրացոյց, ի մի աստուածութիւն ժողովեաց, մի գոլ Տէր, մի Քրիստոս. ո՛չ երկու քրիստոսք եւ ո՛չ երկու աստուածք ի նոյն մարմին հոգեւոր, ի նոյն աստուածութիւն անհասանելի։ Որպէս Գրիգոր Աստուածաբան սրբոյն Բարսղի պատասխանի առնէ ի հարցմանն վասն բնութեանցն զանազանութեան. «Եթէ զանազանութիւն՝ ասէ, աննմանութիւն, եւ եթէ աննմանութիւն՝ ո՛չ պարզութիւն, եւ եթէ ոչ պարզութիւն՝ ի բազմաց դրութիւն, որ լինի բազում դրութիւն»։ Այլ զի ճշմարտութիւնն մի է եւ ո՛չ բազում բնութեամբ, ասէ Աստուածաբանն, իսկ ի բազումս բաժանելն՝ ստութիւն։

Ցոր ոչ կարացեալ հասանել չար ախոյեանն Ապողինարէս ի ձեռն անհաւատութեան՝ երկու կատարեալ ասէ ի մի մարմին։ Եւ սուրբն Կիւրեղ

պատասխանի առնէ, եթէ «Երկուց գոյութեանցն կատարելոց միաւորութիւն»։ Եւ դարձեալ Ապողինարէս՝ եթէ «Երկու կատարեալ ի մի կատարեալ կենդանի լինել ո՛չ կարէ»։ Եւ դարձեալ սուրբն Բարսեղ՝ «Ի մարդկանէ անկարելի, իսկ առ ի յԱստուծոյ կարելի. որպէս ի կուսէն ծնանելն, եւ ի վերայ ծովուն գնալն, որպէս դրօքն փակելովք մարմին թանձրամած, հաստատեալ ի մսոյ եւ յոսկերաց՝ մտանելն։ Արդ զոր օրինակ այս կարելի է Աստուծոյ՝ նոյնպէս եւ այն. քանզի Աստուծոյ է եւ աստուածայինն է ամենայն բնութիւն եւ կիրք եւ ներգործութիւն եւ կամք»։

Այսոքիկ յաղագս երկուց բնութեանց ընդդիմասացութիւնք բաւականասցին ի սուրբ հարանցն՝ եթէ կամեսջիք ախորժելով լսել ի բաց թողլով զհակառակելն։ Արդ տեսցուք եւ որ յաղագս կամացն, զոր դուք առնուք զասացեալսն ի սրբոյն Կիւրղէ, եթէ «Ցորժամ կամէր՝ թոյլ տայր մարմնոյն կրել զիւրսն», որ անհնարին է այս լինել ի միում անձին։ Եթէ հարկաւորապէս դնէք երկաքանչիւր բնութեանցն կամել եւ գործել զիւրն՝ ապա ոչ էր աստուածացեալ բոլորն, այլ տակաւին եւս թշնամութիւն ի մարմնի։ «Զի յորժամ առնէաք, ասէ, զկամս մարմնոյ եւ մտաց՝ եւ էաք արդարեւ որդիք բարկութեան». որ եւ ո՛չ Պօղոսի ծառայական բնութեանն հաւասար էր, որ փոփոխմամբ զմիտս Քրիստոսի ունէր։ Իսկ եթէ աստուածացեալ ասէք զբոլորն, եւ ի մեր փրկութիւն տրնօրինաբար միով իշխանականաւ թողացուցանէր մարմնովն կրել զանանգոսնելի կիրսն՝ յայտ է, եթէ զաստուածային միայն յայտ առնէք զկամսն, վեհագունութեամբ յաղթողն ամենայնի։ Արդ եւ յաղագս այսորիկ գիտասցուք զսուրբ հարանցն

ասացեալսն։

Ասէ յաղթող սպառազէնն Քրիստոսի Աթանաս ի ճառին որ ի ցայտնութիւն Փրկչին. «Վասն այսորիկ եկն Բանն Աստուած վասն առաջնոյ մարդոյն ի կենդանութիւն մարդոյն, ի բաց բարձումն անիրաւ թշնամւոյն մերոյ. ծնաւ ի կնոջէ՝ զառաջին ստեղծուածն զմարդկային կերպարանս ինքեամբ հաստատել. ցուցաւ մարմնոյ առանց մարմնական կամաց եւ խորհրդոց մարդկայնոց, ի պատկեր նորոգութեան, ի կամս աստուածութեան. վասն զի եւ բնութիւն բոլոր Բանին ցուցմամբ կերպիւ մարդկայնոյ մարմնոյ»։

Գրէ եւ եպիսկոպոսն Հռոմայ Ընորիոս. «Զի եթէ էր ծանուցեալ՝ ոչ արդեօք զՏէրն փառաց ի խաչ հանէին». որ եւ յայտնի է, եթէ աստուածութեանն ոչ է հնար ի խաչ ելանել եւ ոչ զչարչարանաց մարդկայնոց զփորձ առնուլ, եթէ եւ զայսոսիկ կրէր վասն անճառելի միաւորութեան մարմնոյն եւ աստուածային բնութեանն։ Վասն որոյ մի կամք խոստովանիմք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. քանզի կամք այլ եւ այլք հակառակ ոչ եղեն ի Փրկիչն մեր. վասն զի ի վեր քան զօրէնս մարդկութեան ծանուցեալ եղեւ։

Եւ Գրիգոր Աստուածաբան զկամացն այսպէս գրէ. «ԶՓրկչին ասելն՝ Ոչ զի զկամս իմ արարից. զի եթէ ոչ ի ստորինս իջելոյն յինքենէ այսոքիկ ասացեալ լինէին՝ ասէաք արդեօք, իբր ի մարդոյ տպաւորեալ զբանն, որ ըստ Փրկչին իմանան. քանզի նորա կամելն ոչ ընդդէմ Աստուծոյ է, այլ յԱստուծոյ բովանդակն. այլ ըստ մեզ՝ իբրեւ մարդկային ախորժակացս ոչ ամենայն իրօք զհետ երթայ աստուածայնոյն»։ Տեսանե՞ս, զի որոշեալ կամըս Փրկիչն զհասարակաց մարդկութենէս ասաց եւ

ոչ զիւրոյ մարմնոյն։

Այլ եթէ զհրաժարումն բաժակին ասես, եւ եթէ «Ոչ իմ կամքս, այլ քոյդ զօրասցին կամք»՝ եւ զայս ի նոյն գլուխ Եօթնեկին ի տասներորդ գըլխոցն մեկնէ Աստուածաբանն. «Իբրեւ ոչ եթէ կարողութիւն իցէ, ասէ, եւ կամ թէ ոչ կարողութիւն՝ զայն անգիտանալ ի դէպ էր, եւ ոչ կամացն հակառակ ի ներքս ածել կամս. այլ զի առողին է բանս այս, որ էջն եւ որ առաւն»։

Տե՛ս զմիաւորութիւն առողին, եւ որ առաւն, Բանին ասեմ եւ մարմնոյն։ Ասա՛, ո՛վ անբան սպասաւոր Բանին, իբրեւ ոչ եթէ առանձին ինչ իցեն Որդւոյ կամք քան թէ Հօր, այլ որպէս թէ ոչ իցեն, բանս է. զի եղիցի այնպիսի իմն ժողովումն։

«Ոչ զի արարից զկամս իմ, զի եւ ոչ են իսկ իմն ի քումմէդ բաժանեալ, այլ հաւասարակից իմ եւ քո են, որպէս մի աստուածութիւն՝ նոյնպէս եւ կամք»։ Տեսե՞ր որպէս կորոյս զմարմնոյն կամս եւ ընդ մի աստուածութիւն Հօր եւ Որդւոյ միաւորեաց։

Ոչ կարես բաժանել, ո՛չ բնութեամբ եւ ո՛չ կամօք, որպէս ահա ցուցաւ. քանզի մի է երեւելին եւ աներեւոյթն, անժամանակն եւ ընդ ժամանակաւն, եւ ո՛չ այլ ոք եւ այլ մի լիցի. վասն զի երկոքին ի մի խառնելովն, Աստուծոյ մարդանալովն, եւ մարդոյն աստուածանալովն բազում անգամ յեղանակէ Աստուածաբանն զաստուածանալն մարդոյն, զի մի՛ հետք իսկ երեւեսցին բնութեան եւ կամացն զանազանութեան։

Եւ Գրիգոր Նիւսացին յերկրորդ գիրսն, որ ընդդէմ Եւնոմիոսի՝ «Զի մեք, ասէ, զմարմինն, ո-

րով չարչարանս ընկալաւ՝ ընդ աստուածային բըն-
նութեանն խառնեալ ասեմք, արարեալ ի ձեռն
միաւորութեանն՝ զոր ինչ է առողին բնութիւն»։
Նա եւ առ Թէոփիլոս Աղեքսանդրու եպիսկոպոսա-
պետն գրէ, եթէ «Ամենայն ինչ, որ տկար եւ ապա-
կանացու բնութիւն էր՝ խառնեալ ընդ աստուածու-
թեանն էր միշտ»։

Եւ մեծն Բարսեղ յերրորդ սաղմոսի մեկ-
նութեանն ասէ. «Կարողակից արարեալ զհողեղէն
մարմինն աստուածութեանն՝ ի մի զօրութիւն զօ-
րացոյց եւ ի մի աստուածութիւն ժողովեաց»։

Եւ Դիոնէսիոս Պօղոսի աշակերտն, որ եւ
Փրկչին տեսլեան արժանաւոր եղեալ՝ գրէ առ Գա-
յիոս ասպնջական Առաքելոցն. «Ջառ ի թաքնութե-
նէ գերագունին ի մերս երեւոյթ մարդկօրէն լի-
նելոյ գալն թագուներաց եւ երեւելոյն, զի եւ աս-
տուածականագոյն ասացից զերեւելն մարմնով։ Եւ
այս խորհուրդ Յիսուսի անյայտ է ո՛չ միայն բանի
կամ մտաց՝ հպել ի խորհուրդն նորա, այլ եւ ճա-
ռելովն անճառելի մնայ եւ գիտելովն անգիտելի.
ո՛չ մարդ էր Քրիստոս եւ ո՛չ որպէս ոչ մարդ. այլ
որպէս ի մարդկանէ, անդր եւս քան զմարդիկ. եւ
ապա ո՛չ ըստ Աստուծոյ զաստուածայինսն ներգոր-
ծել եւ ո՛չ զմարդկայինսն ըստ մարդոյ. այլ այրա-
ցելոյ Աստուծոյ նոր իմն զաստուածային ներգոր-
ծութիւնսն ի մեզ կենցաղավարեալ»։

Այլ եթէ գրեալ է՝ «Ո՛չ եկի զկամս իմ առնել,
այլ զկամս առաքչին Հօր», եւ «Ո՛չ որպէս ես կա-
միմ, այլ որպէս դուդ»՝ ո՛չ այսոքիկ այլ եւ այլ
կամս ցուցանեն, այլ այս ըստ ասացելոյ մարդկայ-
նոյս եւ ըստ տնօրինեցելոյն վասն մեր ասացան,
զոր ետ յօրինակ բարի Վարդապետն մեր՝ զի զհետ
չաւղաց նորա հետեւեսցուք, եւ ո՛չ ըստ իւրաքան-

չիւր կամաց. այլ յամենայնի յաւէտ Տեառն նախա-
պատուեսցին կամք։ Եւ այսոքիկ՝ զանճառ միաւո-
րութիւն եւ զաստուածանալն մարմնով։

Ահա՛ յայտ եղեւ մի կամս Քրիստոսի աս-
տուածային, եւ միսն հասարակաց մարդկան ասէ
եւ Քրիստոսին՝ բոլոր աստուածային։ Ասացուք
այսուհետեւ եւ յաղագս ներգործութեանցն, վկա-
յութեամբ սուրբ հարցն։

Ասէ Աթանաս ի չորրորդ ճառին, որ առ Ա-
րիոս. «Եւ Բանն զմարմնոյն դարձեալ ունէր զտկա-
րութիւն, որպէս զիւրսն. զի նորա է մարմինն գոր-
ծակից աստուածութեան գործոց, զի նովաւ լինէր,
զի Աստուծոյ մարմին էր»։ Եւ յետ սուղ ինչ բանի
ասէ. «Քանզի եթէ Աստուծոյ Բանին գործք ոչ ի
ձեռն մարմնոյն էր եղեալ՝ ո՛չ արդեօք աստուա-
ծացեալ մարդն»։ Եւ յետ այլոց՝ «Քանզի զգործն
Հօր ի ձեռն մարմնոյն գործէր»։ Եւ դարձեալ նոյ-
նըն գրէ առ Դեղբիոս եպիսկոպոս եւ խոստովանող.
«Քանզի ձեռն ձգեալ յարոյց՝ որ ի ջերմութենէն էր
ըմբռնեալ. եւ ձայն արձակեալ յարոյց զՂազար»։

Եւ Գրիգոր Նիւսիոյ յերկրորդ ճառին, որ
ընդդէմ Եւնոմիոսի՝ «Քանզի եւ ներգործելն, ասէ,
որպէս եւ ճշմարիտ Աստուծոյ ի ձեռն իւրոյ մար-
մնոյն՝ ամենեցուն, որպէս ձայնին կամ գործոյն
մարդկօրէն եկեալ յառաջ. իսկ ի ներքուստ ծած-
կեալ իմացեալ լինի աստուածութիւնն»։

Եւ գրէ եպիսկոպոսն Հռոմայ Յուլիոս. «Եւ ոչ
մի ինչ անջատումն, ասէ, Բանին եւ մարմնոյն նո-
րա բերիւր յաստուածային կիրս. այլ է մի անճնա-
ւորութիւն, մի ներգործութիւն, եւ մի դէմք, բոլո-
րովին Աստուած եւ բոլորովին մարդ, նոյն ինքն
Յիսուս Քրիստոս»։

Եւ Յովհան Ոսկեբերան ի ճառին, յորում ի

լերին աղօթէր Յիսուս՝ ասէ. «Միով զօրութեամբ եւ միով ներգործութեամբ զբազմատեսակ ախտս բժշկեաց»։ Եւ յետ սակաւուց ասէ. «Զի զզանազան սքանչելիսն ի ձեռն միոյ ներգործութեան լնլով»։

Եւ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի ըստ Մատթէոս աւետարանին մեկնութեանն ասէ, թէ «Ընդ իւր միաւորեաց զմարմինն, ո՛չ որպէս ասեն՝ որ ընդ Հօր եւ ի Հօրէ Աստուած Բանն, որպէս եւ յիւրան կազմեալ մարմնոյ ներգործութիւնս բնաւորականսըն, զկերպ մարմնոյն ողջ պահելով վասն ծննանելոյն ի մարմնոյն. եւ լցոյց աստուածավայելուչ ներգործութեամբք, եւ յիւրն հանէ փառս»։ Դարձեալ՝ «Զերկուս կոյրսն բժշկէ մերձաւորութեամբ ձեռինն եւ լուսաւորէ աստուածագործ զօրութեամբ. լի գոլ զիւր մարմինն ցուցանէ, որպէս զոքանչին Պետրոսի ձեռն ի վերայ եդեալ՝ առ ժամայն բժշկէր, եւ պարտէր զնոսա վասն պատճառին իւրոյ բնութեանն, աստուածութեան ասեմ, միազօր ցուցեալ զիւր մարմնոյն ներգործութիւնսըն»։ Եւ դարձեալ՝ «Կարող գոլ զամենայնն բանիւ ներգործել՝ վարի եւ թքովն. զի ծանիցուք, եթէ մարմին նորա զամենայն լնլով զներգործութիւնս կենդանարար բանին. եւ լուսաւորութեան առիթ լինի ի ձեռն սուղ ինչ մերձաւորութեանն. քանզի մարմին էր լուսոյ ճշմարտի»։

Որպէս մեծ ախոյեանն ուղղափառաց ի գիրս Պարապմանցն յայտ առնէ Կիւրեղ՝ «Աստուածային, ասէ, գոլ ասեմք զմարմինն Քրիստոսի, վասն զի Աստուծոյ մարմին է եւ անճառելի փառօք զարդարեալ, անապական, սուրբ եւ կենդանարար»։ Եւ ի գիրս Գանձուցն՝ «Միաւորելով զկիրսն անբաժանաբար՝ թոյլ տայ ինքեան, ասէ, որպէս մարդ, եղեալ ընդ մարդկան՝ եւ քաղցնուլ եւ ծարաւել եւ

զայլսն կրել, զոր ինչ ասենն յաղագս նորա»։

Տեսանե՞ս, զի ոչ հարկաւորք ասին, այլ կամաւորք եւ ըստ թողացուցանելոյ կրել զանանգոսնելի կիրսն վասն ճշմարտելոյ զմարմինն եւ լուծանելոյ ի մէնջ զդատապարտութիւնն. «Քանզի ծառայեաց ճշմարտապէս իւրով մարմնովն, որպէս ծննդեանն, նոյնպէս եւ ախտից մերոց, ասէ Աստուածաբանն, յաղագս մերոյ ազատութեան եւ ամենեցուն, զորս զերծոյց ի մեղաց զըմբռնեալքս»։ Եւ դարձեալ՝ եթէ «Ի կերպարանս լինելով ծառայի ընդ ծառայակիցս եւ ընդ ծառայս, եւ կերպարանէ զօտարին՝ յինքեան բերելով զիս հանդերձ իմովքն. զի ինքեամբ ծախեսցէ զչարութիւն, իբրեւ զմոմ՝ հուր, կամ իբրեւ զգոլորշի երկրի՝ արեգակն, զի ես հաղորդեցայց նորայոցն յաղագս խառնմանն։ Այս է խորհուրդ միաւորական կրիցն Քրիստոսի – յաղագս բժշկելոյ զմեզ եւ ոչ բաժանեալ բնութիւն ցուցանելոյ. որպէս մեղք լեալ ասացաւ եւ նզովք, եւ ոչ եթէ յայնոսիկ փոխեցաւ Տէրն – մի՛ լիցի –, այլ վասն զանօրէնութիւնս մեր առնլոյ եւ զմեղս մեր բառնալոյ, այլ ո՛չ ինքն ախտացաւ։ Փորձեցաւ ըստ մեզ, այլ առանց մեղաց. քանզի «Լոյսն, որպէս աստուածաբան Աւետարանիչն ասէ, ի խաւարի անդ լուսաւորէ, եւ խաւար նմա ոչ եղեւ հասու», որպէս Աղամայ յառաջնումն եւ որք յԱդամայ։

Զի՞նչ ասէք. բաւակա՞ն են (են) ասացեալքս առ ի յայտնի կացուցանել զճշմարտութիւնն՝ եթէ պիտոյ է, որպէս ի ծանրալուր ականջս՝ բազում անգամ զնոյն ասել։ Եւ արդ, աղէ, լո՛ւր դու զպիտառուիթիւն առածոց սուրբ հարանցն սակս անապականութեան մարմնոյն Քրիստոսի, զոր նախ Երինոս, Առաքելոցն հետեւող՝ արտադրէ զանապա-

կանութիւն խոստովանութեան մերոյ եւ տարագրէ զապականութիւն հայհոյութեան ձերոյ. «Ընդունայնք եւ անօտիք են, ասէ, ամենեւին, որ զամենայն տնօրէնութիւն անարգեն զԱստուծոյ եւ զմարմնոյս փրկութիւն ուրանան եւ զվերստին ծննունդ նորա անպատուեն՝ ոչ գոլ ընդունական ասելով զնա անապականութեան։ Եւ եթէ ոչ ապրեցաւ սա՝ եւ ոչ Տէր արեամբն իւրով ուրեմն փըրկեաց, ոչ բաժակն փրկութեան գոհութեան՝ հասարակութիւն արեան նորա, եւ ոչ հացն, զոր բեկանեմք՝ հասարակութիւն մարմնոյ նորա. քանզի արիւն ոչ եղիցի՝ բայց եթէ չերակաց եւ ի մարմնոյ գոյացութենէ, զոր ճշմարտապէս եղեալ Բանն Աստուծոյ՝ արեամբն իւրով փրկեաց զմեզ»։

Արդ ահա ցուցաւ ասացելովքս՝ որք ապականութեամբ կամ օտար բնութեամբ զտէրունական մարմինն հայհոյեն՝ ուրացեալ եւ օտարացեալ են ի փրկութենէն. եւ զխորհրդական հացն եւ զգոհութեան բաժակն ոչ ի կեանս ինքեանց, այլ յապականութիւն ընդունին. զի թէպէտ եւ Ադամ զանմեղանչական մարմինն եւ զանդատապարտականն ի դատապարտութիւն եւ յապականութիւն մահու իջոյց՝ այլ Քրիստոս զսա անապական եւ փրկանակ մահու եցոյց, իշխանութիւն ունելով չերկրի թողուլ զմեզս, որպէս չերանելւոյն Աթանասի ասացեալ է ի բանին որ զԱպողինարէ։

Եւ դարձեալ ի նոյն ճառէ՝ եթէ «Որպէս ոչ կարաց մահ ածել զինքեամբ զմարդկային զոգին Քրիստոսի՝ եւ ոչ դարձեալ ապականութիւն գոռոզաբար յափշտակեաց զմարմինն Քրիստոսի զօրութեամբ յապականութիւն. զի եւ այսպէս ապականացու իմանալն ամբարշտութիւն է»։ Եւ դարձեալ ի չորրորդ ճառի գրոցն ասէ նոյն Աթանաս, եթէ

«Այն, որ եկն նորոգել իւրով մարմնով զմարմինս մահկանացուս՝ ոչ ըմբռնեցաւ յապականութենէ, այլ եւ զհզօրն կապեաց»։ Եւ չետ այլոց՝ «Եթէ զմեղս աչխարհիս ասաց բառնալ Ցովհաննէս, զառն գոլով Աստուծոյ զիա՞րդ ասեն ոմանք ի մոլորելոցն, եթէ ապականացու էր մարմինն Քրիստոսի. քանզի մայր ապականութեան մեղք են»։

Եւ սրբոյն Եպիփանու ի Պարունակախօսն ասացեալ է, եթէ «Ամենայն ինչ կարողութիւն է Աստուծոյ, եւ զապականեալն փոխել յանապականութիւն. եւ մի՛ ոք զարմասցի, ասէ, քանզի զայս եկն ի ցուցանել, եւ եցոյց առնել յապականելի մարմնոյն եւ զգեցուցեալ աստուածութեանն եւ ցուցեալ անապականելի. քանզի ի՞ւ յանդիմանէ զԱստուած. – եւ յանդիմանէ՝ որ ոչ խոստովանի զտնօրէնութեան խորհուրդն, այլ ուրանայ. – որ ոչ հաւատայ զմիաւորութիւն բնութեանն, այլ բաժանէ յԱստուած ուրոյն եւ ի մարդ ուրոյն, յանապական եւ յապականացու, յանմահ եւ ի մահկանացու եւ յայլ եւս յայսպիսիս»։

Այլ մեք տակաւին եւս յաղագս անապականութեան աստուածային մարմնոյն եւ այլ եւս ճեպեսցուք ասել ի հարցն սրբոց. քանզի ուր իցէ լոյս՝ սքօղեսցի անդ ամենեւին խաւար. սապէս եւ յանապականութենէ առ ընթեր եղելոյ փախնու ապականութիւն, ըստ ասելոյ սրբոյն Կիւրղի ի գիրս Պարապմանցն։

Եւ դարձեալ՝ եթէ «Ոչն գիտողի զմեղս՝ իւրացուցանելով ընդ մեղօք՝ խափանել զմեղս»։ Եւ դարձեալ՝ եթէ «Մարմինն, որ ի մէնջ առաւ՝ ընդ Բանին միաւորեալ՝ անապականութիւն էր եւ փառաւորեալ»։ Եւ նախ քան զկիւրեղ՝ վարդապետն նորա Աթանաս, ի թղթին որ առ Եպիկտիմոն

եպիսկոպոս Աթենացւոց՝ ասէ. «Բանն, որ ի մարմնին էր՝ ի վեր էր քան զբնութիւն մահկանացու մարմնոյ՝ արար զմարմին իւր անմահ եւ անապական, եւ լռեցոյց եւ ջնջեաց ի մարմնոյն զբնական մահն եւ զապականութիւն»։

Ո՞ւր են ցոյցք անջատեալ բնութեան, ո՛վ անջատող։ Տե՛ս եւ որ զհետ այսոցիկ. «Վասն զի եղեւ, ասէ, անապական մարմինն մահկանացու, եւ յաղթահարեցաւ մահ ի բնութեան մարմնոյն մահկանացուի»։ Եւ դարձեալ զկնի սորին՝ եթէ «Մարմնանալն Քրիստոսի, ասէ, յանամուսնութենէ եւ առանց մեղաց. վասն այսորիկ ոչ գտաւ ապականութիւն ի մարմին նորա»։ Եւ դարձեալ նոյն ի նոյն թղթին՝ եթէ «Ոչ կարէ մահ բնակել ընդ կեանս, եւ ոչ ապականութիւն ընդ անապականութեան»։

Տեսե՞ր զանբաժանելի միաւորութիւնն, ո՛վ բաժանասէրդ, ի հարցն երանելեաց, որ ո՛չ բնութեան զանազանութիւն, եւ ո՛չ կրից, եւ ո՛չ ներգործութեան, եւ ո՛չ կամաց՝ ո՛չ ինչ ի ներքս բերրն։ Հաւատով խոստովանեալ եւ երկրպագեալ, եւ ոչ քննեալ։ Ապա եթէ քննեացես՝ ընդդէմ այսոցիկ ասա՛ արդ զմի դէմն, զոր ասես կեղծաւորելով՝ եւ զերկուս բնութիւնսն։

Եւ նախ յԱռաքելոյն սկսանիմք զայս ներդիմեալ. «Որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր՝ ասէ, զկերպարանս ծառայի էառ». կերպ եւ կերպ ասէ, որ է դէմ եւ դէմ, աստուածայնոյն ասեմ եւ մարդկայնոյն։ Արդ սահմանեա՛ զերկոսեան, կամ՝ յերկուութեան զերկաքանչիւրսն, որ լինի ըստ խոստովանութեանդ քո՝ – եւ ասեմ ըստ քննութեան՝ ո՛չ միայն երկու բնութիւնք, այլ եւ երկու որդիք ըստ Նեստորի. (եւ ո՞ւր արդեօք դնիցես զ«Բանն մարմին եղեալ» եւ զ«Ընդ մեզ Աստուած» ասացեալ զէմմանուէլն,) – եւ կամ՝ միութիւն անչփոթելի յերկաքանչիւրոցն հաւատա ըստ հաւատոյ կաթողիկէ Եկեղեցւոյ անճառելի խոստովանութեամբ. քանզի յառման կերպին Աստուծոյ զմարդկային կերպն՝ եղեւ առողին զօրութեամբ եւ բնութեամբ։ Եւ զի մեծամեծքն այնոքիկ եւ սիւնքն եւ գլխաւորք Եկեղեցւոյ զերկոսին մեզ ուսուցին, առնլով կերպին զկերպն՝ զանչփոթութիւնն, եւ եղելութեամբ անեղ Բանին մարմին՝ զանքակ միաւորութիւնն եւ զմի բնութիւն. զոր աստուածային օրէնքըն թագաւորական ճանապարհ գիտելով՝ հրամայեն մեզ ոչ խոտորել յաջ կամ յահեակ, ո՛չ միաւորութեամբ յեղումն կամ չփոթումն կամ ի բաց բարձումն ասել ի միոյն զմիւսն, եւ ոչ անյեղութեամբն եւ անչփոթութեամբն կամ մարմնաւորութեանն ճշմարտութեամբ՝ քակտումն բնութեանց ասել եւ բաժանմանն Արիոսի. զոր եւ աստանօր, որպէս եւ ասացի վերագոյն՝ պահել պարտ է զեղեգկապէս զերկոցունց չարեացն զմիջոց. եւ ոչ ի ձեռն անչփոթութեան օտար բնութիւն ի ներքս բերել ի համագոյ սրբոյ Երրորդութեանն, կամ միաւորութեամբն ուրանալ, որպէս զԵւտիքէսն. կամ զՀոգւոյն՝ իբրեւ զԱպողինարէս. կամ յեղումն ասել աստուածութեանն ի մարմին, իբրեւ զՊանդուրացիսն. կամ ոչ առնուլ զմարմինն կատարեալ բնութեամբ, այլ յերկնից բերեալ, իբրեւ զայլ ոմն Եւտիքէս. կամ հակառակ այսմիկ՝ ի Մարիամայ առնուլ սկիզբն աստուածութեանն, իբրեւ զՓոտինոս. կամ յարեգական դնել զմարմինն կամ յօդս ցնդել, իբրեւ զՄարկեղոս։ Թողում ասել զբազմութիւն աղանդոց, ուրացելոց զտնօրէնութեանն ճշմարտութիւն, որք յաչաղելով զփրկութիւնն զամենակատար՝ մի բնութիւն ասացին այս-

պէս ամբարշտաբար· զորս տարագրեմք իբրեւ ըզգրոց ինչ առեղծուածս եւ ոչ միոյ բանի արժանաւոր եւ գարշելի։

Այսոքիւկ բաւականապէս ի նանիր գայթակղելոցն ի մեզ լուծցին կարծիք՝ զմի բնութիւն Եւտիքեայն ասելով, զորս նզովեմք եւ օտար վարկանիմք յԱստուծոյ եւ յընդհանրական Եկեղեցւոյ· եւ լո՛ւր լիցի խոստովանութիւն հաւատոյս մերոյ ամենեցուն, որք կամին ուղիղ լսել։ Այլ զի՛նչ պէտք այսոցիկ ամենեցուն ընդդիմադրութեանց, եթէ ոչ չեղեալ էիք յաւելորդ խնդիրս եւ յընդունայն վիճաբանութիւնս։ Քանզի թողեալ զհաւատոյն եւ զարժանաւորութիւն զօրութեան հաւատոյն՝ բանին եւ քննութեան մատնեցիք զձեզ եւ ընդունայն արարիք զՔաչն Քրիստոսի· քանզի «Հաւատք յայժմու ժամանակիս լրումն բանին է, ասէ, զոր ասացն՝ «Այլ մեք յո՛չ յայլ ինչ պարծեալ, բայց միայն ի Խաչն Քրիստոսի»։

Ձեպեսցուք ճառել յաղագս անճառ չարչարանաց մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ, զոր Պօղոս, յաղագս անծանօթ լինելոյ՝ զՏէր փառաց խաչեալ ասէ, եւ՝ փոխանակ ուրախութեան հայրենի ծոցոյն, որ նմա առաջի կայր՝ յանձն առնուլ ասէ նմա ըզխաչն եւ արհամարհել զամօթ։ Եւ Աստուածաբանն ի պատեքի ճառին՝ «Աստուած խաչեալ, ասէ, եւ արեգակն խաւարեալ· զի ընդ Արարչին պարտ էր եւ արարածոցս չարչարիլ»· եւ դարձեալ՝ եթէ «կարօտացաք Աստուծոյ մարմնանալոյ եւ մեռանելոյ»։ Եւ դարձեալ՝ «Արիւն Աստուծոյ եւ չարչարանս լսելով եւ մահ՝ մի՛ ուրեք անկցիս ի վայր անաստուածաբար, որպէս Աստուծոյ ջատագով։

Տե՛ս, ո՛չ ես, այլ ամենայն եկեղեցւոյ վարդապետն անաստուածածանօթութիւն ասէ ոչ խոստովանողացն Աստուծոյ զարիւն եւ զչարչարանսն եւ զմահն։

Եւ նոյն աստուածաբանն ի բանին որ զԲարսղէ, ի Յաղթեցայ գիրսն՝ «Զի՞նչ քան զայս հրաշափառագոյն, ասէ՝ զԱստուած խաչեալ տեսանելով եւ զնոյն՝ ընդ աւազակսն, եւ ի մերձ անցողացն ծաղր լեալ անըմբռնելւոյն, եւ քան զկրել ինչ ախտս բարձրագունին»։

Արդ զո՞ր ասէք բնութիւն՝ Աստուած անըմբռնելի։

Եւ բերանն ոսկի Յովհան ասէ, եթէ «Առ ըզբնութիւն մարդկութեանս մերոյ եւ ետ զաստուածութիւն իւր եւ ընտանեցոյց իւր զչարչարելիս մեր, զի չնորհեսցէ մեզ զիւր անչարչարական աստուածութիւնն եւ ըստ եկամուտ մահուն՝ զանմահութիւն պարգեւեսցէ մեզ։ Քանզի զմարդոյն չարչարանս ինքն ստացաւ, ոչ ի բնութենէ փոփոխելով, այլ կամօք զայս ընտանեցոյց իւր»։ Հարցանէ դարձեալ ի նոյն ճառի, որ է եօթներորդ ի խաչելութեան գրոցն, եթէ «վասն որո՞յ պատճառի իւր առնիցէ զչարչարանս մարդկան· վասն զի կամեցաւ չարչարանօք զչարչարանս բժշկել եւ մահու զմահ խափանել։ Վասն որոյ նմանութեամբ նմանութեան կամեցաւ կռուել»։ Եւ յետ սակաւու՝ «Քանզի ոչ եթէ զականատես բնութիւնն բեւեռեցին, այլ որ ի նմա էր Աստուած՝ ի նա արկին ձեռս· քանզի երեւելական բնութեամբն իւր ընտանեցոյց զչարչարանսն՝ Աստուծոյ ասին չարչարանքն»։ Որպէս եւ յայլ գիրս ասէ նոյն Յովհան, եթէ «Զաստուածեղէնն գլուխն մերթ կռփէին եւ մերթ փշեղէն պսակօքն թշնամանէին եւ մերթ եղեգամբ ծեծէին»· եւ ո՛չ երբեք մարդկային բնութիւն յայտնէ, այլ զմի եւ զնոյն Աստուած եւ զնոյն մարդ։ Զոր կատարելա-

պէս ուսուցանէ մեծ եւ տիեզերական վարդապետն Աթանաս՝ զնոյն Աստուած եւ զնոյն մարդ, եւ բնութեանց ինչ խնդիր ոչ առնէ. «Զնոյն որդի Աստուծոյ, զնոյն եւ որդի մարդոյ. զնոյն յերկնից, զնոյն յերկրէ. զնոյն չարչարելի, զնոյն անչարչարելի. ո՛չ զայլ ոք եւ այլ եւ այլ»։

Տե՛ս, ո՛չ իմ են բանք, այլ Աթանասի ընդդէմ Պօղոսի Սամոստացւոյ. ո՛չ երկուս դէմս, ո՛չ անճանաւորութիւնս, ո՛չ երկրպագութիւնս երկուս։ Ջի՞նչ պէտք են խնդրել եւ բանակռիւ լինել. հաւատալն է օգտակար եւ պաշտելն եւ երկրպագել լուսթեամբ։ Գիտեմ զնա Աստուած ճշմարտապէս յերկնից. գիտեմ զնա որդի Դաւթի ըստ մարմնոյ, մարդ յերկրէ չարչարելի. եւ ոչ խնդրեմ, եթէ զի՛ա՛րդ անչարչարելի եւ զի՛ա՛րդ չարչարելի, եւ զի՛ա՛րդ Աստուած եւ զի՛ա՛րդ մարդ. մի՛ գուցէ զզիարդն խուզելով եւ զեղանակն խնդրելով՝ անկայց ի բարութեանցն, որ առաջի կայ մեզ։ Քանզի միայն հաւատալն պարտ է եւ ի վերուստ հայցել եւ ո՛չ ի մարմնոյ եւ յարեննէ։

Եւ մեծն Եպիփան ի ձԺթ սաղմոսին մեկնութեան յայտնի ասէ զմիանալ բնութեանցն եւ զչարչարանացն «Անբարժանելի յաստուածային էութեանն արարեալ զմիանալն. այլ թողացուցանէր նմա չարչարիլ՝ մարդկան չհաւատրելով զփրկութիւն, եւ քանզի դիւրին էր նմա անմահ զնոյն գործել զբնութիւնն, զոր էառ։ Այլ քանզի փրկութիւն էր տիեզերաց չարչարիլն՝ թողացուցանէր զախտանալն, որով զանմահութիւն եւ զանապականութիւն չնորհեսցէ ազգի մարդկան»։

Իսկ կիւրեղ Երուսաղեմացի, որ զառաքելականն ունէր զպատիւ եւ զչնորհս՝ այսպէս ասէ ի խաչելութեան ճառին, ի գիրսն որ կոչումն՝ Ընծայութեան կոչի. «Եւ զի՞ զարմացեալ ես, եթէ աշխարհս ամենայն փրկեցաւ. զի ո՛չ եթէ դուզնաքեայ մարդ ոք էր, այլ Որդի Աստուծոյ միածին, որ եկն եւ մեռաւ վասն մեղաց մերոց»։ Ցետ սակաւուց՝ «Իսկ արդ անասուն գառնն զփրկութիւն տայր ժողովրդեան»։ Եւ դարձեալ ի նոյն ճառի՝ «Եկն եհաս ժամ, զի փառաւորեսցի որդի մարդոյ. զի փառաւորեալ էր փառօք յառաջ քան զարարածըս եւ փառաւորեալ էր յառաջ իբրեւ զԱստուած, բայց այժմ առաւել փառաւորեցաւ, զի զհամբերութեան պսակն Խաչին յանճն իւր էառ»։ Եւ դարձեալ զնոյն կրկնելով ասէ. «Ջէ՛ր ինչ ամաչեցեալ յերկանցն, զի զփրկութիւն բարձեալ բերէր ամենայն արարածոց. զի ո՛չ եթէ մարդ ոք էր դուզնաքեայ, որ չարչարեցաւն, այլ Աստուած էր, որ զմարմին զգեցաւ եւ զհամբերութեան պսակն էառ եւ ճգնութեամբ պատերազմէր։ Եւ յողբալն իւրում Երեմիա ասէ. «Ոգի երեսաց մերոց Տէր Քրիստոս՝ որ ըմբըռնեցաւ յապականութեան մերում»։ Միթէ ե՞ս ինչ բան գիտութեան խօսիմ. ահաւասիկ վկայէ, եթէ Տէր Քրիստոս ի մարդկանէ ըմբռնեցաւ։ «Վա՛յ անճանց նոցա, ասէ Եսայի, զի ասացին՝ կապեսցուք զարդարն»։ Քանզի Եսայի սղոցեցաւ եւ Երեմիա ի գուբ ընկեցաւ՝ սակայն բժշկեցան վէրք Հրէից, զի փոքրագոյնք էին. իսկ իբրեւ յԱստուած ինքն գըլխովին յանցեան, որ եկն մարդկութեամբ՝ արդարեւ վա՛յ է անճանց նոցա։ Եւ այլք եկեալ՝ ընդ երեսս թքանէին այնորիկ, որ թքովն իւրով զի՛ ծնէ կոյրն բժշկեաց։ Եւ թերեւս ասիցէ ոք, թէ Որ զՂազար ճայնիւ արձակեաց ի կապանաց մահու՝ զանճն իւր ո՞չ կարէր լուծանել։ Զսոյն մարգարէն զարմացեալ՝ ասէ. «Մի՛ հաւատաց ի լուր մեր». անհաւա՛տ են գործք՝ եթէ Աստուած եւ Որդի Աստու-

ծոյ, բազուկ Հօր՝ զայս համբերել հաւանեսցի։ Արդ նա ինքն Աստուած էր իսկ, եւ ի վերայ մարդկան անցից յանճն առնոյր· զի ապա մարդիկ ի վերայ մարդկան չարչարեսցին։ Այլ զինուորքն չուրջ եկեալ զնովաւ՝ խաղ առնէին զնա· եւ լինէր խաղ Տէրըն երկնից, որպէս ասէ մարգարէն։ «Հայեցան յիս եւ չարժեցին զգլուխս իւրեանց»։

Տեսանե՞ս, զի ո՛չ բնութեանց ինչ զանազանութիւն ասացին, այլ զնոյն ինքն զԱստուած ասացին ի խաչն եւ ի չարչարանս եւ զնոյն յո՛յժ պարծանօք։

Բայց որովհետեւ մտաք մեք ի բուրաստան ծաղկանց աստուածային գրոց՝ եկ չրջեաց դու եւ յայլ ծաղիկս աստուածազարդ բանիցն, զի առցես զհոտ անուշութեան հոտոյ չարչարանացն Տեառն մերոյ եւ Աստուծոյ, եւ մի՛ մեռցիս ի հոտ մահու անհաւատութեան կամ թերահաւատութեան։ Եւ լո՛ւր վայելչազարդ բանիցն Եւսեբեայ Եմեսացւոց եպիսկոպոսի՝ «Երիս ժամս թաքեաւ լոյս արեգականն, ասէ, մինչդեռ Արեգակն արդարութեան էր ի Խաչին ի չարչարանս· աւազակքն ընդ նմա խաչեցան։ Իրք կարեւորք, զի ուսցիս, թէ ո՛րպէս մարդիկ մեռանին, եւ ո՛րպէս Աստուած։ Որք ընդ բնութեան կարեօք էին՝ նոցա բարձքն խորտակեցան, զի ըստ բնութեանն նոյնպէս եւ զմահն կրեսցեն· իսկ որ իշխանութիւն ունէր դնել զանճն եւ առնուլ՝ որպէս ի կուսէն կամաւ եւ ոչ ակամայ առ զմարմինն՝ նոյնպէս եւ ի խաչին կամաւ եւ ոչ ակամայ արար որոշումն հոգւոյն ի մարմնոյն»։

Իսկ Դիոնիսիոս Արիսպագացին, ի հակաճառին որ ընդ Պօղոսի Սամոսատացւոյ՝ ասէ· «Զոր ասացն Երեմիա, եթէ Ունելով կալան զիմ թշնամիք իմ որպէս ճնճղուկ»· – զի որպէս ճնճղուկն ոչ ինչ

հատուցանէ՝ որք ունինն զնա՝ նոյնպէս եւ Քրիստոս որդի Աստուծոյ, մինչ խաչեցին՝ ոչ ինչ հատոյց ըստ գործս նոցա։ Պիղատոս չարչարէր, եւ ծառայն կռփահարէր, եւ կայիափայ թքանէր ընդ երեսս նորա, ժողովուրդն հայհոյէր· զոր Եսայիաս ասէ· «Զթիկունս իմ ետու ի հարուածս եւ զերեսս իմ ոչ դարձուցի յամօթոյ ընդ երեսս թքանելոյ»։ Ո՛վ արդեօք իցէ սա· բայց միայն Աստուած, որ եթուք յերկիր եւ արար կաւ եւ եդ ի վերայ աչաց կուրին, եւ բացաւ· ընդ աւազական խաչեցաւ եւ բեւեռեաց զմեղս մեր ընդ խաչափայտն, եւ սպան զմահ եւ զսատանայ· զի զմեզ ողորմութեամբ եւ չնորհօք յարքայութիւն իւր ձգեսցէ։ Ո՛վ նոր զարմանացս, որ եղեւ առ սուրբ Խաչին։ Զինուորքն եւ զպատմուճանս նորա ոչ պատառեցին· իսկ հերետիկոսքն զՈրդին Աստուծոյ պատառել կամին եւ բաժանել յերկուս զայն, որ անքննելին է եւ անբաժանելին Քրիստոս»։ Եւ յետ սակաւուց՝ «Նա ետ նոցա զմանանայն, եւ նոքա ետուն նմա լեղի· նա ետ նոցա մեղր, եւ նոքա ետուն նմա քացախ, եւ ի վերայ խաչին կախեցին զայն, որ զոչընչէ կախեաց զերկիրս, որ է կեանք ամենայն կենդանեաց, եւ գոչմամբ ի Խաչին ետ զհոգի իւր Բանն Աստուած, որ կամաւորութեամբ եկն ի մահ»։

Իսկ բերանն ոսկի Յովհան, ի մեկնութեան աւետարանին, յորժամ զչարչարանս եւ զձաղանսն պատմէ, զորս ի Խաչին կրեաց Բանն Աստուած՝ եթէ «Վասն այնորիկ, ասէ, ի բազմաժողով տօնին եւ ի մէջ բազմամբոխ ամիկ ժողովրդեանն ընթեռնումք զայս ամենայն՝ զի մի՛ ասիցեն հեթանոսք, եթէ «Զմեծամեծսն եւ զպայծառագոյնսն, այսինքն զնչանսն եւ զսքանչելիսն, ընթեռնոյք առաջի ժողովրդեանն, եւ զնախատինսն թաքուցա-

նէք»։ Յորժամ բնաւին ամենայն ժողովուրդն ի մի վայր իցէ՝ յայնժամ մեծաձայն բարբառով ամենայնն քարոզի, եւ յորժամայն ընթեռնու եւ քարոզի՝ յայնժամ հաւատարիմ եղեւ, թէ Քրիստոս Աստուած է։ եւ հանդերձ այլովք եւ այսու եւս առնու երկրպագութիւն»։

Այսքան եւ քան զսոյնս բազմապատիկ եւ բիւրապատիկ են ասացուածք ի սուրբ հարանցն, որք պարծանօք քարոզեն Աստուած զխաչեալն։ եւ դու Թէնամանես։ Եթէ խաչեալ զնա ասեմ, երիցս սրբասացութեամբ եւ երեքկին տիրական անուամբ – Աստուած ընդ արարածի, եւ հզօր ընդ տկարութեան, եւ անմահ ի մահու, – որպէս վերագոյն ճառեալքդ հարցն սրբոց ուսուցին, եթէ զցանկ հարցն ոչ էիք պատառեալ եւ բաժանեալ զմի Տէրն եւ զՔրիստոս եւ զԱստուած ի զանազանութիւնս՝ ոչ աշխատութեամբ ընդդէմ ամրութիւն ցանկոյ եւ փականս պիտոյ էր դնել։ զի եւ վասն ախտից դեղք։

Արդ ըստ հինգ պատառմանցդ քոց, – զոր բաժանեցեր զբնութիւնն Աստուծոյ, զկամն, եւ զներգործութիւն, եւ իշխեցեր ապականացու ասել զմարմին Աստուծոյ Բանին, եւ ոչ Աստուած խաչեալ վասն աշխարհի՝ – ի հինգ գլուխս որոշեցեր զարձանագրութիւնս բանիս, ըստ հնգագլխեան գրոց Մովսիսի եւ ըստ հնգից զգայութեանց քոց, որով ափչեալդ ես։ ես ըստ հնգից ողորկաքար վիմացն Դաւթի հարի զճակատ քո պարսիւք Հոգւոյն եւ զօրութեամբ բազկի Տեառն, զի այլ մի՛ յանդգնեսցիս նախատել զճակատ Աստուծոյ կենդանւոյ։ Եւ զգրեալսն կատարեցաք՝ ի բերանոյ երկուց վկայից հաստատել ամենայն բանի։ Ընկա՛լ զվկայն երիս եւ արժանի հաւատարմութեան տնօրէնու-

թեան Տեառն քարոզք՝ զոր եղ Աստուած յեկեղեցւոջ։ Եւ եթէ զամենայն բանս սոցա, որ յաղագս տնօրէնութեանն Քրիստոսի, կամիք լսել՝ բազում քարտիսի եւ մագաղաթի պէտք են։ բայց սակաւք ի բազմացն մեզ բաւականասցին։

Այլ զի զԴիոսկորոս եւ զՊետրոս Թէնամանես դնէք, իբր նոցա աչակերտս գոլ զմեզ՝ եւ ե՞րբ արդեօք բանիւք նոցա մարտ եղաք ընդ ձեզ եւ ընդ ժողովն Քաղկեդոնի եւ ընդ տումարն Լեւոնի։ յորոց ոչ երբեք գիր ընկալաք հաւատոյ, այլ միայն՝ թէ ոչ հաւանեցան ժողովոյն որ ի Քաղկեդոն, որպէս եւ այլ աչխարհք, քաղաքք եւ ազգք բազումք։ Մեք ո՛չ միայն զի նոքօք եւ ի ձեռն նոցա բան դնեմք ընդդէմ բաժանողացդ, այլ եւ ո՛չ ազգական եւ սեռն ընտանի եւ ուսուցիչ վարդապետօք մերովք։ այլ որպէս ընդ Հրէայսն ո՛չ աւետարանական եւ առաքելական վարդապետութեամբք վիճեմք, այլ ի նոցունց մարգարէիցն հաւանեցուցանեմք՝ սոյնպէս եւ ընդ ձեզ՝ ի վարդապետաց ձերոց եւ որ յաչխարհ ձեր պայծառացան՝ բանադիր լինիմք յոգնազան եւ բազմապատիկ պիտառութեամբք, զի առաւել երեւելի եւ նշանաւոր յաղթութիւնն լիցի ամենայն հերձուածողաց եւ պիղծ աւանդից։

Երբեմն գրելոցն անհմտութեամբ եւ երբեմն յաչաղանօք թիւրելով զճշմարտութիւնն կամ բըռնադատելով՝ ոչ պակասեաց պատճառ՝ առնուլ ի գրոց սրբոց եւ հաւատարիմ առնել զչարն կերպարանօք բարւոյ տգիտաց եւ պարզամտաց։ Որով եւ դուք մանաւանդ, սեղանակապուտք եղեալ գրոցն, եւ գողացեալք զմիտս գրելոցն, եւ բարեաւն վա-

րեցեալ առ չարն՝ եւ զփափագումն մարդկան գողանայք զանազան օրինակօք. երբեմն բազմութեամբ սահմանէք զհաւատ, եւ երբեմն մեծութեամբ, ա՛յնքան, մինչ զի Աստուծոյ ձայն ձեզ առնել՝ «իմ է ոսկի եւ իմ է արծաթ». որ հեռի է յիսկզբանէ հաւատոյն եւ ի գալստենէ Փրկչին. զի մայր տառապելապետ եւ աչակերտս տգէտս եւ աղքատս եւ նուազունս թուով՝ զի զէսն իմն խափանեսցէ. որպէս զի մի՛ պարծեսցի ամենայն մարմին առաջի Աստուծոյ։ Եւ եթէ բազմութեամբ կամ մեծութեամբ հաւատ սահմանի՝ խուժքն Պարսից եւ դուժքն Տաճկաց եւ եւս անդր, որք ի ծայր եզերաց տիեզերաց՝ բազումք եւ փարթամք են քան զձեզ. այլ հեռի է այս յայնմանէ, թէ «Մի՛ երկնչիր հօտ փոքրիկ», եւ «Երանի՛ աղքատաց հոգւով», որովք այդոքիկ հաւատարիմ լինիցին մեզ։

Ջտէրունեան եւ զաստուածախառն մարմին եւ զաստուածացեալ ծառայական եւ արարածական բնութիւն օտարացուցանէք ի Բանէն, եւ զքանդակեալն կամ զգրեալ պատկերն ի նիւթս ոմանս՝ պաշտէք աստուածարելաբար այնքան բազմութեամբ եւ պաշտօնասիրութեամբ՝ մինչ զի եւ յանծանօթս եւ որք ոչ են մեզ՝ յանուն եկեալ ձգիք, զի իւրաքանչիւր ոք առանձին է քուրմ եւ տօն. եւ յաճախագոյն ընդ նիւթ գալով տգիտաց, ո՛չ է զգուշագոյն։ Եւ յայտ առնէ Աստուածաբանն յաստուածաբանութեան ճառին. «Են ոմանք, ասէ, որք պատկեր սիրելեացն արարին. եւ որք զկնի եկին՝ անգիտացան զպատճառն եւ սովորութիւն կալեալ՝ Աստուած պաշտեցին. վասն որոյ Մովսէս խրատէ օրինօքն զիսրայէլ, թէ «Մի՛ արասցես նմանութիւն ինչ եւ պատկեր», եւ յերկրորդ օրէնսն խրատէ, թէ «Ցորժամ երեւեցաւ Աստուած՝ նմանութիւն ինչ ո՛չ տեսաք». եւ զհրեշտակաց լինելութենէ ինչ ո՛չ ճառեաց վասն նորին պատճառի։ Եւ հրեշտակք որդի եւ պատկեր Աստուծոյ ո՛չ կոչեցան իբրեւ զմարդ յաղագս սորին խորհրդոյ, զի մի՛ ի բազում պաշտամանցն մոլորութիւն լինիցի ի մարդիկ»։

Իսկ եթէ ի Պեննադայ քաղաքի, ի խառնուրդս Ցար եւ Դան աղբերացն Ցորդանանու զարարեալ պատկեր Փրկչին ի տեառատես կնոջէն յիշեսցես՝ նոյն, որ պատմեաց զպատմութիւնն զայն՝ Եւսեբի յեկեղեցական չարածին ասէ, եթէ «Ջեն ինչ զարմանք, զի հեթանոսաբարոյ մարդիկ ըստ հեթանոսական սովորութեանն արարին զայն»։ Եւ եթէ ասիցես զանձեռագործ պատկերն, զոր Փրկիչն Աբգարու չնորհեաց՝ մեզ ո՛չ մարթի ձեռագործի օրինակ առնուլ, որպէս եւ ո՛չ փոխանակ անեղին Աստուծոյ եղական աստուած։ Այլ փառաւորեմք եւ երկրպագեմք զանեղն Աստուած եւ զանձեռագործ պատկեր Փրկչին։

Եւ զի հենգնելով գրեալ էիք, եթէ Ջխաչն կնքէք եւ երկիր պագանէք։ – Եւ վասն զի Քրիստոս մկրտեցաւ, մի երկիր պագանէք, որով զմեզ սրբեաց եւ զՋուրսն, մկրտեաց եւ զփայտն, յորում բեւեռեցաւ՝ Ջրով եւ արեամբ ի կողէն հոսեցեալով՝ վասն որոյ եւ մեք, ըստ այնմ օրինակի, Ջրով եւ գինւով մկրտեմք, ի խորհրդական օրինակէն ուսեալք, որով սրբազնագործի հանդերձ աղօթիւք եւ ընթերցմամբ առաքելականաց եւ աւետարանականաց գրոց։ Որովհետեւ ոչ համարիք սրբութիւն՝ ընդէ՞ր եւ դուք մկրտիք կամ ընկղմիք. ընդէ՞ր եւ զխորհրդեան բաժակն ձեր մկրտէք Ջրով կամ ապականէք. եթէ մկրտութիւնդ ոչ է սրբութիւն՝ ընդէ՞ր վարիցէք ընդ անօթս խաչին, զոր դրոշմէք, որպէս եւ առնէք իսկ, եւ յորժամ զերախայան ձեր

քրիստոնեայս կամիցիք առնել՝ փոխանակ ջրոյն մկրտելոյ նոյնպէս առնիցէք. զի ասացի՞ց ինչ եւ ծաղրականս այլ եւ ամօթալիս. – ընդէ՞ր եւ զխորհրդական բաժակն ձեր մկրտէք ջրով, զօրէն կըրպակաւորացն՝ խաբէութեամբ ժանտացուցանելով զանապական եւ զսեռն զուրախացուցիչն սրտից մարդկան, զոր մեծն Դաւիթ կոչէր զբաժակի այնորիկ զօրութիւն իբրեւ անապակաւ արբեալ. զորոյ զհետ երթեալ՝ ասէ «Զողորմութիւն Տեառն եւ ի տանն Աստուծոյ զերկայնակեցութիւն». զոր ո՛չ այլ ինչ իմանամք՝ այլ զՀոգւոյն սրբոյ զընդունելութիւն կամ զերկուց կտակաց, հնոյն ասեմ եւ նորոյս, արբումն զօրութեամբ հոգւոյն եւ մտաց, եւ կամ խորհրդական բաժակին սեռնութեան եւ անխառնութեան խորհուրդ, ի ձեռն որոյ իմանամք զանայլայլութիւն գերաբուն չնորհին։ Եւ յայսցանէ, իբրեւ ընտանեգոյն եւ հարազատ տարացուցիւ՝ զմի եւ զանայլայլութիւն արտաքոյ բնութեան մարմնացեալ Բանին, զոր խոստովանելով յետ անճառ միաւորութեան՝ օտար բնութեամբ կամ ապականութեամբ ո՛չ յարբումն բերկրութեան հաւատոյ ունակութեան զօրանայ, այլ ըստ ործկացելոցն նողկտութեան ժայթքեալ արտաքս հոսի։

Եւ զի՞նչ ասէք վասն խորհրդական բաժակին, զոր յաւետարանսն գրեալ է՝ «բաժակ օրհնել եւ տալ աշակերտացն». եւ ջրոյ ինչ չիշատակ ո՛չ գոյ. եւ «ի բերոյ որթոյ» ասաց ըմպել. զի որթն գինի բերէ եւ ոչ ջուր։ Զոր Յովհան, ի նոյն բանի մեկնութեան՝ հերձուածողս ասէ զայնոսիկ, որ զջուրն ի սուրբ խորհուրդն ի կիր արկանեն։ Բայց թէ զի ի կողէն կենաց ջուր եւ արիւն կայլակացեալ՝ կիւրեղ ի կոչումն Ընծայութեան գիրսն՝ զջուրն ի մկրտութեան խորհուրդն մեկնէ եւ զարիւնն սակս

վկայիցն ըստ վկայութեանն Քրիստոսի։

Հարցանեմ դարձեալ այլ ինչ մեծագոյն, որ փոքրագոյն թուեցաւ յաչս ձեր. զքահանայութիւնն, որ բարձր է պատուով ըստ նմանութեան քահանայապետին Քրիստոսի՝ զիա՞րդ համարձակեցայք կանանց տալ. եւ զի՞նչ ասեմ՝ կանանց – զի այն ըստեղծուած Աստուծոյ է, – այլ չէզոքացն, զոր դուք ստեղծիք իբրեւ զիչակէս, արտաքոյ սահմանաց եւ ստեղծուածոց Աստուծոյ. զորոց մարգարէն ասէ, եթէ զճեռին գործի արկեր ի վերայ նորա՝ պղծեալ է. եւ կանոնական սահմանն արտաքոյ եկեղեցւոյ հրամայէ առնել զայնպիսիսն ընդ այնպիսիսն համարեալ։ Եւ բերանն ոսկի Յովհան, ի մեկնութեան Մատթէոսի աւետարանին, յայնմ բանի որ ասէ, եթէ «են ներքինիք, որք զանճինս իւրեանց արարին ներքինիս», եւ ի Գաղատացւոց թղթին մեկնութեան բանին՝ «երանի՛, թէ մօտակտուր իսկ լինէին»՝ յորժամ սաստկութեամբ այպանէ զնոսա, եւ զարմանայ, եթէ ուստի՛ այնպիսի անօրէն օրէնք եմուտ յազգս Հռոմայեցւոց. եւ այն՝ զի ոչ ի մասին քահանայութեան էին յայնժամ, այլ ի զինուորաց եւ յաշխարհականաց կարգի։ Արդ ձեզէն տուք զիրաւն. արժա՞ն է զայնպիսիսն ի գլուխ եկեղեցւոյ եւ բաշխիչ չնորհաց կացուցանել։ Աւա՛ղ զընդունող չնորհաց անչնորհութեանն, որք տգիտաբար եւ սովորութեամբ մոլորին։

Մեծ է յեկեղեցւոջ օրէնքն խոստովանութեան ա՛յնքան, մինչ զի հաւասար է աղբերն մկրտութեան՝ ապաշաւանք արտասուօք լեալ, զոր ի կաթողիկէական թուղթսն ասէ, թէ օրէնք եկեղեցւոյ ուսուցանեն մեզ՝ «Խոստովա՛ն լերուք միմեանց զմեղս, եւ աղօ՛թս արարէք ի վերայ միմեանց, որպէս զի բժշկեսջիք», եւ «Աս՛ա դու նախ զանօրէնու-

թիւնս քո, զի արդարասցիս». եւ «Ասացի ինձէն պատմել զմեղս իմ, եւ դու թողցես զանօրէնութիւնս իմ»։

Զի՞րդ զայսոսիկ ապախտ արարեր եւ այլ օրէնս անօրէնութեամբ եղեր ազգիդ քո ոչ յայտնել զյանցանս քահանային, եւ անխտիր մատչել ի մարմին եւ յարիւն Տեառն, զոր Պօղոս բարձրաձայն աղաղակէ. «Փորձեսցէ՛ մարդ զանձն իւր, ապա ի հացէ անտի կերիցէ եւ ի բաժակէն արբցէ». որ է խոստովանութեամբ քննութիւն քահանային զպատշաճն իւրաքանչիւր ումեք որոշել զտեղին։

Իսկ զի՞նչ վասն վարսաւոր գիսուցդ ասիցէք, զոր իբրեւ սահման քրիստոնէութեան զայդոսիկ ունիք. տեսէք զգրեալսն Պօղոսի ի թղթին Կորընթացուց, զի ասէ. «Այր եթէ գիսաւոր է՝ անարգանք են նմա»։ Եւ Յովհան ի նոյն բանի մեկնութեան ասէ, եթէ «Զծածկելն յայնժամ արգելու՝ յորժամ աղօթիցէ. իսկ վարս ունել՝ միշտ հրաժարեցոյց». եւ այլ բազումս հրաժարելիս ասէ. բայց ձեզ չէ ինչ փոյթ զգրելոցն. զի ո՛չ միայն դուք յանցանէք, այլ եւ զոչ յանցուցեալսն Սարակինոսս անուանէք վասն ոչ զգեստս ունելոյ։

Այլ զի՞նչ գրեմք վասն «գտանելոյդ զմեզ ի կորստենէ եւ դարձուցանելոյդ իբրեւ ի մոլորութենէ. որպէս որք զճշմարտութիւնն ստութիւն իմանան, կամ զլոյսն՝ խաւար, եւ զքաղցրն՝ դառն»՝ – զի մի՛ զմարգարէական վա՛յ-ն ասացից։ Եւ երկիր ի հաստատութեան իւրում չուրջ զալ թուի թմբրելոցն եւ արբեցելոցն, իսկ չուրջ եղելոցն՝ կալ մնալ հաստատուն։

Արդ եթէ իցես քալ ոմն Թէոփիլոս՝ ծանիցես զհաստատութիւն մերոյ ուղղափառութեանս եւ աչակերտեսցիս ո՛չ հնութեան սովորութեանն, այլ

նորոգ ճշմարտութեանս, եւ խոստովանեսցիս զմի եւ զնոյն Բանն Աստուծոյ յէութենէ Հօր, որ էն առ Աստուած եւ է Աստուած, որպէս միացուցիչ նիւթոյ ի բովս, եւ կամ իբրեւ մակարդ ինչ կաթին՝ յորովայնի կուսին մածոյց իւր մարմին ճշմարիտ ի կուսական յարենէ, եւ ո՛չ ըստ ինքեան ինչ ենթակայացեալ մարմին, այլ աստուածային շարառութեամբն շարժեցաւ մարմինն ի գոլ մարմին, եւ բնութեամբ անկերպացաւ բնութիւն մարմնոյն եւ եղեւ բնութիւն Աստուծոյ։ Զի նովաւ էառ սկիզբն՝ գոլ բնութեան յապականացուէն սկսեալ. եւ վասն այսորիկ՝ անապական մարմին։ Զի որպէս արեգակն ընդմիջաբար հանգէտ ընթացեալ՝ անապականութիւն յղութեանն ի բաց փախուցեալ զխաւար ապականութեան՝ եւ առեալ եղեւ այն, որ ինչ առողին է բնութիւն, նոյնպէս եւ կամք առեցելոյն եւ որ ինչ զհետ երթայ բնութեանն։ Իբրեւ ճառագայթք ճրագի, արեգականն հասեալ պայծառութեան առանց ի բաց բարձեցելոյ՝ ոչ ուրեք մնաց իւր անճնաւորութիւն, այլ հզօրագունին յաղթեալ, յինքն փոխարկեալ զաղօտագունին զլոյս, եւ ոչ ինչ ընտրութիւն կամ միջոց կամ տեսութիւն ճառագայթիցն մնաց. այսպէս ո՛չ մարմնական բնութեան կամ կամաց կամ ներգործութեանց թիւ մնաց ի մարմնացեալ Աստուծոյ Բանին առնելոյ. քանզի բոլորն աստուածային կամք եւ ներգործութիւն ասի. զի մնաց Երրորդութիւնն պարզ եւ անզանազանապէս անխառն ի նիւթականացս։ Եւ այսպէս ի կուսէն ծագեաց լոյսն ներշրջմամբն, որ յաշխարհի. եւ նա ի կառս խաչին Աստուած մարդացեալ, ընդով զգրեալսն, եթէ «Ելեր դու ի կառս քո. հեծելութիւնդ քո փրկեաց զաշխարհս ամենայն», եւ ի խաչէ անտի ինքնիշխանական ձայնիւ արձակեաց

զոգին մարդկային, որով էջն ի դժոխս ներքինս փրկել զ'ի նմա գերեալ հոգիսն. եւ նոյն աստուածխառն մարմնովն յարուցեալ՝ երեւեցաւ իւրոց ընտրելոց աշակերտացն քառասնօրեայ ժամանակաւ. եւ յայտ յանդիման նոցա ի Զիթաստանեաց լեռնէն ամպաչուս գնացիւք հրեշտակացն դասուք վերացաւ, եւ նա ի բարձունս վերինս եւ նստաւ ընդ աջմէ մեծութեան Աստուծոյ Հօր, որպէս ետես նախավկայն Ստեփանոս եւ զկնի՝ անօթն ընտրութեան Պօղոս։ Եւ եկեսցէ դարձեալ հանդերձ փառաւոր իւրով գալստեամբն՝ դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս, ո՛չ եւս իբրեւ զմարմին, այլ եւ ոչ անմարմին, որովք ինքն գիտէ բանիւք աստուածատեսակագոյն մարմնով, զի տեսցի յայնցանէ, որ խոցեցինն, եւ կացցէ մնասցէ Աստուած արտաքոյ թանձրութեան. զի ո՛չ եւս իբրեւ զցօղ ի վերայ գեղման իջանէ, ըստ առաջին գալստեանն, այլ գայ ահեղակերպ, լուսածագ, գեր ի վերոյ ճառագայթիւք վեհագունեան, նորասքանչ, սքանչելի երեւմամբ, որպէս ինքն Փրկիչն ասէ, եթէ «Եկեսցէ որդի մարդոյ փառօք Հօր եւ ամենայն հրեշտակք ընդ նմա», եւ Դանիէլ ասէ եթէ «Տեսանէի ընդ ամպս երկնից իբրեւ որդի մարդոյ՝ զի գայր»։

Արդ դու խոստովանեսցի՞ս մի եւ անբաժանելի բնութիւն զեկեալն եւ զգալոցն յանուն Տեառն, եւ զերծցի՞ս ի բաժանմանէ բաժանողաց սրբոյն եւ յառաջահետեւող հրոյն. արդեօք սակայն սիւնհոդոսացն լիցի՞ս կաճառակից, եւ ընդ մեզ երկրպագեսցե՞ս Երրորդութեանն, եւ փառաւորեսցե՞ս զՈրդի եւ զՀայր հանդերձ Հոգւովն սրբով, որ է օրհնեալ յաւիտեանս։ Ամէն։

Ղե

ԹՈՒՂԹ ԱՄԵՆԱՇՆՈՐՀ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ՆԱՐԵԿԱՑԻՈՑ, ԶՈՐ ԳՐԵԱՑ Ի ՀՈՑԱԿԱՊ ԵՒ ՑԱԿԱՆԱՒՈՐ ՈՒԽՏՆ ԿՃԱՒԱՑ, ՎԱՄՆ ԿԱՐԾԵԱՑՆ ԱՆԻԾԵԼՈՑ ԹՈՆՐԱԿԵԱՆՑ ՑԱՆԵՍԻ ԵՒ ՑԱՄՐԵՍԻ, ՈՐ ԵԿՆ ԶԳԵՍՏԻՒ ՈՁԽԱՐԱՑ, ԵՒ Ի ՆԵՐՔՈՑ ԳԱՑԼ ՑԱՓՇՏԱԿՈՂ, ՈՐ ԵՒ Ի ՊՏՂՈՑ ԾԱՆՈՒՑԱՒ ԱՄԵՆԻՑ, ԶՈՐ ԼՈՒԵԱԼ ՍՈՒՐԲ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ՝ ԳՐԵԱՑ ՍԱԿՍ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ Ի ՁԱՐ ԿԱՐԾԵԱՑՆ։

Տէր Հայր, զոր գրեմս, իբր չհաւատալի համբաւ չար տեղեկութեամբ, զի թէպէտ եւ յորոց լուանն հաւատարիմք կարծէին, եւ չէր ինչ խէթ չարեաց քինիւ, ոչ այլ իմն ունի կերպարան հակաճառութեան, քանզի լուայ թէ յանյիշելի ամենազազիր մծղնէութիւն աղանդաւորութեան անիծելոց Թոնրակեանցդ ի միջի ձերում բարեխորհիդ յիշատակի, եւ հիացայ՝ զարմացայ՝ ընդ այդպիսի անյարմար երեսս բանի, Աստուծոյ ատելեացդ՝ որ ասեն զձէնջ ասել առաւել զայդ գիտնական անուն Մուշեղայդ, թէ տեղեկացեալ եմք ի մերմէ առաքեալ թղթաբերէ, որ չեն նոքա աւտար յառաքելականդ դաւանութենէ, եւ ըղձալ բաղձալ մեծաւ փափագանաւք հաւասարիլ մասին նոցա, եւ խառնիլ

Բնագիր Ա. էջ 498 - 502։ Համմտ. ԻԴ, էջ 59 - 64, 133 - 119.

յարեան ընդ կոտորեալսն ի սրոյ՝ վրիժախնդիր հեթանոս ամիրայի Ապլվարդայ, որ արդարեւ՝ գաւազան սրտմտութեան ի ձեռին Տեառն Յիսուսի։ Եւ թէ յո՞ր գիրս հրամայէ նզովել զոք, եւ զերջանիկ Տեառն մերոյ զԱնանիայի զզարմանագիծ հակաճառութիւն նամակին, զրաբանականս ասել կամ անպատեհս, կամ ոչ Աստուծով խաւսեցեալ։ Արդ եթէ այդոքիկ ազդեցան ի ձէնջ, թողում ասել թէ հաւանեցան, եւ անխայեմ գրել թէ ճաշակեցան, ապա գլխաւորեցաւ առ ձեզ նախագրեալն, թէ կերակուրք նոցա ընդիրք զազրացան։ Բազում ինչ աստուածային եւ առաքելական ամենայն ինչ ուրացեալ է ի նոցանէ, եւ խափանեալ յաստուածային կարգաց։

Ա.– Ձեռնադրութիւնն՝ զոր առաքեալքն ի Քրիստոսէ ընկալան։

Բ.– Եւ հաղորդութիւն մարմնոյ նորա՝ զոր ասաց առաքեալ. եթէ զհացն հաղորդութեան ճաշակելով, զնոյն ինքն զԱստուած միացեալ ի մարմընի ընդունիմք եւ ճաշակեմք, զոր Սմբատ հասարակաց կերակուր զսարսափելին վարդապետեաց։

Գ.– Եւ զծնունդն հոգեւոր երկանցն, որ ի ջրոյ եւ ի հոգւոյ, ծանուցեալ թէ որդիս Աստուծոյ գործէ, ջուր ինչ լուալեաց զնոյն նոցին ուսոյց։

Դ.– Եւ զաւրհնաբանեալ զաւր կիւրակէին, յորում արար զլոյսն առաջին եւ կատարեաց զլոյսն յարութեան իւրոյ ի նմին, եւ զլոյսն կենարար գալստեանն նովաւ տնաւրինեաց, զայն պատկեր պաշտելի աւուր ընդ այլոցն զուգաթուեալ նոցին թարգմանեաց։ Արդ զո՞րս յայսցանէ զնոսա գիտեմք խափանեալս, ոչ առաքելական կամ աստուածականս։

Ե.– Ձծնրադրութեանն խորհրդական պաղատանս՝ զոր ինքն արարիչն ամենայնի խոնարհեալ կրկնեաց։

Զ.– Թէ զաւազանն ուրացեալ ի նոցանէ, յորում ինքն Քրիստոս մկրտեցաւ։

Է.– Թէ զհաղորդութիւն անմահութեան զոր ինքն բոլորից Տէրն ճաշակեաց։

Ը.– Թէ զմծղնէական անխտիր պղծութիւնն, զոր Տէրն զհայեցուածն արգելեալ խոտեաց։

Թ.– Թէ զնշանն երկրպագեալ զոր Աստուածն մարդացեալ յուսն իւր բարձեալ կրեաց իբր ըզփառս ինքեան եւ զիշխանութիւն։

Ժ.– Թէ զմարդապաշտ ուրացութիւնն, որ գաւրչելի է եւ անիծեալ քան զկռապաշտութիւն։

ԺԱ.– Թէ զինքնաձեռն քամահանաց քահանայութիւնն՝ որ սատանայի է նմանութիւն։

ԺԲ.– Թէ զպսակին ամուսնութեան անգոնութիւն, զոր Տէրն ինքեան սքանչելեաւք եւ մարբն իւրով Աստուածածնաւ յարգեաց եւ պատուեաց, ըզպսակն անգոնեն, եւ զոր սիրով մերձենան յիրեարս՝ կատարեալ սէր համարին եւ յԱստուծոյ, եւ հաճոյ Քրիստոսի. թէ՝ Աստուած սէ՛ր է եւ զսիրով միաւորիլն կամի եւ ոչ զպսակ։

ԺԳ.– Թէ զերախայրեացն կատակերգական երգիծանութիւնն, զոր Աբէլ, եւ Նոյ, եւ Աբրահամ, եւ Դաւիթ, եւ Սողոմոն, եւ Եղիայ՝ աստուածային բարկութեանն ցուցին հաշտարարութիւն։

ԺԴ.– Թէ որ զգլխաւոր աղանդին իւրեանց գարշութեանն յանդգնեալ Քրիստոս անուանեն, զոր Քրիստոս կանխաւ վկայեաց թէ յարիցեն սուտ քրիստոսք եւ սուտ մարգարէք, եւ ա՛յս է ասելն մարգարէին, թէ՝ Խորհեցաւ անզգամն ի սրտի իւրում թէ ոչ իցէ Աստուած։ Արդ այդոքիկ են քննաւղիդ Մուշեղայ անխոտոր հաւատոյ առաքելականքն։

Արդ՝ զայսոսիկ հաւրեղբայրն մեր եւ վարդապետ, մեծաւ քննութեամբ խնդիրս արարեալ իբրեւ զԱստուծոյ ջատագով, եւ անդստին իբր զիմաստուն նախամարտիկ տապալեաց զառասպելաբան հայհոյութիւն անաւրինելոցն Թոնրակեանցն, թէ ոչ մեք զանուն պղծոցն ի համբաւուց սակաւ ինչ ի լրոյ գիտէաք։ Արդ զի՞նչ պարգեւս ընդրութեան տեսեալ ի գարշելին Կումբրիկոս, եւ կամ յիչատակ բարւոյ ի Սիմոն, եւ կամ յոյս ակնկալութեան ի Նեռն, որոց նոցա են աչակերտեալք, որ զերախտիսըն անպատում բարեգործին չարչարանացն մոռացեալ, զնոսա կարդան ապաւէն՝ որ զնոցանէն ստացեալ։ Որք են չարք չանց, եւ գումարք գողոց, եւ գունդք գայլոց, եւ դասք դիւաց, եւ ազինք աւազակաց, եւ կոյտք կերչաց, եւ բոյլք բարբարոսաց, եւ խումբք խաչահանուաց, եւ ժողովք չարաց, եւ արք արեանց, եւ երամք թունաւոր աւձից, եւ վտառք մարդադէմ գազանաց, եւ կաճառք կախարդասարաս աղանդաւորաց, եւ ոչ միայն եկեղեցականաց, այլ եւ հեթանոսաց են անգոսնելիք։

Քանզի եւ այն հզաւր այր՝ խնդրող վրիժուց նախատանացն Քրիստոսի, որ զանիծեալ զնախնիս նոցա խայտառակամահ սատակեաց, զայս ինչ ասէր ցերկրորդն Ցամրէսի, թէ՝ Քրիստոս յերիր աւուր յարեաւ, արդ մինչ դու զքեզ Քրիստոս անուանես, սպանանեմ զքեզ եւ թաղեմ, եւ դու զկնի Լ աւուր կենդանացիր, ես գիտեմ թէ Քրիստոս իցես, թէպէտ այնքան աւուրբք բազմաւք յետոյ յարիցես։ Արդ նա մերձ էր եւ դրացի դառնացողացն մոլեզնութեան, եւ զայն լուր ի բազմաց ճառողաց կրթեալ էր, եւ Քրիստոսի ճշմարիտ յարութեանն ամենեւին հաւատայր, եւ զնոցայն այսն արարեալ իբր զարժանիս հենգնելոյ եթող յիչատակ բանից

գովելեաց, քանզի եւ զայն Աստուած եւ ոչ երկրային խորհուրդ տնկեաց, հրամայեալ տնտեսեաց, նովաւ, չարաւ զչարսն խրատեալ եւ կամ սատակեալ, որպէս զվիշապն ահագին հնդկային ետ կերակուր, եւ զՀրէայսն Քաղդէացւովքն խրատեաց, եւ զխաչահանունսն Տիտոսիւ եւ Վեսպասիանոսիւ եւ Ադրիանոսիւ դատեալ խորտակեաց։ Եւ զեգիպտականացն ազգ Կիւրոսիւ կործանեալ կրկին կչտամբեաց, եւ մեծահեծան հարուածոց ասի նոյն ինքն Բելիար կախեալ ի տաճարին հրամանաց ահաւորին։ Արդ դեւքն Աստուած գիտացին զմիածինն եւ դատաւոր ամենայնի դաւանեցին, եւ պիղծն Սմբատ կրկին Սիմոն, իւրոցն դառնարմատ եւ որոմնաբոյս աչակերտացն զինքն ետ երկրպագել, որպէս մոգն այն Սամարացի, եւ Մոնտանոս, եւ Պիւթագորաս, անգրական եւ հեթանոսային իմաստասէր։

Արդ ամենեւին նուազս ի յոքունց եւ սակաւս ի բազմաց գծագրեցի, եւ մնամ լսել ի բանից ձերոց. քանզի առաջի է Տէրունական կանոնի սահման, Եւ ի բանից քոց արդարասցիս, եւ ի բանից քոց պարտաւորեսցիս։ Այլ եթէ ընդ գրաբանութիւն նոցին զարմանայք, գիտեմք եւ զսատանայ սաղմոս ասացեալ յաւր փորձութեան ամենափրկչին։ Եւ արդ՝ եթէ ոչ անէծս կրկինս եւ նզովս բազմապատիկս ոչ արձանացուցանէք սկզբնահաւրն նոցա Սմբատայ եւ մեռելոց նոցա, եւ կախարդական կրաւնից նոցա եւ դաւանութեան նոցա, եւ զոր բարին կերպարանին կրկին կղկղանըս գրէք եւ առաւել ուրացութիւն վարկանիք, եւ յիմ նամակիդ ոչ նչանակէք, որով զճեզ անարատ յարմար է առնել, եւ զգայթակղութեանն խէթ տարագրել, եւ գիտէք եւ իմանայք եթէ վասն ձեր բարւոյ եւ խաղաղութեան եւ սիրոյ գրեցի եւ հոգացայ, զի մի՛ ամրոցդ այդ

ապաստանի ի պահողաց դորին նենգեսցի։

Ապա դուք ձեզէն պատուականութեան ձերում մատն եղէք, զի այդ Մուշեղ՝ վարդապե՛տ զինքն գրէ, պարտ է ախոյեան լինել ընդդէմ հակառակորդին, եւ զխրամն հատեալ կարկատել, եւ զթերին պատսպարել, եւ խաւարելոյն լո՛յս եւ աղ եւ խրատիչ լինել ըստ աստուածային կանոնին։ Ապա թէ լոյսդ կարծեալ ի դմա խաւար է ստուգապէս, աւաճահար թովիչ է, եւ անիմաստ դեղատու, զի գիտութիւն ոչ աւժանդակեալ մատամբն Աստուծոյ, ձա՛յն է անընդրական անյարմարապէս ազդեցեալ եւ պատգամ է նենգական խափանիչ խաղաղութեան։ Եւ արդ ո՞ւր գիտութիւն դորա ասելդ թէ՝ յո՞ր գրոց ունին նզովել զոք։ Պաւղոս եւ զհրեշտակն աւտարի ոչ խորհող, նզովեալ, եւ զնոյն կրկնեալ ոչ պատկառեաց, եւ Դաւիթ զխոտորեալսն ինքնանէծ կշտամբութեամբ ստորագրեաց։ Եւ Տէրն զբնաւ ահեկանացն դասալքութիւնն ասէ, Երթայք յինէն անիծեալք։ եւ զհերձուածողական չարափառութիւնն ի նուազ դաւանութեանն, որ զկնի աւետարանին կանոնեալ պաշտի, կրկին նզովեալ ի սուրբ ժողովոյն Նիկիայ՝ ընկալաք եւ ուսաք, եւ դարձուած թղթոցն պատասխանեաց Պետրոսի եւ Ականայ(1), զորոշեալսն ի Քաղկեդոնականացն, նըզովական բանիցն խրատեաց, եւ կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ գլուխք նզովականացն հատուածոց ընդդէմ Նեստորի, եւ հենոտիկոն թուղթն Զենոնի կայսեր՝ որ նզովէ յանուանէ զբնաւ հերձուածողսն։ Զի թէ որ ի մասնէ ունի թերութիւն՝ պատուիրանաւ պարտիմք նզովել, որչափ առաւել զբազմահերձուած ժողովոյն զդասս, որ կտրեալ են ի Քրիստոս, եւ կապեալ միացեալ ընդ սատանայի։

Եւ արդ, Տէր Հայր, մի՛ դժուարիք ընդ բանս գրոյդ, եւ զանխարդախ սէրդ ատելութիւն վարկանիք, զի սէրն Քրիստոսի ստիպէ զմեզ յայսոսիկ, եւ կամիմք զձեզ ամբիծս լինել, եւ զհաւրն Անանիայի գլխագիտութեամբ զմատեանսն, որ ընդդէմ հերձուածողացն հոգս տարեալ գրեաց, եւ դուք գրել հրամայեցէք։

---

(1) Տպ. ի Սահակայ։

ՂԶ

ՏԵԱՌՆ ԳԷՈՐԳԵԱՑ ՀԱՑՈՑ ՎԵՐԱԴԻՏՈՂԻ ԵՒ ՀՈԳԵՇՆՈՐՀ ՓԻԼԻՍՈՓԱՑԻ, ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԻ ԱՍՈՐՒՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԳԻ

Զառ ի յԱստուածուստ պարգեւեալ Տեառն Յովհաննու Ասորւոց հովուապետի եւ մեծապատիւ պատրիարգի զգիծ սիրոյ եւ զնամակ ողջունի վերծանեալ նուաստ ծառայս Աստուծոյ Տէր Գէորգ Հայոց վերադիտող, եւ զարծարծումն սիրոյ տեսեալ զուարթացեալ բերկրեցան միտք իմ, եւ աւրհնեցի զբարեխնամն Աստուած, որ ոչ պակասեցուցանէ զողորմութիւն գթութեան երկիւղածաց իւրոց, այլ միշտ հեղու որպէս ցաւղ վաղորդեան, եւ իբրեւ զլոյս արեգական, որով սրբեալ պայծառանան անձինք ի նա հաւատացելոց, եւ բերկրին բոլոր բանակք բանականաց, եւ կատարին կամք սիրոյ արարչին յարարածս, որ եւ զձերդ չարժէ բորբոքումն սիրոյ առ ի հաստատութիւն հաւատոյ եւ լրումն կամաց կենարարին, որ ասացն թէ Սիրեցէք զմիմեանս, որպէս ես սիրեցի, եւ դարձեալ եթէ՝ Որ սիրէ զիս զպատուիրանս իմ պահեսցէ: Եւ պատուիրանք նորա այն իսկ են, զի զմիմեանց հոգասցեն անդամքն հոգեւոր սիրով եւ հաւանութեամբ՝ մինչեւ հասցուք ամենեքեան ի չափ հասակի կատարմանն Քրիստոսի Որդւոյն Աստուծոյ,

---

Բնագիր Ա. էջ 335 - 357:

որ եւ ի Հաւրէ կամաւք եւ հաճութեամբ ծնաւղին, միածին Բանն Աստուծոյ, որ եկն սերմանել ի սիրտս որդւոց մարդկան զգիտութիւն Հաւր, որպէս ասէրն թէ Ծանուցի զանուն քո մարդկան:

Արդ զառ ի բարի սերմանողէն սերմանել սերմանս սուրբս հաւատոյ յանդաստանս հոգւոց ձերոց զուղիղ խոստովանութիւն սրբոյ Երրորդութեան, զլի եւ զանթերի զաւանդ սրբոց հարցն եւ վարդապետացն ձերոց՝ պատուեմք եւ ընդունիմք: Իսկ ի վերայ եկամուտ կարգացդ եւ աւտարախորհ թերի կատարմանցդ յոյժ հեծեմք տրտմագին, զոր ոչ ի սրբոյն Եփրեմէ, եւ ոչ ի նորին նմանողաց ուղղափառ վարդապետաց, եւ ոչ ի կանոնական հրամանաց առաքելոց եւ սրբոց հարցն ընկալեալ ունիք, այլ յոմանց չարափառաց եւ ապականչաց զգեղեցիկ սերմանց սուրբ հաւատոյ, որք չանացան մտանել եւ եղծանել զգեղեցկութիւն հարսինդ Աստուծոյ եկեղեցւոյդ Ասորւոց, որք թէպէտեւ ոչ զաւրեցին գլխոյ ուղիղ խոստովանութեանդ, սակայն աւելորդ եւ անպատուական կարգաւքդ ոչ թողին զոլ գեղեցիկս՝ զոր ծանեաք զարդարապէսն ի ձերոց գրութեանցս:

Զի գրեալ էիք յաղագս խմորելոյ եւ աղելոյ եւ համեմելոյ եւ ճիթելոյ զկեցուցիչ մարմին Որդւոյն Աստուծոյ, եւ յիշեալ զստեղծուածն առաջին մարդոյն հող յերկրէ, եւ ըստ ստեղծմանն Ադամայ ի չորից նիւթոց ասէք կատարել զմարմինն Քրիստոսի, եւ արկանել ի խորհուրդ ջրոյն՝ ջուր, եւ ի խորհուրդ հողոյն՝ աւեր, եւ ի խորհուրդ աւդոյն՝ խմոր, եւ ի խորհուրդ հրոյն՝ աղ. եւ առնէք մարմին մարդոյ մահկանացուի եւ ոչ

Աստուածոյ անմահին, զի ապականելով խմորով եւ ճիթով եւ աղիւ աւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի, ծածկապէս ցուցանէք կրել զապականութիւն մարմնոյն Աստուածոյ. վասն զի խմորունն ոչ կարէ գոլ հաց կենդանական, որպէս ցուցանէ երանելին Աստուածաբան ի ճառին որ յաղագս Պասեքին, թէ Աստուստ բարձումն խմորոյն եւ թնաւրեայ՝ զի խորհրդականագոյն է թուոցն եւ աչխարհիս այսորիկ քաջայարմար. այսինքն ի հնմէն եւ ի քացախուտ չարութենէն, որ են մեղք առիթ մահու եւ ապականութեան, զոր անպատշաճ է յարել ի մարմինն Քրիստոսի, զի զմեղս ոչ արար, եւ Ոչ գտաւ նենգութիւն ի բերան նորա. թէ ո՛վ ի ձէնջ յանդիմանեսցէ զիս վասն մեղաց, եւ եթէ, Գայ իշխան աչխարհիս այսորիկ եւ յիս ինչ ոչ գտանէ: Եւ ուր ոչ մեղք, զիա՛րդ եւ ապականութիւն, զի սկիզբն ապականութեան մեղք են, եւ որ ի վերոյ քան զմեղս, արտաքոյ ապականութեանց. զի ապականութիւն ոչ ի բնութենէ՝ այլ յայլայլութենէ բնութեանցն, զոր եբարձ ի բնութենէ արարիչն, զոր դու խմորոյ խառնուածովդ ասես ախտակրել մարմնոյն Քրիստոսի, եւ առնուս այսոցիկ վկայ զբան աւետարանին թէ, Նմանեցաւ արքայութիւն երկնից խմորոյ:

Արդ եթէ զաւրինակ արքայութեան կամ զընթացից աւետարանին առցես ի խորհուրդ մարմնոյն Քրիստոսի, ոչ պարտիս անտես առնել եւ զայլսն, զի նմանեցաւ եւ ուռկանի եւ գանձի ծածկելոյ եւ մարգարտի եւ մանանեխի, առցես եւ ի սոցանէ, զի եւ այսոցիկ նմանեցաւ: Եւ զի ասէք, թէ պարտ է աղ արկանել, զի ասաց Տէրն առաքելոցն թէ, դուք էք աղ երկրի, եւ թէ պատուիրեաց Մովսէս ընդ զոհսն աղ խառնել, զի ի հնումն զբաղարջն

ճիթով աճառէին, եւ յաչտանական ճէթ արկանէին, եւ աղաւնին տերեւ ճիթենւոյ եբեր: Ո՛հ մեծի մբտակուրութեանդ, ասել թէ աղաւնին տերեւ ճիթենւոյ եբեր, մեզ պարտ է ի Քրիստոսի մարմինն ճէթ արկանել, եւ կամ ասել թէ արժան է ճէթ արկանել, զի ի հնումն զբաղարջն ճիթով աճառէին, եւ կամ իմանալդ, թէ Յոբ ասաց, թէ Ուտիցի՛ հաց առանց աղի, պարտ է աղ արկանել: Եւ զի՞նչ այսոքիկ խորհուրդ մարմնոյն Քրիստոսի, ճրագ, տերեւ, եւ կամ ոստ ճիթենւոյ, եւ կամ հրէական զոհիցն աղն, եւ կամ բաղարջին ճէթն, որք են մանկանց անմտաց իմացուածք եւ ապչելոց իմացմունք, թողեալ զճշմարիտ Բանն, որ առեալ զհացն ասաց, Ա՛յս է մարմին իմ. ի զատկին մեծին երեկոյին, յորում ամենայն աւելորդքն հետակորոյսք, եւ միայն բաղարջաւ եւ դառնճաւ կերակրեալք. եւ ի սեղանոյ անտի առեալ զբաղարջն ետ եւ ասէ. Զայս արարէք:

Իսկ եթէ ասէք, զառեալ հացն խմորուն լինել, յաղագս ժամանակին եւ իշխանութեանն ասէք բարձեալ զտաւնսն եւ խափանեալ զաւրէնսն: Արդ եթէ ըստ ձերում կարծեացդ խափանեալ էին տաւնքն, եւ բարձեալ էին աւրէնքն, զի՞արդ ինքն Տէրն ասէր, Մի՛ համարիք եթէ եկի լուծանել զաւրէնս, այլ լնուլ. զի զո՞ր ոչ լուծանէր զլուծեալն, կամ զո՞ր լնոյր զոր ոչ գոյին, կամ զի՞արդ ասէր ցՀրէայսն, թէ Յաթոռն Մովսէսի նստան դպիրքն եւ փարիսեցիքն. եւ եթէ ոչ իշխանութիւնք, զի՞արդ եւ աթոռք, եւ եթէ ոչ գոյին տաւնք, զի՞արդ եւ ինքեանք Հրեայքն իսկ ասէին, թէ Մի՛ ի տաւնի աստ, զի մի՛ խռովութիւն լիցի ժողովրդեանս. եւ եթէ ոչ գոյին տաւնք, զի՞արդ եւ Պիղատոս ինքըն ասէր ցՀրէայսն, թէ Ի ձեր սովորութիւն արձակել ձեզ զմի ոք ի տաւնի աստ. եւ եթէ խա-

փանեալ էին աւրէնքն, զի՞արդ ասէր դարձեալ, եթէ Առէք ի ձեզ, եւ ըստ ձերում աւրինաց դատեցարուք. եւ եթէ խափանեալ էին տաւնքն, զի՞արդ աւետարանիչն Յովհաննէս յոլովակի զտաւնից պատմէ. եթէ Տաւն էր Հրէից եւ ել Յիսուս յԵրուսաղէմ, եւ դարձեալ թէ, Իբրեւ տաւնն ընդմիջեցաւ. եւ դարձեալ թէ, Ի վերջնում աւուր մեծի տաւնին կայր Յիսուս. եւ դարձեալ զժամ չարչարանացն ցուցանելով ասէր, թէ՝ էր ուրբաթ մեծի զատկին, եւ դարձեալ զՀրէից ասէր, թէ Նոքա ոչ մտին յապարանսն զի ուտիցեն զզատիկն։

Իսկ եթէ վասն Հերովդի զիշխանութիւնն ունելոյ, որ ի հեթանոսաց էր, կարծես խափանեալ զաւրէնսն, այլ ոչ կեայր իբրեւ զհեթանոս, այլ իբրեւ զՀրեայ, եւ ոչ իբրեւ զհակառակ աւրինացն, այլ իբրեւ զյոյժ աւրինապահ, որ առ ի կարծել պահել զաւրէնսն, զկին եղբաւրն զկենդանւոյն առնոյր, զոր աւրէնքն յետ մահուն հրամայէին, եւ զանզաւակն մնացեալ. եւ վասն խառնելոյ զազգ տանն Իսրայելի, բազում ազգահամար ազգին Հրէից այրեաց, զի թերեւս հնար լիցի առ անգիտութեան համարել ազգին նորա յազգ տանն Իսրայելի։ Իսկ եթէ Պիղատոս ի հեթանոսաց, այլ եւ նա իբրեւ դատաւոր եւ հարկապահանջ, եւ ոչ իբրեւ հակառակ կամ լուծիչ, այլ պատուադիր եւս, եւ վկայ աւետարանիչն Յովհաննէս, որ ասէ, թէ ի չարախաւսել զնմանէ Հրէից առ Պիղատոս ոչ մտին յապարանսն, մինչեւ Պիղատոս ել առ նոսա, եւ ոչ զնոսա ի ներքս առ ինքն տարաւ արհամարհելով զաւրէնսն, այլ ինքն աւրինապահացն հնազանդեցաւ, եւ ոչ յաղագս իշխանութեանն իւր հնազանդեցոյց, եւ դարձեալ ասելն, թէ Առէք ի ձեզ, եւ ըստ ձերոց աւրինաց դատեցարուք։ Եւ դարձեալ

Հրէայքն, որք ասէին թէ Մեք աւրէնս ունիմք ոչ սպանանել զոք։ Եւ արդ պարտ էր ձեզ, որպէս ասաց Տէր, քննել զգիրս սուրբս մտաւորութեամբ, թէ գոյին աւրէնքն եւ ոչ էին լուծեալ, կային եւ տաւնքն եւ ոչ էին խափանեալ, ըստ մարգարէութեանն Դանիէլի մինչեւ ցաւծեալն առաջնորդ, եւ իւր Տեառնն՝ որ ասաց, թէ Ամենայն աւրէնք եւ մարգարէք մինչեւ ցՅովհաննէս մարգարէացան։

Արդ ի մէջ բերցուք որ ինչ յաղագս հացին, զի ասէք եթէ բաղարջն՝ հաց ոչ ասի, եւ ոչ հացն՝ բաղարջ։ Գրէ երանելի աւետարանիչն Մատթէոս. թէ Ցառաջնում աւուր բաղարջակերացն մատեան առ նա աշակերտքն եւ ասեն, ո՞ւր կամիս զի պատրաստեսցուք քեզ ուտել զզատիկն. եւ նա ասէ, Երթայք ի քաղաքն առ այս անուն. եւ իբրեւ պատրաստեցին, կայր բազմեալ երեկոյին երկոտասանիւքն հանդերձ, եւ մինչդեռ ուտէին ասէ ցնոսա, Մի ոմն ի ձէնջ մատնելոց է զիս։ Եւ վճարեալ գիրըս մատնչին, դարձեալ առնու եւ ասէ, թէ մինչդեռ ուտէին զյառաջասացեալ բաղարջն՝ կոչեաց հաց, զոր առեալ ետ նոցա։

Նոյնպէս եւ Մարկոս պատմէ. թէ յառաջնում աւուր բաղարջակերացն, յորում զզատիկն զենուին, ասեն ցնա աշակերտքն, Ո՞ւր կամիս երթիցուք պատրաստեսցուք զի կերիցես զզատիկն, եւ առաքեաց երկուս յաշակերտաց իւրոց, եւ իբրեւ երեկոյ եղեւ, գայ երկոտասանիւքն հանդերձ, եւ իբրեւ բազմեցաւ եւ դեռ ուտէին, ասէ, ամէն (ամէն) ասեմ ձեզ զի մի ոմն ի ձէնջ մատնելոց է զիս. եւ ապա վերստին առնու եւ ասէ, Եւ մինչդեռ ուտէին ա՛ռ Յիսուս հաց գոհացաւ, եբեկ եւ ետ նոցա եւ ասէ, այդ է մարմին իմ. եւ վասն այնորիկ կրկին յիշէ աւետարանիչն զուտելն, զի դու մի՛ այլազգ հաց

կարծիցես, այլ զա՛յն ասէ հաց զբաղարջն, զոր ըստ աւրինացն ուտէին, եւ զայն իսկ առեալ ետ նոցա։

Իսկ Ղուկաս ասէ, թէ եկն աւր բաղարջակերացըն, եւ ապա ասէ, թէ Իբրեւ բազմեցան՝ ասէ ցաշակերտսն իւր, Ցանկանալով ցանկացայ զայս պասեք ուտել ընդ ձեզ։ եւ ընկալեալ բաժակ գոհացաւ եւ ասէ, Առէք զայդ եւ բաժանեցէք ի ձեզ, այսուհետեւ, թէ ոչ եւս արբից ի բերոյ որթոյ, մինչեւ եկեսցէ արքայութիւնն երկնից։ Արդ յայտնապէս ցուցանէ աւետարանիչն զբաղարջն առեալ հաց, զոր ի պասեքին ուտէին ըստ աւրինացն։ եւ զայն առեալ Տեառնն ասաց, Ա՛յս է մարմին իմ, եւ ապա թախանձանաւք ասէ, թէ Ոչ կերայց ի սմանէ։

Արդ պարտ է հաւատալ հաւատարիմ վարդապետացս այսոցիկ, որք ասեն զառեալ հացն բաղարջ, զոր յընթրիսն ուտէին, զի գրեալ է թէ, Ցերկուց եւ յերից վկայից հաստատեսցի ամենայն բան, եւ ոչ հակառակասիրութեամբ ընդդէմ յառնել աւետարանչացն, որք զժամանակն եւ ըզժամն ճշգրիտ ցուցանեն զբաղարջակերացն, եւ իւր Տեառնն՝ որ ի սեղանոյն առեալ զառաջին եդեալ բաղարջն եւ ասէ, Ա՛յս է մարմին իմ։

Ապա թէ տկարանաս տակաւին մտաւքդ եւ ոչ հաւատաս գոլ զասացեալ հացն՝ բաղարջ, եւ խնդրես ցուցանել թէ, ո՞ւր կոչեցաւ բաղարջն հաց, ինքն Տէրն տացէ քեզ վկայութիւն, որ պատուիրեաց Մովսէսի եւ ասէ, թէ Մի՛ պակասեսցէ հաց ջերմ յերեսաց իմոց, որ եւ յո՛յժ տխմարաց յայտնի է թէ զբաղարջն կոչեաց՝ հաց ջերմ։ Եւ դարձեալ իւր Տեառնն յաւետարանին յորժամ մեղադրէին աշակերտացն վասն ի չաբաթու հասկ կորզելոյ՝ Հրէայքն, տայ նոցա պատասխանի. Թէ Ձիցէ՞ ընթերցեալ ձեր զոր արարն Դաւիթ յորժամ

քաղցեաւն, զի՞արդ եմուտ ի տաճարն Աստուծոյ, եւ զհացն զառաջաւորութեան եկեր, եւ ետ այնոցիկ որ ընդ նմայն էին. Ահաւասիկ յայտնի եւ հաստատուն վկայութիւն զի ի հնումն եւ ի նորումս զբաղարջն ասաց հաց։

Եւ արդ՝ չէ արժան ձեզ հակառակ կալ Աստուծոյ եւ աւետարանչացն, եւ յանդգնութեամբ ասել, թէ հացն խմորուն էր, եւ զի՞արդ կարէ ոք խմորուն ասել, զի այրն յորոյ տանն էր Հրեայ էր, եւ ոչ յաննչանից եւ ոչ աւրինազանց ոք, այլ յոյժ արդար էր, որպէս Ղուկաս ցուցանէ, եթէ Ահա այր մի Յովսէփ, որ էր նախարար. նախ զիչխանութիւնն՝ թէ չէր ի ռամկաց ոք, եւ ապա զարդարութիւնն՝ թէ Այր բարեգործ եւ արդար, եւ եթէ ասպնջականն այսպիսի ոք էր, եւ նոքա որ հիւրքն էին արք Հրեայք, եւ աւուրքն բաղարջակերաց, զի՞արդ յանդգնի ոք ասել խմորուն, եւ կամ ուստի բերէին զխմորունն։ Ապա թէ ասիցես ի քաղաքէն բերին, զի՞արդ արդեւք, զի բնակիչքն Հրեայք էին եւ աւրէնք այսպէս ունէին, որ մինչեւ ի ծակս մկանց խուզէին, եւ եթէ գտանէր առ ոք՝ քարկոծ լինէր ի ժողովրդենէն։

Իսկ եթէ ասես եթէ հեթանոսք էին՝ ի քաղաքին ո՛չ գոյր այլ ոք բայց միայն Պիղատոս եւ իւր զաւրականքն, եւ այն եկք, եւ գնալոյն սպասողք. եւ չէր ինչ փոյթ հացարարութեան, այլ առաւրեայ զպէտս վճարէին, եւ զայն գրեթէ ի Հրէից իսկ։ Ապա եթէ եգիտ յումեքէ խմորուն, զի ըստ քումկարծեացդ ասացից եւ ոչ ըստ ճշմարտութեանն, եւ զայն առեալ եկեր նախ ինքն ի մեծի երեկոյի զատկին, յորում առաւել պարտ էր զգուշանալ, եւ նա անց զաւրինաւքն եւ նոցա հարկ առնէր անցանել, թէ, Առէք կերայք այս է մարմին իմ, ապա

արդարացեալ գոյ մատնիչն զի զաւրինազանց մատնեաց, եւ ոչ մատնիչ իսկ, այլ նախանձախընդիր որպէս զՅեղիայն. եւ Հրէայք՝ ոչ աստուածասպանք, այլ աստուածասէրք, զի զլուծիչ աւրինացն սպանին: Եւ եթէ այդ այդպէս էր, Յովսէփ ոչ արդար՝ այլ յանցաւոր, զի զայնպիսին յաւուրս տաւնին ի տուն իւր ընդունէր, եւ ոչ լինէր վրէժխընդիր աւրինացն: Այլ ոչ այսպէս. եւ վկայ աւետարանիչն, զի արդար կոչէ եւ յոյժ արդար, եւ Տէրն՝ զի եղուկ կոչէ զմատնիչն, թէ վա՛յ մարդոյն այնմ յոյր ձեռն որդին մարդոյ մատնեսցի. եւ ցՀրեայսըն՝ սպանողս. Զի՞ ասէ Խնդրէք զիս սպանանել, որ զճշմարտութիւնն ձեզ խաւսեցայ:

Ապա թէ քո ոչ է իմանալ զճշմարտութիւնն, ծառայ ես գրոյն, եւ կերակրիս անգործ կերակրով զաւրէն անբանից, եւ ասես հաց զխմորունն: Հարցից զքեզ թէ անուն ի բնութենէ՞ է թէ յեղելութենէ՞: Եւ գիտեմ զի ոչ կարես ասել յեղելութենէ զանուն, զի յետոյ քան զբնութիւն է եղելութիւն. որպէս մարդ բանաւոր ի բնութենէ անուն. իսկ եղելութեան՝ մարդ քարէ եւ մարդ փայտէ: Այսպէս բնական անուն հաց բնութեամբ, բաղարջին հացդ է, որպէս զանգործ ցորեան իսկ հաց անուանեն, եւ ոչ եղելութեան խմորոյն, զի խմոր եղելութիւն է, եւ այլայլութիւն եւ ապականութիւն բնութեան, զի ոչ ի բնութենէ եւ ոչ ի զաւրութենէ խմոր, այլ ի վատախառնութեանց, որք են ապականութիւն բնութեանց եւ զաւրութեանց, որ յոյժ հեռի են ի մարմնոյն Քրիստոսի: Իսկ եթէ ասասցես ըստ յառաջասացեալ տարերցդ կատարել քեզ զմարմինն Քրիստոսի ի յալերէ եւ ի ջրոյ եւ ի խմորոյ եւ յաղէ, մի՛ անտես եղիցի քեզ եւ որակութիւնք տարերցդ, այլ առցես չորս այլ այլանման եւ խառնեսցես յայդոսիկ, զի կատարեալ եղիցի ըստ քեզ մարմինն Քրիստոսի:

Իսկ եթէ ասես ըստ պատահման զորակութիւնսն, եւ ոչ այլս առանձնականս, ապա աւելորդ եղիցի քեզ եւ ի խորհուրդ հրոյ՝ աղն, եւ ի խորհուրդ աւդոյ՝ խմորն, զի հուրն եւ աւդ նուրբք են եւ մերձ յորակութիւնսն, եւ բաւական լիցի քեզ ալեւր եւ ջուր ի խորհուրդ հողոյն եւ ի խորհուրդ ջրոյն, ապա թէ ոչ եւ ըստ չորիցն արասցես մարմին Քրիստոսի, առցես եւ ըստ այլ որակութեանցն այլանմանս, եւ միաւորեսցես զոչ միաւորեալսն, ապա արկցես եւ զձէթն քո, զի նշանակ է սիրոյն, եւ արասցես ոչ մարմին Աստուծոյ եւ կեցուցչի, այլ մարմին մարդոյ մահկանացուի եւ ոչ Աստուծոյ անապականի:

Արդ արժան է հաւատացելոց եւ ճշմարիտ քրիստոնէից՝ ոչ մարդկեղէն մտաւք լինել արարիչ մարմնոյն Քրիստոսի, թէ Ադամ ի չորից էր ըստեղծեալ, զոր եւ ոչ պարզ զիւրաքանչիւրսն ցուցանել, զի Մովսէս հող միայն ասէ առեալ, թէ Ա՛ւ Տէր Աստուած հող յերկրէ, եւ զայլսն լռեաց: Այլ արժան է հաւատալ աւետարանչացն, որք ստուգապէս զժամանակն եւ զաւուրսն եւ զժամն ցուցանեն: Ժամանակն թէ յետ գարնանայինն հասարակաւորութեանն յառաջնում ամսեան ի չորեքտասաներորդ լուսնին, յորում զգառն զենուին, եւ զաւուրսըն բաղարջակերացն, եւ զժամն զերեկոյ պասեքին, եւ զտաւնն Հրէից, եւ զինքեանս զՀրէայսն, յորում կարի անմարթ էր այլագունակ հացի ի խնդիր լինել եւ լուծանել զաւրէնսն, զոր ոչ խաչահանունքն յանդգնէին այսպէս, թո՛ղ թէ արք արդարք, զոր բաւական համարեալ թողցուք:

Եկեսցուք ի զրպարտեալն ի ձէնջ ի բանն

Պաւղոսի թէ Հինն անց ասաց, ապա ո՛ւր մնաց քո բաղարջն, որ ոչ նորեցաւ։ Խնդրես թէ ո՞ւր մնաց, եւ արդ դու ասացե՞ր թէ ուր մնաց քո աղն, որ ի հնումն ընդ զոհսն, զոր դու առեալ ի Քրիստոսի մարմինն խառնես եւ ասես, թէպէտ ոչ յայտնի, թէ Քրիստոսի մարմինն անհամ անկատար էր, եւ ես կատարեալ առնեմ. եւ կամ ո՞ւր մնաց քո ձէթն՝ որ ի հնումն. եւ կամ ո՞ւր մնաց քո Հրէական անխտիր խառնակութիւնքդ ազգայնոց։ Եւ արդ զի յոյժ թանձրամիտ ես՝ սիրով ըստ քեզ զիջեալ մեկնեցից զբանն։ Գիտեն գիրք սովորութեամբ՝ հին զմեղսն կոչել, վասն զմեզ հնացուցանելոյ, եւ այսպէս յոլովակի մարդ հին, եւ Ադամ հին զմե՛ղսըն կոչէին, որպէս ասէր նոյն ինքն առաքեալ թէ Զայս գիտասջիք զի հին մարդ մեր խաչակից եղեւ նմա, նոյնպէս եւ աստ, որ ասէ, թէ Հինն անց, զիշխանութիւն եւ զծառայութիւն մեղացն ասէ, որպէս եւ ասէր իսկ թէ՝ չնորհք Աստուծոյ, զի էիք ծառայք մեղաց, եւ դարձեալ թէ՝ Ազատեալք ի մեղաց ծառայեցէք արդարութեանն։

Ապա եթէ ըստ աւրինացն իմանաս զբանն, ոչ ասաց անցանել նոցա, զոր աստուածային ձեռքն փորագրեցին, զորոյ Տէրն լնուլ ասաց զինքն եւ ոչ լուծանել, այլ անցանել ասաց առաքեալ զորս յաւրինացն, այսինքն է զչաբաթապահութիւնն, զթլփատութիւնն, զզոհսն, զճենճերքն, զխորութիւն աւուրցըն, զառաւրեայ լուացմունսն, զծերոց եւ զղպրաց զմարդկային աւանդութիւնսն, զառտն վրէժխընդրութիւնն, զակն ընդ ական եւ զատամն ընդ ատաման, այսոքիկ որ յաւրինացն՝ զոր ասէ անցանել, եւ ոչ զմեծամեծ պատուիրանս՝ զսիրել զԱստուած եւ զընկերն, չսպանանել, չգողանալ, չընչալ, չերդնուլն, պատուել զծնաւղսն, եւ եթէ որք

զայսոսիկ պատուեն եւ պահեն՝ հրեայք, որք ոչն պահեն զայսոսիկ՝ հեթանոսք եւ Աստարտեայ երկրպագուք։

Եկեսցուք արդ ի ջուրն, զոր խառնէք սուտ կարծեաւք յանապական արիւնն Քրիստոսի, եւ ասէք թէ աւետարանիչն Յովհաննէս յիշէ ի խաչին, թէ Ել ի կողից նորա արիւն եւ ջուր, եւ յեկեղեցիս յիշատակ մահուն կատարի, որպէս ասաց, թէ՝ զայս արարէք յիմ յիշատակ։ Ո՛հ անտեղի անբանութեանդ. արդ ասա ինձ, ո՞ւր ասաց թէ Զայս արարէք. ի խաչի՛ն եթէ ի վերնատան. կամ զոր առաքեալ ասաց թէ Զայս արարէք, միթէ՞ ջուր ասաց թէ զայս արարէք, եւ յաւետարանչացն ծածկեցաւ եւ քեզ միայն յայտնեցաւ, եւ Պաւղոս անգիտացա՞ւ, որ ասաց թէ Տէր Յիսուս Քրիստոս ի գիշերին յորում մատնէր ա՛ռ հաց գոհացաւ, նոյնպէս եւ զբաժակն եւ ասէ, ա՛յս է արիւն իմ։ Եւ կամ դու զո՞ր խորհուրդ կատարես յիշատակ մահուն Տեառն. զասացեա՞լն ի նմանէ ի վերնատանն զհացն եւ զբաժակն, թէ զոչ ասացեալսն ի խաչին զջուրն եւ զարիւն, զի ի խաչին չասաց թէ, զոր յիս տեսանէք զայս արարէք. եւ ի վերնատունն ուր ասաց՝ ջուր ոչ ա՛ռ, այլ զհացն առեալ մարմին իւր ասաց, եւ զբաժակն ի բերոյ որթոյ արիւն իւր։

Եւ դարձեալ զի զայդպիսի կարծիս բառնալ կամելով վերստին ասէ, թէ՝ Ոչ եւս արբից ի բերոյ որթոյ, զոր Բերանն ոսկի Յովհան Կոստանդինու եպիսկոպոսապետն մեկնէ, թէ Աստ յովն ի բերոյ որթոյ զմիւս չար հերձուածն յանդիմանէ, որ ի սուրբ խորհուրդն ջուր ի կիր արկանեն, եւ Գրիգոր Նիւսացի եղբայր Բարսղի կրպակաւորս կոչէ զայնպիսիսն որ զջուրն խառնեն եւ ոչ խորհրդազգածս, եւ մեծ մարգարէն Եսայի ի վաղընջուց ամ-

բաստանէ, թէ վաճառականք ձեր խառնեն ջուր ընդ գինի։ Իսկ եթէ քեզ աւելի յայտնեցաւ քան աւետարանչացն եւ առաքելոցն եւ սրբոց հարցն, եւ թեթեւացար մտաւքդ եւ ընդ Պաւղոսի ի դրախտն մտեր, եւ անդ այսոքիկ քեզ աւանդեցաւ ի Տեառնէ, թէ պարտ է ի հացն խմոր եւ աղ եւ ձէթ խառնել եւ ի բաժակն ջուր, զի իմ մարմին՝ քացախեալ խմորն է, եւ արիւն՝ ջուրբ ապականեալ բաժակն, զոր յայնժամ ոչ կարացի ասել։

Արդ եթէ այսոքիկ քեզ յայտնեցան, եւ դու հասու եղեր անհաս խորհրդոցն Աստուծոյ, ո՛չ պարտի քեզ անդէտ լինել եւ այլոց բազմաց անճառելեաց Աստուծոյ։ Ասա՛ զի՞նչ զանազանութիւն է դատաստանաց Աստուծոյ, հետազաւտեա եւ զճանապարհս նորա զանհետազաւտելիսն, պատմեա՛ եւ զաւր գալստեանն, զի այդ ի նոցանէ ծածկեցաւ, ապա թէ այսոքիկ քեզ ո՛չ, եւ դու կամացդ քոց հետեւելով եւ ո՛չ Աստուծոյ, եւ կատարես զայն որ ի խաչին եւ ոչ զայն որ ի վերնատանն ասաց, եւ ասես զբաժակն ըստ խորհրդոյ ապականել, որպէս եւ զհացն, արդ դու լեր նախ զինուոր եւ առցես սուր, թերեւս եւ զեղարդ իսկ ըստ խորհրդոյ ժամանակին, եւ խոցեսցես խստութեամբ զՔրիստոս, եւ արկցես նախ ջուր ի սկիզբն, եւ ապա զգինին, զի անդ այսպէս նախ ջուր, եւ ապա արիւն, թէ Ե՛լ ի կողից նորա ջուր եւ արիւն, եւ ապա որք ուտեն ի քաւութիւն կամ ի դատապարտութիւն, իսկ քեզ բոլորովին դատապարտութիւն, զի զինուոր՝ եւ ոչ քահանայ, անարգող զՔրիստոս՝ եւ ոչ պատուող։

Արդ ի մէջ առեալ զբան աւետարանչացն լուծցուք թէ ել ի կողից Տեառն ջուր եւ արիւն, ոչ զխորհուրդ ջրոյն տպաւորելով թէ, պարտ է ջուր արկանել, այլ պարտ է որ յիսն հաւատան՝

նախ մկրտել ջրով աւազանին, եւ ապա արեամբս կերակրել։ Եւ դարձեալ ցուցանելով յայտնապէս զմեռանելն մարմնով եւ կենդանի մնալ աստուածութեամբն, կշտամբելով զայնոսիկ ոյք ասենն կրել մարդկութեանն զչարչարանսն ոչ հաղորդեալ աստուածութեամբն, որոց եւ դու իսկ աչակերտիս խորհրդոցդ կատարմամբդ, զի ջուր արկանելով ոչ զմահ նորա պատուելով, այլ ապականացու զմարմին նորա խոստովանիս, որպէս եւ հացին խառնակութեամբ զմարմնոյն ապականութիւն, եւ այսպիսի կատարմունք ոչ ուղղափառի են, այլ մարդաւաւան երկաբնակ խոստովանողի, որք ասեն մարդ լոկ չարչարեալ, եւ ոչ Աստուած չարչարակցեալ, զոր թէ տացուք, ոչ Ադամ փրկեալ եւ ոչ մեղք լուծեալ, եւ ոչ անէծք բարձեալ, եւ մեք անդրէն ի մեղս եւ յանհաւատութեան։

Այլ յաղագս ժողովոյն Խառանայ, զոր ասէիք թէ նոքա բաժակ միայն ածէին ի խորհուրդն, եւ քննեալ ոչ համարեցաք պատշաճ, այլ հրամայեցաք արկանել ջուր։ Արդ նոքա զայնոսիկ ոչ. եթէ ի դոյզն ումեքէ էին ուսեալք, այլ ի սրբոյն Եփրեմէ, եւ յայլոց ուղղափառ վարդապետացն, եւ յաղագս հաւատարիմ եւ զգաստ վերակացուացն պահելով մինչեւ առ ձեզ, զոր դուք ձերով տգիտութեամբդ եւ զայն եւս եղծէք, քաղկեդոնականացն հետեւելով կատարմանց, զոր սերմանեաց ի ձեզ գիչերագող որոմնացանն այն, դարժան եւ դառնագոյն բըղխմանց աղբիւրն Բարսումա, նախ եղեալ աչակերտ Նեստորի, եւ յաղագս այնորիկ հալածական յԱնտիոք եւ ի Հռոմ, եւ ի Հռոմայ յԵգիպտոս, եւ չրջեալ ընդ երկիր, եւ յածեալ ամբարտաւանութեամբ ընդ երեսս երկրի, հասեալ առկայացաւ ի ձերում սահմանի, եւ անդէն հարեալ հողմով հեր-

ձուածոյն իւրոյ զհաստատուն հիմն հաւատոյն եւ կարգաց եւ կատարմանց եկեղեցւոյդ սրբոյ, եւ եղծեաց զաւանդութիւն վարդապետաց ձերոց, զոր բազում աշխատութեամբ պահեալ, եւ մեծաւ ջանիւ մինչեւ ի ժամանակս երանելի եպիսկոպոսին Աբդիշոյ։ Եւ ապա յետ նորա անընդրողք ոմանք եւ ուսումնատեացք զկնի միմեանց տողելով, ոչ զգուշացան գեղեցիկ գանճու եկեղեցւոյդ Ասորւոց եւ կատարմանցդ որ ի դմա, այլ առ սակաւ սակաւ գտաւ գողացեալ ի վնասակար գաղճուէ գանակոծ գայլոյն զոր յառաջն յիշեցաք։

Եւ արդ դարձցուք առ հարցուածն ձեր, զոր վասն խաչ աւրհնելոյ, զի ասէք թէ աշակերտացն հրամայեաց մկրտել, եւ որդիս արքայութեանն լինել, եւ առաքեալն Պաւղոս, թէ որք ի Քրիստոս մկրտեցարուք զՔրիստոս զգեցեալ էք։ արդ խաչ եւ ժամահար զՔրիստո՞ս զգեցեալ են եւ կամ որդիք արքայութեա՞ն են։ Արդ ասա, զո՛վ ասաց Տէրն մկրտել, եւ կամ առաքեալ որո՛ց զՔրիստոս զգենուլ։ ո՛չ ապաքէն մարդկան մտաւորաց եւ բանաւորաց, եւ ոչ անշունչ նիւթոց քարի կամ փայտի։ Նոյնպէս եւ որդիք արքայութեան ասեմք լինել ոչ զանշունչ նիւթս, այլ զորդիս մարդկան որք ի ջրոյ եւ ի հոգւոյ ծնանին։

Այլ զխաչ, զի աւրհնեմք եւ հեղումք ի վերայ ջուր եւ գինի, ոչ եթէ որդիս արքայութեան առնեմք զքարն կամ զփայտն, այլ զաւրինակ խաչին Քրիստոսի ի նմա տպաւորեմք, որպէս յայնժամ սուրբ փայտն առիթ մահուն բեւեռելով ի նմա Բանին Աստուծոյ, եւ բանալով զաղբերն կողի իւրոյ, եհեղ ի վերայ նորա ջուր եւ արիւն ի մարմնոյ իւրոյ, եւ ապա անսուրբն սրբեցաւ, եւ պատճառն մահու եղեւ պատճառք կենաց, նոյնպէս եւ

մեք առնելով զաւրինակ խաչին Քրիստոսի, տպաւորեմք ի նմա եւ զխորհուրդ նորա, զի մի՛ լոկ քարի եւ փայտի լիցի երկրպագութիւն հաւատացելոց Աստուծոյ, եւ հեթանոսական եւ դիւական, զի որք առանց խորհրդոյն Քրիստոսի ի նմա կատարելոյ երկիր պագանեն, արդարեւ արարածոյ երկիր պագանեն, եւ ոչ Աստուծոյ արարչի։ Եւ զի՞ անարժան թուի քեզ զմեռոնն ի խաչն մերձեցուցանել, զի եթէ Քրիստոս ի խաչին բեւեռեցաւ եւ ոչ անարժան համարեցաւ, այլ զնա սրբեաց եւ ետ պահապան հաւատացելոց, զի՞նչ վնաս է թէ մեռոն մերձեցուցանեմք ի խաչն։

Ապա թէ դու բաւական համարիս զմին խաչն եւ զմին պատարագն, եւ ամենայն խաչաձեւքն աւրհնեցան եւ պաշտելիք են, ապա եւ միանգամ ասաց Քրիստոս, Այս է մարմին իմ, եղիցի քեզ ամենայն հաց՝ մարմին Քրիստոսի։ Միանգամ ասաց ցՊետրոս, դու ես վէմ, եւ ի վերայ այդր վիմի չինեցից զեկեղեցի իմ, եղիցի քեզ ամենայն տուն՝ եկեղեցի։ Միանգամ ետ զիշխանութիւն երիցութեան առաքելոցն, եղիցին քեզ ամենեքեան առանց ձեռնադրութեան երիցունք եւ եպիսկոպոսունք։ Եւ զի միանգամ պատարագեցաւ եւ սրբեցաւ, եղիցին քեզ ամենայն զոհք հրէականք եւ հեթանոսականք՝ պատարագ։ Եւ զի միանգամ պատարագեցաւ եւ սրբեցաւ զխաչն, եղիցին քեզ ամենայն խաչաձեւք պաշտելիք, նախ կառք Եզեկիէլի եւ չորք անիւքն որ ի նմա զի խաչաձեւք, եւ ապա աշխարհս իսկ, զի չորեքկուսի, աւդ եւ տարերքս, եւ մարդ իսկ զի խաչաձեւ։ Պաշտեսցին քեզ եւ բազմութիւնք աստեղաց զի խաչաձեւք են, երկիր պագցես եւ ձկանց եւ թռչնոց զի խաչաձեւք, պատուեսցուք եւ զնկարակերտ նիւթս աւդոց կամ հան-

դերձից, զի նշան խաչին դրոշմեալ է։ Պաշտեսցին ի քէն եւ ազգ իշոց վայրենեաց եւ տնականաց, զի յայտնապէս զնշան խաչին կրեն ի վերայ թիկանց, եւ ապա եկեսցես յանտառս տնկոց վայրենեաց, եւ կամ տանց դարաստանաց, զի բազումք են խաչանմանք, եւ պաշտեսցես եւ պատուեսցես զնոսա ոչ իբրեւ զխաչ Քրիստոսի, այլ իբրեւ զկաղնին Արամազդայ։

Ապա եթէ ասիցես ի ձեռն արուեստաւորի ի ձեւանալն սրբել, ապա պաշտելի է նախ արուեստաւորն եւ ապա գործին, թէ ուրագ եւ եթէ այլ ինչ, եւ ապա յետոյ խաչն, եւ եթէ քո արուեստաւորն եւ արուեստն խաչ կատարէ պաշտելի եւ պատուելի, զի՞նչ վնաս է իմ յիշելն զԱստուած, որ յայնժամ ի վերայ խաչին, կամ յեղուլ ջուր յաւրինակ ջրոյն, եւ կամ գինի, յաւրինակ արեանն Քրիստոսի, եւ մեռոն յաւրինակ Քրիստոսի։ եւ եթէ ես զայդոսիկ յառաքելոցն եւ ի կանոնաց ոչ ունիմ, եւ մեղադրելիք են, դու զաղելդ եւ զհամեմելդ կամ զճիթելդ զմարմինն Քրիստոսի, իբրեւ զփտեալ եւ զապականեալ վէր, յորո՞ց առաքելոց կամ յորո՞ց կանոնաց առեալ ունիս, եւ եթէ այդոքիկ քեզ արդարութիւն՝ եւ ինձ մեռոնելն զխաչն՝ ոչ մեղք։

Արդ եկեսցուք որ ինչ յաղագս սկզբան աւուր եւ երիցուցանելոյ զգիշեր քան զտիւ, եւ զխաւար քան զլոյս, եւ ասելոյ սկիզբն զերեկոյն։ եւ ասէք թէ մեք ուսաք ի բանէն Քրիստոսի որ ասաց թէ, Որպէս եղեւ Յովնան ի փոր կիտին զերիս տիւս եւ զերիս գիշերս, նոյնպէս պարտ է լինել որդւոյ մարդոյ ի սիրտ երկրի զերիս տիւս եւ զերիս գիշերս։ Ահաւասիկ բերանդ քո կշտամբեալ յանդիմանեսցէ զքեզ, եւ բանդ քո հակառակ կայ քեզ. զբանդ յառաջ հանելով եւ ո՛չ իմանալով։ Զի զո՞ր ասաց

Տէրն առաջին, ո՞չ ապաքէն զտիւն քան զգիշերն, զոր քո այլ ընդ այլոյ առեալ վարդապետես ի վնաս անճինդ եւ ի կորուստ աշակերտելոցդ։ Իսկ եթէ ի սիրտ երկրի խնդրես նախ զայս ասա, թէ ինձ եւ քեզ չէ արժան Աստուծոյ քննիչ լինել եւ դատաւոր։ Թէ դու որպէս ասացեր, եղեր ի սիրտ երկրի զերիս տիւս եւ զերիս գիշերս թէ ոչ, զի Աստուծոյ միայն հաւատալ պարտ է եւ ոչ քննել, զի կամք նորա կատարեալք են եւ ոչ կարաւտին ումեք։

Ասաց Աստուած Նոյի հարիւր եւ քսան ամ յերկարել զՂրհեղեղն, եւ ոչ յերկարեաց, այլ ի հարիւր ամին ա՛ծ, յորժամ զայն յաւգուստ դատեցաւ։ Ասաց Աբրահամու՝ պանդխտանալ զաւակի նորա ամս չորեքհարիւր, այլ յերկերիւր եւ ի հնգետասան ամին ելին յԵգիպտոսէ։ Սահմանեաց եւ ծառայութեան ժողովրդեանն ի Բաբելոն ամս եւթանասուն, այլ փութով ի հասարակել ամացն ելին։ Ասաց եւ աստ վասն մարմնոյն իւրոյ ի սիրտ երկրի լինել զերիս տիւս եւ զերիս գիշերս եւ եղեւ. զի ի հինգշաբաթին ետ զմարմինն աշակերտաց իւրոց։ եւ ուրբաթն իւր գիշերաւն, եւ շաբաթն իւր գիշերաւն, եւ ի լուսանալ միաշաբաթին յարեաւ, եւ կատարեցան երեք աւուրքն որպէս ասաց Տէրն։ Իսկ եթէ անհաւատիս այսոցիկ եւ ասես պակաս գոլ զտիւն հինգշաբաթին, եւ ըստ քում զգիշերն դնելով սկիզբն ոչ կարես ցուցանել. զի զերեկոյն ուրբաթին եւ իւր տիւն. եւ երեկոյն շաբաթին եւ իւր տիւն, եւ երեկոյն միաշաբաթին եւ առաւաւտուն յարուցեալ, ահաւասիկ պակասեաց տիւն միաշաբաթին։ Թէ որպէս խնդրես եւ կատարես, արժան է քեզ զյարուքիւն Տեառն երկշաբաթի ա-

սել, եւ սուտ առնել զաւետարանիչսն, որք ընդ առաւաւտս եւ ընդ արեւագալն ասեն լինել յարութեանն։

Այլ պարտ է մեզ հաւատալ աւետարանչացն եւ սուրբ հոգեկիր հարցն, որք ասեն զյարութիւնն ի միաշաբաթւոջ եղեալ, եւ զերիս աւուրս կատարեալ։ Որպէս ասէ Եփրեմ զուրբաթն յերկուս բաժանեալ խաւարմամբն եւ կրկին լուսաւորելովն։ Եւ դարձեալ փութացուցանել ասէ Տեառն զյարութիւնն վասն տկարութեան աշակերտացն, զի Յուդա խեղդեցաւ, եւ Պետրոս ուրացաւ, թերեւս այլք կրելոց էին այսպիսիք, վասն այնորիկ կանխեաց զժամ յարութեանն։ Իսկ Յովհան Ոսկեբերան եւ այլք ի մեկնչացն ասեն զկանխագոյն յառնելն Տեառն, յաղագս հաւատարիմ ցուցանելոյ զյարութիւնն եւ առանց կարծեաց, զի մի յամելովն կարծիցեն գողանալ զմարմինն, եւ ժխտիցեն զմեծասքանչ զաւրութիւնն, վասն այնորիկ մինչ պահապանքն մերձ էին եւ զգոյշ ի պահպանութեանն, եւ կնիքն ի վէմն նորոգ, եւ կանայքն տրտմեալք հանդիպ նըստէին, եւ հրեայքն խոկային լինել զյարութիւնն, արար վաղվաղակի զյարութիւնն իւր, զի առ հասարակ ամենեքեան եղիցին վկայք յարութեանն յառաջ քան զժամադրութեանն ժամանել ժամ, եւ պահապանք որք մերձ, եւ կանայք որք կանխագոյն տեսին, եւ հրեայքն՝ որք լուեալ ի պահապանացն արծաթ խոստանային տալ, եւ չարժել երկրին եւ թաւալեցուցանել վիմին, եւ աւետել հրեշտակին առ կանայսն, եւ երեւումն Տեառն, եւ ի Գալիլեա փութացուցանել զաշակերտսն, եւ անդ նոցա երեւեալ։

Արդ եթէ այսքան ամենայնք յառաջ քան զկատարումն երից աւուրցն եղեւ, եւ քահանայապետքն եւ դպիրքն ի մէջ այսչափ վկայից սըտացուցանել ջանային զյարութիւնն, եւ համբաւէին գողանալ աշակերտացն, որք եւ անճանց իւրեանց չէին բաւական յապահով լինել յերկիւղէն։ զի՞նչ ապա հանդերձեալ էին ասել թէ յամելով, եւ յետ գնալոյ պահապանացն եղեալ էր այս վասն լինելոյ ի սիրտ երկրի։

Իսկ յաղագս սկզբան աւուր, թէ երեկոյն եթէ առաւաւտն, ոչ է արժան մեզ յանձն ապաստանել եւ ի մէնջ յառաջ բերել բան։ այլ երթիցուք ի սկզբան արարչութեան եւ ի մեծ մարգարէն Մովսէս որ ասէ, ի սկզբանն արար Աստուած զերկին եւ զերկիր։ Ահաւասիկ զերկինն վերին ասաց, որ է լոյս, քանզի հուր ասի, զի բնակեալքն ի նմա հրեղէնք որպէս ասէ մարգարէն, թէ Զպաշտաւնեայս իւր հուր կիզելոյ, եւ կայանս ունին ինքեանց զարփին վերին։ Ապաքէն ցուցաւ առաջին լոյսն եւ ոչ յետին։ զի երկրորդս իրին երկիր գոյացեալ եւ առագաստեալ աւդոյդ խտութեամբ միջոցն երկնի, երկրի ստուերք գործեցան ի վերայ արարածոց։ վասն այսորիկ դարձեալ ասէ աստուածայինն Մովսէս թէ, Եղիցի լոյս։ Եւ եղեւ լոյսն թափանցիկ ի մէջ աւդոյ, եւ ստուերք տարերց չքաւորեցան։ քանզի ոչ եթէ ի ստուերէ գոյացան արարածք, որպէս ոմանք բարբանջեն, այլ լուսով զարդարեցան։ զի թէպէտ եւ ոչ էր գոյացեալ արեգակն մինչեւ ի չորրորդ աւրն, սակայն փոխանակ արեգական, հեղեալ լոյսն տարածանէր զճառագայթս իւր մինչեւ յերկոտասան ժամս տուընջեան, եւ ապա տեղի տուեալ ամփոփէր յերերն վերին եւ յառաջ խաղացեալ ստուերացն գիշեր գործէր։

Վասն այսորիկ ասաց Մովսէս, թէ կոչեաց Աստուած զլոյսն տիւ, եւ զխաւարն գիշեր, եւ ոչ ասաց

աւր, մինչեւ ցլնուլ երկոտասան ժամու գիշերոյն, եւ վերաբերեաց առաւաւտուն զսկիզբն երկրորդ աւուրն, ապա ասաց աւր առաջինն։ Արդ եթէ գիշերըն է սկիզբն աւուրն, ընդէ՞ր յետ երեկոյին անցանելոյ ոչ ասաց աւր երկրորդ, այլ մի· քանզի զկնի նորին ասաց թէ, արար զհաստատութիւն զերկինդ, որ երեւի եւ ամենեցուն յայտնի՝ թէ երկրորդին է ստեղծուած աւուր։ Բայց աստուածային բանն լռէ զաւուրդ անուն, մինչեւ ցկատարումն երկրորդ գիշերոյն, եւ սկիզբն երրորդ տուընջեանն, ապա ասաց զնա աւր երկրորդ։

Եւ յետ սորա պատմէ զժողովումն համատարած ջրոյն, եւ զերեւումն բուսոց եւ տնկոց, եւ զդաշտաց դալարաբերութիւն, եւ այսքիկ երրորդ աւուր ստեղծուածք, զորոյ զանունն առընթեր ոչ դրոշմեաց մինչեւ ցժողովն երրորդ գիշերոյն, եւ ի մուտս չորրորդ տուընջեանն, ապա անուանէ զնա աւր երրորդ։ Եւ յետ սորին զեղելութիւն լուսաւորացդ թէ, Արար Աստուած զլուսաւորն մեծ յիշխանութիւն տուընջեան եւ զլուսաւորն փոքր յիշխանութիւն գիշերոյ, եւ զաստեղս, որ եւ յոյժ տըխմարաց է յայտնի՝ թէ ի չորրորդ աւուրն են գոյացեալ տարր լուսաւորացդ, զորոյ զանունն ոչ բացայայտեաց մինչեւ ցկատարումն չորրորդ երեկոյին եւ ի սկիզբն հինգերորդ տուընջեանն, ապա կոչէ աւր չորրորդ։ Եւ առ ետեղ պատմէ զեղելութիւն թռչնոց եւ ջրղաւղակ զեռնոց եւ զծովայինն կենդանեաց, եւ այս հինգերորդ աւուրն է գործ, զորոյ զանուն ոչ ակնարկեաց մինչեւ յաւարտումն հինգերորդ գիշերոյն սկզբան վեցերորդ աւուրն, ապա ասաց զնա աւր հինգերորդ։ Եւ աստանաւր ասէ զլինելութիւն գազանաց եւ սողնոց, եւ անասնոց կենդանաստեղծութիւն եւ զմարդն ըստ պատ-

կերի Աստուծոյ եղեալ։

Արդ ո՞ւմ ոչ է յայտնի ի վեցերորդին ստեղծեալ զմարդն ձեռամբ Աստուծոյ, սակայն ոչ ունի զանուն առընթեր տիւն, յորում վայրի եւ իշխանութիւն տուեալ ասի նախաստեղծ մարդոյն ի վերայ ամենայն երկրածին կենդանեացս, եւ ղաւղական զեռնոց եւ ջրաթռիչ թռչնոց, եւ ի վերայ հողածին տնկոց եւ մրգաբեր փայտից, եւ հասեալ առ երեկն, եւ զանց արար մինչեւ առաւաւտն սկիզբն եւթներորդի տուընջեանն, ապա ասաց զաւրն վեցերորդ ի հաւաքել գիշերային մասանց, եւ ի նմին վայրի ասէ, թէ կատարեցան երկինք եւ երկիր եւ ամենայն զարդ նոցա, եւ կատարեաց զամենայն զգործ իւր զոր արար· եւ հանգեաւ յաւուրն եւթներորդի յամենայն գործոց իւրոց, զոր սկսաւ առնել Աստուած։ Արդ ո՞ւր իցէ երիցուիւն գիշերոյն, ո՛վ իմաստունք յաւէտ եթէ յիմարք։

Եւ դարձեալ նոյն ինքն աստուածայինն Մովսէս ի պատուհասական հրամանին եւ ի համալինչ նաւակոծութեանն գրէ թէ, Եղեւ անձրեւն զքառասուն տիւ եւ զքառասուն գիշեր· եւ աստանաւր ոչ փոխեաց զկարգն, թէպէտ եւ ոչ աստեղք երեւէին։ Եւ Աստուած յանցանել ջրհեղեղին ուխտադրէր Նոյի զանցեալ կարգն, ասելով թէ Ցուրտ եւ տաւթ, ամառն եւ գարուն, զտիւ եւ զգիշեր մի՛ դադարեսցեն։ Եւ Մովսէս վասն տալոյ կտակի աւրինացն գրէ այսպէս· թէ, Եղեւ յետ քառասուն տուընջեան եւ քառասուն գիշերոյ, ետ ինձ Աստուած զերկոսին տախտակս քարեղէնս· եւ դարձեալ եթէ Զքառասուն տիւ եւ զքառասուն գիշեր հաց ոչ կերայ եւ ջուր ոչ արբի· եւ յայսոսիկ եւ մի գիշեր ոչ յառաջեաց քան զտիւ։

Իսկ Ցովբայ մատենագրութեանն, թէ եկեալ

բարեկամքն նստէին չուրջ զնովաւ զինն տիւ եւ զինն գիշեր, եւ մարգարէն Դաւիթ իսկ զբան սաղմոսին, երանելով զայնոսիկ որ զաւրէնսն Տեառն խորհեսցին ի տուէ եւ ի գիշերի. եւ թէ Արար զարեգակն յիշխանութիւն տուընջեան եւ զլուսին իշխան գիշերոյ, եւ դարձեալ թէ, Ի տուէ կարդացի եւ ի գիշերի առաջի քո. եւ թէ՝ Արեգակն ի տուէ քեզ մի մեղիցէ եւ լուսինն ի գիշերի: Իսկ համարձակախաւսն Եսայի աղաղակէ ի դիմաց Աստուծոյ եւ ասէ. Ես եմ Աստուած որ արարի զլոյս եւ հաստատեցի զխաւար. դարձեալ ի վերայ արդարացեալ ժողովրդեանն ասէ, Ոչ եղիցի քեզ արեգակն ի լոյս տուընջեան եւ ոչ լուսինն ի փայլումն գիշերոյ: Իսկ նորագոյն մարգարէն Երեմիա՝ Տէր, Տէր զաւրութեանց որ ետ զարեգակն ի լոյս տուընջեան եւ զաստեղս եւ զլուսին ի լոյս գիշերի:

Դարձեալ թէ զլոյս տուընջեան ոչ հաստատեցի, ապա անարգեսցի պետութիւն զաւակին Դաւթի: Եւ երջանիկ Մանկունքն զամենայն արարածս յաւրհնաբանութիւն ածելով, նախ զերկինս եւ զերկնայինսն, եւ ապա խոնարհեալ ի ստորակայս, նախկին ասացին տիւ եւ ապա գիշեր. եւ դարձեալ լոյս եւ ապա խաւար: Իսկ ի նորումս աւետարանիչքս յայտնի ցուցանեն սկիզբն աւուր զլոյս եւ ոչ խաւար: Նախ Մատթէոս զի յետ մկրտութեան գրէ վասն Տեառն, թէ պահեալ զքառասունն տիւ եւ զքառասուն գիշեր ապա քաղցեաւ: Իսկ Յովհաննէս զճանապարհորդութիւնն՝ Եւ եղեւ նմա անցանել ընդ Սամարիա, եւ էր ժամ իբրեւ վեցերորդ, եւ Յիսուս վաստակեալ նստէր ի վերայ աղբեւրն: Եւ դարձեալ նոյն ինքն Տէրն ասէր առ Թովմաս յորժամ երկնչէր ի Հրէաստան գնալոյն. Թէ ո՞չ ապաքէն երկոտասան ժամ է աւուրն, որ գնայ ի

տուընջեան ոչ գայթակղի, իսկ որ գնայ ի գիշերի գայթակղի:

Եւ դարձեալ զժամ չարչարանացն Տեառն ասէ, Թէ էր ուրբաթ զատկին եւ էր ժամ վեցերորդ, եւ հանին զնա ի խաչ. դարձեալ թէ՝ Ի վեցերորդ ժամուն խաւար եղեւ ի վերայ երկրի: Որպէս դու կարծես, եւ երեկոյն է սկիզբն աւուրն, եւ ժամ խաւարին վեցերորդ էր աւրն, ապա զի՛արդ ի մէջ գիշերի խաւարն, կամ ո՞րպէս խաւարեցաւ արեգակն, զի ի մէջ գիշերի արեգակն ոչ երեւի եւ ոչ խաւարի: Իսկ ի պատմել սրբոց աւետարանչացն զաւետիս Միածնին յարութեանն՝ յայտնապէս ցուցանեն զորոշումն աւուրն, զի ասէ Մատթէոս, Թէ Ցերեկոյին շաբաթին յորում լուսանայր միաշաբաթին, տե՛ս, զերեկոյն շաբաթին ասաց, եւ զլուսանալն միաշաբաթին: Իսկ Մարկոս, եւս յայտնի, Թէ Իբրեւ անց շաբաթն, պատրաստեցին խունկս եւ եւղս, եւ ընդ առաւաւտս միաշաբաթին գան ի գերեզմանն: Նոյնպէս եւ Ղուկաս ասէ:

Իսկ Յովհաննէս յետ յարութեան ժամուն ըզգալն առ աշակերտսն դրաւքն փակելովք ասէ, Թէ էր երեկոյ միաշաբաթւոջ աւուրն, եւ դրաւքն փակելովքն եկն, ուր էին ժողովեալ աշակերտքն, տե՛ս զի զերեկոյն միաշաբաթին ասաց, եւ ոչ երկշաբաթի: Արդ՝ ո՛ւր իցէ երիցուքիւն գիշերոյն յետ այսքան վկայից մարգարէից եւ աւետարանչաց: Արդ անոպայ ասացին լեզուք ստախաւսացն, եւ ըմբերանեսցին հակառակամարտ խոհականութիւնք ընդդէմ սրբոյ Հոգւոյն եւ հրամանաց Աստուծոյ, որ ի հին եւ ի նոր կտակարանս ցուցանեն առ առաջին արարչութիւն զլոյս, եւ սկիզբն աւուրն զտիւն եւ գիշեր, եւ յաղագս այսորիկ այսչափ չատ լիցի:

Իսկ վասն հարցմանդ զմեզ թէ զծնունդ եւ զյայտնութիւն ի մի կատարէք, որպէս առաջին հարքն որք յառաջ քան զժողովն Քաղկեդոնի։ Արդ թէ այնոքիկ խոտելիք են, զոր նոքայն ուսուցին կամ կանոնեցին, արժան է քեզ եւ զուղիղ խոստովանութիւն, զոր ունիմ ի ժողովոյն Նիկիայ ՅԺԸ հոցն, եւ կամ զՃՅ հոցն, որ ի Կոստանդինուպաւլիս, եւ զմ ոցն որ յԵփեսոս թողուլ, եւ դաւանել ժողովոյն Քաղկեդոնի, եւ լինել մարդապաշտ փոխանակ աստուածապաշտի։ Իսկ զընութիւն կամ զսովորութիւն կամ զուսումն զոր ասես դու, ի վերայ արարածոց ասի, եւ ոչ ի վերայ արարչի։ Եւ զիա՞րդ ոչ հաւատաս դու Գաբրիէլի, որ ասաց առ կոյսն թէ, Հոգի սուրբ եկեսցէ ի քեզ, եւ զաւրութիւն Բարձրելոյն հովանասցի ի քեզ։ եւ թէ Որ ծնանելոցն է սուրբ է, եւ որդի Բարձրելոյն կոչեսցի։ եւ դարձեալ առ Յովսէփ ասէ թէ, Մի երկնչիր առնուլ առ քեզ զՄարիամ կին քո, զի որ ի նմա ծնեալ է ի Հոգւոյն սրբոյ է։ Արդ՝ ոչ ասաց յղացեալ կամ ստեղծեալ, այլ թէ ծնեալ, վասն զի աստուածային էր գործն, եւ ոչ բնութեան կամ սովորութեան ծնունդ, զի թէ սովորութեան կամ բնութեան կիրք գոյին անդ, պարտ էր ասել հրեշտակին, թէ որ ի նմա սաղմն ստեղծանի, զի ի վեց աւրն սաղմն արիւնանայ եւ յետ քառասուն աւուր ապա գոյացեալ բոլոր անդամաւք մարմնոյն չնչանայ, որ է սովորութիւն բնութեան եւ ոչ աստուածային տրնտեսութիւն։ Իսկ Քրիստոսի այսոքիկ ոչ այսպէս, այլ անդէն ընդ ասել հրեշտակապետին թէ Հոգի սուրբ եկեսցէ ի քեզ, բոլոր անդամաւք եւ չնչով գոյացեալ եղեւ Բանն Աստուած։

Այլ զի գրեալ էիք թէ ոչ թէ անգիտութեամբ եղան տաւնքս այս յեկեղեցիս Հոռովմոց եւ Ցու-

նաց եւ Եգիպտացւոց եւ Ասորւոց, այլ ի կանոնաց եւ իմաստուն վարդապետաց։ Արդ ասացից քեզ թէ յորո՞ց վարդապետաց ընկալան Յոյնք, որոց յետոյ եւ դու աշակերտեցար։ Արտեմոն ոմն սուտանուն աշակերտ Յովհաննու աւետարանչի, ի վերայ գեղեցիկ սերման աւետարանչացն եւ առաքելոցն որոմն սերմանելով, որպէս ի սկզբանն բանսարկուն յԱդամ զյոյս աստուածանալոյն, եւ վասն այսորիկ դիւրալուր եղեալ որք ընկալան, ոչ վասն տաւնասիրութեան կամ առաւել փառս վարկանելոյ բաժանեցին զմի տաւնն յերիս, յԱւետիս եւ ի Ծնունդ եւ ի Մկրտութիւն, այլ վասն հեշտասիրութեան եւ որովայնամոլութեան։ Եւ վասն այսորիկ ասեն լինել զյղութիւն Եղիսաբեթի յեւթներորդ ամսեանն Թշրինի տասն, ի քաւութեան տաւնին, եւ սեպտեմբերի ի քսան եւ հինգն, եւ անտի մինչեւ ի քսան եւ հինգն մարտի թուեն ինն ամիս եւ հինգ աւր, եւ անդ ասեն զաւետիս կուսին, եւ անտի մինչեւ ի քսան եւ հինգն դեկտեմբերի ինն ամիս եւ հինգ աւր ժողովեն յղութեան կուսին եւ ծնունդ կատարեն, եւ յետ երկոտասան աւուր ի վեցն յունուարի յայտնութիւն։

Արդ՝ ոչ է արժան ճշմարիտ եւ ուղղափառ քրիստոնէից հաւանել խոտոր հերձուածոյն Արտեմոնի, որ հակառակաբար սրբոց աւետարանչացն ասաց զյղութիւն Եղիսաբեթի ի տասն Թշրին յաւուր քաւութեանն. որ յոյժ է անտեղի։ Զի զի՛արդ մարթ էր քահանայապետին յետ այնպիսի սոսկալի տեսլեան, եւ ի սրբութիւն սրբութեանցն մտանելոյ, ի կին իւր գնալ։ զի ամենայն Իսրայէղ, յամենայն քաղաքաց Հրէաստանի եւ Գալիլիայ, վասն գլխաւոր տաւնիցն քաւութեան եւ տաղաւարահարաց յերուսաղէմ ժողովէին նուիրաւք եւ պատարա-

գաւք, եւ նուիրիչ ընծայից եւ պատարագացն ինքն Զաքարիա էր՝ զի՞րդ զամենայն արտաքս ընկեցեալ, առ կին իւր գնայր։ Զի թէ որդիքն Հեղեայ, յանխորհուրդ յաւուրսն յաղագս պղերգութեանն ի պաշտաւնն, այնպէս անբուժելի դատաստանաւ պատժեցան, զի՛նչ ակն ունէր կրել Զաքարիա, թէ ի քաւութենէ տաւնին, յորում միանգամ ի տարւոջն ի սրբութիւն սրբութեանցն մտանէր՝ յաւրինակ Քրիստոսի միանգամ պատարագին, յայսքան խորհրդական աւուրս խորհրդածուն ի կինն մերձ գնայր։

Եւ դարձեալ զեւթնաւրեայ տաղաւարահարացըն զպատարագս եւ զնուէրսն յաւրինակ եւթնաւրեայ աշխարհիս տաղաւարահարաց, եւ ի գաղթականութեանս թողեալ զայնպիսի նշանաւոր տաւն ի կինն իւր գնայր։ Հանդերձ այսու դարձեալ եւ տունն Զաքարիայ ոչ էր յԵրուսաղէմ, այլ ի լեռնակողմն վիճակին Յուդայ, որպէս վկայէ աւետարանիչն Ղուկաս, թէ Յաւուրսն յայնոսիկ յարուցեալ Մարիամ փութանակի գնաց ի լեռնակողմն քաղաք մի Յուդայ, եւ եմուտ ի տուն Զաքարիայ, եւ ետ ողջոյն Եղիսաբեթի. եւ դարձեալ ասէ, թէ Յետ կատարելոյ աւուրցն այնոցիկ գնաց ի տուն իւր Զաքարիա, եւ դարձեալ թէ Իբրեւ լցան աւուրք պաշտամանն նորա։

Արդ՝ աւուրք պաշտամանն կոչէ աւետարանիչն զքաւութեան տաւնն եւ զտաղաւարահարացն, զոր ի միասին տաւնէր ամենայն Իսրայէղ, յեւթներորդում ամսեան ի Թշրինի տասն սկսանէր աւր քաւութեանն եւ կատարէր ի հնգետասան նորին ամսոյ, եւ տաղաւարահարացն ի հնգետասան Թշրին ամսոյ սկսանէր, եւ կատարէր ի քսան եւ երկուսն նորին ամսոյ, եւ ապա արձակէր ժողովուրդն յիւրաքանչիւր տունսն։ Վասն այսորիկ գրէ աւետարանիչն Ղուկաս, թէ յետ աւուրցն այնոսիկ, որ են երկոտասան աւուրք երկուց տաւնիցս այսոցիկ, ապա գնաց ի տուն իւր Զաքարիա, եւ եղեւ յղութիւն Եղիսաբեթի ի քսան երեքն Թշրին ամսոյ, որ լինի ի հոկտեմբերի յինն, եւ աստի մինչեւ յաւետիս կուսին ի նիսանի տասնեւհինգն, եւ յապրիելի յեւթն՝ վեց ամիս ըստ Գաբրիէլի ճայնին, մինչեւ ցծնունդ(1) յունուարի ի վեցն՝ ինն ամիս եւ հինգ աւր, ըստ անդրանկածնութեանն, եւ յորում աւուր քանիաւնութեան ամսոյն յունուարի ծընաւ, ի նոյն քանիաւնութեան ամսոյն եւ մկրտեցաւ ըստ վկայութեան Ղուկայ աւետարանչի, որ գրէ թէ, Ինքն Յիսուս էր ամաց իբրեւ երեսնից սկսեալ։

Արդ սկսեալ ասելով զերեսներորդ ամն ցուցանէ, յայտնապէս ի վեցն յունուարի լինել մկրտութեանն, զի ըստ տոմարական արհեստի յետ քսան եւ ինն ամի անցանելոյ երեսներորդ զնոյն ունի հանդիպուած, որպէս սքանչելին Անդրէաս ցուցանէ, յերկերիւրեակ բոլորին յերրորդ կանոնին զաւր արարչութեանն, եւ տաւնել աւետեա՛ցն եւ զծննդեանն ամենայն ամի ըստ որքանութեան ամսոցն, զնիսան զտասն եւ զհինգն, եւ զապրիելի զեւթն, զյունուարի զվեցն, զմի եւ զնոյն պատկեր բերելով աւուրն։ Այսպէս եւ զծնունդն եւ զմկրտութիւնն յորքանիս ամսոյն ծնաւ, ի նոյն եւ մկրտեցաւ ի Յորդանան ի Յովհաննէ, որ ի վերուստ վկայէ Հայր, Դա՛ է որդի իմ սիրելի, եւ Հոգին, աղաւնակերպ ի վերայ իջեալ փառակցին իւրոյ, ցուցանէր զգառն Աստուծոյ եւ բարձող մեղաց աշխարհի։ Վասն այսորիկ եւ եղբայր Տեառն Յա-

---

(1) Տպ. ցնոյնդ։

կովբոս եւ կիւրեղ աթոռակից նորա ի միում աւուր ի վեցն Յունուարի կանոնեցին զծնունդն եւ զմկրտութիւնն զի մի բաժանեսցի խորհուրդն քանչելի։ Եւ վկայ հաւատարիմ Աստուածաբան՝ ի վարդապետութեան երախայիցն ասացեալ, թէ երիս ծնունդս գիտէ մեզ բանս, որ ի մարմնոյ եւ ի մկրտութենէ եւ յարութենէ, եւ զայս ամենայն ինքեամբ պատուեալ իմ Քրիստոս երեւի։

Եւ արդ տես զի՛ արդ բաժանէ, զմին փչմամբ առաջնովն եւ կենդանականաւ, եւ զմիւսն մարմնանալովն եւ մկրտութեամբն, իսկ զմիւսն յարութեամբն՝ զոր ինքն սկսաւ։ Արդ առաջին ծնունդ Քրիստոսի ա՛յս է, յորովայնի կուսին ի Հոգւոյն սրբոյ, որ է փչումն առաջին եւ կենդանական, զի յասելն Գաբրիէլի, թէ Հոգին սուրբ եկեսցէ ի քեզ, յառաջեաց Բանն չարառեաց իւր մարմին, քանզի եւ ոչ ըստ բնութեան մարդկան եւ յառաջանալոյ առ սակաւ սակաւ ստեղծագործիւր մարմինն տէրունական, այլ իսկ եւ իսկ իբրեւ զքառասնաւրեայ գոյացեալ եղեւ, զոր ծնունդ առաջին կոչէ։ Եւ վըկայ հրեշտակն, որ յառաջ քան զծնանելն ըստ երեւութի ի մարմնոյ ծնեալ ասաց, թէ Յովսէփ որդի Դաւթի մի՛ երկնչիր առնուլ առ քեզ ըզՄարիամ կին քո, զի որ ի նմա ծնեալ է ի Հոգւոյն սրբոյ է, որպէս եւ Բասիլ կեսարացի մեկնէ զբան հրեշտակին, թէ վասն է՞ր ծնեալ ասաց եւ ոչ ստեղծեալ։ Իսկ երկրորդ ծնունդ՝ զմարմնանալն այսինքն զմարմնով յառաջ գալն ի կուսէն, եւ զմկրտութիւնն առանց բարժանման ասէ զայսոսիկ։

Արդ ամաչեսցէ Արտեմոն, յամա՛ւթ լիցի եւ ժողովն Քաղկեդոնի, զի ոչ կարեն ցուցանել առանձնական տաւն մկրտութեանն Քրիստոսի, ոչ ի Յակովբայ եղբաւրէ Տեառն եւ ոչ ի կիւրղէ, եւ ոչ

գտանէ ոք յընթերցուածոցդիրն, զի թէպէտ եւ գըրեցին աւետարանք եւ առաքեալք, եւ պրակք առաքելոցն Ղուկասու զմկրտութիւնն Քրիստոսի, այլ ոչ հրաման սահմանեցին կատարելոյ որպէս ծննդեանն, վասն ի ծնունդն լինելոյ մկրտութեանն եւ ոչ բաժանելոյ։ Եւ վկայ մեծն Բարսեղիոս, որ ի Հաւատոց գիրն այսպէս ասէ, թէ Մեծքն եւ կարեւորագոյնքն քրիստոնէութեանս ոչ գրեցան, այլ աւանդութեամբ ունիմք ի կատարմանէ նոցա եւ յաւրինակէ։ եւ ոյք են այսոքիկ՝ ընդ արեւելս յաղաւթս կալ, մկրտութիւնն, եւ իւղն սրբութեան, զոր միւռոն անուանեմք, ձեռնադրութիւնք ամենայն աշտիճանաց, եւ որ այլն։

Արդ գիտեմք թէ յայտնեցաւ ի մկրտութենէն, բայց ի ծննդեանն ընդէ՛ր թաքեաւ։ ո՛վ բարժանողք, ո՞չ ապաքէն ի ծննդեանն յայտնեցաւ երկնաւորաց եւ երկրաւորաց, ի յերկինս հրեշտակաց յայտնեցաւ, եւ ի հրեշտակացն հովուացն յայտնեցաւ, եւ յաստեղէն մոգուցն յայտնեցաւ, որ եւ անբանիցն յայտնեցաւ ի մսրի եւ ի քարայրի, եւ ա՛յս է տաւն ծննդեան եւ յայտնութեանն Քրիստոսի, ըստ բարձրաճայնութեան մեծին Գրիգորի Աստուածաբանի ի Ծննդեան ճառին, Այժմ, ասէ, Աստուածոյ յայտնութեանս տաւն, է, քանզի երեւեցաւ Աստուած՝ մարդ ծննդեամբ։ Եւ դարձեալ նոյն ինքն վերագրէ զճառն ի յայտնութեանն Քրիստոսի, եւ սկսանի ի ծնունդն թէ, Քրիստոս ծնեալ լինի եւ ի միում աւուր ասէ մկրտութեան ճառին, թէ Մըկրտութեան է աւրս, եւ պարտ է վաստակել, եւ ոչ ասաց թէ յայտնութեան է աւրս, թէպէտ է, զի զծնունդն գիտէ յայտնութիւն։ Եւ Բասիլիոս ի Քրիստոսի ծնունդն յիւրականն, եւ՛ս յայտնագոյն ասէ մերձ ի կատարումն ճառին, թէ Անուն դիցուք

տաւնիս մերոյ Աստուածայայտնութիւն։ Եւ արդ զի բազում են յայտնութիւնք ի հարցն սրբոց եւ ի վարդապետաց, բայց մեր զչափաւորութիւն սիրեաւ դադարեսցուք զբանս։

Եկեսցուք յուղիղ խոստովանութիւնդ որով ընդ մեզ միաբանիք, եւ եղծեալ կարգաւքդ քաղկեդոնականացն հետեւիք կատարմանց, յորմէ ոչ աւգուտ եւ փրկութիւն։ Զի զի՞նչ աւգուտ բերանով խոստովանել, եւ գործով ուրանալ, զի Հաւատք առանց գործոց մեռեալ են, որպէս եւ գործք առանց հաւատոց։ Եւ արդ պարտ է մեզ Երեմիական հոգւովն հառաչել ի վերայ անզգայ հիւանդութեանդ եւ անգիւտ կորստեանդ, զի երկնեաց երկիր եւ ծնաւ ազգ մի ողջոյն, զոր կորոյս տգիտութիւն, եւ հնացեալ սովորութիւն հին հերեսիոտացն։ Որոց իմաստունն անդուստ ի վերուստ աղաղակէր, թէ Հայեաց ի քեզ, մի գուցէ չաւիղ ուլուց իցէ երեւեալն։ որում անընտրող եղեալ հետեւիք զընդարձակն գնալով պողոտայ բազմացդ ուղեկցութեամբ, զի բազումք են կոչեցեալք, եւ սակաւք ընդրեալք։ Ջինչ աւգուտ է քեզ ի բազմութենէ ուլուցն, եւ կամ որ չահ ի բազմութենէ ճախակողմանցն։

Արդ ընդրեա՛ դու զսակաւութիւն ցորենոյ, եւ մի զյաճախութիւն յարդին, զնիւթ յաւիտենական հրոյն, զթեթեւացեալն հողմով ամբարտաւանութեամբ յունական յոխորտանաւքն, որք եւ արդարեւ են որդիք անհաւանութեան, որք զուղիղ խոստովանութիւն հաւատոյ առաքելոց եւ վարդապետաց սրբոց եղծին, եւ ոչ կացին յուխտին Տեառն. եւ ըստ պատուիրանացն Աստուծոյ ոչ կամեցան գնալ, այլ եղեալ իմաստունք ինքեանք, եւ յաչս անճանց խորհրդականք, ոչ հնազանդեցան Որդւոյ

ասաւղին թէ, Որ ոչ հաւատայ Որդւոյ, ոչ տեսցէ զկեանս, եթէ բարկութիւնն Աստուծոյ մնայ ի վերայ նորա։ Կարծեցեալք պատուել աւելի տաւնիւք եւ կատարմամբք, գտան անկեալք ընդ նզովիւք առաքելոյ, որ ասացն թէ ոք աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր առէքն, նզովեա՛լ լիցի։

Արդ զի՛ քեզ եւ նոցայն աւրինակ տաւնից եւ կատարմանց, որ հզաւրապէս փախչիս ի մարդադաւան խոստովանութենէն նոցա, ընդէ՞ր կատարմամբ խորհրդոյդ հաղորդիս ապականեալ խառնուածով զանապական մարմինն Քրիստոսի, եւ մարդ մահկանացու ցուցանել զանմահն Աստուած, ապաստանել ի մարդ եւ ոչ յԱստուած, ուստի անէծք եւ ոչ աւրհնութիւն, զի գրեալ է թէ, Անիծեա՛լ որ եդ զյոյս իւր ի մարդ, որոց սպառնայ փողն տարսովնացի թէ Արհամարհեալ ուրուք զաւրէնսն Մովսէսի, առանց ողորմութեան երկու կամ երեք վկայիւք մեռանէր, իսկ որչափ սաստիկ պատժոց արժանի համարեսջիք զայն՝ որ զորդին Աստուծոյ առ ոտն եհար, եւ զարիւն նորոյ ուխտին խառնակ համարեցաւ, որով սրբեցաւ, եւ զՀոգին չնորհաց թշնամանեաց։ Եւ դարձեալ թէ, Իմ են վրէժխնդրութիւնք, ասէ, Տէր, եւ եթէ Ահ մեծ է անկանել ի ձեռս Աստուծոյ կենդանւոյ։ Երկիցուք, սիրելիք, աղաչեմ փութացարո՛ւք զերծանել յայնպիսի ահագին սպառնալեաց։ զի թէ որ կամակից լինին՝ դատին ըստ Պաւղոսի, որչափ եւս որ առնեն զնոյն եւ յարգեն եւ պատուեն եւ ընդունին, որոց լիցի մեզ արտաքոյ լինել։ Եւ մարգարէն աղաղակէ, թէ որդն նոցա ոչ մեռանի, եւ հուր նոցա ոչ չիջցի, եւ եղիցին տեսիլ ամենայն մսեղեաց։

Այլ եղիցի ձեզ ամենեցուն հովուացդ եւ հաւ-

տիցդ Տերամբ եւ կարողութեամբ նորա՝ փախչել ի նոցայոցն եւ ի մահացու եւ յաւտար արաւտէ, ի վայրի դալարուոջ բնակել, եւ ի ջուրս հանգստեան սնանել, ի վարս ուղիղս եւ ի գործս արդարութեան ըստ կամացն Աստուծոյ Հաւր մերոյ, եւ ի փառս միածնին. որով եւ ընդ որում Հաւր, եւ կենդանարարի Հոգւոյն սրբոյ, փառք պատիւ եւ իշխանութիւն, այժմ եւ միշտ, եւ յաւիտեանս յաւիտենից։

Ձմեղապարտ եւ զաուտանուն կրաւնաւորս, եւ ստացող լուսաւոր սուրբ տաճիս զԹումաս, եւ զծնաւղսն իմ, յիշեցէք ի սուրբ եւ ի մեղսաքաւիչ պատարագին, վասն սիրոյն Քրիստոսի. եւ Քրիստոս Աստուած զձեզ յիշեսցէ:

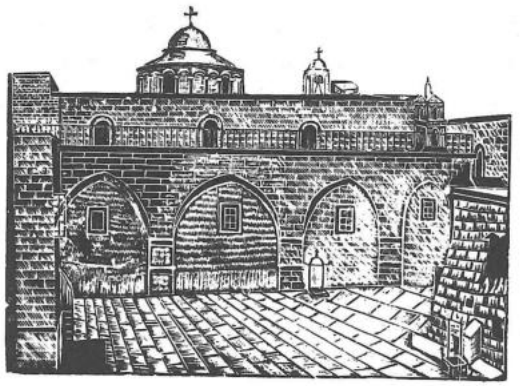

ՂԷ

ԹՈՒՂԹ ՏԵԱՌՆ ԿՈՍՏԱՆԴԵԱՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻՆ ՀԱՑՈՑ, ԶՈՐ ԳՐԵԱՑ ԱՌ ՀԵԹՈՒՄ ԹԱԳԱՒՈՐՆ Ի ՅԱՍՏՈՒԱԾԱՊԱՀ ԴՂԵԿԷՆ ՀՌՈՄԿԼԱՑԷ Ի ՄԱՑՐԱՔԱՂԱՔՆ ՍԻՍ։ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹԻՆ ՈՐ Ի ՊԱՊԷՆ ՀՌՈՎՄԱՑ ԲԵՐԱԻ ԱՌ ԹԱԳԱՒՈՐՆ ՀԵԹՈՒՄ Ի ՁԵՌՆ ԼԻԿԱՏԻՆ, ՈՐ ԿՈՉԻ ՏԻՄԱՆՁ, Ի ԹՈՒԻՆ ՀԱՑՈՑ ՈՂԷ։ ԳՐԵՑԱԻ Ի ՁԵՌՆ ԱՐԴԻՒՆԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ՎԱՐԴԱՆԱՑ ՅԱՐՄԱՐ ԻՐՍ ԱՑՍ։

Քրիստոսապսակեալ սուրբ թագաւորի ամենայն Հայոց Հեթմոյ ի Տէր խնդալ։

Յառաքեալ գրոյդ քո ծանեաք զքոյին հրաման, զոր հրամել էիք, քաղցր եւ կակղագոյն առնել պատասխանի թղթին պապուն, եւ նրբատես առնդ Տիմանջիդ որ առաքեցաւ ի պապէն, գտանել զմեզ յետ ՌՄԽԸ ամի՝ ի գտանելոյս մերոյ ի տեառնէ, կարծեն զՀայոց եկեղեցին աղքատ ի գիտութենէ։

Եւ յայս գիրս գտաք ժե սխալ եւ անընդունակ բան խառնեալ ընդ ճշմարիտսն. է զոր իմա-

---

Բնագիր ԻԳ. էջ 946 - 954. Համառ. Ա. էջ 503 -509. Ի. թղ. 76բ - 81բ։

նալով եւ ի չար կամաց են գրել, եւ է զի չեն կարացել տեսանել զթիւրն։

Առաջինն. գրեալ է թէ Հռովմայ աթոռն միայն ունի իշխանութիւն ի վերայ երկրի կապելոյ եւ արձակելոյ, եւ ծառայութիւն պարտին նմա ամենայն եկեղեցիք։ Զայս ընդէ՞ր ոչ իմացան, զի յորժամ ախտացան սուրբ առաքեալքն, թէ ո իցէ ի նոցանէ մեծ, սաստեաց տէրն եւ ասաց. Թէ այդ հեթանոսաց եւ անհաւատից է բան, այլ ի ձեր միջիդ ոչ այդ լինի։ Եւ արդ դոքա լրբեալք սուտ կամին առնել զՏէրն։ Եւ Յովհաննէս աւետարանիչն ասէ, թէ Տէր յետ յարութեան փչեաց յամէն առաքեալսն եւ ասաց. Առէք Հոգի սուրբ, եթէ զուրուք թողուցուք զմեղս թողեալ լիցի, եւ եթէ զուրուք ունիցիք՝ կալեալ լիցի։ Ապա ամէն առաքեալքն ունին իշխանութիւն կապելոյ եւ արձակելոյ։ Եւ յերկոտասան աթոռոցն զմին ետ Պետրոսի։ Երեք առաքեալ յերկոտասանիցն եւ երեք յեօթանասնիցն ի Հայք կան. եւ դոքա ամբարտաւան բարձրայօնութեամբ ասեն, թէ կապեմք ըզՀայք։ Պետրոս նախ ի Կեսարիա Փիլիպպեան հաստատեաց եկեղեցի եւ ապա յԱնտիոք եւ յետոյ Հռոմ, ընդէ՞ր եղեւ Հռոմ առաջին։ Թէ զՊետրոս ինքեանք ի Հռոմ սպանին, զՊետրոսի Աստուածն յԵրուսաղէմ խաչեցին. Երուսաղէմ ընդէ՞ր չէ հրամանատու ամենայն երկրի. զայս դոքա մեզ կու տան ասել. Թէ ոչ Պետրոսի բանն յետ Քրիստոսի է մեզ. եւ դոցա վարքն եւ բանքն ի Պետրոսէ հեռի է։ Եւ մեք, վասն դաշանց ուխտի հարցն մերոց, դոցա չար ինչ չեմք հատուցել եւ զսխալն ողջացուցել եմք։

Երկրորդ սխալ։ Զհոգին ի Հօրէ եւ յՈրդւոյ ասեն, որ չփոթումն եւ պղտորումն առնէ մտաց

լսողին, եւ թէպէտ եւ ասեմք չկայ վնաս եւ ի գրոց ասեմք, բայց ախմարացն ցաւ տայ ի լսելն, լաւ չասելն է։ Զի մի է պատճառն Հայր, միոյն ծննդեամբ եւ միոյն ելողութեամբ. եւ ապա պատչաճ է որ մի լինի պատճառն յատուկ եւ յստակ։ Եւ Հոգի Որդւոյ ասի, զի Որդւովն բաշխեցաւ պարգեւ Հոգւոյն, որպէս հայրենի բարիք։

Երրորդ սխալ երկու բնութիւն ասել զմարդ։ Որ թէպէտ եւ է երկու, հոգի եւ մարմին, այլ ոչ եկեղեցին եւ ոչ արտաքինքն են երկու բնութիւն ասել զմարդ, այլ մի բնութիւն. զի թէ առանձնանան, պակասեաց բնութիւնն, զի ոչ զհոգին է ասել մարդ, եւ ոչ զմարմինն, զի ի մի բնութիւն կապեաց զնա Արարիչն։

Չորրորդ սխալ է այս, որ ասեն թէ միշտ նոր ստեղծանին հոգիք, ապա սուտ է Մովսէս զի ասէ, Կատարեաց Աստուած զամենայն եւ հանգեաւ։ Եւ Նիւսացին Գրիգոր ասէ թէ հնգից բիւր՝ մինչ զսակաւն ասացի, ամենայն աւուր մարդ ծնանի. Թէ նո՞ւնքան հոգի ստեղծանէ Աստուած յաւուրն։ Այլ թէ ասեն թէեւ մարմինքն նոր ստեղծանին, սուտ են, զի ի ծնողացն ծնանին մարմինքն եւ ոչ նոր։ Եւ հոգիք ոչ յառաջ ասին ի ստեղծանիլ մարմնոյն եւ ոչ զկնի. եւ ոչ ի հօրէ եւ ի մօրէ կատարեալ(1) այլ անճառելի է վասն նմա բան, զի պատկեր է Աստուծոյ. քանզի որքան զկերպարան սկզբնատպին ունի պատկերն՝ ապա է պատկեր. զի թէ մեր հոգիս գիտելի էր, եւ Աստուած անգիտելի, սուտ էր բանն, թէ պատկեր է Աստուծոյ հոգին. այլ եւ յայս դոքա լրբին։

Հինգերորդ սխալ, Որ զմարիամ կին եւ կոյս

---

(1) Գ. Թ.– կտրեալ, (էջ 504)։

է գրեալ, եւ ոչ Աստուածածին, որ յայտնապէս Նեստորին է այս։

Վեցերորդ սխալ եւ մեծ։ Եղեւ, ասէ, կատարեալ աստուածութիւն հաւասար Հօր։ Զի ի վերայ Աստուծոյ Բանին եղեալ ասելն՝ Արիոսին է։ Զի աստուածութիւնն Որդւոյ ոչ է եղելութեամբ։

Եօթներորդ սխալ։ Եղեւ, ասեն, մարդ, որով փոքր է քան զՀայր։ Եղեւն ասի մարդկութեանն, իսկ փոքրն քան զՀայրն, մեծ վնաս է։ Զի պակասն քան զՀայրն՝ չէ Աստուած։ Ապա ոչ կարաց ի փառս Հօրն ածել զմարմինն, ըստ նոցա կարծեացն ոչ աստուածացաւ։

Եւ թէպէտ եւ ինքն ասաց, Հայր իմ մեծ է քան զիս, չասաց թէ ես փոքր եմ քան զՀայր, եւ մեծն պատճառին միայն է. զի նա ի Հօրէ՝ եւ ոչ Հայր ի նմանէ։ Եւ այն առ անհաւատ հրէայսն ասացաւ, որ հակառակ կարծէին զնա Հօր։ Զփառսն ի Հայր վերաբերէ, եւ ասէ հակառակն փառս անճին իւրոյ խնդրէ, իսկ որ խնդրէ զփառս արարչին իւրոյ, նա ճշմարիտ է, եւ ի Հօր փառաւորիլն ինքն փառաւորէր, զի Որդի էր մեծութեան նորա։ Այլ որպէս դոքա յանդգնին, պակասեաց Որդի մարդեղութեամբն։ Մի՛թէ զեն եղեւ նմա ըստ ճշմարտութեան, եւ ըստ մեզ փարթամութիւն եղեւ Որդւոյ մարդեղութիւն նորա, եւ յաճախեաց փառաբանութիւն նորա եւ Հօր եւ Հոգւոյն Սրբոյ. զի որքան անմարմին էր, երկնայինքն միայն փառաւորէին զնա, իսկ մարդեղութեամբն ամենայն ազգք եւ լեզուք, զի մեր փրկութիւն է փառք նորա։

Ութերորդ սխալ։ Երկու բնութիւն եւ երկու կամք Քրիստոսի ասեն, զի յառաջ զմարդն երկու բնութիւն ասացին, եւ արդ զՔրիստոս երկու բնութիւն ասեն, որ ըստ իւրեանց անմտութեան երեք

պարտ է ասել։ Եւ թէպէտ զայն սխալմամբ ասեն գրեալ, սակայն երկու բնութիւն ասելն, զԱստուածածինն մարդածին ցուցանէ, եւ զսուրբ խորհուրդն՝ մարդոյ միս եւ արիւն. այլ եւ չերրորդութիւնն մուծանէ երկու բնութիւն, եւ երկու կամք, որ է մեծ մեղք։

Իններորդ սխալն, զոր գրեալն էր՝ թէ զարդարան միայն եհան ի դժոխոց, եւ եկեղեցի գոչէ թէ աւերեաց, քակեաց զդժոխսն. եւ աղատեաց ըզհոգիսն։ Զի թագաւորն արարածոց երթեալ ի բանդըն կալանաւո՞ր մնայր անդ. եւ ո՞ւմ ասէ մարգարէն թէ Դարձցին մեղաւորք անդէնն ի դժոխս։ Եւ զի՞նչ է դժոխքն, եթէ ոչ իշխանութիւն սատանայի ի վերայ հոգւոցն, յորմէ ընկեաց զնա տէրն։ Եւ թէ ի տեղւոջ, ասեն, ոչ հակառակիմք, սակայն աւերեաց զնա Տէրն, եւ յաւերն ո՛չ ոք բնակէ։ Եւ թէ մնացին ոք անդ, յայտ է թէ յայնմհետէ եւ յաւիտեան անդ տանեն զհոգիս մեղուցելոցն դեւքըն. զոր մի լիցի մեզ ասել։

Տասներորդ սխալ, թէ ի յարութեան առաւել փառաւորեցաւ մարմինն Տեառն. եւ յայտ է ասող բանիդ, թէ վասն վարձու չարչարանացն փառաւորեցաւ յետ յարութեան։ Այլ մեք խոստովանիմք թէ ընդ յղանալ Բանին յարգանդ կուսին եւ ի խառնիլն ընդ մարմնոյն փառաւորեցաւ, եւ այլ ոչ յաւելաւ նմա փառք. զի փառք մարմնոյն աստուածանալն է։ Զի աստուածացաւ եւ աստուածացեալ ծնաւ, ըստ որում Աստուածածին է ծնողն. ապա այլ ի՞նչ մնաց նմա ի փառացն։

Մետասաներորդ. որ զմկրտութիւն յերկուս են հատեալ. քահանայն մկրտէ եւ եպիսկոպոսն մեռոնէ եւ հոգի տայ։ Եւ թէ այդպէս է որ քահանայն հոգի չկարէ տալ, ապա զի՞րդ զհացն եւ զգինին,

մարմին եւ արիւն Աստուծոյ գործէ, կոչելով զՀոգին Սուրբ. ո՞չ ապաքէն մի եւ նոյն խորհուրդ. զախտի ծնունդն՝ անդամ Քրիստոսի, եւ զբոյսն հողոյ՝ մարմին եւ արիւն Աստուծոյ առնելն, նոյն Հոգւովն, որ զկոյսն մաքրեաց, եւ զծորդանան սրբեաց. եւ զիա՞րդ կարէ թողութիւն տալ խոստովանողացն քահանայն Հոգւովն Սրբով։

Երկոտասաներորդ սխալ, զոր մոռացեալ են յեօթն քահանայագործութենէն, զմիւռոն օրհնելն, որ է յատուկ գործ եպիսկոպոսի։ Զի որպէս քահանայն քան զսարկաւագն վեհագոյն աստիճան ունի, եւ եպիսկոպոսն երկոքումբք գործովքն, զոր գործէ, վեհագոյն գտանի քան զքահանայն. քահանայ օրհնէ, եւ միւռոն կատարէ երկնաւոր խորհրդովն, որով օծանին ամենայն չնորհընդունակ աշտիճանք եւ սպասք եկեղեցւոյ։

Երեքտասաներորդ սխալն անընդունակն բան։ Որ զերրորդ եւ զչորրորդ եւ զեւս աւելի ամուսնութիւն օրինաւորք են գրեալ եւ անդատապարտք։ Եւ զիա՞րդ իցէ անօրինութիւն օրինաւոր. Աստուած ասաց եղիցին երկոքեան ի մարմին մի. եւ Տիմանէ լիկատն ասաց. թէ հինգն եւ վեցն ի մարմին մի։ Գ՚ԺԺԸ հայրապետքն զերկրորդն ընդ խղճանօք դնեն. եւ Իննուսունց(2) պապն Հռոմայ Ֆռանգայ զերեքն եւ զչորսն եւ զեւս աւելին առանց խղճի մտացն եթող, զոր այլ սուրբ հարքն եւ մեծն Աթանաս, որ հոգւովն սրբով վարէին, պնդեցին չլինել քրիստոնէից բողանոց եւ առանց լծոյ թողեալք. եւ դոքա զայդ ասեն. բանդ յայդ եկեալ է, որ ով կամի դոցա լսէ եւ որ ո՛չ նոցա, որովք Աստուած խօսէր։

---

(2) իմա՛ Իննովկենտիոս։

Չորեքտասաներորդ սխալ ասեն՝ մինչեւ յօրն դատաստանի առնուլ զվարձս արդարոցն, որք դասին ընդ հրեշտակս. եւ անապաչխար մեռելոցն ի ներքոյ տանջանացն մտանել եւ չարչարիլ, զոր կոչեն բիրկաթուր։ Ապա Քրիստոս յի՞նչ է գալոց ի դատաստան, երբ ի գալստեան նորա վճարեալ է ամենայն ինչ. եւ ի՞նչ նմանէ այս եւ իրաւունք, մարմնով արդարանալ կամ մեղանչել, եւ առանց մարմնոյ փառաւորիլ հոգւոյն կամ տանջիլ։ Այլ մեք զնախամաքրիչն այսպէս ասեմք եւ զնախահանգչիչն, թէ խոստովանութեամբ կատարեալ հոգիքն, թէ արդարք թէ մեղուցեալք ի միում տեղւոջ կան. մեղուցեալքն տանջին միայն վախելով եւ տրտմութեամբ, զի գիտեն զինքեանս, եւ արդարանան խորհրդով եկեղեցւոյ, եւ քաւին եւ սրբին յիշատակօք յետնոցն եւ աղօթիւք եւ պատարագօք, եւ համարեալ է երկիւղն եւ տրտմութիւնն նոցա տանջանք, եւ արդարոցն խնդութիւն յուսով առաջիկայ երանութեան, եւ վստահութիւն զոր ունին առ Աստուած, այն համարեալ է նոցա հանգիստ. զի իմացականն հոգւոցն է, ճանաչեն որոց արժանի են, եւ խնդան եւ տրտմին անդ ուր կանն։ Այլ զկատարեալ փոխարէնն ոչ ունին. զոր օրինակ թէ իցեն տասն այր ի տան միում արդելածք, ի ժամ երեկոյին հինգն ի նոցանէ ակն ունին վաղիւն պրսակի, եւ հինգն հատման գլխոյ. ոչ միապէս նոքա զգիչերն անցուցանեն։ Այլ խնդութեան եւ տանջանաց վախճան գալուստն է երկրորդ եւ յասելն Տեառն երթիցեն նոքա տանջեալք, եւ արդարքն պսակեալք։ Բայց ասացեալ են եւ ազգ մի այլ, զոր չէ ընդունած, թէ բուն արդարքն ՌՀ ամաւ յառաջ յառնեն քան զանապաչխար մեղուցեալսն, եւ այն աւելի պատիւ է նոցա։

Հնգետասաներորդ սխալ, որ գրեալ են թէ այնք, որք ընդ հրեշտակս դասեալք են, եւ որք ի բրկատորն, միապէս փառաւորին. եւ անհաւատքն եւ մահու չափ մեղուցեալքն ի միում տանջանս կացցեն: Եւ մեք ասեմք, թէ չափ եւ համար ոչ գոյ զանազանութեան փառաց արդարոցն, ըստ բազմատեսակ առաքինութեանցն, զոր Տէրն հրամայեաց, ի տան Հօր իմոյ օթեւանք բազում են. եւ Պօղոս ասէ՝ այլ փառք արեգականն է եւ այլ փառք լուսնի. եւ աստղ քան զաստղ առաւել է փառօք. վասն զանազան հատուցմանն ասէ զայս, զամենաճառագայթ երանութիւնն, զոր առնուցուն ըստ գործոց իւրեանց: Նմանապէս եւ տանջանացն է որոշումն եւ զանազանութիւն, ոմանց հուր եւ խաւար, կիսոց դժոխք եւ կիսոց յատակ դժոխոց, ոմանց որդն եւ հուր, եւ ոմանց սառնամանիք եւ տարտարոս. եւ կէսք սակաւ տանջեալք, եւ կէսք ոչ տանջեալք, եւ ոչ պսակեալք, եւ դոքա երկուք միայն են ի ստուգել:

Իսկ մահու չափ մեղք, մեք ասեմք թէ այն է՝ որ արտաքոյ օրինացն առնէ ինչ մի եւ ասէ, թէ այս փոքր է չապաշխարեմ. եւ ոչ խոստովանի եւ ոչ ապաշխարէ. թուի թէ այդ ֆռանգաց եկեղեցականք են, որ լոյծ կենօք կան եւ ապաշխարութեան փոյթ բնաւ ոչ առնեն: Թող երթան զիւրեանց գերանն հանեն եւ ապա հային մեզ:

Եւ եթէ այս բանիցս կարկատանս սկսանին յօդել, նա չպակասէ մեզ Աստուծոյ ողորմութեամբըն ճշմարտութիւնն՝ զոր ընդդէմ տամք նոցա: Դուք՝ զոր պատչաճ համարիք, հասկացուցէք ի պատասխանւոյս զիւրեանց, եւ զինչ այլ ասեն, դուք գրեցէք ի մեզ: Թող բերեն առ մեզ զՊետրոս առաքելոյն դաւանութիւն, եւ զՄեղքեսդրոսին եւ

զկեղեստիանոսին եւ զՑուլիոսին եւ զայսպիսեաց աստուածազգեաց արանց եւ առաջնորդաց զխոստովանութիւն: Եւ թէ չընդունիմք, յԱստուծոյ առնումք զբանադրութիւնն, եւ ի նոցունց: Ապա զդոցա արուեստակեալ առասպելսն ոչ ընդունիմք, այլ եւ արհամարհեմք, եւ չիշխեն ի վերայ մեր ամենեւին: Եւ թէ յայս սակս տրամիս, թէ ի դաշանց հարցն մերոց քակտիմք, նա վասն դոցա չելնեմք յաչխարհականացն սիրոյ, եւ յաղօթելոյ վասն նոցա ոչ պակասիմք, վասն դաշանց հարցն մերոց սրբոց, եւ խաղաղութիւն կալցուք ընդ Աստուծոյ, եւ ընդ սուրբ եւ ընդ ամբիծ հաւատս նորա, եւ ի գառնազգեցիկ գայլոցդ զգուշասցուք, որ ընդ Աստուծոյ եւ ընդ այնպիսի թագաւորին իւրեանց չմորեալ, կամին եւ ընդ մեզ չմորիլ: Եթէ ընդ քեզ հաւատ հարցանեն, դու ասա, թէ ես զիմ առաջնորդացն ունիմ հաւատ եւ զիմ եկեղեցւոյն, եւ նոցա պարտիմ համարս տալ եւ ոչ ձեզ: Ո եւ ի գաւառ են ի Հայք, են որ աւեր են եւ են որ ի ծառայութեան կան. եթէ կու ցաւին ընդ Հայոց, թող գան ազատեն. եւ խօսին ընդ Հայոց վարդապետարանսն, որ ոչ բլայթով եւ խաբէութեամբ ուսուցանեն եւ ուսանին՝ որպէս դոքա, այլ ճշմարտութեամբ եւ հիմամբք առաջնոցն, եւ ապա գան առ մեզ եթէ կարեն զնոսա փոխել: Մեք պատրաստ եմք, որ ոչ թողումք զճշմարտութիւնն, յօժարելով զկնի բազմաց ի կորուստ երթալ. թէ ոչ՝ թող յեսան(3) առնեն եւ յղրկեն թէ որպէս խոստովանին Հայք: Ողջ լեր կրկին թագաւորել, թագաւոր աստուածասէր:

---

(3) իսաւն (Ա. էջ 509):

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Շնորհք մեծապէս եւ երկրպագութիւն ամենասուրբ Աստուածն Հոգւոյ՝ ի փառս Հաւր եւ Որդւոյ, ամէն։ Որ անբաժանելի գոլով բազմամասնապէս բաժանէ շնորհս ըստ չափոյ ընդունողաց մեծամեծացն եւ փոքունց, ոչ առ մեծըն խնայելով իբր զլացմամբ, եւ ոչ առ նուաստսն յաճախ քան զարժանն ի վատնումն զձիրսն տալով, զորս ունաւղքն բանականապէս իւրաքանչիւր զիւրն ճանաչէ զչափ։ Յորոց ի բնաւիցն յոքունց եւ իմս նուաստութիւն, որ եւ փոքու մասին անարժան գոլով Թովմաս ոմն անուն, տարաշխարիկ եղեալ ի հայրենի տեղւոյ իմոյ, յերբեմն ի վաղնջուց ամաց հայրապետական աթոռոյ ճոխութեամբ փառաւորեցեալոյ, ի նշանաւորն ասեմ դղեկէ Հոռոմկլայէն վանն իմոյ մեղաց, նախ քան զվեց ամ գրութեան տառիս ի ձեռս Տաճկաց մատնեցելոյ, յորմէ ամաւ եւ կիսով նախ քան զառնուլն պատահեաց ինձ ելանել եւ գալ յաշխարհս Կիլիկիոյ, յուսով տեսութեան սուրբ գերեզմանին Քրիստոսի· զոր վարկանիմ թէ եւ ոչ ըստ իմոյ արժանեաց, այլ վասն անչափ խնամոցն Տեառն դիպեցաւ այս, ոչ տեսանել ի ժամանակի պաշարման դղեկին զանհանդուրժելի նեղութիւնն, որոյ եւ լուրն պակուցանէ զամենայն լսաւղս·

Բնագիր Ա· էջ 537 - 538։

Ուր եւ բազում ք մանաւանդ բնաւքն սննդակիցք իմ եւ ազգայինք ի պէս պէս մահս, եւ ի գերութիւն վարեցան մեծ թշուառութեամբ, արտաքս քարշեալք ի մայրենի գրկաց պանձալի դղեկին, զորոյ յիշատակ երջանկութեանն, եւ զայժմու թըշուառութեան, որպէս ի դէպ է հարազատ զաւակի առ սիրելի ծնաւղսն, եւ ոչ առանց արտասուաց բերեմ։ Վասն զի գերեալ եղեւ եւ Աղ սրբոյն Գրիգորի եւ հռչակաւոր Նշանն սուրբ Վանկոյի, առ ոտն ընկեցեալ նչխարք ոսկերաց սրբոց վկայիցն։ Նա եւ աստուածաբնակ եւ երկնանման չքեղաշուք եւ գերապայծառ սուրբ տաճարն, զսրբոյն Գրիգորի ասեմ եւ Տիրամաւրն սրբուհւոյ Աստուածածնին, եւ յանուն Որդւոյ նորա սուրբ Փրկչին, կոխան եղեւ եւ աւթարան անհաւատիցն։ Այլ զիմ անարժանութիւն ի վեր քան զիս պատահեալ շնորհի քահանայութեան, եւ ուղիղ դատմամբ յոյժ պակաս գտանելով զիս ի վայելչականացն, գործնականացն ասեմ եւ տեսականաց լաւագոյն մասանց հարկաւորաց այսր աստիճանի, գրեթէ անպատշաճիւք լցեալ, եւ մեծապէս ընդ այսր զանճն իմ պարսաւեմ· Այլ սուղ ինչ եւ զայս ոչ անմասն ի բարեաց ծանեայ զճանաչելն զանձին նուաստութիւն։

Եւ թէ չէ իրաւ, գոնէ ի սակաւուց ինչ ճեռնհաս գտելոց մասանց բարեաց պղերգանալ բարձրամիտ խոկմամբ, այլ ըստ չափոյ կարողութեան ժրանալ, եւ այսու մտածութեամբ, իբր թէ ի հոգեւոր զբաղանս տրուպ անձինս եւ ի սփոփանս սգապատ ոգւոյս, մանաւանդ վասն առ ի Քրիստոս յուսոյն, ձեռնարկեցի գրել զսրբոց հարցն պէս պէս եւ զանազան ԹՂԹՈՑ Զ ԳԻՐՍ, որք վասն ուղիղ հաւատոյ ի Քրիստոս խոստովանութեան ի զանազան ժամանակս հանդիսացեալք, եւ վասն աւգտի

զկնի եկեղեցն յիշատակ թողեալ։ Որոց աստուածասէրն կամաց եւ ես անարժանս եւ տկարս հետեւող եղեալ՝ խոչոր եւ անարուեստ գրով ձաքուտեցի զսուրբ մատեանս հաւաքեալ թղթոցս· յիշատակ բարեաց մնալ մեղաւոր անձին խոչոր գրչիս Թովմայի։ Եւս եւ իմոց ի Քրիստոս հանգուցեալ ծնաւղացն, եւ հաւրեղբարցն՝ սրով խողխողելոց, եւ այլոց եւս տոհմակցացն, ի վերայ պահպանութեան եւ զգուշութեան նախայիշեցեալ կլայիին եւ այլոց ... ... յլի ողբերգելի առման բերդին ..... անդ սպանելոց, եւ այլոց գերի վարելոց, եւ ի բանդի խոստովանութեամբ ի Քրիստոս վճարելոց, եւ ոմանց դեռ եւս ի բանտի կապելոց։ Ցաղագս որոյ յոտս սրբոցդ եւ իմաստնոց անկեալ, պատահելոցդ ասեմ սուրբ մատենիս, եւ աւգտեցելոց ինչ ի խոչոր աշխատութենէս ..... *)։

---

*) Պակասի վերջ յիշատակարանիս։

Առումն Հռոմկլայի ի Սուլտանէն Եգիպտոսի եւ գերութիւն Ստեփանոսի Կաթուղիկոսի Հռոմկլայեցւոյն եղեւ յամի Տեառն 1292 յորում եւ ծռազատիկն էր. եւ զի վեց ամաւ յետոյ դնէ գրիչն Թովմաս զթուական գրութեան, յայտնի է թէ յամի Տեառն 1298, եւ հայոց ՉԽԷ ընդօրինակեալ է ԳԻՐՔՍ ԹՂԹՈՑ, հաւանաբար ի Սիս, զի յիշէ զաշխարհն Կիլիկիոյ առանց անուան քաղաքի կամ վանաց։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Աւելորդ չհամարեցինք հակիրճ ծանօթութիւններ տալ Թուղթերէն ոմանց մասին՝ յօգուտ ընթերցողաց։

Ա.– Երուսաղէմի Մակար Հայրապետը պաշտօնավարած է 324 - 333 թուականներուն։ Թուղթը ուղղուած է Հայոց Տէր Վրթանէս Եպիսկոպոսապետին, որ կը պաշտօնավարէր 333 - 341 տարիներուն։ Ըստ այսմ Մակարի պատրիարքութեան վերջին իսկ Վրթանէսի կաթողիկոսութեան առաջին տարին գրուած է այն։

Բ.– Կիւրեղ Եպիսկոպոս, Պատրիարք Աղեքսանդրիոյ, 412 - 444, գրած է այս Թուղթը Նեստորին, պատրիարք Կ. Պոլսոյ 428ին, նախ քան Եփեսոսի Ժողովին գումարումը։

Գ.– Կելեստինոս եպիսկոպոս Հռոմայ, 422 - 432, գրած է այս Թուղթը Նեստորին։ Թղթոց Գիրքին մէջ վերջաւորութիւնը թերի է։ Քննական հրատարակութիւնը առինք Սիոն Ամսագրէն, 1964, էջ 256 - 257։

Դ.– Եզնիկ Վրդ. Կողբացի, Եփեսոսի Ժողովէն յետոյ, Կ. Պոլսէն, Մաշտոց Վարդապետին գրած է թուղթ մը, որ դժբախտաբար լման չէ հասած մեզի։ Այդ թուղթէն երկու հատուածներ գրինք այստեղ՝ առնելով կնիք Հաւատոյ Ժողովածոյէն (էջ 51 եւ 130)։

Ե.- Պրոկղի Թուղթը լման չէ հասած մեզի։ Սկիզբի էջը խառնուած է Եզնիկի գրուբեան հետ։

Ը.- Այս Թուղթին համար մասամբ հետեւեցանք Եղիշէ Եպս. Դուրեանի օրինակին, որ կը պարունակէր քանի մը սրբագրութիւններ։

Ժ.- Այս Թուղթին հեղինակն է Պետրոս Եպս. Անտիոքայ (475 - 488) ինչպէս ցոյց տուած ենք ժամանակին առանձին յօդուածով։

ԺԱ.- Աղեքսանդրիոյ Պատրիարք Պետրոսի (482 - 490) եւ կ. Պոլսոյ Պատրիարք Ակակի (471 - 489) միջեւ տեղի ունեցած թղթակցութեան առաջին նամակն է այս, որուն յաջորդեցին ութ Թուղթեր եւս (ԺԲ, ԺԴ, ԺԶ, ԺԸ, Ի, ԻԳ, ԻԶ, ԻԸ)։

ԺԳ.- Առաջին Թուղթ Ակակ պատրիարքէն առ Պետրոս պատրիարք։ Ասոր յաջորդող նամակներն են, թիւ ԺԵ, ԺԷ, ԺԹ, ԻԱ, ԻԲ, ԻԴ, ԻԷ։

ԻԵ.- Պետրոս եւ Ակակ Պատրիարքներու թղթակցութեան արդիւնքը եղաւ Զենոն Թագաւորին հրատարակած Միաւորութեան Գիրը (Հենոտիկոն) որ արձակուեցաւ 482 թուին։

ԻԹ.- Ցովհան Մանդակունի կաթողիկոսը պաշտօնավարած է 478 - 490։

Լ.- Ապացոյց կոչուած այս գրութեան հեղինակը ոչ թէ Հայոց Ցովհաննէս եպիսկոպոսապետն է, այլ Աղեքսանդրիոյ (496 - 505) ինչպէս պարզած ենք կանխաւ։

ԼԱ.- Անաստաս Թագաւոր (491 - 518) այս Թուղթը գրած է 506 թուին։

ԼԲ.- Հայոց Բաբգէն կաթողիկոսին (490 - 516) կողմէ գրուած է 506ին։

ԼԳ.- Բաբգէն կաթողիկոսի երկրորդ Թուղթն է՝ ղրկուած Պարսկաստանի ուղղափառներուն՝ նախորդէն չուրջ երկու տարի ետքը։

ԼԴ.- Այս գրութեան հեղինակն է Մովսէս Քերդողահայր։ Վերնագիրն է "Ցաղագս Միոյ Բնութեան Բանին Մարմնացելոյ"։

ԼԵ.- Ուղղափառ Ասորիներու կողմէ ղրկուած այս Թուղթը ուղղուած է Հայոց Ներսէս Բ. Բագրեւանդացի կաթողիկոսին, որ պաշտօնավարած է 548 - 557 թուականներուն։

ԼԶ.- Ասորիներու Թուղթին պատասխանը գրուած է 551 թուին։

ԼԷ, ԼԸ, ԼԹ, Խ, Թուղթերուն հեղինակն է ուղղափառ Ասորիներու եպիսկոպոս Աբդիսոն։ Նամակները ուղղուած են Հայոց Ներսէս կաթողիկոսին։

ԽԲ.- Ներսէս կաթողիկոսի ջանքերով Հայոց աշխարհը Միաբանութեան Ուխտ մը կը հաստատէ, 555ին, հոգեւորական դասին եւ աշխարհական իշխաններու մասնակցութեամբ։ Ուխտագիրը կը վերջանայ սա վսեմ յայտարարութեամբ. "Կնքեցաք՝ առաջին սրտիւք մերովք յուսովն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, եւ ապա մատանեաւք մերովք"։

ԽԴ.- Այս Թուղթը կը պատկանի Ցովհաննէս Բ. Գաբեղեան կաթողիկոսին, որ եղած է Հայոց Հովուապետը 557 - 574 տարիներուն։ Գրութեան թուականը կը համարուի չուրջ 565։

ԽԵ.- Գաբեղեանի այս Թուղթը նախորդին հետ նոյն թուականին գրուած կը նկատուի։

ԽԶ.- Այս գրութիւնն ալ Գաբեղեանի գրչին արդիւնքը կը համարուի։

ԽԷ.- Այս Թուղթը կը պակսի Թղթոց Գիրքին մէջ։ Հեղինակն է Եղիվարդեցի Մովսէս կաթողիկոսը, որ պաշտօնավարած է երեք տասնեակ տարիներ, 570 - 604։ Եղիվարդեցին հարկադրուած է գրելու այս Թուղթը իր ծերութեան օրերուն՝ չուրջ 600 թուին։

ԽԸ.– Այս թուղթն ալ կը պակսի Թղթոց Գիրքին մէջ։

ԽԹ.– Այս գրուածքիւնը չկայ Թղթոց Գիրքին մէջ։

ԾԲ.– Բացառիկ կարեւորութեամբ թուղթ մըն է։ Գրողն է Սահակ՝ Համազասպի որդի։

ԾԳ.– Մովսէս՝ եպիսկոպոսն էր Հայաստանի Գուգարաց նահանգի մայրաքաղաք Ցուրտաւի։ Թղթոց Գիրքը կը պարունակէ իր կողմէ 605 - 608 թուականներուն գրուած 6 նամակներ (ԾԳ, ԾԵ, ԾԹ, ԿԳ, ԿԹ, ՀԵ)։

ԾԴ.– Վրթանէս Քերթող կաթողիկոսական Տեղապահ եղաւ 604 - 607 շրջանին։ Թղթոց Գիրքին մէջ կան իր կողմէ գրուած 5 թուղթեր եւս, որոնք են թիւ ՇԷ, Կ, ԿԱ, ԿԲ, ԿԴ։

ԿՋ.– Պարսից Խոսրով Պարուեղ թագաւորը իշխեց 590 - 628 տարիներուն։ Անոր իշխանութեան տասնեւեօթներորդ տարին, ուրեմն 607ին գրուած է այս ձեռնարկը։

ԿԷ.– Բիւզանդիոնի Մօրիկ կայսրը թագաւորեց 582 - 602 տարիներուն։

Հ.– Թուղթիս հեղինակն է նորընտիր կաթողիկոս Աբրահամ Աղբաթանեցի, որ պաշտօնավարեց 9 տարի (607 - 615)։ Իրեն կը պատկանին յաջորդ ՀԱ, ՀԷ, ՀԹ եւ ՁԱ թուղթերը։

ՀԲ.– Կիւրիոն Վրաց կաթողիկոս ձեռնադրուած է 598 թուին։ Իրեն կը պատկանին ՀԲ, ՀԴ, ՀԸ, եւ Ձ թուղթերը։

ՀԳ.– Սմբատ Բագրատունի, իբրեւ Վրկան Մարզպան, կարեւոր դեր կը խաղայ այս միջոցին։ Իրեն կը պատկանի յաջորդ ՀՋ թուղթն ալ։

ՁԲ.– Ըստ վերնագրին կը պատկանի Վրթանէս Քերթողի։ Ներքին նշաններ չկան՝ նոյնը հաստատող։

ՁԳ.– Այս Խոստովանութիւնը աւելցուցինք Թղթոց Գիրքին մէջ՝ առնելով Ս. Ց. թիւ 154ա Ձեռագրէն (էջ ՄՂԷ)։

ՁԴ.– Կոմիտաս Կաթողիկոս (615 - 628) Պարսկաստան գացած է 615 թուին եւ Խոսրով թագաւորէն ստացած է իր պաշտօնին հաստատումը։ Տեղւոյն եպիսկոպոսներուն խնդրանքով գրած է այս թուղթը, որուն Նախերգութիւնը կը պակսի Թղթոց Գիրքին մէջ։ Սոյն թուղթը տպուած է Արարատի մէջ ալ 1896ին (էջ 531 - 536)։ Երկու օրինակները զիրար կը սրբագրեն եւ կը լրացնեն շատ մը տեղեր։

ՁԵ.– Այս թուղթը կ. Պոլսէն Հայաստան բերած է Ստեփանոս Սիւնեցին 728 թուին։ Թուղթին հեղինակն է կ. Պոլսոյ Ցունաց պատրիարքը Գերմանոս (715 - 730)։

ՁԷ.– Ցովհաննէս Օձնեցի կաթողիկոսին վերագրուած այս գրութիւնը անհարազատ կը համարուի։

ՁԸ.– Գրութեանս խորագիրը զայն կը վերագրէ Հայոց Ցովհաննէս Իմաստասէր կաթողիկոսին, որ սակայն երկբայական կը համարուի ընդհանրապէս։

ՁԹ.– Սիւնեաց Ստեփանոս եպիսկոպոսին վերագրուած այս թուղթը կեղծ է ըստ Կարապետ Եպիսկոպոսին (Հմմտ. Կնիք Հաւատոյ, էջ CIII - CIV)։

Ղ.– Այս թուղթին հեղինակն է կ. Պոլսոյ Ցունաց անուանի պատրիարքը Փոտ (858 - 867, 878 - 886)։ Գրութեան թուականն է շուրջ 878։

ՂԲ.– Թուղթիս հեղինակն է Վասպուրականի թագաւորը Գագիկ (914 - 943)։ Գիրը ուղղուած է

Բիւզանդիոնի կայսր Ռոմանոս Առաջինին, որ կը պաշտօնավարէր 920 - 944 թուականներուն։

ՂԳ.- Մելիտինէի Թէոդորոս Ցոյն Մետրոպոլիտին ղրկած Գիրին դէմ Հայոց կողմէ գրուած այս պատասխանին թուականն է շուրջ 986։

ՂԴ.- Այս Թուղթը չկայ Թղթոց Գիրքին մէջ։ Առինք Ստեփանոս Ասողիկի Պատմութենէն (Բ. Տպ. Պետերբուրգ, 1885, էջ 202 - 243)։

ՂԵ.- Պատմական մեծ արժէքով Թուղթ մը, որ գրուած է Ժ. Դարու վերջերը։

Դիտ.- Կ'արժէ ընդգծել Գր. Նարեկացիի յայտարարութիւնը.- "Մեք զանուն պղծոցն ի համբաւուց սակաւ ինչ ի լրոյ գիտէաք" - յատկապէս անոնց համար, որոնք կը կարծեն թէ Ս. Գր. Նարեկացի կը հետեւէր Թոնդրակեցւոց պիղծ աղանդին։

ՂԶ.- Գէորգ Լօռեցի, իբրեւ Հայոց Վերադիտող (1069 - 1072) այս Թուղթով կը պատասխանէ Ասորւոց Անտիոքի պատրիարք Ցովհաննէս Բարշուշանի (1064 - 1073) ղրկած Թուղթին։

ՑԱՆԿ ՑԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒԱՆՑ

Ա

Աբայ երէց, էջ 147
Աբաս եպս. Պարտաւայ 210
» երէց Փարպիոյ 299
Աբգար Թգր. 611
Աբդիսոյ երէց Ասորեաց 175, եպս. 176, 180, 181, 184, 190, 193, 201, 206, 210, Աբդիշոյ 638
Աբեթեան 494
Աբեններ 26
Աբէլ 619
Աբիուդ 462, Աբիութ 395
Աբիրովն 97
Աբղահայ սրկ. 147
Աբրահամ Եպս. Ռշտունեաց 293, 296
» » Տարաւնոյ եւ Մամիկոնէից 206, 210
» Վանից երէց 298
» կթղ. 229, 298, 300, 311, 314, 316, 319, 333, 336, 339, 346, 356, 365, 397, 476
» նահապետ 37, 59, 137, 140, 219, 267, 457, 502, 526, 531, 571, 619, 641
» երէց Փարպիոյ 299
Ագաթոն եպս. Հռոմայ 548
Ադամ նախահայր 186, 381, 431, 454, 458, 459, 489, 491, 529, 589, 597, 598, 625,

Ադամ նախահայր 633, 634, 649,
» երկրորդ 576
Ադրիանոս 621
Ազքանազեան 413
Աթանաս, Ս. 63, 161, 195, 232, 236, 398, 406, 423, 429, 431, 439, 441, 443, 446, 453, 454, 458, 546, 555, 587, 589, 592, 595, 598, 604, 662,
» եպս. Նփրկերտոյ 478
Ալանք 553
Ախայ երէց 149
Ակակ եպս. Կ. Պոլսոյ 73, 75, 77, 79, 82, 84, 86, 88, 91, 95, 97, 105, 107, 108, 111, 112, 114, 118, 121, 123, 548, 622
» » Մելիտինացի 49, 52, 56, 440, 588
» Պարսիկ 145, 151, 154, 160, 178, 191, 213, 398, 410, 474
Ահարոն 89, 127, 472
» երէց Մարհալայի 174, 176
» եպս. Մեհնունեաց 293, 296, 298
Աղան եպս. Խոռխոռունեաց 148
Աղբէոս » Հարքայ 478
Աղեքսանդրիա 73, 99, 114, 119, 220, 258, 348, 349, 547
Աղեքսանդրոս եպս. Աղեքսանդրիոյ 348
» ուրացող 98
Աղուան 364
Աղուանից աշխարհ 161, 312, 315
Աղուանք 210, 275, 343, 362, 365, 474, 548, 578
Ամարաս 395
Ամբակում եպս. Շաքիոյ 210
Ամբրոսիոս 161

Ամոնացիք 465
Ամպեղիս եպս. Քերսոնի 159, 162
Այր զարամբ ելանելով 495
Այրարատ գաւառ 149
Անակ 494
Անանիա Վրդ. Նարեկացի 618, 620, 623
Անաստաս Թգր. 144, 146, 266, 284, 286, 501, 504, 548
Անատոլիս եպս. Կ. Պոլսոյ 256, 352
Անատոլիոս 9
Անատոլիս Աղք. 505, 547
Անդրէաս հերետիկոս 145, 292
Անդրէաս (տոմարագէտ) 651
Անձն երէց 59
Անտեղիս = Անատոլիոս եպս. 93, 98, 99
» երէց = Անատոլիս 99, 159, 162
Անտիոք եպս. 494
» Ասորւոց 257, 287, 547, 558, 637, 658
» Պիսիդեայ 169
Աչոտ իշխանաց իշխան 146, 515, 524
Աչոտ ի Վարազտիրոցեան 201
Աչուչան 325
Աչտիչատ 473
Ապահունեաց գաւառ 478
Ապլվարդ ամիրայ 618, 620
Ապողինար Լաւոդիկեցի 132, 145, 166, 174, 177, 178, 191, 213, 398, 408, 439, 450, 454, 458, 569, 587, 590, 591, 598, 601
Ապողինարիտ 529
Ապողոն 449
Աչ Ս. Լուսաւորչի 667
Աչհայ երէց 156
Առաջաւոր Պահք 263. Առաջաւորի Պահք 512

Ահխտակէս, Մ. 152, 161, 220, 437, 541, 553
Ասայէլ 26
Ասիա 557
Ասորեստան 147, 151, 182, 557
Ասորեստանեայք 578
Ասորիք 483, 508, 513
» Ուղղափառք 172, 176, 184
Ասրւոց եկղ. 625, 638, 649
Աստարտէ 635
Աստուածատուր Արշաւրեան 202
» եպս. Բժնունեաց 196
» Հաւնունի 201
» Վանանդայ տէր 201
Ատատ եպս. Տայոց 148
Ատիկոս 161
Աւրներսեհ իշխան Վրաց 274, 280, 322, 325, 332
» Ռշտունեաց տէր 149
Աւրպատիճ 232, 236, 237
Արաբիա 578
Արագածոտն 245
Արածի գիւղ 243
Արամազդայ կաղնի 640
Արայ 36
Արապինար 578
Արեաց աշխարհ 321, 322, 326
Արիանոսք 8, 9, 40, 98, 134, 241, 426, 429, 441, 544,
Արիոս 145, 158, 160, 174, 177, 178, 190, 213, 292, 297, 299, 348, 349, 397, 407, 437, 504, 525, 541, 582, 590, 595, 601, 660
Արիստոտէլ 450
Արշակունի 495
Արշարունեաց քորեպիսկոպոս 492

Արտաչիր ազատ 147
» Առաւեղենից տէր 149
» Մաղխազ 148, 157
» Սիւնեաց տէր 149
Արտաւազդ ի Մամական 202
Արտեմոն 202, 497, 499, 503, 557, 649, 652,
Արտեմոնադիր 502
Արքանգեղիտք 409
Աւղոս հերետիկոս 98
Ափոց եպս. Ծուրտաւայ 336

Բ

Բաբ եպս. Ամատունեաց 206, 210
Բաբգէն կթղ. 148, 149, 155, 157, 334, 343, 474, 548
Բաբելոն 641
Բաբէ՝ Ասորեստան կթղ. 153, 160
Բաբիւլաս երէց 245, 299
Բահաղիմանք 465
Բաղխոս 74
Բաչխէն Վահեւունեաց տէր 149
Բասադէ Իմաթեան 147
Բասիլ մետրոպոլիտ Ուռհայի 478
Բասիլիոս վրդ. 40
Բասիլիսկոս 74, 92
Բարդածան, Բարդեծան 145, 191, 397
Բարեկենդան 492
Բարթողիմէոս Առք. 494, 550
Բարծումայ Ընծիհնացի, Բարսումայ 145, 151, 154, 160, 174 177, 178, 191, 213, 398, 410, 474, 637
Բարսեղ, Բասիլ կես. Մ. 63, 161, 168, 195, 232, 236, 398, 406, 428, 445, 457, 490, 513,

Բարսեղ, Բասիլ կես. Ս. 556, 569, 588, 590, 591, 594, 603, 652, 653
Բդեչխ երէց Սաղիմայի 172
Բելիար 621
Բենիամին եպս. Սրընգի 412
Բերդոշմայ երէց 149
Բերսաբէ 370
Բիրկաթուր 663, Բրկատոր 664
Բիւթանացիք 541
Բղաղ չահաստան 147
Բրատոկ ազատ 147
Բրզմիհր 274, 280
Բրիխիսոյ քհն. 174, 176

Գ

Գաբրիէլ Հրեշտակապետ 83, 186, 446, 529, 583, 648, 651, 652
» Եպս. Տաճկաց 412
» » Քարմայ 412
» երէց Ովփեսի 172
» կթղ. Վրաց 334, 343, 548
Գագիկ թգր. Վասպուրականի 540
Գալիլիա 642, 649
Գաղատացւոց Թուղթ 613
Գայինոսք 409
Գայիոս 446, 594
Գանգրա 99
Գառնիկ եպս. Ցուրտաւայ 336
Գարմեկան չահաստան 147, Գարմիկան 149
Գարջոյր մաղխազ 201
Գեննադիոս - Գնադիոս 93, 95, 98, 99
Գերմանոս 435

Գէորգ Հայրապետ Հայոց 146
» Վերադիտող » 624
Գիզ Դաշտկարանի 242, 243, 296, 298, 322, 325
Գիւտ եպս. Վանանդայ 206, 210
Գնեալ Գնունի 201
Գնէլ Գնունեաց տէր 149
Գնիբա ազատ 147
Գողգոթայ 188
Գոմոր 506
Գունտչապուհ 151
Գրիգոր Աբեղեան 201
» եպս. Անձեւացեաց 293, 296, 298
» » Արծրունեաց 196, 201, 204
» » Բասենոյ 196, 201
» Լուսաւորիչ 161, 206, 208, 211, 220, 231, 234, 235, 246, 248, 269, 272, 275, 279, 280, 319, 326, 332, 334, 337, 340, 395, 403, 407, 412, 414, 437, 473, 476, 479, 494, 495, 502, 512, 533, 536, 541, 543, 544, 550, 552, 553, 555, 558, 582, 667
» եպս. Կապաղակայ 210
» ի Հմայական 201
» Մագիստրոս 413
» Եպս. Մարդպետական 196, 204, 210
» Նազիանզացի, Աստուածաբան 161, 169, 405, 406, 426, 445, 453, 468, 470, 495, 532, 545, 546, 556, 569, 570, 580, 586, 587, 590, 592, 593, 597, 602, 603, 610, 626, 652, 653
Գրիգոր Նարեկացի 617
» Նէոյկեսարացի, Սքանչելագործ 169, 406,

Գրիգոր Նէոյկեսարացի, Սքանչելագործ 545, 556,
» Նիւսացի 428, 430, 441, 444, 445, 457, 556, 593, 595, 635, 659
» եպս. սեպհական գնդին 201
» Սիւնեցի 366
» ի Վասակայ 201
» Քերդող 300
Գրիգորանք 63, 236
Գրիգորիոս 195
Գրիգորիս քորեպիսկոպոս Արշարունեաց 478
» երէց Արճոյ 299
» Վկայասէր 413

Դ

Դաղան 97
Դամասոս եպս. Հռոմայ 349, 555
Դանիէլ մրգ. 370, 463, 616, 629
» եպս. Անձեւացեաց 148
» երէց Բղնայի 172
» » Սարեբայի 172
» եպս. Ռշտունեաց 148
» » Քարմայ 147
Դատոյ ի Գարջուղեան 201
Դաւիթ թգր., մրգ. 80, 135, 191, 194, 218, 220, 370, 374, 409, 424, 459, 468, 471, 491, 495, 501, 526, 551, 564, 573, 590, 604, 608, 612, 619, 622, 630, 646
» սրկ. ի վանից Բղնայի 174, 176
» եպս. Բողնիս 343
» երէց Երեւանայ 299
» » Խափայի 174, 176

Դաւիթ եպս. Սիւնեաց 365
» երէց Սոքփոնէի 172
» եպս. Տմորեաց 148
» երէց Փարթենայի 174, 176
Դեղփոս եպս. 441, 595
Դերաքրիստոս 290
Դիոդորոս Տարսոնացի 145, 151, 154, 158, 160, 174, 177, 178, 182, 191, 292, 410
Դիոնէսիոս Աղեքսանդրացի 168, 542, 555
» Արիսպագացի 445, 555, 594, 606
Դիոս 449
Դիոսկորոս, Դէոսկորոս, եպս. Աղեքսանդրիոյ 99, 232, 236, 256, 257, 352, 353, 505, 508, 511, 547, 554, 557, 559, 609
Դովսիթէոս 557
Դուինն 149, 197, 231, 234, 292, 293, 296, 297, 358, 474,
Դուինի ժողով 475, 477

Ե

Եբրայեցիք 388, Հեբրայեցիք 37
Եգիպտացիք 621
Եգիպտացւոց եկղ. 649
Եգիպտոս 114, 224, 249, 468, 471, 472, 498, 513, 530, 557, 578, 637, 641
Եգնադիտ = Գեննադիոս 93, 98
Եգնոստես Ոքսազիոս 75
Եդովմ 457
Եզեկիէլ մրգ. 463
Եզեկիէլի կառք 639

Եղնիկ կողբացի 28, 29
Եզր կթղ. 475, 477, 479, 483
Եզրաս եպս. Կիսդաղ 343
Եթիոպա 578
Եղագէս եպս. Մանգղեաց 343
Եղիա կթղ. 475, 476
» մրգ. 80, 127, 154, 301, 619, 632
» ի Վանաց Սարեբայի 174, 176
» երէց Սուսինայի 172
Եղիշայ եպս. Ծուրտաւայ 336
Եղիշէ » Դուրեան 126, 305, 306, 308, 365, 444, 453,
Եղիսաբէթ 649, 651
Եղիփաս եպս. Սամուրիաղ 343
Եմմանուէլ 35, 141, 418, 420
Ենէ եպս. Մարուէլ 343
Ենովք 154
» եպս. Միղկանու 343
Եպիկտիմոն եպս. Աթենացւոց 599
Եպիփան Կիպրացի 556, 566, 590, 599, 604
Երեսիկոս 580
Եսագեն եպս. Քորզոնա 343
Եսայի մրգ. 169, 219, 305, 381, 389, 390, 421, 429, 465, 467, 491, 509, 543, 573, 605, 607, 635, 646
» եպս. Ծուրտաւայ 336
Երեմիա մրգ. 169, 251, 306, 341, 381, 573, 605, 606, 646
Երեմիական 654
Երեքթէոս եպս. 169
Երինոս, Երինիոս 542, 545, 555, 597
Երկաբնակք 361
Երուսաղէմ 2, 141, 187, 251, 258, 261, 283, 320,

Երուսաղէմ 332, 334, 337, 338, 344, 347, 348, 475, 497, 498, 500, 503, 628, 649, 650, 658
Երուսաղէմ վերին 489
Երուսաղէմացիք 547
Երուսաղէմացւոց Թուղթ 499, 501
Եւգենէս եպս. Սամթաւացի 343
Եւդոկիա Թագուհի 99
Եւթօքտիարէ Մագիստռոս 74
Եւղոգիոս քհն. 439
Եւղոյիոս եպս. Նիկոմիդացւոց 292
Եւնոմիոս 36, 145, 213, 280, 292, 441, 444, 445, 452, 557, 593, 595
Եւսեբիոս երէց 99
» Եմեսացի 556, 606
» Կեսարացի 556, 611
Եւտիքեան 528, 529
Եւտիքէս, Եւտիքոս 68, 71, 74, 105, 112, 116, 118, 145, 158, 160, 174, 177, 178, 191, 213, 256, 280, 292, 297, 299, 352, 353, 398, 408, 430, 438, 450, 508, 521, 528, 558, 560, 584, 601, 602
Եւտիքիանոսք 537
Եւփիմէ, Ս. 287, 288
Եփեսացիք 394
Եփեսոս 116, 119, 160, 173, 177, 178, 190, 199, 206, 211, 223, 236, 256, 257, 281, 290, 359, 397, 437, 541, 553
Եփեսոսի Ժողով 10, 51, 58, 144, 350, 407, 418, 426, 473, 508, 509, 519, 528, 582
» Բ. » 559, 568
Եփրեմ Ասորի 169, 556, 625, 637, 642

Զ

Զամբի 461
Զատիկ 491
Զաւրակ ի Գղաւոնան 201
Զաքարիա մրգ. 375, 383, 463
» (հայր Յովհ.) 650, 651
» եպս. կասդրացի 343
Զենոն թգր. 73, 74, 104, 105, 109, 111, 112, 114, 144, 159, 266, 284, 286, 501, 504, 548, 622
Զիկ, Վանանդայ տէր 148

Է

Էմմանուէլ 373, 375, 390, 585, 601

Թ

Թադէոս Առք. 206, 494, 495, 550
» եպս. Առանայ, Առնոյ 296, 298
» » Մեհնունեաց, Մեհենունեաց 196, 201
» » Ոստան 478
Թադէոսեան վիճակ 395
Թաթուլ եպս. Արշարունեաց 148
Թեանք ? 40
Թէմիր եպս. Մեհնունեաց 148
Թէոդոս մեծ 349, 504, 582
» փոքր 256, 350, 439, 504, 582
» եպս. Գարդմանից 478
» » Երուսաղէմի 99
Թէոդորա 398
Թէոդոսիոս մանուկ 76, 77, 111
Թէոդորիտեանք 559
Թէոդորիտոս եպս. Կիւրոս քաղաքի 67, 145, 158, 160, 174, 177, 178, 182, 191, 213, 256, 257, 264, 288, 292, 398, 410, 452, 544
Թէոդորոս եպս. Ամասիոյ 479
» » Բզնունեաց 478
Թէոդորոս եպս. Մամուեստացի 40, 47, 51, 56, 58, 59, 151, 154, 160, 174, 177, 178, 182, 191, 292, 398, 410
» » Մարդպետական 293, 365
» մետրոպոլիտ 550
» եպս. սեպհական գնդին 298
» » Փորթայ 343
Թէոփիլոս » Աղեքսանդրի 161, 445, 594
Թղթոց Գիրք 229, 667
Թշրին ամիս 650, 651
Թովթ » 120
Թոնրակեանք 617, 620
Թովմաս, Թումայ, Առք. 51, 142, 360, 383, 447, 509, 538, 589, 646
» եպս. Տարսի 343
Թումաս գրիչ, կրօն., քհն. 72, 146, 156, 183, 241, 267, 291, 413, 579, 656, 666, 668
Թուրքք 553

Ի

Իբա, Հիբա, Հաբայ, Իբաս, Հիբաս 67, 145, 154, 160, 178, 191, 213, 398
Իգնատիոս Անտիոքացի 161, 544

Իննովկենտիոս, Իննուսունց պապ 662
Իսահակ եպս. Քունանակերտ 343
Իսմայէլ երէց Գառնոյ 299
Իսրայէլ 37, 371, 376, 377, 389, 390, 461, 469, 471, 472, 586, 610, 628, 649, 650
» երէց Պաղավանից 299
Իսրայեղեանք 512

Լ

Լախուարտք 553
Լեւոն կայսր 99
» եպս. Հռոմայ 74, 91, 256, 264, 352, 430, 433, 438, 527, 567, 568, 571, 572, 574
Լեւոնական տումար 526
Լեւոնի տոմար, տումար 82, 84, 86, 88, 93, 96, 97, 102, 104, 106, 109, 111, 112, 122, 144, 145, 174, 177, 178, 182, 192, 213, 224, 241, 257, 258, 263, 280, 286, 292, 297, 299, 317, 334, 342, 343, 345, 398, 409, 414, 482, 548, 559, 561, 563, 565, 609
Լէգէոս քհն. 588
Լիբիա 114
Լփինք 578

Խ

Խաբիբ եպս. Արծրունեաց 148
Խաչ Ս. 475
Խաչիկ կթղ. 550, 580
Խառան 478, 637

Խոսրով եպս. Ամատունեաց 196
» երէց Աւշականու 299
» արքայ Պարսից 199, 200, 204, 296, 298, 363, 474, 477
Խոսրովշնուամ = Սմբատ Բագրատունի 412
Խորասանիկ 232, 236, 237
Խուժաստան 147, 155, 200, 207
Խուժիկ 222, 228, 229, 319
» չեպս. 278, 280
Խուժիկք 336

Մ

Միհնա 398

Կ

Կաթարոսք 263
Կաղանդէոս 505
Կաղնիք 578
Կամբիչոյ մետրոպոլիտ 412
Կայէն 205, 463
Կայիափայ 607
Կատարած 289
Կարդոն 557
Կարմենանան նահանգ 147, Կարմիկան նահանգ 149
Կարմիր Ծով 215
Կարնոյ ժողով 475, 477
Կարպոկրատէս 557
Կաւատ արքայ Պարսից 148, 150, 223, 228, 317, 361, 474

Կաւկասայինն կողմանք 272
Կելեստիանոս եպս. Հռոմայ 11, 12, 25, 350, 555, 665
Կեսարիա Փիլիպպեան 658
Կերինթոս 557
Կթոց ամիս 120
Կիլիկիա 666
Կիրակոս քհն. 229
Կիւրեղ Աղեքսանդրացի 10, 63, 66, 116, 119, 145, 159, 168, 195, 232, 236, 256, 350, 398, 406, 421, 422, 425, 426, 429, 430, 432, 438, 439, 441, 442, 444, 451, 453, 458, 473, 508, 527, 528, 534, 541, 548, 555, 561, 585, 587, 588, 590, 591, 596, 599, 622
Կիւրեղ Երուսաղէմացի 220, 349, 497, 499, 501, 503, 545, 555, 604, 612, 652
Կիւրէն 145
Կիւրիոն կթղ. Վրաց 221, 227, 229, 245, 247, 280, 312, 319, 322, 325, 328, 331, 333, 336, 339, 346, 363, 548
Կիւրոս 621
Կղեմէս 555
Կճաւայ ուխտ 617
Կոզմաս երէց Ուրտայ 299
Կոմիտաս կթղ. 400, 412, 476
Կոստանդիանոս մեծն 150, 348, 499, 504, 506, 507, 512, 513
Կոստանդին կթղ. 657
» եպս. [Քակոբիկ] 478
Կոստանդնուպոլիս 73, 74, 76, 114, 116, 118, 206, 211, 223, 281, 290, 359, 397, 414, 435, 553

Կոստանդնուպոլսոյ Ժողով 144, 349, 407, 437, 473
Կովկաս Լեռ 229
Կորխ 97
Կորնթացիք 138, 394
Կու Կղզի 408
Կումբրիկոս 410, 620
Կուռնելիոս 108
Կուր գետ 229
Կրետացիք 132

Հ

Համազասպ ի Գուգվառամեան, ի Տանէ Մամիկոնէից 201
» ի Համայակեան 201
» Զիւնականեան 201
» ի Մահկան 202
Հայաստան 148, 149, 155, 234, 235, 242, 269
» աշխարհ 297, 403, 494, 536
Հայաստանեայք 283, 476, 484, 492, 550, 553, 555, 582
Հայոց ազգ 551
» աշխարհ 201, 207, 298, 311, 325, 478, 483, 484, 536, 540, 541, 559
» եկեղեցի 657
Հայք 160, 199, 328, 337, 343, 412, 474, 499, 501, 547, 548, 578, 658, 665
Հանգանակ Հաւատոյ 13, 42, 173, 211, 348, 349
Հարթայ ի Մուշեղեան 147
Հարք 478
Հաւատ 353

Հաւուկ եպս. Արշարունեաց 201
Հեթում թգր. 657
Հեղի 461, 650
Հենոտիկոն 144, 266, 548
Հերակլ թգր. 475, 477
Հերակղէս 449
Հերթ 147
Հերխխոտայք 304
Հերովդէս 409, 628
Հերովդիանոսք 409
Հիմենոս 98
Հինգշաբթի մեծ 485, 487, 490
Համայեակ վարաժնունի 202
Հնդկաց աշխարհ 578
Հնձիհնայ, Ընձիհնայ 174, 177, 191
Հոգին Սուրբ 349
Հոն երէց 59
Հոռոմ 363
Հոռոմ գիր 343
Հոռոմանոս եպս. Ակիոյ 196
Հոռոմոց աշխարհ 258
Հոռոմք 115, 224, 225, 298, 317, 321, 337, 347, 414, 474, 553
Հոռովմոց եկղ. 648
Հռաքել 376
Հռոմ, Հռովմ 337, 348, 349, 513, 519, 557, 637,
Հռովմայ Աթոռ 658
Հռովմայական թուղթ 482
Հռոմակ եպս. Ամարասայ 210
Հռովմայեցիք 69, 394, 613
Հռոմկլայ, Հոռոմկլայ 657, 666, 668
Հրեայ 590, 631
Հրեայք, Հրէայք 205, 259, 263, 305, 364, 428,

Հրեայք, Հրէայք 497, 511, 529, 570, 575, 605, 609, 621, 627, 628, 629, 631, 633, 635, 660
Հրէական 634
Հրէականք 394
Հրէաստան 267, 390, 557, 646, 649

Ձ

Ձիթաստանեաց Լեառն 616

Ղ

Ղազար, Ղազարոս 441, 595, 605
» եպս. Փողդբիղ 343
Ղեգէոս 427
Ղեւոն, Լեւոն եպս. Հռոմայ 440, 454
Ղեւոնդ եպս. Մեծկողմանց 210
Ղեւտական 388
Ղովտ 395
Ղուբարիս 145
Ղուկանացիք 132
Ղուկաս Աւետարանիչ 337, 381, 630, 631, 651, 653
Ղուկիանոս 557
Ղուկիփերա 434

Ճ

Ճիկք 553
Ճիղբք 578

Մ

Մաթեայ 36. թեանք 40
Մակաբայեցիք 303
Մակար եպս. Երուսաղէմի 1, 3, 60, 348, 500, 555
Մակեդոն 36, 297, 299, 349, 397, 437, 473, 504, 525, 541, 557, 558, 582, Մակեդոնիս 145, 190
Մակեդոնիտք 409
Մահարճոյ վանք 149
Մաղաքիա մրգ. 376
Մաղոկան 147
Մաղքայ քորեպս. 147
Մայէն երէց միւս Արճոյ 299
Մայրենի բնութիւն 538
Մանազկերտ 478
Մանասէ թգր. 258
» եպս. Բասենոյ 242, 243, 293, 296, 298
Մանաճիհր Ռաժիկ 200
Մանգեն Ամատունեաց տէր 148
Մանգղեայ Խաչ 363
Մանի 145, 151, 154, 174, 177, 178, 191, 213, 292, 397, 410, 521, 557
Մանիքեցիք 31
Մանուէղ Սպանդունի 202
Մաշտոց Վրդ. Մաշդոց, Մաժդոց, Ս. 28, 30, 41, 340, 474, 541
» եպս. Խոռխոռունեաց 196, 201, 206, 210
Մատթէոս եպս. Ամատունեաց 365
» Աւետարանիչ 629, 646, 647
» Քհն. 208, 213
Մարայ դպիր 149, 156

Մարաթովնայ 36, 40
Մարդածին 361
Մարի երէց 147
Մարիամ Աստուածածին 43, 67, 115, 117, 123, 144, 145, 152, 158, 160, 173, 177, 186, 216, 217, 232, 237, 238, 257, 260, 349, 352, 360, 374, 404, 425, 501, 503, 511, 565, 589, 619, 648, 659, 661, 667
Մարիամ Ս. Կոյս 134
Մարիամանք 127
Մարկեղոս Գաղատացի 408, 449, 601
Մարկիանոս թգր. 84, 93, 96, 98, 99, 252, 256, 258, 263, 288, 352, 360, 503, 504, 511, 513, 525, 559
Մարկիոն, Մարկիովն, Պոնտացի 145, 174, 177, 178, 191, 213, 280, 292, 397, 408, 557
Մարկոս Աւետարանիչ 337, 629, 647
Մարկոսի Աթոռ 119
Մարկոս եպս. Բագրեւանդայ 201
Մաւրիկ թգր. 146, 298
Մաքսիմոս եպս. Անտիոքի 256, 352
» մոնազն 548
Մելիտէ, Մելիտոս եպս. Անտիոքայ 349, 542
Մելիտինէ 550
Մելքիսեդեկ 409
Մելքիսեդեկիտք 409
Մեղքի երէց Ծովդամնայի 172
Մենանդրոս 557
Մեսրոբ, Մեսրոպ Վրդ. Ս. 473, 553, 583
Մերչապուհ եպս. Տարաւնոյ եւ Մամիկոնէից 148, 157, 172, 176, 184, 196, 199, 201, 204

Մերշապուհ ի Շինական 201
Մեք ի ձեր գրոց 497
Միհրարտաչիր Սիւնեաց տէր 206
Միհրորմիզդ սրկ. 147
Միութիւն բնութեամբ 15, 20, 22
Միջագետք 557
Միքա հերձուածող 151
Միքայէլ Երէց Աղցից 299
» եպս. Զարեհաւանից 196
» Հրեշտակապետ 83, 529
Մխիթար եպս. Ամարասու 365, 395
Մծբին 71, 147, 199, 213
Մծհիթա, Մցխիթայ 329, 343
Մծխիթայի, Մցխիթայի Խաչ 316, 327, 337, 363
Մծղնէուրիւն 617
Մոնղանոս 409, 557, 621
Մովաբացիք 465
Մովսէս եպս. Բաղաղատու 210
» կթղ. Եղիվարդեցի 221, 227, 229, 278, 280, 292, 296, 316, 319, 336, 344, 346, 476
» եպս. Զարեհաւանի 148
» » Խոռխոռունեաց 298, 365
» մրդ. 89, 97, 127, 140, 141, 164, 215, 216, 264, 309, 312, 380, 464, 468, 469, 480, 506, 507, 608, 610, 626, 627, 630, 633, 643, 645, 655, 659
» եպս. Ցուրտաւայ 244, 248, 255, 268, 274, 276, 279, 283, 285, 311, 314, 323, 328, 331, 335, 336, 338, 344, 347, 363
Մովսէս եպս. Քերդողահայր 163

Մուշեղ (Թոնրակեցի) 616, 619, 623
» ի Համայեկեան 202

Ն

Նազդեն երէց Գումայի 172
Նազկերտ (Բ) 474
Նակոբ Բեղ 147
» Քհն. Սարեբայի 174
» Եպս. Ցուրտաւայ 336
Նակովբէ Եպս. Որտաւի 343
Նակոբիկ 478, 578
Նակոբոս Առք. Տեառնեղբայր 103, 220, 337, 497, 499, 501, 503, 651, 652
Նամրես 617, 620
Նանես 617
Նաւիտեան երէց Եղիվարդայ 299
Նափիկ եպս. Մոկաց 148
Նեսու եպս. Բասենոյ 478
Նեսէ 459
Ներոբովամ 395
Նիշատակարան (1078) 413
» (1298) 666
Նխոսւս Նազովրէացի 238, 239, 260, 381
Նիւրիպիդէս Աթենացի 450
Նոբ, Նովբ 448, 627, 645
Նոբնաղ, Նուբնաղիոս եպս. Երուսաղէմի 256, 258, 264, 334, 350, 352, 503, 505, 547
Նոհան եպս. Անտիոքայ 350
» » Ապահունեաց 201
» Եգեացի, Եգուացի 145, 559
» Երիցապետ 147

Յոհաննան հերձուածող 151
Յոհանիկ եպս. Գարդմանայ 210
» » Ելոյ, Էղոյ 293, 296, 298
» երէց Արծափաց 299
» » Արտաւազդայ Ապարանից 299
Յոյնք 543, 557
Յոյս եպս. Գողթան 201
Յովան եպս. Սառուսթիէլ 343
Յովէլ մրգ. 374
Յովհաննէս եպիսկոպոսապետ Աղեքսանդրի 128, 144, 266,
» եպս. Ամատունեաց 243, 293, 296, 298
» եպս. Արծրունեաց 293
» Աւետարանիչ 34, 179, 209, 213, 254, 337, 381, 391, 480, 482, 499, 509, 530, 543, 572, 597, 628, 635, 646, 647, 649, 658
» եպս. Երուսաղէմի 555
» պտր. Ասորւոց 624
» կթղ. Մանդակունի 125
» Մկրտիչ 216, 405, 447, 599, 651
» Մկրտչի Վանք 245
» Ոսկեբերան 168, 236, 441, 470, 508, 544, 556, 561, 584, 595, 602, 603, 607, 613, 635, 642
» Որդի Որոտման 169
» եպս. Ցուրտաւայ 336
» կթղ. Օձնեցի 206, 210, 215, 467, 473, 476, 478, 483, 490, 492
Յովհաննու Վանք 329
Յովնաթան անապատաւոր 147
Յովնան մրգ. 640
» եպս. Հերթայ 412

Յովնան եպս. Վանանդայ 201
Յովսէփ եպս. Աղսուէլ 343
» Արեմաթացի 508, 526, 632
» կթղ. Հայոց 474
Յովսէփ եպս. Կուխորդոյ 343
» (Հայր) 136, 498, 648, 652
» եպս. Միդամիղ 343
» ի Վանաց Սարեբայի 174, 176
Յորդանան Գետ 154, 187, 216, 217, 219, 220, 405, 447, 583, 611, 651, 662
Յորդանանու անապատ 389
Յուդայ (երկիր) 650
» աստուածավաճառ 27, 496, 642
Յուդայեան Թուղթ 482
Յուլիանէ սրկ. Պետրոսի 73, 74, 76, 77
Յուլիոս Աղիկառնացի 505
» եպս. Հռոմայ 63, 161, 168, 348, 441, 542, 544, 555, 561, 595, 665
Յունանէս երէց Աւանի 299
Յունաց եկղ. 648
Յունուար վեց 263, 498
Յուստիանոս թգր. 286, 287, 474, 498, 499, 501, 503, 547, 548
Յուստինեան թգր. 287
Յուստինոս 548
Յուստոս եպս. Երուսաղէմի 500

Ն

Նաբաղ, Նաբաթ 395, 462
Նաբովթ 26
Նազարէթ (քղ.) 380
Նաթանայէլ 267, 380

Նաւատիանոս 557. Նաւատիանոսք 410
Նեռն 214, 231, 234, 620
Նեստոր 12, 25, 28, 40, 49, 51, 56, 58, 59, 63, 67, 68, 105, 116, 144, 145, 151, 154, 157, 158, 160, 168, 174, 177, 178, 182, 185, 191, 199, 207, 209, 211, 213, 232, 242, 252, 253, 256, 257, 259, 263, 270, 280, 286, 288, 292, 297, 299, 350, 351, 359, 361, 363, 398, 406, 407, 421, 424, 426, 427, 430, 437, 438, 444, 450, 452, 460, 473, 474, 490, 492, 504, 505, 511, 518, 519, 521, 525, 527, 531, 534, 535, 538, 541, 544, 557, 559, 561, 563, 564, 569, 583, 600, 622, 637, 660
Նեստորաբար 542
Նեստորական 258, 329, 421, 526
Նեստորականք 184, 190, 196, 199, 204, 208, 304, 346
Նեստորիանոսք 153, 155, 202, 204, 207, 208
Ներսէս կթղ. [Բագրեւանդացի] 172, 176, 181, 184, 196, 199, 201, 204, 474, 476, 477
Ներս եպս. Բասենոյ եւ Մարդաղւոյ 206, 210
Ներսէս » Բուժունեաց 293, 296, 298
» » Մարդաղւոյ 201
» » Մարդպետական 148
» Մեծն 473, 541, 553, 582
» ի Սամսոնեան 202
» եպս. Վանանդայ 298
Նեքտաւիոս եպս. կ. Պոլսոյ 349, 508, 556
Նիկիա 51, 114, 118, 134, 144, 150, 152, 155, 158, 160, 173, 177, 178, 190, 199, 206, 211, 220, 223, 256, 260, 262, 266, 281, 290, 341, 348, 359, 397, 541, 553

Նիկիոյ ժողով 12, 40, 238, 342, 348, 387, 407, 429, 437, 460, 473, 506, 507, 574, 582, 622, 648
Նիկոդիմոս 218
Նիհորական մարզպան 200
Նինուէ 147
Նինուէացիք 127, 512
Նոյ նահապետ 267, 395, 529, 619, 641, 645
» երէց կենայի 174, 176
Նոնաբարսադէ 147
Նոչիրական 147
Նովին, Նովիմբ, մարմնով 143, 177, 178, 360, 405, 460,
Նոր Հռոմ = կ. Պոլիս 515, 524, 540, 541

Շ

Շահապուվան 474
Շահէ եպս. Ամատունեաց 148
Շապուհ երէց Գնիսթայի 172
Շաւտայ քորեպս. 147
Շմաւոն եպս. Խառանու 478
» երէց 93, 95, 98, 99, 149, 153, 156
Շոշարի չահաստան 155
Շուշանիկ, Մ. 316, 336, 337, 363

Ո

Ոնեսիմոս 219
Ոնորիոս եպս. Հռոմայ 443, 592
Որդեակ երէց Փարպիոյ 299

Որիկնի անապատաւոր 147
Որհմազդ 363
Որոգինէս 499, 508
Ուղղափառ 453. Ուղղափառք 337
Ուռհայ, Ուրհայ 343, 478

Պ

Պազգէն եպս. 343
Պալհաւ 495
Պաղեստին 37
Պանդուրացիք 601
Պատուհաս 364
Պարգեւ եպս. Հարքայ 196, 201
Պարունակախօս 590
Պարսիկք 556, 610
Պարսից աշխարհ 148, 160
Պարսկերէն 156
Պաւղէ, Պաւղի հերձուածող 151, 154
Պաւղիկեանք 200
Պաւքերիանէ 252
Պենիաղայ քղ. 611
Պենտապաւլիս 114
Պետրոս եպս. Աղեքսանդրացի 73, 75, 77, 79, 82, 84, 86, 88, 91, 95, 97, 102, 104, 105, 107, 108, 111, 112, 114, 118, 121, 123, 547, 548, 622
» Անտիոքացի 60, 266, 505
» Առք. 32, 79, 97, 108, 109, 183, 192, 260, 264, 306, 337, 347, 353, 379, 385, 411, 447, 453, 469, 496, 557, 584, 639, 642, 658, 664
Պետրոս պիղծ 211
» եպս. Միւնեաց 196, 199, 201, 204, 207. Քերդող 476
» վկայ 555
» եպս. Վրացի 278, 283
» ի զոքանչն 596
Պերոզ Թգր. 150
Պերոզշապուհ քղ. Տաճկաց 147, 149
Պիղատոս Պոնտացի 188, 349, 546, 607, 627, 628, 631
Պիւթագորաս 621
Պղատոնական 462, 555
Պողինայ = Փլափիանոս 93, 98, 99
Պողքեր 93, 98, 99, 525
Պոտէ 105
Պռոսդոկիոն 544
Պրեգմիոս Ագաթղիոս 112, 114, 118
Պրոկղ եպս. Կ. Պոլսոյ 30, 40, 41, 167, 473, 541, 556, 589
Պրոտէ Հերետիկոս 98
Պրոտորէ եպս. 258
Պօղոս = Պաւղոս Առք. 6, 34, 36, 39, 49, 50, 57, 58, 80, 97, 103, 108, 126, 132, 133, 138, 155, 184, 219, 238, 254, 260, 263, 269, 275, 300, 307, 312, 344, 362, 367, 372, 374, 379, 381, 384, 387, 388, 392, 393, 394, 402, 426, 443, 447, 461, 463, 465, 468, 470, 482, 496, 502, 513, 545, 549, 554, 565, 570, 572, 575, 580, 585, 591, 594, 602, 614, 616, 634, 636, 638, 655, 664
» եպս. Արուեստան 412
» » Գնունեաց 148

Պօղոս Սամոսատացի, Սամուսատացի 145, 158, 160, 174, 177, 178, 190, 213, 292, 361, 397, 409, 460, 544, 557, 558, 564, 604, 606

Ջ

Ջոջիկ երէց Արամունից 299

Ռ

Ռաժիկ 200
Ռափայէլ 267
Ռմբման շահաստան 147
Ռոմանոս կայսր 540
Ռստակէս Ս. 407, 473, 582

Ս

Սաբաստիոյ եպս. կոհինիհորական 412
Սաբելիոս Լիբէացի 145, 280, 292, 408, 438, 535, 557
Սաբէացիք 141
Սալահիկք 521
Սահակ կամսարական 148, 157
» ծառայ, որդի Համազասպայ 242, 243
» ի Համայակեան 201
» եպս. Մամիկոնէից 478
» ի Մանուեղեան 202
» եպս. Պալունեաց 148
» Պարթեւ 30, 41, 49, 52, 473, 474, 541, 553, 583

Սահակ եպս. Ռշտունեաց 196
» Վրդ. [Մռուտ] 524
» ի Վարդանան 201
» եպս. Տփղեաց 343
» » Ծուրտաւայ 336
Սամարիա 557, 646
Սամարուհի 402, 527
Սամէղ յԱրտաւազդան սպարապետ 201
Սամոտ Բագարանի վանից երէց 299
Սամուէլ եպս. Բասենոյ 148
» » Բզնունեաց 148
» կամրջաձորեցի 550
» երէց Սրբոյ Հռիփսիմէի 299
» մրգ. 140, 379
» վանաց երէց 149
» վանական 153, 156
» ի Մամական 202
» եպս. Տումասուէլ 343
» » Ծուրտաւայ 336
Սամուիէլ քովրեպս. 172
Սատուռնիւղոս 557
Սարակինոս 614
Սարակինոսք – չառաժինոսք 511
Սարգիս Զաւրականեան 243
» երէց գեղջ Մարտի 174, 176
» եպս. Տայոց 478
Սարեբայ 172
Սարեփթուհի 402
Սեբաստիա 580
Սեբաստիոյ մետրոպոլիտ 580
Սեբերիանոս 556, 569

Սեկունդոս 66, 426, 561, 587
» եպս. Մոկաց 210
Սեղբեստրոս 512, 555, 664
Սենեքերիմ 540
Սերգիս (Բաբգէն) Աբդիչոյեան 155, 156
Սերովբէք 509. Սերովբիմ 462
Սեւերիոս, Սեւերոս 174, 177, 178, 182, 183, 185, 192, 213, 280, 292, 398, 409
Սէթ Դամոքայ, Տամոքայ 174, 176
Սիմէովն, Սիմոն, երէց 157, 161
Սիմէոն Ծերունի 391
Սիմէովն, Սիմեւոն սիւնակեաց 257, 287, 288, 501, 502
Սիմոն երէց Դարունից 299
» եպս. Մեծկողմանց 365
» » Նինուէի 412
» կախարդ, մոգ, Սամարացի 97, 109, 220, 239, 291, 307, 372, 557, 620, 621
Սիմովն (Պետրոս) 442
Սինէական Լեառն 127
Սիոն 344, 347
Սիովն, Ս. 500
» Սիոն Լեռ 261, 334
Սիոն եպս. Գողթան 293, 296, 298
Սիս 657
Սիւնիք 343
Սիւնկիսոս 527
Սմբատ (Թոնրակեցի) 618, 621
» Գուրկան, Վրկան, Մարզպան 296, 298, 315, 322, 325, 328, 331
Սողոմ 461, 506
Սոկրատ, Ժամանակագիր, Պատմագիր 508, 544
Սողոմի Մոկացի 501

Սողոմոն արքայ 60, 370, 400, 427, 619
Սողովմոն եպս. Մոկաց 196
Սօղոս = Սաւղոս = Պաւղոս Առք. 153
Սորմէն ստրատելատ 231, 234
Սոփի, Ս., սրբարան 464
Սոփոնիա մրգ. 462
Սոփրովինոս 409
Սուկաւեանք 494
Սուկենոս Դիոսկուրացի 168
» եպս. Նիոյկեսարիոյ 439, 451
Սպանդիատ Հայոց Ասպետ 148
Ստեփանոս, Ս. 81, 393, 405, 425, 616
» եպս. Անձեւացեաց 196
» » Արզնոյ 412
» » Բագրեւանդայ 298, 365
» » Եփեսոսի 505
» » Ուսթաւի 343
» » քհն. Սիւնեաց 414, 417, 435, 437, 494
» » Տայոց 210
» » Ծուրտաւայ Ա. 336
» » » Բ. 336

Վ

Վահան 274, 280, 331
Վահրամ, Ապահունեաց տէր 149
» = Գրիգորիս Վկայասէր 413
» ապստամբ 326, 329
Վաղենտիանոս 239, 410, 557
Վաղոտ եպս. Արշամունեաց 201
Վանատուր 128

Վանկոյի Ս. Նշան 667
Վարազ Գաբեղեան 201
Վարազյոհան ի Ցոհանան 201
Վարազներսեհ Դաշտկարանի տէր 148
Վարպապանդակ 147
Վարդ ի Հմայական 202
» ի Մամական 202
» Մամիկոնեան, Մարզպան 148, 155, 157
Վարդան Վրդ. Արեւելցի 657
» ի Մուշեղեան 201, 202
» Վահեւունի 202
» ի Վասակայ 201
Վարդապետ, Քչկան որդի, Հայոց Շարսաղար 231, 234, 242, 243, 296, 298, 322, 325
Վեհարտաշիր նահանգ 149
Վեսպասիանոս 621
Վիրք 229, 230, 244, 312, 328, 332, 337, 338, 362, 363, 474, 548
Վրաց աշխարհ 161, 275, 315, 325
Վրթանէս եպիսկոպոսապետ 3
» եպս. Սիւնեաց 206
» Քերդող 231, 234, 244, 246, 270, 272, 274, 276, 278, 280, 283, 285, 313, 331
Վրիւ յԱրտաշրան 202

Տ

Տաճատ եպս. Արշամունեաց 148
Տաճիկք 511, 556, 610, 666
Տարսոնացի Փող = Պօղոս 149
Տեառնորդի 188

Տեառնտուր եպս. Հարքայ 148
Տիբէթ ամիս 498
Տիմանջ լիկատ 657, 662
Տիմոթէոս եպս. Աղեքսանդրիոյ 64, 66, 74, 75, 99, 232, 236, 266, 349, 505, 547
Տիմոթէոսի Գիրք 284
Տիմոթէոս եպս. Բաղասականու 210
Տիսպոն, Տեսբոն 149, 304
Տիտոս Առք. 394
» կայսր 251, 621
Տիրակ, Տիրիկ եպս. Բագրեւանդայ 196, 201
Տիրոտ Պալունեաց տէր 148
Տուրգ եպս. 9
Տրդատ թգր. 473, 512
Տրեկանի, Տրէ ամիս 120, 478
Տփղիս 229, 329

Ց

Ցուրտաւ 244, 245, 248, 270, 272, 316, 320, 324, 336

Փ

Փաղէկ 267
Փաւստոս 141, 224
Փարիսեցիք 464
Փենեհես 461
Փիլիպպեցիք 561
Փիլիպպոս Առք. 380, 390, 447
Փիքոն ամիս 118, 119
Փլափիանոս եպս. 93, 256, 264, 559

Փոպի ամիս 120
Փովկաս եպս. Բասենոյ 148
» » Տսերմիղ 343
Փոտ հայրապետ 166, 515, 524
Փոտինոս 408, 557, 601

Ք

Քաղաքուղաչտ 474
Քաղդէացիք 621
Քաղկեդոն 105, 158, 224, 241, 288, 342, 363, 514,
Քաղկեդոնականք 622, 654
Քաղկեդոնի աղանդ 477, 482, 484, 485, 487, 490, 492
» ժողով 63, 65, 67, 68, 71, 118, 144, 146, 174, 177, 178, 182, 185, 192, 209, 211, 213, 235, 245, 252, 255, 257, 258, 261, 263, 266, 270, 274, 278, 280, 281, 286, 288, 290, 292, 297, 299, 317, 334, 343, 345, 352, 361, 398, 409, 414, 418, 423, 424, 430, 435, 437, 438, 440, 460, 474, 476, 479, 518, 526, 528, 534, 554, 557, 559, 561, 563, 568, 571, 573, 574, 578, 609, 648, 652
Քաղկեդոնիտ 207, 236, 241, 306
Քանան 395
Քառասնորդաց Պահք 485
Քոթ երէց 59

Քրասիարոս, Քրասարիոս սրկ. Ակակայ 73, 74, 75
Քրիստափոր կթղ. 476
» եպս. Ապահունեաց 298
» » Պալունեաց 196, 201
» » Ռշտունեաց 210
» » Սիւնեաց 293, 296, 298

Օ

Օգոստէն Մագիստռոս 75

Ֆ

Ֆռանգ 662, 664

ԹՈՒԱԿԱՆՔ

---

334 էջ 499
435 » 40
506 » 146, 149
555 » 199
556 » 204
595 » 146
726 » 478
1078 » 413
1248 » 657

ՎԵՐՋ

Bayerische Staatsbibliothek München